

**T.C.
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı
Türkçe Eğitimi Bilim Dalı**

**TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE DEĞERLER EĞİTİMİ BAĞLAMINDA
REFİK HALİD KARAY'IN HİKÂYELERİNİN ANALİZİ**

**Simgenur MEMİŞOĞLU
(Yüksek Lisans Tezi)**

İstanbul, 2019

**T.C.
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı
Türkçe Eğitimi Bilim Dalı**

**TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE DEĞERLER EĞİTİMİ BAĞLAMINDA
REFİK HALİD KARAY'IN HİKÂYELERİNİN ANALİZİ**

**Simgenur MEMİŞOĞLU
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Asuman AHMED ABDO SHABAN**

İstanbul, 2019

**Tüm kullanım hakları
M.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne aittir.
© 2019**

ONAY

Simgenur Memişoğlu tarafından hazırlanan “Türkçe Öğretiminde Değerler Eğitimi Bağlamında Refik Halid Karay’ın Hikâyelerinin Analizi” konulu bu çalışma, ...²⁰
Haziran 2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jüri tarafından başarılı bulunmuş ve yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	Adı Soyadı	İmza
TEZ DANIşMANI	Prof. Dr. Asuman AHMED ABDO SHABAN	
JÜRİ ÜYESİ	Doç. Dr. Mehmet GÜNEş	
JÜRİ ÜYESİ	Dr. Öğr. Üyesi Nuran ALTUNER	

ÖZGEÇMİŞ

2005- 2009 Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü,
Türkçe Öğretmenliği Anabilim Dalı- Lisans Eğitimi

2009- 2012 Rize Anadolu Dershanesi- Türkçe Öğretmeni

2012- 2014 İstanbul Esenler Neyyir Turhan Ortaokulu- Türkçe Öğretmeni

2013- 2019 Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Programı- Yüksek Lisans Eğitimi

2014- Hâlen İstanbul Beyoğlu Muallim Cevdet Ortaokulu- Türkçe Öğretmeni

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Görev Yaptığı Kurum: İstanbul Beyoğlu Muallim Cevdet Ortaokulu

E-posta: simgenurguzey@gmail.com

ÖNSÖZ

Evrensel bir dil geliştirerek geleceği yakalamak, güvenliklerini sağlayarak huzurlu bir şekilde yaşamak ve kalıcı olmak isteyen toplumlar, önce eğitilmiş bireyler yetiştirmelidir. En doğruyu; en kısa zamanda kazandırabilmek için eğitim sistemleri geliştirilmeye, mesajları doğru ve istedik biçimde aktarmak için de ayrıntılandırılmaya çalışılmaktadır. Sürekli bir gelişim ve değişim ihtiyacı isteyen eğitim-öğretim faaliyetleri için toplumlar bilimsel çalışmalar yürütür. Değerler eğitimi, son yıllarda artan bir ivmeyle önem kazanmış ve hakkında birçok çalışma yapılmıştır.

Eğitimin ailede başladığı ve sosyal öğrenme yoluyla geliştiği bilinmektedir. Hayat boyu devam eden eğitim faaliyetinin bir ortamı da okullardır. Okullarda verilen değerler eğitimi Türkçe ders kitaplarındaki okuma parçalarıyla ve serbest okuma metinleriyle desteklenmektedir. Bu metinlerin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi değerler eğitimi sürecine olumlu katkı yapacaktır. Nitekim öğrencilerin değer eğitimi sürecinde edebi metinler, oldukça işlevsel ve kalıcı davranış kazandırmada birer araçtır. Değerler eğitimi sürecinde öğrenciler, okuma faaliyetiyle milli ve evrensel değerleri hızlıca kazanabilir bu sebeple edebi metinlerle karşılaştırılmaları gerekir. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın belirttiği amaçlara ulaşabilmenin en etkin yolu okuma ve anlamlandırma çalışmaları yapmak olacaktır. Bu çalışmada, Refik Halid Karay'ın hikâyeleri değerler eğitimi açısından incelenmiş ve eğitsel değerlerin bu hikâyeler vasıtasıyla öğrencilere iletilebilir olup olmadığı tespit edilmiştir. *Memleket Hikâyeleri* ve *Gurbet Hikâyeleri* adlı eserler İnkılap Yayınevi'nden temin edilmiştir. Yayınevi, yazarın adını "Refik Halid Karay" şeklinde kullandığından yazarın adı "Refik Halit Karay" şeklinde yazılmamış, yayınevi ile birlik olması açısından aynı şekilde muhafaza edilmiştir.

Çalışmamda benden ilgi, emek ve anlayışını esirgemeyen değerli hocam Sayın Prof. Dr. Asuman AHMED ABDO SHABAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yeteneği ve çizimleriyle çalışmamı zenginleştiren kıymetli Çizer Gülcan GÜLEN'e, bilgi paylaşımlarıyla ve manevi destekleriyle yanımda olan tüm arkadaşlarıma özellikle görüşlerinden istifade ettiğim kıymetli dostum Talha GÖKTENTÜRK'e müteşekkirim. Çalışmamın başlangıcından sonuna değin her durumda desteklerini hissettiğim aileme ve eşime en güzel dileklerle teşekkür ederim.

Simgenur Memişoğlu

ÖZET

Araştırmada Refik Halid Karay'ın *Memleket Hikâyeleri* ve *Gurbet Hikâyeleri* adlı eserleri değerler eğitimi açısından incelenmiştir. Bu araştırma kapsamında aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Refik Halid Karay'ın hikâyeleri hangi değerleri içermektedir?
2. Refik Halid Karay'ın hikâyeleri Schwartz Değer Kuramı'na göre nasıl bir dağılım göstermektedir?
3. Refik Halid Karay'ın hikâyeleri, Türkçe Dersi Öğretim Programı ışığında ders kitaplarında okuma parçası olarak kullanılabilir mi?

Araştırmada doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Refik Halid Karay'ın hikâyeleri İnkılap Yayınevi'nden temin edilmiştir. Hikâyeler Türkçe, Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Değerler Eğitimi Yönergesi'ne göre belirlenen 53 değere göre incelenmiş, bu 53 değer, Schwartz Değer Kuramı'na göre gruplandırılmıştır. Hikâyelerde tespit edilen değerlere ait tablolar oluşturulmuş ve tablolardan yola çıkılmak suretiyle de eserlerdeki değerler eğitimi unsurları yorumlanmıştır.

Araştırmanın sonucuna göre Refik Halid Karay'ın hikâyelerinde Schwartz Değer Kuramı'ndan en çok iyilikseverlik değer grubuna ait alt değerlere rastlanmıştır. Alt değer olarak ise en çok azim ve kararlılık değeri ile estetik duyguların geliştirilmesi değerlerine ait ifadeler rastlanmıştır. Bu değerlerin ardından işlenme sıklığına göre değerler şöyle bir sıralama gösterir: duyarlılık, sorumluluk, akıl yürütme, sabırlı olma, cesaret, sağlıklı olmaya önem verme. Hikâyelerde en az işlenme sıklığına sahip değerler ise komşuluk, vefa, barış, hoşgörü, paylaşımcılık, alçak gönüllülük, güven, aile birliğine önem verme değerleridir.

Anahtar Kelimeler: Değerler Eğitimi, Türkçe Dersi Öğretim Programı, Ders Kitabı, Refik Halid Karay, Schwartz Değer Kuramı, Memleket Hikâyeleri, Gurbet Hikâyeleri

ABSTRACT

In this research, Refik Halid Karay's literary works named *Hometown Stories* and *Foreign Land Stories* have been examined with regard to values education.

It has been sought an answer for the following questions within the scope of the research:

1. What values do Refik Halid Karay's stories contain?
2. What kind of distribution do Refik Halid Karay's stories show according to Schwartz Value Theory?
3. Can Refik Halid Karay's stories be used in school books as reading text in the light of the Turkish Curriculum?

In the research, document examination techniques have been used. Refik Halid Karay's stories were obtained from İnkılap Publication.

Stories have been examined according to 53 values, which are classified in accordance with Schwartz Value Theory, that had been defined to Curriculum of Turkish, Social Science, Religion Culture and Ethics, and Directive of Values Education. Charts showing values, which had been determined in stories, have been created, and the elements of values education in literary works have been rendered on the basis of the charts.

According to outcome of the research, in Refik Halid Karay's stories, sub values of the value group of benevolence, from Schwartz Value Theory have been encountered at most. Also, expressions belonging to values of tenacity and determination and enhancing of sense of aesthetics have been mostly found out as sub values. Behind these values reveal the following ranking according to mentioning rates: sensitiveness, responsibility reasoning, patience, courage, caring about health. Followings are the ones values that are the fewest mentioned in stories neighbourhood, fidelity, peace, tolerance, spirit of sharing, humbleness, trust, caring about unity of family.

Keywords: Values Education, Turkish Curriculum, School Book, Refik Halid Karay, Schwartz's Value Theory, Hometown Stories, Foreign Land Stories

İÇİNDEKİLER

ONAY	i
ÖZGEÇMİŞ	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
KISALTMALAR	xiii
I. BÖLÜM: GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	3
1.2. Problem Cümlesi	3
1.3. Alt Problemler	4
1.4. Araştırmanın Amacı	4
1.5. Araştırmanın Önemi	5
1.6. Sınırlılıklar.....	6
1.7. Varsayımlar	6
1.8. Tanımlar	7
II. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE	8
2.1. Değer Kavramı	8
2.1.1. Değerlerin Özellikleri ve İşlevleri	10
2.1.2. Değerlerin Sınıflandırılması.....	12
2.1.2.1. Nelson	13
2.1.2.2. Spranger	13
2.1.2.3. Rokeach.....	13
2.1.2.4. Fichter	14
2.1.2.5. Schwartz.....	15
2.2. Değerler Eğitimi	19
2.2.1. Değerler Eğitiminde Yaklaşımlar	23
2.2.1.1. Değerleri Telkin Etme, Aşılama.....	24

2.2.1.2. Değer Analizi	25
2.2.1.3. Karakter Eğitimi.....	26
2.2.1.4. Ahlaki Muhakeme.....	27
2.2.1.5. Değeri Belirginleştirmek, Açıklamak	28
2.2.2. Değerler Eğitiminde Aile.....	29
2.2.3. Değerler Eğitiminde Okul.....	30
2.2.4. Değerler Eğitiminde Öğretmen.....	31
2.3. Türk Milli Eğitim Sisteminde Değerler ve Değerler Eğitimi	32
2.3.1. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Değerler ve Değerler Eğitimi.....	34
2.4. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Temalar.....	36
2.5. Edebiyat ve Eğitim	37
2.5.1. Edebiyatın Değerleri Aktarmadaki Rolü	39
2.5.2. Hikâye ve Hikâyenin Çocuk Eğitimindeki Yeri	42
2.6. Refik Halid Karay.....	45
2.6.1. Refik Halid Karay'ın Hayatı	45
2.6.2. Edebi kişiliği	49
2.6.3. Hikâyeciliği	49
2.6.4. Refik Halid Karay'ın Eserleri	51
2.6.4.1. Roman	51
2.6.4.2. Hikâye	52
2.6.4.3. Mizah ve Hiciv	52
2.6.4.4. Fıkra	52
2.6.4.5. Anı.....	52
2.6.4.6. İnceleme	52
2.6.4.7. Oyun.....	52
III. BÖLÜM: YÖNTEM.....	53
3.1. Araştırmanın Modeli	53
3.2. Araştırmanın İnceleme Nesneleri	53
3.3. Verilerin Toplanması.....	54
3.4. Verilerin Çözümlemesi	55
IV. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUMLAR.....	64
4.1. Hikâyelerde Tespit Edilen Değerler	64
4.1.1. Güç	64
4.1.1.1.Özgüven Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar.....	64
4.1.2. Başarı	68

4.1.2.1. Azim ve Kararlılık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	68
4.1.2.2. Çalışkanlık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	76
4.1.2.3. Girişimcilik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	81
4.1.2.4. Hedef Belirleme Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar.....	85
4.1.2.5. Planlı Olma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	90
4.1.2.6. Takım Ruhu Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	95
4.1.2.7. Zamana İyi Kullanma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar.....	99
4.1.3. Hazcılık	102
4.1.3.1. Estetik Duyguların Geliştirilmesi Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	102
4.1.4. Uyarılımlar	111
4.1.4.1. Cesaret Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	111
4.1.5. Özyönelim	118
4.1.5.1. Akıl Yürütme Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	118
4.1.5.2. Bağımsız ve Özgür Düşünme Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	124
4.1.5.3. Sabırlı Olma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar.....	129
4.1.5.4. Sadakat Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	136
4.1.5.5. Temizlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar.....	139
4.1.5.6. Tutumluluk Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	143
4.1.6. Evrenselcilik.....	147
4.1.6.1. Adil Olma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	147
4.1.6.2. Barış Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar.....	151
4.1.6.3. Bilimsellik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	153
4.1.6.4. Duyarlılık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar.....	157
4.1.6.5. Empati Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar.....	164
4.1.6.6. Hoşgörü Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	168
4.1.6.7. İletişime Açıklık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	171
4.1.6.8. Özgürlük Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	177
4.1.6.9. Saygılı Olma Değeri ile ilgili Bulgu ve Yorumlar	182
4.1.7. İyilikseverlik	188
4.1.7.1. Arkadaşlık ve Dostluk Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	188
4.1.7.2. Cömertlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	194
4.1.7.3. Dayanışma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	199
4.1.7.4. Doğruluk ve Dürüstlük Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	203
4.1.7.5. Fedakârlık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	208
4.1.7.6. İyilikseverlik	213
4.1.7.7. İyimserlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar.....	218

4.1.7.8. Kadirşinaslık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	222
4.1.7.9. Minnettarlık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	226
4.1.7.10. Paylaşıcılık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	229
4.1.7.11. Sevgi Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	232
4.1.7.12. Sorumluluk Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	239
4.1.7.13. Şefkat ve Merhamet Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	245
4.1.7.14. Vefa Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	251
4.1.7.15. Yardımseverlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	253
4.1.8. Geleneksellik	258
4.1.8.1. Ağırbaşlılık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	258
4.1.8.2. Aile Birliğine Önem Verme Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	261
4.1.8.3. Alçak Gönüllülük Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	265
4.1.8.4. Hayâ Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	267
4.1.8.5. İffetli Olma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	274
4.1.8.6. Kanaatkârlık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	278
4.1.8.7. Komşuluğa Değer Verme Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	282
4.1.8.8. Kültürel Mirası Koruma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	284
4.1.8.9. Misafirperverlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	288
4.1.8.10. Vatanseverlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	292
4.1.9. Uyma	298
4.1.9.1. Nezaket Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	298
4.1.10. Güvenlik	301
4.1.10.1. Güven Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	301
4.1.10.2. Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	304
4.2. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Tespit Edilen Değerlerin İşlenme Sıklıkları ...	311
V. BÖLÜM: SONUÇ	320
5.1. Sonuç	320
5.2. Öneriler	330
KAYNAKLAR	332
EKLER	339

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2. 1. Nelson'un Değer Sınıflandırması	13
Tablo 2. 2. Rokeach'ın Değer Sınıflandırması	14
Tablo 2. 4. Schwartz Değer Kuramı'nda Değer Listesi ve Değerlerin Birey Düzeyi Güdüsel Tipleri	18
Tablo 2. 5. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Öngörülen Temalar ve Temalarla İlgili Konu Önerileri.....	36
Tablo 3. 1. Araştırmanın İnceleme Nesneleri	54
Tablo 3. 2. Kaynaklardan Yola Çıkılarak Hazırlanan Değerler Listesi	54
Tablo 3. 3. Schwartz Değer Listesi'ndeki Değerlerin Birey Düzeyi Güdüsel Tipleri	56
Tablo 3. 4. Türkçe Öğretmenlerinin ve Alan Uzmanlarının Tespit Edilen Her Bir Değerin Schwartz'ın Değer Kuramı'nda Hangi Başlık Altına Alınması Gerektiğine İlişkin Görüşlerine Dair Anket Sonucu.....	58
Tablo 3. 5. Schwartz Değer Kuramı Doğrultusunda Türkçe Öğretmenlerinin Görüşleri Sonucunda Hazırlanan Yeni Değer Sınıflandırması.....	62
Tablo 3. 6. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinin İçinden Seçilen On Üç Farklı Hikâyeden Oluşturulan Okuma Parçalarının Sınıf Seviyelerine Göre Tasnifine İlişkin Öğretmen Görüşleri	63
Tablo 4. 1. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Özgüven Değerinin Dağılımı	64
Tablo 4. 2. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Azim ve Kararlılık Değerinin Dağılımı.....	69
Tablo 4. 3. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Çalışkanlık Değerinin Dağılımı.....	76
Tablo 4. 4. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Girişimcilik Değerinin Dağılımı	82
Tablo 4. 5. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Hedef Belirleme Değerinin Dağılımı	86
Tablo 4. 6. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Planlı Olma Değerinin Dağılımı.....	91
Tablo 4. 7. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Takım Ruhu Değerinin Dağılımı.....	95
Tablo 4. 8. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Zamanı İyi Kullanma Değerinin Dağılımı	99
Tablo 4. 9. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Estetik Duyguların Geliştirilmesi Değerinin Dağılımı	103
Tablo 4. 10. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Cesaret Değerinin Dağılımı.....	111
Tablo 4. 11. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Akıl Yürütme Değerinin Dağılımı.....	118
Tablo 4. 12. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Bağımsız ve Özgür Düşünme Değerinin Dağılımı	125
Tablo 4. 13. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Sabırlı Olma Değerinin Dağılımı	130
Tablo 4. 14. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Sadakat Değerinin Dağılımı	136
Tablo 4. 15. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Temizlik Değerinin Dağılımı	140
Tablo 4. 16. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Tutumluluk Değerinin Dağılımı	143
Tablo 4. 17. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Adil Olma Değerinin Dağılımı.....	148
Tablo 4. 18. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Barış Değerinin Dağılımı	152
Tablo 4. 19. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Bilimsellik Değerinin Dağılımı	154
Tablo 4. 20. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Duyarlılık Değerinin Dağılımı	158
Tablo 4. 21. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Empati Değerinin Dağılımı	164

Tablo 4. 22. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Hoşgörü Değerinin Dağılımı	169
Tablo 4. 23. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde İletişime Açıklık Değerinin Dağılımı	172
Tablo 4. 24. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Özgürlük Değerinin Dağılımı	178
Tablo 4. 25. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Saygılı Olma Değerinin Dağılımı	183
Tablo 4. 26. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Arkadaşlık ve Dostluk Değerinin Dağılımı	189
Tablo 4. 27. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Cömertlik Değerinin Dağılımı	195
Tablo 4. 28. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Dayanışma Değerinin Dağılımı	199
Tablo 4. 29. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Doğruluk ve Dürüstlük Değerinin Dağılımı	204
Tablo 4. 30. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Fedakârlık Değerinin Dağılımı	208
Tablo 4. 31. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde İyilikseverlik Değerinin Dağılımı	214
Tablo 4. 32. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde İyimserlik Değerinin Dağılımı	219
Tablo 4. 33. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Kadirşinaslık Değerinin Dağılımı	222
Tablo 4. 34. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Minnettarlık Değerinin Dağılımı	227
Tablo 4. 35. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Paylaşıcılık Değerinin Dağılımı	230
Tablo 4. 36. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Sevgi Değerinin Dağılımı	233
Tablo 4. 37. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Sorumluluk Değerinin Dağılımı	239
Tablo 4. 38. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Şefkat ve Merhamet Değerinin Dağılımı	245
Tablo 4. 39. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Vefa Değerinin Dağılımı	251
Tablo 4. 40. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Yardımseverlik Değerinin Dağılımı	254
Tablo 4. 41. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Ağırbaşlılık Değerinin Dağılımı	259
Tablo 4. 42. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Aile Birliğine Önem Verme Değerinin Dağılımı	262
Tablo 4. 43. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Alçak Gönüllülük Değerinin Dağılımı	265
Tablo 4. 44. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Hayâ Değerinin Dağılımı	268
Tablo 4. 45. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde İffetli Olma Değerinin Dağılımı	274
Tablo 4. 46. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Kanaatkârlık Değerinin Dağılımı	279
Tablo 4. 47. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Komşuluğa Değer Verme Değerinin Dağılımı	283
Tablo 4. 48. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Kültürel Mirası Koruma Değerinin Dağılımı	285
Tablo 4. 49. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Misafirperverlik Değerinin Dağılımı	289
Tablo 4. 50. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Vatansızlık Değerinin Dağılımı	293
Tablo 4. 51. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Nezaket Değerinin Dağılımı	298
Tablo 4. 52. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Güven Değerinin Dağılımı	302
Tablo 4. 53. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değerinin Dağılımı	305
Tablo 4. 54. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Tespit Edilen Değerlerin Toplam İşlenme Sıklığı	312
Tablo 4. 55. Memleket Hikâyeleri'nde Her Bir Değerin İşlenme Sıklığı	314
Tablo 4. 56. Gurbet Hikâyeleri'nde Her Bir Değerin İşlenme Sıklığı	317

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2. 1. Schwartz Değer Kuramı'ndaki Değer Tipleri ve Ana Değer Grupları Arasındaki İlişkilerle İlgili Model.....	17
--	----

KISALTMALAR

Akt. : Aktaran

ed. : Edebiyat

RG : Resmi Gazete

TDK : Türk Dil Kurumu

TDÖP : Türkçe Dersi Öğretim Programı

TTKB : Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

Hikâye Adlarının Kısaltmaları:

A : Antikacı

Ak : Akrep

AT : Ayşe'nin Talihi

BE : Boz Eşek

BT : Bir Taarruz

CH : Cer Hocası

Ç : Çıban

D : Dişçi

E : Eskici

F : Fener

G : Gözyaşı

Ga : Garaz

GBH : Garip Bir Hediye

Gü : Güneş

- H** : Hülle
HS : Hakkı Sükût
İ : İstanbul
K : Kaçak
Kek : Keklik
KK : Kuvvete Karşı
KN : Komşu Namusu
KÖ : Koca Öküz
KÖM : Küs Ömer
Köp : Köpek
L : Lavrens
SB : Sarı Bal
Ş : Şaka
ŞB : Şeftali Bahçeleri
T : Testi
VEŞ : Vehbi Efendi'nin Şüphesi
Y : Yatır
Ya : Yara
YB : Yılda Bir
YE : Yatık Emine
Z : Zincir

I. BÖLÜM: GİRİŞ

Sanayinin gelişmesi ile beraber dünyada görülen hızlı ilerleme, toplumların da önceliklerini değiştirmiştir. Bu durum, geçmişte önem arz eden birçok toplumsal değerın zamanla yozlaşmasına ve yerlerine bireyselliği temel alan duyguların yerleşmesine sebep olmuştur. Oysa sevgi, saygı, yardımseverlik, çalışkanlık gibi değerlerin önemlerini hiçbir zaman kaybetmemeleri aksine öne çıkan değerler olmaları beklentisi vardır.

Değer kavramı; toplumsal yaşamı düzenlemesi, toplumu oluşturan bireylerin yaşam kalitesini yükseltmesi bakımından önemlidir. Değerler; sadece günlük eylem ve davranışlarımıza rehberlik eden ilke ve ölçütler olmaları bakımından değil, genel yaşam tarzımızı belirleme ve yaşamımızın yönünü etkileme açısından da önemlidir. Nitekim insanların yaşamlarını inandıkları değerlerin belirlediğini ifade eden Özden (1999, s.49) de “İnsanlar yaşamlarının her anını, inandıkları değerler doğrultusunda sürdürmeye gayret ederler.” demiştir.

Değerlerimiz, seçeceğimiz meslektan, nasıl bir anne veya baba olacağımıza, vatandaşlık görevlerimizi ne derece yerine getirdiğimize kadar geniş ve önemli bir alanı kapsar. Toplumsal yaşantımızın temel yapısını oluşturan milli, manevi, sosyal, ahlaki ve kültürel değerlerimizin sağlıklı geliştirilebilmesi ve toplum yararını gözetan vatandaşlar yetiştirilebilmesi için eğitsel değerlerin bireylerce içselleştirilmesi de gerekmektedir. Zira değerlerin kazanılması ve içselleştirilmesi bireylerden başlayarak bir silsile halinde tüm yurdu etkileyecektir. Önceliğimiz her daim toplumsal huzuru sağlamak ve korumak, bu durumun karşısında bulunan unsurların etkisini azaltmak olmalıdır.

Bir arada yaşayan insanların bireysel isteklerini gerçekleştirirken de onlar için önem arz eden unsurları ifade ederken de değerler eğitimi sistemine ihtiyaç vardır. Değerlere sahip olmayan insanların duygu ve davranışlarına yansiyacak olan olumsuz etki, toplumda kaotik bir ortam yaratacaktır. Toplumumuzun geleceğinin daha sağlıklı inşa edilebilmesi için temel değerlerin genç kuşaklara kazandırılmasının gerekliliği bilinci, araştırmacıları değerler eğitimi konusunda çalışma yapma yoluna sevk etmiştir. Türkçe dersinin yapısı itibarıyla eğitsel değer aktarımında okuma metinlerinin rolü de büyük

olduğundan ders kitaplarındaki metin seçimlerinin doğru yapılması gerekmektedir. Tüm bunlardan hareketle; Türkçe dersi bünyesinde yapılacak eğitsel değerler eğitimi için okuma metinleri güçlü materyallerdir, düşüncesi taşınmaktadır. Değerlerin kazandırılması konusunda okul, ders kitabı, okuma metinleri gibi iletiler oldukça işlevsel olacaktır. “Ders kitapları, öğrenme-öğretme sürecinde kullanılan temel kaynaklardır.” (Kılıç ve Seven, 2011, s.82).

Sezer’in (2005, s.36) bu husustaki görüşleri şöyledir:

“Devletler devamlılıklarını, örf, âdet, gelenek ve göreneklerinin yaşatılmasını eğitim ve eğitim sistemiyle gerçekleştirmektedir. Bir başka ifadeyle değerlerini eğitim sistemiyle aktarmaktadır. Bu aktarımda en önemli görevlerden biri de ilköğretim kurumlarına düşmektedir. Günümüz eğitimcileri araştıran, sorgulayan, düşünen insan tipinin nasıl yetiştirileceği üzerinde çalışmaktadır. İlköğretim kurumları da, bütün organlarıyla bu amaca hizmet etmektedir. Bu aktarımda en önemli öğelerden biri de ders kitaplarıdır.”

Türk dili ve edebiyatının önemli eğitici yazınsal türlerinden biri olan hikâye türünün Türk edebiyatındaki temsilcilerinden biri de Refik Halid Karay’dır. Bu çalışmada, Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı yazarlarından Refik Halid Karay’ın *Memleket Hikâyeleri* ve *Gurbet Hikâyeleri* adlı eserleri üzerinde değerlerin tespitinin yapılması, hikâyelerden hareketle oluşturulacak değerler ile örülü metinlerin ders kitaplarına yerleştirilmesi çalışması yapılacaktır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmanın temelini oluşturan problem durumu açıklanmış, problem cümlesi belirlenmiş, alt problemler ifade edilmiş, araştırmanın hangi varsayımı içerdiği belirtilmiş, araştırmanın amacı ve önemi üzerinde durularak, sınırlılıkları ortaya konmuş ve çalışma bünyesinde kullanılacak terimlerin tanımına yer verilmiştir. İkinci bölümde ise kuramsal çerçeve oluşturularak çalışmanın temel dayanakları ve hangi kavramlardan yola çıkıldığı ayrıntılı olarak açıklanmış, Refik Halid Karay tanıtılmıştır. Üçüncü bölümde araştırmanın modeli ifade edilmiş, çalışma grubu belirtilmiş ardından verilerin toplaması ve değerlendirilmesi süreci açıklanmıştır. Dördüncü bölümde ise Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde bulunan değerler tespit edilerek her biri için ayrı bir başlık açılmış, hikâyelerden cümle örnekleri sergilenmiş ve ulaşılan sonuçlar ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Dört bölümden oluşan çalışmanın sonunda eklere yer verilmiştir. Eklerde okuma parçası olarak

kullanılabilecek nitelikteki 13 hikâyeden yola çıkılarak ders kitaplarına tavsiye niteliğinde metinler oluşturulmuştur. Bu metinlerin her biri için birer özgün resim çizilmiştir. Yine tavsiye niteliğinde, her sınıf seviyesinden birer okuma parçası için etkinlikler hazırlanmıştır. Tüm metinler, konularına göre uygun oldukları temalara yerleştirilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Dil, Türkçe dersinin ana malzemesidir. Bu sebeple de metinler aracılığıyla değer aktarımı hususunda en etkin role sahiptir. İletişimin temel ögesi olan dil ve iletişim yoluyla gerçekleşen eğitim birbirinden ayrı düşünülemez.

Değerler eğitimi de yine iletişimsel bir ürün olması sebebiyle eğitimle ve dil ile yakın ilişkidir. Atabek'e göre (1999, s.10) "Toplumlara özgü değerler dışında insanlığın ortak değerleri de mevcuttur. İnsanlık tarihinin birikimi olan bu uygarlık değerleri de evrensel emanetler olarak kuşaktan kuşağa aktarılır. Bu aktarma kuşkusuz eğitim yoluyla en iyi şekilde gerçekleşir." Değerlerin aktarılmasının en sağlıklı yolu eğitimidir.

Edebiyat ve eğitim arasında sıkı bir bağ bulunur. Edebiyat, insanın bilişsel dünyasının yanı sıra duyuşsal dünyasına çok daha fazla hitap etmektedir. Hatta insanın ruhuna olan etkisinin oldukça geniş olduğu aşikârdır. Kavcar da (1999, s.5) bununla ilgili olarak "Okuduğumuz edebiyat ürünleri; bizde birtakım özlemler, hayaller, tutku ve sevgiler uyandırır. Bilinç düzeyimizi yükseltir." demiştir.

Çalışmada, edebiyatın duygusal zekâ gelişimine katkısından yola çıkılarak Refik Halid Karay hikâyelerinin hangi değerler ile örülü olduğu ve bu değerlerin eğitimde kullanılabilirliğinin, değerlerin öğrencilere nasıl iletilebileceğinin, dolayısıyla öğrencilerin duygu dünyalarında nasıl daha güçlü bir etki yaratılabileceğinin tespiti problem edilmiştir.

1.2. Problem Cümlesi

Refik Halit Karay'ın hikâyeleri hangi eğitsel değerleri içermektedir?

1.3. Alt Problemler

Çalışmamızın alt problemleri şu sorular etrafında yapılandırılmıştır:

1. Refik Halid Karay'ın hikâyelerinde hangi değerler yer almaktadır?
2. Refik Halid'in hikâyeleri ders kitaplarında nasıl kullanılabilir?
3. Türkçe Dersi Öğretimi Programı'nda yer alan değerlere ilişkin kazanımlar, Refik Halid Karay hikâyeleri ile öğrencilere en etkili biçimde nasıl verilebilir?
4. Refik Halid Karay'ın hikâyelerindeki değerler, Schwartz Değer Kuramı'na göre nasıl bir dağılım göstermektedir?

1.4. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın konusu, Türkçe öğretiminde değerler eğitimi bağlamında Refik Halid Karay'ın hikâyelerinin analizidir. Gökçe'nin (2000, s.125) ifadesiyle “Eğitim, toplumsal yaşama uyum için kültürel norm ve değerleri genç kuşaklara aktarma; onların fiziksel, düşünsel ve ahlaki gelişimlerini oluşturma ve toplumsal hareketliliği gerçekleştirme aracıdır.”

Kaynaklara göre, değerler eğitimi, son yıllarda eksikliği hissedildiği için üzerinde durulan bir alan hâline gelmeye başlamıştır. Toplumumuzun sahip olduğu değerlerin, gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için okul ortamı elverişlidir. Akademik alanda yapılan çalışmalar ile öğretmenlere yol gösterme amaçlanmaktadır. Aynı zamanda, okullarda değerler eğitimine ilişkin çalışmaların artırılması da gerekmektedir. Bu hususlar göz önüne alınarak yapılacak olan çalışmada Refik Halid Karay'ın *Memleket Hikâyeleri* ve *Gurbet Hikâyeleri* eserleri incelenecek, okul ders kitaplarında bu eserlerin ne şekilde yer alabileceği belirlenecek ve öğrencilere metinler üzerinden ulaşma amacına yönelik çalışmalar yapılacaktır.

Sarıcı Bulut (2009, s.104), okullarda yapılacak olan değerler eğitimi çalışmaları için şu ifadeleri kullanır: “Okul boyutu dikkate alındığında değerler eğitimi konusunda müfredat gözden geçirilmeli, öğrencilere verilmek istenen ulusal ve evrensel değerler (ki bu konuda tutarlı bir eğitim politikası şart) sistemli bir şekilde ilköğretimden üniversitenin bitimine kadar ders içerikleriyle verilmelidir.” Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda da (MEB, 2015, s.5) bu konuyla ilgili olarak şu amaç yer almaktadır:

“Millî, manevi ve ahlaki değerlere önem vermeleri ve bu değerlerle ilgili duygu ve düşüncelerini güçlendirmeleri amaçlanmaktadır.”

Ders içeriklerinin değerler aktarımındaki rolü ve Türkçe Dersi Öğretim Programı göz önüne alınarak araştırmanın amacı belirlenmiştir. Bu amaç, Refik Halid Karay'ın hikâyelerini değerler eğitimi bağlamında incelemek ve hikâyelerden hareketle okuma parçaları oluşturma çalışması yapmaktır. Çalışmada, Değerler Eğitimi alanındaki akademik kitaplar, tezler ve makaleler incelenecek, eserlerde yer alan değerlerin kategorilendirilmesi yapılacak, hikâyelerden yola çıkılarak okuma parçaları oluşturulacaktır, metinlerin her biri için resimleme çalışması yapılacak ve bu metinler sınıf seviyelerine göre tasnif edilecektir. Her sınıf seviyesinden bir okuma parçasına örnek teşkil etmesi amacıyla tavsiye niteliğinde etkinlik çalışmaları hazırlanmıştır.

1.5. Araştırmanın Önemi

Toplumun sosyal hayatının değişmesinin yanı sıra değişen Türk aile yapısının değer konusunda bazı noksanlıklara yol açtığı bilinmektedir. Bu noksanlıkların toplumun düzenine olumsuz etkisini azaltmak elbette eğitimle mümkün olacaktır. Çağımızın değer yargılarımızı değiştirmesi olağan karşılanmaktadır zira her çağ, kendine özgü yeni değer örüntüleri oluşturur. Değer aşınması, değer yitimi gibi problemlerle mücadele edebilmek için değerler eğitimine ihtiyaç duyulmuştur.

Değerler eğitimi için şöyle bir tanım yapılmaktadır: “Örtük veya açık program aracılığıyla, yetişen yeni nesle temel insani değerleri kazandırma, değerlere karşı duyarlılık oluşturma ve onları davranışa dönüştürme konusunda yardımcı olma gayretinin ortak adıdır.” (Ekşi, 2003, s.79).

Değerler eğitimi konusundaki ortak çabanın bir ürünü olarak okuma metinleri, ders kitapları kullanılmaktadır. Okuma metinleri ise çoğunlukla edebi eserlerden seçilmektedir. Bu husus, edebi metinlerin öğrencilerin kelime dünyasına daha sağlam katkılar yapması gerçeğine dayanmakta ayrıca öğrencilerin metinler vasıtasıyla edebi eserleri tanıması amacı da taşımaktadır.

Refik Halid Karay yaşadığı dönem içerisinde insanları yakından tanıma fırsatı bulmuştur. İnsanların yaşam tarzını, değerlerini, gelenek ve göreneklerini yakından

tanınması eserlerine de yansımıştır. Yazar, Türk toplumunun kültürel ve sosyal yapısından izler taşıyan konulara yer vermiştir. Bu bakımdan Karay'ın çalışmamızın konusunu teşkil eden hikâyeleri, eğitim açısından önemli bir yere sahiptir. Eğitim programı sayesinde iletmek istediklerimizi Refik Halid eserleriyle eğitimde kullanmamız yararlı olacaktır. Refik Halid'in hikâyelerinde değerlerin tespiti ile ilgili daha önce çalışma yapılmadığından bu çalışma, ilgili araştırmalara kaynaklık etmesi bakımından yol gösterici olabilecektir.

1.6. Sınırlılıklar

Bu çalışma Refik Halid Karay'ın *Memleket Hikâyeleri* ve *Gurbet Hikâyeleri* eserleriyle sınırlıdır ve on sekizi *Memleket Hikâyeleri*'nde, on yedisi *Gurbet Hikâyeleri*'nde olmak üzere toplam 35 hikâyenin incelemesini kapsamaktadır. Refik Halid Karay'ın *Memleket Hikâyeleri* ve *Gurbet Hikâyeleri* dışındaki diğer eserleri, çalışmanın dışında tutulmuştur.

Araştırmada yararlanılacak çalışmalar şunlardır:

- a. Türkiye'de çalışılmış değerler eğitimi alanındaki yayınlar,
- b. Uluslararası düzeyde yayınlanmış değerler eğitimi konulu çalışmalar,
- c. Değerler eğitimi konulu tezler ve makaleler,
- d. Milli Eğitim Bakanlığının yayınladığı Değerler Eğitimi Yönergesi.

1.7. Varsayımlar

1. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerlerin Refik Halid Karay'ın eserleri ile uygunluk içerisinde olduğu varsayılmaktadır.
2. Refik Halid Karay'ın çalışma grubunu oluşturan eserlerinin değerler eğitimi bakımından zengin bir içeriğe sahip olduğu varsayılmıştır.
3. Tespiti yapılan değerlerin öğrencilere edebi eser vasıtasıyla kazandırılacağı varsayılmaktadır.

1.8. Tanımlar

Ders Kitabı: 12.09.2012 tarihinde, 28409 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği’ne göre; kurulca örgün ve yaygın eğitim ve öğretim kurumlarında okutulması uygun bulunan kitabı ifade eder (MEB, RG, 2012, sayı: 28409).

Öğretim Programı: Okulda ya da okul dışında bireye kazandırılması planlanan bir dersin öğretimiyle ilgili tüm etkinlikleri kapsayan yaşantılar düzeneğidir (Demirel, 2012, s.6).

II. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE

Kuramsal çerçeve bölümünde çalışmanın çıkış noktası olan değer kavramı tanımlanacak, değerlerin özellikleri ve işlevleri, sınıflandırmaları noktalarında bilgi verilecek ve değerler eğitiminde kullanılan yaklaşımlar açıklanacaktır ardından değerler eğitiminde aile, okul, öğretmen unsurlarına değinilecek, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda değerlerin yeri açıklanacaktır. Edebiyatın ve hikâye türünün değerler aktarımındaki rolü ifade edilecek ve Refik Halid Karay tanıtılacaktır.

2.1. Değer Kavramı

Çağlar boyunca insanlar, sosyal hayatı düzenlemek, iletişimde pürüzlere engel olmak, yani en genel anlamda hayatlarını kolaylaştırabilmek için birtakım kurallarla yaşamaya gereksinim duymuştur. Bu gereksinimler, zaman içerisinde “değer” kavramının doğuşuna sebebiyet vermiştir. Değer kavramı, soyut bir nitelik taşıması sebebiyle birçok farklı tanıma mazhar olmuştur.

“İlk defa Znaniecki tarafından sosyal bilimlere kazandırılan değer kavramı, Latince ‘kıymetli olmak’ veya ‘güçlü olmak’ anlamlarına gelen ‘valere’ kökünden türetilmiştir.” (Bilgin, 1995’ten akt. Kolaç ve Karadağ, 2012, s.763). “Hint-Avrupa dillerinde ‘güç’ anlamına gelen ‘wal’ kökünden türemiş olduğu görülmektedir. İlk başta ‘güçlü’ anlamında olan ‘la valere’ sözcüğü zamanla ‘la valor’ kelimesine dönüşmüştür ve İngilizcede ‘value’ kelimesi ile ifade edilmektedir.” (Hançerlioğlu, 1976’dan akt. Kaliyeva, 2015, s 5).

Değer kelimesinin teg- kökünden türediğini belirten Clauson’a göre (1972, s.485^a) *teg-* kökünün önce ‘paylaşmak’ anlamı vardır. Daha sonraları ise “değer” ve “fiyat” anlamı kazanmıştır. Değer “bir şeyin önemini belirtmeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet” olarak tarif edilmektedir (Türk Dil Kurumu, 2005, s.483). Değer, etimolojik incelemelerin genelinde kelime anlamı olarak ‘paha, kıymet’ anlamı taşımaktadır.

İnsani değerler açısından ise birçok farklı alanda birçok araştırmacı tarafından farklı tanımları yapılmıştır. Değerler konusunda birçok sistemli araştırma yapan Rokeach,

değerli kalıcı bir inanç olarak tanımlamıştır (Rokeach, 1973'ten akt. Akbaş, 2004, s.43). “İnsani değerler, hayata bir değerlilik ve saygı katarlar. Hayatın dürüstlük, hoşgörü, iyilik, merhamet gibi güzel yanlarını çoğaltırlar. Bütün bunlar da uyumlu yaşama yol açar. İnsani değerler, hayatın sütunlarıdır.” (Dilmaç, 2002, s.7).

Kuçuradi (1998, s.41) kişiye ait değerlerden bahsederken “Kişilerarası ilişkilerde doğrudan doğruya veya dolaylı olarak ortaya çıkan sevgi, dürüst olma, bağlılık, saygı, adil olma gibi ve açık düşünebilme, doğru bağlantılar kurabilme gibi kişi imkânlarıdır.” ifadesini kullanmıştır. Çiftçi'ye göre (1999, s.112) değerler toplumun üyeleri tarafından paylaşılan, toplumun gereksinimlerinin karşılanması açısından yararlı görülen ve duygularla yakından ilişkili olan ölçülerdir.

Duygularla içselleştirilen değerler insanların hayatının bir parçası olmuştur ve değerlerin önemi yadsınamaz. İnsanların yaşam amacına ilişkin oluşturdukları değerleri de toplumsal hayata yön veren niteliktedir. Dolayısıyla insanların değerlerden ayrı bir yaşam sürmesi olanaksızdır. Bununla ilgili olarak Akay Ahmed (2015, s.79) “Millî ve evrensel değerleri hayata geçirmek, toplumsal dayanışma ve paylaşma duygularının güçlenmesine katkı sağlar. Toplumsal değerler; insan yaşamının önemli bir yanını oluşturur, kendilerine, topluma ve çevreye olumlu katkılar yapar.” ifadesini kullanır.

Birbirinden farklı tanımlamalar olsa bile değerler ile ilgili genel kabul toplumsal hayatı düzenleyen, dirlik ve esenlik sağlayan kabuller oldukları yönündedir. Bu yönüyle değerler, büyük bir ihtiyacı karşılayan, doğru-yanlış, iyi-kötü çatışmasında zihinleri yönlendirebilen olgulardır. Değerler; insanların davranış örüntülerinin temelinde yer alır yani davranışların sebebini, yol açtıkları sonuçları, temelinde yer alan iyi-kötü tüm unsurları doğrudan etkiler.

Değerin ne olmadığı ile ilgili Kuçuradi (1998, s.10), davranış şeklinin bir değer olmadığını, kendi başına bir davranışın veya bir davranış şeklinin soyut olarak değerlendirilemeyeceğini ifade ederken şunları ekler: “Değer; bir kavram olmakla birlikte, bir şeyin taşıdığı değer ve her çeşidiyle değerlerin kavramlar -hele soyut kavramlar hiç- olmadığını unutmamak gerekir.”

Değerler eğitimi araştırmacıları; değerleri, temelde birkaç sınıfa ayırıp onların üzerinde çalışmalar yapmışlardır. Örneğin Doğan (2014, s.358) değerleri toplumsal, ulusal ve küresel değerler olarak üçe ayırmıştır ve toplumsal değerler ile ilgili olarak “Toplumsal

değerler, bir toplumun çoğunluğu tarafından paylaşılan, toplumun iyiliğine ve esenliğine yönelik olduğu varsayılan ideal, ortak paylaşım ölçütleridir.” ifadesini kullanmıştır. Ayrıca ulusal değerler ile ilgili olarak şu cümlelere yer vermiştir:

“Toplumsal değerlerin yanı sıra ulusal değerlerden de söz edilebilir. Türk toplumu söz konusu olduğunda bunlar; ailenin, bayrağın, vatan sevgisinin kutsallığı; ulusun ve vatanın bölünmez bütünlüğü ulusal değerler arasındadır. Toplumsal değerler ile ulusal değerler çatışmaz bilakis toplumsal değerler, ulusal değerlere hayatiyet verir. Ancak ulusal değerler, her ne suretle olursa olsun toplumsal değerlerin önünde ve üstündedir. Bu bakımdan hiçbir toplumsal değer, ulusal değerlerin tanımladığı anayasal düzene sadakat borcunu ortadan kaldırmaz.” (Doğan, 2014, s.358).

Toplumsal ve ulusal değerlerin dışında evrensel değerlere de değinmek gerekecektir. Evrensel değerler, aynı toplum içerisinde çıkan çeşitli çatışmaları çözebilmek için başvurulan kaynaklar olarak görülmektedir. Evrensel değerlerin çalışma prensibine ilişkin olarak Aydın (2010, s.2) tarafından şu ibarelere yer verilmiştir:

“Değerler, sosyal hayatı düzenler, bireyler arası bağlılığı artırır. Birlikte yaşayan insanların hangi değerleri merkez alacakları konusunda konuşmaları, fikir birliğine varmaları gerekir. Farklı değerlere sahip kişiler arasında veya kuşaklar arasında oluşan farklı değerlerden kaynaklanan çatışmalar ortaya çıkabilir. Ancak bu çatışmaları da ‘barışmak, uzlaşmak’ gibi başka ortak evrensel değerler yardımıyla çözmek mümkündür.” (Aydın, 2010, s.2).

Toplumların kendi içinde yaptıkları paylaşımlarda, toplumların toplumlarla yaptıkları etkileşimlerde uyumu yakalayabilmek için değerler eğitimi konusunda hassas davranılmalıdır. Bu hassasiyet, değerler eğitimi konusunda yapılan çalışmaların ilerletilmesini ve değerlerin içselleştirilmesi amacına uygun çalışmalar yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Değer kavramı, insanların davranışlarında açıkça görünen ve örtük bir biçimde davranışlara yansıyan özelliği ile insan hayatının tüm süreçlerinde aktif olarak bulunmaktadır.

2.1.1. Değerlerin Özellikleri ve İşlevleri

Değerler, bireylerin hayatında işaret levhaları gibidir. Tehlikeli eğimlerde, kaygan zeminlerde bireylerde hazır bulunuşluk oluşturup yol gösterirler. Değerler göz ardı

edilerek yaşandığında olumsuzluklar yaşanması kaçınılmazdır (Aydın ve Gürler, 2014, s.5).

Değerler; hem toplumların hem kurumların gelişebilmeleri için gerekli olmakla beraber toplumun içerisinde yer alan temel dinamiklerin dengede tutulması adına, değer yoksunluğu ve değer yitiminin yol açabileceği muhtemel problemlere karşı bir kalkan gibi çalışır. Bu özellikleri sebebiyle de değerler, toplumlar tarafından yüzyıllar boyunca gizil bir şekilde geliştirilmekte ve korunmaktadır. Birçok araştırmacı, değerlerin özelliklerini maddeler hâlinde sıralamayı yeğlemiştir. Değerlerin özellikleri şu dört maddede toplanmıştır:

- a. Değerler, değer yargılarının etkisi altındadır.
- b. Değerler, davranışların esin kaynağıdır.
- c. Değerler görecelidir.
- d. Değerlerin dışı vurumunda duygusallık ön plandadır (Rocher, 1968'den akt. Doğan, 2014, s.354).

Değerlerin genel özelliklerinin bir başka sıralaması ise şöyledir: Değerler paylaşırlar, ciddiye alınırlar, coşkuyla birlikte bulunurlar, soyutlanabilirler, kalıcıdır, bir inançtır, bir tercihtir (Silah, 2005'ten akt. Güven, 2014, s.19). Ayrıca, değerler arasında üstünlük ve öncelik münasebeti bulunmaktadır (Güngör, 1993'ten akt. Şen, 2007, s.23).

Sosyal açıdan değerler, birbiriyle etkileşim içindedir ve birbirinden etkilenen özelliğe sahiptir. Bu konuda Şen (2007, s.8), "Değerler birbirini etkileyen aynı zamanda da birbirinden etkilenen özelliğe sahiptir. Sevgi, saygı, hoşgörü, yardımseverlik gibi değerleri birbirinden ayrı düşünmek doğru değildir." ifadesini kullanmıştır.

"Değerlerin sosyal otokontrol sistemleri olduğu söylenebilir. Bireyler, yaşadıkları toplumun sosyal değerlerine toplumsal rolleri edindikçe uyma eğilimi göstereceklerdir." (Türkyılmaz, 2012, s.68). "Bir toplumda birlik ve beraberliği, bütünlüğü kollamak ve korumak amacıyla kuşaktan kuşağa aktarılan ahlaki ve kültürel değerler vardır. Bu değerler, toplumda ortak davranış kalıplarıyla şemalarla dışı yansır." diyen Köknel (2007, s.316), özümşenen ortak değerler ile davranış kalıplarının toplumun dengesinin ve düzeninin bekçiliğini yaptığını ifade eder.

Nesilden nesle aktarılan değerlerin; birlik ve beraberliği sağlaması, toplum düzenini koruması, yanlış-doğru ayrımını yapan davranış şemaları geliştirmesi açısından ne

derece mühim bir işlev üstlendiği açıktır. Bu işlevlerin tamamı değerleri toplum bilimi açısından önemli bir hâle getirir.

Değerlerin işlevine ilişkin yapılan tasniflerden biri şöyledir:

- a. Değerler, kişilerin ve birlikteliklerin sosyal değerinin yargılanmasında hazır birer araç olarak kullanılır. Tabakalaşma sistemini olanaklaştırır. Bireyin çevresindekilerin gözünde ‘nerede durduğunu’ bilmesine yardım eder.
- b. Değerler; kişilerin dikkatini, istenilir, yararlı ve önemli olarak görülen maddi kültür nesnelere üzerinde odaklaştırır. Çok değerli bir nesne, her zaman birey veya grup için ‘en iyi’ olmayabilir. Fakat o nesnenin sosyal olarak değerli görünmesinin, o nesne için çaba gösterilmesini sağladığı da bir gerçektir.
- c. Her toplumdaki ideal düşünme ve davranma yolları, değerler tarafından işaret edilir. Sosyal olarak kabul edilebilir davranışın âdeta şemasını çizer. Böylece kişiler de hareket ve düşüncelerini ‘en iyi’ hangi yolda gösterebileceklerini kavrayabilirler.
- d. Değerler, kişilerin sosyal rollerini seçmesinde ve gerçekleştirmesinde rehberlik eder. İlgi yaratır, cesaret verir. Böylelikle kişiler de çeşitli rollerin gerekliliklerinin ve beklentilerinin birtakım değerli hedefler doğrultusunda işlemekte olduğunu kavramış olurlar.
- e. Değerler, sosyal kontrol ve baskının araçlarıdır. Kişileri; törelere uymaya yöneltir, ‘doğru’ şeyleri yapmaya yüreklendirir. Değerler, ayrıca onaylanmayan davranışları engeller, yasaklanmış örüntülerin neler olduğuna işaret eder ve sosyal ihlallerden kaynaklanan utanma ve suçluluk duygularının kolaylıkla anlaşılabilmesini sağlar.
- f. Değerler, dayanışma araçları olarak da işlevde bulunur. Sosyal bilimcilerin aksiyonlarından biri de grupların yüksek düzeyde bazı değerlerin paylaşılması amacıyla oluştuğudur. Kişiler, aynı değerleri güden kişilere doğru çekimlenirler. Ortak değerler, sosyal dayanışmayı yaratan ve sürekli kılan en önemli faktörlerden biridir (Fichter, 2015, s.176).

2.1.2. Değerlerin Sınıflandırılması

Değerler konusunda yapılan çalışmalar incelendiğinde değerler üzerine yapılmış birçok farklı sınıflandırma oluşturulduğu gözlemlenmektedir. Birçok araştırmacı, değerleri sınıflandırma çalışması yapmıştır. Bu bölümde değerler üzerinde çeşitli araştırmacılar tarafından yapılan sınıflandırmalara yer verilecektir.

2.1.2.1. Nelson

Nelson değer sınıflandırması yaparken üç farklı değer başlığı belirlemiş ve değerleri buna göre sınıflandırmıştır.

Tablo 2. 1. Nelson'un Değer Sınıflandırması

Bireysel Değerler	Bireysel değerler seçim yapmada ve satın aldığımız ürünlerde, hobilerimizde olduğu gibi diğer kişisel tercihlerimizle ilişkilidir (Michaelis, 1988, s.361).
Grup Değerleri	Grup değerleri, belirli bir grubun üyeleri tarafından paylaşılan değerlerdir. Bu grup; aile, kulüp, dinî ya da politik bir grup olabilir (Naylor ve Diem, 1987, s.350).
Sosyal Değerler	Sosyal değerler ise adalet, saygı, farklılık, eşitlik gibi değerlerdir ve bireyin mevcut toplumsal yapı içerisinde varlığını devam ettirmesine yarar (Michaelis, 1988, s.361). Sosyal değerlerin tanımlanmasında sosyalleşme, sosyal bilinç, norm ve grup ruhu gibi kavramlar kullanılmaktadır (Akbaş, 2004, s.19).

(Yazıcı, 2006'dan akt: Gümüş, 2017, s.10).

2.1.2.2. Spranger

“Değerler ile ilgili ilk psikolojik test Spranger (1928) tarafından kullanılmıştır. Spranger, değerleri altı kısma ayırmış her bir davranışın altı temel değer tipinden birine girebileceğini söylemiştir. Spranger'den sonra ondan ilham alarak Allport, Vernon, Lindzey çalışmaları geliştirmiş, bu çalışmalardan sonra da değerleri altı gruba ayırmak âdet olmuştur.” (Güngör, 2000, s.84). 1928 yılında altı temel değer oluşturmuş olan Spranger, değerleri şöyle sınıflandırmıştır: estetik, teorik, politik, ekonomik, sosyal ve dinî değerler.

- a. Teorik Değer: Gerçeklik, akılcı, eleştirel ve bireycilik.
- b. Ekonomik Değer: Yararlı, tutumluluk, pratiklik.
- c. Estetik Değer: Uyum, güzellik, form.
- d. Dinî Değer: Dünya ile birlik duygusu, ruhsal gelişme yoluyla birlik arayışı.
- e. Sosyal Değer: Sevgi, saygı, yardımseverlik.
- f. Politik Değer: Güç, insanlar üzerindeki kontrol (sadece politik alanda değil). (Davidov, Schwartz, Ciecuch, 2015, s.41).

2.1.2.3. Rokeach

Rokeach 1973 tarihli çalışmasında değerleri amaç ve araç değerler olarak iki temel grupta toplamıştır. Amaç değerler, sürecin sonunda ulaşılması hedeflenen değerler iken;

araç değerler, amaç değerlere ulaşma yolunda amaca hizmet eden değer grubudur. İki değer grubu birbirini etkilemektedir.

Rokeach, çalışmasında değerleri amaç ve araç değerler olarak ikiye ayırmış; on sekiz adet amaç değer, on sekiz adet de araç değer olduğu görüşünü savunmuştur. Amaç değerler, idealleştirilmiş varoluşun son durumlarına işaret eden değerler olarak tanımlanabilir; araç değerler ise idealleştirilmiş davranış tarzlarına işaret eden değerler olarak tanımlanabilir (İşcan, 2007, s.23).

Rokeach (1973, s.178) değerleri şu şekilde sınıflamıştır:

Tablo 2. 2. Rokeach'ın Değer Sınıflandırması

Amaç Değerler (Terminal Values)		Araç Değerler (Instrumental Values)	
Rahat bir hayat	İç huzur	Hayal gücü kuvvetli	Dürüst
Heyecanlı bir hayat	Gerçek sevgi	Hırslı/ istekli	Bağımsız yaşam
Başarma hissi	Ulusal güvenlik	Ufku geniş olma	Entelektüel olma
Barış içinde bir dünya	Zevk	Kabiliyetli	Mantıklı
Güzellikler dünyası	Kurtuluş	Neşeli	Sevecenlik
Eşitlik	Öz saygı	Temiz	İtaatkâr
Aile güvenliği	Sosyal tanıma	Cesaretli	Kibar
Özgürlük	Gerçek dostluk	Affedici	Sorumlu
Mutluluk	Bilgelik/hikmet sahibi olma	Yardımsaver	Otokontrol

Rokeach (1973, s.178).

2.1.2.4. Fichter

Değerlerin toplumun tabakalaşma sistemine, davranış örüntülerine, sosyal rollere ve sosyal süreçlere bağlı olduğunu ifade eden Fichter (2015, s.173), sosyal kişilik, toplum ve kültür temeli üzerinde değerleri üç bakış açısına göre sınıflandırılabileceğini söylemiş ve “Değerler, aslında her üçünde de iç içe ve çakışiktır.” demiştir. Buna göre:

- Değerler, zorlayıcılık derecelerine göre sınıflandırılabilir. Böylelikle değerler, sosyal kişiliği etkileme derecelerine göre düzenlenmiş olurlar. Yapılmalı-yapılmamalı olanları belirten değerler bulunur.
- Sosyal değerler, süreklilik gösteren ortaklaşa işlevler temelinde de gösterilebilir. İşlerin yapılmasında, kişi ve gruplar arasında iş birliği kurulmasında bazı değerler, diğerlerinden daha önemlidir. Bu temeldeki en yüksek değerler, toplumun sürekliliği ve kamu refahı için neyin istendiğine

ve neyin önemli olduğuna işaret eder. Bu alan, sevgi ve hakkaniyet ilişkilerinin en yoğun bulunduğu alandır.

- c. Değerlerin en anlamlı sınıflandırması, değerlerin kurumsal işlevlerine göre sınıflandırılmasıdır. Genellikle değerleri; dinî, siyasal, ekonomik ve benzeri açılardan ayırırız. Sosyal değerlerin örüntü, rol ve ilişkiler gibi kurumsallaştığı söylenebilir. Belli bir kültürel davranışa uzunca bir süreden beri yakıştırılan değerler, kurumun işleyişini basitleştirir ve kolaylaştırır (Fichter, 2015, s.173).

2.1.2.5. Schwartz

“Schwartz, değerleri bireysel ve kültürel olmak üzere iki seviyede incelemiştir. Bireysel seviyelerdeki incelemelerde değerler, kişilerin hayatlarını yönlendirmedeki önemlerine göre ele alınır. Kültürel seviyedeki değerlendirmeler incelemesinde ise amaç, toplumun genelinde paylaşılan ve toplumsal normlara dayanan soyut fikirlere ilişkin bilgi üretmektir.” (Smith, Schwartz, 1997’den akt. Kağıtçıbaşı ve Kuşdil, 2000, s.61). Bireysel ve kültürel düzey şeklinde iki farklı grup olmasının nedeni; bireysel düzeyde insanları davranışı yapmaya yönlendiren güdülerin, kültürel seviyedeki davranışı yapmak için itici kuvvet olamaması ihtimalinin bulunması şeklinde açıklanmıştır.

“Schwartz, Rokeach’ın belirlediği değerler üzerine bazı değişiklikler yapmış; bu, on sekiz amaç, on sekiz vasıta değerini on temel değer tipinde gruplandırmıştır.” (Güven, 2014, s.23). Schwartz’a göre belirlenen on temel değer tipi arasında birbiriyle yakın ilişki kurmaları yahut çelişki içerisinde bulunmaları durumuna göre dinamikler oluşur.

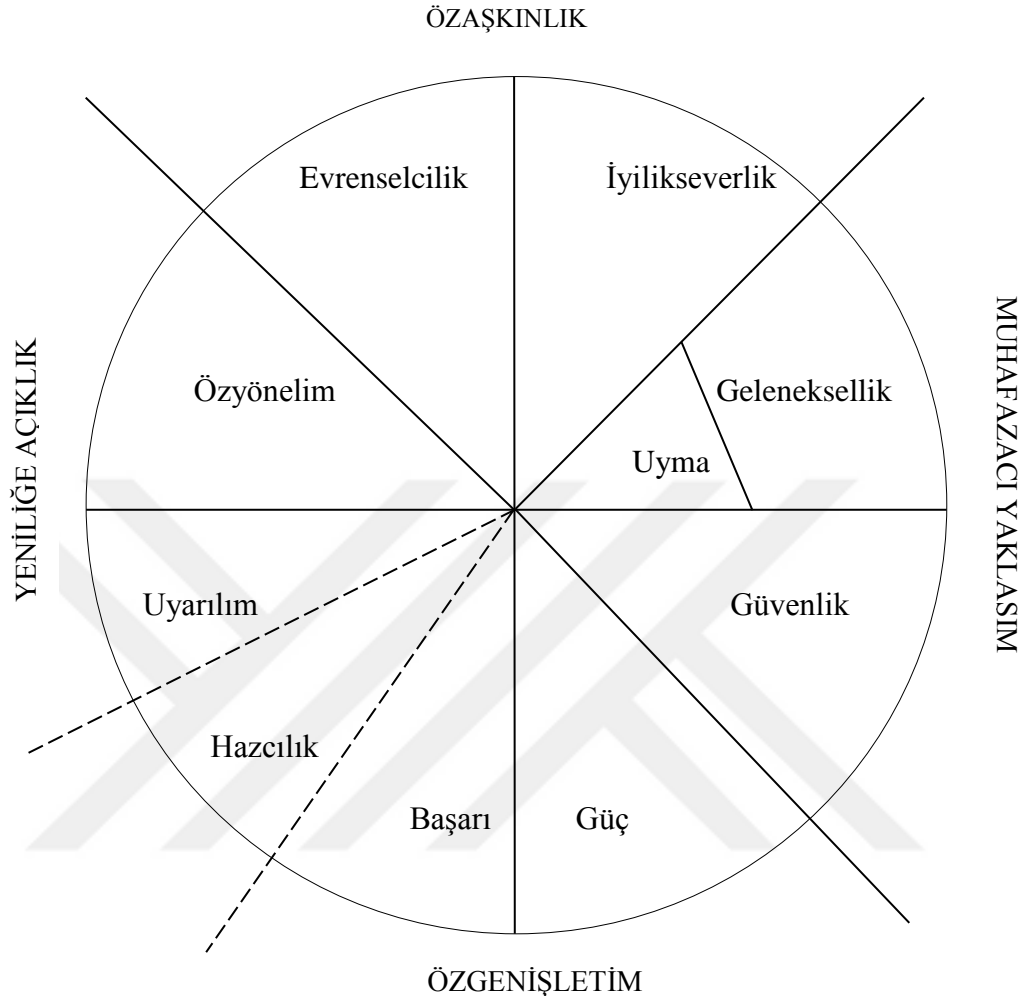
Schwartz (1994, s.24) on değer tipini; özgenişletim, yeniliğe açıklık, özaşkınlık, muhafazacı yaklaşım başlıkları altında toplamıştır. Bu başlıkların içerdiği değerlerin birbirine göre zıt veya yakın boyutta bulunmasının davranışı yönlendiren güdülerle ilgili olduğunu belirtmiştir.

Zıt gruplarla ilgili olarak da boyutlardan birinin özgenişletimin ve özaşkınlığın, diğerinin ise yeniliğe açıklığın ve muhafazacı yaklaşımın içerdiği değerlerden oluştuğunu ifade etmiştir. Özgenişletim grubu içerisindeki değerlerin, kişinin başkalarının zararına dahi olsa kendi çıkarlarına yönelik davranışlarda bulunmasına sebep olan davranışları yönettiğini; buna karşılık özaşkınlık grubu içerisindeki değerlerin, insanları kendi çıkarlarına ters düşecek dahi olsa tüm insanlığın ve doğanın

zararına olacak işlerden kaçınmasını sağlayan davranışlar yapmalarına yönlendirdiğini ifade etmiştir.

Yeniliğe açıklık ve muhafazacı yaklaşım boyutunda ise yeniliğe açıklığın bireylerin hissi ve fikri ilgilerinin öngörülemez şekilde oluşmasını sağlayan değerlerden oluştuğunu belirtmiştir. Buna karşılık muhafazacı tutum; bireylerin yakın oldukları insanlarla, kurumlarla ve geleneklerle süreklilik ve belirlilik arz eden bir bağının bulunmasına dayanmaktadır.

Hazcılık değerinin, hem yeniliğe açıklık hem de özgenişletim gruplarına ait öğeleri barındırması sebebiyle iki gruba da dâhil olabileceğini belirtmiştir. Birbirine yakın olan değer grupları, birbirine benzeyen davranışların ortaya çıkmasına sebep olurken; birbirine uzak olan değer grupları, davranışların farklılaşmasına neden olan güdülerini içermektedir. Bu ilişki şekil 2.1.'de gösterilmiştir.

Şekil 2. 1. Schwartz Değer Kuramı'ndaki Değer Tipleri ve Ana Değer Grupları Arasındaki İlişkilerle İlgili Model (Kağıtçıbaşı ve Kuşdil, 2000, s.62)

Schwartz'ın, güdüsel yönden farklılıklar içeren on temel değer tipi ve bu değerlerin içerdiği alt değerleri gösteren değer listesi tablo 2.3'te gösterilmiştir.

Tablo 2. 3. Schwartz Değer Kuramı'nda Değer Listesi ve Değerlerin Birey Düzeyi Güdusel Tipleri

	Açıklama	Değerler	Kaynaklar
ÖZGENİŞLETİM	Güç (Power): Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim gücü.	Sosyal güç sahibi olmak, Otorite sahibi olmak, Zengin olmak, Toplumdaki görüntüyü koruyabilmek, [İnsanlar tarafından benimsenmek].	Etkileşim Grup a
	Başarı (Achievement): Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi.	Başarılı olmak, Yetkin olmak, Hırslı olmak, Sözü geçen biri olmak, [Zeki olmak].	Etkileşim Grup
	Hazcılık (Hedonism): Bireysel zevke ve hazza yönelim.	Zevk, Hayattan tat almak.	Organizma
YENİLİĞE AÇIKLIK	Uyarılm (Stimulation): Heyecan ve yenilik arayışı.	Cesur olmak, Değişken bir hayat yaşamak, Heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak.	Organizma
	Özyönelim (Self-direction): Düşünce ve eylemde bağımsızlık.	Yaratıcı olmak, Merak duyabilmek, Özgür olabilmek, Kendi amaçlarını seçebilmek, Bağımsız olmak, [Kendine saygısı olmak].	Organizma Etkileşim
ÖZAAŞKINLIK	Evrenselcilik (Universalism): Anlayışlılık, hoşgörü, tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek.	Açık fikirli olmak, Erdemli olmak, Toplumsal adalet, Eşitlik, Dünyaya barış istemek, Güzelliklerle dolu bir dünya, Doğayla bütünlük içinde olma, Çevreyi koruma, [İç uyum].	Grup b Organizma
	İyilikseverlik (Benevolence): Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme.	Yardımsaver olmak, Dürüst olmak, Bağışlayıcı olmak, Sadık olmak, Sorumluluk sahibi olmak, [Gerçek arkadaşlık, Olgun sevgi, Manevi bir hayat, Anlamlı bir hayat].	Organizma Etkileşim
MUHAFAZACI YAKLAŞIM	Geleneksellik (Tradition): Kültür ya da dinsel töre ve fikirlere saygı ve bağlılık.	Açık gönüllü olmak, Dindar olmak, Hayatın bana verdiklerini kabullenmek, Geleneklere saygılı olmak, İlimli olmak, [Dünyevi işlerden el ayak çekmek].	Grup
	Uyuma (Confirm): Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlanması.	Kibarlık, İtaatkar olmak, Anne-babaya/ yaşlılara değer vermek, Kendini denetleyebilmek.	Etkileşim Grup
	Güvenlik (Security): Toplumun var olan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği.	Ulusal güvenlik, Toplumsal düzenin sürmesini istemek, Temiz olmak, Aile güvenliği, İyiliğe karşılık vermek, [Bağlılık duygusu, Sağlıklı olmak].	Organizma Etkileşim Grup

Not: *Organizma:* Biyolojik organizma olarak bireylerin evrensel gereksinimleri;

Etkileşim: Uyumlu bir toplumsal etkileşimin evrensel nitelikteki ön koşulları;

Grup: Grupların sonsuz işlev göstermesi ve varlığını sürdürebilmesi için evrensel gereklilikler.

a. Kültürler arası karşılaştırmalarda tutarlı sonuç vermediği tespit edilen değerler köşeli parantez içerisinde belirtilmiştir.

b. İnsanların kendi gruplarının dışındaki insanlarla ilişkiye geçtikleri, gruplar arası karşılıklı bağımlılığı kabul ettikleri ve doğal kaynakların kısıtlı olduğunun fark ettikleri zaman ortaya çıktığı varsayılır.

(Schwartz, 1994'ten akt: Kuşdil, Kağıtçıbaşı, 2000, s.61).

Değerler eğitimi konusunda çalışan birçok araştırmacı zaman içerisinde değerleri farklı kategorilere ayırmıştır. Refik Halid Karay'ın hikâyelerinde yer alan değerler Schwartz Değer Kuramı'ndaki on temel değere göre gruplandırılmıştır. Schwartz Değer Kuramı, yapılan sınıflandırmaların içinde en kapsamlı sayılan ve en güncel olanıdır. Yerel ve evrensel değer ilişkilerini en iyi açıklayan, kültürel etkileşimleri de baz almış bir değer sınıflandırması olduğundan bu çalışmada Refik Halid Karay'ın hikâyelerindeki değerler, Schwartz Değer Kuramı'na göre gruplandırılmıştır.

2.2. Değerler Eğitimi

Değerler eğitiminin ne olduğunu, amacını anlayabilmek; değerler eğitiminin kapsamını kavrayabilmek için dilin, iletişimin, kültürün tanımını, bunların birbiriyle ve toplumla ilişkisini anlayabilmek gereklidir. Ergin'e göre (2004, s.3) dil “İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli anlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimai bir müessesedir.”

Chomsky (1957'den akt. Öztürk, Kalfa, Altun, Demirbilek, 2005, s.8) dili “Bir dil, her biri sonlu uzunlukta ve sonlu bir üyeler kümesinde oluşturulan (sonlu ya da sonsuz) cümleler kümesidir.” şeklinde tanımlar.

“Dil; insan hayatının merkezinde yer alan ve onun kendisini, evreni ve sosyal çevresini tanımasını, insanlarla iletişim kurmasını, içinde yaşadığı toplumun geçmiş birikimlerini edinmesini, bugünü anlamasını ve geleceği tasarlamasını sağlayan göstergelerden örülü bir bildirişim sistemidir.” (Öztürk, Kalfa, Altun, Demirbilek, 2005, s.9).

Dil, doğa karşısında güçsüz olan insanların güç birliği yaparak sorunlarla baş edebilmelerine de olanak sağlar. Bu şekilde bir araya gelmek zorunda olan insanların arasında bir iletişim olması da kaçınılmaz olacaktır. Bu noktada dil, iletişimin en temel ögesi olarak karşımıza çıkar. İletişimin eğitim öğretim faaliyetlerinin temelinde yer aldığını düşünürsek etkili bir değerler eğitiminde iletişimin oynadığı rolün önemi daha iyi kavranacaktır. Nitekim iletişim, Sever (1998, s.51) tarafından şöyle tanımlanır: “İletişim, en genel ve yalın tanımıyla duygu, düşünce, bilgi, haber ve düşüncelerin paylaşılması; başka bir deyişle bireyler arasında duyguda, düşüncede, tutumda ortak bir payda yaratılması sürecidir.”

Duygu, düşünce ve tutumda yaratılacak olan bu ortak payda iletişimde bulunmanın sonucunda, dil ile oluşur ve kültür ögesinin de inşasını sağlar. Değerlerin her biri kültürel bir birikimin sonucu olduğundan, değerlerin kültürel bir hazineden doğduğu ve bu birikim ile geliştiği ifade edilebilir. “Kuşaktan kuşağa aktarılarak gelen dil, bireyi geçmişle gelecek arasındaki zincirin bir halkası durumuna getirir.” diyen Aksan (2007, s.13), dilin her yönüyle bir ulusun aynası olduğunu ifade eder.

Uluslar; dilin ve iletişimin etkisiyle kendi kültürel varlıklarını, değerlerini oluşturur ve sahip olduklarını da korumak isterler. “Bilimsel ve teknolojik alandaki göz kamaştırıcı gelişmeler, insanları birtakım manevi ve insani değerlerden de önemli derecede uzaklaştırmıştır.” (Köylü, 2013, s.287). Bu sebeple de değerlerin eğitim vasıtası ile yeni nesile kazandırılmasının önemi her geçen gün artmaktadır. Değerler eğitimi, ülkemizde ve diğer ülkelerde çeşitli çalışmalar kapsamında yürütülmektedir.

Değerler eğitimi toplumumuzu etkileyen, biçimlendiren davranış kalıplarını iyi-kötü, yanlış-doğru, yapılır-yapılmaz ayrımını yeni kuşaklara iletebilmeyi amaç edinmiştir. Değerler eğitiminin etkililiği açısından toplum, dil ve kültür birbirinden ayrılamaz bütünlerdir. Bir ulusun dili, eserleri, iletişim öğeleri o ulusun kültürü hakkında derin izler taşır. Aksan (2007, s.13), bu konuyu şöyle ifade etmiştir: “Bir ulusun yaşayış biçimi, inançları, gelenekleri, dünya görüşü, çeşitli nitelikleri ve hatta tarih boyunca bu toplumda meydana gelen çeşitli olaylar üzerinde hiçbir bilgimiz olmasa, yalnızca dilbilim incelemeleriyle, bu dilin söz varlığının söz hazinesinin derinliğine inerek bütün bu konularda çok değerli bilgiler ve güvenilir ipuçları elde edebiliriz.”

Kültür ve dil bağına dikkat çeken bir diğer araştırmacı Kocasavaş (2010, s.155) “Dili sadece bir anlaşma aracı kabul edersek eksik kalır. Anlaşmanın yanı sıra ikinci önemli işlevi kültürü taşımaktır.” diyerek kültür ve dil ilişkisinin önemini altını çizer. Kültürel öğelerin aktarılması için elimizdeki en büyük güç ise eğitimidir. Gerek formal gerek informal süreçler ile değerler yeni kuşaklara kazandırılır. Bu, toplumun kültürel zincirinin kopmaması için ihmal edilmemesi gereken halkalardan biridir.

Eğitimin çeşitli düşünürler tarafından geçmişten günümüze kadar birçok tanımları yapılmıştır. Tanımlara bakılacak olursa eğitimin değer kazandırma işlevi, yüzyıllardır canlı kanlı karşımızdadır. Tezcan (1985, s.4) eğitimi şöyle tanımlıyor: “Eğitim; bireyin yaşadığı toplumda yeteneğini, tutumlarını ve olumlu değerlerdeki diğer davranış

biçimlerini geliştirdiği süreçler toplamıdır.” Ertürk (1988, s.13) de eğitim için “Bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme süreci olarak tanımlayabiliriz.” demiştir.

Kasıtlı kültürlenme hareketi için eğitime, eğitimin olanaklarına, eğitimin sağlayacağı kolaylıklara ihtiyacımız vardır. Bu yol haritası ile değerlerin öğretiminde eğitimin kılavuzluğuna ihtiyacımız olacaktır. Bu şekilde hayatın kalitelendirilmesi de kendiliğinden gerçekleşecek, toplumsal huzur ve barış egemen olabilecektir.

Toplumun yaşantısına kalite katma sürecinde önemli bir basamak olan değerler eğitimi, ailelerin verdiği eğitimi destekleyerek insanları çeşitli yönlerden donatır, yani insani değerlere önem veren karaktere bürünmelerini sağlamak adına çalışır. “Eğitim, insanın ahlaki davranışlar kazanması sanatıdır.” diyen Aristo da, “Eğitim; bedenen sağlam, yüksek kavrayışlı, güzel konuşmasını bilen, yeme içme ve maddi zevklerde aşırılığa kaçmayan, adaletli olan bir vatandaş yetiştirmektir.” diyen Farabi de eğitimin bu işlevine dikkat çekmiştir.

Değerlerin uygarlıklara anlam kazandırdığını, insanların yaşamını ve davranışlarını biçimlendirdiğini söyleyen Hökelekli ve Gündüz (2004, s.385) değerler eğitimiyle ilgili şu açıklamaları kaydetmişlerdir:

“Değerler eğitimi, kısaca, değer kazandırma etkinliğidir. Daha ayrıntılı olarak ele alındığında değerler eğitimi, kimilerine göre değerlerin açık ve şuurlu bir şekilde öğretilme teşebbüsüdür. Kimilerine göre ise, doğrudan ya da dolaylı olarak kişilerin değerler hakkındaki anlayış ve bilgisini geliştirmek, onların bireyler ve daha geniş bir toplumun üyeleri olarak belli değerler doğrultusunda davranabilmesini sağlamak için gerekli beceri ve eğilimler aşılacaktır.” (Values Education Study, 2003’ten akt. Hökelekli ve Gündüz, 2004, s.385).

“Değerler eğitimi; insana özgü olanakları, insanı insan yapan ve diğer canlılardan ayıran imkânları, bir başka deyişle insana özgü bütün etkinlikleri, insansal etkinlikler olarak amaçlarına uygun tarzda gerçekleştirebilecek duruma gelmelerine yardımcı olmaktır.” (Kuçuradi, 1995’ten akt. Dilmaç, 2007, s.4). Değerlerin kişiliğin olmazsa olmazı olması sebebiyle önemli olduğunu belirten Gökalp (2014, s.129), değerler eğitiminin geliştirilmesinin ve sürekli hâle getirilmesi çalışmalarının artırılmasının insanların da toplumların da geleceğine yapılacak önemli bir katkı olduğunu altını çizmektedir.

Değerler eğitimine eğilmemenin ardından yaşanacak değer yitimi, gelecek nesillerin sağlam karakter oluşturabilmelerini engelleyecektir. Bu konuda Hökelekli (2007, s.63) de “Bir toplumda güven, barış, adalet, hakkaniyet, merhamet, sorumluluk gibi değerlerin sarsılması, bazı değerlerin kaybolması, önemini yitirmesi durumunda, çocuk ve gençler sağlam bir karakter ve bütünleşmiş bir kişilik geliştiremezler.” der. Doğan (2013, s.626) “Toplumsal değerler gençlere eğitim vasıtasıyla aktarılır. Bu işlev, eğitimin iki temel işlevinden biridir. Toplumun mevcut kültürünü genç kuşaklara aktarma ve öğretme işlevidir bu.” ifadesini kaydetmiştir.

İnsani değerlerin aktarımında okul, arkadaş çevresi, sosyal yaşantı vb. gibi tüm durumlar; gözlem ile öğrenme, model alarak öğrenme gibi alanları etkilediğinden değerler eğitiminin bir plan dâhilinde okullarda da yürütülmesi daha işlevsel olacaktır. Güven (2014, s.29) okulda yapılan eğitiminin ve okuldaki yaşantıların değerler eğitimine ve öğrenciye katkısını irdelerken “Okulda bireylerin -öğretmenin öğrenciye, okul müdürünün öğretmene ve diğer personele, öğrencinin öğrenciye gibi- birbirlerine nasıl davranacaklarına yönelik aldıkları eğitim, değerleri öğretir.” demektedir.

Eğitimin hedefinin bir bireyi üç alanda yetiştirmek olduğunu ifade eden Kumbasar (2011, s.31) “Bilişsel alanda bireyin zihnen eğitilmesi amaçlanırken, psikomotor alanda kişinin bedensel becerilerini geliştirmek amaçlanır. Duyuşsal boyutta ise bireylerin ahlakını terbiye ederek kalplerini arındırmak hedeflenir.” demiştir.

Değerler eğitimi, eğitim verilen kuşağın daha kaliteli bir yaşam sürmesini sağlamak, huzurlu ve rahat bir yaşamın kapılarını açmak için bir anahtar olarak görülmektedir; hedefi iyi insandır ve değerler eğitiminin her bir süreci bu amaca hizmet eder. Bununla ilgili olarak Kale (2013, s.319) “Etik eğitimi olarak da adlandırılabilen bir değerler eğitiminin hedefi, kendini tanımlama, kendini anlama ve kendini tamamlama gibi pratiksel süreçlerden geçirdiği insanın yetilerini en üstü düzeye ulaştırarak ‘iyi hayat yaşamasını’ sağlamaktır.” demektedir.

Kültürümüzü, istedik davranışlar oluşturarak ve mutlu bireyler yetiştirerek gelecek nesle aktarabilmemiz için değerler eğitimi programına ihtiyaç vardır. Çocukların ve gençlerin kritik evrelerinde değerler eğitiminin hedefine uygun bir biçimde gerçekleştirilmesi, âdeta bir kelebek etkisi yaratacak; toplumsal huzuru, barışı, sevgiyi ve saygıyı beraberinde getirecektir.

2.2.1. Değerler Eğitiminde Yaklaşımlar

Değerler eğitimi, her okulda planlı ve programlı bir şekilde ve aynı zamanda öğretim programıyla da bütünleştirilmiş bir biçimde uygulanmalıdır. Plansız bir biçimde uygulanan herhangi bir programın başarılı olmasında kimi sıkıntılar yaşanacaktır. Plan ve program dâhilinde yapılabilecek etkinliklerin yanında, empati yeteneğinin geliştirilmesi ve sosyal öğrenmenin öne çıkarılması da değerler eğitimi yaklaşımında etkili olacaktır.

Sosyal ceza, sosyal kabul gibi olgular; insanları toplumun benimsediği değerlere uymaya sevk edecektir. Aynı zamanda empati yeteneği gelişmiş bir insan, kendisini karşısındakinin yerine koyarak düşünebilecektir. Empati ile ilgili olarak ise Bridge (2010, s.32) “Kendimize nasıl davranılmasını arzu ediyorsak, diğerlerine öyle davranmamızın doğru olacağı bakış açısı, çocuklarımızı ve öğrencilerimize vereceğimiz eğitimin önemli bir yönüdür.” der.

Eğitimde model olma ve model alarak öğrenme üzerine çalışma yapan Yılmaz ve Kılıç Çakmak (2011, s.248) “Bandura’ya göre öğrenmede temel kavramlar; taklit, gözlem ve model almaktır. Bandura’nın sosyal-bilişsel öğrenme kuramında temel faktör, bireyin başkalarını gözlemleyerek öğrenmesidir.” şeklinde bir ifadeyle öğrenmede model almanın etkisine vurgu yapmışlardır. Değerlerin kazandırılmasında çeşitli yaklaşımlar uygulanmasının sebebi de değer kazandırmada başarı oranının artırılması, daha geniş bir kitleyi etkileyebilme çabasıdır. Yaklaşımların en az biri ile değerler eğitimi konusunda bir adım atılması, eğitim dünyası için kazançtır.

Değer öğretimi ile ilgili birçok araştırmacı tarafından birçok çalışma ortaya konmuştur. Değer öğretimi yaklaşımları da bu uzun çalışmaların sonucudur. Değer öğretimi yaklaşımları, değer öğretiminde en hızlı biçimde, yararlı ve kalıcı değerler eğitimi verebilmeyi amaçlar.

“Bu yaklaşımların bir kısmı değerlerin doğrudan öğretimine, bir kısmı da akıl yürütme, sorgulama ve yansıtıcı düşünme süreçlerine ağırlık vererek değerlerin bir düşünme ve karar verme süreci olarak kazanımına yönelik olarak kullanılmaktadır. Bu yaklaşımlardan bazıları sınıf içinde ders programlarının içinde etkinlik olarak yer alırken, bir kısmı da okulun açık ve örtük tüm programını kapsamaktadır.” (Doğanay, 2006, s.266).

Değerler eğitimi yaklaşımları hakkında Superka 1973'te yaptığı sınıflandırmada; değerleri telkin etme (değerlerin doğrudan öğretimi yaklaşımı), değer analizi yaklaşımı, karakter eğitimi yaklaşımı, ahlaki sorgulama yaklaşımı, değer belirginleştirme yaklaşımı başlıklarına yer vermiştir.

2.2.1.1. Değerleri Telkin Etme, Aşılama

“Yüzyıllardır okullarda benimsenen değerlerin doğrudan öğretimi anlayışında eğitim, yetişmiş neslin, yetişmekte olan nesle bilgi, kültür, norm ve değer aktarımı şeklinde anlaşılmıştır. Bu anlayışın temelinde, okulun ve yetişkinlerin görevi, çocuklara toplumun değerlerini doğrudan öğretmek onları erdemli bireyler olarak yetiştirmektir.” (Aydın ve Gürler, 2014, s.70).

Telkin etme yaklaşımı; Blanchette (1970) ve Bensley (1974) tarafından geliştirilmiştir. Bu yaklaşımın amacı, öğrencilere belirli değerlerin aşılmasını ve bunların içselleştirilmelerini sağlayarak, öğrencilerin istenen değerleri daha iyi yansıtmaları için sahip oldukları değerleri değiştirmektir. Bu yaklaşımda süreç içerisinde; model olma, olumlu ve olumsuz pekiştirme, küçümseme, azarlama, alternatifleri idare etme, oyunlar ve taklitler, rol oynama ve araştırmacı öğrenme yöntemleri kullanılmaktadır (Superka, Ahrens, Hedstrom, Ford ve Johnson, 1976'dan akt. Aladağ, 2009, s.22).

Telkin yoluyla değerler eğitimi yaklaşımında, öğrencilerin okuma metinleri ve diğer akademik uygulamalarla kendilerine iletilen birtakım değerler ve iletileri sınıf içinde almaları esastır. Bundan dolayı yaklaşımda ahlaki öğretilere yoğun bir şekilde yer veren ve öğrencileri sosyal taklide teşvik edebilecek türde hikâyeler, biyografiler, videolar vb. materyaller, değer edindirme sürecinde aktif olarak kullanılır. Hedef kitleye değerler doğrudan söylenerek onların değerleri edinebilmeleri sağlanmaya çalışılır.

Yaklaşımda; öğrencilere öğretilecek olan değerlerin çok iyi belirlenmesi, değerleri yeterince örnekleyen ve somutlaştıran aynı zamanda da kendi içinde çelişmeyen materyalleri bulmak gerekir. Telkin yaklaşımı için 1976'da Superka tarafından öğretim modeli uygulaması geliştirilmiştir. Superka tarafından geliştirilen bu modelin basamakları şöyledir:

- a. Telkin yaklaşımı olabilecek değerleri belirleme
- b. Değer seviyelerini belirleme

- c. Davranışsal amaçları belirleme
- d. Uygun metotları seçme
- e. Metotları uygulama
- f. Sonuçları değerlendirme (Superka, Ahrens, Hedstrom, Ford ve Johnson 1976'dan akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2015, s.71).

Değerler eğitiminde kullanımının kolay olması bakımından değerleri telkin etme, aşılama (değerlerin doğrudan öğretimi yaklaşımı) çok kullanılmaktadır.

2.2.1.2. Değer Analizi

Temeline örnek olay yöntemini alana yaklaşım, öğrencilere; değere, buluş ve tartışma yöntemiyle ulaşmayı akabinde de değerleri içselleştirmeleri imkânını sunar. Sosyal problemler merkeze alınarak öğrencinin değere ulaşması amaçlanır. Yaklaşımın sonucunda değer kazanımının en üst seviyede olabilmesi için örnek olayın öğrenci seviyesine uygun olması ve öğrencilerin değerleri bulmalarına yönelik hazırlanmış soruların kolayca anlaşılabilir olması gerekmektedir. Yaklaşımı açıklayan Akbaş (2004, s.77) “Bu yaklaşımda öğrenciler, örnek olaylarla ahlaki düşünme becerisini kazanırlar. Aynı zamanda öğrenciler, bilimsel problem çözme yöntemini sosyal problemlere uygulamayı öğrenirler.” demiştir.

Coombs'a göre (1971, s.19'dan akt. Bacanlı, 2006, s.34) değer analizi yaklaşımının hedefleri şunlardır:

- a. Öğrencilere bir değer nesnesini belirli bir şekilde değerlendirmeyi öğretmek,
- b. Öğrencilerin söz konusu değer nesnesi hakkında en akılcı yargıya ulaşmalarına yardım etmek,
- c. Öğrencilere en akılcı yargıya ulaşmalarını öğretmek,
- d. Öğrencilere, nasıl bazı değer nesneleri hakkında genel bir değer yargısını paylaşan bir grubun üyesi olunabileceğini öğretmek

Yaklaşım, öğrenci merkezlidir. Öğretmenin telkini ve dayatmasından ziyade, öğrencinin değer algısına kendi çıkarımları ile ulaşmasını hedefler. Değer kazanımı süreç içerisinde aktif düşünme ile gerçekleşir. Yaklaşımın uygulanmasında ilgi seviyesine dikkat edilmeli, zaman yönetimi iyi sağlanmalı, aralıklı olarak örnek olaya yönelik özetlemeler ile dikkat sağlam tutulmalı ve içeriğin değer analizine yönelik olarak yeterlilik göstermesi önemlidir.

2.2.1.3. Karakter Eğitimi

Karakter kelimesi Türkçe Sözlük'te (TDK, 2005, s.1077) "Bir bireyin kendine özgü yapısı, onu başkalarından ayıran temel belirti ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen ana özellik, öz yapı, ıra, seciye" şeklinde tanımlanmaktadır. Bir toplum, devamlılığını sağlamak için sağlam karakterli bireyler yetiştirmek zorundadır. Toplumların varlıklarının sürmesi, karakter eğitimini iyi almış bireyin yaşadığı topluma sadakat ve akıl ile bağlanmasına bağlıdır.

Karakter eğitiminde temel amaç, bireyin küçük yaşlardan itibaren daha anlayışlı, ilgili, ahlaki değerleri olan, üretken, sonraki gençlik zamanlarından kapasitelerini en iyisini yapmak için kullanan, doğru şeyler yapan ve hayatın amacını anlayarak yaşayan bireyler yetiştirmektir (Battisitch, 2003'ten aktaran, Güven, 2014, s.41). Karakter eğitimi hususunda okullara büyük görevler düşmektedir. Nitekim 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun (MEB, 1973) 2. maddesinde bu konu hakkında şöyle bir ifade yer almaktadır:

"Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek..."

Karakter Eğitimi Ortaklığı (The Character Education Partnership), etkili karakter eğitiminde on bir temel ilke belirlemiştir:

- a. İyi karakterin temelini oluşturan etik değerleri geliştirir.
- b. 'Karakter' kavramını düşünce, duygu ve davranışı kapsayacak şekilde kapsamlı olarak tanımlar.
- c. Kapsamlı, kasıtlı, ileriye yönelik ve etkili bir karakter gelişimi yaklaşımını kullanır.
- d. İnsancıl bir okul topluluğu yaratır.
- e. Öğrencilere ahlaki eylem olanakları sunar.
- f. Tüm öğrenenlere saygı duyan, onların karakterini geliştiren ve başarılı olmalarına yardımcı olan anlamlı ve zorlayıcı bir akademik program içerir.
- g. Öğrencilerin içsel güdülenmelerini arttırmaya çalışır.
- h. Karakter eğitiminde sorumluluğu paylaşan ve öğrencilerin eğitimine rehberlik edecek aynı öz değerlere uymaya çalışan bir öğrenme ahlak topluluğu olacak okul personeli taahhüt eder.

- i. Karakter eğitimi inisiyatifinin ortak ahlaki liderliğini ve uzun vadeli desteğini artırır.
- j. Aileleri ve toplum üyelerini karakter oluşturma çabalarında ortaklar olarak işe koşar.
- k. Okulun karakterini, okul personelinin karakter eğitimcileri olarak işlevini ve öğrencilerin ne ölçüde iyi karakter sergilediklerini değerlendirir (Lickona, Schaps ve Lewis, 1996'dan akt. Demirel, 2009, s.38).

Kumbasar (2011, s.51) da karakter eğitiminin; öğrencileri karakter geliştirici ortamlara sokmak suretiyle, aileden okula herkesi sürece dâhil ettiğini, birçok araştırmacının bu yaklaşımın etkililiğine inandığını ve bu yaklaşımının diğerlerine oranla daha kapsamlı bir boyut kazandığını kaydetmiştir. Karakter eğitimi yaklaşımında sürecin iyi yönetilmesi, karakter eğitimi ortaklığındaki okul, aile, öğretmen unsurlarının üstlerine düşen vazifeyi eksiksiz ve doğru yapması çok önemlidir.

Karakter eğitiminin uzun vadeli ancak sağlam ürünler çıkarabilecek bir yaklaşım olduğu kabul edilmelidir. Sağlam karakterli birey yetiştirme işi, birçok değişkene, ortama ve yaşamışlığa bağlı olduğundan ve karakteri şekillendirmenin önem arz etmesi bakımından doğru bir karakter eğitimi azami çaba gösterilmelidir.

2.2.1.4. Ahlaki Muhakeme

Ahlaki muhakeme yaklaşımı, ahlaki ikilem içeren bazı çıkmazların öğrencilere sunulmasının ardından, öğrencilerin bu çıkmazı çözerek değer yargısına ulaşmasını hedefler. Değerler eğitiminde, ahlaki muhakeme yaklaşımının uygulanmasında Superka, Ahrens, Hedstrom, Ford ve Johnson'a göre (1976'dan akt. İşcan, 2007, s.35) şu şekilde bir yol izlenmelidir:

- a. İkilem durumla öğrencinin karşılaşması (İkilemi tanıtmak, ikilemde kullanılan kavramları tanımlaması için öğrenciye yardım etmek, ikilemin içeriğini ifade etmek)
- b. Öğrencinin orijinal ya da alternatif ikilemdeki durumu ifade etmesi (Eylemde/davranışta öğrencilerin kendi bireysel durumlarını oluşturmalarına yardım etmek, eylemdeki/davranıştaki durum için sınıfın cevabını oluşturmak, öğrencilere kendi bireysel durumları için nedenler oluşturmalarına yardım etmek)

- c. Ahlaki ikilemde yer alan bir durum için muhakemeyi test etme (Öğrencileri gruplama için uygun bir strateji seçmek, öğrencilerin grup ya da sınıf olarak bireysel nedenlerini incelemelerine yardımcı olmak, ahlaki problem hakkında ek muhakemeleri ortaya çıkarmak için ek sorular (sondalar) sormak, ek sorularla (sondalarla) bağlantılı olarak nedenleri incelemek)
- d. Muhakemeyi yansıtmaya (Öğrencilerden dinledikleri farklı nedenleri özetlemelerini istemek, öğrencileri ahlaki ikilem için en iyi cevap olan ve onların duygularını yansıtan bir nedeni seçmeye teşvik etmek, öğrencilere bu problem/ikilem için en iyi cevabın, seçtikleri cevap olduğuna inanıp inanmadıklarını sormak, öğrenci tartışmalarından ortaya çıkmamış ek nedenleri eklemek; ancak bu eklenenler en iyi nedenler olarak değil, üzerinde düşünmek için sunulmuş ek nedenler olarak belirtilmeli)

Bu yaklaşım, öğrencilerin eleştirel düşünme ve tartışma yöntemlerini kullanarak ikilem durumlarını karşılaştırmalarını ve kendi içlerinde oluşturdukları değerleri ile durumu çözümlenmeleri için çalışmaktadır.

2.2.1.5. Değeri Belirginleştirmek, Açıklamak

Değer açıklama yaklaşımı 1970'lerde popülerlik kazanmış bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımda; ayrı eğitim-öğretim ortamı kullanmak yerine, öğretmenlerin sınıflarda uygulayabilecekleri etkinlikler ve ders programları geliştirilmiştir (Bacanlı, 2001'den akt. Aladağ, 2009, s.29). Kirschenbaum (1992'den akt. Bacanlı, 2006, s.37) değer açıklama sürecinin dört ana adımdan oluştuğunu ifade etmiştir. Buna göre değer açıklama yaklaşımının izlediği adımlar şu şekildedir:

1. adım: Değer veya ahlaki sorunla ilgili bir konu seçilir.
2. adım: Grup lideri/ öğretmen, öğrencilerin/katılanların konu hakkında düşünebilmeleri için ortaya bir soru atar.
3. adım: Grup lideri/ öğretmen, her görüşe saygı duyulacağını ifade ederek güvenli bir ortam yaratır.
4. adım: Grup lideri/ öğretmen; öğrencileri/katılanları, kendi duygularını anlayabilmeleri, alternatif görüşleri incelemeleri ve onları dikkate almaları, özgürce seçebilmeleri, kendi görüşünü savunan konuşmalar yapmaları ve

inançlarına göre yaşama şeklindeki değerlendirme becerilerini kullanmaya teşvik eder (2006, s.37).

Öğretmen, öğrencilerin bilinçli bir şekilde kendi değer ve seçimlerini geliştirmeleri için uygun ortam yaratır. Bu adımları takip ederek gerçekleştirilen etkinlik sonucunda, öğrencilerin kendi değer yargılarına ulaşmaları sağlanır. Yaklaşımda değer kazanımının başarıya ulaşabilmesi için üç farklı basamağın uygulanmasından söz eden Raths, Harmin ve Simon (1978'den akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2015, s.72) bu üç basamağı, yedi alt basamağa ayırmıştır.

A. Seçme:

1. Çocukların özgürce değer seçimini cesaretlendirme.
2. Değerleri belirginleştirirken, alternatif seçenekler oluştururken yardımcı olma.
3. Belirginleştirilen alternatiflerin her birini değerlendirmelerine yardımcı olmak.

B. Ödüllendirme:

4. Yapmış olduğu seçimle ilgili olarak mutlu ve tatmin olma süreci.
5. Seçmiş olduklarının başkaları tarafından onaylanması için fırsat verme.

C. Davranmak:

6. Seçilen değerler ile yaşanan değer yargıları arasında tutarlı davranmayı özendirme.
7. Çocukların yaşamlarındaki bu davranışları sonradan tekrar göstermeleri için yardımcı olmak.

Yaklaşımda büyük, küçük grup tartışmaları, kişisel çalışmalar ya da grup çalışmaları, sahte/gerçek ikilemler, zorlanmış tercihler, duyarlılık ve dinleme teknikleri, şarkılar ve resimler, oyun ve taklitler, kişisel haber ve röportajlar gibi birçok etkinliği içerir (Superka, Ahrens, Hedstrom, Ford ve Johnson 1976'dan akt. Aladağ, 2009, s.31).

2.2.2. Değerler Eğitiminde Aile

Aile kavramı, güncel Türkçe Sözlük'te (TDK, 2016, s.45) “Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik” şeklinde tanımlanıyor. Bugün de birçok aile tanımı, aileyi topluluğun en küçük birimi olarak nitelendirmektedir.

Ailenin yaşamakta olduğumuz toplumun temeli olduğunu belirten Akıntürk ve Karaman (2011, s.3) aile denilen sosyal ünitelerin bir araya gelerek toplumu oluşturduğunu, doğduğu andan itibaren kendini ailelerinin içinde bulan insanların toplum hayatına bu şekilde katıldığını ifade ederek mahiyeti ve yapısı bakımından aile denilen sosyal kurumun zamanla değişikliklere uğradığını belirtmişlerdir.

Toplumların yaşayışı, inançları, bağlı oldukları değerlerin değişmesi gibi unsurlar göz önüne alındığında aile kavramının da değişime uğramış olması kaçınılmazdır. Her ne kadar toplumsal bir kavram olarak aile, değişime uğramış olsa da ilk eğitimin ailede alındığı bir gerçektir. Değerler eğitiminin de ailede başladığı göz önüne alınacak olursa ailede değerler eğitimi, karakter şekillenmesinde başrol oynamaktadır. Bir çocuğun zamanının büyük çoğunluğunu ailesi ile geçirdiği varsayıldığında model olarak öğrenme açısından ailede değerler eğitimi oldukça önemli bir nokta olmaktadır.

Özensel'e göre (2004, s.77), ailelerin çocukların yetiştirilmesi ve akabinde topluma kazandırılmaları bakımından önemli işlevleri vardır ve bu işlevlerin başka kurumlarda gerçekleşebilmeleri de söz konusu değildir. Ayrıca kişiliğin ailede gelişmesi sebebiyle de aileyi en etkin eğitim kurumu olarak kabul etmektedir. Toplumların ilerlemesi, toplumdaki ortamın huzurlu olması ailede değerler eğitimiyle başlayacak ve okulda devam edecektir. Dolayısıyla etkin bir değerler eğitimi ve iyi insan yetiştirme çabasının ilk ayağı ailedir.

2.2.3. Değerler Eğitiminde Okul

Okullar; çocuk eğitiminde fiziksel, ruhsal ve zihinsel gelişmeyi hedef alarak çeşitli yaklaşımlarla eğitim ve öğretim programı çerçevesinde insan yetiştirmek amacı taşır. Dolayısıyla ailede başlayan değerler eğitiminin okullarda da sürdürülmesi, iyi ve mutlu insan yetiştirme amacına hizmet eder. Meydan (2014, s.94) da bu hususta “İnsanın sağlıklı bir yaşam sürmesi ve kendinden beklenen işleri başarıyla gerçekleştirebilmesi için bedeninin eğitilmesi, akli melekelerinin güçlendirilmesi ve ruhunun olumlu değerlerle bezenmesi gerekir.” demektedir. Okullardaki eğitimin gayesi de bahsedilen bu üç gerekliliğe dayanmaktadır.

Ekşi (2003, s.81) insanların iyi ahlaki karaktere kendiliğinden sahip olamayacağını belirtip toplumun geleceğinin iyi yetişmiş insanlara bağlı olduğunu gerçeğini

vurgulamakta ve okulların çağın getirdiği olumsuz durumlar karşısında öğrencilere doğru strateji ile amaçlarına uygun olan en iyi seçeneği seçebilme yetisini kazandırması gerektiğini ifade etmektedir. Toplumun üyesi olan bireyler, doğdukları andan öldükleri ana kadar oluşturdukları değerler içinde yaşar. Dolayısıyla topluma ait olan değerleri benimser, zamanla geliştirirler. Doğru olmayı ayırt etme, eleştirel düşünme ve objektif bir değer tutumu oluşturmak için zihinsel aktivitelerini ve yaşamsal tecrübelerini doğru yönetmeleri gerekir.

Doğru bir eğitim yaklaşımı sağlandığında, okulun kişinin değerler eğitiminde önemli bir rol oynadığı aşikârdır. Nitekim birey; kendi değer algısını, okulda öğrendiği olumlu bazı değer yargılarıyla değiştirebilir, geliştirebilir. “Birçok yanlış fikir, işlenen suçlar, değerler eğitiminin doğru ve etkin olarak yapılamamasından meydana gelmektedir. Bu sebeple değerler eğitiminin özellikle de okullarda eğitim sürecinde öğrencilere çeşitli programlar aracılığıyla doğru şekilde verilmesi gerekir.” (Yel, Aladağ, 2009’dan akt. Çelikkaya ve Seyhan, 2016, s.169).

2.2.4. Değerler Eğitiminde Öğretmen

Ailede başlayan değerler eğitimi okullarda devam ederken sürecin önemli ögelerinden biri de öğretmenlerdir. Öğretmenler, gerek kasıtlı gerek kasıtsız olarak yaptıkları her davranışta çocuklara model teşkil ederler zira çocuklar çok iyi birer gözlemcidir. Çağın değişen şartları göz önüne alındığında öğretmenlerin örnek alınan davranışları; sadece okul süresinde değil, sosyal hayatlarında da takip edilmektedir. Çocuk ve öğretmenin birbir iletişimi göz önüne alındığında da değerler eğitiminde öğretmenlerin rolü daha iyi kavranacaktır.

Kişinin benliğini oluşturabilmek için kendisi dışındaki insanlara muhtaç olduğunu ifade eden Sayar ve Aysun (2011, s.10) okul ikliminde öğretmenleri ile iyi ilişki kurduğunda öğrencilerin daha istekli ve gayretli olabildiğini belirtmiştir, bu da davranışlardaki iniş çıkışların ve sorunların azalmasını sağlamaktadır. “Öğretmenler okulda öğrencilere sadece program kapsamında bilgileri değil, aynı zamanda neyin iyi neyin doğru olduğunu da öğretmektedirler. Öğretmen derste sadece bir konuyu öğretmekle kalmaz, öğrencilerin karşısına karakteri ve benliği ile çıkar.” (Akbaş, 2004, s.91).

Derse zamanında ve hazırlıklı gelen bir öğretmenin sorumluluk değerini aşılatabileceğine dikkat çeken Şen (2007, s.15) kılık kıyafetine özen gösteren öğretmenin temizlik değerine yahut verdiği sözü yerine getiren öğretmenin dürüstlük değerine örnek oluşturacak davranışlar sergilediğini belirtir. Bunun yanında kasıtlı değerler öğretimine ilişkin de kitap tavsiyeleri ve etkinlikler ile öğretmenlerin değerler öğretimi hususundaki aktif rolüne dikkat çekmektedir.

“Öğretmenler, pedagojik görevlerinin bir parçası olarak öğrencileri özendirmelidir fakat aynı zamanda öğrencilerin kendine olan saygı duygusunu, kültürel farklılıklarını göz önüne alarak onlara saygı göstermelidirler.” (Veugelers, 2000’den akt. İşcan Demirhan, 2007, s.55). Tüm bunlar göz önüne alındığında değer aktarımı sürecinde öğretmenlerden beklenenler şunlardır:

- a. Model ve rehber olarak davranmak
- b. Ahlaki bir topluluk oluşturmak
- c. Ahlaki bir disiplin oluşturmak
- d. Demokratik bir sınıf ortamı oluşturmak
- e. Müfredat aracılığıyla değerleri öğretmek
- f. İş birlikçi öğrenme uygulamak
- g. Sanat bilinci geliştirmek
- h. Ahlaki yansıtımı teşvik etmek
- i. Uyuşmazlıklar için çözüm üretmek
- j. Okulda pozitif ahlaki kültür oluşturmak
- k. Ebeveynlerle arkadaşlık geliştirmek (Ulusoy ve Dilmaç, 2015, s.99).

Eğitim öğretim sürecinde iyi bir değerler eğitimi yapan öğretmen, içinde bulunduğu toplumun geleceğine de katkı sağlayacaktır.

2.3. Türk Milli Eğitim Sisteminde Değerler ve Değerler Eğitimi

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nda değerler eğitimi konusu maddeler içerisinde örtük olarak yer almaktadır. Manevi değerlere saygı, kültür değerlerini koruma, iyi insan yetiştirme, çalışkanlık, sorumluluk vb. alanlarda nesil yetiştirme amacı değerler eğitimi çatısı altında değerlendirilmektedir. Son yıllarda değerler eğitimi alanında yapılan çalışmalara hız kazandırılmış, değerler eğitimi konusu ayrıntılandırılmış ve değerler kavramı üzerinde çokça çalışma yapılmıştır.

Değerler eğitimi alanında yapılan çalışmaların en temel dayanağı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun genel amaçlarıdır. Bu amaçlar:

Türk Millî Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini:

1. Atatürk inkılap ve ilkelerine ve anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı: Türk milletinin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;
2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;
3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır (MEB, 1973).

Genel amaçların yanında, örgün eğitim veren ilköğretim kurumlarının amaçlarında “Her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak; onu millî ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirmek” ibaresine yer verilmektedir (MEB, 2009).

Genel hedefler doğrultusunda belirlenen genel amaçlar incelendiğinde Milli Eğitimin genel amaçlarının; vatanını milletini seven ve sayan, sorumluluk sahibi olan, çalışkan, yaratıcı, bilgili, güzel ahlak sahibi iyi insanlar yetiştirmek hedefi üzerine kurulduğunu görürüz. Bu hedefleri gerçekleştirmek için çalışan değerler eğitimi programı, Milli Eğitim Temel Kanunu genel amaçlarına hizmet eder niteliktedir.

Eğitim çevrelerinden akademisyenler, okul müdürleri, öğretmenler, öğrenciler, bakanlık bürokratlarının katıldığı 19. Milli Eğitim Şurası'nda alınan tavsiye kararları içerisinde

‘değerler eğitimine öğretim programlarında etkin bir şekilde sarmallık anlayışla yer verilmesi’ kararı bulunmaktadır (MEB, 2014). Sarmallık anlayışı içerisinde verilecek değerler eğitimi kazanımları, okul öncesi eğitimden başlayarak her yıl düzenli şekilde verilmektedir.

Değerlerin aktarımında ilköğretim kademesinin çok önemli olduğunu belirten Kumbasar (2011, s.59), ülke vatandaşlarının tamamına yakınının ilköğretim düzeyinde eğitim alması sebebiyle ulusal kültürü şekillendirmede bu sürecin iyi değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

İlköğretim Kurumları Yönetmeliği’nde öğrencilerden beklenen davranışlar bölümünde (MEB, 2014) “Yasalara, yönetmeliklere ve toplumun etik kurallarına, milli, manevi ve kültürel değerlere uymaları beklenir.” ifadesi yer almaktadır. Eğitim amaçlarından birinin de toplumun değer yargılarını bir sonraki nesle aktarmaktır diyen Akbaba Altun (2003, s.19) “Bu aktarım, hazırlanan programlar yoluyla açık veya kapalı şekilde gerçekleşmektedir.” diyor. “Türk Milli Eğitiminin genel amaçları öğretim programlarında özelleştirilir. Okulda öğrencilere verilmesi gereken değerlerin ne olduğu, nasıl öğretilmesi gerektiği, niçin öğretilmesi gerektiği vb. soruların cevaplarının öğretim programlarında yer alması beklenir.” (Şen, 2007, s.23).

2.3.1. Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda Değerler ve Değerler Eğitimi

2018 yılı Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda (MEB, 2018, s.3) değerlerimizin öğretim programlarının temelini oluşturan ilkeler toplamı olduğu ve geleceğimize emin adımlarla ilerlerken değerlerimizden her alanda beslendiğimiz ifade edilir. İnsanın hayat akışı içerisinde karşılaştığı sıkıntılarını gidermede ve bunlarla başa çıkabilmede sahip olduğu gücün değerlerden geldiği ifade edilir. Ayrıca programda değerler eğitimine ilişkin olarak da şu ibareler yer alır:

“Eğitim sistemi sadece akademik açıdan başarılı, belirlenmiş bazı bilgi, beceri ve davranışları kazandıran bir yapı değildir. Temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek asli görevidir; yeni neslin değerlerini, alışkanlıklarını ve davranışlarını etkileyebilmelidir. Eğitim sistemi değerleri kazandırma amacı çerçevesindeki işlevini, öğretim programlarını da kapsayan eğitim programıyla yerine getirir.” (TDÖP, 2018, s.3).

2017 yılında güncellenen öğretim programları ile ilgili Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından yapılan basın açıklamasında öğrencilerin kültürel, manevi değerlere sahip olması amaçlandığından milli birlik ve bütünlüğü ayakta tutacak değerlerin öğretilmesinin hedeflendiği belirtilmiştir. Ayrıca değerlere ilişkin bilgilerin uygulamaya dönüştürülmesinin de amaçlandığı ifade edilerek “Değerlerin kalıcı ve anlamlı olabilmesi için dersin kazanımları ve konularla ilişkilendirilmesi gerekliliği, aksi durumda sadece konu bağlamından kopuk kelimeler olarak kalabileceği endişesinden hareketle, öğrencilere aktarılması hedeflenen değerler her dersin doğası ve kazanımları göz önünde bulundurularak belirlenmiştir.” ifadesi yer almaktadır (TTKB, 2017, s.8).

Etkin değerler eğitimi yapılabilmesi için öğretim programının da bu çerçevede düzenlenmesi gerekir. “Değer öğretiminde başarı sağlanması ancak, öğretim etkinliklerinin planlanması ve programlara ilave edilmesiyle mümkündür. Değer öğretimi şansa ve kültürlenmeye bırakılmak yerine sistemli bir şekilde okullarda bulunmalıdır.” (Akbaş, 2004, s.249).

Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda değerlerin öğrencilerin sağlıklı ve dengeli gelişimine katkı sağladığına değinildikten sonra değerler eğitimine ilişkin olarak şu ibareler yer almaktadır:

“Günümüz demokratik toplumlarında, akademik başarı kadar, insan ilişkilerini düzenleyen pek çok değer giderek daha fazla öne çıkmaktadır. Millî, manevi ve evrensel değerleri tanıyan, benimseyen ve bunları içselleştirerek davranışa dönüştüren bireyler yetiştirmede aile, toplum, medyanın yanı sıra öğretim programlarının da önemli bir etkisi bulunmaktadır. Öğretim programlarında derslerin doğasına uygun olarak kazanımlar içinde yer alan değer ifadeleri, öğrencilere hissettirilerek ve yaşantısal hâle getirilerek örtük bir biçimde kazandırılmaya çalışılmalıdır. Bu doğrultuda kazanımların gerçekleştirilmesinin değerlerin kazanılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ancak öğretim programının uygulayıcısı olan öğretmenin değerler eğitimine ilişkin farkındalığının yanı sıra yeterliliği ve becerisi bu süreçte büyük önem taşımaktadır. Değerlerin kazanılma sürecinde rehber olan öğretmen, öğretim programında yer verilen bilgi ve becerileri kazandırmanın yanı sıra neyin iyi ve doğru olduğunu model olarak ve etkinlikler yoluyla sunabilmelidir.” (MEB, 2017).

“Ayrıca Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda öğrencilerin:

- Millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal değerlere önem vermelerinin sağlanması, millî duygu ve düşüncelerinin güçlendirilmesi,
- Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla estetik ve sanatsal değerleri fark etmelerinin ve benimsemelerinin sağlanması amaçlanmıştır.” (MEB, 2017).

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın dayandığı eğitim felsefesinden kazandırmak istediği becerilere ve yeterliliklere değin her alanda değerler eğitimi alt amacını koruduğu ve o yönde de kazanımlar planladığı görülmektedir.

2.4. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Temalar

Türkçe dersi öğretim planında her sınıf seviyesinde sekizer tema işlenmesi planlanmıştır. Bu sekiz temadan üç tanesi, her sınıf seviyesinde işlenmesi zorunlu tema olarak belirlenmiştir. “Erdemler, Milli Kültürümüz, Milli Mücadele ve Atatürk” adlı temalar; her sınıf seviyesinde işlenmesi gereken zorunlu temalar olarak belirlenmiş, geri kalan beş temanın seçmeli olması ve yazarlarca belirlenmesi kararı alınmıştır. Tablo 2.4'e Türk Dili Öğretim Planı'nda (2018, s.16) ders kitaplarında yer verilmesi planlanan temalar ve bu temalar çerçevesinde eğitim öğretim sürecindeki materyallerle işlenmesi öngörülen konular işlenmiştir.

Tablo 2. 4. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Öngörülen Temalar ve Temalarla İlgili Konu Önerileri

Temalar	Konu Örnekleri
Erdemler	Ahlak, alçak gönüllülük, azim, cömertlik, dayanışma, dostluk, dürüstlük, güven, iyilikseverlik, kardeşlik, merhamet, paylaşma, sabır, sadakat, saygı, sevgi, sılayırahim, vefa, vicdanlı olmak, yardımlaşma vb.
Milli Kültürümüz	Aile, bayrak, büyüklerimiz, dinî bayramlar, gelenekler, geleneksel sporlar, insan ilişkileri, kültürel miras, mekânlar, millî bayramlar, şehirlerimiz, sıla, tarihî mekânlar, tarihî şahsiyetler, tarihî eserlerimiz, Türkçe, vakıf kültürü, vatan, yurdumuz vb.
Milli Mücadele ve Atatürk	15 Temmuz, Atatürk, Çanakkale, cesaret, Cumhuriyet, fedakârlık, gazilik, İstiklâl Marşı, kahramanlık, Kut'ül Amare, millî egemenlik, millî irade, millî kimlik, millî mücadele, Sarıkamış Harekâtı, şehitlik, vatanseverlik vb.
Birey ve Toplum	Ana dili, adalet, barış, bireysel farklılıklar, çok dillilik, çok kültürlülük, dayanışma, devlet, dezavantajlı gruplar, empati, eşitlik, farklılıklara saygı, gurbet, haram, hayat becerileri, helal, hukuk, hükümet, iktidar, kardeşlik, kent kültürü, komşuluk ilişkileri, kul hakkı, kültürel farklılıklar, küreselleşme, medeniyet, meslekler, misafirperverlik, selamlaşma, siyaset, sosyal içerme, sosyokültürel farkındalık, toplumsal kurallar, vatandaşlık, zaman yönetimi vb.
Okuma Kültürü	Bilgi okuryazarlığı, çoklu okuryazarlık, dijital okuryazarlık, dil sevgisi, edebî şahsiyetler, e-kitap, eleştirel okuryazarlık, kitabevi, kitaplar, kütüphaneler, metinler arasılık, okuma alışkanlığı, okuma serüveni, okuma sevgisi, okur kimliği, sözlük kültürü, süreli yayınlar, teknoloji okuryazarlığı, yaratıcı okuma, yazılı kültür, z-kitap, z-kütüphane vb.

Tablo 2.4'ün Devamı

Temalar	Konu Örnekleri
İletişim	Aile iletişimi, bilgi iletişimi, diğer canlılarla iletişim, etkili iletişim, iletişim becerileri, insanlarla iletişim, kitle iletişim araçları, komşuluk, kültürel iletişim, kültürler arası iletişim, medya okuryazarlığı, öğrenci hareketliliği, öğrenci öğretmen iletişimi vb.
Kişisel Gelişim	Başarı, beceri, çalışkanlık, çatışma yönetimi, empati, girişimcilik, karar verme, kendini tanıma, kişilik tipleri, meslek seçimi, motivasyon, öğrenmeyi öğrenme, olumlu düşünme, öz denetim, öz eleştiri, öz güven, öz saygı, sorumluluk, sosyal gelişim, yetenek, yeterlilik, zaman yönetimi vb.
Hak ve Özgürlükler	Bireysel haklar, birinci kuşak haklar, çocuk hakları, demokrasi, din ve vicdan özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, eğitim hakkı, engelli hakları, eşitlik, haberleşme özgürlüğü, hakkını savunma, hasta hakları, hayvan hakları, ifade özgürlüğü, ikinci kuşak haklar, inanç hakkı, insan hakları, kişi dokunulmazlığı, merhamet, özel hayatın gizliliği, özgürlükler, seyahat özgürlüğü, temel hak ve özgürlükler, toplumsal cinsiyet adaleti, toplumsal cinsiyet eşitliği, yaşama hakkı vb.
Bilim ve Teknoloji	Bilim insanları, bilim okuryazarlığı, bilişim okuryazarlığı, etik, girişimcilik, haberleşme, hayal gücü, iletişim, keşif ve icatlar, matematik okuryazarlığı, merak duygusu, olay, olgu, patent, sosyal medya, tasarım, teknoloji, telif, ulaşım, yenilikçilik vb.
Sağlık ve Spor	Adil oyun, beden eğitimi ve sağlığı, beslenme, centilmenlik, dengeli beslenme, hareketlilik, hastalıklardan korunma, ilaç kullanımı, ilk yardım, öz bakım, ruh sağlığı, sağlıklı beslenme ve yaşam, spor kültürü, sportmenlik, temizlik, uyku vb.
Zaman ve Mekân	Çevremiz, evimiz, geçmiş şimdi gelecek, gezginler, odamız, okulumuz, şehirler, sınıfımız, ülkeler vb.
Duygular	Bağışlama, beğenme, duygu yönetimi, heyecan, kaygı, kıskançlık, korku, mutluluk, özlem, sevgi, sitem, takdir etme, umut, üzüntü, veda, yalnızlık vb.
Doğa ve Evren	Bitkiler, canlılar, çevre, çevrenin korunması, doğa, doğa olayları, doğal afetler, dünya, evren, gece, gezegenler, gündüz, hayvanlar, iklim, kar, manzaralar, mevsimler, renkler, uzay, yağmur, yeryüzü, yıldızlar, zaman bilinci vb.
Sanat	Afiş, bale, cilt, söz sanatları, ebru, edebiyat, estetik, estetik duyarlılık, festival, fotoğraf, gala, geleneksel sanatlar, gölge oyunu, grafik, grafiti, heykel, mimari, minyatür, müzik, opera, özgünlük, pandomim, peyzaj, resim, seramik, sinema, tezhip, tiyatro, yenilikçi düşünme vb.
Vatandaşlık	Adalet, alın teri, çalışma, emek, eşitlik, göç, göçmenlik, görev bilinci, hukukun üstünlüğü, iş birliği, mültecilik, özgürlük, paylaşma, sorumluluk, üretme, vergi bilinci vb.
Çocuk Dünyası	Çocuk kültürü, çocuk müzesi, dijital oyunlar, eğlence, geleneksel çocuk oyunları, hayal, hobiler, keşif, lunapark, merak, mizah, okul, oyun, oyuncak, rüya, sokak oyunları vb.

(TDÖP, 2018, s. 16).

2.5. Edebiyat ve Eğitim

“Edebiyat, Arapça edeb kökünden gelmektedir. Çok eski çağlarda davet anlamına gelen kelime, İslamiyet’in doğuşundan bir asır önce, zariflik ve ahlakla ilgili anlamını kazanır.” (Macit ve Soldan, 2004, s.7). Türkçe Sözlük’te (TDK, 2005, s.600) ise edebiyat kelimesi “Olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanat, yazın” şeklinde tanımlanmaktadır.

Kavcar (1999, s.2) “Birbirinden ayrı yollarda, ayrı amaçlarda olan, birbirinden habersiz ve kendi dünyasında yaşayan insanları ruh ve zevkçe birleştiren köprüyü edebiyat kurar.” der. İnsanlar arasında köprü kurması açısından sosyal hayatın içinde edebiyat başroldedir. İletişim ağımızın temelinde yazı ve yazı kültürünün olduğunu ifade eden Gedizli (2004, s.12) “Yazı; düşüncenin, sözün saklama kabıdır.” demiştir.

Eğitimin de temelinde iletişim olduğu düşünüldüğünde edebiyatın ve eğitimin birbirinden ayrılmaz iki alan olduğu açıkça görülecektir. Kavcar’a (1999, s.5) göre de edebiyatın temel işlevlerinden biri, eğitmedir. Bu eğitme işinin merkezinde de insanın kişiliğini değiştirme ve geliştirme olduğunu belirtir ve “Bu işleve, duyguları geliştirme, duygu ve düşünceler arasında sağlıklı bir denge kurma denilebilir.” ifadesini kullanır.

Elbette eğitim tek yönlü bir şey değildir. Eğitimin gerçekleşmesinde birçok kaynak bir arada alıcıya ulaşır. Her mesaj, farklı şekilde algılanabilir ve dönüt de farklı şekilde cereyan edebilir. Eğitimde kaynak açısından ele aldığımızda içinde bulunduğumuz zaman diliminde birçok kaynağın eş zamanlı olarak çocuklara ulaştığını görüyoruz. Edebiyat da bu kaynaklardan biridir ancak etkililik açısından diğer kaynaklardan daha öndedir. Araştırmacıların birçoğu bu hususta ortak görüşe sahiptir. Bu konuda görüş belirtilen kaynaklarından birinde şöyle ibareler yer alır:

“Çocuklar bugün sinema, televizyon, radyo, sinema, internet gibi iletişim araçlarından görme ve işitme yoluyla birçok bilgi, beceri ve hatta görüş tutum edinebilmektedir. Ancak bu, çocukların yetişmesi için yeterli değildir. Çünkü yetişmekte olan bir kişi, çok daha geniş ve zengin bilgi kaynaklarına erişmek, bu kaynaklardan kendi ihtiyacına göre yararlanmak ister. Bu da ancak okuma ile olabilir. Bu bakımdan okumanın eğitimdeki yeri büyüktür.” (Kavcar, Sever, Oğuzkan, 2005, s.41).

Nitekim Kavcar (1999, s.6), insanı ve insanın çevresini edebiyat eserinin tanıttığını, insanın kendisiyle, başka insanlarla, doğal ve toplumsal çevresiyle çatışmalarının edebiyat eserleri sayesinde yansıtıldığını ifade ederek bu yansıtmanın edebiyatın değişmeyen işlevi olduğuna vurgu yapar. Sever’e (2015, s.31) göre “Yazınsal metinlerin okunması, kişiyi yaşam ve insan gerçekliği ile buluşturur; bireyin duygu ve düşünce evrenini genişletir; ana dili kullanma, anlama ve anlatma becerisini geliştirir.”

Eğitimin somut ürünü olan davranışların kazandırılabilmesi için kuru kuruya kural vermenin ve bunları ezberletmenin işe yaramayacağını belirten Nas (2003, s.133), “Tümevarım yöntemi kullanarak gözlemlerden, incelemelerden kurallara varılmalıdır. Konuşulurken, yazarken bu kurallar kullanılmalıdır. Kurala varma çalışmalarıyla çocuğun usa vurma gücü, metin incelemeleriyle doğru karar verme yeteneği gelişir.” diyor.

Bahse konu olan tümevarım yöntemi, eğitimde edebiyatın rolü ile açıklanabilir. Şöyle ki; öğrenmenin oluşabilmesi için salt kural vermek, çocuklardan bunları uygulamasını beklemek doğru bir hareket değildir zira davranışa da bu şekilde dönüşmeyecektir. Bu, tümdengelim yöntemine uygundur ve çocuklarda tümevarım, tümdengelim yönteminden daha etkindir.

Yıllar içinde geliştirilen öğretim programlarıyla da tümevarım yönteminin, tümdengelim yöntemine oranla daha iyi bir öğrenme-öğretme süreci inşa ettiği gözler önüne serilmiştir. Edebiyatın üstüne düşen rol burada; örnek karakterler, örnek olaylar ve duygular ile hayal gücüne işlemek ve bilinç düzeyinde yarattığı tablo ile çocukların doğruyu içselleştirmesinde etkili olmaktadır. Bu şekilde örneklerden yola çıkarak edebiyatın gücü ve tümevarım tekniğiyle davranış kazandırılır, edebiyat eğitime hizmet eder.

Düşünüleni ve ifade edilmek isteneni sözle, yazıyla anlatmak; insanoğlunun eğitimde kullanacağı en büyük silahtır. Etkili eğitim yapabilmek için de edebiyata yönelmek, okumaya önem vermek gerekmektedir. Bu görüş doğrultusunda etkili eğitim vermek için Türkçe dersi bünyesinde metinlerden yararlanmak her daim daha işlevsel olacaktır.

2.5.1. Edebiyatın Değerleri Aktarmadaki Rolü

Edebiyatı; fikir, duygu, olay aktarma rolü ile edep ve ahlakla ilgili olması ekseninde değerlerin aktarımında etkilidir. Nitekim değerler eğitimi kapsamında iletmek istediğimiz değerler, metinler ile örtük bir şekilde öğrenciye iletilir.

Edebi metinlerin kültür değerlerini sanat zevki ve anlayışıyla somutlaştırdığını ifade eden Kurudayıoğlu ve Çakıcı (2013, s.48) edebi metinlerin mensubu olduğu toplumun değerlerinin benimsenmesine hizmet ederken estetik zevkin gelişmesine de yardım ettiğini belirtir. Nitekim edebi eser, toplumdaki duyguların yansımalarıyla

oluşturulmaktadır. Yazar; içerisinde bulunduğu toplumun duygularıyla kendine bir dünya yaratmakta ve bu sebeple de edebi eserin toplumu yansıtması kaçınılmaz olmaktadır.

Güneş (2009, s.2) de edebi eserin oluşumunda duygulanmaların toplumsal etkilerden kaynaklandığını ifade ederek edebi eserin toplumdan ayrı düşünülmemeyeceğini belirtir. Ayrıca Güneş (2013, s.4) de “Ait olduğu toplumun sosyal ve kültürel özelliklerini taşıyan, genellikle kurmaca (tasarlanmış) olan edebi metinlerde sanatsal bir dil kullanılmakta, mecaz ve yan anlamlara geniş yer verilmektedir.” diyerek edebiyatın ve edebi metinlerin söz varlığına katkısına ve kültür aktarımı rolüne değinmiştir.

Ekşi’ye (2003, s.84) göre “Çocuklarda iyi karakter geliştirmek, temelde ailenin sorumluluğu olmakla birlikte, aynı zamanda toplumun, okulların, dinî kurumların ve gençliğe hizmet veren kişi, grup ve kurumların paylaşılmış sorumluluğundadır.” Kenan’a göre de (2009, s.274) “Gerek Doğulu gerekse Batılı pek çok ahlak düşünürünün üzerinde ısrarla durduğu gibi insan olma değerini koruyan sadece ‘bilme’ değil, aynı zamanda ‘şuur’, ‘vicdan’, ‘merhamet’ ve bunların beslediği aynı zamanda beslendiği ‘ahlaki değerler’ ve erdemler gibi en temel varoluşsal özelliklerdir.”

Okulların sorumluluğu; bilme kavramını şekillendirmenin yanında açık veya örtük şekilde değer kazanımıdır. Bu kazanım, Türkçe dersi bünyesinde ders kitaplarındaki edebi metinler çerçevesinde de gelişmektedir. Bu sebeple değer aktarımının okulların sorumluluğunda olan kısmında edebiyatın rolü de öne çıkmakta, ders kitaplarının değerler eğitimindeki rolü de büyümektedir.

Sever (2015, s.95), kitapların çocukların gelişimini etkileyen bir sorumluluk üstlendiğini belirterek, çocukların gelişim evreleri gözetilerek yaşam ve insan gerçekliğinin sezdirilmesinin kitapların en önemli yazınsal-egitsel işlevi olduğuna vurgu yapar. Kültür aktarımının en önemli aracı olan dil öğretiminin en önemli, vasıtalarından birinin Türkçe ders kitapları olduğunu ifade eden Yazıcı Okuyan’a göre de (2012, s.40) “Ders kitapları ait oldukları alanın öğretim programları doğrultusunda hazırlanırlar. Ders kitapları ancak öğretim programındaki kazanımlara yönelik hazırlanırsa amacına hizmet edebilir.”

Edebi metinlerle yapılan eğitim için Türkçe dersleri vazgeçilmezdir. Ders içinde kullanılan metinlerin yanı sıra tavsiye ile okutulan metinlerin de değer aktarımında

önemli bir yeri vardır. Eğitim sürecinde öğrencilere her metin okutulmamalı, metinler ince elenip sık dokunarak eleme usulü ile sınıfa getirilmelidir. Türkçe Dersi Öğretim Programı'na göre de ders ve öğretmen kılavuz kitaplarda yer alacak metinlerin taşınması gereken özellikler vardır. Bu özellikler:

1. Metinler, dersin amaç ve kazanımlarını gerçekleştirecek özelliklere sahip olmalıdır.
2. Metinler, öğrencilerin sınıf düzeylerine ve yaş seviyelerine uygun olmalıdır.
3. Metinler, öğrencilerin ruh dünyalarını olumsuz yönde etkileyecek nitelikte olmamalıdır.
4. Metinde geçen, yazarın ve dönemin özellikli söyleyişinde, imlasında değişiklik yapılmamalı; açıklama gereken yerlerde parantez içi ifadeler veya dipnotlar kullanılmalıdır. Türkçenin dönemsel ve tarihi gelişimini gösteren 'Oturmağa geldim.', 'Özür dilemekliğim icap eder.', 'Farkında olmayarak çarptım.', 'Haluk'un Vedai'nı okuyorum.' gibi özellikli söyleyişler ve yazımlar orijinal metindeki hâliyle muhafaza edilmelidir.
5. Alanda yaygın olarak kabul görmüş yazar ve eserlerden edebi değer taşıyan metinler alınmalıdır. Ayrıca 'Bu kitap için yazılmıştır.' ifadesini içeren metinler kullanılmamalıdır.
6. Bir sınıf seviyesi için seçilen bir metin başka bir sınıf için kullanılmamalıdır.
7. Dünya edebiyatından seçilen metinler, doğru ve nitelikli çevirilerden alınmalıdır.
8. Seçilen metinler öğrencilerin duygu, düşünce, hayal dünyalarını zenginleştirecek; bilgi, beceri, dil, estetik zevk düzeylerini geliştirecek nitelikte olmalıdır.
9. Bir sınıfta aynı sanatçıdan, farklı türlerde olmak koşuluyla en fazla iki metin alınabilir.
10. Roman, hikâye, tiyatro, destan gibi türlerin tamamı kitaba alınamayacağı için bu eserlerin en uygun kısmı veya kısımları kazanımlar da dikkate alınarak seçilmelidir. Metnin başında eserin seçilen bölümüne kadarki kısa özeti verilmeli, seçilen metnin eserin hangi bölümünden alındığına dair kısa bir açıklama yapılmalıdır. Seçilen metnin arkasından eserin sonraki bölümlerinin özeti verilmelidir.
11. Ders ve öğretmen kılavuz kitaplarına alınacak metinlerden eğitsel yönden uygun olmayan ifadeler metnin bütünlüğünü bozmamak kaydıyla çıkarılabilir.

12. Gazete haberi, reklam, dilekçe, tutanak, öz geçmiş türlerinde özgün metinlerin yanı sıra ders kitabının yazarı/ yazarları tarafından üretilen metinler de kullanılabilir. Bu türler dışında ders kitabı yazarları tarafından yazılan metinlere yer verilmez.

13. Bilgilendirici metinlerde tema ve kazanımlara uygun olarak metinlerin bütünlüğü ve tutarlılığı korunmak kaydıyla bazı bölümler çıkarılarak kısaltmaya gidilebilir. Çıkarılan bölümler parantez içinde üç nokta ile gösterilir.

14. Çeşitli metinler içinde yer alan kimi bağımsız ve kendi iç bütünlüğüne sahip anı, fıkra, anekdot vb. bölümler metin olarak seçilebilir. Seçilen bölümün künye bilgileri açık olarak verilir (TDÖP, 2015, s.8).

Bireyin eğitilmesi, sosyalleşmesi, değerlere hâkim bir hayat sürebilmesi; büyük ölçüde model aldığı topluma, aldığı eğitime, okuduğu metinlere göre şekillenir. Okul döneminde eğitimin okuma kültürü ekseninde geliştiği bilinmektedir. Dolayısıyla edebi metinlerin değer aktarımındaki rolü, çocukluk çağında çok da büyük olmaktadır zira değerler, dikte edilerek öğretilmek yerine öğrencilerin karakterine örnek olaylardan yola çıkarak yerleştirilmelidir. Akbaş (2008, s.22) da etkinliklerle verilen değerler eğitiminin örtük programa etki etmesinin değerler eğitimi daha etkili hâle getireceğini ifade etmiştir.

2.5.2. Hikâye ve Hikâyenin Çocuk Eğitimindeki Yeri

Türkçe Sözlük'te (2005, s.891) hikâye maddesi “Gerçek veya tasarlanmış olayları anlatan düz yazı türü, öykü” şeklinde tanımlanmaktadır. Yazıcı (1998, s.479) ise “Yakın bir olayın çevresinde kişilerin ilişkilerini anlatma esasına dayanan edebi tür” tanımını yapmaktadır. Hikâyenin bir diğer tanımını da Oğuzkan (2010, s.99) “Belirli bir zaman ve yerde birkaç kişinin başından geçen, gerçeğe uygun bir olayı anlatan veya birtakım kimselerin karakterini çizen ve çoğu kez ancak birkaç sayfa tutan kısa yazılara hikâye denir.” cümlesi ile yapmaktadır.

Erden ve Altun (2012, s.21) öğrenme stillerinin kişinin duyuşsal, algısal ihtiyaçlarıyla şekillenen bir bütün olduğunu, öğrenme stilleriyle ilgili 1940’lı yıllardan beri yapılan çeşitli araştırmaların birçok öğrenme biçimi tanımının yapıldığını ifade etmiştir.

Öğrenme stillerinin çoklu zekâ kuramlarına göre bireysel farklılıkların ışığında çeşitlendiği bilinmektedir. Şu da bir gerçektir ki edebiyat, zekâ alanı ne kadar farklı

olursa olsun her bireye dokunabilmektedir. Dinlediğimiz bir öyküde aktarılan değerleri ve sosyal mesajları içselleştirir, bilinçaltımızda işler ve hayatta kullanırız. Edebiyatın öğrenmeye olan katkısı, öğrenenin edebiyatla iç içe olması, edebiyatın da hayatın içinde olması açısından okuma metinlerinin öğrenmeye yapacağı olumlu katkı ortadadır. Doğru metinlerle, doğru davranışlar kazandırılır. Çocuklara yönelik, metinle öğrenme stillerinde öykülerin yeri oldukça önemlidir ve öyküler değer aktarımında çok işlevsel olabilmektedir.

Öykünün her yaşta insan için önemli olduğunu ifade eden Aytaş ve Yalçın (2011, s.147) öykülerin çocuklar için ise vazgeçilmez olduğunu bu sebeple de çocuğun eğitimini sağlamada ve istenilen davranışları kazandırmada en kestirme yol olduğunu belirtir. Gürel, Temizyürek ve Şahbaz'a göre (2007, s.107) "Hikâye ve romanlar, çocukların sınırlı hayat tecrübelerini zenginleştirir, türlü insan tipleri üzerinde düşünmelerine imkân sağlar, gelişmekte olan değer yargılarının daha açıklık kazanmasına yardımcı olur. Böylece çocukların içinde yaşadıkları toplumsal ve kültürel ortama uymalarını büyük ölçüde kolaylaştırır."

Yetişkinlere yönelik yazılan eserler ile çocuklara yönelik yazılan eserler arasında çocuğa görelilik kavramının getirdiği farklar vardır. Eğitimde kullanılan metinlerin bu sebeple çocuklara uygun olması gerekir. Çocuklara yönelik metinlerin bazı özellikleri taşınması beklenir. Bu özelliklere kısaca değinmek gerekirse:

- “Çocukların ilgilerine, hayat tecrübelerine ve kavrayış güçlerine uygun konu
- Çocuk düşüncesine aykırı olmayan sade ve gerçekçi bir plan
- Mantıklı sonuçlarla biten hareketli olaylar
- Somut, doğru fakat dikkati dağıtmayan ayrıntılar
- Özellikleri iyi anlatan, gerçekliğe uygunluğu bakımından kuşkuya hiç yer vermeyen kişiler (şahıslar, kahramanlar)
- Kısa cümle ve paragraflar ile kısa, bol, canlı konuşmalara dayalı sürükleyici anlatım
- Çocukları seviyesine uygun basit ruh çözümlemeleri
- Kalabalığa kaçmamak ve yerinde olmak şartıyla güldürücü sahneler ve konuşmalar
- Küçük şeylere (ayrıntılara) karşı sürekli bir ilginin uyandırılmış olması
- Her durumun heyecanlı yanlarının daima belirtilmesi
- Metinle ilgili güzel ve anlamlı resimler” (Oğuzkan, 2010, s.111).

Nas (2003, s.40) çocuğa göre olan metinlerin taşıdığı özellikleri belirtirken bir metnin kısa ve yalın tümcelerle oluşturulmasının, yetkin bir dil kullanmasının, Türkçenin varsıllığını ve olanaklarını iyi kullanmasının, anlatımın akıcı ve canlı olmasının gerekliliğini ifade eder; ayrıca düşünce ve duygu eğitiminde kullanılan metinlerin iyi bir araç olduğunu belirttikten sonra sanatsal değer, şiirsel duyarlılık taşıyan metinlerin edebiyat gerçeği ürettiğini de belirtir.

Kavcar, Sever, Oğuzkan (2005, s.93) çocuklara kitap sevgisinin ve okuma alışkanlığının onlara hem biçim hem de içerik açısından nitelikli eserler okutmakla kazandırılabilceğini ifade etmişlerdir. İyi ve nitelikli bir eser edebi zevkin gelişmesinin de anahtarıdır. İyi bir metinde bulunması gereken özellikleri ise şu şekilde sıralamışlardır:

“Aile, yurt, ulus, doğa ve yaşama sevgisi kazandırır.

İncelik, kahramanlık, hakka saygı, haksızlıkla savaşım, başkalarına yardım, mertlik, doğruluk, özveri gibi değerleri aşılır.

Doğru ve yanlış konusunda ölçümler geliştirmelerinde yardımcı olur.

Yeni ufukları açar, onların anlayış ve düşünce yeteneklerini geliştirir.

Güzelliğe karşı hayranlık duygularının, şiir sevgilerinin ve hayranlık güçlerinin artmasına olanak verir.

Cumhuriyetimizi, devrimlerimizi ve ulusal başarılarımızı tanıtır, anlatır ve benimsetmeye çalışır.” (Kavcar, Sever, Oğuzkan, 2005, s.93).

Çocuklara yönelik hazırlanan metinlerin biçimsel özellikleri de oldukça önemlidir. Biçimsel olarak bir eserin; resimlemeleri, boyutu, yazı büyüklüğü, cümle düzeni, cilt açısından da çocuğa görelilik kavramına uymak durumundadır. Çocuğa göre olmayan eserlerin değer aktarımı sürecinde, başarıya ulaşma yolunda yetersiz kalacağı açıktır.

Sonuç olarak çocuklara yönelik hazırlanan metinler içerisinde öykülerin yeri oldukça önemli ve geniştir. Öyküler ile aktarılmak istenen değerleri çok daha etkileyici biçimde kazandırmak mümkündür. Bu sebeple, öykülerin ve çocuklar için hazırlanan metinlerin iletceği mesajlar açısından iyi seçilmesi gerekir.

2.6. Refik Halid Karay

2.6.1. Refik Halid Karay'ın Hayatı

Refik Halid Karay, 1888 yılında 15 Mart günü dünyaya gelmiştir. Refik Halid'in babası Mudurnu'da Karakayış olarak bilinen aileye mensuptur. Aile, İstanbul'a göç etmiş daha sonra da *Karakayış* kısaltılarak *Karay* soyadı hâlini almıştır. Nüfuzu yüksek bir aileye mensup olarak doğan Refik Halid, o dönemlerde ileri gelenlerin yerleşmiş olduğu İstanbul Beylerbeyi'nde doğmuştur. Anne tarafı, Kırım Hanlığı sülalesine (Kırım Girayları) dayanan Karay'ın dil zevkinin oluşmasında annesinin kültürlü bir kadın olmasının yanında çeşitli meslek erbaplarından oluşan çevresinin etkisi de oldukça büyük olmuştur (Ekiz, 2011, s.11).

Refik Halid'in babası Serveznedar Mehmet Bey, Beylerbeyi'nin ileri gelenlerinden biri olması yanında Mevlevi tarikatının tanınmış isimlerindedir. Refik Halid ile beraber dört çocuğu vardır. Çocuklarının eğitimi ve kültürü için itinalı davranan Mehmet Bey, Refik Halid'in eğitimi için de oldukça özenli davranmış ve iyi yetişmesi için özel hocalar ile eğitilmesini sağlamıştır (Aktaş, 2004, s.14).

1890 yılında Erenköy'de satın aldıkları köşke yerleşmiş olan Karay ailesi; yaz aylarını Erenköy'de, kış aylarını ise Şehzadebaşındaki evlerinde geçirmekteydi. Öğrenim hayatı evde başlayan Refik Halit'in ilk öğretmeni dayısı İhsan olmuş ardından öğrenimine kış aylarında Vezneciler'deki Şemsü'l Maarifte, yaz aylarında ise Göztepe'deki Taş Mektepte devam etmiştir. On iki yaşında Galatarasay Lisesine yatılı olarak başladıktan sonra 1906 yılında müdür yardımcısının bir hakaretine dayanamadığı için okulu bırakmıştır. Kendi isteği ile yöneldiği hukuk mektebi sınavlarını kazanmış ve 1907 yılında üniversiteye devam etmiştir. Öğrenimine devam ederken aynı anda Maliye Nezareti Devair-i Merkeziye Kalemine girerek maaşlı bir çalışan olmuştur (Enginün, 2007, s.281).

Hukuk mektebine devam ettiği sıralarda Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle hukuk mektebinden de Maliye'deki işinden de ayrılarak gazetecilik ile meşgul olmuştur. Derginin başındaki Ahmet İhsan ile aile dostluğu bağını kullanarak *Servet-i Fünun* dergisinde para almadan tercümanlığa başlar ardından gazeteciliğe *Tercüman-ı Hakikat* adlı gazetede devam eder. Gazeteciliği öğrendiğini düşündüğünde babasından aldığı

küçük bir sermaye ile *Son Havadis* adlı akşam gazetesini çıkarmaya başlar ancak zarar edilmesi sebebiyle bu gazete sadece on beş sayı çıkarılabildiği (Akyüz, 1995, s.184).

Aktaş'ın (2004, s.22) ifadelerine göre, Şahabeddin Süleyman'ın edebiyatla meşgul olmak istemesi ve bunun üzerine yeni bir edebi topluluk kurma önerisi ile kurulan Fecr-i Atî'ye, Refik Halid de Müfit Ratip'in dostu olmasının etkisiyle katılmıştır. Refik Halid'in yazdığı bir yazının tartışmalara sebep olması ve Hamdullah Suphi'nin yazıyı yayınlamaması sonucu Refik Halid topluluktan ayrılır. Bir süre sonra da Fecr-i Atî'nin başına Celal Sahir'in geçmesiyle topluluğa da dönecektir, yine de tavır olarak gruptan ayrı bir karakter sergilemeye devam eder.

1910 yılında *Kalem* dergisinde *Kirpi* takma adıyla mizah yazıları yazar ve takip eden süreçte de oldukça ünlenir. *Cem* adlı karikatür dergisinde de yazıları çıkmıştır. Başyazarlığa kadar yükselmiş, *Tarih-i Devr-i Mebusan* ve *Kirpi-i Natüvan* imzalarıyla yazılar yazmıştır. Bu yazıların tamamını *Kirpi'nin Dedikleri* adı altında toplayarak 1919'da neşretmiştir (Ekiz, 1999, s.22).

Akyüz (1995, s.184) Refik Halid'in 1912'de Ahmet İhsan başkanlığındaki Beyoğlu Belediyesi'ne başkâtip olduğunu, ardından iktidarda bulunan İttihad ve Terakki Partisi'nin ve hükûmetin aleyhinde olan yazılarından dolayı, 1914'te Sinop'a sürüldüğünü, burada ilk evlenmesini yapmasının akabinde de Sinop'tan Çorum'a (1916), Çorum'dan Ankara'ya, Ankara'dan da Bilecik'e sürüldüğünü kaydeder. Bu sürgün, İttihatçıların bir darbeyle yönetimi ele geçirmesi ve Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'nın bir suikast sonucu öldürülmesi sonucu gerçekleşmiştir.

1918'e değin Bilecik'te yaşamını sürdüren yazar, gözlem yeteneği sayesinde tüm yaşamları inceleyebilmiş ve Bilecik'ten İstanbul'a gönderdiği *Memleket Hikâyeleri* ile edebiyat çevrelerinin ilgisine mazhar olmuştur. *Memleket Hikâyeleri*, sürgündeki yazarın affedilmesinde de etkili olmuştur. 1918'de İstanbul'a dönerek mütarekenin ardından kapatılacak olan *Yeni Mecmua*'da yazmış, *Memleket Hikâyeleri*'nin oluşumunun zemini atılmış, derginin kapatılmasından sonra da Hürriyet ve İtilaf Fırkası Yönetim Kurulunda görev almıştır (Enginün, 2007, s.281).

Ziya Gökalp ile tanışan Refik Halid, İstanbul'a döndüğünde iki kere tutuklanma tehlikesi atlatır, tutuklanmamasını Ziya Gökalp'in koruyucu tutumuna borçludur. Sürgünden İstanbul'a dönüşüyle geçim sıkıntısı çekmektedir, bu dönemde Robert

Koleji'nde Türkçe öğretmenliğine başlar. 1917-1918 yılları içerisinde aynı zamanda *Tasvir-i Efkâr*, *Vakit*, *Zaman* gazetelerinde de makaleleri yayınlanmaktadır fakat Gökalp'in koruyuculuğu ile devam ettiği bu dönem mütareke ilanını izleyen aylarda sona erecektir (Yalçın, 2010, s.602).

Damat Ferit Paşa, *Sabah* gazetesinde boş kalan başyazarlık vazifesini Refik Halid'e verir. Refik Halid; *Sabah* gazetesinde Hürriyet ve İtilaf Fırkasını, Damat Ferit Paşa hükûmetini savunan taraflı bir gazeteci konumunu alır. 1919'da Posta Telgraf Umum Müdürü olarak tayin edilmesinin ardından *Sabah* gazetesini bırakır ve altı ay boyunca müdürlük görevine devam eder. Altı ayın sonunda hükûmetin değişmesi sebebiyle istifa eder (Akyüz, 1995, s.185).

İstifanın ardından gelen teklif üzerine *Aydede* imzasıyla *Alemdar* gazetesinde fıkralar yayınlamaya başlar. Siyaset ile bu gazetede fıkraları yazacak kadar ilgilenir ancak bu dönem ikinci kez Posta Telgraf Umum Müdürü olması ile sona erer. Yeniden aldığı bu görev süresince siyaset ile ilgilenmez. Damat Ferit aleyhinde söylediği bir söz yüzünden görevinden azledilir. Azledilmenin ardından zaten gazetecilikten kopmayan Refik Halid, *Peyam-ı Sabah* gazetesinde suya sabuna dokunmadan yazılarını yazmaktadır. Geçim sıkıntısı çekmesi sebebiyle 1922'de, doksan sayı boyunca sürecek olan *Aydede* gazetesini çıkarır (Yalçın, 2010, s.603).

Gazetelerdeki yazıları, Posta Telgraf Umum Müdürlüğü sırasında milli mücadeleye karşı olan tavrı ve yaptıkları sebebiyle Ankara'da kurulan milli hükûmetin kendisini sorgulayacağını anlayıp 1922'de ülkeden ayrılmış, Haziran 1924'te çıkarılan Yüzellilikler Listesi'ne dâhil edilmiştir. Bu listeye dâhil edilmesinin altında Redd-i İlhak Cemiyetinin kurtuluş için silahlanma çağrısına yönelik telgrafları engellemesi yatar. Kendisine verilen emri tetkik ettikten sonra uygulamaya koymuş olsa da Refik Halid, mütarekeye karşı bir tavır göstermiş durumuna düşer ve bu olayı kendi kaleminden olayları şöyle aktarır:

“Hükûmet, tecavüze uğrayan yerlerde ahalinin kıyamına karşı gelmek niyetinde değildi. Resmen men eder gibi görünmekle beraber, öyle azillere, tedbirlere kalkmıyor, âdeta yarı göz yumuyordu. Bu, bir müddet devam etti. Fakat nihayet Aydın Redd-i İlhak Cemiyetinin bütün Anadolu içerisine birbiri arkasına gönderdiği telgraflar kabineyi, umumi bir silahlı hareketten korkuttu. Bu telgraflar, Van'dan Trabzon'a kadar ahaliyi derhal silahlanarak İzmir'e doğru akın akın

gelmeye teşvik ediyordu; müthiş bir hercümerce sebebiyet vermesi pek mümkündü. Bu hâl, mütarekename mucibince, umumi işgalin ve İstanbul'un ziyai suretiyle neticelenebilirdi. Dâhiliye Nazırı, telaş etti ve gece bana telefonla verdiği bir emirde Redd-i İlhak Cemiyeti tarafından verilecek telgrafların katiyen kabul edilmemesi ve tazyik altında edilse bile keşide olunmaması lüzumunu bildirdi. Acemi bir amir olmakla beraber öyle her denileni yapmak âdetim değildi; nizamları tetkik ettim. Filvaki asayışı dâhiliyi ihlal mahiyetinde bulunan posta ve telgraf müraselatının tevkifi hükûmetin hakkıydı hatta bu hakkı İttihat Posta Mukavelenamei Umumisi de tasdik eyliyordu.” (Karay, 2015, s.213-214).

Yurt dışında önce Beyrut'ta daha sonra Halep yakınlarındaki Cünye kasabasında yaşamıştır. Bir zaman sonra ilk eşi Nazıma Hanım, bu hayata katlanamadığı ifade eder ve kendisinin isteği ile evlilikleri sona erer. Beyrut'ta kaldığı dönemde de ikinci izdivacını gerçekleştirir (Ekiz, 1999, s.14).

Halep'te, önce *Doğru Yol* adlı gazetede (1924) daha sonra *Vahdet* adlı gazetede (1928) çoğunlukla siyasi nitelik taşıyan yazılar yazmıştır. *Vahdet* gazetesinde yazılan yazılar *Bir İçim Su* eserinde bir araya getirilmiş, *Deli* başlıklı piyesi de yine bu gazetede yayınlanmıştır. Bu sürgün yılları, yaşanılanlar ve hissedilenler Türk edebiyatına *Gurbet Hikâyeleri*'ni kazandırmıştır (Yalçın, 2010, s.604).

Ömrünün yaklaşık on beş yılını vatandan ayrı geçiren yazarın zamanla fikri dünyasında değişimler olmuştur. *Vahdet* gazetesinde Türkiye'deki gelişmeleri beğendiğini ifade ederek yeni rejimi ve Atatürk'ü öven yazılar neşretmiş, 1928'de yapılan Latin harfleri kabulü ve Öz Türkçe Hareketi'ni alkışlamış, Hatay'ın yurda katılması için çalışmalar yürütmüş, biraz da bunların sayesinde de ona karşı olan tutumda gelişme yaşanmıştır. 17 Temmuz 1938'de tüm sürgün edilenlerle birlikte Refik Halid de affedilerek yurda döner (Aktaş, 2004, s.50).

Başta *Tan* gazetesi olmak üzere birçok gazetede fıkra, makale ve çeşitli yazılar yayınlayan Refik Halid, kendi deyimiyle “oyalanmak için” kaleme aldığı *Akşam* gazetesinde tefrika etme girişimini başaramadığı *Minelbab İlelmihrab* adlı hatıratını 1948'de ikinci kez çıkarmaya başladığı *Aydede*'de tefrika etmeye başlamıştır. İstanbul'a yerleşmesinin ardından, politika ile hiçbir münasebet kurmadan roman yazarak hayatını kazanmış, geçirdiği bir ameliyat sonucu 18 Temmuz 1965'te ölmüştür (Yalçın, 2010, s.604).

2.6.2. Edebi kişiliği

Ekiz'in (1999, s.21) ifadelerine göre, sade diliyle yazdığı hikâye, roman, fıkra, mizahi yazılar, anı türündeki eserleri ile tanınmış olan yazar, Yeni Lisan hareketinin de etkisiyle İstanbul Türkçesi, Sade Türkçe Akımı'nı benimseyerek eserlerini bu anlayışla oluşturmuş, tanınan ve sevilen bir yazar olmuştur. Ziya Gökalp'in ifadesiyle "Yegâne Türkçe" yazan bir yazardır. Türk milli edebiyatının temellerini atan ve onu geliştiren şahsiyetlerden olmuştur.

Yirmili yaşlara kadar Ahmet Mithat Efendi, Halit Ziya, Hüseyin Cahit okumuş, ileriki dönemlerde yabancılardan Maxim Gorki, Charles Dickens, Maupassant okuyarak kendini geliştirmiş ve Maupassant'ın açıkça etkisinde kalmıştır. Tarihe ve coğrafyaya meraklı donanımlı bir kişi olan Refik Halid'in tasvirlerinin gücü biraz da buradan gelir.

Kıvrak zekâsı, gözlem yeteneği ile edebiyatımızın en çok okunan eserlerini meydana getirmiştir. Mükemmel yönlerinden biri benzetmelerindeki orijinalliktir. Edebiyat serüveni içinde zirveye onu yaklaştıran ise *Kirpi'nin Dedikleri* ve hikâyeleri olmuştur. Anadolu insanını anlattığı *Memleket Hikâyeleri* (1919); ardından gurbette iken yaşadıkları, gurbetçilerin içinde bulunduğu halet-i ruhiyeyi yansıtan *Gurbet Hikâyeleri* (1940) ile Türk edebiyatında âdeta yeni bir ufuk açmıştır (Enginün, s.2007, s.281).

2.6.3. Hikâyeciliği

Refik Halid, sosyal ve siyasal meseleler sebebiyle hikâye yazmaya Fecr-i Atî'ye katıldığı dönem içerisinde başlamıştır. Aktaş (2004, s.57), ilk hikâyesinin 1909 yılında *Muhit Mecmuası*'nda neşredilen *Ayşe'nin Talihi* başlıklı hikâye olduğunu kaydeder ve hikâyelerin cinsel ihtiyaçlar ve namus kavramı, geçim derdi ve iş hayatı, İstanbul insanının kötümserlik ve bezginliği şeklinde gruplanabileceğini ifade eder. Gözlem yeteneği ve tasvir etme gücü kuvvetli olan yazarın hikâyelerinde insanların toplumdan soyutlanmaları, dışlanmalarının yanı sıra dinî inançları, sağlık meselelerine dikkat etmemeleri gibi hususlar da eleştirilmiştir. Ayrıca "Hikâyelerinde insanların günlük hayatları, örf, âdet, batıl inançları sosyal hayatın bir parçası olarak verilmiştir." (Şengül, 2001, s.107).

Ünal'a göre (2013, s.851) *Memleket Hikâyeleri*'nde güzel bir Türkçe kullanmasının yanı sıra hemen hemen ilk defa Anadolu insanının edebiyata girmesi ve bir diğer

ifadeyle Türk köylüsünün Türk edebiyatında yer almaya başlamasını ilk kez Refik Halid'in başarmış olması dikkat çekicidir. Anadolu insanını tanımayan aydın çevreye ışık tutması açısından da *Memleket Hikâyeleri* dönemi içinde çok daha fazla önem arz etmiştir. Sürgün yıllarının derin izlerinin sirayet ettiği *Gurbet Hikâyeleri* adlı eserde ise Ekiz'e göre (1999, s.24) yazar gezip gördüğü yerlerin garip âdetlerini, değişik çehrelerini, insan karakterlerini ortaya koymakta bu hikâyelerin tamamında Refik Halid'in sürgün yıllarında içinde bulunduğu duygusallık ve özlemle kabaran milli hislerin tesiri açıkça gözlenmektedir.

Enginün (2007, s.281) "İstanbullu genç, sürgüne gönderildiği Sinop, Çorum, Ankara ve Bilecik'te (1913-1918) geçen günlerinde tanıdığı Anadolu'yu ve Anadolu insanının hikâyelerini nasıl ki 'Memleket Hikâyeleri'nde anlatarak memleket edebiyatının öncüsü olduysa, 'Gurbet Hikâyeleri'nde de memleket hasretinin anlamını somutlaştırmıştır." ifadesini kullanmıştır.

Refik Halid hikâyelerini yazdıkları zaman bakımından gruplarsak:

- a. Fecr-i Atî yıllarında yazılmış hikâyeler (1909-1910)
- b. İlk sürgün yıllarında Anadolu'da kaleme aldığı hikâyeler (1915-1918)
- c. İlk sürgün senelerine ait hatıraları değerlendirerek İstanbul'da yazdığı hikâyeler (1918-1919)
- d. Yurt dışında geçirdiği seneler kaleme aldığı hikâyeler (1930-1939)
- e. Yurda döndükten sonra gurbet yıllarına ait hatıraları değerlendirerek İstanbul'da yazdığı hikâyeler (1938-1939)
- f. Son hikâyeleri (1939'dan sonra) (Aktaş, 2004, s.62).

Araştırmanın konusu olan hikâyelerin yazılış yıllarına bakacak olursak Refik Halid'in hangi dönemlerde hikâye türüne daha ağırlık verdiğini görebiliriz.

1909- Ayşe'nin Talihi (İstanbul), Kuvvete Karşı (İstanbul), Hakk-ı Sükût (İstanbul), Cer Hocası (İstanbul).

1910- Yıldı Bir (İstanbul)

1915- Şaka (Sinop)

1916- Sarı Bal (Çorum), Küs Ömer (Çorum), Yatır (Ankara)

1918- Koca Öküz (İstanbul), Vehbi Efendi'nin Şüphesi (Bilecik), Boz Eşek (Bilecik), Komşu Namusu (İstanbul)

1919- Yatık Emine (İstanbul), Şeftali Bahçeleri (İstanbul), Garip Bir Hediye (İstanbul), Bir Taarruz (İstanbul)

1930- Çıban (Lübnan)

1935- Hülle (Halep), Zincir (Halep)

1936- İstanbul (İstanbul), Akrep (Halep), Lavrens (Halep), Keklik (Halep), Güneş (Lübnan)

1938- Dişçi (İstanbul), Kaçak (İstanbul), Eskici (İstanbul), Yara (İstanbul)

1939- Antikacı (İstanbul), Testi (İstanbul), Fener (İstanbul), Gözyaşı (İstanbul), Köpek (İstanbul)

1947- Garaz (İstanbul)

1919- 1930 yılları arasında hikâye türüne yönelmeyen yazar, yine 1947'den sonra da hikâye yazmamıştır. İkinci sürgünden sonra hikâye türüne yönelmemesinin temelinde maddi sıkıntılar vardır. İstanbul'a döndükten sonra politika ile de ilgilenmediğinden roman türüne ağırlık vermiştir.

Sonuç olarak Refik Halid'in gazeteciliği, fıkraları, eleştirileri tarihsel birçok olaya ışık tuttuğu için dikkate alınmalıdır zira büyük bir değişimin göbeğindeki ülkenin her türlü problemiyle yakından ilgilenen bu büyük muharrir, ülkenin dönüşümünü en iyi sorgulayan yazarlardan biri sayılmaktadır. Gazetecilik yapmış, politikayla ilgilenmiş, edebi topluluklarda bulunmuş biri olması sebebiyle Refik Halid, birçok açıdan araştırılması gereken bir yazardır.

2.6.4. Refik Halid Karay'ın Eserleri

2.6.4.1. Roman

İstanbul'un Bir Yüzü, Yezid'in Kızı, Çete, Sürgün, Anahtar, Bu Bizim Hayatımız, Nilgün, Yer Altında Dünya Var, Dişi Örümcek, Bugünün Saraylısı, 2000 Yılın Sevgilisi, İki Cisimli Kadın, Kadınlar Tekkesi, Karlı Dağdaki Ateş, Dört Yapraklı Yonca, Sonuncu Kadeh, Ayın On Dördü, Yüzen Bahçe, Ekmek Elden Su Gölden, Yerini Seven Fidan.

2.6.4.2. Hikâye

Memleket Hikâyeleri, Gurbet Hikâyeleri.

2.6.4.3. Mizah ve Hiciv

Ago Paşa'nın Hatıratı, Ay Peşinde, Guguklu Saat, Kirpi'nin Dedikleri, Sakın Aldanma İnanma Kanma, Tanıdıklarım.

2.6.4.4. Fıkra¹

Bir Avuç Saçma, Bir İçim Su, İlk Adım, Üç Nesil Üç Hayat, Makyajlı Kadın, Tanrıya Şikâyet.

2.6.4.5. Anı

Minelbab İlelmihrab, Bir Ömür Boyunca.

2.6.4.6. İnceleme

Karacaoğlan (Akşam gazetesinde tefrika)

2.6.4.7. Oyun

Deli

¹. *ed. Gazete veya dergilerde gündelik konuları bir görüş ve düşünceye bağlayarak yorumlayan ciddi veya eğlendirici yazı türü (TDK, 2005, s. 695).*

III. BÖLÜM: YÖNTEM

Çalışmada Refik Halid Karay'a ait *Memleket Hikâyeleri* ve *Gurbet Hikâyeleri* eserlerinin içeriği incelenmiş; hikâyelerde hangi değerlerin ne şekilde işlendiği, en çok hangi değerlere yer verildiği araştırılmıştır. Bu bölümde çalışmanın amacına ulaşabilmesi için kullanılan araştırma modeli, araştırmanın inceleme nesnelere, verilerin toplanması ve çözümlenmesi basamakları hakkında bilgi verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada; Refik Halid Karay'ın hikâyeleri, Türkçe Dersi Öğretim Programı, Sosyal Bilgiler ve İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'ndan, Değerler Eğitimi Yönergesi'nden ve İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nün oluşturduğu Değer Kavram Listesinden hareketle belirlenen değerlere göre incelenmiştir. Vaka çalışması modelinde, bütüncül tek vaka deseninde tasarlanan araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme tekniği kullanılmıştır (Yıldırım, Şimşek, 2016; Yin, 2011; Creswell, 2012).

Doküman inceleme tekniği, Karasar'a göre (2015, s.183) "Belli bir amaca dönük olarak, kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsar." Araştırmanın dokümanlarını Refik Halid Karay'ın hikâyeleri oluşturmaktadır.

Refik Halid Karay'ın *Memleket Hikâyeleri* ve *Gurbet Hikâyeleri*'nde yer alan değerler araştırmanın vakasının çerçevesini oluştururken belirtilen metinler çalışma grubunu oluşturmaktadır.

3.2. Araştırmanın İnceleme Nesnelere

Bu çalışmanın inceleme nesnelere Refik Halid Karay'ın *Memleket Hikâyeleri* ve *Gurbet Hikâyeleri* eserlerinde yer alan toplam 35 hikâyeye oluşturmaktadır.

Tablo 3. 1. Araştırmanın İnceleme Nesneleri

Memleket Hikâyeleri'ndeki Hikâyeler	Gurbet Hikâyeleri'ndeki Hikâyeler
Yatık Emine, Şeftali Bahçeleri, Koca Öküz, Vehbi Efendi'nin Şüphesi, Sarı Bal, Şaka, Küs Ömer, Boz Eşek, Yatır, Komşu Namusu, Yıldı Bir, Hakkı Sükût, Kuvvete Karşı, Cer Hocası, Garip Bir Hediye, Bir Taarruz, Ayşe'nin Talihi, Garaz.	Yara, Eskici, Antikacı, Testi, Fener, Zincir, Gözyaşı, Keklik, Akrep, Köpek, Lavrens, Çıban, Kaçak, Güneş, Hülle, İstanbul, Dişçi.

3.3. Verilerin Toplanması

Çalışmada kullanılan Refik Halid Karay'ın hikâyeleri, İnkılap Yayınevi'nden temin edilmiştir. Hikâyelerin tamamı, değer tespiti için ayrıntılı bir şekilde okunmuştur. Değerler; Türkçe Dersi Öğretim Programı, Sosyal Bilgiler ve İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'ndan ve Değerler Eğitimi Yönergesi'nden ve İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nün oluşturduğu Değer Kavram Listesinden ve çeşitli araştırmacıların çalışmalarından hareketle ortaokul seviyesindeki öğrencilerin sahip olması gereken 53 değer olarak belirlenmiştir.

Tablo 3. 2. Kaynaklardan Yola Çıkılarak Hazırlanan Değerler Listesi

1. Adil Olma	15. Doğruluk ve Dürüstlük	29. Kadirşinashlık	43. Saygılı Olma
2. Ağırbaşlılık	16. Duyarlılık	30. Kanaatkârlık	44. Sevgi
3. Aile Birliğine Önem Verme	17. Empati	31. Komşuluk	45. Sorumluluk
4. Akıl Yürütme	18. Estetik Duyguların Geliştirilmesi	32. Kültürel Mirası Koruma	46. Şefkat ve Merhamet
5. Alçak gönüllülük	19. Fedakârlık	33. Minnettarlık	47. Takım Ruhu
6. Arkadaşlık ve Dostluk	20. Girişimcilik	34. Misafirperverlik	48. Temizlik
7. Azim ve Kararlılık	21. Güven	35. Nezaket	49. Tutumluluk
8. Bağımsız ve Özgür Düşünme	22. Hayâ	36. Özgürlük	50. Vatanseverlik
9. Barış	23. Hedef Belirleme	37. Özgüven	51. Vefa
10. Bilimsellik	24. Hoşgörü	38. Paylaşıcılık	52. Yardımseverlik
11. Cesaret	25. İffet	39. Planlı Olma	53. Zamanı İyi Kullanma
12. Cömertlik	26. İletişime Açıklı	40. Sabırlı Olma	
13. Çalışkanlık	27. İyilikseverlik	41. Sadakat	
14. Dayanışma	28. İyimserlik	42. Sağlıklı Olmaya Önem Verme	

Çalışmada, 35 hikâyenin tamamı için ayrı ayrı okuma, not alma, ileti çıkarma, değerlendirme işlemi yapılmıştır. Hikâyeler, baştan sona okunmuş, veriler kaynak taraması yapılması sonucunda fişleme tekniği ile kaydedilmiştir. Her değerlendirme ile ilgili sonuçlar ayrı başlık altında toplanmış, değerlerle ilgili iletilerin hikâyelerde hangi cümleler ile verildiği ve değerlerin nasıl işlendiği tespit edilmiştir. İlgili değer başlığının işlendiği kısımlar, hikâyelerde yer alan şekliyle değiştirilmeden, gerekli görülen durumlarda sadece kısaltılarak verilmiştir.

Değerler ile ilgili olarak hikâyedeki kahramanların söz ve davranışları yorumlanmış, durumlar açıklanmıştır. Hikâyelerde açıkça belirtilmeyen ancak okuyucunun yorumuna bırakılarak sezdirilen değerler hakkında açıklama yapılmıştır. Değerlerin hangi sayfada tespit edildiği ilgili değer başlığı altındaki tablolara işlenmiştir. Tablolardan yola çıkılarak hangi değer hangi hikâyede işlendiği tespit edilmiş, değerlerin dağılımı ve işlenme sıklığı gösterilmiştir. Tablolar ışığında yorumlama yapılmış ve sonuçlara ulaşılmıştır.

Türkçe Dersi Öğretimi Programı da göz önünde bulundurularak ders kitapları için okuma parçaları oluşturulmuştur. Okuma parçaları, sınıf seviyelerine göre öğretmen görüşleri alınarak tasnif edilmiştir. Her sınıf seviyesinden bir okuma parçası üzerinde örnek teşkil etmesi açısından etkinlik çalışması hazırlanmıştır. Son olarak da metinlerin hangi temada yer alması gerektiğine ilişkin sınıflama yapılmıştır.

3.4. Verilen Çözümlemesi

Tablo 3.2’de belirtilen değerlere göre doküman inceleme tekniğiyle fişlenerek belirlenen değerler, Schwartz Değer Kuramı esas alınarak kategorilere ayrılmıştır.

Schwartz değer listesindeki değerlerin birey düzeyi güdüsel tipleri tablo 3.3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. 3. Schwartz Değer Listesi'ndeki Değerlerin Birey Düzeyi Güdüsel Tipleri

Değer Başlığı	Alt Değerler
Güç	Sosyal güç sahibi olmak, Otorite sahibi olmak, Zengin olmak, Toplumdaki görüntüyü koruyabilmek (insanlar tarafından benimsenmek)
Başarı	Başarılı olmak, Yetkin olmak, Hırslı olmak, Sözü geçen biri olmak (zeki olmak)
Hazcılık	Zevk, Hayattan tat almak
Uyarılım	Cesur olmak, Değişken bir hayat yaşamak, Heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak
Özyönelim	Yaratıcı olmak, Merak duyabilmek, Özgür olmak, Kendi Amaçlarını seçebilmek, Bağımsız olmak (Kendine saygısı olmak)
Evrenselcilik	Açık fikirli olmak, Erdemli olmak, Toplumsal adalet, Eşitlik, Dünyada Barış istemek, Güzelliklerle dolu bir dünya, Doğayla bütünlük içinde olmak, Çevreyi korumak (İç uyum)
İyilikseverlik	Yardımsever olmak, Dürüst olmak, Bağışlayıcı olmak, Sadık Olmak, Sorumluluk sahibi olmak (Gerçek arkadaşlık, Olgun sevgi, Manevi bir hayat, Anlamlı bir hayat)
Geleneksellik	Alçak gönüllü olmak, Dindar olmak, Hayatın bana verdiklerini kabullenmek, Geleneklere saygılı olmak, İlimli Olmak (Dünyevi işlerden el ayak çekmek)
Uyma	Kibarlık, İtaatkâr olmak, Anne-babaya ve yaşlılara değer vermek, Kendini denetleyebilmek
Güvenlik	Ulusal güvenlik, Toplumsal düzenin sürmesini istemek, Temiz olmak, Aile güvenliği, İyiliğe karşılık vermek (Bağlılık duygusu, Sağlıklı Olmak)

(Schwartz, 1994'ten akt: Kuşdil, Kağıtçıbaşı, 2000, s.61).

Milli Eğitim Bakanlığı kaynaklarından elde edilen tablo 3.2'deki değerler listesinde bulunan değerlerden 18'i Schwartz Değer Kuramı'nda birebir bulunmaktadır. Bu değerler; adil olma, aile birliğine önem verme, alçak gönüllülük, arkadaşlık ve dostluk, bağımsız ve özgür düşünebilme, barış, cesaret, doğruluk ve dürüstlük, güven, hoşgörü, kültürel mirası koruma, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygılı olma, sevgi, sorumluluk, temizlik, yardımseverlik değerleridir.

Değerlerden 35'i, Schwartz'ın Değer Kuramı'nda birebir bulunmadığından tespit edilen her bir değerın Schwartz'ın Değer Kuramı'na göre hangi başlık altına alınacağı ile ilgili bir anket (Anket için Ek 3'e bakınız.) hazırlanmıştır. Bu anket, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda çalışan 32 Türkçe öğretmeni ve 3 alan uzmanına uygulanmıştır. İstanbul ili Beyoğlu ilçesi Muallim Cevdet Ortaokulunda, Cemal Artüz İmam Hatip Ortaokulunda; Esenler ilçesi Neyyir Turhan İmam Hatip Ortaokulunda, Atışalanı Ortaokulunda, Menderes Ortaokulunda; Rize ili Merkez ilçesi Rize İmam Hatip Ortaokulunda, Güneysu İlçesi Kaptan Ahmet Erdoğan Anadolu İmam Hatip Lisesinde; Gaziantep ili Şehitkamil ilçesi Şahinbey Ortaokulunda; Bayrampaşa ilçesi Şehit Ümit Yolcu İmam Hatip Ortaokulunda, Bahçelievler ilçesi Yunus Emre İmam Hatip Ortaokulunda, Sarıyer ilçesi Türkan Şoray Ortaokulunda görev yapan toplam 32 Türkçe öğretmenine ayrıca Yıldız Teknik Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi ve Mersin Üniversitesinde görev yapan birer alan uzmanına sorulmuş, anketten çıkan sonuçlara göre de değerler uygun başlık altında toplanmıştır. Türkçe öğretmenlerinin ve alan uzmanlarının görüşlerinin alınması amacıyla yapılan anketin sonuçları tablo 3.4'e işlenmiştir.

Tablo 3. 4. Türkçe Öğretmenlerinin ve Alan Uzmanlarının Tespit Edilen Her Bir Değerin Schwartz'ın Değer Kuramı'nda Hangi Başlık Altına Alınması Gerektiğine İlişkin Görüşlerine Dair Anket Sonucu

Değer Adı	Güç	Başarı	Hazcılık	Uyarılım	Özyönelim	Evrenselcilik	İyilikseverlik	Geleneksellik	Uyma	Güvenlik
1. Adil Olma	1	1	-	-	2	22	2	2	1	4
2. Ağırbaşlılık	1	-	-	-	9	2	2	15	6	-
3. Aile Birliğine Önem Verme	1	-	-	-	1	-	4	22	2	5
4. Akıl Yürütme	5	12	1	1	16	-	-	-	-	-
5. Alçak Gönüllülük	-	1	-	1	5	4	9	12	3	-
6. Arkadaşlık-Dostluk	-	-	1	-	2	2	20	3	6	1
7. Azim ve Kararlılık	9	20	-	2	4	-	-	-	-	-
8. Bağımsız ve Özgür Düşünebilme	2	5	-	3	22	3	-	-	-	-
9. Barış	-	-	1	-	2	25	4	1	-	2
10. Bilimsellik	-	14	1	1	4	15	-	-	-	-
11. Cesaret	10	-	-	18	6	-	-	-	1	-
12. Cömertlik	-	-	1	2	2	2	23	4	1	-
13. Çalışkanlık	1	25	1	2	2	1	1	-	-	-
14. Dayanışma	1	-	-	-	-	12	13	3	3	3
15. Doğruluk-Dürüstlük	-	-	-	1	4	7	19	4	-	-

Tablo 3.4'ün Devamı

Değer Adı	Güç	Başarı	Hazcılık	Uyarılım	Özyönelim	Evrenselcilik	İyilikseverlik	Geleneksellik	Uyma	Güvenlik
16. Duyarlılık	-	-	1	3	5	12	10	2	2	-
17. Empati	-	-	1	3	7	16	6	-	2	-
18. Estetik Duyguların Geliştirilmesi	1	-	16	5	10	3	-	-	-	-
19. Fedakârlık	-	-	-	-	3	-	20	9	3	-
20. Girişimcilik	5	15	-	9	5	-	-	-	-	1
21. Güven	2	1	-	1	3	1	-	-	-	27
22. Hayâ	-	-	1	-	2	1	1	25	5	-
23. Hedef Belirleme	3	21	2	2	7	-	-	-	-	-
24. Hoşgörü	-	1	-	-	2	15	13	3	-	-
25. İffetli Olma	-	-	-	3	4	-	1	22	3	1
26. İletişime Açıklık	4	4	1	3	6	8	-	1	4	2
27. İyilikseverlik	-	-	-	-	5	2	23	2	1	2
28. İyimserlik	-	1	1	-	4	4	19	4	1	1
29. Kadirşinaslık	-	-	-	-	1	7	12	10	4	1
30. Kanaatkârlık	-	1	2	-	9	2	2	14	5	-
31. Komşuluğa Değer Verme	-	-	-	-	-	2	14	16	2	1
32. Kültürel Mirası Koruma	-	-	1	-	1	12	2	13	-	6

Tablo 3.4'ün Devamı

Değer Adı	Güç	Başarı	Hazcılık	Uyarılım	Özyönelim	Evrenselcilik	İyilikseverlik	Geleneksellik	Uyma	Güvenlik
33. Minnettarlık	-	-	3	1	3	3	12	7	5	-
34. Misafirperverlik	-	-	-	-	1	-	8	23	-	2
35. Nezaket	-	-	1	-	6	9	7	2	10	-
36. Özgürlük	1	-	5	4	10	13	-	-	-	1
37. Özgüven	15	5	3	3	8	-	-	-	-	-
38. Paylaşıcılık	-	1	-	-	2	12	16	-	3	1
39. Planlı Olma	3	23	2	-	4	-	-	-	1	-
40. Sabırlı olma	1	3	-	2	12	1	5	7	4	-
41. Sadakat	-	-	1	-	9	3	8	7	4	3
42. Sağlıklı Olmaya Önem Verme	4	-	4	-	11	2	-	-	2	12
43. Saygılı Olma	-	-	1	-	5	11	5	6	5	1
44. Sevgi	1	-	7	-	-	13	14	-	-	-
45. Sorumluluk	2	8	-	2	6	2	11	1	2	-
46. Şefkat ve Merhamet	-	1	1	-	2	4	19	6	1	1
47. Takım Ruhu	5	11	1	1	2	4	2	1	4	4
48. Temizlik	1	-	1	2	12	6	1	2	2	7
49. Tutumluluk	2	1	1	2	12	5	1	5	-	5
50. Vatanseverlik	-	-	-	-	-	3	2	17	-	13

Tablo 3.4'ün Devamı

51. Vefa	-	-	-	-	5	2	18	3	5	2
52. Yardımseverlik	-	-	-	-	1	4	28	2	-	-
53. Zamanı İyi Kullanma	1	23	2	-	8	-	-	-	1	-

Türkçe öğretmenleri ve alan uzmanlarının görüşlerinin alınması sonucunda hazırlanan yeni tablo 3.5'teki gibidir. Refik Halid Karay'ın hikâyelerinde bulunan eğitsel değerler, bu yeni sınıflandırmaya göre işlenmiştir.

Tablo 3. 5. Schwartz Değer Kuramı Doğrultusunda Türkçe Öğretmenlerinin Görüşleri Sonucunda Hazırlanan Yeni Değer Sınıflandırması

Değerler	Alt Değerler
Güç	Özgüven
Başarı	Azim ve Kararlılık, Çalışkanlık, Girişimcilik, Hedef Belirleme, Planlı Olma, Takım Ruhu, Zamanı İyi Kullanma
Hazcılık	Estetik Duyguların Geliştirilmesi
Uyarılım	Cesaret
Özyönelim	Akıl Yürütme, Bağımsız ve Özgür Düşünme, Sabırlı Olma, Sadakat, Temizlik, Tutumluluk
Evrenselcilik	Adil Olma, Barış, Bilimsellik, Duyarlılık, Empati, Hoşgörü, İletişime Açıklık, Özgürlük, Saygılı Olma
İyilikseverlik	Arkadaşlık ve Dostluk, Cömertlik, Dayanışma, Doğruluk ve Dürüstlük, Fedakârlık, İyilikseverlik, İyimserlik, Kadirşinaslık, Minnettarlık, Paylaşıcılık, Sevgi, Sorumluluk, Şefkat ve Merhamet, Vefa, Yardımseverlik
Geleneksellik	Ağırbaşlılık, Aile Birliğine Önem Verme, Alçak Gönüllülük, Hayâ, İffetli Olma, Kanaatkârlık, Komşuluğa Değer Verme, Kültürel Mirası Koruma, Misafirperverlik, Vatanseverlik
Uyma	Nezaket
Güvenlik	Güven, Sağlıklı Olmaya Önem Verme

Schwartz Değer Kuramı ve Türkçe öğretmenlerinin görüşlerinin alındığı anketin karşılaştırılması sonucunda; Schwartz Değer Kuramı'na göre; aile birliğine önem verme değeri, güvenlik grup başlığında yer alırken anket sonucunda bu grup başlığı değişmiş ve bu değer geleneksellik grup başlığına alınmıştır. Aynı şekilde özgürlük değeri, özyönelim grup başlığından evrenselcilik grup başlığına; temizlik değeri, güvenlik grup başlığından özyönelim grup başlığına geçmiştir.

Refik Halid Karay'ın *Memleket Hikâyeleri* ve *Gurbet Hikâyeleri* adlı eserlerinde bulunan toplam 35 hikâyeden 13 tanesi ders kitaplarında okutulabilir nitelikte bulunmuş ve bu hikâyelerin sınıf seviyelerine göre tasnifi için öğretmenlere anket uygulanmıştır. Çalışma grubunu meydana getiren hikâyelerin kısaltılmasıyla oluşturulan okuma parçalarının sınıf seviyelerine göre tasnifine ilişkin olarak üçü aynı, diğerleri farklı okullarda çalışan toplam yedi Türkçe öğretmeni ile anket yapılmış (Anket için Ek 4'e bakınız.), bu anketin sonucuna göre metinler, sınıf seviyelerine göre tasnif edilmiş ve uygun oldukları temalara yerleştirilmiştir. Anket sonuçları, tablo 3.5'e işlenmiştir.

Tablo 3. 6. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinin İçinden Seçilen On Üç Farklı Hikâyeden Oluşturulan Okuma Parçalarının Sınıf Seviyelerine Göre Tasnifine İlişkin Öğretmen Görüşleri

Hikâyeler	Uygunluk Seviyesi			
	5. Sınıf için Uygun	6. Sınıf için Uygun	7. Sınıf için Uygun	8. Sınıf için Uygun
Şaka	-	5	2	-
Boz Eşek	-	5	2	-
Kuvvete Karşı	-	-	1	6
Cer Hocası	-	-	3	4
Garip Bir Hediye	-	-	-	7
Bir Taarruz	-	2	5	-
Garaz	-	-	5	2
Yara	-	1	4	2
Eskici	7	-	-	-
Fener	4	3	-	-
Gözyaşı	-	-	2	5
Köpek	6	1	-	-
Kaçak	-	4	3	-

Refik Halid Karay'ın hikâyelerinden seçilerek kısaltılan ve okuma parçası olarak tavsiye edilen metinlerin her biri için özgün resimleme çalışması yapılmış ve hikâyelerden, farklı sınıf seviyelerinden birer tane seçmek suretiyle belirlenen "Köpek, Kaçak, Bir Taarruz, Gözyaşı" başlıklı hikâyeler için örnek etkinlik çalışmaları (Etkinlik çalışmaları için Ek-1'e bakınız.) hazırlanmıştır.

IV. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Hikâyelerde Tespit Edilen Değerler

4.1.1. Güç

4.1.1.1.Özgüven Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Altıntaş'a göre (2015, s.5) özgüven, kişinin kendisinden memnun olması ve kendisiyle barışık bir yaşam sürdürebileceğine dair inancıdır. Ayrıca özgüven, diğer insanlara kendimizden emin olduğumuzu gösterdiğimiz bütün davranışlarımızı kapsayan çerçevedir. Bireyin yapabilecekleri ve yapamayacaklarının ayırında olabilmesi, yapamayacakları konusunda da kendisiyle barışık olabilmelerini kapsayan özgüven duygusu, kendine hedefler koyan ve bunları uygulamak için çeşitli atılımlarda bulunabilen kişinin kendine olan güvenini ifade etmektedir. Özgüven; başarılı olmanın anahtarlarından biri olmanın yanında, insanın kendini sevmesinin de altyapısını oluşturan önemli bir değerdir. Refik Halid'in hikâyelerinde yer yer işlediği özgüven değerinin işlenme sıklığı tablo 4.1'de gösterilmiştir.

Tablo 4. 1. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Özgüven Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Özgüven			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	21, 29	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	-
Koca Öküz	-	Antikacı	23
Vehbi Efendi'nin Şüphesi	-	Testi	-
Sarı Bal	74, 76	Fener	35, 36
Şaka	83, 88	Zincir	-
Küs Ömer	100-101	Gözyaşı	-
Boz Eşek	-	Keklik	-
Yatır	-	Akrep	53
Komşu Namusu	-	Köpek	-
Yıldı Bir	-	Lavrens	62
Hakkı Sükût	-	Çıban	-
Kuvvete Karşı	159	Kaçak	70, 71
Cer Hocası	166	Güneş	-
Garip Bir Hediye	-	Hülle	83
Bir Taarruz	-	İstanbul	-
Ayşe'nin Talihi	-	Dişçi	-
Garaz	193		

“Yatık Emine” hikâyesinde Emine’nin karşısında Dal Sabri’nin makamının sağladığı güç sayesinde duyduğu özgüven davranışlarına yansımıştır. Dal Sabri’nin özgüvenli tutumunun davranışlarına yansımaları şu cümlelerde görmekteyiz:

“Konuşa konuşa, biri arkada muti, ezgin; öbürü önde hâkim ve dik, merdivenleri indiler. Kapının önünde Sabri döndü, tesirini duyduğu o iştahlı gözlere şimdi bir daha, kaçamaksızca baktı sonra hiçbir şey demeden, yeni bir karar almış gibi sert, çıkıp gitti.” (YE, s.21).

Dal Sabri, Emine’nin Gürcü Server ile görüştüğünü duyar ve Server’i iki günlük mesafede olan bir yere sürer ardından da Emine’yi cezalandıracaktır. Emrindekilerin karşısında özgüvenli bir tutum sergilediğini gösteren ifadeler şöyledir:

“Kahpe, bize de göz yumdurttu be, hele bir payını vereyim!” diye bağırması Emine’yi çağırmıştı.” (YE, s.29).

“Sarı Bal” hikâyesinde Sarı Bal lakaplı kadının, eğlence meclisinde kendisinin ilgiyle izlendiğini bilmesi ve özgüvenli bir şekilde dans etmesi şöyle anlatılır:

“Sarı Bal; bu alkışa karşılık tatlı, şımarık bir gülüşle ve o akıllar alan sokulganlığıyla geldi, Kûlahçioğlu’nun önünde biraz çalkaladı, uzaklaştı, sonra gene gelip tersine diz çöktü, başını arkaya yatırıp memelerini âdeta yerinden sarsan bir göğüs oyunu ile elleri havada, zillerini ağır ağır döverek durdu. Şimdi alnında parlayan bir altın lira ile kalkmış, hediyesine kıymet vermez görünerek oynuyordu.” (SB, s.74).

Aynı hikâyede Sarı Bal’ın evindeki eğlenceye polis baskın yapar. Kûlahçızade, gelenlerden korkmadığını özgüvenli bir şekilde şöyle ifade etmiştir:

“Kûlahçızade ‘Açın be gelsin!’ diye haykırdı. Onun pervası yoktu.” (SB, s.76).

“Şaka” hikâyesinde Rum kızı Despina’nın beğenildiğini bilerek gösterdiği özgüvenli davranışlarından şu cümlelerde bahsedilir:

“Dar fistanının meydana çıkardığı iri kalçalarını beğenildiğini bilen bir eda ile biraz fazla oynatarak yanlarından kayıtsızca geçti.” (Ş, s.83).

Aynı hikâyede Servet’in yüzme konusundaki özgüveni ile insanlara meydan okuması şu cümlelerle gösterilir:

“Karnını çekip ellerini, bacaklarını oynatmadan denizde saatlerce, bir yatakta gibi rahat, emin, zevkli yatışı vardı ki seyredenlere arzular verirdi. Hülâsa yüz türlü yüzmek bilir, dalgıçlara meydan okurdu.” (Ş, s.88).

“Küs Ömer” hikâyesinde köy ahali kazları dövüştürmüştür. Kazlardan biri özgüvenli bir şekilde alanda dolaşmaktadır. Gücüne güvenen kazın özgüvenli tutumunun davranışlarına yansıdığını şu cümleler ile görmekteyiz:

“Şimdi gagasının teresine takılıp kalmış bir tüyle Hödük; sorguçlanmış gibi gururlu dönüyor, iki sürünün de, kaz âdetince kendiliğinden, kazananın arkasına eklenen dişilerini peşine takmış, şadırvana doğru bir zafer alayında gibi gidiyordu.” (KÖM, s.100).

“Kuvvete Karşı” hikâyesinde Amerikan askerlerinin rahatsız edici tavırlarına maruz kalan Suphi, özgüvenli bir şekilde onlarla karşı kaşıya gelir. Suphi’nin özgüveninin onu cesaretlendirdiği bölüm şöyle aktarılmıştır:

“Aşağı doğru yürüdü, döndü, birden gemicileri kendisine çok yakın gördü, havagazı lambasının altına gelmelerini bekledi; sonra kırmızı herifi aralarında fark edemeyince fırsat kaybetmek korkusuyla gerildi, kolunun olanca kuvvetiyle içlerinden birine koca bir yumruk indirdi.” (KK, s.159).

“Cer Hocası” hikâyesinde arkadaşlarının yanına sığınan Asım’ın kendine olan güveni geri gelmiştir. Temel ihtiyaçlarının karşılanacağını bilen Asım’ın özgüveninin tazelandığını şu cümlelerde görmekteyiz:

“O zaman, bunca gündür ilk defa aç kalmayacağına emin, tekrar gözlerini kapadı.” (CH, s.166).

“Garaz” hikâyesinde İstanbul’a işlerini yoluna koymaya giden Çerçi Halil’in şansı bir süre yaver gittikten sonra kasabaya tekrar geldiğinde özgüvenli tavırlar sergiler. Bilgisine ve parasına güvenen Halil’in özgüvenli davranışları şu cümlelerde karşımıza çıkar:

“Fakat asıl değişme tavırlarında: Kaymakam Bey’in kasabada gezisini hatırlıyor, eşraftan Kollukçu’nun oğlu gibi göğsünü çıkarıp ensesini şişirerek azametle bir gidiyor ki...” (Ga, s.193).

“Antikacı” hikâyesinde antikacıda normal olmayan bir şeyler olduğunu sezinleyen kahraman; insanları tanımada yetenekli olduğunu, bakışlarının kişileri rahatsız

edebildiğini düşünerek ve bu güçle, kendine güvenli bir şekilde muhatabını incelemektedir. Kendine duyduğu güven şöyle ifade edilmiştir:

“Her zaman dikkat etmişimdir; açık ve dürüst iş yapmayanlar benden ürkerler, göz göze gelmekten çekinirler, huzurum onlar için hiçbir zaman hoşlandırıcı olmaz. Zahir, derim, yüzümde kolayca aldatılacak bir adam olmadığımı belli eden bir şey var, derinleştirici ve teferruata nüfuz etmeye istidatlı bir bakış... Bu bakışta bir ‘Görüyorum!’ manası.” (A, s.23).

“Fener” hikâyesinde estersuvar bölük kumandanının özgüvenli hareketlerinden bahsedilir. Kumandanın özgüvenli tutumu sözlerine şöyle yansır:

“(…) emir unvanını almış, mebus çıkıyormuş, hükûmete kafa tutuyormuş.” (F, s.35).

Aynı hikâyede fenere tılsım koyduğuna Ebu Ali’yi inandıran kumandanın özgüvenli söyleyişlerine şöyle yer verilmektedir:

“Haddine mi düşmüş? Kızıverirsem kendisini değil, şeyhini bile kırk katırın kuyruğuna bağlatır, masallardaki gibi kırk parça ederdim!” (F,s.36).

“Akrep” hikâyesinde Ebu Akrep adlı kişinin akreplerle yakın oluşunda özgüveninin etkisi vurgulanmaktadır. Bu özgüvenin davranışa yansıması ve Ebu Akrep’in özgüveninin davranışlarına yansması şöyle ifade edilmiştir:

“İrili ufaklı, açık sarıdan tutunuz da koyu renklilerine, kuzguni siyahlarına kadar, her elini atışında bir tane yakalıyor; koluna, omzuna, boynuna diziyor, diziyordu (...)” (Ak, s.53).

“Lavrens” hikâyesinde Lavrens’in kendi yöntemleriyle yaptığı gösteriler özgüvenini göstermektedir. Bilgili ve yetenekli oluşundan mütevellit duyduğu özgüven şöyle aktarılmaktadır:

“Şu siyah saçımı, sakalını bir dakikada aka çevireyim mi? Ama bir daha kara çıkmamak şartıyla! (...) aç göğsünü, şu bir tutam kılı aklaştıracam.” (L, s.62).

“Kaçak” hikâyesinde kaçak olan asker, manayı kavramakta yetenekli olduğunu özgüvenli bir biçimde ifade etmektedir. Kendini bilmekten gelen bu özgüven şöyle ifade edilmiştir:

“Gece ile ışığı ve ışığın çehrelere serdiği manayı en iyi anlayanlar, ücra memleketlerde dolaşan sergüzeştçi yolculardır. Onlardan biri de bendim.” (Ka, s.70).

Aynı hikâyede esir düştüğü yerden kaçacak olan askerin yeterli derecede özgüven sahibi olduğunu şu cümleler gösterir:

“‘Kaçarım!’ dedim. Kaçmak için kanat bile kâfi gelemezdi. Öyle olmakla beraber gene de kaçtım.” (K, s.71).

“Hülle” hikâyesinde dönemin şartları da göz önüne alınırsa bir kadının; ilk kez karşılaştığı bir yabancıya, sokakta yanaşarak sorular sorabilmesi, özgüven sahibi olduğunu göstermektedir. Kadının kendine güveni sayesinde harekete geçmesi şu şekilde aktarılmıştır:

“Kendi kendime: ‘Bir şey mi soracak? Bir yer mi danışacak?’ derken kadıncağız çekine çekine yanıma sokuldu: ‘Evladım’ dedi, ‘Yabancısınız galiba?’” (H, s.83).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde özgüven değeri; yerine ve makamına güvenmenin verdiği özgüven, gücüne ve yeteneğine güvenenlerin hissettirdiği özgüven ve estetik görünüşüne güvenen kişilerin özgüvenli duruşları ile işlenmiştir.

4.1.2.Başarı

4.1.2.1. Azim ve Kararlılık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Azim “Bir iş ile ilgili yahut bir yönelişimizde, manilere karşı direnme, gerekeni yapma, başarma, karar ve eylem gücü olarak tanımlanmaktadır.” (Demirel, 2006, s.33). Bir işin başarılabilmesi için azimli olmak ve kararlılıkla ilerlemek şarttır. Tüm insanlar, hayatlarında çeşitli ereklere ulaşmak için çalışmakta ve amaçlarına erişebilmek amacıyla birçok şeyi göze almaktadır. Amaçlara ulaşmada çalışmanın ve fedakârca davranabilmenin yanında azimle ilerlemek, kararlı bir duruş sergilemek de gereklidir. Başarıya giden yolda azimli ve kararlı olma, insanı mutlu sona ulaştırmak için gerekli olan anahtardır. Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde azim ve kararlılık değerinin işlenme sıklığı tablo 4.2’de gösterildiği gibidir.

Tablo 4. 2. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Azim ve Kararlılık Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Azim ve Kararlılık			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	23, 24, 26, 32	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	40, 41	Eskici	16
Koca Öküz	54, 56	Antikacı	-
Vehbi Efendi'nin Şüphesi	-	Testi	-
Sarı Bal	-	Fener	-
Şaka	87	Zincir	-
Küs Ömer	93, 100	Gözyaşı	43, 45
Boz Eşek	103	Keklik	50
Yatır	112, 113	Akrep	-
Komşu Namusu	-	Köpek	58
Yılda Bir	-	Lavrens	61
Hakkı Sükût	-	Çıban	68
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	71, 72, 74
Cer Hocası	166	Güneş	79
Garip Bir Hediye	-	Hülle	88
Bir Taarruz	182	İstanbul	90
Ayşe'nin Talihi	-	Dişçi	96, 98
Garaz	196, 197		

“Yatık Emine” hikâyesinde Emine, derdini yetkili makamlara anlatabilmek için dilekçe yazdırmak ister ancak Emine'ye hiçbir arzuhâlcı yardımcı olmak istememektedir. Kadın, azimli ve kararlı bir şekilde şansını denemeye devam etmektedir. Emine'nin azimli tutumuyla yolundan nasıl dönmediğini şu cümlelerde görmekteyiz:

“O; bu kabil bir cevap alınca hiç sızlanmadan, kızmadan dükkândan çıkıyor, sabırlı, mütevekkil öbürüne dalıyordu.” (YE, s.23).

Aynı hikâyede Emine, hakkını arama azmini ve kararlılığını göstermektedir. Arzuhâlciden dilekçe yazmasını isteyen Emine'nin parası olmadığından arzuhâlcie kendisine yardım etmesi için dil dökmektedir. Hikâyede istediğini alana kadar kararlılıkla çalışan Emine'nin azimli tutumuna şu cümlelerde yer verilmiştir:

“Erkek düşünüyor, Emine de merhamete getiririm, diye mütemadiyen anlatıyordu:
‘Dört gündür sıcak yemek yemedim, günah değil mi, beni buraya gönderdilerse açlıktan ölsün demediler a; Ankara'da hiç olmazsa karnım doyardı.’” (YE, s.24).

Aynı hikâyede Gürcü Server, Emine'nin evine gider ancak Emine kapıyı duymaz. Server kadının onu duyması için kararlılıkla eylemlerine devam eder, sonunda başarır. Kahraman, istediğine ulaşmak için gösterdiği kararlılık şöyle aktarılmıştır:

“Kapıyı çaldığı vakit kadın çoktan uyumuştü; bir türlü duyuramıyordu; geri dönecek değildi ya, elini aralıklardan sokarak mandalı çevirdi, açtı, bahçeye girdi.

Cama evvela fiske fiske vurdu; işittiremedi, sonra parmaklarının tersiyle sert sert, bir darbuka gibi öttürdü.” (YE, s.26).

Emine, yersiz yurtsuz ve parasız kalmasının ardından hakkını arama azmindedir. Dal Sabri’ye derdini anlatabilmek için kararlılıkla adımlar atmaktadır. Her ne kadar girişimlerinin birçoğu başarısız olsa da yolundan dönmediği şöyle ifade edilir:

“Ara sıra, bir teselli gibi: ‘Mülazım gelince çıkar anlatırım, isterse beni yine dövsün.’ diye söyleniyordu. Fakat mülazım bir türlü gelmiyor. Emine de bu sefer büsbütün aç çıplak, fırınlar, bakkallar önünde çarşığı kovula, sövüle dolaşıyor, bazen de bostanlarda, kırlarda yatıp kalkıyordu.” (YE, s.32).

“Şeftali Bahçeleri” hikâyesinde Agâh Efendi, yeni görevine başlangıcı azimli ve kararlı biri olarak yapmış ve yeni kararlar almıştır. Hikâyenin başındaki azimli ve kararlı tutumu şu cümleler ile okuyucuya iletilmiştir:

“Durmuyacak, dinlenmeyecek, çalışacaktı. Cüret lazım, diyordu; mutasarrıftan tutarak amir ve memurların hepsini yola getireceğine emindi.” (ŞB, s.40).

Aynı hikâyede Agâh Efendi aklı eğlenceden başka şeye çalışmayan memurların eğlence meclisine katılmamakta kararlı davranır, davetleri reddeder ve hiçbirine katılmaz. İnsanların ısrarına karşı kararlı duruşu ve tutarsız davranmayı şu cümlelerde gösterilir:

“Agâh Bey şaşkına dönmüştü. Muhasebecinin ‘Arzu buyurursanız bahçelere gidelim, merkep hazırlattık, eğleniriz!’ teklifini derhal sert bir yüzle reddetti.” (ŞB, s.41).

“Koca Öküz” hikâyesinde ahırdan dışarı çıkmayan ve yerinden kalkamayan öküzü kaldırmak için azimle ve kararlılıkla çalışılır ancak ne kadar ısrar edilse de öküz yerinden kalkmamakta ısrarcıdır. Bu vazgeçmeyi şöyle aktarılmaktadır:

“Çok vurmuştu fakat kaldıramamıştı; Fatma teyzeyi, Emine’yi çağırmış, üçü birleşmişler, dövmüşler, sövmüşler hatta boş böğrüne çivi ile kakıştırmışlar, yine kımıldamamışlardı.” (KÖ, s.54).

Aynı hikâyenin ilerleyen bölümlerinde öküzün aynı kararlılıkla yerinden kımıldamadığı görülmektedir. Davranışlarında kararlı olduğu şu cümlelerde görülür:

“Artık bu akşam önüne saman dökmeyeceklerdi, belki acıkınca işe giderdi. Lakin bu da fayda vermemişti. Hayvan, bütün geceyi aç geçirmiş lakin yerinden kımıldamamıştı.” (KÖ, s.56).

“Şaka” hikâyesinde Servet Efendi arkadaşlarının gece vakti denize girmeme hususundaki ihtarlarını dinlemez, şaka yapmak azmiyle ve kararlılık göstererek denize girer. Servet Efendi’nin aklına koyduğundan geri dönmeyişi şu cümlelerle aktarılmıştır:

“‘Yarın sabah, hep beraber Gümrük kulübesinin önünde girerdik.’ diyorlardı. Fakat öbürü dinlemiyordu; denizden hiçbir vakit korkmamış, gece veya gündüz, soğuk veya sıcak diye bir gün itiraz ettiği görülmemiştir.” (Ş, s.87).

“Küs Ömer” hikâyesinde Ömer, arabacılık ederken başka bir arabanın onu geçmesi üzerine arabacılığı bırakmış ve bir daha bu mesleğe dönmeyerek kararlılık sergilemiştir. Ömer’in kararlı davranışlarından biri şu cümlelerle gösterilir:

“Evvelleri arabacılık ederdi. Lakin bir defa, muhacir Hüsmen’in doru atları onunkileri geçmiş ve bu vaka eve dönüşte ahıra sokmadan beygirleri de, yaylıyı da pazara çıkarmaya, bir daha eline araba dizgini almamaya sebep olmuştu.” (KÖM, s.93).

Aynı hikâyede kaz dövüşü sırasında dişi kazın erkek kazı harekete geçirmesi de erkek kazın yaralanmasına rağmen ayağa kalkıp dövüşe devam etmesi de azim ve kararlılık göstergesidir. Kararlılık değeri, hayvanlar üzerinden şu cümlelerle işlenmiştir:

“Lakin öyle olmadı, deminki dişi, pehlivanın sevgilisi -zira her dövüşen kazın candan bir dişisi vardı- yine gayret, fedakârlık gösterdi, ortaya atıldı, erkeğine sokulup haykırdı. Bu, bir ikaz nidasıydı. Hödük, damarlarında kalan son kuvvetle gagasını hasmının gırtlığına yapıştırdı, birbiri arkasına üç kanat vurdu.” (KÖM, s.100).

“Boz Eşek” hikâyesinde yolda hastalanan yolcuyu eve taşımak ve ona bir zarar vermemek hususundaki azimli tutum ile tüm köylü seferber olmuştur. Köylünün çektiği sıkıntıya rağmen azimle yola devam etmesi şöyle aktarılmıştır:

“İki tarafından tutarak düşmesine meydan vermiyorlar; taşlar, topraklar kaydırarak bin zorlukla iniyorlardı.” (BE, s.103).

“Yatır” hikâyesinde köylüler, içerisinde yatırım bulunduğu ormandan odun kesmemek için azmeder ve uzaklardan odun taşırlar. Bu, oldukça zor bir iştir ama yine de kararlı hâllerinden vazgeçmezler, zora katlanır ve kutsal saydıkları ormandan odun elde etmezler. Bu tutumları da şu cümlelerle ifade edilmiştir:

“Yanıdaki köy halkı, Maslaklılar, iki gün öteden odun getirir, tezek kurutur, saman yakar, yatırım malikânesine dokunmayı hatırlıdan geçirmezdi.” (Y, s.112).

Aynı hikâyede İlistir Nuri yatırım yaptığı hamamı kurtarmak için azimle ve kararlılıkla türlü çareler düşünür, umutsuzluğa kapılmaz. İlistir’in nasıl vazgeçmediği ve çözüm ürettiği şu cümlelerle gösterilir:

“Bir çare bulamazsa hamam, ona tarlalarını sattırarak, İlistir’i batıracaktı. Haftalardan beri çare arıyor, dalgın dalgın dolaşıyordu.” (Y, s.113).

“Cer Hocası” hikâyesinde Asım ve arkadaşları cerre çıkar. Azmederek kararlı bir şekilde yollarına devam edişleri şöyle ifade edilir:

“Kartal ve Gebze’ye uğrayarak on bir günde, yaya, İzmit’i buldular ve Osman’ın gayretiyile hâkim efendiden birer izinname aldılar.” (CH, s.166).

“Bir Taarruz” hikâyesinde hırsızın peşinden koşmak cesaretini kendinde bulan Hayrullah Efendi, kovalamaca sırasında pes etmemiş, azimle ve kararlılıkla hırsız kasabaya kadar takip etmiştir. Bu husus, şu cümlelerde karşımıza çıkar:

“(…) ferah koşmak için kukuletasını indirdi ve daha fazla düşünmeden merakın ve memnuniyetin verdiği bir cesaret ve bir şevkle kaçanın arkasına düştü; yuvarlanrı gibi süratle bayırı indi, karaltılar içinde, bastığı yeri görmeyerek, koşuyor, yetişmeye çalışıyordu.” (BT, s.182).

“Garaz” hikâyesinde Çerçi Halil, İstanbul’da kurduğu işten umduğunu bulamamış ve batmıştır ancak yine de memleketine geri döndüğünde azimle çalışmaya devam edecektir. Bu durumu, şu cümlelerde görmekteyiz:

“Erkek kederliydi ama belli ki yıkılmayacak, küçük dükkânına yeniden ısınacak, çok küçük ölçüde olmakla beraber gene beş, on kuruş kâr etmekle teselli bulacaktı.” (Ga, s.196).

Aynı hikâyede Nebile ile hemen hemen aynı yaştaki komşu kızı Hanife’nin azimle ve kararlılıkla üniversite okuyup doktor olacağından şu şekilde bahsedilir:

“En çok da kendisi İstanbul’da har vurup harman savururken yarı aç, yarı tok fakülteye devam ederek yakında doktor çıkacak olan komşu polisin kızı Hanife’ye rastlamaktan korkuyordu.” (Ga, s.197).

“Eskici” hikâyesinde Hasan, kendi dilini konuşmayan insanlara karşı kararlı bir tavır takınmakta ve onların dilini konuşmayı reddetmektedir. Hasan’ın kararlı tutumunu şu cümlelerde görmekteyiz:

“Öyle, haftalarca sustu. Anlamaya başladığı Arapçayı, küçücük kafasında beliren bir inatla konuşmayarak sustu. Daha büyük bir tehlikeden korkarak deniz altında nefes almamaya çalışan bir adam gibi tıkandığını duyuyordu, gene susuyordu. Hep sustu.” (E, s.16).

“Gözyaşı” hikâyesinde düşmanın yaklaştığını haber alan halk, tüm güçlülere ve imkânsızlıklara rağmen azimle düşmandan kaçmaya çalışır. Kaçma çabasındaki karakterlerin azimli hâlleri, okuyucunun karşısına şu cümlelerde çıkmaktadır:

“Islak gece içinde, sırsıklam bir katile; kimi yaya, kimi atla koşuyor, kaçıyor. Öndeki ümit, ordumuza yetişmek; arkadaki korku, düşman ordularına çiğnenmek!” (G, s.43).

Aynı hikâyede kaçış sırasında Ayşe’nin atının ne kadar azimli olduğu ve her şeye rağmen nasıl ilerlemeye çalıştığı şöyle anlatılmaktadır:

“At; ikide bir sürçüyor, kapanıyor, soluyor, kendisini toparlıyor, gömülüyor, gene silkiniyor, gene ilerlemeye çabalıyor.” (G, s.43).

Ayşe, kaçış sırasında çocuklarını kurtarmak azmiyle çaba göstermektedir. Azminin ve kararlılığının sonucu olan bu davranış şu cümlelerle ifade edilmiştir:

“Ayşe, hâlâ yükünü atmaya razı olamıyor. Yüzü ve vücudu belki de, yağmurdan fazla döktüğü soğuk terle ıslanmıştır. Soluk soluğadır.” (G, s.45).

“Keklik” hikâyesinde Nazlı’nın sesine doğru giden bir kekliğin ölümü hiçe sayışı, azim ve kararlılık ile Nazlı’ya doğru yürüyüşü şu şekilde anlatılmaktadır:

“İşte bu keklik ölüm tehlikesini hiçe sayarak pençeleri üzerinde yükselmiş, göğsünü dikmiş, dişinin gizlendiği çalılığa doğru, o kahpe sesine doğru, önüne geçemeyeceği bir cinsiyet hırsıyla pervasız yürüyordu.” (Kek, s.50).

“Köpek” hikâyesinde Osman, askerler tarafından sınıra doğru yürütülür. Ondan ayrılmak istemeyen köpeği de kararlı bir tutumla peşinden gitmekten vazgeçmeden onları takip etmektedir. Köpeğin bu davranışı şöyle aktarılmıştır:

“Kolları ipe arkasına bağlı, Osman günlerce bir silahlı süvarinin önünde sıcak ovalarda yürüdü. Köpeği çok geriden, daha ihtiyatlı ve ürkek peşi sıra gelmişi.” (Kp, s.58).

“Lavrens” hikâyesinde Lavrens ğrenmeye meraklı biridir ve Arapçayı bitmek bilmeyen azmi ve kararlılığı ile sökmeye çalışmaktadır. Lavrens’in öğrenme azmine ilişkin şu ifadelere yer verilmişi:

“Fakat onun işi gücü etrafı dolaşmaktı. Başını alır, gider, akşamlara kadar sıcak l adım adım, çadır çadır gezer; önüne çıkan bedevi aşiretlere uğrar, konuşur, Arapçayı biraz daha iyi öğrenmiş olarak dönerdi. Döner ve geceleyin karpit lambası altında Arapça yazar, çizer, sabahı ederdi.” (L, s.61).

“ıban” hikâyesinde alnında çıkan habis çıbandan kurtulmak için yerinden hiç kıpırdamadan yatan hastanın azimli ve kararlı bir duruşu şöyle ifade edilmişi:

“Onun içindir ki kımıldanmadan, kımıldanırım diye uyumadan yatıyordum. Gözlerim ıbanımla hurma dalı arasında hafif hafif sallanan incecik tirede, kalıp gibi yatıyordum.” (, s.68).

“Kaçak” hikâyesinde esir düşen asker, hava şartları fazlasıyla elverişsiz olsa da kaçma kararlılığı gösterir ve kaçar. Bu husus, şu cümlelerle aktarılmışi:

“‘Kaçarım’ dedim. Kaçmak için kanat bile kâfi gelmezdi, öyle olmakla beraber gene de kaçtım.” (K, s.71).

Aynı hikâyede esir düştüğü yerden kaçan asker, hayatta kalma azmi ile ilerlemektedir. Bu azmin, ruhundan geldiğini düşündüğü şu cümlelerle gsterilmişi:

“Yemek, içmek, dinlenmek, ısınmak veya serinlemek isteyen cisim; sizden uzakta kalıyor, yorgun bir köpek gibi soluya soluya arkanızda sürükleniyor. Giden, ilerleyen, yaşamakta inat eden ruhtur.” (K, s.72).

Kaağın esirlikten kurtulmak ümidini taşıdığını, azimle ve kararlılıkla -havanın çok soğuk olmasına rağmen- durmadan ilerlediğini şu cümlelerde görmekteyiz:

“Fersahlarca, aylarca uzanan kuş uçmaz, kervan geçmez vahşi yollar... İnsan kuvveti bu... Tekrar irademi önüme katmış, cesedimi arkamda sürüyerek karlı, karanlık, zalim Çin yoluna dalmıştım.” (K, s.74).

“Güneş” hikâyesinde birlikte yol alan kabile, türlü sıkıntılarla karşılaşmış olmalarına rağmen azim ve kararlılıkla görevlerini yerine getirmek için yollarına devam etmiştir. Refik Halid Karay, bu azimli ve kararlı duruşu şu cümlelerle aktarmıştır:

“Sefer kaç gün sürdü? Şimdi hesabını bulamıyorum. Aslan hücumlarına mı uğramadık, maymun istilasına mı? Putperest kalmış yabani kabilelerle mi vuruşmadık, granit dağlar arasında mı çevrilip kalmadık... Neler de neler!” (Gü, s.79).

“Hülle” hikâyesinde sabaha karşı evden çıkarılan yolcu, yollarda kaybolmuş ancak yolu bulma azminden vazgeçmemiş ve güç de olsa gitmek istediği yeri bulmuştur.

“Sualime, yüzüme bile bakmadan Arap şivesiyle: ‘Togri! Togri!’ diye cevap verdi; doğru yürüdüm, gene saptım, gene döndüm, nihayet caddeyi buldum.” (H, s.88).

“İstanbul” hikâyesindeki şu cümlelerde petrol araştırmacılarının zor şartlarda çalışmakta olduğunu ancak işlerine azim ve kararlılıkla devam ettiklerini görmekteyiz:

“Haftalarca süren bu çetin petrol araştırmalarından sonra Mezopotamya’nın bu yeni kurulmuş, asker merkezi ücra kasabasında (...)” (İ, s.90).

“Dişçi” hikâyesinde anılarını anlatan “Dişçi lakaplı kişi, yaralı olmasına rağmen savaş zamanında memleketine gitmek için gösterdiği kararlılıktan şöyle bahseder:

“Böğrümde bir kurşun yemiş, hastanedeydim; yerli ahalinin elinden güç kurtularak tren hattını tutmuş, üç arkadaşla memleketeye ulaşmaya çabalıyordum.” (D, s.96).

Aynı hikâyede “Dişçi” lakaplı kişinin elleriyle diş sökmesi anlatılırken bu işi istediği sonucu alana değin nasıl azim ve kararlılıkla sürdürdüğü şöyle anlatılmaktadır:

“Dişçi, gözlerinde, ispiroto dökülmüş gibi mavi bir alev parlayarak: ‘Evet’ dedi ‘Mükemmel söküyordum, hem çatır çatır söküyordum, şöyle büke kıvıra, sallaya hırpalaya, çene kemiklerini dağıta parçalaya söküyordum!’” (D, s.99).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde azim ve kararlılık değeri; kahramanların karşılaştıkları problemleri çözme ve hakkı olanı alana kadar denemekten vazgeçmemeleri ile işlenmiştir. Aynı zamanda kahramanlar; bilginin peşinde azim ve kararlılıkla yürür, okumak ve bir meslek sahibi olabilmek için çalışır. Birçok hikâyede görevini en iyi şekilde yapma azmindeki kahramanların başına gelen olaylar ve

içlerinde buldukları durum işlenirken bazı hikâyelerde de doğruluğuna inanmadığı ve istemediği şeyleri yapmayan kahramanların kararlı duruşları işlenmiştir.

4.1.2.2. Çalışkanlık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Çalışkan kişiler “Gayretli, çalışmayı seven ve faal” (TDK, 2005, s.387) kimselerdir. Çalışkanlık, insanların çalışmayı sevmesiyle ilgili olduğundan çalışkan insanların ağırlıkta olduğu bir toplum daha faal ve refah seviyesi yükselmiş bir toplumdur. Mutlu bir yaşam istediğini elde etmeye bağlıdır ve ancak çalışkan insanlar istediklerine ulaşabilmenin hazzını yaşayabilir; dolayısıyla çalışkanlık, insanın içsel mutluluğu yakalaması ve başarıma hazzını hissedebilmesi için çok önemli bir değerdir.

“Çalışkanlık sayesinde bireyler istediği başarıya ulaşır, başarılı olan bireylerin de kendilerine olan özgüvenleri artar. Tabii bireylerin bu başarısı içinde yaşamış oldukları toplumları da olumlu şekilde etkiler, başarılı ve kaliteli toplumlar ortaya çıkar.” (Güven, 2014, s.102). Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde çalışkanlık değerinin işlenme sıklığı tablo 4.3’te verilmiştir.

Tablo 4. 3. Refik Halid Karay’ın Hikâyelerinde Çalışkanlık Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Çalışkanlık			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	-	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	40, 42	Eskici	17
Koca Öküz	-	Antikacı	24
Vehbi Efendi’nin Şüphesi	-	Testi	-
Sarı Bal	74, 75	Fener	-
Şaka	81	Zincir	-
Küs Ömer	92	Gözyaşı	-
Boz Eşek	102, 105	Keklik	-
Yatır	118	Akrep	-
Komşu Namusu	-	Köpek	55
Yıldı Bir	134, 137	Lavrens	61
Hakkı Sükût	-	Çıban	-
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	-
Cer Hocası	164, 165, 166, 172	Güneş	-
Garip Bir Hediye	-	Hülle	88
Bir Taarruz	-	İstanbul	90
Ayşe’nin Talihi	185	Dişçi	-
Garaz	197		

“Şeftali Bahçeleri” hikâyesinde Agâh Bey yeni tayin olduğu beldede çok çalışkan bir kişilik sergilemek için yeni kararlar almaktadır. Çalışkan biri olduğunu şu cümlelerle anlamaktayız:

“Bu küçük beldede kocaman işler göreceğini, herkese parmak ısırtacak eserler çıkaracağını zannediyordu. Durmayacak, dinlenmeyecek, çalışacaktı.” (ŞB, s.40).

Aynı hikâyede Agâh Bey’in çalışkanlığı diğer kahramanların tembelliği zıtlığında işlenmektedir. Bu zıtlık şöyle aktarılmıştır:

“Mutasarrıfa ilk hevesle beldenin imarına, sapan ve tırpanlarının ıslahına, kağı arabalarının değiştirilmesi lüzumuna dair mufassal layihalar vermişti. Hiçbir netice çıkmıyordu.” (ŞB, s.42).

“Sarı Bal” hikâyesinde Kaymakam, çalışkan biridir ve gizli gizli gece devrilerine çıkmaktadır. Çalışkan oluşu okuyucuya şöyle aktarılmıştır:

“Lakin şimdiki Kaymakam sert davranıyordu. Polise şiddetli emirler vermiş, ‘İçeride yakaladığınızı tıkn hapse!’ demişti. Galiba geceleri kendisi de devriye çıkıyordu ki geç vakit, bu mahalleden, yüzü sarılı geçtiğini hatta Sarı Bal’ın evi etrafında dolaştığını görmüşlerdi.” (SB, s.74).

Aynı hikâyede geçen şu cümlelerde eğlence meclislerine içki sağlayan Taşçı Ligor’un, çalışkan olmasından ötürü satış yapmak için gece uykusundan uyandırılrsa da şikâyet etmediği anlatılır:

“Böyle gece yarısı, uyandırılmaya alıştırmış olan Taşçı Ligor hiç şikâyet etmeden sıcak yatağından bir don bir gömlek çıkar, uzun bir bahçeyi geçtikten sonra kapıyı açardı.” (SB, s.75).

“Şaka” hikâyesinde Servet Efendi ve arkadaşları iş yerlerinde çok çalışmaktadır. Yemek yemeye dahi vakit bulamayan kahramanların çalışkanlığı şöyle işlenmektedir:

“Sabahtan beri, iyice karın doyurmaya vakit bulamadan çalışan bu üç arkadaşa sokağın havası, unutulamaz bir iştiha, bastırılmaz bir açlık, âdeta midelerinde ezaya yakın derin bir eziklik veriyordu.” (Ş, s.81).

“Küs Ömer” hikâyesinde yakın zamanda düğünü olacak olan Zehra; şikâyet etmeden çalışmakta, Zehra gibi diğer köylüler de çalışkanlıklarını şöyle sergilemektedir:

“Bunun içindi ki Zehra, havadan da işten de bir zevk duyuyor, ta akşamlara kadar fasılasız, şikâyetsiz çalışıyordu. Zaten şimdi, yaz sonu olduğundan her yer harekette, herkes iş başında idi. Harmanlar kalkıyor, bağlar bozuluyor, yemişler taşınıyordu.” (KÖM, s.92).

Aynı hikâyede tüm insanların nasıl da çalışkan oldukları yaptıkları işler anlatılarak şöyle gösterilmiştir.

“Tokmakların derin gümbürtülerle kalkıp indiği dibek taşları önünde kızlar buğday dövüyor, çeşme başında kadınlar ta yarı yola kadar bakraçlar, çuvallar, tekneler yaymış bulgur yıkıyor, güneşli meydancıklarda çorap ören ihtiyarlar yerlere serili taneleri bekliyordu.” (KÖM. S.92).

“Boz Eşek” hikâyesinde çalışkan çocuklar, köye ırmaktan su taşıma görevlerini yerine getirmektedir. Çocukların su taşıma işinde çalıştıkları şu cümlelerde gösterilir:

“İrmaktan su taşıyan çocuklar, dağ yolunda ihtiyar bir adamın yattığını haber verdiler: Bir boz eşek de, başıboş, aralarda dolaşıyordu.” (BE, s.102).

Aynı hikâyede köylüye emanet edilen boz eşek ile ilgili sorumluluklarını yerine getiren köylülerin çalışkanlıkları şöyle işlenmektedir:

“Bu dinî bir vazife gibi, şikâyetsizce, hürmetle saati saatine yapılıyordu. Köylüler sık sık hatırlatıyorlar; ‘Boz eşek suya götürüldü mü, arpası döküldü mü?’ diye birbirinden soruyorlardı.” (BE, s.105).

“Yatır” hikâyesinde çalışkan köylüler Abdi Hoca’nın tek bir sözüyle işe koyulur. İlistir Nuri de çalışarak kendi üstüne düşeni yapar. Köylülerin çalışkanlığı şöyle aktarılmıştır:

“Ertesi gün, Maslak köylüsü, Abdi Hoca’nın: ‘Haydi evlatlar, bize vazife göründü!’ mukaddemesiyle verdiği emri, itirazı hatırdan geçirmeden yerine getirmeye koşmuşlar, asırlar görmüş azametli çamlara, dinî bir tevekkül ve sevinçle baltalarını sallamışlardı. Akşama mezarın etrafında iki dönüm kadar yer açılmıştı. Odunun fazlasını satarak türbeye bir lahit yaptırmayı düşünürlerken İlistir yetişmiş, hemen pey sürerek elli at yükünün pazarlığını bitirmişti.” (Y, s.118).

“Yılda Bir” hikâyesinde sürekli yollarda olan göçebelerin çalışkanlıklarından şu şekilde bahsedilir:

“Onları daima çalışır, hemen hiçbir işini kendi görmeye alışık olmayan yerli ahaliye hizmet eder görürdü.” (YB, s.134).

Aynı hikâyede değirmencinin yaşadığı ovada mevsimin değişmesiyle yeniden başlayan bağ bahçe işlerini yapan insanların çalışkanlıkları da şöyle anlatılmaktadır.

“Ovada yeniden işler başlamıştı. Tarlalar tekrar sürülüyor, taneler atılıyor, yağmurlar yağıyordu.” (YB, s.137).

“Cer Hocası” hikâyesinde hayatlarını kazanmak için cerre çıkan kişiler, kendilerini gittikleri yerlerde kabul ettirmek ve para kazanabilmek için çalışmaktadırlar. Bu çalışma ve kahramanların çalışkanlıkları şöyle aktarılmıştır:

“Zira hemşehrileri iki gün sonra cerre çıkıyorlar, beş on mecrediye koparabilmek ümidiyle köyleri dolaşmaya başlıyorlardı. Ufak kasabalara, köylere yayılan bu softalar her sene ramazan sonunda beş on para elde edebilirler, bedava yerler, içerlerdi. Bunların içinde mescitlerde vaaz edenden, imam efendiye, köylüye hizmet edene kadar vardı; talihe ne çıkarsa... Bazen iyi iş yapılırsa beş on para sahibi olurlardı hatta yerleşilirdi.” (CH, s.164).

Aynı hikâyede köylünün onları kabul etmesi için çalışkan olmaları gerekliliği ve cerre çıkanların çeşitli işleri görmeleri gerektiğinden şöyle bahsedilmektedir:

“Köylerde ne yapacağını sordu; anlattılar. Namaz kıldırılmalı, Kur’an okunmalı, vaaz etmeli, köylünün işine yaramalı, kendini sevdirmeli, asıl imamla iyi geçinmeli... Hatta onun ayağına karpuz kabuğu koymalı; o zaman iş âlâ insan ölünceye kadar geçinir, gider.” (CH, s.165).

Asım köyde oldukça çalışkan biri olarak göze girmiştir ve üzerine düşeni fazlasıyla yapmaktadır. Asım’ın çalışkan olduğu şu cümlelerle okuyucuya iletilmiştir:

“Asım şimdi bir rekâtını bile kaçırmayarak, muntazam beş vakit namazını kılıyor ve uğradıkları küçük köy mescidinde kendisini buralara sevk eden meşrutiyete dair iyi vaazlar veriyordu.” (CH, s.166).

Asım; çalışkanlığını sergilemekte, köyde sürekli çalışmakta ve görevlerini layıkıyla yerine getirmektedir. Bu davranışları hikâyede şu şekilde işlenmiştir:

“Mektepte elifba okutuyor, artık hemen evinden çıkmak istemeyen imama vekâlet ediyordu.” (CH, s.172).

“Ayşe’nin Talihi” hikâyesinde kızı Ayşe ve kendisinin geçimini sağlamak için anne, başkalarının evine temizliğe gider çünkü çalışkan biridir; Ayşe ise evdeki işleri görür, evde çalışır. İki kahramanın da nasıl çalışkan olduğu şöyle aktarılmaktadır:

“Anası, Antikacıların evini ovmak için gittikten sonra yalnız kalan Ayşe bahçedeki çıkırlıklı kuyudan çektiği suyu sabahtan beri ocağın üstünde duran kazana döktü ve patis entarisinin eteklerini kuşağına sıkıştırıp çömeldi; sepetteki çamaşırları çitilemeye başladı.” (AT, s.185).

“Garaz” hikâyesinde Nebile’nin tembelliğine karşın komşu polisın kızı Hanife’nin çalışkanlığı şöyle işlenmiştir:

“Kendisi İstanbul’da har vurup harman savururken yarı aç, yarı tok fakülteye devam ederek yakında doktor çıkacak olan komşu polisın kızı Hanife’ye rastlamaktan korkuyordu.” (Ga, s.197).

“Eskici” hikâyesinde ülkesinden bir kabahat işleyerek kaçtığını söyleyen ayakkabı tamircisi çalışkan biri olduğu için önüne dökülen birçok sökülük, patlak ayakkabıyı tamir eder. Para kazanmak için çalışmak zorunda olan eskicinin çalışkan olduğu, işini yapmak için sızlanmayı ve şu cümlelerde gözlemlenmektedir:

“Konuştular, sonra önüne bir sürü patlak, sökülük, parça parça ayakkabı dizdiler. Satıcı, iskemlesine oturdu.” (E, s.17).

“Antikacı” hikâyesinde antika satan kişi, şu ifadelerde oldukça meşgul ve çok çalışkan biri gibi görünmektedir:

“Gözleri çoktan gene kitabına çevrilmiştir; başını kaldırmadan cevap veriyor: ‘Çok az gezerim, Türkiye’ye de hiç ayak basmadım.’” (A, s.24).

“Köpek” hikâyesinde Osman; bir hata işlemesinden dolayı yad ellere düşmüştür, orada da geçimini sağlamak için çeşitli şeyler satar, çalışkan biri olduğundan zor şartlar altında elinden geleni yapmaktadır. Osman’ın çalışkanlığı şöyle aktarılmaktadır:

“Ona da her uzandığı kapı aralığından dilini anlamadığı adamlar ‘Hoşt!’a benzettiği keskin bir kelimeyle haykırıyorlar, elinde gezdirdiği kâğıt çiçeklerle Kulhüvallahı yazılı tabaklara bakmadan tersyüzü geri çeviriyorlardı. Bu çiçekleri viraneler arasında yapıyor, bu tabakları bostan kıyılarında yazıyordu.” (Köp, s.55).

“Lavrens” hikâyesindeki şu cümlelerde Lavens’in, Arapçayı daha iyi öğrenmek amacıyla birçok şey yapması ve çalışkan bir kişilik olması sebebiyle sabahlara kadar da çalışması işlenmektedir:

“Başını alır gider, akşamlara kadar sıcak çölü adım adım, çadır çadır gezer; önüne çıkan bedevi aşiretlere uğrar, konuşur, Arapçayı biraz daha iyi öğrenmiş olarak

dönerdi. Döner ve geceleyin karpit lambası altında Arapça yazar, çizer, sabahı ederdi.” (L, s.61).

“Hülle” hikâyesindeki şu cümlelerde; sabahın erken saatlerinde evden ayrılan genç, meydanı nasıl bulacağını soracak birini ararken çalışan bir ayakkabıcıya rastlamıştır:

“Nihayet bir ışık gördüm, yaklaşıp baktım. Bir kundura tamircisi, gazete kâğıdından siper geçirdiği bir petrol lambası başında dalgın çalışıyordu.” (H, s.88).

“İstanbul” hikâyesinde petrol arayan mühendislerin çalışkanlığından şöyle bahsedilir:

“Haftalarca süren bu çetin petrol araştırmalarından sonra Mezopotamya’nın bu yeni kurulmuş, asker merkezi ücra kasabasında (...)” (İ, s.90).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde çalışkanlık değeri; kahramanların mesleklerini icra ederken çalışkan olmalarıyla, kendi sorumluluk alanlarında üzerlerine düşeni yaparken çalışkan davranıyor olmalarıyla işlenir. Hikâyelerde, köy veya kasaba halkları genellikle tarla işlerinde çalışkandır, herkes hazırlığını aksatmadan yapmaktadır. Kimi hikâyelerde bilgiye aç insanların bilgi edinmek için yahut meraklarını gidermek için gösterdiği çalışkan tutum işlenirken, bir hikâyede de türlü imkânsızlıklar içinde okuluna devam eden genç bir kadın karakter işlenmiştir.

4.1.2.3. Girişimcilik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Girişimci “Üretim için bir işe girişen, kalkışan kimse” (TDK, 2005, s.763) manasına gelen bir kelimedir. Bu tanıma göre girişimci kişiler; özgüven sahibi ve cesaretli olmalı, akıl yürütme yetisi rehberliğinde mantıklı sonuçlara ulaşabilmek için planlı davranmalıdır. Girişimci kişilerin üretim yapmak istedikleri alanda açığı görmeleri ve bu şekilde çeşitli atılımlarda bulunmaları gerekir. Bunun yanında bir girişimci; hayatının akışı içerisinde problemlerini çözme, işlerini yoluna koyma, şartlarını istediği gibi yönetebilme arzusuyla çeşitli girişimlerde bulunabilir. Girişimci özelliklere sahip insanlar, girişimci olmayanlara oranla istediklerini elde etmede daha avantajlı bir konumdadır. Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde girişimcilik değerinin işlenme sıklığı tablo 4.4’te gösterilmiştir.

Tablo 4. 4. Refik Halid Karay’ın Hikâyelerinde Girişimcilik Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Girişimcilik			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	23	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	15
Koca Öküz	-	Antikacı	20
Vehbi Efendi’nin Şüphesi	67	Testi	30
Sarı Bal	74	Fener	-
Şaka	-	Zincir	-
Küs Ömer	99	Gözyaşı	-
Boz Eşek	107	Keklik	-
Yatır	111, 118	Akrep	-
Komşu Namusu	-	Köpek	-
Yılda Bir	135	Lavrens	61
Hakkı Sükût	-	Çıban	-
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	-
Cer Hocası	164	Güneş	-
Garip Bir Hediye	177	Hülle	-
Bir Taarruz	-	İstanbul	-
Ayşe’nin Talihi	-	Dişçi	-
Garaz	192		

“Yatık Emine” hikâyesinde yerleştirildiği halk tarafından kabul görmeyen Emine’nin yapayalnız kalmasına rağmen girişimci ruhu ile temel ihtiyaçlarını giderebilmek için yaptığı hamleler şöyle anlatılmaktadır:

“Ne yapacaktı? Bir gün sıkıca örtündü, arzuhâlcilere birer birer başvurdu.” (YE, s.23).

“Vehbi Efendi’nin Şüphesi” hikâyesinde Hanife, Vehbi Efendi’yi baskı ile evliliğe razı edebilmek için girişimci ruhunu kullanır ve herkese derdini anlatır, insanları böylelikle ikna eder. Bu davranışı şöyle aktarılmaktadır:

“Hanife, biraz kendini göstermeye başlayan karnını büsbütün çıkararak kapı kapı, memur, eşraf evlerini dolaşiyor, ışıldak mavi gözlerinden tükenmez parlak yaşlar dökerek başına gelenleri anlatıyordu.” (VEŞ, s.67).

“Sarı Bal” hikâyesinde Sarı Bal’ın, kendi çapında bir girişimci olması ve eğlence meclislerinde insanları ikna ederek mal varlıklarından pay sahibi olmayı başarması şu cümlelerle aktarılmaktadır:

“Onun da götürdüğü çiftlikler; çökerttiği damlar, soyduğu bağlar vardı. Hemen her mirastan hakkı, her kazançtan hissesi olurdu.” (SB, s.74).

“Küs Ömer” hikâyesinde dışı kazlardan biri, kaz dövüşü sırasında erkek kazı kurtarmak için girişimde bulunur ve başarılı olur. Bu girişimcilik şöyle işlenmiştir:

“Lakin dişilerden biri, bir zayıf kaz; sırasından ayrıldı kendisini oraya, pehlivanların arasına attı. Bu, aktarın kazına kendini toplamak için vakit kazandırdı. Tekrar tutuştular. Halk ‘Aferin dişiyeye, nasıl kurnazmış, kişisini kurtardı’ diye söyleşiyorlardı.” (KÖM, s.99).

“Boz Eşek” hikâyesinde Hüsmen Hoca, eşeğin Hicaz’a ulaştırılmasını istemektedir ve şu cümlelerde de girişimciliğinin sonucu olarak çeşitli işler yaptığı anlatılmaktadır:

“Kadı’nın izinle İstanbul’a gittiğini öğrenen Hüsmen, bir defa da Kaymakam’a işini anlatmak istedi. Kunderalarını kapıda çıkarıp, parmaklarını meydanda bırakan yırtık çoraplı ayaklarıyla, çekine çekine, elleri karnında yürüdü, hikâyeye başladı.” (BE, s.107).

“Yatır” hikâyesinde iki yıllığına hamam kiralayıp bir girişimcilik örneği gösteren İlistir Nuri, bu işten zarar etmemek amacıyla köylüyü ormandan odun elde etmeye ikna etmek için uğraşır. Bu girişimciliği ile zor durumlardan kurtulacağına inanışı şöyle işlenmiştir:

“İki sene için peşin para ile kiraladığı hamamı, yakacak bulamadığından kapatmaya mecbur olan İlistir Nuri: ‘Ah şu Maslak’taki orman! Ne etsek de köylüyü kandırsak? Kasabaya dört saat... Benim hamama da yetişir, sizin evlere de!’ diye ikide birde söyleniyor, bir yol gösteriyorsa da kimse buna yanaşmıyor, kimse bunun çıkar bir iş olduğuna kanmıyordu.” (Y, s.111).

Aynı hikâyede köylü odunun fazlasını satmayı düşünür ancak İlistir Nuri’ye daha fazla odun gerekecektir. Şu cümlelerde görülmektedir ki; girişimci ruhunu kullanan İlistir, ihtiyacı olacak olan o fazla odunu da pazarlık yaparak hızlıca almayı başarmıştır:

“Odunun fazlasını satarak türbeye bir lahit yaptırmayı düşünürlerken İlistir yetmiş, hemen pey sürerek elli at yükünün pazarlığını bitirmişti.” (Y, s.118).

“Yılda Bir” hikâyesinde Değirmenci Bekir, yalnızlıktan bunalmaktadır. Çingeneleri görünce girişimci davranıp onlarla tanışır ve sonrasında çingenelerin ürünleri değirmende işlenir. Bekir’in girişimciliği sayesinde kazançlı çıkışı şöyle işlenmiştir:

“Bekir, şimdiden tahlil edemediği bir sevinç duyuyordu. Onlara doğru yürüdü. Selamlaştılar, tanıştılar. Biraz sonra çeribaşı: ‘Değirmen işliyor mu?’ diye sordu, ‘Evet’ cevabını alınca oradan geçen bir kıza bağırdı: ‘Elif’ dedi, dayının çuvallarını eşeğe sırtla da değirmene götürüver.” (YB, s.135).

“Cer Hocası” hikâyesinde Asım ve arkadaşları çeşitli köylere cerre çıkarlar. Cerre çıkmak, bir girişimcilik örneğidir. Bu insanlar, hayatlarını bu girişimler sayesinde kazanmaktadır. Girişimci ruhları sayesinde hayatlarını kazanışları şöyle işlenmektedir:

“Ufak kasabalara, köylere yayılan bu softalar her sene Ramazan sonunda beş on para elde edebilirler, bedava yerler, içerlerdi. Bunların içinde mescitlerde vaaz edenden, imam efendiye, köylüye hizmet edene kadar vardı; talihe ne çıkarsa... Bazen iyi iş yapılırsa beş on para sahibi olunabilir hatta yerleşilirdi.” (CH, s.164).

“Garip Bir Hediye” hikâyesinde Feridun; parasız kaldığı için eskiden Yahudi’nin ona hediye ettiği tıraş fırçasının değerini sormak amacıyla kuyumcuya gider, bu girişimi sayesinde parasızlıktan kurtulacaktır. Feridun’un girişimciliği şöyle aktarılmıştır:

“Fakat bugün uzun bir cenk, bir esaret ve felaket devresinden sonra İstanbul’a dönüp de yarı sakat, işsiz, parasız kalınca ve bütün malını, eşyasını elinden çıkarıp bir dilim ekmeğe muhtaç bir hâle düşünce bu vakayı ve Yahudi’nin manalı sözleri hatırlanmış, nihayet işte gelip fırçanın kıymetini sormuştu.” (GBH, s.177).

“Garaz” hikâyesinde köyde küçük bir dükkân sahibi olan Çerçi Halil, İstanbul’a giderek işlerini yoluna koyma konusunda girişimlerde bulunur. Halil’in girişimciliği sayesinde köyünden çıkıp İstanbul’a gelişi şöyle işlenmiştir:

“(...) İstanbul’a gidişini gayet iyi hatırlıyordu. Kasabadaki küçük dükkânı için mal satın alacak, üç hafta sonra dönecekti.” (GA, s.192).

Aynı hikâyede Çerçi Halil’in girişimci oluşunun karşılığını iyi aldığını ve girişimciliğin güzel sonuçlar doğurduğunu köylülerin şu cümlelerinden anlamaktayız:

“Çerçi Halil, işini düzmüş. Haydi, o da çıksın bir tahta, salınsın birkaç hafta.” (Ga, s.193).

“Eskici” hikâyesinde Hasan, memleketinden uzaklaştıkça Türkçenin işitilmez oluşu sebebiyle içine kapanmış ancak merakına yenilerek uzaktan gördüğü hayvanların ne olduğunu sorma girişiminde bulunmuştur. Küçük bir çocuğun böyle bir girişimde bulunabilmesi olumlu bir davranıştır. Bu girişim şöyle anlatılmaktadır:

“Çok sabretti, dayanamadı, yanındaki askere parmağıyla göstererek sordu; o, güldü: ‘Gemel! Gemel!’ dedi.” (E, s15).

“Antikacı” hikâyesinde ibrik koleksiyonu yapan bir müsteşar, Halep’e kadar gidip antika bir ibrik bulabilmek için girişimde bulunmuş, başarılı da olmuştur. Bu başarısı şu ifadelerle gösterilmektedir:

“Yanımdaki adam Lübnan’da belediye müsteşarlığında bulunan bir delişmen Fransız’dı, zengindi, şarka unvan almak için gelmişti, ibrik koleksiyonu yapıyordu. Halep’e bu şeyhin şöhretini işiterek koşmuş, bir gece evvel kermeste tanıştığımız sırada bana ertesi gün beraber aramaklığımızı teklif etmişti.” (An, s.20).

“Testi” hikâyesinde boğazından eşek arısı tarafından sokulan hastayı doktora götüren halk içerisinde daha girişimci biri vardır ve şu cümlelerle aktarılan bölümde diğerlerine ön ayak olur:

“Yol üstü, büyükçe bir köyde, bir doktor tabelasına rastlayınca durduk. Hemen atladım, ben atladım.” (T, s.30).

“Lavrens” hikâyesinde Lavrens; oldukça girişimci biridir ve yeni bir dil öğrenebilmek için hiç tanımadığı insanlarla tanışır, sohbet eder, çalışır ve sonunda başarılı olur. Hikâyede Lavrens’in girişimciliği şöyle aktarılmıştır:

“Fakat onun işi gücü etrafı dolaşmaktı. Başını alır gider, akşamlara kadar sıcak çölü adım adım, çadır çadır gezer, önüne çıkan bedevi aşiretlere uğrar, konuşur, Arapçayı biraz daha iyi öğrenmiş olarak dönerdi. Döner ve geceleyin karpit lambası altında Arapça yazar, çizer, sabahı ederdi.” (L, s.61).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde girişimcilik değeri; çaresiz kalan karakterlerin mecburiyetlerinden doğan girişimcilikleri, mal sahibi olabilmek yahut para kazanabilmek için gösterilen girişimcilikler, insanlarla tanışabilmek ve yalnızlıkları giderebilmek için yapılan girişimler ile bilgi edinme amaçlı başkalarıyla iletişime geçme girişimi ile işlenmiştir.

4.1.2.4. Hedef Belirleme Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Hedef “Amaç, gaye, maksat” (TDK, 2005, s.873) demek iken, bir şeyi hedef almak ise “Ulaşılmak istenen amaca göre davranmak” (TDK, 2005, s.873) manasına gelmektedir. Hedefini belirleyen kişi, hedefine ulaşmak için işlem basamaklarını belirler ve onları sırasıyla hedefe ulaşana kadar gerçekleştirir. Bir amaca, bir isteğe ulaşmak amacıyla insanların hedef belirmesi elzemdir ve başarıya giden yolda her insanın hedefine odaklı

ilerlemesi şarttır. Tek bir kişiye indirgeyebildiğimiz hedef belirleme, toplumsal manada da düşünüldüğünde ilerlemek ve gelişmek isteyen toplumlar için sahip olunması gereken bir değerdir. Hedefi olmayana bireylerin de toplumların da gelişmesi mümkün değildir. Refik Halid Karay'ın hikâyelerinde hedef belirleme değerinin işlenme sıklığı tablo 4.5'te gösterildiği gibidir.

Tablo 4. 5. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Hedef Belirleme Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Hedef Belirleme			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	25	Yara	9
Şeftali Bahçeleri	40	Eskici	-
Koca Öküz	-	Antikacı	-
Vehbi Efendi'nin Şüphesi	-	Testi	-
Sarı Bal	-	Fener	-
Şaka	88	Zincir	-
Küs Ömer	95	Gözyaşı	44, 46
Boz Eşek	105	Keklik	47
Yatır	-	Akrep	51
Komşu Namusu	-	Köpek	-
Yıldı Bir	-	Lavrens	62
Hakkı Sükût	145, 147	Çıban	-
Kuvvete Karşı	155	Kaçak	-
Cer Hocası	165	Güneş	77
Garip Bir Hediye	-	Hülle	-
Bir Taarruz	-	İstanbul	-
Ayşe'nin Talihi	189	Dişçi	-
Garaz	192, 193, 196, 197		

“Yatık Emine” hikâyesinde Dal Sabri, hastaneye dönmek için dilekçe yazdıran Emine'ye kızar ve ona geçinebilmesi için şöyle hedefler belirler:

“Çamaşıra git, hizmetçilik et, çorap ör, dikiş dik, geçin, anlaşıldı mı?” (YE, s.25).

“Şeftali Bahçeleri” hikâyesinde Ağâh Bey, yeni memuriyetinde yapacakları için kendine şu cümlelerde hedefler belirlemiştir:

“Hayır, kendisi büsbütün başka türlü bir memur, Avrupakârî bir hükümet adamı olacaktı.” (ŞB, s.40).

“Şaka” hikâyesinde gece vakti denize giren kızlara su altından yaklaşarak şaka yapmak isteyen Servet Efendi hedefini belirlemiştir. Şu cümlelerde de hedefine gidişi işlenir:

“Servet Efendi; sığ sularda yürüyerek biraz gittikten sonra durdu, eğilip kulaklarını ıslattı: ‘İstikamet kız, marş marş!’ dedi, kendisini sessizce suya bıraktı.” (Ş, s.88).

“Küs Ömer” hikâyesinde kazlar; Zehra’nın onları kümeslerinden çıkarıp dışarıya salacağını bildiklerinden kapıya yakın durur, kapıyı gözlerler. Hedefleri, belirlenmiştir ve o hedef de bir an önce kümeden çıkmaktır. Bu durum, şöyle ifade edilmiştir:

“Hayvanlar, eleklerde bulgur temizlerken çıkan hışıltıya müşabih bir sesle, acele acele, karınlarını doyurup yan gözle kapıyı kollarlar, gırtlaklarından kesik kesik, kısık kısık sesler, şikâyetler çıkararak, ağır ağır, salına salına, ufak daireler çizip dolaşırlar, bekleyirdi.” (KÖM, s.95).

“Boz Eşek” hikâyesindeki şu cümlelerde; eşeğin nasıl Hicaz’a ulaştırılacağı konusunda istişare eden köylüler; hedeflerini belirler; Hüsmen’in kasabaya gitmesine karar verirler.

“Nihayet, bir defa kazaya varıp hâkimden danışmaya karar verdiler. Hafta içinde Hüsmen merkebi yanına alıp yola çıkacaktı.” (BE, s.105).

“Hakkı Sükût” hikâyesinde para kazanmak hedefi ile fabrikada çalışmaya giden genç kızların hareketleri anlatılır. Hedeflerine giden yolda kızların hareketleri şöyle anlatılır:

“İpekçi kızlar; birer ikişer kömür tozlarıyla kirlenmiş karlara basarak fabrikaya giriyorlar, kümeslerine dönen bir ördek sürüsü gibi kalçalarını sallayarak işlerine dağılıyorlardı.” (HS, s.145).

Aynı hikâyede hedefleri işe geç kalmamak olan halk Fotika’nın cenaze töreninin bitmesini bekler. Hedeflerine giden yolda engeller olsa da odaklandıkları nokta bellidir. Bu durum, şöyle aktarılmıştır:

“Çan kulesinin sedasına her taraftan koşan amele, salipler, tasvirlerle dolu günlük kokularıyla mum dumanlarına boğulmuş boş kilisede birleşiyorlar, işlerine yetişmek için duanın bitmesini bekliyorlardı.” (HS, s.147).

“Kuvvete Karşı” hikâyesindeki şu ifadelerde; İzmaro ve Suphi, ne yapacaklarını yani hedeflerini belirlemiş ve ona göre de hareket etmişlerdir:

“İzmaro kalabalık içinde sordu: ‘Tokatlıyan’a gideceğiz değil mi Suphi?’
‘Evet’ dedi (...)” (KK, s.155).

“Cer Hocası” hikâyesinde çaresiz kalan Asım, yaşamını idame ettirmek için hedefini belirlemiştir. Arkadaşları ile cerre çıkmak için hazırlık yapmaktadır. Şu cümlelerde Asım’ın yeni hayatı için arkadaşlarıyla birlikte belirledikleri hedefleri görmekteyiz:

“Nihayet karar verildi, Asım da beraber gidecekti. Üzerindeki bu elbise hemen satılacak, yerine cübbe, sarık, mintan alınacaktı, şayet para artarsa o da yolda nafakaya sarf olunacaktı.” (CH, s.165).

“Ayşe’nin Talihi” hikâyesinde kaza sonucu öldürdüğü Ali Bey’in cesedini ortadan kaldırmak isteyen Ayşe’nin hedefi, annesi gelmeden bu problemi ortadan kaldırmaktır. Ayşe’nin hedefine giden yolda aldığı kararlar şu şekilde iletilmiştir:

“Ölmeye hasret etti. Fakat artık kararını vermişti, anası dönmeden her şeyi, hepsini temizleyecekti.” (AT, s.189).

“Garaz” hikâyesinde Çerçi Halil’in belirlediği hedef; İstanbul’a gidip küçük dükkânı için mal almaktır, hedefine doğru yola çıkışı da şöyle işlenmiştir:

“Kasabadaki küçük dükkânı için mal satın alacak, üç hafta sonra dönecekti.” (Ga, s.192).

Aynı hikâyede İstanbul’a gittikten sonra şansı yaver giden Çerçi Halil’in yeni hedefi, ailesini de yanına aldirmek ve İstanbul’da yaşamaya devam etmektir. Bu hedefini kahramanın ağzından yazılan şu cümlelerde gözlemlemekteyiz:

“(…) işlerinin bitmediğini, yeni işlere girdiğini bildiriyor, sonuncular da artık oraya yerleşmek, yakında kendilerini aldirmek niyetinde olduğunu söylüyordu.” (Ga, s.193).

Çerçi Halil, İstanbul’daki işlerinin bozulması sonucu kasabasına geri döner. Yeni hedefini bu küçük dükkânda kâr etmek olarak belirlediğini şu ifadelerde görmekteyiz:

“Erkek kederliydi ama belli ki yıkılmayacak, küçük dükkânına yeniden ısınacak, çok küçük ölçüde olmakla beraber yine beş, on kuruş kâr etmekle teselli bulacaktı.” (Ga, s.196).

Hikâyede aynı zamanda komşu kızı Hanife’nin hedefi doğrultusunda okuluna devam etmesi ve yakın zamanda da başarıya ulaşacak olması şöyle anlatılır:

“En çok kendisi İstanbul’da har vurup harman savururken yarı aç, yarı tok fakülteye devam ederek yakında doktor çıkacak olan komşu polisin kızı Hanife’ye rastlamaktan korkuyordu.” (Ga, s.197).

“Yara” hikâyesinde insanların sıcak iklimlerde rahatlamak amacıyla yaptıkları şeylerin nihai bir hedef uğruna yapıldığı şu cümlelerle belirtilmiştir:

“Gözlerinizin çiğ ışıktan ve göğsünüzün nefes darlığından kurtulacağını düşünerek bir şeyler yapmak, bir zevke hazırlanmak istersiniz.” (Ya, s.9).

“Gözyaşı” hikâyesinde atı yolda ölen Ayşe’nin hedefi kafileden ayrılmamaktır ve bu uğurda mücadele eder. Aynı zamanda Ayşe, çocuklarından en az ikisini kurtarabilmeyi hedefler ve bunun çabalar. Hedefe ulaşma yolundaki çaba, şu cümlelerle iletilmiştir:

“(…) attan iniyorlar, çarçabuk iniyorlar. Zira durmadan ilerleyen felaketin kafilesinden ayrı düşmek Ayşe’ye hepsinden daha korkunç geliyor. Fakat geride kaldığını anlayıp bir müddet sıkı yürüyünce artık bu üç çocuğu birden taşımak, sürüklemek imkânı kalmadığını görüyor, hem koşuyor hem düşünüyor: İkisini olsun kurtarmak için birini feda etmek, hafiflemek lazımdır.” (G, s.44).

Aynı hikâyede Ayşe’nin hedefi düşmana yakalanmamak ve Türk Bayrağı’nın dalgalandığı güvenli yere ulaşmaktır. Bu hedef uğrunda yapılanlar şöyle aktarılmıştır:

“Ve böyle, kanının son ateşini yakarak, kayıp düşerek, gene kalkarak, gene yuvarlanarak, yağmur, ter, gözyaşı, yüzünü yıkaya yıkaya, biteviye, mola vermeden yürüyor. Ali’sini kurtarmış olmak sevinciyle...” (G, s.46).

“Keklik” hikâyesinde Zülfü Ağa’ya köyde “Kör Zülfü” lakabı takılmıştır. Şu cümlelerde Zülfü Ağa’nın bu lakaptan kurtulmak hedefiyle yaptıkları aktarılmıştır:

“Kör Zülfü, bundan kurtulmak için bir çare buldu, hacca gitti ve dönünce artık Hacı Zülfü Ağa oldu.” (Kek, s.47).

“Akrep” hikâyesinde kahramanın bahar çöllerini dolaşmakta bir hedefi vardır ve neyi hedeflediği de şöyle belirtilmiştir:

“‘Hadidi’ denilen en iyi cins Halep yağı toplamak için aşiretlerin yayıldığı çok temiz, çok kokulu, sıcacık otlarla kaplı bahar çöllerinde dolaşıyordum.” (Ak, s.51).

“Lavrens” hikâyesinde Lavrens’in hedefi, öğrendiği numaraları arkadaşları üzerinde deneyip kendini göstermektir. Bunun için de arkadaşlarından birinin göğsündeki bir tutam kılı beyaza çevirir. Bu olay, şöyle aktarılmıştır:

“Öyleyse aç göğsünü! Şu bir tutam kılı aklaştıracam.” (L, s.62).

“Güneş” hikâyesinde kahraman ona verilen görev doğrultusunda hedefine ulaşmak için yola çıkar. Bu hedef uğruna kahramanın harekete geçişi şöyle anlatılmıştır:

“Darphanede yeni basılmış çil çil iki heybe dolusu altını Emir Sadun’a götürüp kendi elimle teslim edecektim.” (Gü, s.77).

Aynı hikâyede iki heybe dolusu altının yeni sahibine ulaşması hedefi için yapılan hazırlıklardan şöyle bahsedilir:

“Darphane, parayı, zor bela maliyeye yolladı; maliye, hevessiz, isteksiz hurçlara koydu, kırk yerinden mühürlendi ve bir ay süren hazırlıklardan sonra Ejderi Bahri adında bir ‘vapuru hümayun’ da Ahırkapı açıklarında demirledi, bindik.” (Gü, s.77).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde hedef belirleme değeri; para kazanabilmek ve rahat yaşayabilmek için hedef belirleyen, görevde başarılı olmak için yapılacakları planlayıp hedeflerini belirleyen karakterlerin düşünceleriyle işlenmiştir. Ayrıca bir sonuca varabilmek için süreç içerisinde yapılacaklara dair hedefler belirleme de hikâyelerde yer yer karşılaşılan bir durumdur.

4.1.2.5. Planlı Olma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Plan “Bir işin, bir eserin gerçekleştirilmesi için uyulması tasarlanan düzen” (TDK, 2005, s.1614) demektir. İnsanın üretim macerasında zamanını doğru kullanma, soyut ve somut yaşanmışlıklar ekseninde doğru yöntemleri keşfetme ve kullanma, stratejik davranabilme yetileri oldukça önemlidir. Planlı olma da bu yetilerin kazanılmasında büyük önem arz eder. Planlı, programlı yaşayabilen ve böyle çalışan insanların üretim gerçekleştirmesi daha kolaydır ve süreci daha başarılı bir biçimde yönetirler.

“Planlama nereye gitmek istediğinizi ve oraya nasıl gideceğinizi mantıklı bir biçimde önceden kararlaştırmaktır.” diyen Tengilimoğlu, Altınöz, Başpınar ve Dönmez’e göre (2011, s.45) iyi yapılmış bir planlama ve kişinin bunu göz önünde bulundurarak planlı yaşaması minimum bir zaman diliminden en yüksek verim almayı sağlar. Her türlü alanda en yüksek verimliliği sağlayan bireyler yetiştirmek de eğitimin temel amaçlarından biridir. Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde planlı olma değerinin işlenme sıklığı tablo 4.6’da gösterilmiştir.

Tablo 4. 6. Refik Halid Karay’ın Hikâyelerinde Planlı Olma Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Planlı Olma			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	12, 19	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	38	Eskici	-
Koca Öküz	-	Antikacı	-
Vehbi Efendi’nin Şüphesi	65	Testi	27
Sarı Bal	-	Fener	36
Şaka	-	Zincir	-
Küs Ömer	-	Gözyaşı	-
Boz Eşek	-	Keklik	-
Yatır	110	Akrep	-
Komşu Namusu	123, 126	Köpek	-
Yılda Bir	134, 136	Lavrens	-
Hakkı Sükût	144	Çıban	-
Kuvvete Karşı	151, 153	Kaçak	-
Cer Hocası	165, 169	Güneş	78
Garip Bir Hediye	-	Hülle	-
Bir Taarruz	-	İstanbul	-
Ayşe’nin Talihi	190	Dişçi	-
Garaz	-		

“Yatık Emine” hikâyesinde Emine’nin kasabalarına gönderilmesinden memnun olmayan köylüler, Kaymakam’a çıkıp şikâyette bulunurlar. İstekleri reddedildikten sonra sorunlarını çözebilmek için bir süre beklemeyi planlamaları şöyle anlatılmıştır:

“Bu izahat, eşrafı pek de ikna edemedi daha ziyade zorlamaya çekinmişlerdi. ‘Hele bir zaman bekleyelim!’ kararıyla dağıldılar.” (YE, s.12).

Aynı hikâyede Emine ile Server’in yakın olduğunu duyan Dal Sabri bu işe sinirlenir. Bu sebeple, kendince bu yakınlığı bozmak için şöyle bir planlama yapar:

“Hay aptal hay, işte hastane memuru işini yoluna bile koymuştu; hem buna haber vermeden, danışmadan nasıl oluyor da jandarmanın nezareti altında bulunan bir kadını iyileştirdiği hâlde hastanede alıkoymuyordu? Yarın Kaymakam’a müzekkere verecekti.” (YE, s.19).

“Şeftali Bahçeleri” hikâyesinde memurlar, kendi rahatlarını ve eğlencelerini düşündükleri için hayat planlarını şeftali bahçelerine yakın yerlere yerleşmek üzerine kurarlar. Bu hayat planlamasının seyri şöyle aktarılmıştır:

“Akşamüzerleri hükümet memurları heybelerine rakılarını koyar, merkeplere binip bu bahçelere gelirlerdi. Yer yer içki sofraları kurulur, sohbetler edilir, gazeller okunurdu. Şeftali bahçelerinin zevki ta uzak diyarlara bile şöhretini salmış, dillere destan olmuştu. Onun için ne kadar zevkine düşkün, keyfine meraklı memurlar varsa hep burasını ister, buraya yerleşirdi.” (ŞB, s.38).

Aynı hikâyede Agâh Bey'in yeni memuriyetinde yapacakları ile ilgili şöyle planlamalar yapması, işine verdiği ehemmiyeti ve planlı biri olduğunu göstermektedir:

“Hayır, kendisi büsbütün başka türlü bir memur, Avrupakârî bir hükûmet adamı olacaktı... İşte şu ufak memuriyet ne iyi bir tecrübe meydanıydı...” (ŞB, s.40).

“Vehbi Efendi'nin Şüphesi” hikâyesinde hem imam hem de Vehbi Efendi'nin çeşitli planlar yaptığı ve bu plana göre hareket ettikleri şu cümlelerde görülmektedir:

“İmam: ‘Biraz girer misin? Ben de şimdi sana, kaleme uğrayacaktım.’ dedi. Vehbi Efendi, yeni bir iane, bir intihap dedikodusu dinleyeceğinden emin: ‘Şimdi vaktim yok, kuyuya ip saldım da, bu ne kurak... Akşama görüşürüz!’ cevabıyla yürümek istedi.” (VEŞ, s.65).

“Yatır” hikâyesinde köylülerin kış hazırlıkları için planlama yapmaları ve ardından da işe koyulmaları şu cümlelerle işlenmiştir:

“Yenecek ve yakacak ne lazımsa eylül içinde hazırlamak, soğuk aylara kaygısız bir zihin, rahat bir yürekle girmek memleketin âdetiydi.” (Y, s.110).

“Komşu Namusu” hikâyesinde Şakir Efendi, yemek tariflerini evinde kendi başına uygulamak için planlamalar yapar ve bu plan doğrultusunda düzenli gittiği bir ticarethanedeki aşçıdan tarifler alır. Bu olay, şöyle aktarılmıştır:

“Gündüzleri dört tabak yemeği beş kuruşa feda eden bu kalabalık ticarethanenin sahibi vaktiyle Tokatlıyan'da aşçılık ettiğinden kendisi her gelişinde ondan yemek pişirmeye dair malumat alır, cuma günleri evde mutfağa girer, tecrübeler yapardı.” (KN, s.123).

Aynı hikâyede karısının kendisini aldattığından kuvvetle şüphe eden Baki Efendi'nin, şu cümlelerde geleceğe dair planlamalar yapmaya başladığı görülmektedir:

“Bundan sonra ne yapacaktı? Eğer sahi ise karısını terk edecek fakat üç ufak çocuğunu nasıl bekleyecek, nasıl terbiye edecek, onlara analarını nasıl unutturacaktı?” (KN, s.126).

“Yılda Bir” hikâyesinde her sene, yılın aynı vakitlerinde göç eden çingenelerden bahsedilir. Bu insan topluluğunun hayatı; planlara göre ilerlemekte, para kazanmaları bu planlamaya bağlıdır. Her yıl aynı planı uyguladıkları şöyle ifade edilmiştir:

“Ertesi sabah insan sesleriyle uyandı ve her sene gelip değirmenin biraz ötesinde yirmi dört saat kadar dinlenen çingenelerin avdet ettiğini gördü.” (YB, s.134).

Aynı hikâyede Değirmenci Bekir ile Elif arasında geçen şu konuşma, sürekli göç eden topluluğun planlı yaşamına işaret etmektedir:

“Kız, Bekir’in kollarından tekrar kurtulmak isteyerek: ‘Canım, bırak!’ diyordu, ‘Geciktim.’ Öbürü soruyordu: ‘Ne zaman geleceksin, bir daha ne zaman?’ ‘Gene demet vakti, bir yıl sonra, biz daima bu yoldan geçeriz.’” (YB, 136).

“Hakkı Sükût” hikâyesinde Hasip Efendi; iş çıkışında yapacaklarını planlar, Hasip Efendi’nin Fotika’ya doktor bulma planı yapması şöyle ifade edilmiştir:

“Akşam işi bittikten sonra Mecidiye Caddesi’ndeki Ermeni doktoru bulacak, korkularını hâlledecekti.” (HS, s.144).

“Kuvvete Karşı” hikâyesinde Amerikan gemicilerin her hafta düzenli yaptıkları işler, eğlenceleri için yaptıkları planlar şöyle anlatılır:

“Her pazar gecesi; ceplerini dolduran İngiliz liralarnı Tarlabası’nın karanlık sokaklarıyla Tokatlıyan’ın buğulu camları arkasında dağıtırlar, ta sabaha karşı sandık sepet gibi birbiri üstüne dolarak murdar kira arabalarıyla Fındıklı’ya, rıhtıma inerlerdi.” (KK, s.151).

Aynı hikâyede İzmaro ve Suphi’nin, sosyal hayatlarını planlı bir şekilde yaşadıkları şu cümlelerden anlaşılmaktadır:

“Suphi, Tepebaşı’nda iyi bir piyes oynanacağını sabahleyin geçerken görmüş ve İzmaro’ya uğrayarak akşam beraber tiyatroya gideceklerini söylemişti. İkisi de, üç aydır, sevdikleri birkaç oyun vardı ki her tekrarında kaçırmak istemezler, gündüz en önde biletlerini alarak akşam tam dokuzda yerlerine gelirlerdi.” (KK, s.153).

“Cer Hocası” hikâyesinde işsiz ve evsiz kalan Asım, planlamasını yapar ve arkadaşlarıyla cerre çıkmak için hazırlanır. Planlı oluşu şu cümlelerde görülmektedir:

“Nihayet karar verdi, Asım da beraber gidecekti. Üzerindeki bu elbise hemen satılacak, yerine cübbe, sarık, mintan alınacaktı; şayet para artarsa o da yolda nafakaya sarf olunacaktı.” (CH, s.165).

Aynı hikâyede köylüler, cuma günleri yapacaklarına ilişkin planlarını namaza göre oluştururlar. Bu planlama hem işlerini görmelerini hem namazı kaçırmamalarını sağlayacaktır. Köylülerin planlı oluşları şu cümlelerde işlenmiştir:

“Nihayet köyün arka cihetinden öğle ezanı sesi geldi. Bugün cuma idi. Köylüler namazı bekliyordu.” (CH, s.169).

“Ayşe’nin Talihi” hikâyesinde evdeki tüm işleri yapan Ayşe, annesi gelene kadar planlı bir şekilde çalışır ve işlerini bitirir; bir sonraki günün planını da kurduğu için hiç kimseye yakalanmadan yanlışlıkla öldürdüğü Ali Bey’in cesedini kimseye görünmeden gömer. Bu olay, şu cümlelerle aktarılmıştır:

“Mutfağı temizledi, ocağa tencereyi astı; su kaynadıktan sonra fasulyeleri attı. İş bitmişti, anasını bekledi. Ertesi gün, sabahtan akşama kadar ahırda kalıp derin bir çukur kazdı, Ali Bey’le köpeğini oraya sakladı, üzerine gübre çekti ve gece vücudunun yorgunluğu sayesinde fikri uyuşmuş ölü gibi uyudu.” (AT, s.190).

“Testi” hikâyesinde kahramanın şehre inme planı yaptığı şöyle ifade edilmiştir:

“O gün şehre inecektim.” (T, s.27).

“Fener” hikâyesinde fenerinin bir daha sönmemesi Ebu Ali’nin planlı davranmasına bağlıdır. Her gün yapacağı dua, bir plan dâhilinde gerçekleşecektir. Zamanı ve amacı bellidir. Bu planlamayı şu cümlelerde görmekteyiz:

“Her gün, iki defa güneş doğmadan ve batar batmaz Sultan’ın ömrüne dua etmeyi unutursan söner. Hem bir daha da yanmaz.” (F, s.36).

“Güneş” hikâyesinde iki heybe dolusu altını sahibine ulaştırmak için yola çıkacak olan görevlinin daha kısa süren bir rota kullanabilmesi için birçok planlama yapılır. Yola çıkmadan planlama yapılması daha kısa sürede daha hızlı verim alınmasını sağlayacaktır. Bu planlama, şu cümlelerle iletilmiştir:

“Kumandan acıyarak yüzüme bakıyordu:

‘Öyleyse’ diyordu. ‘Bu çocuk; Medine yolundan gidecekti, buralara neden geldi? Basra’dan daha kolay olurdu.’

‘Zannetmem, Yenburg’a inip kestirme geçiverecekti.’

Nihayet haftalarca süren araştırmalardan sonra bir ‘delil’ bulduk, bir hecin müfrezesi hazırladık, yola çıktım.” (Gü, s.78).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde planlı olma değeri; sosyal hayatta ve iş hayatında yapılacakların planlanması, insanların kişisel geleceklerini planlamaları gibi durumlar ile işlenmektedir, aynı zamanda da çeşitli görevlerdeki insanların yapacaklarını

planlaması ve bu planlar içerisinde başarısız olanlar için bekleme kararı verme, planlamaları bunlara göre yapma kararları içeren olaylarla verilmiştir.

4.1.2.6. Takım Ruhu Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Takım ruhu, ortak bir ideale varabilmek için birden fazla kişinin bireysel çıkarlarını bir kenara bırakarak bu ortak ideal için çalışması esasına dayanır. Bir takımın elemanı olmak, takım içerisindeki iş bölümünden payına düşeni yerine getirebilmek zorunluluğunu doğurur. Bir takımın elemanı olan kişi, takım ruhuna inancını sağlam tutmalı ve sorumluluk sahibi olmalıdır. Takım ruhu, farklı parçaların bir araya gelip bir bütün oluşturması sistemiyle çalışır. Refik Halid Karay'ın hikâyelerinde takım ruhu değerinin işlenme sıklığı tablo 4.7'de gösterilmiştir.

Tablo 4. 7. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Takım Ruhu Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Takım Ruhu			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	13	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	-
Koca Öküz	54	Antikacı	20
Vehbi Efendi'nin Şüphesi	67	Testi	30
Sarı Bal	-	Fener	-
Şaka	85	Zincir	-
Küs Ömer	97, 99	Gözyaşı	-
Boz Eşek	103, 104, 105	Keklik	-
Yatır	-	Akrep	52
Komşu Namusu	-	Köpek	-
Yıldı Bir	134, 137	Lavrens	61
Hakkı Sükût	-	Çıban	-
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	-
Cer Hocası	164, 165	Güneş	77
Garip Bir Hediye	-	Hülle	-
Bir Taarruz	-	İstanbul	-
Ayşe'nin Talihi	-	Dişçi	-
Garaz	-		

“Yatık Emine” hikâyesinde hapisanede yiyeceklerini Emine ile paylaşmak istemeyen iki kadının bir takım ruhu oluşturarak Emine'yi nasıl dövdükleri şöyle anlatılır:

“İki mahpus baş başa verip konuştuktan sonra hiç yoktan bir kavga çıkardılar, Emine'yi bir iyi dövdüler.” (YE, s.13).

“Koca Öküz” hikâyesinde Hacı Mustafa, öküzü yerinden kaldıramadığından yardımcı olmaları için komşularını çağırması ve hep beraber bir takım ruhu içerisinde çalışmışlardır. Bu birlikte çalışmaya yansıyan takım ruhu da şöyle aktarılmıştır:

“Fatma teyzeyi, Emine’yi çağırması, üçü birleşmişler, dövmüşler, sövmüşler hatta boş böğrüne çivi ile kakıştırmışlar, yine kımıldatamamışlardı.” (KÖ, s.54).

“Vehbi Efendi’nin Şüphesi” hikâyesindeki şu cümlelerde görülmektedir ki; Hanife’nin beyanlarına inanan kadı, müdür ve imam birleşir, takım ruhu içerisinde çalışır ve Vehbi Efendi’yi evliliğe ikna ederler.

“Kadı, müdür, imam hep birlik olup Vehbi Efendi’nin antlarına, yeminlerine, gözyaşlarına, ‘Ben namuslu adamım!’ iddialarına aldırılmayarak nikâhın kıyılmasında, pürüzün ancak bu yolda temizlenmesinde inat ediyorlardı.” (VEŞ, s.67).

“Şaka” hikâyesinde Servet Efendi, anılarını anlatırken bir zamanlar nasıl bir takım ruhu içerisinde çalışarak onları kovan meyhaneciden intikam aldıklarını şöyle anlatır:

“(…) bir gece kendilerini kapı dışarı atan meyhaneciden intikam almak için sandalla nasıl yanaşıp gizlice içeri girdiklerini ve sabaha kadar içtikten sonra bira fiçilerini nasıl döktüklerini külhanbeyi tabirleriyle ballandıra ballandıra naklediyordu.” (Ş, s.85).

“Küs Ömer” hikâyesindeki şu cümlelerde kaz dövüşleri sırasında iki ayrı saf tutan köylülerin takım ruhuyla bir araya gelişleri ve kendi takımlarına destek oluşları işlenir:

“İşte Avcı Tahir bile ‘Ben de bir kaz korum!’ diyor hepsinden iyi anladığı bu sanatta Ömer tarafını tutuyordu.” (KÖM, s.97).

Aynı hikâyede kazların dövüş sırasında yaptıklarından yola çıkılarak takım ruhunun önemi şu ifadelerle hissettirilmektedir:

“Dişiler ise erkeklerinin arkasına bir sıraya dizilmişler, boyunlarını aynı yükseklikte uzatmışlar, sersem edici bir şamata ile muttasıl bağırıyorlar, erkekleri kavgada cesurlaşmaya teşvik ediyorlardı.” (KÖM, s.99).

“Boz Eşek” hikâyesinde hastayı taşıyan köylülerin hastayı düşürmemek için takım ruhu içerisinde canla başla çalışmaları şu cümlelerle aktarılmıştır:

“İki taraftan tutarak düşmesine meydan vermiyorlar, taşlar topraklar kaydırarak, bin zorlukla iniyorlardı.” (BE, s.103).

Aynı hikâyede köylülerin köylerine yolu düşen Tanrı misafirlerini ağırlamak için takım ruhuyla kurdukları sistem ve sırasıyla üstlerine düşeni yapmaları şöyle işlenmiştir:

“O zaman muhtar Hüsmen köylülerden ikram kimin sırası ise ona haber gönderir, kendisi de ocağında, yaz kış, sönmemecesine çıra kütükleri alevlenen misafir odasına yolcuyla yerleştirirdi.” (BE, s.104).

Eşeğin Hicaz’a vakfedilmesinin ardından köylüler ne yapacaklarını bilemediklerinden kasabaya gidip bir bilene danışmaya karar verirler. Hep birlikte Hüsmen Hoca yolcu edilir. Hep birlikte yapılan işlerde şu cümle ile takım ruhunun gücü sezdirilmektedir:

“Bir sabah, Hüsmen Hocayı alacakaranlıkta hep birden değirmenin önüne kadar götürdüler, selametlediler.” (BE, s.105).

“Yılda Bir” hikâyesinde çingene kızlarının birlikte çalışıyor olmalarından şöyle bahsedilmiştir:

“Genç kızlar, delikanlılarla serbest oynaşır, dağ tepelerindeki kaynaklardan su getirmek için beraber yola çıkarlardı.” (YB, s.134).

Aynı hikâyede çingenelerin beraber hareket etmeleri, bir takım ruhuyla çalışıyor olduklarını gösterir. Bu takım ruhunun gücü, okuyucuya şu cümlelerde sezdirilmektedir:

“Akşama doğru, serinlikte yol almak için çingeneler toplandılar ve dağın eteğinden diğer ovaya indiler.” (YB, s.137).

Değirmenci Bekir’in değirmeninden etrafını izlerken gördüğü orakçılar; beraberce, takım ruhuyla çalışmaya giderler. Onların takımlar hâlinde çalışması şöyle işlenmiştir:

“Komşu çiftliklere katile katile orakçılar gidiyor; Bekir, bunların geçtiğini gördükçe ‘Yaklaştı, gelecek.’ diyordu.” (YB, s.137).

“Cer Hocası” hikâyesinde yalnız kalmak istemeyen Asım, arkadaşlarıyla bir takım ruhu yakalamaya ve onlarla cerre çıkmaya hazırdır. Birlikte oluşları ona güven verecektir. Bu hissiyat şu cümlelerle okuyucuya iletilir:

“Birden söylemeye cesaret edemeyerek: ‘Ben ne yapacağım, sizensiz ne olacağım?’ diye sordu, sonra cevap alamayınca ‘Beraber gitsek, olmaz mı?’ diye ilave etti.” (CH, s.164).

Aynı hikâyede Asım’ın şu cümlelerde takım ruhuna önem verışı ve arkadaşlarının da yola onunla çıkmaya karar vermesi anlatılır:

“Nihayet karar verildi, Asım da beraber gidecekti.” (CH, s.165).

“Antikacı” hikâyesinde belediye müsteşarlığı yapan kişi; arkadaşına bir takım olmayı şöyle teklif etmiş ve böylece bu ikili, ibrik aramak için beraber yola koyulmuşlardır:

“Halep’e bu şeyhin şöhretini işiterek koşmuş, bir gece evvel kermeste tanıştığımız sırada, bana, ertesi gün beraber aramaklığımızı teklif etmişti. İçki ahbablığı bu ya ‘Peki’ demiştim.” (An, s.20).

“Testi” hikâyesinde eşek arısı tarafından boğazından sokulan hastayı köylüler, takım ruhu içerisinde doktora yetiştirmeye çabalar. Bu husus, şu cümlelerde gözlemlenir:

“Hemen atladım, ben atladım. Zira arkadakiler artık yarı katılmış olan vücudu kollarından bırakmıyorlardı.” (T, s.30).

“Akrep” hikâyesindeki şu cümlelerde aşiret kavgalarında arayı bulmak için yola çıkan mutasarrıfın yanına başkalarını da alışı, takım çalışmasına önem verışı işlenmiştir:

“Bereket ikide bir çölde aşiret kavgaları, kanlı vakalar oluyor, diyet işleri çıkıyor, mutasarrıf ara bulmaya, sinir yatıştırmaya gidiyordu. Bazen beni de beraber götürüyordu.” (Ak, s.52).

“Lavrens” hikâyesinde antika arayan İngiliz ekip, takım ruhu oluşturmuş ve birlikte iş seyahati yapmıştır. Bu birliktelik şöyle aktarılmıştır:

“Umumi Harp’ten önce Karkamış’a bir İngiliz heyeti gelmişti, harabeleri kazmak, antika aramak için... Ben; o heyetin delili, rehberi ve vekilharıcı idim.” (L, s.61).

“Güneş” hikâyesinde iki heybe altını Emir Sadun’a iletmekle görevli olan heyet; takım ruhuyla çalışmış, herkesin üzerine düşen görevi yerine getirmesiyle geç de olsa yola çıkabilmiştir. Takım ruhunun engelleri aşmada önemli oluşu şöyle aktarılır:

“Darphane; parayı, zor bela maliyeye yolladı; maliye, hevesiz, isteksiz hurçlara koydu, kırk yerinden mühürlendi ve bir ay süren hazırlıklardan sonra Ejderi Bahri adında bir ‘vapuru hümayun’ da Ahırkapı açıklarında demirledi, bindik.” (Gü, s.77).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde takım ruhu değeri; birlikten doğan kuvvete sığınma ve beraberce hak arama, sıkıntıları paylaşarak iş bölümü yapma, insanların birbirine destek olması gibi durumları içeren olaylar ve durumlar ile işlenmiştir.

4.1.2.7. Zamanı İyi Kullanma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Zaman kavramı “Bir işin, bir oluşun içinde geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre, vakit” (TDK, 2005, s.2221) şeklinde tanımlanmaktadır. Zaman, telafisi mümkün olmayan bir kavram olmasından mütevellit insanın en kıymetli değeridir. Kişi; bu gerçeği bilmeli, zamanını doğru kullanmalı, onu iyi yönetmeli, zamanın yaşamına kattığı değeri en yüksek seviyeye taşınmalıdır. “Zaman, evrendeki en benzersiz değerdir. İkame edilemeyen, geri döndürülemeyen, yeniden yaşanamayan, depolanması, satın alınması mümkün olmayan bir kaynaktır.” (Tengilimlioğlu, Altınöz, Başpınar, Erdönmez, 2011, s.17). Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde zamanı iyi kullanma değerinin işlenme sıklığı tablo 4.8’de gösterilmiştir.

Tablo 4. 8. Refik Halid Karay’ın Hikâyelerinde Zamanı İyi Kullanma Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Zamanı İyi Kullanma			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	37	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	46	Eskici	-
Koca Öküz	-	Antikacı	-
Vehbi Efendi’nin Şüphesi	-	Testi	30
Sarı Bal	-	Fener	-
Şaka	81	Zincir	-
Küs Ömer	92, 99	Gözyaşı	-
Boz Eşek	106	Keklik	-
Yatır	-	Akrep	-
Komşu Namusu	-	Köpek	-
Yıldı Bir	-	Lavrens	61
Hakkı Sükût	-	Çıban	-
Kuvvete Karşı	153	Kaçak	74
Cer Hocası	167	Güneş	-
Garip Bir Hediye	176	Hülle	-
Bir Taarruz	182	İstanbul	-
Ayşe’nin Talihi	-	Dişçi	-
Garaz	192		

“Yatık Emine” hikâyesindeki şu bölümde Emine’nin açıktan ve soğuktan ölmesi, bir insana iş işten geçmeden yardım eli uzatmanın önemini vurgular niteliktedir:

“Yatık Emine, açıktan ve soğuktan öleli galiba günler geçmişti. Tüh, bu ne aksi işti!” (YE, s.37).

“Şeftali Bahçeleri” hikâyesinde Agâh Bey’in zamanı doğru kullanamamasının sonucu olarak işlerinin aksaması anlatılır, bunun yanında eğlence için bolca vakit harcanmaktadır. Zaman çok kıymetlidir ve onu her şeye yetiştirmek için planlayabilmek, doğru kullanmak gerekir. Bu fikir, şu cümlelerde sezdirilmiştir:

“Layihalar, kararlar çoktan ihmal edilmişti. Zaten çalışmaya, kendisini dinlemeye vakit kalmıyordu. Ağustos içinde av başladı, erkenden kalkıp bağlara yayılıyorlar, çil, keklik vuruyorlardı.” (ŞB, s.46).

“Şaka” hikâyesinde Servet Efendi ve arkadaşları, zamanın kıymetini bilirler, işlerinin başındadırlar ve zamanı boşa harcamadan çalışıyor olmalarından şöyle bahsedilir:

“Sabahtan beri, iyice karın doyurmaya vakit bulamadan çalışan bu üç arkadaşa sokağın havası, unutulamaz bir iştiha, bastırılmaz bir açlık, âdeta midelerinde ezaya yakın derin bir eziklik veriyordu.” (Ş, s.81).

Aynı hikâyede iş çıkışlarını birlikte değerlendiren üç arkadaşın zamanın kıymetini bilmeleri ve onu kendi lehlerine kullanıyor olmaları şöyle işlenmiştir:

“Şakir Efendi, vaktin daha erken olduğunu söyleyerek şöyle deniz kenarını biraz dolaşmalarını teklif etti, ‘Hay hay!’ dediler.” (Ş, s.81).

“Küs Ömer” hikâyesinde aktarılan şu cümlelerde Zehra’nın yaşadığı köydeki insanlar, yaz sonunda olmaları sebebiyle zamanlarını iyi değerlendirerek çalışmaktadırlar:

“Zaten şimdi, yaz sonu olduğundan her yer harekette, herkes iş başında idi. Harmanlar kalkıyor, bağlar bozuluyor, yemişler taşınıyordu. Bıldırdan beri tembel, ağır gölgelerin sessizce dolaştığı yolları aceleci şekiller doldurmuş; gelen, giden küfeli atlar, yüklü arabalar, telaşçı insanlar, uykulu mescitler ve kandilleri tozlanmış türbelerle dolu bu kasvetli sokakları canlandırmış, ayaklandırmıştı.” (KÖM, s.92).

Aynı hikâyede kazlardan biri, dövüş sırasında vakit kazanma amacıyla kendini ortaya atar. O kısa zaman öylesine kıymetlidir ki pehlivan kazın hayatını kurtarır. Zamanın önemini vurgular nitelikteki cümleler şu şekilde aktarılmıştır:

“Lakin dişilerden biri, bir zayıf kaz, sırasından ayrıldı kendisini oraya, pehlivanların arasına attı. Bu, aktarın kazına kendini toplamak için vakit kazandırdı.” (KÖM, s.99).

“Boz Eşek” hikâyesinde Hüsmen Ağa, eşeği kasabaya götürürken yollarda konaklamaktadır. Zamanın kıymetini iyi bildiğinden işlerini erkenden halletmek yoluna gider. Şu cümlelerde Hüsmen Ağa’nın işlerini zamanını iyi planlayarak yaptığı görülür:

“Hüsmen, handa geçirdiği gecenin sabahı, erkenden hükûmete yollandı.” (BE, s.106).

“Kuvvete Karşı” hikâyesinde Suphi ve İzmaro’nun sevdikleri oyunun tekrarını izleyebilmek için zamanlarını iyi yönettikleri şöyle ifade edilmiştir:

“İkisi de, üç aydır, sevdikleri birkaç oyun vardı ki her tekrarında kaçırmak istemezler, gündüz en önde biletlerini alarak akşam tam dokuzda yerlerine gelirlerdi.” (KK, s.153).

“Cer Hocası” hikâyesinde cerre çıkan arkadaşlar, zamanı iyi kullanmak adına durmaksızın yola devam etmektedirler. Hikâyedeki kahramanlar için zamanın kıymetli olduğu engellere rağmen yola devam ettiklerini anlatan şu cümlelerden anlaşılmaktadır:

“Bir gece, gök gürültüleriyle yağmur başladı dağlardan seller, taşlar aktı, üç gün sürdü, bu üç gün vakit kazanmak ümidiyle mütemadiyen yola devam eden ufak kabileyi harap etti.” (CH, s.167).

“Garip Bir Hediye” hikâyesinde Feridun, tam zamanında davranarak Yahudi’yi ölümden kurtarmıştır. Zamanlamanın kıymeti, şu cümlelerle okuyucuya iletilmektedir:

“Yolculardan kıyafetsiz bir ihtiyar Yahudi, güvertede dünyadan habersiz, hırs ve heyecan içinde eşyalarını istif etmekle meşgul iken vincin altına girmiş ve tam o sırada, demir kancadan kurtulan bir iri denk olanca ağırlığıyla herifin başına inerken o, emsalsiz bir çeviklikle hemen fırlamış, kucaklayınca Yahudi’yi ölümden kurtarmıştı.” (GBH, s.176).

“Bir Taarruz” hikâyesinde Hayrullah Efendi’nin yolunu kesen hırsızın, zamanını iyi kullanmak zorunda oluşu ve yakalanmadan oradan ayrılmasının gerekliliği şöyle aktarılmıştır:

“Hırsız, karanlığın içinde telaşla, cüzdanı açtı. Hayrullah Efendi’nin elinden elektrik lambasını kapıp bir atkı ile sarılı olan yüzünü göstermemeye çalışarak içini acele acele yokladı.” (BT, s.182).

“Garaz” hikâyesinde kasabadaki küçük dükkânı için yola çıkan Çerçi Halil, zamanını iyi değerlendirerek üç hafta içinde memlekete dönme planı yapıp yola çıkar. Şu cümlelerde satış yaparak para kazanmak için zamanını iyi kullanması gerektiği vurgulanmıştır:

“Kasabadaki küçücük dükkânı için mal satın alacak, üç hafta sonra dönecekti.” (Ga, s.192).

“Testi” hikâyesinde köydeki yardımseverler, boğazından eşek arısı tarafından sokulan hastayı doktora yetiştirmek için zamanı iyi kullanmaya çalışmaktadır, kaybedecek vakit yoktur. Vaktin bir can kurtarmak için ne denli kıymetli olduğu şöyle işlenmiştir:

“Evet, nefes alamıyordu; boğulacaktı, boğulmak üzere idi! Şoföre: ‘Çabuk! Çabuk!’ diye bağırdık.” (T, s.30).

“Lavrens” hikâyesinde Lavrens, Arapçayı daha iyi öğrenebilmek için zamanının kıymetini bilir ve düzenli çalışır. Bu zaman yönetimi hikâyede şöyle anlatılmaktadır:

“Fakat onun işi gücü etrafı dolaşmaktı. Başını alır, gider, akşamlara kadar sıcak çözü adım adım, çadır çadır gezer; önüne çıkan bedevi aşiretlere uğrar, konuşur, Arapçayı biraz daha iyi öğrenmiş olarak dönerdi. Döner ve geceleyin karpit lambası altında Arapça yazar, çizer, sabahı ederdi.” (L, s.61).

“Kaçak” hikâyesinde evlerine almaları yasak olduğu hâlde kaçak Türk zabitanı evlerine alan aile, tedbirli olmak gerekliliğinden sabah erkenden kaçağı yolcu eder. Yakalanmamak için kaçağı evden sabah erkenden yollayan aile, âdeta zamanla yarışmaktadır. Zamanın kıymetini anlatan bu olay, şöyle aktarılmıştır:

“Fakat sabaha karşı -daha şafak sökmemişti- uyandırdılar. Elime küçük bir dağarcık sıkıştırıp sokağı gösteriyorlardı. Ruslar, kaçak bir Türk zabitanı sakladıklarını duyarlarsa hepsini kurşuna dizerlerdi.” (K, s.74).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde zamanı iyi kullanma değeri; doğru zamanlarda doğru yerde olabilme, iş hayatı ve sosyal hayatın planlanması, sıkıntılı ortamlarda zaman kazanma, bir an önce sonuca ulaşmak için hızlı davranma gibi durumlar ekseninde işlenmiştir.

4.1.3.Hazcılık

4.1.3.1.Estetik Duyguların Geliştirilmesi Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Estetik kavramının bir duyuşsal bilgi bilimi ve konusunun da duyuşsal yetkinlik olduğunu ifade eden Kızıler ve Canikli (2015, s.260) estetiğın; güzel olanı ararken güzel üstünde düşünmek, bu duyguyu kişinin iç dünyasında büyütmesi olduğunu belirtmişlerdir. Cevizci’ye göre (2010, s.172) “Kişi, hayatı boyunca üç temel ilgisinin peşinden gider: hakikat, iyilik, güzellik. Güzellik kavramı, insanın estetik tutumunun odak noktasını oluşturmaktadır.”

Estetiğin kavram alanı güzel olan her şeyi kapsamaktadır. İnsanoğlunun hayattaki amacı da güzele, iyiye, doğruya ulaşmak olduğundan estetik az da olsa herkesin alanının içerisinde kendine yer bulur. Refik Halid Karay, çok iyi bir gözlemci olduğundan hikâyelerinde estetik duygulara dokunan tasvirlerle yer vermiştir. Refik Halid Karay'ın hikâyelerinde estetik duyguların geliştirilmesi değerine tablo 4.9'daki sıklıkta karşılaşılmıştır.

Tablo 4. 9. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Estetik Duyguların Geliştirilmesi Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Estetik Duyguların Geliştirilmesi			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	9, 10, 14, 15, 21	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	-
Koca Öküz	-	Antikacı	22
Vehbi Efendi'nin Şüphesi	60	Testi	27
Sarı Bal	72, 73	Fener	34
Şaka	83, 84	Zincir	-
Küs Ömer	91, 93, 96	Gözyaşı	-
Boz Eşek	106, 107	Keklik	-
Yatır	112	Akrep	51
Komşu Namusu	-	Köpek	-
Yıldı Bir	-	Lavrens	-
Hakkı Sükût	142, 150	Çıban	65
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	70, 73
Cer Hocası	169	Güneş	79, 80
Garip Bir Hediye	178	Hülle	-
Bir Taarruz	-	İstanbul	90, 91, 93
Ayşe'nin Talihi	-	Dişçi	-
Garaz	191		

“Yatık Emine” hikâyesinde Emine'nin gittiği kasabadaki kadınların vücutlarının sağlamlığı ve gürbüzlüğünün beğenilmesi, estetik bulunuşu şöyle ifade edilmiştir:

“Kadınlar ise taş gibi hissiz, kütük kadar hareketsiz ve donuktular fakat hepsinin de ne kadar gürbüz, ne dinç ve sağlam vücutları vardı.” (YE, s.9).

Hikâyedeki şu cümlelerde Emine'nin gözlerinin canlılığı beğenilmekte ve estetik bulunmaktadır:

“Sıkı sıkı yüzüne çekip çenesinin altından iğnelemiş olduğu, üzeri mor ve beyaz dallı yazma peçesinin arkasında gözlerinin canlılığı, dikkatli dikkatli baktığı fark olunuyor, bu gergin tülbinden bastırıldığı burnunun ucu da beyaz, toparlak bir benekle yüzünün tam ortasında göze çarpıyordu.” (YE, s.19).

Emine'nin dış görünüşü tarif edilirken ne denli estetik bir görünüşü olduğundan şu cümlelerle bahsedilmektedir:

“Emine, zayıf çelimsiz bir kadındı fakat çirkin değildi. Duru beyaz, birbirine uygun, ufacık çehresi üstünde insanı şaşırtacak kadar kara, kapkara ve parıl parıl iki gözü vardı.” (YE, s.14).

Yatık Emine'den nasıl görüldüğünden bahsedilirken yüzündeki estetik noktalar şöyle tasvir edilir:

“Emine'nin dudakları da kendiliğinden fazla kırmızı, âdeta boyalı gibiydi. Dudağa allık sürmesini bilmeyen bu memlekette duru, beyaz çehre üzerindeki kırmızılık da çok tesirli oluyordu.” (YE, s.15).

Sabri, Emine'yi bir sandalye üzerinde uyurken görmüştür Emine'nin o an ne kadar güzel bir görüntüsü olduğunu Refik Halid Karay şu şekilde betimler:

“Kapıdan giren kızıl bir aydınlık altında hiç de fena görünmüyordu; yüzü ne kadar beyaz ve dudakları ne kadar kırmızıydı, haspa burada bile muhakkak düzgününü sürüyor, allığını unutmuyordu.” (YE, s.21).

“Vehbi Efendi'nin Şüphesi” hikâyesinde, komşu kızı Hanife'nin güzelliğinden şu cümlelerle bahsedilir:

“Hanife, hiç de çirkin değildi. Biraz kısa, biraz endamsız, lâkin uzaktan bile yumuşak, sıcak görünen dolgun vücudunun yürürken güzel bir çalkalanışı vardı. İlle ağaçlara çıkıp inerken düz entarili, belinden kuşaklı, bu süssüz, dolgun ve baskısız vücut ne güzel bir biçim alıyor, eğilirken ne hoş bir kıvılcım yapıyordu.” (VEŞ, s.60).

“Sarı Bal” hikâyesinde çengilerin görünüşündeki estetiklik şöyle tasvir edilmektedir:

“Dört peşli, şalvarlı kumaş entarileri, dar yelekleriyle çengiler ocağın alevi altında hiç de fena görünmüyordu. İlla yaşlıcası, biraz ağırlaşmış kalçalarına, fazla dolgun baldırlarına rağmen gözleri alıyordu.” (SB, s.72).

Aynı hikâyede Sarı Bal'ın güzelliğinden ve görünüşündeki estetikten ayrıntılarıyla şöyle bahsedilmektedir.

“Çatık kaşları altında şurup gibi tatlı, rayihali zannolunan, insana öpmek, koklamak, içmek iştahı veren iri, mavi gözleri vardı. Bunlar, bir kaynak gibi daima parlak ve nemli duruyordu. Zaten gözleriyle kaşı, bir de minimini, sivri bir sıra

mermer beyazlığındaki dişin dizildiği iri ve kırmızı ağzı güzeldi; başka seçme hiçbir yeri yoktu. Yalnız bütün vücudunda, o iri, endamlı dökme kehribar vücudunda öyle bir sokulmak, sürtünmek, bir kedi gibi mırıldana mırıldana yaltaklıklar etmek istidadı göze çarpardı ki işte bu hâl, kasaba çapkınlarının uykularını kaçırır, akıllarını alırdı. Belki Şehriban kadar, Fadik kadar oyunda mahir değildi. Fakat sesi kulaklara değil, doğru yüreğe çarpar, yüreğe işlerdi.” (SB, s.73).

“Şaka” hikâyesinde Güneş’in batışı oldukça estetik bulunur. Güneş’in batışını izleyen birkaç arkadaş, manzaranın güzelliğinden şöyle bahseder:

“Amma güzel bir gurup, diye söyledi. Servet Efendi sigarasından şişkin, koyu, kocaman bir bulut uçurarak: ‘Latif, latif!’ diyordu.” (Ş, s.83).

Aynı hikâyede Servet Efendi ve arkadaşları Balıkpazarı’na gazinoya giderler, gazinolar içinde daha estetik olanı şöyle betimlenir:

“Barba’nın gazinosu; bunların en iyisi, denize uzanmış gitmiş taraçasıyla en güzel olanıydı.” (Ş, s.84).

“Küs Ömer” hikâyesinde Zehra’nın zamanla gelişip serpilmesi ve bakışlarındaki estetik şöyle anlatılır:

“Bu yaz; göğsü kabarmış, katılaşmış, yürüyüşüne bir ağırlık, bakışına bir derinlik gelmişti.” (KÖM, s.91).

Ömer’in karısı Zehra’nın güzelliği ve beyaz teninin estetik oluşu hikâyede şu kısa olay ile verilmektedir:

“Semercilerin Hürmüz, peştamalının ucundan tutunca çekmiş, herkesin içinde onu cırılçırıl bırakmıştı (...) sonra yandaki kadına dönüp ‘Kâfur gibi, dökme beyaz’ demişti.” (KÖM, s.91).

Aynı hikâyede evin karşısındaki bir pınarın nasıl güzel ve ferah olduğundan şöyle bahsedilmektedir.

“İçinin harareti; karşıdaki pınarın serin ve ferah şıkırtısından zevk alıyor, sanki bu ses, damla damla yüzüne dökülüyor, bir serinlik yayıyordu.” (KÖM, s.93).

Zehra, kazlarının kendini yıkamasını izlerken bu görüntünün ne kadar estetik olduğunu yazarın şu cümlelerinden anlamaktayız:

“Bunu; şakırtılı, serpintili, telaşlı bir yıkanma takip ediyordu. Zehra'nın en zevk aldığı seyir de bu idi; uzaktan, hayran bakar, buz gibi sabah suyunun yağlı tüylerden pırıl pırıl kayıp aktığını, bazen de bir kanat darbesiyle çatlayıp gelin başından kişniş saçılır gibi dağıldığını seyreder, bakmakla doyamazdı.” (KÖM, s.96).

“Boz Eşek” hikâyesinde Hüsmen Ağa'nın yolculuğu sırasında gördüğü manzaranın estetik görünüşünden şöyle bahsedilir:

“Sonra dik kayalı bir yokuş, korkunç bir boğaz aşıyor, tepesine yaklaştıkça serin bir rüzgârla beraber latif bir manzara başlıyordu. Kısa bir kılıç sırtı gibi parlayan ince bir dere; ayvalıklar, elmalıklar ortasında, yemyeşil sulak ve feyizli, göze gülüyordu; telgraf direklerinin sıralandığı beyaz, düz bir şose kıvrıla kıvrıla dönerek dağlara tırmanıyordu.” (BE, s.106).

Aynı hikâyede Kadı'nın toplum tarafından estetik bulunan bazı yönlerinden şöyle bahsedilmektedir:

“Arkasına turuncu bir maşlah giyerek, kırmızı şemsiyesiyle çarşıdan bir geçişi, kocaman gövdesini tutarak olur olmaz şeylere bir gülüşü vardı ki halk bayılırdı.” (BE, s.107).

“Yatır” hikâyesinde İlistir Nuri'nin göz diktiği çam ormanının ne denli estetik bir mekân olduğundan ve halkın da bu estetik görünümü artırma çabasından şöyle bahsedilmektedir:

“Bu, küçük bir çam ormanı idi. Yazın kasabanın boğucu sıcağından kaçanlar gelirler, çadır kurarak gölgesinde serin günler geçirirlerdi. Tam ortasında minimini bir kaynak yaz kış artıp azalmayan reçine kokulu berrak sızıntısıyla bu ziyaretçilere iştah, şifa verirdi. Suyun yanında dedenin kabri vardı. Halk özenmiş, bezenmiş, mezarın etrafına yeşil boyalı bir tahta parmaklık çekmişti. Gül dikmişler, fener de koymuşlardı.” (Y, s.112).

“Hakkı Sükût” hikâyesinde Hasip Efendi'nin Fotika'ya olan bağlılığında Fotika'nın güzelliği de etkilidir. Hasip Efendi'nin gözünden Fotika'nın estetikliği şöyle anlatılır:

“Bazı vesileler olurdu ki amele hep birden güler yahut bir yere bakardı; Hasip Efendi, bu sırada yalnız sevgilisini, onun parlak dişlerini, koyu ela gözlerini seyreder, o ne kadar lezzet alırsa ve yahut şaşarsa kendisi de o kadar memnun olur, onun kadar şaşardı.” (HS, s.142).

Aynı hikâyede Hasip Efendi, bir gece fabrikaya gelir ve geceyi izler. Gecenin estetik görüntüsü şu cümlelerle betimlenmiştir:

“Çok latif bir geceydi hatta avlunun her zaman ham ipek ve çirkef kokan karanlığında bile o vadaki o olgun meyve rayihası dolaşıyordu.” (HS, s.150).

“Cer Hocası” hikâyesinde Asım’ın kalacağı köy oldukça estetik bir yerdir. Bu köyün estetiği; Asım’ı, insanın güzele ulaşma isteği ile ilgili olarak kendisine çekmiştir. Asım’ın bu hissiyatı şu cümlelerle okuyucuya aktarılmıştır:

“Bu köy, nispeten zengin, sevimliydi. Küçük bir ormanı, yağmur sularıyla şimdi büsbütün coşmuş hoş bir deresi, önünde kocaman yeşil bir merası vardı. Elvan elvan renkleriyle bir ressam paletine benziyordu. Evlerinin bacalarından aheste dumanlar çıkıyor, kafessiz camlar arkasında beyaz perdeler görünüyor, bunlar zavallı Asım’a istirahat ihtiyacı, burada kalmak ve ayrılmamak arzusu veriyordu.” (CH, s.169).

“Garip Bir Hediye” hikâyesinde Feridun, oldukça eski olan evinin camından karşı tarafa Kadıköy’e bakar ve kendi evi ile Kadıköy’ü karşılaştırır, böylece Kadıköy’ün estetik değeri daha somut bir biçimde şu cümlelerle ortaya çıkmıştır:

“Hâlbuki denizin öbür yakasında Kadıköy, gurup eden güneşin ışıklarına boyalı çehresini, aynaya eğilmiş bir şuh kadın gibi uzatmış, renkler içinde bahtiyar bir gülüşle parlıyor, için için kızarıyordu. Bu kuytu, karanlık dehlizin karşısında orası hayali beldeler gösteren bir sinema şeridi gibi revnaklı inanılmayacak kadar şen, aydınlık görünüyordu (...)” (GBH, s.178).

“Garaz” hikâyesinde Nebile köydeki evinde özlemine çektiği Taksim Meydanı’nın ne kadar estetik olduğunu gözünde canlandırmakta, bu düşüncesini şöyle ifade etmektedir:

“Taksim Meydanı gözünün önüne geldi. Şimdi sağanak altında asfalt yollar şıkır şıkır parlıyor; otomobiller nasıl koşuyor, halk nasıl kaynaşıyordu! Tramvay çanlarıyla korna seslerini âdeta duyuyor, dinliyordu. Pencereden bakıverse o manzarayı görecekti sanki...” (Ga, s.191).

“Antikacı” hikâyesinde antikacının estetik çehresi şu cümlelerle tarif edilir:

“Gayet muntazam, hatları nazik, teni beyaz ve mat bir çehre; gözleri âdeta mavi ve saçları sarışın, ensesinde gür ve pembe bir kan tabakasının kuzey insanlarını ve Anglosaksonları hatırlatan feyzini görmekteyim.” (A, s.22).

“Testi” hikâyesinde ikamet edilen köyünün estetiğinden şu şekilde bahsedilir:

“Oturduğum yayla Akdeniz’e bakan yüksek bir sırtta idi; kenarı fıstık çamlarıyla süslenmiş bir ufacık, akçıl, kayalık Lübnan köyü...” (T, s.27).

Fener hikâyesinde Ebu Ali, çarşıda gezinirken gördüğü fenerin çok estetik olduğunu düşünür. O kadar ki insanların bu güzelliğe kayıtsız kalmasını da anlayamaz. Bu düşüncesini de şu cümlelerle ifade eder:

“Bir de içinde ufak bir düğüm duruyordu: Niçin bu adamlar, o güzel fenere - kibritsiz yanıp ışığı tükenmeyen, is ve duman vermeyen fenere- alıcı çıkmıyorlardı?” (F, s.34).

“Akrep” hikâyesinde İstanbul’un ne kadar estetik bir görüntüye sahip olduğu şu cümlelerle ifade edilmiştir:

“Uzakta kalanlar için İstanbul’un kaldırımları bozuk değildir, sokaklarda çamur ve süprüntü yoktur, tramvaylarda ve vapurlarda azap çekilmez. Musluklardan terkos yerine kevser akar; sersemletici lodos, ılık bir buse; dişleyici poyrazı, bir serin nefestir. Bilhassa çölde onu konuşurken hep beyaz yelkenlerin kayıp gittiği şurup renkli denizler, avize gibi şıkırdayan pınarlar, çınar ve çitlembik gölgeleri, çilek tarlaları, fulya bahçeleri, tüy gibi ince kadınlar ve ağızlarından şekerleme kadar tatlı sözler dökülen kızlar görürsünüz.” (Ak, s.51).

“Çıban” hikâyesinde Hadramut çıbanı çıkararak kahraman, Hadramut çıbanına oranla diğer çıbanların insana estetik bir görüntü verdiği zannına kapılmıştır. Bu düşüncesini şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Siz Halep çıbanından korkuyorsunuz, Halep, Musul, Bağdat çıbanlarından... Hâlbuki onlar benim gördüğüm, çıkardığım Hadramut çıbanının yanında bir sivilce, bir ben, bir süs, belki de seksapeli arttıran bir damga, çoğu defa bir şirinlik muskasıdır. Hiçten veya hoş bir şeydir.” (Ç, s.65).

“Kaçak” hikâyesinde oldukça estetik bir çift gözle karşılaşan askerinin bu güzel gözleri unutamaması ile estetiğin insan üzerindeki etkisi şöyle işlenmiştir:

“Güzel kadın gözlerine en çok yaraşan ziya, oynak mum ışığıdır. Ben diyar diyar, iklim iklim ışıklar gördüm; bu ışıkların akislerini çeşit çeşit, şehirli ve dağlı milletlerin kadınlı erkekli yüzlerinde seyrettim. Fakat unutamadığım bir çift güzel

Alman kızı gözleriyle, Noel gecesi Almanya’da değil, akıl ermez bir yerde, ta Sibiry’a da, Çin hududuna yakın bir izbede, mum ışığında karşılaştım.” (K, s.70).

Askerin bu bir çift gözün estetiğine kapılması ve kurduğu bazı hayaller güzelliğın onun üzerindeki etkisini şu şekilde örneklemektedir:

“Ben; kızın gözlerine dalmıştım, bu gözlerde bir kar tipisi seyrediyordum. Ama bildiğim akçıl, boğucu, soğuk bir kar tipisi değil... Taneleri birbirine çarptıkça kıvılcımlanan bir sıcak kor tipisi... Çiçek tipisi... Elmas ve zümrüt tipisi... Işık, rayiha ve renk tipisi!” (K, s.73).

“Güneş” hikâyesinde bir manzaranın estetik değeri karşısında kahraman, hissettiklerini anlatmakta ve estetiğın insanı ne kadar çok etkileyebileceğı şu cümlelerle gözler önüne sermektedir:

“Bir akşamüstü, tarçınlı akide şekeri renginde ve sertliğindeki güneş, batmadan evvel, önümüzde, gene kendi renginde bir hurma ormanı tablosu aydınlattı. Sonra hasır damlı, kamış duvarlı yığın yığın evler, tüten dumanlar, başlarında testilerle sudan dönen kızlar gördük. Her şeyi, hepsi de o akide kızılığında cam gibi parlak, cilalı, içi dışı aydınlık, ferah, hoş renkte idi, peri masalı kadar süslü, sevindirici, acayip, sanki yalandı.

Yorgun, yaralı ayaklar bir ılık, sabunla suya girince nasıl rahatlık duyar, gevşer, dinlenirse gözlerim de bu manzaraya öyle daldı. İçinde rahatladı, yayıldı, zevkinden bayıldı.” (Gü, s.79).

Aynı hikâyede bir eğlence meclisindeki kadınların güzelliğinden, göz alıcı olmalarından, estetik görünüşlerinden şöyle bahsedilir:

“Göz alan bir ipek hışırtısı arasında dünyanın en seçme incilerini, elmaslarını bu kadınların gerdanlarında gördüm. O kadınlar zaten dünyamızın en seçme güzelleriydi; renk renk, cins cins, abanoz derisinden papatya saçlısı ve gül tenlisine kadar...” (Gü, s.80).

“İstanbul” hikâyesinde uzaktan gördüğü bir kadının görünüşünü beğenen kahraman, estetik bulduğı ortamın da etkisiyle bu kadından nasıl etkilendiğini şöyle anlatır:

“Belki güzel değildi. Fakat onu, bu kupkuru çöl şehrinin bunaltıcı gecesinden nasılsa kurtulup bir serap manzarasına sığınmış sanılan nemli, yeşil bir iç bahçede görmüştü. Sefil bir avlu... Şu kadar ki saksılar taze sulanmış, taşlar yeni yıkanmıştı; aydınlık uzaktan vuruyordu; kadının çıplak vücudunda tenini yer yer, gölge gölge

belli eden tek bir dantel suare elbisesi vardı; bir ufacık mermer havuz başında, buza konmuş kavun sarısı şeftaliler yiyordu. Böyle olduğu için de insana hoş kokulu serin, etli, diri, tatlı görünüyordu.” (İ, s.90).

Aynı hikâyede memleketinin güzelliklerinden bahseden kadın, Arnavutköy’ün estetik görüntüsünü şöyle anlatır:

“Ben Arnavutköylüyüm. Ah, kim bilir şimdi oraları ne güzeldir. Bilirsiniz ya, Akıntıburnu’ndaki gazinoları... Hani sular şıpır şıpır, serin serin oynar da bu gazinoların aynalarına vurur, aynalarda vapurların geçtiği görülür!” (İ, s.91).

İstanbul’un konu olduğu sohbetinde memleketine hasret kalan kadın, estetik açıdan çok beğendiği memleketini şöyle anlatmaya devam etmiştir:

“Şikâyetleri kesilince İstanbul’u övmeye başladı; Boğaz içinde akşam loşluğunu, suların mor kadifeliğini anlatmaya çabalıyordu. O kayık gezintileri, ay mehtabı, Sarıyer, Bentler, ya Sultansuyu? Buradaki ormanı hatırlıyor muydu, böğürtlenlerle örtülü ufacık mırıltılı deresini? Yosun tutmuş kocaman kestane ağaçlarını? Daima ıslak duran ve basınca ökçeler gömülen kırmızı toprağını, sarı papatyalar ve çadır çiçekleriyle donanan çayırını?

Baharında fulya demetlerini hatırlıyordu, mor salkım hevenklerini ve katmerli leylak dallarını... Ya pembe dumandan ibaret çiçekleriyle erguvanlar? Değneklere sarılı ilk kiraz? Güneşli tarlalarında yerken likör gibi iç ısıtan çilekler? Yılan derisi kadar acayip nakışlı, etinde diş yerleri kalan ham hünnaplar? Hurmalar kadar tadı dışından görünen kavak incirleri?” (İ, s.93).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde estetik değeri; kişilerinin görünüşlerinin estetik olması, manzara güzelliklerinin estetikliği, doğal yaşamın estetik görünüşü gibi betimlemelerle okuyucuya iletilmiştir.

4.1.4. Uyarılım

4.1.4.1. Cesaret Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Cesaret; korku, endişe ve zorluk karşısında zihinsel ve ahlaksal olarak ayakta kalma gücüdür. Cesaret, erdemli bir sonuca ulaşmada bireyin kendi derinliklerinden aldığı güçtür.” (Hökelekli, 2013, s.103).

Cesaret, insanın hayatında yeni ürünler üretmesi, karşısına çıkan engelleri aşması, yeni bir duruma alışabilmesi için gerekli olan içsel güçtür. Cesaret sahibi olmayan bireylerin yaratım süreçleri sekteye uğrar, engelleri aşamadıkları için hayatları daha zor ve karmaşık olur, değişen duruma uyum sağlayamamaları ise başarısızlıklarına sebep olur. Bireyin hayatındaki başarısızlıklar bir sonraki işlerinde kendilerinde itici gücü bulamamalarına yol açar. Yeni bir şey öğrenmek isteyen insan, tavır olarak denemekten korkmayan ve kapasitesine güvenen cesur bir kişi olmalıdır. Cesaret değerinin Refik Halid’in hikâyelerinde işlenme sıklığı tablo 4.10’daki gibidir.

Tablo 4. 10. Refik Halid Karay’ın Hikâyelerinde Cesaret Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Cesaret			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	14, 20, 21, 34	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	-
Koca Öküz	-	Antikacı	-
Vehbi Efendi’nin Şüphesi	61	Testi	-
Sarı Bal	76	Fener	36
Şaka	87, 88	Zincir	-
Küs Ömer	95, 98	Gözyaşı	43
Boz Eşek	-	Keklik	50
Yatır	-	Akrep	53
Komşu Namusu	128	Köpek	-
Yıldı Bir	-	Lavrens	-
Hakkı Sükût	146	Çıban	-
Kuvvete Karşı	157, 159	Kaçak	-
Cer Hocası	166, 174	Güneş	-
Garip Bir Hediye	175	Hülle	-
Bir Taarruz	182, 184	İstanbul	-
Ayşe’nin Talihi	188, 189, 190	Dişçi	-
Garaz	194		

“Yatık Emine” hikâyesinde Emine’yi merak eden halkın malumat almaya cesaret edemeyişi onlarda yanlış izlenimler yaratır. Bu cesur olamayış onların gerçekleri öğrenmelerine engel olur, merakları taze kalır. Bu durum, şöyle aktarılmıştır:

“‘Acep ne biçim karıymış ki bu...’ diye topladıkları dere boyunda konuşurlar fakat evlerinde sormaya cesaret edemeyerek zihinlerinde büyütürlerdi.” (YE, s.14).

Aynı hikâyedeki şu bölümde Dal Sabri’nin hastanede Emine’nin yanına gelmesi ve ona birtakım sorular sorabilmesi cesaret göstermesinin bir ürünüdür:

“Sabri, etrafın sessizliğinden, binanın loşluğundan cesaret aldı, birden başını çevirip gözlerini Emine’nin ta gözlerine dikerek: ‘Nasıl artık iyileştin mi?’ dedi.” (YE, s.20).

Dal Sabri, konumu gereği Emine’den uzak kalmaya çalışmaktadır ancak bir gün ona bakma cesaretini kendinde bulmuştur. Sabri’nin cesaret gösterişi şöyle işlenmiştir:

“Emine istekli, aç gözleriyle şimdi, korkusuzca, zevk ala ala bakıyordu; karşılıklı bakıyorlardı. Bu, iki taraf için de sıcak, sokulgan bir bakıştı.” (YE, s.21).

Yatık Emine’nin yardıma muhtaç hâline dayanamayan Dal Sabri, fırına her gün kendi hakkından Emine’ye bir ekmek vermesini söyler ancak fırıncı hileye başvurup bazı günlerde kadına ekmek vermez. Bunun üzerine Emine hakkını koruma cesaretini kendinde bulur. Emine’nin cesur davranışı şu cümlelerle aktarılmıştır:

“Emine’de itiraz, şikâyet, haklarını müdafaa kudreti yoktu. Böyle bir cevap altında dönüp gidiyordu. Bir gün cesarete geldi, iki gündür, komşusunun bahçesinden çaldığı lahana yapraklarından başka midesine bir şey girmemişti; fırıncının: ‘Demine aldın ya, günde beş çift mi yiyeceksin?’ demesi üzerine elini uzattı, tezgâhın üzerinden sıcak, beyaz bir okkalık yakaladı, ortasından böldü, iri bir parçayı hemen ağzına attı.” (YE, s.34).

“Vehbi Efendi’nin Şüphesi” hikâyesinde komşu kızı Hanife’nin yaptığı şu davranışlar zamanın şartlarına göre bir kadın için oldukça cüretkârdır:

“Hanife, o kadar ileri varıyor, görülmekten, bakılmaktan keyiflendiğini anlatan öyle cüretli işler yapıyordu ki, Vehbi Efendi sersemleşiyor, pencereden uzaklaşıyordu. Artık öksürükler, cumbadan seslenişler, cama taş atmalar bile başlamıştı.” (VEŞ, s.61).

Aynı hikâyede Vehbi Efendi'nin cesur olmayışına karşılık Tabakların Kamil adı verilen kahramanın cesareti karşılaştırma ile şu cümlelerde verilmiştir:

“Tabakların Kamil, mahalleyi alt üst eden şu çapkın olsaydı, çoktan iki evi ayıran kapılardan birinin sürgüsü koparılır, dirseği atılır, tehlikesiz, zahmetsiz bir maceraya meydan verilirdi. Lakin Vehbi Efendi'de o cüret yoktu.” (VEŞ, s.61).

“Sarı Bal” hikâyesinde Sarı Bal'ın evindeki eğlence meclisine polis baskın yapar, o dönemlerde bu şekilde ev meclislerinde yapılan eğlence yasaktır. Misafirlerden biri polislerden çekinmeyerek, cesaret gösterir. Bu cesur duruş, şöyle işlenmiştir:

“Hiç şüphe yok, yeni gelen komiser sabaha kadar süreceği anlaşılan bu meclisi dağıtmaya gelmişti. Huysuz, aksi bir adamdı; kara, fırtınaya bakmaz, gece gündüz demez, kasabayı dolaşır, kahpelere, çapkınlara kırbaç atardı. Külâhçızade: ‘Açın be gelsin!’ diye haykırdı.” (SB, s.76).

“Şaka” hikâyesinde bir gece sahilde toplanan gençler karanlıkta yüzmeye yeltenirler. İçlerinden ikisi daha temkinlidir ancak Servet Efendi denize girmek ister, karanlıkta yüzme cesareti vardır. Bu cesur tavır şu cümlelerle aktarılmıştır:

“Fakat öbürü dinlemiyordu; denizden hiçbir vakit korkmamış, gece veya gündüz soğuk veya sıcak diye bir gün itiraz ettiği görülmemişti.” (Ş, s.87).

“Şaka” hikâyesinde denizde yıkanan Rum kızı Despina'ya şaka yapmak isteyen Servet Efendi'nin cüretinden şöyle bahsedilmiştir:

“Bu Servet de ne yaman bir külhanbeyi, ne cesaretli ne kabına sığmaz bir adamdı; su çapkınlık nereden de hatırına gelmişti, ne tuhaf olacaktı; suyun içinde kıskaç gibi bir şey, söyle yakalayınca kız kim bilir nasıl haykıracak, nasıl korkacak, rıhtıma nasıl çırpınarak kaçacaktı.” (Ş, s.88).

“Küs Ömer” hikâyesinde cesaret değeri, kazların dövüş sırasında takındıkları eda ile şöyle sezdirilir:

“Zehra'nınki hasmını görür görmez bütün tüyleri dimdik olarak bir silkiniyor, soluk aldirmeden atmaca gibi atılıyordu.” (KÖM, s.95).

Aynı hikâyede kaz sürülerinin birbiriyle karşılaşmasında cesur tavırlar sergilendiği şu şekilde ifade edilmektedir.

“Sürülerin arasında üç arşın kalmıştı, birden aktarın kazı irkildi, silkindi; tüyleri dimdik kalkarak kayar gibi bir süratle diğer sürünün önüne geldi, durdu. Başını havada tutarak meydan okuyordu.” (KÖM, s, 98).

“Komşu Namusu” hikâyesinde Şakir Efendi’nin evine girip çıkan adamın kimseden korkmaması, cesaretli oluşu şöyle anlatılır:

“Yabancı korkusuzdu. Evin hizasını bulunca döndü, yaklaştı, çingırağa dokunmadan açılan kapının karanlığında birden görünmez oldu.” (KN, s.128).

“Hakkı Sükût” hikâyesinde Fotika adlı fabrika işçisinin ölmesi üzerine o fabrikada çalışan Hasip Efendi, içten içe fabrikanın suçluluğunu bilse de gidişata sesini çıkarmaz. Papaz ise cesaret göstererek, başına gelebilecekleri umursamayarak fabrikanın ölümler üzerindeki kötü etkisini şu cümlelerle eleştirmiştir:

“Papaz, ihtilaçlı bir sesle söylendi: ‘Doğru fakat bunlar fayda vermedi; onu da hepsi gibi sizin fabrikanız öldürdü, daha da öldürecek.’” (HS, s.146).

“Kuvvete Karşı” hikâyesinde Amerikan gemicilerin halk üzerinde baskın bir güç oluşturması ile birahane Suphi ve İzmaro’yu rahatsız etmesine dayanamayarak onlara karşı koyan bir asker cesaret örneği sergilemiştir. Bu cesaret örneği şöyle aktarılmıştır:

“O zaman, neferlerden biri artık bu maskaralığa nihayet vermek için fesi kaptı masaya fırlattı, sonra sarı herifi kolundan yakalayarak içlerine aldı.” (KK, s.157).

Aynı hikâyede gemicilere karşı koymayarak küçük düştüğüne inanan Suphi; cesaretini toplar, evden alalacele çıkar ve tek başına onlarla yüzleşmeye gider. Suphi’nin kalabalık asker grubuna karşı tek başına karşı koyma cesareti göstermesi şöyle anlatılmaktadır:

“Aşağı doğru yürüdü, döndü, birden gemicileri kendisine çok yakın gördü; havagazi lambasının altına gelmelerini bekledi, sonra kırmızı herifi aralarında fark edemeyince fırsatı kaybetmek korkusuyla gerildi, kolunun olanca kuvvetiyle içlerinden birine koca bir yumruk indirdi.” (KK, s.159).

“Cer Hocası” hikâyesinde Asım; cer hocası olarak Anadolu’ya yol alması ile ilgili bir iç muhakeme yapar, kendisi dahi bu cesurca harekete şu cümlelerde hayret etmektedir:

“Şimdi düşünüyordu: bu uzun sefere, bu garip yolculuğa nasıl razı olmuş, İstanbul’da on beş gün içinde beceriksiz ve mahcup aç kaldığı, bir iş yapamadığı hatta ufak bir tecrübede bulunmadığı hâlde cer hocası olmaya nasıl cüret göstermişti.” (CH, s.166).

Aynı hikâyede Asım, ağır bir hastalık atlattıktan sonra cesaretini kaybetmemiş ve yeniden yollara düşmüştür. Yola çıkışında gösterdiği cesaret şöyle anlatılmıştır:

“Bir hasta kadar ateşler içinde, ne düşündüğünü ne yapacağını bilemeyerek yola çıktı. Tarlalar, kar altında çok geniş, nihayetsiz zannolunuyor, telgraf telleri binlerce şahadet parmakları gibi bir noktaya dikili olan İstanbul’un, açlığın, zulmün yolunu gösteriyordu.” (CH, s.174).

“Garip Bir Hediye” hikâyesinde Feridun, vaktiyle bir Yahudi’nin hediyesi olan tıraş fırçasının değerini sormak için cesaretini toplamakta zorlanmıştır ancak bu noktada cesur olmak zorundadır. Feridun’un yaşadığı ikilem şöyle aktarılmıştır:

“Çarşıdaki kuyumcu dükkânlarının önünde Feridun, iki saattir dolaşiyor, hiçbirine girmeye cesaret edemiyordu.” (GBH, s.175).

“Bir Taarruz” hikâyesinde Hayrullah Efendi’nin yolunu kesip cüzdanından para almaya cesaret eden kişinin bütün korkularına rağmen ailesi için bunu yapma cesaretini göstermesi işlenmiştir:

“‘Kımıldanırsan vururum!’ dedi. Eli bir müddet kâğıtların üzerinde örümcek gibi korkunç, kararsız, şaşkın ve düşünceli dolaştı, dolaştı, parmakları büküldü, tereddüt eder gibi durdu, sonra yalnız bir tanesini, beş liralığı çekti, cüzdanı kapadı, sahibine uzattı.” (BT, 182).

Aynı hikâyede Hayrullah Efendi’nin yolunu kesip parasını alan kişinin bir zamanlar ne cesur bir asker olduğu, şimdiki güç duruma nasıl düştüğü şöyle anlatılmıştır:

“Demin gırtlığına sarılan adam, kendisi burada kârına bakıp işini yoluna koyduğu sıralarda, dört sene, göğsünü o işin rahat görülmesine ta uzaktan, harp meydanlarında siper yapmıştı.” (BT, s.184).

“Ayşe’nin Talihi” hikâyesinde kendini korumak isteyen Ayşe’nin eve gelen kişiden kurtulma çabası ölümle sonuçlanmış, Ayşe çok korkmuş fakat işi çözebilmek için de cesaret gösterip ilk adımı atmıştır. Bu ilk adım şöyle işlenmiştir:

“Öbürü dışarı fırladı. Bir müddet evde yağmurun şakırtısından başka bir şey duyulmadı. Ayşe bu uzun bekleyişten bir şey anlamayarak fakat korku duyarak kapıya yaklaştı, içeri baktı.” (AT, s.188).

Aynı hikâyede ceset ile başı derde giren Ayşe; çözümü bulmuş, cesaret göstererek uygulamaya koymuştur. Cesaret örneği gösteren Ayşe’nin yaptıkları şöyle aktarılır:

“Kendinde, on dokuzunu bulmamış bu soluk, sıska vücudu taşıyabilecek kuvvet hissetti; nefretle ellerini sürdü, sırt üstü sürüklemeye cesaret edemeyerek onu çevirdi.” (AT, s.189).

Ayşe, cesedi sürükleyerek evden çıkarmaya ve gömmeye uğraşmaktadır, bu sırada ölünün köpeği kapıyı aşındırır. Köpekten korkmasına rağmen Ayşe kendinde onu alt edecek cesareti bulur ve hamlesini yapar, köpeği öldürme cesaretini de kendine bulmuştur. Bu olay, şu cümlelerle okuyucuya iletilmiştir:

“Bakır maşrapayı mutfaktan kaptıktan sonra kapıyı iki parmak aralık etti, köpek koklayarak burnunu uzattı; yavaş yavaş üç parmak, sonra bir o kadar daha açtı, mengene içinde gibi uzanan bu müthiş basa kuvvetinin bütün müsaadesiyle bir darbe indirdi.” (AT, s.189).

Ayşe genç yaşına rağmen aynı gün içinde iki canlıyı öldürmüş ve annesi gelmeden sorunu çözmek için soğukkanlılıkla ve cesurca hareket etmeye şöyle devam etmiştir:

“Yağmur şiddetini azaltmıştı, gene de yağıyordu. Evvelâ ahırda paslı, kırık bir kürekle muvakkat bir çukur kazdı, sonra iki cesedi oraya sürükledi.” (AT, s.190).

“Garaz” hikâyesinde kasabadan İstanbul’a göç eden ailenin bir müddet ev dışındaki alanlarda cesaretli olamayışları ve bunun olumsuz etkisi şu cümlelerle konu edilmiştir:

“Zaten bir müddet ana, kız büyük mağazaların sadece vitrinleri önünde durup bakmışlar, içeriye girmek cesaretini bulamamışlardı.” (Ga, s.194).

“Fener” hikâyesinde Ebu Ali, lambasını tamir eden çavuşa lambasının ışığı tekrar söndüyse bile tekrar danışmaya cesaret edemez. Bu cesaret edemeyiş onun bir yalana inanmasına sebep olmuştur. Cesur olamamanın yarattığı kötü durum şöyle aktarılır:

“Ebu Ali, bir daha yanıma gelmedi. Elbette pil tükenmiş yahut ampulün teli yanmış, fener muhakkak sönmüştür. Sönmüştür ama o, padişah duasında kusur ettiğine inanarak kabahati kendisinde bulmuş ve onun için de korkusundan bir daha yanıma çıkmak cesaretini gösterememiştir.” (F, s.36).

“Gözyaşı” hikâyesinde Balkan Harbi sırasında düşmanın köylere saldırması sebebiyle insanlar kaçmaktadır. Dul Ayşe’nin çocuklarını korumak için girdiği bu yolda yaptığı her şey bir cesaret örneğidir. Bu cesaret örneği şöyle işlenmiştir:

“Dul Ayşe de hazırdır; bir atın üstündedir. Terkisinde beş yaşındaki oğlu, belinden sımsıkı sarılmış, önünde üç yaşındaki kızı bir kuşakla dizlerinden eyere bağlı, kucağında bir yaşına basmayan yavrusu uykuda...” (G, s.43).

Aynı hikâyede yollara düşen tüm insanlar; canlarını korumak için orduya yetişmek üzere cesurca mücadele etmektedir. Canı ve malı koruyamama korkusu karşısında düşmandan kurtulma mücadelesindeki cesaretli tutum tezatlıklarla şöyle verilmiştir:

“Öndeki umut, ordumuza yetişmek, arkadaki korku düşman ordularına çiğnenmek!” (G, s.43).

“Keklik” hikâyesinde dişi keklik ile tuzağa düşürülen kekliklerin avı sırasında yaşananlar, istediğini elde etmek isteyen kekliklerin cesaretini şu cümlelerle gösterir:

“Ortada üçüncü bir keklik vardı; bu keklik kavga sırasında gelmişti, tüfeğin patladığını işitmiş, kuşların vurulduğunu görmüştü. İşte bu keklik ölüm tehlikesini hiçe sayarak pençeleri üzerinde yükselmiş, göğsünü dikmiş, dışının gizlendiği çalılığa doğru o kahpe sesine doğru, önüne geçemeyeceği bir cinsiyet hırsıyla pervasız yürüyordu.” (Kek, s.50).

“Akrep” hikâyesinde *Ebu Akrep* lakaplı kişi, kıyafetinin içinden akrepler alıp omzuna, koluna koyup dizmektedir. Kişi, akrepten kesinlikle korkmamakta ve cesurluğu ile insanları şaşırtmaktadır. Bu korkusuz davranışlar hikâyede şu cümlelerle işlenmiştir:

“İri bir akrep... Bakalit sigara kutusu iriliğinde, o sertlikte, o irilikte, o renkte bir akrep. Bu akrebi tekrar göğsüne koymadı. Yere de atmadı; sol kolunun üstüne, çıplak etine oturttu.” (Ak, s.53).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde cesaret değeri; bir girişimde bulunmadan önce cesaretini toplayabilme süreci ve sonuca ulaşma, yeteneklerine ve davasında haklı oluşuna güvenenlerin cesur davranması gibi durumları içeren olayların meydana gelmesi ile bir hakkı, bir varlığı, vatanı savunmak için cesaretini ortaya koyan kahramanların düşündükleri, yaptıkları etrafında işlenmiştir.

4.1.5. Özyönelim

4.1.5.1. Akıl Yürütme Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

İnsanlar; belleklerinde oluşan yaşam izleri, tecrübeler ve anılar ekseninde karşılaştıkları durumları çözümleyebilmek için akıllarının rehberliğine başvurur. Bu rehberlik, yeni durumları mantık ilkelerine uygun olarak biçimlendirir ve onlardan yararlanmayı sağlar. Bu sürecin başlangıç anından sonlanmasına değin tamamına akıl yürütme denir.

Aklın kendini ve kişiliğimizi yönetişi sebebiyle çok önemli olduğunu belirten Demirel (2006, s.16); aklın, insanların diğer varlıklarla ve doğayla olan iletişimini kurmasını sağladığını ifade etmiştir. Aklın kurduğu iletişim; insanın yaşamını iyi yönlendirmesini, doğruyu daha kolay bulabilmesini ve seçimlerinde en yüksek yararı edinmesini sağlar. Refik Halid Karay'ın hikâyelerinde akıl yürütme değerinin işlenme sıklığı tablo 4.11'de verilmiştir.

Tablo 4. 11. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Akıl Yürütme Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Akıl Yürütme			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	8, 26, 36	Yara	10, 11
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	-
Koca Öküz	-	Antıkacı	22
Vehbi Efendi'nin Şüphesi	63	Testi	30
Sarı Bal	77	Fener	36
Şaka	87, 89	Zincir	-
Küs Ömer	-	Gözyaşı	42, 44
Boz Eşek	104, 105	Keklik	-
Yatır	111, 113, 117	Akrep	53
Komşu Namusu	123, 129	Köpek	-
Yıldı Bir	138	Lavrens	-
Hakkı Sükût	148	Çıban	-
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	72
Cer Hocası	171	Güneş	78, 81
Garip Bir Hediye	179	Hülle	-
Bir Taarruz	-	İstanbul	-
Ayşe'nin Talihi	-	Dişçi	-
Garaz	-		

“Yatık Emine” hikâyesinde Emine'nin kasabaya gönderilmesi üzerine ne yapacağını bilemeyen acemi jandarma mülazımını şu şekilde akıl yürütmektedir:

“‘Getirin onu buraya!’ dedi. Ne yapacağını kendisi de pek iyi bilmiyordu. Lakin evvela şu kadını bir defa görecekti; sonra, sonra da belki korkutacak surette ona bazı emirler verebilirdi.” (YE, s.8).

Server ile Emine yolda karşılaşırlar. Rahatça konuşabilmek ve insanların dikkatini çekmemek için akıl yürütürler ve durumlarına şöyle çare bulurlar:

“Emine dedi ki: ‘Bizi görürler, laf olur.’ Server: ‘Öyle ise gel, nah şuracıkta kireç ocağı var, siper yer, rahat rahat konuşuruz.’” (YE, s.26).

Aynı hikâyede çavuş ve arkadaşı, bir gece Emine’nin evine giderler. Karanlıkta önlerini göremeyen iki adam, akıl yürütme yoluyla şu şekilde yönlerini bulurlar:

“Elleriyle duvarı yoklaya yoklaya biraz gittiler; çehrelerine iri iri, yumuşak kar parçaları çarpıyor, yapıştıyordu. Sabaha kadar bastırarak.’ diye söylendiler. Sonra ellerine kerpicein yerine tahta iliştğini anlayınca: ‘Nah, kapıyı bulduk.’ dediler; kancasını yokladılar.” (YE, s.36).

“Vehbi Efendi’nin Şüphesi” hikâyesinde iki ev arasındaki kapıyı nasıl çıkaracağını bilemeyen Vehbi Efendi’ye yardım için Hanife de şöyle akıl yürütür:

“Lakin kapı, zıngırdıyan kilidine, esneyen aynalarına rağmen dayanıyor, bir türlü açılmıyordu. O zaman kız, yol göstermek lüzumunu hissederek: ‘Yukarı kaldır, kancalarından kurtulur!’ dedi. Sahi, en muvafıkı bu idi; Vehbi Efendi çömeldi, bir eliyle altından, diğeriyle de devrilmesin diye ortasından tutarak kaldırdı.” (VEŞ, s.63).

Hanife’nin kışkırtmalarına kayıtsız kalamayan Vehbi Efendi, iki evin arasındaki kapıyı söküp diğer tarafa geçer. Tam o anda akıl yürütme yoluyla doğruyu bulur ve hata yapmaktan kurtulur. Bu akıl yürütme sürecini şu cümlelerde görmekteyiz:

“Vehbi Efendi de duruyor, düşünüyordu. Birden, zihninin yüklü bulutları içinden bir şimşek çaktı. Korkunç, dehşetli bir fikir önünde aydınlandı, canlandı, arzular, hırslar ile hareketlenmiş vücudunu olduğu yere mihladı. Ya bir çocuk olursa, bir defa alışan ayakları onu her akşam buraya çeker, bir gün, beş gün, sonra... Sonrası tehlikeli idi, ömrünün o pürüzsüz, engelsiz yürüyüşü arasında bu ne yaman bir set, davalar, dedikodularla donanmış salkım saçak ne çirkin bir kepazelik olurdu.”(VEŞ, s.63).

“Sarı Bal” hikâyesinde yataklardan birindeki fazladan kişinin kim olduğunu bulmak amacıyla Külâhçızade şöyle akıl yürütmektedir:

“Külâhçızade düşündü Sarı Bal’ın iki oğlundan başka çocuğu yoktu, o hâlde yan yatakta bir tümsek yapan ne idi?” (SB, s.77).

“Şaka” hikâyesinde karanlıkta bir şey göremeyen Servet Efendi ve arkadaşları, duydukları seslerden yola çıkarak az ileride neler olduğunu akıl yürütme yoluyla çıkarmaya çalışır. Refik Halid Karay, bu akıl yürütme sürecini şu cümlelerle işlemiştir:

“Servet Efendi: ‘Bir şey görülüyor!’ diyordu. Evet, bir şey görülüyordu; yalnız suların çırpınışı, kısık, kesik kahkahalar, bir cıvıltı bu karanlık yerde neşeli bir sergüzeştin geçtiğini anlatıyordu.” (Ş, s.87).

Aynı hikâyede Servet Efendi’nin suya dalmasının ve şaka yapmak için kızlara yaklaşıyor olmasının ardından beklenen tepkiyi duyamayan arkadaşları, neler olmuş olabileceği konusunda şöyle akıl yürütür:

“Aradan hayli bir zaman geçtiği hâlde beklenen çığlık kopmadı. Şakir Efendi: ‘Yapmadı, dönecek!’ dedi. Hâlbuki dönmüyordu da...” (Ş, s.89).

“Boz Eşek” hikâyesinde yolu yakından geçen köylüler; şu cümlelerde gözlemlendiği üzere akıl yürütme yoluyla köyün yolunu kullanarak yollarını kısaltmakta, zamandan kazanmaktadırlar:

“Bir vilayetten diğerine geçen arabasız yolcular, bazen, havalar çok kurak gidip Kızılırmak geçit verirse, şoseyi bırakırlar ve kestirmeden bu köye uğrayarak iki gün yol kazanırlardı.” (BE, s.104).

Aynı hikâyede yolu köyden geçen yolcunun ölümü üzerine vasiyet ettiklerini yerine getirebilmek için köylüler şöyle akıl yürütmektedir:

“Mezarlıktan dönen köylüler, ellerinde kalan bu liralarla merkebi ne yapacaklarını, bu emri yerine nasıl getireceklerini kestiremiyorlar, asmanın altında birleşip konuşuyorlardı. Nihayet, bir defa kazaya varıp hâkimden danışmaya karar verdiler.” (BE, s.105).

“Yatır” hikâyesinde İlistir Nuri, yakınlarda bulunan Maslak Ormanı’ndan odun elde etmeye yanaşmayan köylüleri ikna etmek için şu şekilde akıl yürütmektedir:

“İki sene için peşin para ile kiraladığı hamamı, yakacak bulamadığından kapatmaya mecbur olan İlistir Nuri: ‘Ah şu Maslak’taki orman! Ne etsek de köylüyü kandırsak? Kasabaya dört saat...’” (Y, s.111).

Aynı hikâyede İlistir Nuri’nin işini kurtarabilmesi için akıl yürütmesi ve bir çare bulması şarttır. Bu yüzden hamama odun bulmak için şu cümlelerde akıl yürütmeye devam etmektedir:

“Bir çare bulamazsa hamam, ona tarlalarını sattıracak, İlistir’i batıracaktı. Haftalardan beri çare arıyor, dalgın dalgın dolaşıyordu.” (Y, s.113).

İlistir Nuri, Maslak’taki ormanda türbesi bulunan evliyanın rüyasına girdiğini söyleyerek Abdi Hoca’yı kandırır ve Abdi Hoca’yı zor durumda bırakan bir sorusunu sorunca Abdi Hoca vereceği cevap için şöyle akıl yürütmek durumunda kalır:

“İlistir Nuri’nin bu sade fakat cevap isteyen suali karşısında hoca yutkundu; düşündü. Hayır, diyemezdi, İlistir’e, Kadirî Şeyhi’ne, belki de daha başkalarına görünen velinin ona daha evvel görünmesi icap etmez miydi? Hem mademki onlara da Abdi Hocanın ismini vererek zahir olmuştu, vukufsuz görünmek dal budak salan şöhretine ta dibinden bir balta vurmamak demektir.” (Y, s.117).

“Komşu Namusu” hikâyesinde komşu kadının pencereden uzattığı renklerin anlamlarına dair akıl yürüten Şakir Efendi, o güne ait çıkarımından şöyle bahseder:

“İnanmazsa bu akşam gizlice bizim eve gelsin, sabahleyin işaret beyazdı, demek Baki eve gitmeyecek ve herif gelecek, gözleriyle görür.” (KN, s.123).

Aynı hikâyede Şakir Efendi, tavuklarının neden huzursuz olmuş olabileceğine dair şu ifadelerle akıl yürütmektedir:

“Yalnız bu gece kümeslerinde hiç rahat etmeyen tavukların mütemadiyen kanatlarını vurdukları iştiliyordu. Şakir Efendi, tam bu sırada onları, tavuklarını, kendi malını düşünüyor: ‘Sıcaktan, belki de pireden...’ diyordu.” (KN, s.129).

“Yılda Bir” hikâyesinde Bekir, bir yıl boyunca çingenelerin o civarda tekrar konaklamasını beklemektedir. Bir gece bazı sesler duyar, şöyle akıl yürütür ve sonuçta da onların geldiğine kanaat eder:

“Bir gece sesler duyuldu, yerinden fırladı. Köpekler haykırıyordu. Şüphesiz gelmişlerdi.” (YB, s.138).

“Hakkı Sükût” hikâyesinde Fotika’nın ölümü üzerine fabrika sahibinden hesap soran Hasip Efendi’nin karşısındaki Hidayet Bey, ne demesi gerektiğine dair şöyle akıl yürütmüştür:

“(…) Saatçizade bir cevap bulmak, bir şey söylemek arzusuyla hâlâ duruyor, arıyordu, Hasip’i kolundan tutarak bir işçi kızı gibi sokağa atmak kolay değildi; zira iş zamanı fabrika ustasız, adamsız kalacaktı; zira bu fikirlerle, bu isyan fikirleriyle kovulan adamlardan daima çekinmek lazımdı.” (HS, s.148).

“Cer Hocası” hikâyesinde köydeki yalağın etrafına su sıçratması problemini kısacık bir akıl yürütme ile çözebilen Asım, etrafındakilerin bunu düşünmemesine üzülmemektedir. Asım’ın akıl yürütüş süreci ve ve insanların cehaletine üzülüğü şöyle aktarılmıştır:

“Sırıklı ve odun bedenli kuyudan çekilen su bir kütüğün oyulmasıyla yapılmış olan yalağa dökülüyor, sular taşarak etrafta bir hayli yeri çamurluyordu. Bütün bu halk, oraya gelince sağa sola sıçırıyor, zıplıyor, şikâyet ediyordu. Asım, bir ufak hendek kazılarak hâledilebilecek bu zorluğun idrak olunmamasına şaşırıyor, acıyordu.” (CH, s.171).

“Garip Bir Hediye” hikâyesinde Feridun, tıraş bıçağının içinden çıkan elmas parçalarının değeri hakkında akıl yürütürken aynı zamanda Yahudi’nin onu kandırıp kandırmadığına dair şöyle düşünceler içerisindedir:

“İdarenin ölgün ışığına tutup baktığı zaman bunların birer elmas parçası olduğunu anlamıştı. Fakat acaba sahte miydi? Yahudi’nin burada da bir hilesi, bir hıyaneti mi vardı?” (GBH, s.179).

“Yara” hikâyesinde yaralı bedevinin yarasını inceleyenler yara hakkında şu şekilde akıl yürütmektedirler:

“Bedevinin sırtına baktık. Sol tarafından bir kurşun yemiş. Kan, içine sızmış olacak ki entarisi boyanmamış.” (Ya, s.10).

Aynı hikâyede ev sahibinin bazı ipuçlarından hareketle yaralıyı ameliyat edecekleri sonucuna akıl yürüterek ulaşması şu cümlelerle ifade edilmiştir:

“O, aşağı indikten biraz sonra burnuma mutfaktan yana, tavada yakılan bir zeytinyağı kokusu geliyordu. Anladım ki bir ameliyata hazırlanıyoruz.” (Ya, s.11).

“Antikacı” hikâyesinde Afgan olduğunu söyleyen antikacıya inanmayan müşteri onun nereli olduğunu anlayabilmek için şu cümlelerle akıl yürütmektedir:

“Gayet muntazam, hatları nazik, teni beyaz ve mat bir çehre; gözleri âdeta mavi ve saçları sarışın, ensesinde gür ve pembe bir kan tabakasının kuzey insanlarını ve Anglosaksonları hatırlatan feyzini görmekteyim. Bu renge cenupta ve Asya’da rastlanmaz. Zihnimden Afganistan’a ait bütün malumatımı geçirmekteyim.” (An, s.22).

“Testi” hikâyesinde boğazından eşek arısı tarafından sokulmuş olan hastanın durumuna mukabil şöyle akıl yürüten kahraman, hastanın çok yaşamayacağı sonucuna ulaşmıştır:

“Şüphe yok, hasta Beyrut’u bulamayacaktı.” (T, s.30).

“Fener” hikâyesinde sergiden aldığı fenerin ışığı sönünce Ebu Ali, kumandanlardan birine başvurur. Kumandan, şöyle akıl yürütmüş Ebu Ali’nin derdine derman olmuştur:

“Ebu Ali’nin fenerini elime aldım, evirdim, çevirdim baktım pili kaymış... Çekmecenin içinde, kendisine göstermeden, bir kâğıtla sıkıştırdım; yandı.” (F, s.36).

“Gözyaşı” hikâyesinde ev sahibi olan adam, Ayşe’nin konuşmasını farklı bulmuş, şu cümlelerle akıl yürütmüş ve onun Rumelili olduğu gerçeğini fark etmiştir:

“Yeni tuttuğu hizmetçi kadına dedi ki: ‘Dilin Anadolu’ya benzemiyor. Rumelili misin sen?’” (G, s.42).

Aynı hikâyede Ayşe’nin kaçış sırasında çıkar yol bulabilmek için akıl yürütmesi şu cümlelerle aktarılmaktadır:

“Fakat geride kaldığını anlayıp bir müddet sıkı yürüyünce artık bu üç çocuğu birden taşımak, sürüklemek imkânı kalmadığını görüyor, hem koşuyor, hem düşünüyor: İkisini olsun kurtarmak için birini feda etmek, hafiflemek lazımdır.” (G, s.44).

“Akrep” hikâyesinde akrelerin hareketlerinden yola çıkarak akıl yürüten misafirler, akrelerin yerlerini aradığı sonucuna şu cümlelerle ulaşır:

“Bir müddet, kuşakla bel arasında bu entarinin, içinden kımıldandığını, kıvrandığını, kabarıp indiğini gördük. Akrepler; muhakkak çıplak ten üzerinde kıvıllı kıvıllı, alıştıkları yerlerini arıyorlardı.” (Ak, s.53).

“Kaçak” hikâyesinde esir düştüğü yerden kaçan Türk askeri, elindeki krokiyi yorumlar ve akıl yürütmelerinin sonucunda yaklaşık olarak nerede olduğunu tahmin eder. Yolunu bulabilmesi için tek çaresi akıl yürütmektir. Akıl yürütme süreci şu cümlede işlenir:

“Elimdeki krokiye göre bir ormana ve Kırıyurd adında bir kasabaya yaklaşmış olmağım lazımdı.” (K, s.72).

“Güneş” hikâyesinde hünkâr yaverinin iki heybe dolusu altını teslim etmek için aştığı yolların daha kısa nasıl kat edileceği konusunda birkaç asker şöyle akıl yürütmektedir:

“Kumandan acıyarak yüzüme bakıyordu: ‘Öyleyse’ diyordu. ‘Bu çocuk Medine yolundan gidecekti, buralara neden geldi? Basra’dan daha kolay olurdu.’”

‘Zannetmem, Yenburg’a inip kestirme geçiverecekti.’” (Gü, s.78).

Aynı hikâyede hayal mi gerçek mi belli olmayan anılarını anlatan Osmanlı zabitanın yaşadıkları konusunda etrafındakiler akıl yürüterek neler olmuş olabileceğini tartışmaktadırlar. Kahramanların akıl yürütme süreçleri şu cümlelerle ifade edilmiştir:

“‘Bu peri masalı, galiba, kırk gün kırk gece sürdü. Gene de zihnimde hâlâ sürüyor!’
Osmanlı zabiti daha söyleyecekti. Fakat içimizden biri acele etti: ‘Anladım’ dedi,
‘Sizi güneş çarpmış!’” (Gü, s.81).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde akıl yürütme değeri; karakterlerin bir sonraki adımlarında ne yapacaklarına dair akıl yürüttükleri olaylarla verilmekle beraber temkinli davranmaları gereken durumlarda akıl yürüttükleri durumlarla da işlenmiştir. Karakterler; bir problemi çözmeleri yahut pratik davranabilmeleri gerektiği durumlarda akıl yürütmektedir. Kimi hikâyelerde de karakterler, sonuca daha hızlı ulaşabilmek için elde verileri yorumlamak ve akıl yürütmek durumunda kalmışlardır.

4.1.5.2. Bağımsız ve Özgür Düşünme Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Düşünme “Duyum ve izlenimlerden, tasarımlardan ayrı olarak aklın bağımsız ve kendine özgü durumu” (TDK, 2005, s.592) demektir. Aklın üretime geçmesinden ürün ortaya koymasına değin yaşadığı sürecin tamamı düşünme olarak adlandırılır. Akıl, düşünme sürecinin tamamında bağımsız olmalıdır. Bağımsız olmayışı demek, seçimlerinin irade dışında olması, ürünlerinin etki altında ortaya konmuş olması ve özgür olamayışı anlamına gelir çünkü özgürlük “Bağımsızlık, dış etkenlerden bağımsız hareket etme ya da insanın kararlarını kendi düşüncelerine göre belirleyebilmesi ve seçimlerini kendi iradesiyle yapabilmesi” şeklinde tanımlanmaktadır (Girgin, 2012, s.139).

Hökelekli (2013, s.96), özgürlüğün “Akıl dışı tutkuların sesine karşın; aklın, sağlığın, huzurun, vicdanın sesinin dinleme ve izleme yeteneği” olduğunu belirtir. Bu yetenek; insanları; durumlar arasında karşılaştırmalar, elde edilen verilerle ilgili analizler yapmaya yönlendirir. İnsan hür iradeleriyle seçimler yapabilmek için aklın yolunu tutar ki ideal insan tipi hür iradesiyle düşünmektedir.

Başkalarının gölgesi altında kalan insanların, diğerlerinin yolundan ilerlerken kendi bağımsız fikir dünyasını oluşturamaması büyük bir sorundur. Nitekim Kağıtçıbaşı

(2007, s.100) tarafından da psikolojik düzeyde birbirinin içine girmiş benlik ilişkileri sağlıklı olarak, ayrılmış benlik ise sağlıklı olarak yorumlanmıştır. Refik Halid Karay'ın hikâyelerinde bağımsız ve özgür düşünme değerinin işlenme sıklığı tablo 4.12'de gösterilmiştir.

Tablo 4. 12. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Bağımsız ve Özgür Düşünme Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Bağımsız ve Özgür Düşünme			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	17, 23	Yara	13
Şeftali Bahçeleri	41, 43	Eskici	-
Koca Öküz	57, 58	Antikacı	-
Vehbi Efendi'nin Şüphesi	-	Testi	-
Sarı Bal	75	Fener	-
Şaka	87	Zincir	-
Küs Ömer	-	Gözyaşı	-
Boz Eşek	-	Keklik	-
Yatır	-	Akrep	-
Komşu Namusu	126	Köpek	-
Yıldı Bir	-	Lavrens	63
Hakkı Sükût	140	Çıban	-
Kuvvete Karşı	158	Kaçak	71
Cer Hocası	164, 174	Güneş	79
Garip Bir Hediye	-	Hülle	86
Bir Taarruz	182	İstanbul	-
Ayşe'nin Talihi	-	Dişçi	-
Garaz	-		

“Yatık Emine” hikâyesindeki şu cümlelerde Rum eczacının kimsenin etkisinde kalmayan, bağımsız ve özgür düşünebilen ve olaylara karışmamayı tercih eden biri olduğu görülmektedir:

“Lakin memlekette her türlü fenalıkların artmasını beklediği hâlde lakırdıya hiç karışmaz, ufak bir mütalaa yürütmez, pek mecbur kaldığı zaman da sade: ‘Çok sasti bu ise!’ derdi.” (YE, s.17).

Aynı hikâyede Emine, halkın onu dışlaması sebebiyle yersiz yurtsuz kalınca hayatta kalabilmek ve barınabilmek için çareler aramaktadır. Ona karşı olan halka rağmen bağımsız düşünür ve arzuhâlcilere başvurur. Bu davranışı şöyle aktarılmıştır:

“Emine, günlerce beklemiş, ne komşulardan ne de müracaat ettiği jandarma çavuşundan bir yardım görmüştü. Ne yapacaktı? Bir gün sıkıca örtündü, arzuhâlcilere birer birer başvurdu.” (YE, s.23).

“Şeftali Bahçeleri” hikâyesinde sürekli eğlence âleminde yaşayan kalemdeki memurlara uymayan Agâh Bey’in onların tesirinde kalmamak için ısrarlara direnişi, bağımsız ve özgür düşünebildiği için de davetlerin tümünü reddedişi şöyle ifade edilmiştir:

“Muhasebecinin ‘Arzu buyurursanız bahçelere gidelim, merkep hazırlattık, eğleniriz!’ teklifini derhâl sert bir yüzle reddetti.” (ŞB, s.41).

Aynı hikâyede Agâh Bey’in bağımsız hareketleri ile diğerlerine uymaması bu tembel memurları hiç de mutlu etmemektedir. Agâh Bey’in bağımsız tutumunu şu cümlelerde de görmekteyiz:

“Aradan iki ay geçtiği hâlde, hâlâ şeftali bahçelerinin akşamcılığına onu götürmemişlerdi. Kafasına zevk, eğlence düşüncesi sokamıyorlardı.” (ŞB, s.43).

“Koca Öküz” hikâyesinde öküzü kasaba satan Hacı Mustafa’nın da öküzü satın alan kasabın da işlerini bağımsız ve özgür bir biçimde halletmeleri şu şekilde aktarılmıştır:

“Rıza kendisi gelip ahırdan alacak, götürecekti. ‘Sana ahırda öküzü sattım, ben ötesine karışmam ha!’ diyordu. Kasap razı oldu, paraları saydı.” (KÖ, s.57).

Aynı hikâyede Hacı Mustafa’nın zorlamalarına rağmen yerinden kıpırdamayan öküz, kasap onu almaya geldiğinde hiçbir baskı görmeden kendiliğinden kalkıp kasapla gitmiştir. Öküzün davranışı üzerinden bağımsız ve özgür düşünme değeri şöyle aktarılır:

“Gözleri dört açıldı: Koca öküz başını çevirdi, kasabın kirli elbiselerini derin derin gürültülü bir nefesle kokladı, kokladı, sonra kımıldandı, toplandı, yavaş yavaş kalktı. Şimdi Cavga Rıza’nın önüne katılmış, ahırdan çıkmış, bahçeyi geçmiş, tozlu yolda, her adımda biraz daha ufalıp silinerek kasabaya doğru gidiyordu.” (KÖ, s.58).

“Vehbi Efendi’nin Şüphesi” hikâyesinde Vehbi Efendi, bağımsız ve özgür düşünmekte tüm ısrarlara rağmen kimsenin etkisinde kalmamakta ve kendi seçimiyle evlenmemektedir. Vehbi Efendi’nin bu davranışı şu cümlelerle ifade edilmiştir:

“Doğuşundan o kadar beceriksiz, bezgindi ki otuzunu geçtiği, dört kuruş maaşına imrenerek kismetler ta ayağına geldiği hâlde evlenmemiş, kadın nedir, daha henüz tatmamıştı.” (VEŞ, s.60).

“Sarı Bal” hikâyesinde Sarı Bal, misafirlerini sarhoş etmek için içkileri çok hızlı servis etmektedir ancak misafirler bu etki altında kalmadan bağımsızca düşünerek içmeyi

reddederler. Bağımsız ve özgür düşünmenin kişinin kendini korumasında da etkili olabileceğini ifade eden cümleler şu şekilde aktarılmıştır:

“Külâhçızade, şimdiden yarı ayıktı; diğerleri de ispiertonun fasılasız mideye dolmasından bir uyku duyuyorlar, esniyorlardı. Bir aralık farkına vardılar: ‘Ne oluyoruz be, ardımızdan cellat mı kovalıyor?’ itirazıyla uzatılan kadehi içmediler.” (SB, s.75).

“Şaka” hikâyesinde gece vakti denize girmeye yeltenen Servet Efendi’ye arkadaşları muhalefet etseler de Servet Efendi’nin etki altında kalmadan özgürce denize girmesi şöyle anlatılmıştır:

“Arkadaşları: ‘Ne yapıyorsun? Çocuk mu oldun yahu! Şimdi denize girilir mi? Yarın sabah, hep beraber Gümrük kulübesinin önünde girerdik’ diyorlardı. Fakat öbürü dinlemiyordu; denizden hiçbir vakit korkmamış, gece veya gündüz, soğuk veya sıcak diye bir gün itiraz ettiği görülmemişti.” (Ş, s.87).

“Komşu Namusu” hikâyesinde komşusu ve iş yerinden arkadaşı olan Şakir Efendi’nin onu yönlendirmesine içten içe kızan Baki, bağımsız düşünmesinin kısıtlandığını düşünerek huzursuzlanır. Bu huzursuzluğu şöyle anlatılmıştır:

“Demek bu gece evine girmeye hakkı yoktu. Artık kendi fikriyle değil, arkadaşlarının ihtarıyla yaşamaya, hareketinden, onlara izahat vermeye mecburdu.” (KN, s.126).

“Hakkı Sükût” hikâyesinde fabrikadaki işçi kızlara üzülen Hasip Efendi; işverenlerin etkisinde kalmadan, onlardan korkmadan, bağımsız ve özgür düşünerek işin başından ayrılır. Hasip Efendi’nin huzursuz ruh hâli ile kafasını toparlayabilmek için özgürce inzivaya çekilmesi şöyle aktarılmıştır:

“Hasip Efendi; böcekhanelerden birine çekilerek şu kızgın odadan, cehennem nefeslerini duyduğu mancınıklardan uzakta bir iki saat dinlenmeye karar verdi.” (HS, s.140).

“Kuvvete Karşı” hikâyesinde bağımsız hareket eden Suphi’nin uğradıkları saldırıların ardından intikam alma girişimleri şöyle anlatılmıştır:

“Gemicilerin gene orada içip kudurdıklarını düşündü. Beynini yakan bir şimşekle karar verdi. ‘Şimdi gelirim!’ dedi, merdivenleri dörder dörder atladı, kapıyı açıtırıp

sokağa fırladı. Tokatlıyan'ın camına dayandı, kendisini öldüren haksız, sefil kuvvete bir Rus anarşisti kiniyle baktı.” (KK, s.158).

“Cer Hocası” hikâyesinde Asım, yeniliklere açık bir karakter sergilemektedir. Şu cümlelerde bağımsız ve özgür bir şekilde cerre çıkmaya karar verdiği görülmektedir:

“Birden söylemeye cesaret edemeyerek: ‘Ben ne yapacağım, sizensiz ne olacağım?’ diye sordu; sonra cevap alamayınca ‘Beraber gitsek, olmaz mı?’ diye ilave etti.” (CH, s.164).

Aynı hikâyede Asım, köyün imamını işsiz bıraktığı için üzgündür ve Asım'ın hür iradesiyle köyündeki işinden ayrılıp yola çıktığı bölüm şöyle anlatılmıştır:

“Sonra imamı kovan köy halkıyla memuriyetinden tard olmaya sebep olanlardan büyük bir intikam almak hissi duydu. Sabah olurken kalktı, cübbesini giydi, yüzüne atkısını sardı, heybenin gözünde saklı mecdiyelerini aldı, sokağa fırladı.” (CH, s.174).

“Bir Taarruz” hikâyesinde Hayrullah Efendi, kendisini soyan hırsızın peşine kendi isteğiyle düşer. Bunu hür iradesiyle gerçekleştirdiğini ifade eden cümleler şu şekildedir:

“Hayrullah Efendi korkaktı fakat hem dinç, hem de çok meraklı, mütecessis bir adamdı. Şu acemi ve acayip hırsız, geçirdiği korkuya rağmen, kovalamak arzusuna mukavemet edemedi, ferah koşmak için kukuletasını indirdi ve daha fazla düşünmeden merakın ve memnuniyetin verdiği bir cesaret ve bir şevkle kaçanın arkasına düştü; yuvarlanır gibi süratle bayırı indi, karaltılar içinde, bastığı yeri görmeyerek, koşuyor, yetişmeye çalışıyordu.” (BT, s.182).

“Yara” hikâyesinde yaralı bedevinin sığındığı ev sahibine hediye vermesinin tamamen özgür düşüncesiyle gerçekleştiğini şu cümlelerde görmekteyiz:

“Elimi öptü, yalnız şunu söyledi: ‘Şu bindiğim kısrak gebedir, yavrusu senindir.’” (Ya, s.13).

“Antikacı” hikâyesinde ibrik satın almaya giden iki arkadaşta, antikacının bağımsızca ve özgürce dükkânı gezebilmeleri için icazet verdiği şu ifadelerle aktarılmıştır:

“‘İbrikleri görmek istiyorum.’ Kötü bir Fransızca ile öteki cevap verdi: ‘Dolaşın bakınız, arayınız, beğendiğinizi getiriniz, uyuşuruz.’” (An, s.21).

“Lavrens” hikâyesinde Lavrens’i yanına çağıran falcının üslubu uygun olmayınca yanındakiler falcıya kızsada Lavrens’in yanındaki kişinin etkisi altında kalmadan falcının dediğini yaptığını gösteren cümleler şu şekildedir:

“Bedeviye seslendim fakat o, yerinden kımıldamadı, sert bir suratla cevap verdi: ‘Siz buraya gelin!’ Ben kızacak oldum. İngiliz tınmadı, kalktı, sallanan gemide, esneyen ince tahtalardan aşarak falcının yanına gitti.” (L, s.63).

“Kaçak” hikâyesinde esir düşmüş olan Türk askerinin içinde bulunduğu zorlu koşulların onu engellemesine izin vermeyişi, bağımsız ve özgür düşünerek esaretten kaçması şöyle aktarılmaktadır:

“‘Kaçarım!’ dedim. Kaçmak için kanat bile kâfi gelemezdi Öyle olmakla beraber yine de kaçtım.” (K, s.71).

“Güneş” hikâyesinde altınları sahibine ulaştırmak için görevlendirilen ulağın, birlikte hareket ettiği insanları geride bırakarak onlara bağılı kalmayışı ve özgürce hareket etmesi şöyle ifade edilmektedir:

“At oynatarak gelen karşıcuları beklemeden, devemi çöktürmeden, boynuna asılarak yere atladım, o hurmalığa, o sulara, batmış güneş ışığında ayva peltesi gibi iç açıcı, tatlı, şuruplanmış görünen vahaya doğru koşmaya başladım.” (Gü, s.79).

“Hülle” hikâyesinde yolcu, yardımını isteyen kadını hür iradesiyle bir gecelik nikâhına almıştır. Bu yardımı, kendi isteğiyle yaptığını gösteren cümleler şu şekildedir:

“Sordum: ‘Allah’ın emri, peygamberin kavliyle kendini bana tezvice razı mısın?’

‘Evet, razıyım.’

‘Ben de seni aldım, zevceliğe kabul ettim.’” (H, s.86).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde bağımsız ve özgür düşünebilme değeri; kimsenin sözünün etkisinde kalmayan karakterlerin etrafında işlenmiştir. Bu karakterler, hikâyelerde sonucu ne olursa olsun kendi seçimlerini yaşamaktadır.

4.1.5.3. Sabırlı Olma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Sabır kelimesi şöyle tanımlanmaktadır: “Acı, yoksulluk, haksızlık vb. üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi, dayanç” (TDK, 2005, s.1671). “Sabır; bir zorluk, musibet, dert veya belaya uğrayan kimsenin öfke ve isyan

duygularına kapılmaksızın, şikâyet ve serzenişte bulunmaksızın içinde bulunduğu durumu sakin ve soğukkanlı bir biçimde karşılamaıdır.” (Hökelekli, 2013, s.117).

Günlük hayatta kişiler, başlarına gelen bazı felaketlerin yahut yaşadıkları üzücü olayların sonucunda birtakım olumsuz duygular hisseder. Bu olumsuz duyguların yaşam kalitesini azaltmaması ve sağlıklı düşünemiyor oluştan doğan yeni yanlışlara yol açmaması için sabırlı olma değerine sahip olmamız gerekmektedir. Sabırlı olma; insanın olumsuz duyguları da özümsemesi, ruhsal olarak sakinleşmesi ve bu süreçten güçlü çıkıp yeni kararlar alabilmesi için gerekli olan durgunluğa ulaşması adına elzemdir. Bu sebeple sabırlı olma değeri, kişilerin yaşamındaki birçok dönüm noktasında başrolde olabilmektedir. Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde sabırlı olma değerinin işleme sıklığı tablo 4.13’te gösterilmiştir.

Tablo 4. 13. Refik Halid Karay’ın Hikâyelerinde Sabırlı Olma Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Sabırlı Olma			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	13, 17, 23, 25, 29	Yara	11, 12
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	15
Koca Öküz	-	Antikacı	-
Vehbi Efendi’nin Şüphesi	61	Testi	-
Sarı Bal	-	Fener	33
Şaka	82	Zincir	41
Küs Ömer	97	Gözyaşı	46
Boz Eşek	104	Keklik	-
Yatır	116	Akrep	-
Komşu Namusu	121	Köpek	57, 58
Yıldı Bir	137	Lavrens	-
Hakkı Sükût	140	Çıban	66, 68
Kuvvete Karşı	152, 156	Kaçak	71
Cer Hocası	160	Güneş	-
Garip Bir Hediye	177	Hülle	-
Bir Taarruz	-	İstanbul	-
Ayşe’nin Talihi	-	Dişçi	-
Garaz	-		

“Yatık Emine” hikâyesinde Emine’nin sokakta kalmasının ve odacının evine yerleşmesinin ardından onu merak edenlerin eve gelip gitmesine ve kendisini izlemesine dayanması, sokakta kalmamak için bu duruma sabrediyor olması şöyle aktarılmaktadır:

“Yatık Emine; şakağındaki taze yarası, sol ayağına topallık veren beresi ile dolaşıyor, kovulmamak, dışarı atılmamak için her şeye razı, kendini seyrettiriyordu.” (YE, s.13).

Emine'nin *Yatık* lakabı almasının sebebi, sabırlı biri olmasından kaynaklanmaktadır. Emine'nin bu sabırlı hâllerinin lakap almasına sebep oluşu şöyle ifade edilmiştir:

“İşte bunun için böyle her zora katlanıp ne yapılsa sızlıtsız rıza gösterdiğinden dolayı Emine'ye Yatık Emine derlerdi.” (YE, s.17).

Şu cümlelerde; Emine, haksız yere hastaneden kovulmasının ardından uğradığı haksızlığı resmi makamlara iletebilmek için dilekçe yazdırmak amacıyla –kendini geri çeviren arzuhalcilere rağmen- sabırla diğer arzuhâlcilere de başvurduğunu görmekteyiz:

“‘Fayda etmez kadın, pul parasına yazık!’ nasihatıyla atlıyorlardı. O; böyle bir cevap alınca hiç sızlanmadan, kızmadan dükkândan çıkıyor, sabırla öbürüne dalıyordu.” (YE, s.23).

Emine, jandarmaya başvurarak hastaneye hizmetli olarak dönmek ister ancak bu isteği yeniden reddedilir. Emine'nin sabırlı olmak zorunda oluşu şöyle aktarılmıştır:

“Emine çıktı, beş altı senelik ömründe ne acı zamanlar geçirmişti... İşte bu da onlardan biriydi, bu da elbette geçecekti.” (YE, s.25).

Emine, bir süre sonra Gürcü Server'in himayesinde yaşamaya başlamıştır. Server Emine'ye ev tutmuştur, ona bakmaktadır. Buna karşılık, Emine'ye bazı yasaklar koyar. Emine'nin ise çaresizliği sebebiyle bunlara sabır göstermesi şu cümlelerle aktarılmıştır:

“Ona Server, hamamdan başka, dışarıya çıkmasını men etmişti. Bütün gün yapayalnız canı sıkılıyordu ama katlanmaktan başka çare bulamıyordu.” (YE, s.29).

“Vehbi Efendi'nin Şüphesi” hikâyesinde komşu kızı Hanife'nin Vehbi Efendi'ye karşı yaptığı tüm hareketleri, Vehbi Efendi görmezden gelir ve bu duruma uzun süre sabır gösterir. Yazar, Vehbi'nin gösterdiği sabrı da bir başka kahramanla karşılaştırarak okuyucuya şöyle sunmaktadır:

“Hatta bazen, bölmeyi vurup da komşu kadına: ‘Ayıptır yahu, kızına bak; bu ne aşüftelik!’ demek arzularını duyuyordu, hâlbuki onun yerinde bir başkası, mesela Tabakların Kâmil, mahalleyi altüst eden şu çapkın olsaydı, çoktan iki evi ayıran kapılardan birinin süngüsü koparılır, desteği atılır, tehlikesiz, zahmetsiz bir maceraya meydan verilir.” (VEŞ, s.61).

“Şaka” hikâyesinde Şakir Efendi'nin ne kadar sabırlı biri olduğundan şöyle bahsedilir:

“Ne mutaassıp şey bunlar hep kendi aralarında...’ diye arkadaşına iştirak ediyor, bu hayata otuz senedir tahammül ede ede artık alışmış görünen Tüccar Şakir Efendi; mintanlı, kocaman gümüş köstekli, cılız uçarı bir yerli söze karışmayarak yalnız gülümsüyordu.” (Ş, s.82).

“Küs Ömer” hikâyesindeki şu cümlelerde, pehlivan kazın dövüşe hazırlanmak için ayrı bir yerde tutulması kazın sabrını zorlamaktadır ancak o yine de sabırla beklemektedir:

“Şimdi bir haftadır, pehlivan kaz, dişilerden uzak, yumurta sarısı yutarak kümesin yarı karanlığı içinde şaşkın şaşkın dolaşüyor, pınar başında yıkanan eşlerinin seslerine kulak kabartarak tahassürle bekliyordu.” (KÖM, s.97).

“Boz Eşek” hikâyesinde yolu köyden geçerken rahatsızlanan yolcunun başında köylülerin saatlerce beklemesinden şöyle bahsedilir:

“Köylüler, tam karşısına bağdaş kurmuşlar, konuşmaya fırsat arayarak sabırsızca bekliyorlardı; gençler, kapı önünde, ayakta dizilmişler, uyku isteyen gözleri küçülmüş bu sessiz, mariz misafirlerden bir şey anlamıyorlardı.” (BE, s.104).

“Yatır” hikâyesinde İlistir Nuri’nin rüyasında gördüğü kişi, ona sabırlı olmasını şu cümlelerle öğütlemektedir:

“Bekle oğlum, Abdi Hoca yakında seni de refaha çıkaracak, beni de...’ diyormuş. Böyle uyanıyor, bakıyormuş ki sabah ezanları okunuyormuş.” (Y, s.116).

“Komşu Namusu” hikâyesinde arkadaşının karısı ve ayı zamanda komşusu olan hanımın işaretlerini çözdüğünü düşünen Şakir Efendi’nin sabırla yaptığı gözlemler ve bekleyişleri şöyle anlatılır:

“Beyaz mendil pencereden uzandı mı ‘Gel, seninim, teslimim.’ demek; her sabah bir kerecik bakarım; kırmızı ise nafiye hiç rahatsız olmam, seyredeceğim diye pencerelerde beklemem fakat beyaz ise yatsıyı kılar, gazımı söndürür, kafesi yarı indirir beklerim.” (KN, s.121).

“Yılda Bir” hikâyesinde Değirmenci Bekir’in, Elif’i bir sene boyu sabırla beklemesi ve ailesinden uzakta yaşadığı bazı sıkıntılara sabretmesi şöyle aktarılmıştır:

“Nihayet karlar yağdı, her taraf dondu, geceleri ta yakından kurtların sesleri duyuldu... Bir gün güneş çıktı, haftalarca, aralıksız, bulutlardan kurtuldu. Ova yeşilleniyor; sıcaklar başlıyordu. Komşu çiftliklere kafiye kafiye orakçılar gidiyor, Bekir bunların geçtiğini gördükçe ‘Yaklaştı, gelecek!’ diyordu.” (YB, s.137).

“Hakkı Sükût” hikâyesinde fabrikalarda çalışan işçi kızların ölüme giderken hastalıklarına nasıl sabrettikleri şöyle ifade edilir:

“Şüphesiz görüyordu, inanıyordu, artık kaniydi, her ay bir genç kız zayıflayarak, öksürerek, terlemiş şakaklarına saçları yapışarak, sabırlı, tahammüllü eriyor, bir gün artık evinden çıkamayarak köşesinde ölüyordu.” (HS, s.140).

“Kuvvete Karşı” hikâyesinde Amerikalı gemicilerin yaptıkları taşkın hareketlere halktan kişilerin nasıl da sabırla tahammül ettikleri şu cümlelerle anlatılmaktadır:

“Bazen seyircilerden bir itiraz yükselmek ister fakat neticede herkes hazmetmeyi tercih ederek susardı. Bunu gemiciler de pek iyi fark ederdi.” (KK, s.152).

Aynı hikâyede bir terslik çıkmaması için Suphi'nin gemicilere karşı nasıl sabretmeye çalıştığını şu ifadelerle anlatılır:

“Oraya geldiler. Eğer çaylar ısmarlanmamış veyahut gelmiş olsaydı hemen kalkacak, kaçacaktı. Dişlerini kilitledi ve yanındaki kadınına alakalı görünmek için öteberi konuştu.” (KK, s.156).

“Cer Hocası” hikâyesinde işsiz kalan Asım, çektiği sıkıntılara bir süre sabrettikten sonra hemşehrilerinin yanına gitmiştir. Sabretmeye çalıştığı dönem şöyle anlatılır:

“Orta bir otelde yatmaya başladığının sekizinci günü cebinde bir mecediye kaldı; o sabah yağmurlar yağdı, gümüşi elbisesi, beyaz iskarpinleri ile şemsiyesiz fena bir gün geçirdi. Saatini sattı, sıcaklar devam ettiğinden mütemadiyen kirlenen koltuklarını, yakalığını, gömleğini değiştirdi; yemeğinden, sigarasından ufak bir iktisat yaptı, otelini ucuzlattı fakat nihayet yine aç, yersiz, kimsesiz, büsbütün ümitsiz kaldı. O zaman Vezirhanı'nda oturan hemşehrilerine müracaat etmeyi düşündü.” (CH, s.160).

“Garip Bir Hediye” hikâyesinde Feridun ve annesinin sefalet içindeki yaşamlarında sabırlı davranmaları yaşam şartlarının zorluğunun anlatımıyla şöyle verilmiştir:

“Serencebey yokuşundaki kocaman evlerini elden çıkarıp Ahırkapı Feneri arkasına düşen çukur ve rutubetli fukara mahallelerinden birine taşındıkları günden beri sefalet büsbütün yakalarına yapışmıştı. Ana-oğul ıslak ve kasvetli bir evde solucan gibi kıvrılarak ne eziyetli, ne matemli bir ömür sürüyorlardı.” (GBH, s.177).

“Yara” hikâyesinde yaralı bedevinin yarasının acımasına rağmen kimseye ayıp olmasın diye acıya nasıl sabrettiği şöyle anlatılır:

“Çekip koparmak lazım gelmişti; hem de epeyce asılarak... Yaralı ‘Of!’ bile demedi; sadece, omzunu, şöyle bir sinek konmuş gibi oynatmıştı.” (Ya, s.11).

Aynı hikâyede Şeyh, bedevinin yarasını ameliyat ederken ondan sabırlı olmasını şu cümlelerle ister:

“O zaman Şeyh yaralıya ilk defa, şefkatle hitap etti: ‘Sabret evlat!’ Bedevi genci cevap vermedi, ‘Gık!’ demedi hatta kımıldamadı, bir adalesi bile titremedi.” (Ya, s.12).

“Eskici” hikâyesinde tren yolculuğu sırasında etrafındakileri görüp sormak isteyen ama ana dilinin işitilmez olması sebebiyle susup kalan Hasan’ın etrafındakilerle iletişime geçmemek için verdiği sabır mücadelesinden şu cümlelerle bahsedilir:

“Ağızlarında beyazımsı bir köpük çiğneyerek dalgın ve küskün arka arkaya, ağır ağır, yumuşak yumuşak, iz bırakmadan ve gidiyorlardı. Çok sabretti, dayanamadı, yanındaki askere parmağıyla göstererek sordu; o güldü: ‘Gemel! Gemel!’ dedi.” (E, s.15).

“Fener” hikâyesinde Ebu Ali’nin sorduğu sorulara kızmadan ve sabırla cevap veren satıcının davranışları şöyle anlatılmıştır:

“Ne varsa, havandan, firketeden, saç maşasından ızgaraya kadar sordu. Çerçeci sabırlı bir Süryani idi. Hepsine cevap veriyor, tariflerini yapıyordu.” (F, s.33).

“Zincir” hikâyesinde Juju adlı köpek, evden kaçtıktan bir süre sonra sokak köpeklerinden dersini almış olarak eve geri döner. Artık mevcut yaşam şartlarına karşı daha sabırlıdır. Onun bu yeni sabırlı hâli şu cümlelerle okuyucuya aktarılmıştır:

“Hava almaya çıkardıkları zaman, artık, hürriyet eskisi kadar ona cazibeli görünmüyordu; zinciri tahammül edilmez bir yük gelmiyordu.” (Z, s.41).

“Gözyaşı” hikâyesinde Ayşe’nin çocuklarını ve kendini peşlerindeki düşmandan kurtarmak için canını dişine takarak sabırla mücadele edişi şöyle anlatılmaktadır:

“Ve böyle, kanının son ateşini yakarak, kayıp düşerek, gene kalkarak, gene yuvarlanarak yağmur, ter, gözyaşı yüzünü yıkaya yıkaya, biteviye, mola vermeden, yürüyor. Ali’sini kurtarmış olmak sevinciyle... Öbür felaketlere katlanıp ümit içinde yürüyor, kafiyele yetişiyor, kafilenin önüne geçiyor, kafiyele geride bırakıyor ve seher vakti ay yıldızlı bir ıslak bayrak çekili küçük bir kasabaya varıyor.” (G, s.46).

“Köpek” hikâyesinde köpeği ölmesin diye onu bazı zamanlarda kucağında taşıyan Osman’ın yalnız kalmamak için her türlü sıkıntıya sabrettiği şu cümlelerde görülür:

“Yormaktan korkuyordu, ölüverir diye korkuyordu. Uyurken yanında nefesini nefesine uyduran bir dert yoldaşından gene mahrum, gene tek başına kalmaktan korkuyordu; çilesine katlanıyordu.” (Köp, s.57).

Aynı hikâyede köpeğine sınırı geçince kavuşacağını düşünen Osman’ın yorgunluğa, elleri bağlı günlerce yürümeye katlanması, şöyle ifade edilmiştir:

“Sınırı aşınca köpeğine kavuşacaktı ya... Hep bu ümitle, ciğerlerinin söküldüğüne, sade dışardaki sıcaktan değil, içinin ateşinden de eridiğine bakmayarak yürüyordu. Hasretin sona ermesi için hem de asker gibi, dik ve intizamlı yürüyordu.” (Köp, s.58).

“Çıban” hikâyesinde anlaşmazlıkları çözmek için görevlendirilen askerin, Hadramut sınırına giderken görevini yerine getirmek için nasıl sabırla yol aldığı şöyle anlatılır:

“Bize dost iki Arap emiri arasındaki gazvelere bir nihayet vermek, dostluk kurmak için Yemen Vali ve Kumandanı İzzet Paşa, beni uzak çöle, ta Hadramut hududuna göndermişti. At ve hecin sırtında on iki gün yol aldıktan sonra bir masal memleketine vardım.” (Ç, s.66).

Hadramut çıbanı çıkararak askeri tedavi etmek için bir düzenek kurulur ancak bu tedavi askerin sabırla kıpırdamadan yatmasına bağlıdır. Askerin iyileşmek için sabırla, kıpırdamadan nasıl yattığı şu cümlelerle aktarılmıştır:

“Hissettim ki yumağın daldaki ucuyla çıbanımın içinde göremediğim bir katı yumak birbirine eklenmiştir. Tembîh şu idi: On gün kımıldamadan yatmak ve bu ipliği koparmamak! Hayatım bu ipliğe bağlıydı.” (Ç, s.68).

“Kaçak” hikâyesinde askerlerin Rusya içlerine ilerlerken kötü şartlara ve başlarına gelenlere karşı sabırlı davranışları şu şekilde aktarılmıştır:

“Ölümü beklemeye başladık. Bütün o bitip tükenmeyen yol cefasına bu yere, bu sefil ideale varmak için katlanmıştık.” (K, s.71).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde sabırlı olma değeri; kötü muameleye, huzurun sabote edilmesine karşı sabretme, kötü yaşam şartlarına sabrederken feraha kavuşmak için de sabrı yüksek tutma duyguları ile işlenmiştir. Aynı zamanda hikâyelerde, bir hastanın sağlığına kavuşabilmek için sabırla beklemesi ve acıya sabretmesi, hastanın

sevenlerinin iyileşme sürecinde sabırlı olması da işlenen olaylardandır. Bir kimsenin sevdiklerinden uzak kalması sebebiyle onlardan uzak olmaya sabretmesi de hikâyelerde işlenen sabır değerine örnekler teşkil etmiştir.

4.1.5.4. Sadakat Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Sadakat “İçten bağlılık, sağlam, güçlü dostluk” (TDK, 2005, s.1675) demektir. Seyyar (2015, s.452) ise sadakati “Doğru olma, sözünde durma, sözünü yerine getirme” şeklinde tanımlar. Sadakat; kişiler arası sevgiye, güvene, iletişime bağlı birçok önemli kavramla etkileşimi olan bir değerdir. Temelinde sadakatin olduğu değerler örüntüsü ile inşa edilen toplumların milli değerleri de güçlü olur. Toplumların bu sebeple sadakat değerine önem vermesi ve çocuklarını sadakatli bireyler olarak yetiştirmesi önemlidir. “Sadakat değeri, toplum içerisinde yaşayan kişiler arasındaki birlikteliği güçlendirir. Bu sebeple insanlara küçük yaşlardan başlayarak sadakat kavramı öğretilmeli, bireyin bunu içselleştirmesi ve kendi kişiliğine yansıtması sağlanmalıdır.” (Güven, 2014, s.101). Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde sadakat değerinin işlenme sıklığı tablo 4.14’de verilmiştir.

Tablo 4. 14. Refik Halid Karay’ın Hikâyelerinde Sadakat Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Sadakat			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	-	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	-
Koca Öküz	-	Antikacı	-
Vehbi Efendi’nin Şüphesi	-	Testi	-
Sarı Bal	71, 74	Fener	36
Şaka	-	Zincir	-
Küs Ömer	100	Gözyaşı	-
Boz Eşek	107	Keklik	-
Yatır	116	Akrep	53
Komşu Namusu	-	Köpek	58
Yıldı Bir	137	Lavrens	60
Hakkı Sükût	142	Çıban	-
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	-
Cer Hocası	173	Güneş	-
Garip Bir Hediye	-	Hülle	87
Bir Taarruz	-	İstanbul	-
Ayşe’nin Talihi	-	Dişçi	-
Garaz	-		

“Sarı Bal” hikâyesinde Sarı Bal’ın Hilmi Ağa’nın gönlünü alabilmek için söylediği şu sözler, Hilmi Ağa’ya sadakat ile bağlı olduğunu göstermektedir:

“Her zaman onun lakırdısını ediyorlardı. Hatta geçen akşam babasını gönderip çağırtacaktı. Canı oynamak, içmek, zevk etmek istemişti; en iyi âlem kiminle yapılabilirdi; Hilmi Ağa’dan keyifli delikanlı değil bu memlekette, vilayet içinde yoktu.” (SB, s.71).

Aynı hikâyede Sarı Bal’a olan sevgisi sebebiyle başına işler açılan ve sürgüne gönderilen mal müdürünün aradan geçen zamana rağmen Sarı Bal’a nasıl sadakatle bağlı olduğu şöyle aktarılmıştır:

“Bir mal müdürü, Sarı Bal’ın uğruna kasasında açık vererek perişan olmamış mıydı? Şimdi Akka’da kalebendi ahbablarına gönderdiği mektuplarda hâlâ onu soruyor, onun hatırasını kaydediyordu.” (SB, s.74).

“Küs Ömer” hikâyesinde köylü kazlarını dövüştürmektedir. Dişi kazlardan biri, dövüşte yenilgiye uğramak üzere olan erkek kaza sadakatle bağlı olduğundan kendisini ortaya atar ve erkek kazı kurtarır. Bu sadakat örneği şu cümlelerle aktarılmıştır:

“Ömer’in kazı da bunu anlamış, tepesinde bekliyordu. Lakin öyle olmadı, evvelki dişi, pehlivanın sevgilisi -zira her dövüşen kazın bir candan dişisi vardı- yine bir gayret, bir fedakârlık gösterdi, ortaya atıldı, erkeğine sokulup haykırdı. Bu, bir ikaz nidasıydı. Hödük; damarlarında kalan son kuvvetle gagasını hasmının gırtlığına yapıştırdı, birbiri arkasına üç kanat vurdu.” (KÖM, s.100).

“Boz Eşek” hikâyesinde sözlerine sadık olan köylünün vefat eden yolcunun son isteğini yerine getirmek üzere nasıl çalıştığı şu şekilde ifade edilmektedir:

“Meclis kuran köylüler bunu: ‘Mübarek yere bağlı, bakmak borcumuz!’ diye çok görmediler. Hüsmen de yorgunluğundan şikâyet getirmiyor, Hak uğruna çalışmak ona yol mihnetlerini unutturuyordu.” (BE, s.107).

“Yatır” hikâyesinde Abdi Hoca, İlistir Nuri’nin kendisine sadakatle bağlı olduğunu düşünmektedir. Abdi Hoca’nın bu düşüncesi şu cümlelerle aktarılmıştır:

“Fakat bunları o kadar ustalıkla, belirsiz yapardı ki hoca kanar, İlistir’i kendi kerametine inananların en sadığı sayardı.” (Y, s.116).

“Yılda Bir” hikâyesinde Bekir, değirmende tanıştığı çingene kızı Elif’i sadakatle bir sene boyunca bekler. Onun bu sadakat dolu hâli şu cümlelerle gösterilmiştir:

“Bu ilk geceyi, değirmenci derin bir uyku içinde geçirdi; müteselliydi, mesuttu sakin bir tevekkül içinde onu, daima sıkılmayarak, şikâyet etmeyerek bekliyordu.” (YB, s.137).

“Hakkı Sükût” hikâyesinde Hasip Efendi, ölen karısının hatırasına da Fotika’ya da sadakatle bağlıdır. Onlar için üzülmekte ve onları özlemekte, onlar için gözyaşı dökmektedir. Onun bu ruh hâlini aşağıdaki cümlelerde görmekteyiz:

“Bu kızcağızı çok severdi; Balıkesir zelzelesinde ölen karısına benzeterek hatta bazı akşamlar, mancınıklar boşalınca, ağlardı.” (HS, s.142).

“Cer Hocası” hikâyesinde Asım’ın İstanbul’da kalan İstamatina’yı unutamaması, ona sadakatle bağlı olmasından dolayı da onu özlemektedir şöyle ifade edilmektedir:

“Vezirhani’ndaki arkadaşlarını düşündü, bir daha kendisini aramaya gelmediklerine şaştı. Sonra İstanbul’a, İstamatina’sına hasret ederek bütün gece ağladı.” (CH, s.173).

“Fener” hikâyesinde fenerinin ışığının sultana dua etmesine bağlı olduğunu söyleyen karakoldaki kişi de görevini sadakatle yerine getiren Ebu Ali de sultana sadakatle bağlıdır. Bu kahramanların sadakatini şu cümlelerde görmekteyiz:

“‘Fakat’ diye ilave ettim, ‘Tılsım koydum. Her gün, iki defa güneş doğmadan ve batar batmaz Sultan’ın ömrüne dua etmeyi unutursan söner. Hem bir daha da yanmaz.’

‘Allah yensuru Sultan’ına!’” (F, s.36).

“Akrep” hikâyesinde akreplerin *Ebu Akreb* lakaplı kişiye sadakati sayesinde ona zarar vermedikleri şöyle anlatılır:

“(…) her defasında yeni çıkan akrep, ilki gibi, evvela bir sokma hareketi yapıyor fakat kuyruğunu ete tam yaklaştırmıca kendini toparlayıp duraksıyor, dönüyor, sakinleşiyordu.” (Ak, s.53).

“Köpek” hikâyesinde Osman, sınırın dışına gönderilmek için jandarma eşliğinde yollara düşer ve günlerce yürür. Şu cümlelerde görülmektedir ki Osman’ın köpeği, ona sadakatle bağlı olduğundan Osman’ı uzaktan izlemektedir:

“Kolları iple arkasına bağlı, Osman günlerce bir silahlı süvarinin önünde sıcak ovalarda yürüdü. Köpeği çok geriden, daha ihtiyatlı ve ürkek peşi sıra gelmişti.” (Köp, s.58).

Aynı hikâyede Osman da sınırı aşınca köpeğine ulaşacağını düşünerek sıkıntılara katlanması ve ona sadakatle bağlı oluşu şu ifadelerle aktarılmıştır:

“Sınırı aşınca köpeğine kavuşacaktı ya... (...) Hasretin sona ermesi için hem de asker gibi dik ve intizamlı yürüyordu.” (Köp, s.58).

“Lavrens” hikâyesinde bir zamanlar Hacı Kasım ile aynı bölgede çalışmış olan Lavrens, ona sadakatle bağlı olan arkadaşının dilinden -aradan yıllar geçmesine rağmen- düşmemektedir. Bu bağlılık şu cümlelerde gözlemlenmektedir:

“Aramızdaki bir Kürt ağası: ‘Hacı Kasım, Lavrens’in adını anmadan laf edemez!’ diye gülüyordu. ‘Hakkı var.’ diye sahabet ettim. ‘Öyle bir adamı tanıdıktan sonra elbette sık sık lakırdısı geçer.’” (L, s.60).

“Hülle” hikâyesinde bir gecelik nikâhlı karısına sadakatle bağlanmış olan yolcunun kadının hatırasına saygıda kusur etmeyişi şu ifadelerde gözlemlenmektedir:

“Aradan, bakınız, kırk sene geçtiği hâlde ben bu nikâhın hükmüne inanmaktayım ve onun içindir ki bir gecelik eşimden hakiki zevcem imiş gibi biraz sıkılarak ve mahremiyetine girmeyerek bahsediyorum.” (H, s.87).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde sadakat değeri; eski dostlara ve eşe bağlılık, emanete, ölüye ve hürmet edilen kişilere gösterilen sadakat, hayvanların sahiplerine sahiplerin de hayvanlara bağlılığı ile okuyucuya iletilmiştir.

4.1.5.5. Temizlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Her insan, bireysel sağlığının ve toplumsal sağlığın korunması için temiz olmaya önem vermelidir. Temizlik eğitimi; küçük yaşlardan itibaren ailenin verdiği eğitimle, sosyal öğrenme ile başlar ve geçirilen yaşantılar yoluyla kalıcı öğrenmeye dönüşür. Temizlik, insanın sadece kişisel temizliği ile değil çevresine olan ihtimamı ile de ölçülür. Nasıl ki birey, kendini temiz tutuyorsa yaşam alanını ve çevresini de aynı duyarlılıkla temiz tutmalıdır. Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde temizlik değerinin işlenme sıklığı tablo 4.15’te gösterildiği gibidir.

Tablo 4. 15. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Temizlik Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Temizlik			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	19, 20, 29	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	45	Eskici	16
Koca Öküz	-	Antikacı	-
Vehbi Efendi'nin Şüphesi	-	Testi	-
Sarı Bal	71	Fener	-
Şaka	-	Zincir	-
Küs Ömer	-	Gözyaşı	-
Boz Eşek	107	Keklik	-
Yatır	115	Akrep	-
Komşu Namusu	-	Köpek	-
Yılda Bir	133	Lavrens	-
Hakkı Sükût	-	Çıban	-
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	-
Cer Hocası	160, 162, 165	Güneş	-
Garip Bir Hediye	-	Hülle	87
Bir Taarruz	-	İstanbul	91
Ayşe'nin Talihi	185	Dişçi	-
Garaz	-		

“Yatık Emine” hikâyesinde Dal Sabri, hastaneye etrafı kontrol etme bahanesiyle Emine’yi görmeye gider. Hastanenin daha temiz olması için de şöyle emirler verir:

“Avlu, biraz asit fenik, biraz da apteshane ve çirkef kokuyordu; tebdilhavaya gelen askerlerden ölen çoktu; delik tıkağından teneşirin sabunlu suları etrafa taşıyor, her zaman yenisi döküldüğünden bataklık bu kızgın güneş altında bile kurumuyordu. Sabri, karşısında ellerini göğüslerine kapayıp bir nevi divan duran hastabakıcılara ‘Açın! Süpürün! Yıkayın!’ gibi emirler verdikten sonra bahçe içindeki tel kapıdan öbür tarafa geçti, merdivenleri çıktı.” (YE, s.19).

Aynı hikâyede hastanenin temiz olması önemsendiğinden işten ayrılmak durumunda kalan işçinin yerine Emine vekâlet etmektedir. Temiz olmaya önem verildiğinden Emine çalışmakta, çamaşır yıkamaktadır. Bu, şu cümlelerden anlaşılmaktadır:

“Hüsniye kadın hastalandı; şimdi, o gelinceye kadar işlerini ben yapıyorum; çamaşır yıkadım da yorulmuşum, şöyle içim geçmiş.” (YE, s.20).

Emine, temiz olmaya önem gösterdiğinden asgari hayat şartlarını sağladığı anda sürekli yıkanır ve kişisel temizliğine ehemmiyet gösterir. Bu, şu şekilde ifade edilmiştir:

“Emine ne kadar rahattı... Bohçasını hazırlayıp sık sık hamama gidiyor, bir koca kalıp sabunla yıkandığını, fildişi tarakla tarandığını gören kadınları kışkandırıyor.” (YE, s.29).

“Şeftali Bahçeleri” hikâyesinde Ağâh Efendi’nin uzun süre gitmemek için mukavemet ettiği şeftali bahçeleri eğlencelerine gitmeden evvel temiz olmaya öncelik vererek yıkanişı anlatılmaktadır:

“Fakat baktı ki bu hiç de fena bir iş değildi; akşamki ispirto ile zehirlenmiş şu sıcak terli vücudu serin sudan elbette zevk duyacak, fayda görecekti. Ona ince kumlu, kapanık, derin bir havuz buldular; ferah ferah, zevkli zevkli yıkandı.” (ŞB, s.45).

“Sarı Bal” hikâyesinde Sarı Bal’ın evinde yaşayanların temizliğe önem vermelerinden ve misafir geldiğinde ortalığı toparlamalarından şu ifadelerle bahsedilmiştir:

“Çenelerinin altından uçları sıkıca bağlı yemenilerle yarı yüzleri örtülü birkaç kadın; ortaya çekidüzen veriyorlar, ocağın ta yanına bir ayı postu, bir kebe seriyorlardı.” (SB, s.71).

“Boz Eşek” hikâyesinde eşekle ilgili nereye danışacağını bilemeyen Hüsmen Hoca, kapı kapı gezmektedir. Kaymakam’ın yanına gittiğinde de temizliğe önem verdiği için ayakkabılarını kapıda çıkarır. Hüsmen’in bu temizliğe önem veren hâli şu cümlelerde gözlemlenmektedir:

“Kunduralarını kapıda çıkarıp parmaklarını meydanda bırakan yırtık çoraplı ayaklarıyla, çekine çekine, elleri karnında yürüdü, hikâyeye başladı.” (BE, s.107).

“Yatır” hikâyesinde Abdi Hoca’nın özellikleri anlatılırken titiz biri olmasından da şöyle bahsedilir zira temiz olmak önemlidir:

“Abdi Hoca, Maslak köyünden aksakallı, yeşil sarıklı, titiz, sofu bir adamdı.” (Y, s.115).

“Yılda Bir” hikâyesinde temizliklerine önem veren genç kızlar, derede uzun uzun yıkanmaktadırlar. Kızların nasıl temizliğe önem verdikleri şu cümlelerle aktarılmıştır:

“Sonra güneşin altında terledikleri zaman gider, yabani zeytin ağaçlarıyla örtülü dereciklerde sevgilisinin yıkandığını, uzun, ıslak saçlarını parmaklarıyla taradığını seyrederdi.” (YB, s.133).

“Cer Hocası” hikâyesinde evsiz ve işsiz kaldığı hâlde kişisel temizliğinden ödün vermeyen Asım’ın, kıyafetlerini düzenli olarak değiştirmesi şöyle aktarılmıştır:

“Saatini sattı, sıcaklar devam ettiğinden mütemadiyen kirlenen koltuklarını, yakalığını, gömleğini değiştirdi (...)” (CH, s.160).

Aynı hikâyede temiz yaşamak rahat bir yaşam içerisinde olmanın sonuçlarından sayılmıştır. Temiz olmanın huzurlu bir yaşam için gerekli oluşu şöyle aktarılmıştır:

“Onun sefaleti İstanbul’a sekiz yaşında gelmesiyle bitmiş, son han gecesi, Trabzon’da vapura bineceği gece olmuştu. Bugünden itibaren hep iyi, temiz, ihtiyaçsız yaşamıştı.” (CH, s.162).

Asım, temizliğine oldukça önem veren biri olduğundan imkânı varken temiz yerlerde kalmaktadır. Asım’ın bu hassasiyeti şöyle aktarılmıştır:

“On beş gün evvel Bristol Oteli’nde temiz bir gece geçiren Asım; başının altına heybeyi alarak mindere uzandı, ateş gibi yanan gözlerini dinlendirmek için göz kapaklarını indirdi.” (CH, s.165).

“Ayşe’nin Talihi” hikâyesinde Ayşe’nin annesi başkalarının evini temizlemeye gitmektedir. Ayşe de evdeki temizlikten sorumludur ve evin işlerini yapar. Bu temizliğe önem veren anne kızın yaşamı şöyle anlatılmıştır:

“Anası, Antikacıların evini ovmak için gittikten sonra yalnız kalan Ayşe, bahçedeki çukrıklı kuyudan çektiği suyu sabahdan beri ocağın üstünde duran kazana döktü ve patis entarisinin eteklerini kuşağına sıkıştırıp çömeldi, sepetteki çamaşırları çitilemeye başladı.” (AT, s.185).

“Eskici” hikâyesinde halasının yanında giden Hasan’ın oradaki çocuklar gibi giyinmesi ve saçlarının da temiz olması açısından kesilmesi şu cümlelerle aktarılmıştır:

“Şimdi onun da kuşaklı entarisi, ceketi, takkesi, kırmızı merkupları vardı. Saçlarının ortası, el ayası kadar sıfır makine ile kesilmiş, alınına perçemler uzatılmıştı.” (E, s.16).

“Hülle” hikâyesinde bir kadına yardımcı olmak için onu bir geceliğine nikâhına almak üzere kadının evine giden yolcu, temiz bir odada kalmıştır çünkü ev sahibi temiz olmaya önem gösteren bir kimsedir. Bu durum, şu cümlelerde ifade edilmiştir.

“Daha sonra beni mükemmel bir yer döşeği serilmiş yatak odasına aldılar, üçer kollu ve fanuslu şamdanların aydınlattığı bir temiz oda...” (H, s.87).

“İstanbul” hikâyesinde temiz giyimli olmanın hürmet görmek açısından önemli olduğu misafirin gördüğü ilgiden, şu cümlelerden anlaşılmaktadır:

“Türkçe konuşan temiz kıyafetli bir adamın yanına yaklaştığını gören kadın, kendisinden evvel şeftalileri ikram etti: ‘Buyrunuz’ dedi, ‘Yerseniz soyayım!’” (İ, s.91).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde temizlik değeri; çalışılan ve yaşanılan yerleri temiz tutma, kişisel temizliğe önem verme, misafirlikte temiz olma ve temizlik konusunda mahcup olmamak için misafire karşı dikkatli davranma gibi durumlar ile işlenmiştir.

4.1.5.6. Tutumluluk Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Tutumluluk; insanların varlıklarını doğru ve sistemli kullanmaları, varlıklarından olmamak ve dahi onu artırmak amacıyla planlı yaşamalarını karşılayan bir değerdir. Kızıler ve Canikli (2015, s.215) de tutumluluğun esasında elde bulunanları yerli yerinde ve doğru şekilde kullanma yolunda insanın bir şuur kazanması sonucu ortaya çıktığını ifade etmişlerdir. Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde tutumluluk değerinin işlenme sıklığı tablo 4.16’da gösterildiği gibidir.

Tablo 4. 16. Refik Halid Karay’ın Hikâyelerinde Tutumluluk Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Tutumluluk			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	-	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	16
Koca Öküz	50	Antikacı	-
Vehbi Efendi’nin Şüphesi	-	Testi	27, 29
Sarı Bal	75	Fener	33, 34
Şaka	-	Zincir	-
Küs Ömer	-	Gözyaşı	-
Boz Eşek	-	Keklik	-
Yatır	113	Akrep	-
Komşu Namusu	-	Köpek	-
Yılda Bir	-	Lavrens	-
Hakkı Sükût	-	Çıban	66
Kuvvete Karşı	156	Kaçak	-
Cer Hocası	160, 173	Güneş	-
Garip Bir Hediye	177	Hülle	-
Bir Taarruz	-	İstanbul	-
Ayşe’nin Talihi	-	Dişçi	-
Garaz	192, 197		

“Koca Öküz” hikâyesinde Hacı Mustafa Ağa, tutumlu biri olduğundan kendine bir hayvan besleme sistemi kurmuştur. Onun bu tutumlu hâli şöyle aktarılmaktadır:

“Onun âdetiydi; harman başında gider, kart, hurda bir, öküz alırdı; ekini kaldırmak, döveni döndürmek, malı ambara taşımak gibi işlerde bunu iyice kullandıktan sonra

güze doğru götürüp satardı. Çok defa aldığı fiyatla müşteri bulduğundan boğaz tokluğuna hayvana iş gördürmüş olur, kışın, işsiz, aylarca boşu boşuna beslemekten kurtulurdu.” (KÖ, s.50).

“Sarı Bal” hikâyesinde meyhaneci Taşçı Ligor’un gece gelen müşterilere içkilerini vermesi ancak veresiye alışverişi çok kızması, bu öfkenin sebebinin tutumlu biri olmasından kaynaklanması şöyle aktarılmaktadır:

“Gelenin elinde mecidiyeler varsa şıseyi doldururdu; yok, veresiye bir aksata ise küfürler ederek dönüp yatarı.” (SB, s.75).

“Boz Eşek” hikâyesinde varlıklarını dikkatli kullanmak durumunda olan köylüler, eşek için sürekli harcama yapılmasından çok da mutlu değildir ancak kendilerini de bu konuda telkin etmeye çalışırlar. Bu, şu cümlelerle aktarılmaktadır:

“Hüsmen Hoca’nın ve iyi beslenmesi icap eden eşeğin boğazına orada, katığın ve arpanın pahalı olduğu kazada hayli masraf edilmişti. Meclis kuran köylüler bunu: ‘Mübarek yere bağlı, bakmak borcumuz!’ diye çok görmediler.” (BE, s.107).

“Yatır” hikâyesinde güç bela bir hamam sahibi olan İlistir Nuri, yakacak odun bulamaması sebebiyle zarar etmekte ve tutumlu biri olduğundan bu, onu fazlaca düşündürmektedir. Bu durumun İlistir’e sıkıntı vermesi şu ifadelerle aktarılmaktadır:

“Kırk yılda bir, bir iş tutayım demiş; hamamcılığa karar vermiş fakat odun yokluğuna rast gelerek bu aksilik onu bir daha kâr peşinde koşmaktan vazgeçirmişti. Bir çare bulamazsa hamam, ona tarlalarını sattırarak, İlistir’i batıracaktı. Haftalardan beri çare arıyor, dalgın dalgın dolaşıyordu.” (Y, s.113).

“Kuvvete Karşı” hikâyesinde Amerikalı gemiciler, Suphi ve İzmaro’nun masasına oturur. Çaylarını ısmarlamış olan ikili, içmeden gitmek istemez. Çayların parası ödenmiştir. Tutumlu biri olmanın gereğiyle beklemeleri şöyle aktarılmıştır:

“Yalnız Suphi ile İzmaro’nun oturdukları geniş masa boştu. Oraya geldiler. Eğer çaylar ısmarlanmamış veyahut gelmiş olsaydı hemen kalkacak, kaçacaktı.” (KK, s.156).

“Cer Hocası” hikâyesinde işsiz kalan Asım, kendi harcamalarını kısarak iktisat yapmayı hedefler. Tutumlu olmak zorunda oluşu gerçeği şöyle aktarılmaktadır:

“Saatini sattı; sıcaklar devam ettiğinden mütemadiyen kirlenen koltuklarını, yakalığını, gömleğini değiştirdi; yemeğinden, sigarasından ufak bir iktisat yaptı;

otelini ucuzlattı fakat nihayet yine aç, yersiz, kimsesiz, büsbütün ümitsiz kaldı.”
(CH, s.160).

Aynı hikâyede bilmediği bir köye yerleşen ve beş parasız olan Asım’ın köyde imamlık yaparken parasını az da olsa biriktirmesi ve köyün imamının ondan gitmesini istemesi üzerine İstanbul’a dönme kararı aldığında o paraya başvurabilmesi şöyle anlatılmıştır:

“Ruhunda bütün rahata rağmen şu vesile ile bu köyden ayrılmaya, cebindeki otuz mecediyesiyle İstanbul’a dönmeye bir ihtiyaç duydu” (CH, s.173).

“Garip Bir Hediye” hikâyesindeki şu cümlelerde; Yahudi’nin kendisini kandırmış olduğuna inanan Feridun, tıraş fırçasını çöpe atmak ister ancak bir gün ihtiyacı olabileceğini düşünüp atmaz ve saklar çünkü tutumlu olması gereken bir dönemdedir:

“Atmak için hazırlandı, köşeye bırakıverecekti lakin ne olsa bir tıraş fırçasına lüzum olabileceğini düşünerek bu fikrinden vazgeçti, cebine soktu, yürüdü.”
(GBH, s.177).

“Bir Taarruz” hikâyesinde mesai bitiminde iş yerinden ayrılan ve ağır ağır evine giden Hayrullah Efendi, fırtınada malına mülküne zarar gelmesinden endişe etmektedir çünkü kendisi tutumlu biridir. Bu tutumluluğu da şu cümlelerle aktarılmaktadır:

“Hayrullah Efendi, her akşamki gibi, bayırına tek başına tırmanmaya başladı. Akli İnebolu’ya gönderdiği kereste kayıklarıyla motorunda idi; bu fırtınanın kendisine zararlı olabileceğini düşünerek endişe ediyordu, canı sıkılmış bir hâlde, etrafından habersiz, başı muşambasının kukuletasına gömülü, elindeki elektrik fenerini yoluna aksettire ettire, ağır ağır çıkıyordu.” (BT, s.181).

“Garaz” hikâyesinde İstanbul’a mal almaya giden Çerçi Halil’in yol masrafını azaltmak için yanına aldığı yiyeceklerden bahsedilen şu bölüm onun tutumlu biri olduğunu göstermektedir:

“Nebile, harp başlangıcında babasının hem yolda katık hem şehirde azık olur, masrafı azaltır diye heybelerine kuru dut, cevizli sucuk, bastık, erik pestili doldurarak İstanbul’a gidişini gayet iyi hatırlıyordu.” (Ga, s.192).

Aynı hikâyede Nebile’nin savurganlığına karşı, komşu kızı Hanife’nin tutumlu davranmak zorunda kalarak okuması karşıtlığı şöyle işlenmiştir:

“En çok kendisi İstanbul’da har vurup harman savururken yarı aç, yarı tok fakülteye devam ederek yakında doktor çıkacak olan komşu polisin kızı Hanife’ye rastlamaktan korkuyordu.” (Ga, s.197).

“Eskici” hikâyesindeki şu cümlelerde; evdeki yırtık sökük ayakkabıların tamir edilmesi, tamirci ile pazarlık edilmesi ve ayakkabıların kullanılmaya devam edilmesi için çare aranması tutumluluğu örnelemektedir:

“Bir gün halası sokaktan bağırarak geçen bir satıcıyı çağırdı. (...) Konuştular, sonra önüne bir sürü patlak, sökük, parça parça ayakkabı dizdiler.” (E, s.16).

“Testi” hikâyesinde köyde yaşayanların şehre inebilmek için daha ucuz yollar aramaları, arabalara iktisatlı olmak için gruplar hâlinde binmeleri şöyle anlatılmaktadır:

“Ucuzluğuna bakarak dört kişilik otomobillerde yer bulmayı tercih ederdik.” (T, s.27).

Aynı hikâyede insanların testiden ağızlarına dökmek suretiyle su içmeleri tutumlu olmaları sebebiyledir. Bardak kullanmayı tutumlu oluşla ilgisi şöyle ifade edilmektedir:

“Bardak kullanmamak da gene bu korkudan, biraz da su kıtlığı çekilen o fakir, taşlık yerlerde su ve para tasarrufundan dolayı olacak.” (T, s.29).

“Fener” hikâyesinde Ebu Ali’nin parasının hesabını bilmesinin, az parayla yaşamak zorunda oluşundan ve tutumlu biri olmasından kaynaklandığı şöyle aktarılmaktadır:

“İki mecrediye yani çürük para hesabıyla elli kuruş... Bedevi için çok para idi, üstüne üç daha koysa kabilenin incisi Kalsum’u alırdı.” (F, s.33).

Aynı hikâyede insanların daha tutumlu olmak adına serginin sahibiyle pazarlık ederek alacaklarını daha ucuza almaya çalışmaları şöyle ifade edilmektedir:

“Bir aralık dikkat etti: Öteki beriki, kadın ve erkek müşteriler, serginin önünde durup pazarlık ediyorlar ve çok defa uyuşup eşyayı eksigine alarak memnun gidiyorlardı.” (F, s.34).

“Çıban” hikâyesinde uzun aralıklarla yağmur alan Hadramut sınırındaki yerleşim yerinde su iktisatlı kullanılmaktadır çünkü sadece yağmurda biriken sularla ihtiyaçlar giderilmeye çalışılmaktadır. Bu durum şöyle aktarılmıştır:

“Yağmur, bu memlekette üç dört senede bir yağıyormuş. Yağmıyormuş, bir sel hâlinde iniyor, sarnıçları, havuzları, barajları dolduruyor, birden kesiliyormuş. Ta yeni yağmura kadar kullanılan, içilen ve hurmalıklara akıtılan bu sudur.” (Ç, s.66).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde tutumluluk değeri; daha az yatırımla daha çok kazanma eğilimi, emeğin karşılığını almaya gösterilen özen, eldekileri harcama ve planlamalarını doğru yapma, pazarlık etmek gibi durumlar içerisinde işlenmiştir.

4.1.6. Evrenselcilik

4.1.6.1. Adil Olma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Adalet kelimesi Türkçe Sözlük (TDK, 2005, s.18) tarafından “1. Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, doğruluk, türe 2. Bu işi uygulayan, yerine getiren devlet kuruluşları 3. Herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkını olanı verme 4. Yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması” şeklinde tanımlanmaktadır. James W. Redhouse (2009, s.12) da adaleti tanımlarken “Zulmetmeyip cümleye haklarını teslim etmek” ifadesini kullanmıştır.

Adalet kavramı ve adil olma değeri, yüzyıllar boyunca çeşitli düşünürler tarafından da ele alınmıştır. Aristo’ya göre (M.Ö. 382-322) adalet, “fazilet” demektir. Fazilet ise kişinin insanlık uğrunda gereken görevleri yerine getirmesidir. Aristo, adaletin toplum hayatı ve devlet yönetimi açısından taşıdığı önemi vurgulamıştır. Ünlü Roma hukukçusu Ulpianus’a göre ise adalet, “Şerefli yaşamak, başkasına zarar vermemek ve herkese ait olanı vermektir.” Aynı düşünür, bir adalet tanımı daha yapar “Adalet, herkese ait olanı vermek konusunda devamlı ve istikrarlı bir iradedir.” (Akt. Gözler, 2009, s.272).

Adaleti toplumun tüm kanallarında etkin bir hâle getirmek gerekliliğini ifade etmek gerekir zira adalet kavramı, yalnızca hukuka ait bir kavram değildir ve değerler sisteminin de içerisinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Adalet, toplumun içerisindeki dengeleri korumaya, toplumsal karışıklıkların önünü almaya ve birlikte yaşayan insan toplulukları arasındaki huzurun baki olmasında önemli bir işlev üstlenir. Zira insanların birbirinin yaşam haklarına saldırması veya hak ettikleri unsurları elde edememesi toplumun düzenini sarsabilir. Bununla birlikte de önü alınamaz karışıklıkların doğması işten bile değildir. Hökelekli (2008, s.136) adaletin bu işlevine dair şunları kaydetmiştir:

“Kendilerini mağdur hisseden insanların çoğalmas, toplumdaki birlik ve bütünlüğü tehdit eder. Bu durumda şiddet ve terörün önü alınamaz.”

Adaletin bir toplum düzeninde uygulanması için adil olmanın insanlarca içselleştirilmesi gereklidir. Adil olmanın gerekliliğine inanmayan bir toplumdan ziyade adil olmaya ve adaletli davranmaya değer veren bir topluluğun içinde dengelerin daha sağlam kalacağı inancı taşınmaktadır. Adil olma değeri, Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde yer yer işlediği bir değerdir. Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde adil olma değerinin işlenme sıklığı tablo 4.17’de gösterildiği gibidir.

Tablo 4. 17. Refik Halid Karay’ın Hikâyelerinde Adil Olma Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Adil Olma			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	10, 11, 13, 18, 25, 34	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	-
Koca Öküz	-	Antikacı	-
Vehbi Efendi’nin Şüphesi	-	Testi	-
Sarı Bal	74	Fener	-
Şaka	-	Zincir	-
Küs Ömer	-	Gözyaşı	-
Boz Eşek	-	Keklik	-
Yatır	-	Akrep	-
Komşu Namusu	-	Köpek	-
Yılda Bir	-	Lavrens	-
Hakkı Sükût	-	Çıban	-
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	-
Cer Hocası	160	Güneş	-
Garip Bir Hediye	-	Hülle	-
Bir Taarruz	183, 184	İstanbul	-
Ayşe’nin Talihi	188	Dişçi	98
Garaz	195		

Refik Halid’ in hikâyelerinde eşitliği sağlamak amaçlı adil olma değerinin işlenmesinin yanında bir suçlunun cezasını çekmesi için yapılan uygulamalara da yer verilmiştir. “Yatık Emine” hikâyesinde Emine’nin kasabaya gönderilmesindeki sebep anlatılırken adil olma değeri, adaletin sağlanmasına yönelik yapılan uygulama ile bir bölümde şu cümlelerle işlenmiştir:

“İşte vilayet merkezinde bitip tükenmez uygunsuzluklara sebebiyet veren Yanık Emine –ahlakını ıslah etmek için- bu donuk beldeye gönderilmişti.” (YE, s.10).

Aynı hikâyede adil olma değerinin işlendiği bir başka kısımda ise Yatık Emine’ye Jandarma mülazımının söyledikleri, jandarmanın adalet anlayışını göstermektedir.

Adaletin sağlanması doğru yolu izlemenin önemli olduğu mesajı, mülazımın yanlış davranışıyla şu şekilde işlenmektedir:

“‘Bana bak’ dedi. ‘Yatık Emine misin, Yanık Emine mi, her ne herze ise, bana onun lüzumu yok; burası Ankara değil, aklını başına al, uslu otur, yoksa ufak bir münasebetsizliğini duyarsam seni karakola çeker, eşek sudan gelinceye kadar döverim, kemiklerin kırılır.’”(YE, s.11).

“Yatık Emine” hikâyesinde Emine’nin kaldığı hapishanenin bahçesindeki meyvelerin paylaşılması ve beraberce yenmesi hususunda ilk olarak adil bir yaklaşımın benimsendiğini şu cümlelerde görmekteyiz:

“Lakin bir gün, hapishane bahçesindeki ağaçta dutlar oldu. Yarı ham, yarı olmuş silkinip yere düşenlerin beraberce yenmesine evvela ses çıkarmadılar fakat meyveler pişip tatlılaşınca iş değişti.” (YE, s.13).

Aynı hikâyede hastanedeki hastane memuru “Urfalı” lakaplı kişinin, gardiyan Gürcü Server ve Emine’nin yakınlaşmasını yakalarsa onlara ceza vererek kendince adaleti sağlayacağına ilişkin sözleri şöyledir:

“‘Yok a canım, benim o tarafa uğradığım yok, gardiyan Gürcü Server meşgul. İkisini de atacağım ya bir yakalarsam...’ dedi.” (YE, s.18).

Yatık Emine, Dal Sabri’nin içten içe onu hastane memurundan kıskanması üzerine hastaneden kovulur. Bahane olarak da hastanede Emine’nin ekmek elden su gölden yaşamasını doğru bulmadığını söyleyen jandarma, ona herkes gibi yaşamasını söyler, kendince adil olanın bu olduğuna inandığını ifade ettiği cümleler şu şekildedir:

“‘Ne o?’ dedi. ‘Hastane hoşuna mı gittiydi? Ye, iç, keyfini de getir, âlâ... Çamaşıra git, hizmetçilik et, çorap ör, dikiş dik, geçin, anlaşıldı mı? Yallah!’” (YE, s.25).

Yatık Emine, kimseden yardım görmediğinden sokaklarda kalır ve karnı mütemadiyen açtır. Bir gün ekmek çalar, bunun üzerine arzuhâlcı, Emine’yi kovalayanlara kızar. Adil bir tutum sergilenmesini istediğini ifade ettiği cümleler şu şekildedir:

“‘Ulan ambarlarımız zahire dolu, bir ordu beslenir, elin sıska karısına bir dilim ekmek vermez misiniz? Siz ne alçak adamlarsınız!’” (YE, s.34).

“Sarı Bal” hikâyesinde toplumca uygunsuz görülen eğlencelerin organize edildiği Sarı Bal’ın evine gidilmesi Kaymakamca yasaklanmış ancak son Kaymakam’dan öncekiler

iş i onun kadar sıkı tutmamıştır. Cezası belli olan bu hususta, adaletin yerini bulması için herkese eşit davranılmasını emrettiği cümleler şöyledir:

“Lakin şimdiki Kaymakam sert davranıyordu. Polise şiddetli emirler vermiş, ‘İçeride yakaladığınızı tıkn hapse!’ demişti.” (SB, s.74).

“Cer Hocası” hikâyesinde nüfuzlu bir akrabası olduğu için memuriyete başlayan Asım’ın iş e başlayışı adaletli değildir nitekim adaletin yerini bulması uzun sürmez. Bu, şu cümlelerde ifade edilmektedir:

“Mekteb-i Mülkiye’nin 320 senesi mezunuydu; mabeyincilerden birinin akrabası olduğu için Maarif’te bir memuriyet bulmuş fakat Meşrutiyet ilan olunca ilk tenkisatta açığa çıkarılmıştı.” (CH, s.160).

“Bir Taarruz” hikâyesinde savaş meydanlarında çarpıştıktan sonra yurda dönen ve sefalet içinde kalmaktan kurtulamayan eski bir askerın Hayrullah Efendi’yi gasp etmesi anlatılırken, bu insanın başka çaresinin olmadığı muhakemesi yapılmış ve adam hakkındaki görüş sebepler ile sonuçlar düşünülerek adil bir anlayış çerçevesinde şu şekilde ortaya konmuştur:

“‘Bu çıkan adam kimdir?’ diye sordu. Aldığı cevaptan anladı ki ona bu gece, bayırda, fıstığın dibinde tabanca uzatıp gırtlığına yapışan ve sonra yedi yüz liranın içinden beş lirasını alarak kaçan bir hırsız değil, namuslu bir aç adamdı.” (BT, s.183).

Aynı hikâyede hırsızlığa yeltenen adamın Hayrullah Efendi’nin cüzdanından aldığı beş lirayı hak ettiğine ve bu olayın adil olduğuna şu cümlelerde değinilmiştir:

“Demin gırtlığına sarılan adam, kendisi burada kârına bakıp isini yoluna koyduğu sıralarda, dört sene, göğsünü; o iş in rahatça görülmesine, ta uzaktan, harp meydanlarında siper yapmıştı. Zorla aldığı para bir hisse, bir hak idi. Hayrullah Efendi, ertesi gün bir kayık erzak hazırlattı ve onun evine gönderdi (...) ” (BT, s.184).

“Ayşe’nin Talihi” hikâyesinde eve gelerek Ayşe’nin namusuna göz diken kişi; elim bir kaza sonucu ölmüş, kötü düşüncesinin cezasını hayatını kaybederek ödemiş, adalet sağlanmıştır. Bu olay, okuyucuya şöyle aktarılmıştır:

“Dokunmaya korkarak uzaktan baktı. Bu su, çirkefe Ali Bey’in çatlamış beyninden sızıyordu. Artık o bir ölü idi.” (AT, s.188).

“Garaz” hikâyesinde kasabalarından ayrıлып İstanbul’a yerleşen ailenin kızı Nebile’nin yaptığı şımarıklıkların ve sırf moda uymak için iki kez nişan atmasının ardından, babasının bozulan işleri sebebiyle terk edilmesi ve böylece adaletin yerini bulması şu cümlelerle açıklanmıştır:

“Beş sene, bütün çılgınlıklarıyla, sonradan görmüşlüğün en kaba, zevksiz, tuhaf sahneleriyle bu hayat böyle sürdü. Son aylarda idi. Nebile bir delikanlıya gönül verdi fakat nişanı bu sefer erkek tarafı bozmuştu.” (Ga, s.195).

“Dişçi” hikâyesinde bedevilerin saldırdığı ve dişlerini söktüğü *Dişçi* lakaplı birinin bedeviler ile aralarındaki çete savaşlarında adaleti kendince bedevilerin dişlerini sökerek sağlaması şöyle anlatılmaktadır:

“Ecnebler üzerimize ara sıra, bedevi müfrezelerini de saldırtıyorlardı. Bunlar da köylerimizi soyuyor, çoluk çocuğumuzu kesiyorlardı. Sağ yakaladıklarımızı -sonradan öğrendim- bizim dişçi yere yatırıyor, eline geçirdiği bir koca dülger kısıpacıyla ağızlarından sağlam diş çekip koparmadan yakalarını bırakmıyormuş.” (D, s.98).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde adil olma değeri; kahramanların yaptığı yanlış davranışların sonucuna katlanması, yardıma muhtaç dahi olsa hiç kimseye iltimas geçilmemesi, haksız yere bir kazanç yahut bir mevki edinenin onu da kaybetmesi gibi olaylar ve duyguları ekseninde işlenmiştir.

4.1.6.2. Barış Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Güngör (2010, s.187), barış ortamının insanların kendilerini mutlu kılacak işler yapması için gerekli olduğunu ifade ederken “Savaş, doğrudan doğruya ahlakı ve bütün toplum düzenini yıkıcı bir tesir yapmaktadır.” der.

Bir insan topluluğunun mutluluğu, barış ortamının sağlanabilmesine ve üretimlerin yapılabilmesine dayalıdır. İki kişi arasındaki barış ortamı kadar, bir topluluğun barış içerisinde yaşaması ve hatta ülkeler arası barış ortamı da toplum düzeni için çok kıymetlidir. Barışın insani bir değer olarak içselleştirilmesi bu açıdan her alanı etkileyen önemli bir faktördür.

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde barış değerinin işlenme sıklığı tablo 4.18’de gösterilmiştir.

Tablo 4. 18. Refik Halid Karay’ın Hikâyelerinde Barış Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Barış			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	-	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	48	Eskici	-
Koca Öküz	-	Antikacı	-
Vehbi Efendi’nin Şüphesi	-	Testi	-
Sarı Bal	71	Fener	-
Şaka	-	Zincir	-
Küs Ömer	-	Gözyaşı	42
Boz Eşek	-	Keklik	-
Yatır	111	Akrep	52
Komşu Namusu	-	Köpek	-
Yıldı Bir	-	Lavrens	-
Hakkı Sükût	-	Çıban	66
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	-
Cer Hocası	-	Güneş	-
Garip Bir Hediye	-	Hülle	-
Bir Taarruz	184	İstanbul	-
Ayşe’nin Talihi	-	Dişçi	-
Garaz	-		

“Şeftali Bahçeleri” hikâyesinde kasabaya hâkim olan barış ortamından şöyle söz edilmiştir:

“Herkes ucuza, kolayca eğlenebildiğinden başkasının keyfini çok görmüyor, çekememezlik etmiyordu.” (ŞB, s.48).

“Sarı Bal” hikâyesinde Sarı Bal’ın evin kapısını geç açması üzerine sinirlenen misafirler ile barış yolu aranmaktadır. Barışın sağlanması için gösterilen çaba şu cümlelerle aktarılmıştır:

“Aralarında biri; hem çalışıyor hem Külâhçızade’nin gönlünü alacak, şüphesini giderecek sözler söylüyordu.” (SB, s.71).

“Yatır” hikâyesinde barışın ne denli önemli olduğu savaş yıllarındaki sıkıntılardan bahsedilerek şu şekilde verilmeye çalışılmıştır:

“Muharebeye tesadüf eden bu sene zaten delikanlılar da azalmış, köyler boşalmıştı. Merkeplerinin sırtına beş, on çürük dal vuran kadınlar vaktiyle bir arabaya istediklerini almayınca mallarını satmıyorlardı. Daha kimse odununu alamamış, bir çare bulamamıştı.” (Y, s.111).

“Bir Taarruz” hikâyesinde de barışın olmadığı bir ortamda savaşın yıkıcı etkisinin nasıl zorluklar meydana getirdiği şöyle anlatılmaktadır:

“Zira mütareke senelerinde bulunuyorlardı; cepheden veya esaretten kadit hâlinde dönen, hastaneden tedavisi bitmeden sakat ve illetli olarak kapı dışarı edilen nice ihtiyat zabitleri vardı ki ne maaş alabiliyorlar, ne iş bulabiliyorlardı.” (BT, s.184).

“Gözyaşı” hikâyesinde barışın olmadığı ortamlarda korkunun hâkim olduğu ve huzurun sağlanmasının mümkün olmadığı gerçeği işlenmiştir. Barışın önemi şu cümlelerden anlaşılmaktadır:

“Balkan Harbi kopunca, hududa çok yakın olan köyde, bir akşamüstü şu korku yayılmış: Düşman geliyor!” (G, s.42).

“Akrep” hikâyesinde barışı sağlamak için çöle yapılan seyahatlerden şöyle bahsedilir.

“Bereket ikide birde çölde aşiret kavgaları, kanlı vakalar oluyor, diyet işleri çıkıyor, mutasarrıf ara bulmaya, sinir yatıştırmaya gidiyordu.” (Ak, s.52).

“Çıban” hikâyesinde barışın sağlanması ve huzurun korunmasına önem verilmektedir. Barışı sağlamak üzere görevlendirilen kahramanın yaşadıkları şöyle anlatılır.

“Bize dost iki Arap emiri arasındaki gazvelere bir nihayet vermek, dostluk kurmak için Yemen vali ve kumandanı İzzet Paşa, beni uzak çöle, ta Hadramut hududuna göndermişti.” (Ç, s.66).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde barış değeri işlenirken savaş zamanında ortamın ne kadar kötü olduğu, savaşın nasıl olumsuzluklar yarattığından bahsedilir. Yaşanılan ortamların barış içinde olması ve öyle de kalması önemlidir, kahramanlar bunun için emek verir.

4.1.6.3. Bilimsellik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Bilim sözcüğü “Evrenin veya olayların bir bölümünü konu olarak seçen deneye dayanan yöntemler ve gerçeklikten yararlanarak sonuç çıkarmaya çalışan düzenli bilgi, ilim” (TDK, 2005, s.269) cümlesi ile tanımlanır. Bilimsel kelimesi “Bilimle ilgili, bilime dayanan, ilmi” (TDK, 2005, s.269) şeklinde tanımlanırken, bilimsellik kavramı “Bilimsel olma durumu” (TDK, 2005, s.270) ifadesiyle açıklanmaktadır. Kızıler ve Canikli (2015, s.117) de bilimselliğin temel işlevleri içerisinde anlama, açıklama ve kontrol etme mekanizmaları olduğunu ifade eder.

Doğuştan getirilen inanma ihtiyacı, insanları somut bilgiye yönlendirmiş ve var olduğundan bu yana tüm insanlık; çevresini araştırmaya, anlamlandırmaya yönelmiştir.

Bu yolda insanın en büyük yardımcısı her daim bilim olmuştur. Bu sebeple bilimsellik anlama, açıklama, anlamlandırma, ikna etme ve içselleştirme açısından diğer değerler gibi oldukça bilimsellik değeri de kıymetli bir değerdir. Refik Halid Karay'ın hikâyelerinde bilimsellik değerinin işlenme sıklığı tablo 4.19'da gösterilmiştir.

Tablo 4. 19. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Bilimsellik Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Bilimsellik			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	-	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	-
Koca Öküz	-	Antikacı	21, 22
Vehbi Efendi'nin Şüphesi	-	Testi	-
Sarı Bal	-	Fener	-
Şaka	-	Zincir	38
Küs Ömer	-	Gözyaşı	-
Boz Eşek	108	Keklik	-
Yatır	-	Akrep	-
Komşu Namusu	128	Köpek	59
Yıldı Bir	-	Lavrens	60
Hakkı Sükût	-	Çıban	-
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	-
Cer Hocası	-	Güneş	76, 78, 81
Garip Bir Hediye	179	Hülle	-
Bir Taarruz	-	İstanbul	-
Ayşe'nin Talihi	-	Dişçi	-
Garaz	-		

“Boz Eşek” hikâyesinde kadınların verdiği sahiplik gösteren resmi bir belgenin elde edilmesinin gerekliliği konusunda köylüler hemfikirdir. Haklılıklarını ispat edebilmek için bilimsel bir dayanağa ihtiyaç duyarlar. Hüccet, bilimsel bir dayanak olarak kabul edilmektedir. Köylülerin bu çabası şu şekilde aktarılmıştır:

“Hüsmeden daha inmeden, ferahlı bir seda ile: ‘Ne ettik be, şahit götürecektik!’ diye bir hamlede meseleyi anlattı. Sahi nasıl düşünmemişlerdi? Zıyanı yok, merkebi kadı kabul edecek, hüccetini yapacaktı ya, haftaya üç kişi giderler, icap ederse yemin de ederlerdi.” (BE, s.108).

Boz Eşeğin, yolcunun son isteği üzerine Hicaz'a vakfedilmesi hususunda ellerinden geleni yapan ve tüm belgeleri toparlamış olan halkın delillere inanışı şöyle işlenmiştir:

“Boz eşek bir daha dönmedi. Köy halkı, yapılan hüccetlere, basılan mühürlere bakarak merkebin ikramlar göre göre, yavaş yavaş yüksüz ve eziyetsiz ta Hicaz'a kadar gideceğine, orada zenzem taşıyacağına inanmışlardı.” (BE, s.108).

“Komşu Namusu” hikâyesinde Baki Efendi karısıyla ilgili şüphelerini gözlem yaparak kanıtlama yoluna gitmiştir. Bu durum, şu cümlelerde gözlemlenmektedir:

“Yabancı korkusuzdu. Evin hizasını bulunca döndü, yaklaştı, çingırağa dokunmadan açılan kapının karanlığında birden görünmez oldu. Artık şüphe yoktu, karısı kötölemiş, Şakir Efendi’nin asıl fikrine komşu namusu heder edilmişti.” (KN, s.128).

“Garip Bir Hediye” hikâyesinde Feridun’un Yahudi’nin ona hediye ettiği taşları işin uzmanı bir kuyumcuya götürüp, inceletmesinden şöyle bahsedilir:

“Öbürü, iptida kayıtsızca bir göz attı, sonra gözlüğünü taktı, dikkatlice muayene etti, güneşe tuttu, elinden bırakmamak ister gibi biraz mütereddit ve nazikâne dedi ki: ‘Temiz maldır, müşterisini bulursa iyi para eder, hele girin dükkâna bir daha görelim, bir paha biçelim!’ (GBH, s.179).

“Antikacı” hikâyesinde işin uzmanı olan Antikacı, bazı araştırmaları sonucu edindiği bilimsel bilgileri misafirleriyle şöyle paylaşmaktadır:

“Çingiraklar içinde deveninkiler en kıymetsizidir. En değerlileri yak çingiraklarıdır, Tibet’te... Yak denilen hayvan 2000 metre irtifadan aşağıda yaşayamaz.” (A, s.21).

Aynı hikâyede antikacıdan şüphelenen ana kahraman, Afganlılara ait bilimsel bilgilerini kafasından şöyle geçirmektedir:

“Gayet muntazam, hatları nazik, teni beyaz ve mat bir çehre; gözleri âdeta mavi ve saçları sarışın, ensesinde gür ve pembe bir kan tabakasının kuzey insanlarını ve Anglosaksonları hatırlatan feyzini görmekteyim. Bu renge Cenup’ta ve Asya’da rastlanmaz. Zihnimden Afganistan’a ait bütün malumatımı geçirmekteyim. Bir yerde okumuştum: ‘Afgan dağlıları sarışın ve mavi gözlüdürler, bu itibarla da etnograf mütehassısları için çok meraklı bir mevzu teşkil ederler.’” (A, s.22).

“Zincir” hikâyesinde deneysel yöntemlerin daha kolay nasıl uygulanabildiğinden şu cümlelerle bahsedilir:

“Büyük Okyanus’tan aldığınız bir bardak su, o geniş denizin trilyonda biri değildir ama bütün o ummanda mevcut unsurların bu minimini kadehte tam bir terkibi mevcuttur. Hatta kadehe de lüzum yok... Bir damlası bile deniz hakkında bize ilmî bir fikir vermeye yetişir.

Başka cihetten düşünülürse, okyanusu bir bardak veya kaşık içinde daha fennî daha sahici olarak görebiliriz: Azı ve ufağı incelemek elbette çoğu ve büyüğü tetkikten kolaydır; kolay ve doğrudur.” (Z, s.38).

“Köpek” hikâyesinde sınırın öte yanına sahibi Osman ile geçmesi istenen köpek için yasalar gereği köpeğin muayene edilmesinin ardından verilen veteriner hekim onaylı belge istenmektedir. Bu bilimsel inceleme belgesi olmadan köpeğin sınırdan geçemediğini ifade eden cümleler şu şekildedir:

“Gümrük kolcusu gözleri akan sıska, iğrenç köpeği göstererek: ‘Yasak’ demişti, ‘Baytar şahadetnamesi olmadan hayvan geçemez!’ Hayvancağızı geçiremediler.” (Köp, s.59).

“Lavrens” hikâyesinde mühendisler nehrin su hacminin hesabını bilimsel yöntemle yaparlar. Bu hesap, şu cümlelerle ifade edilmiştir:

“Mühendis o gün hesabının neticesini bildirdi: Nehir dakikada 2750 metreküp su döküyordu. Çadırımıza giren bedevi dedi ki: ‘Bu bahardaki suyun miktarıdır, Anadolu’da karlar eridiği zaman Lavrens, güz mevsiminde ölçmüştü, iyi hatırmadır, 2900 küsur bulmuştu.” (L, s.60).

“Güneş” hikâyesinde Arabistan’ın bilimsel araştırmalara konu oluşundan şöyle bahsedilmektedir:

“Arabistan, emin olunuz, büsbütün keşfedilmiş, karış karış gezilmiş bir kıta sayılamaz. Ancak Umumi Harp’te bazı araştırmalar yapılmış, gene de tamamlanamamıştır. Ya, benim dolaştığım sıralarda içerisi alabildiğine bilinmez topraklardan ibaretti; Avrupalı ayağı basmamış bir haritasız dünya kıyısı idi.” (Gü, s.76).

Aynı hikâyede iki heybe dolusu altını iletmekle görevli olan kahramanın hangi yoldan gideceğine dair araştırmalar yapılır ve en kısa güzergâh bilimsel yolla şöyle bulunur:

“Nihayet haftalarca süren araştırmalardan sonra bir ‘delil’ bulduk, bir hecin müfrezesi hazırladık, yola çıktım.” (Gü, s.78).

Çölde yolculuğuna devam eden ulağın yaşadıklarından bahsetmesinin ardından hasta olduğuna inanılmış ve bu hâllerini açıklayan bilimsel tanı şöyle konmuştur:

“‘Anladım’ dedi, ‘Sizi güneş çarpmış!’ Kaşları çatıldı, neşesizce dedi ki: ‘Evet, beni San’a’ya getirdikleri zaman yatağımın başına üşüşen doktorlar da öyle söylemişlerdi, ‘teşemmüs’ demişlerdi.” (Gü, s.81).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde bilimsellik değeri; kişilerin iddialarını belgelemesi, çeşitli durumlarda uzmanların fikirlerine başvurulması, hastalıklara konan bilimsel tanımlar, hesaplamaların yapılmasındaki bilimsel veri akışı, olaylar ve durumlar içerisinde işlenmiştir. Ayrıca deneysel yöntemlerin kullanılma yöntemlerine dair bazı bilgiler de hikâyelerin birinde yer almaktadır.

4.1.6.4. Duyarlılık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Duyarlı sözcüğü “Dış etkenlere karşı duyarlılığı olan, hassas” (TDK, 2005, s.580) şeklinde tanımlanırken, duyarlılık “Duyarlı olma durumu” (TDK, 2005, s.580) tanımıyla Türkçe Sözlük’te kendine yer bulmuştur. İnsanların, tüm varlıklara duyarlı davranmasının gerekliliğini vurgulayan Yaman (2014, s.121), bunun sebebini de “İnsan; duyguları, değerleri, hassasiyetleri kadar insandır.” cümlesiyle açıklar.

Duyarlılık, insanın çevresini ne denli benimsediğine ve çevresindeki olaylara ne kadar değer verdiği göre çeşitli oranlamalarda artabilir veya azalabilir. Duyarlılığın, kişinin çevresindeki insanları benimsediğini göstermesinden ötürü duyarlı insanlar, toplumlarca daha çok takdir edilmektedir. Nitekim duyarlılığı yüksek bir insan bilinçli bir vatandaştır, bilinçli vatandaşların oluşturduğu toplumlar da her anlamda daha kolay gelişir. Kızıler ve Canikli (2015, s.132) de “Duyarlı olmak bir bilinç ve gelişmişlik hâlidir.” der. Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde duyarlılık değerinin işlenme sıklığı tablo 4.20’de verilmiştir.

Tablo 4. 20. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Duyarlılık Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Duyarlılık			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	12, 18, 34	Yara	10
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	19
Koca Öküz	-	Antikacı	20
Vehbi Efendi'nin Şüphesi	-	Testi	28
Sarı Bal	78	Fener	-
Şaka	89	Zincir	-
Küs Ömer	-	Gözyaşı	-
Boz Eşek	102, 103, 105	Keklik	-
Yatır	111, 116	Akrep	52
Komşu Namusu	124	Köpek	55
Yıldı Bir	138	Lavrens	60
Hakkı Sükût	141, 143, 144, 146	Çıban	-
Kuvvete Karşı	158	Kaçak	74
Cer Hocası	162, 173	Güneş	-
Garip Bir Hediye	-	Hülle	86
Bir Taarruz	-	İstanbul	-
Ayşe'nin Talihi	190	Dişçi	94
Garaz	-		

“Yatık Emine” hikâyesinde kasabalarını korumak isteyen ve ona zeval geleceğini düşünen halkın duyarlı tutumu şu cümlelerle işlenmiştir:

“Hele hükümetin ettiğine bak, kötü karıları gönderecek bizim memleketi mi bulmuşlar?” diye söyleniyorlardı. Bu intihap izzetinefislerini yaralamıştı. Hatta halkın sıkıştırması üzerine belediye azası, Kaymakam'ın yanına çıkıp resmen şikâyet bile etmişlerdi.” (YE, s.12).

Emine'nin odacının evinden darp edilerek kovulmasının ardından Jandarma subayı Sabri, Emine'nin hâline üzüldü duyarlılık göstererek ona sağlığını şöyle sormuştur:

“Jandarma zabiti hastane memuruna döndü. ‘Sahi ne oldu Emine'ye, hâlâ yatıyor mu?’ diye sordu.” (YE, s.18).

Emine, aç kaldığından fırından bir ekmek kapıp kaçar. İnsanlar, ekmeği Emine'den geri almaya çalışırlar. Bu sırada arzuhâlcilerden biri şu cümlelerle duyarlılığını göstermiştir:

“Hele itlere bak, aç olmasa karı ekmeği kapar mıydı be!’ diye bağırdı. Bu, arzuhâlcî idi, geçerken görmüş, dayanamamış, işe karışmıştı.” (YE, s.34).

“Sarı Bal” hikâyesinde Sarı Bal'ın evine yapılan baskından yatakta saklanan kişinin kim olduğunu öğrenmek isteyenler, onun gençlerden biri olup olmadığı konusunda sıkıntıya düşerler. Duyarlı davranışları sebebiyle yatağı kontrol edişleri şöyle anlatılmıştır:

“Acaba bu saklanan kimdi? Sakın şu Gebeci’nin tüysüz oğlan olmasın! Sarı Bal, gençlere musallattı; cebinden para bile verir, ayartırdı.” (SB, s.78).

“Şaka” hikâyesinde denize dalan arkadaşlarının dönmeyişi konusunda duyarlı davranan Nedim Bey deniz kenarında şu cümlelerle endişesini dile getirmektedir:

“Nedim Bey: ‘Nerede kaldı, sakın bir kazaya uğramasın!’ diye söylendi. Deniz şimdi tehditkâr bir karanlıkla onlara korkunç görünüyor; hudalı bir zekâ gibi içlerine emniyetsizlik, şüphe veriyordu.” (Ş, s.89).

“Boz Eşek” hikâyesindeki şu cümlelerde; çocukların yolun kıyısında bir yolcunun fenalaştığını haber vermesi üzerine duyarlı davranan köylülerin hemen olay yerine gitmeleri anlatılmaktadır:

“İrmaktan su taşıyan çocuklar dağ yolunda ihtiyar bir adamın yattığını haber verdiler: Bir boz eşek de başıboş, aralarda dolaşıyordu. Hüsmen Hoca: ‘Varıp bakalım.’ dedi.” (BE, s.102).

Aynı hikâyede hastayı köye taşıyan ve bir eve yerleştiren bir grup köylü, insanları yardıma çağırınca köylüler tam bir duyarlılık örneği gösterirler ve yardıma giderler.

“Hüsmen bağıyor: ‘Neredesiniz be, hele çıkın, misafir geldi!’ diye haber veriyordu. Şimdi ellerindeki yanar çıralarla her taraftan beyaz bez donlu birçok insanlar çıkıyor, duman ve ışıktan bir hale içinde, karanlık köşelere aydınlıklar dağıtarak, gübre yığınlarında hareler koşturarak şaşkın şaşkın misafir odasına geliyorlardı.” (BE, s.103).

Aynı hikâyede hastalanan yolcu ölmeden önce son dileğini ifade ederken Hüsmen Hoca’nın duyarlı davranışına şu cümlelerle tanık olunmuştur:

“Belki de vasiyet ediyordu. Hüsmen’in ikide birde ‘Merak etme, gönlünü ferah tut, biz bakarız.’ dediğini duyuyorlardı.” (BE, s.105).

“Yatır” hikâyesinde ormanda bir evliyanın mezarı olması sebebiyle duyarlı davranan halkın ormandan bir dal bile koparmamasından şöyle bahsedilir:

“Zira içinde bir yatır, yani bir mezar, bir evliya ve manevi silahlarıyla bu ormanı hükûmetin korucularından ve yasaklarından daha iyi koruyordu. Bir dalı kopmamış, bir ufak kütüğüne balta dokunmamıştı.” (Y, s.111).

Aynı hikâyede İlistir Nuri’nin hâline duyarsız kalamayan Abdi Hoca onunla ilgilenir. Bu duyarlı hâl ve gösterilen ilgi şu cümlelerle gösterilmektedir:

“Abdi Hoca, halkın selamlarına yarı buçuk cevaplar vererek ağır ağır gidiyordu. Koştı, bir şey söylemek ister gibi önünde durdu. Elleri göğsünde, gözleri yerde, korkar gibi bekliyordu. Ne var İlistir, bir müşkülün mü var?” (Y, s.116).

“Komşu Namusu” hikâyesinde karısından şüphelendikleri için Baki’yi uyarmak isteyen iki arkadaşın duyarlılığı ve bu yüzden yaptıkları şöyle aktarılmıştır:

“Biliyor musun Baki; sana bu akşam ciddi bir şeyden bahsedeceğiz... Şakir Efendi ilave etti: Bir namus meselesinden...” (KN, s.124).

“Yılda Bir” hikâyesinde Elif’in yarasını gören Bekir, bu konuda duyarlı davranmış ve Elif’e zarar veren kimselere sinirlenmiştir. Bu duyarlılığı da şu cümlelerle aktarılmıştır:

“Bu defa Bekir, Elif’in vücudunda kapanmış bir bıçak yarası gördü; parmağını oraya dokundurdu, ‘Nedir bu?’ diye sordu. Bu soruda hukukuna tecavüz edilen bir adamın hiddeti vardı.” (YB, s.138).

Aynı hikâyede bir önceki yıl değirmene gelen Elif’i; bir sonraki yıl göremeyen değirmenci, duyarlı davranmış ve Elif’i sormaktan geri duramamıştır.

“Ertesi yıl, Bekir, gene dönen çadırlara sokulduğu zaman Elif’e rast gelmedi. Merakla sordu. Çeribaşı kayıtsız cevap verdi: ‘Ha o mu? Kasabada kaldı, kötiledi...’” (YB, s.138).

“Hakkı Sükût” hikâyesinde fabrikanın işçi kızlara zarar verip onları öldürdüğünden emin olan Hasip Efendi’nin, duyarsız kalamayışı şöyle işlenmiştir:

“Üç, dört kuruşa karşı on dört saat kaynar sular başında, pis kokular, hasta nefesler emerek zehirlenen, taravetinden, kızlığından, gözlerinin pırlıtısından her gün bir zerre kaybederek toprak olan vücutlara şüphesiz acıyor, bu dertlere alışamıyordu (...) Hasip Efendi, uyuyamıyordu; amelesini düşünüyordu. Ah zavallılar!” (HS, s.141).

Hasip Efendi’nin Fotika’ya olan sevgisinin, Fotika’nın sağlığına karşı gösterdiği duyarlılığı nasıl artırdığı şu ifadelerde görülmektedir:

“O sırada aşağı fabrikada hastalanan bir genç kız, iki ayın içinde ölüvermişti. Hasip Efendi; bunun üzerine Fotika’yı her gün bin korku ile süzüyor, her gün biraz daha hâlsiz görüyordu.” (HS, s.143).

Hasip Efendi’nin Fotika’nın iyice hastalanıp fabrikaya gelememesi üzerine yaşlı ninesine yardımlarda bulunduğu ve duyarlı bir vatandaş gibi davrandığı görülmektedir.

“Hasip Efendi, teminat veriyor, para gönderiyor fakat onun her hafta biraz daha fenalaştığını, biraz daha mezara yaklaştığını haber alarak fabrika sahiplerine küfürler ediyordu. İşte bu sabah, yine ninesi gelmiş, onunla dertleşmişti. Hasip, doktor getirilmesini söylemiş ‘Parasını ben veririm, ilaçlarını da yaptırırım!’ demişti.” (HS, 144).

Hasip Efendi, ölen işçinin cenazesinin ardından Papaz ile karşılaşır. Papaz’ın işçilere karşı gösterdiği duyarlılığına karşın, fabrika sahiplerinin kayıtsızlığı Avrupa’daki işçi haklarıyla karşılaştırmalı verilerek şöyle anlatılır:

“Papaz; şimdi Avrupa fabrikalarını anlatıyor; muhatabının cehaletine karşı hâkimane bir tavır alarak, çalışma saatlerini, ücretleri, bütün bu yoldaki kanunları, kavgaları, isyanları hepsini birer birer, mühim kelimelerin üzerinde dura dura izah ediyordu. Sonra hâlâ devam eden kayıtsızlığa karşı duyduğu nefretlerini, şüphelerini söyledi; fabrika sahiplerinin bugünkü hâlde kalmak için müracaat ettikleri desiseleri, tarafgirlikleri anlattı; sonra ayrılırken: ‘Daha çok öldüreceksiniz!’ diye söylendi.” (HS, s.146).

“Kuvvete Karşı” hikâyesinde halkın huzurunu kaçıran Amerikan askerlerine sinirlenen Suphi’nin memleketinin ahvaline olan duyarlılığı şöyle işlenir:

“Yumruklarını sıkarak, durduğu yerlerde kıvranarak Türklüğüne, memleketine acıdı; bütün gazino halkını mermer gibi yerinde donduran, kendisini dilsiz, ölü eden kuvvete karşı büyük bir gazap duyuyordu.” (KK, s.158).

“Cer Hocası” hikâyesinde Asım’ın durumuna kayıtsız kalamayan arkadaşları, duyarlı davranır ve Asım’a planlarını şu ifadelerle sorarlar:

“(…) gene kaçmak, ayrılmak arzu etti; hâlbuki en zekileri, en iş bilenleri olan Osman, her şeyi anladı ve ‘Ne yapacaksın?’ diye sordu.” (CH, s.162).

Aynı hikâyede Asım’ın köye gelip vaaz vermeye başlamasının ardından işsiz kalan imamın Asım’ı çağırıp onun yüzünden çaresiz kaldığını anlatmasının ardından Asım’ın duyarlı davranışı ve köyü terk edişi şöyle anlatılmaktadır:

“‘Yaptığın günahdır, cezasını çekersin!’ dedi. Asım; hayret, esef içinde kaldı, cevap bulamadı (...) Sabah olurken kalktı, cübbesini giydi, yüzüne atkısını sardı, heybenin gözünde saklı mecdiyelerini aldı, sokağa fırladı.” (CH, s.173).

“Ayşe’nin Talihi” hikâyesinde Ayşe’nin yanlışlıkla öldürdüğü Ali Bey’in ortadan kayboluşuna halkın tepkisi duyarlılık-duyarsızlık çatışması içerisinde şöyle verilmiştir:

“Köpeğiyle beraber kaybolan Ali Bey’in bu esrarlı kayboluşu her zaman olduğu gibi bir müddet hayattakileri meşgul etti, sonra yavaş yavaş silindi, gitti.” (AT, s.190).

“Yara” hikâyesinde bedevilerden birinin inlemesi üzerine Şeyhleri hemen duyarlılık gösterir, ona sağlığını sorar. Bu duyarsız kalamayışın ifade edildiği cümleler şöyledir:

“Bir aralık karşımdaki gencin birisi hafifçe inledi. Şeyh sordu:

‘Hasta mısınız?’

‘Hayır.’

‘Yaralı mısınız?’

‘Galiba!’” (Ya, s.10).

“Eskici” hikâyesinde eskici, evden ayrılmak için hazırlık yaptığı anda Hasan’ın ağlamasına duyarsız kalamamış, onu sakinleştirmeye çalışmıştır. Aynı satırlarda Hasan’ın Türkçe konuşmaya olan hasreti, bu konudaki duyarlılığı şöyle işlenmiştir:

“‘Ağlama be! Ağlama be!’ Eskici başka söz bulamamıştı. Bunu işiten çocuk; hıçkırık hıçkırık, katıla katıla ağlamaktadır; bir daha Türkçe konuşacak adam bulamayacağına ağlamaktadır. ‘Ağlama diyorum sana! Ağlama!’” (E, s.19).

“Antikacı” hikâyesinde antika eşyalar satan dükkâna giden iki arkadaş, bir ziyana sebep olmamak için duyarlı davranırlar çünkü misafir oldukları bu yere zarar vermeleri doğru olmayacaktır. Dükkânda nasıl dikkatli davrandıkları şöyle aktarılmıştır:

“Bir şey düşürmemeye, bir yere basmamaya ve çarpmamaya dikkat ederek ahşap ve gıcırtilı merdivenden çıktık; sahanlık da tıka basa doluydu.” (A, s.20).

“Testi” hikâyesinde köyün kahvesinde bir Lübnan gencinin değişik hareketler yapmasına duyarsız kalmayanlar ve ona yardım edenler şöyle işlenmiştir:

“İlk önce, aklıma onun bir deli olması ihtimali geldi. Belki de arkadakiler de aynı şeyi düşünmüş olacaklar ki hep bir ağızdan sorduk: ‘Nesi var?’” (T, s.28).

“Akrep” hikâyesinde bir mutasarrıfın çöldeki aşiret kavgalarına duyarsız kalmadan barışı sağlama çabası şu şekilde anlatılır:

“Bereket ikide bir çölde aşiret kavgaları, kanlı vakalar oluyor, diyet işleri çıkıyor, mutasarrıf ara bulmaya, sinir yatıştırılmaya gidiyordu.” (Ak, s.52).

“Köpek” hikâyesinde köpeğe çok iyi davranan Osman’ın hayvanlara karşı duyarlı davranışından şu cümlelerle bahsedilir:

“O güne kadar ‘Hoş!’lara alışmıştı; ilk ‘Kuçukuçu!’yu Osman’dan işitti.” (Köp, s.55).

“Lavrens” hikâyesinde Lavrens’in bir çocuğu ezmek için gösterdiği duyarlılığın hayatına mal oluşu şu ifadelerle işlenmiştir.

“Daha o zaman Lavrens, Londra civarında bir çocuğu ezmek için motosikletini ağaca çarpıp kafatası yarılarak ölmemiştir.” (L, s.60).

“Kaçak” hikâyesinde yorgunluk, açlık ve soğuktan ölmek üzere olan kaçak askeri, bir ailenin tüm tehlikelere karşın duyarlılık göstererek evlerine almasından ve onu ölümden kurtarmasından şöyle bahsedilir:

“Noel Bayramı’na rast gelen o gece beni kapının önünde karlara gömülü bulmuşlar, içeriye almışlardı. Yedirdiler, yatırdılar; doydum, dinlendim.” (K, s.74).

“Hülle” hikâyesinde yolu kasabadan geçen ve bir kadına yardım etmek isteyen gencin nasıl duyarlı davrandığından şu bölümde bahsedilmektedir:

“Benim yerimde ve yaşımda siz olsanız bu gözleri dolu dolu, yüzü kıpkırmızı, göğsü kabarıp inen, dertli veya deli, genç kadını o hâlde bırakır gider miydiniz? ‘Nasıl isterseniz.’ dedim.” (H, s.86).

“Dişçi” hikâyesinde sohbet ortamında gözlerinden yarı meczup olduğu anlaşılan *Dişçi* lakaplı kişiye karşı kahraman duyarlı davranarak onunla sohbet etme ihtiyacı hisseder.

“Bir aralık, kendisine kayıtsız kalmadığımı göstermek için sordum: ‘Buralarda mı dişçilik ediyorsunuz?’” (D, s.94).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde duyarlılık değeri; hastalara, muhtaçlara, dert sahiplerine karşı gösterilen duyarlı davranışlar ile işlenmiştir. Aynı zamanda toplumun ortak değerlerine zarar vermemeye duyarlı oluş, vatanseverlikten doğan duyarlı davranışlar da hikâyelerde yer alır. Genel olarak kahramanlar, haksızlığa uğranıldığını düşündüklerinde yaptıkları çıkışlar ile karşımıza çıkmaktadırlar.

4.1.6.5. Empati Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Özen'e göre (2015, s.69) empati kişinin kendisini karşısındakinin yerine koyması bu süreçte olaylara karşısındakinin bakış açısı ile bakabilmesi, duygularını ve fikirlerini doğru anlamlandırarak onun hissiyatını paylaşabilmesi ve akabinde onu anladığını karşıya iletebilmesi sürecidir. Çankırlı'ya göre (2015, s.22) empati yapacak kişi, bazı basamaklara uymalı ve empati yetisine bu basamakları takip ederek ulaşmalıdır. Empati yapacak kişinin öncelikli olarak ön yargı taşınamaması, aktif bir dinleyici ve soru soran bir karakter olması, karşıdaki kişi ile rahatça yer değiştirebiliyor olması, kabullenici bir tutum sergilemesi çözüm üretebilmesi ve akabinde rehber olabilmesi gerekmektedir.

Empati yeteneği, kişilik gelişiminin ileriki safhalarında güçlü bir şekilde karşımıza çıkar. Kişilik gelişimini sağlıklı bir şekilde tamamlamakta olan ya da tamamlamış kişilerin bu duygudaşlığa sahip olması beklenir. Empati değeri; hoşgörü, alçak gönüllülük, sevgi değerlerinden beslenen kuvvetli bir inanç sistemidir. Refik Halid Karay'ın hikâyelerinde empati değerinin işlenme sıklığı tablo 4.21'de gösterilmiştir.

Tablo 4. 21. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Empati Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Empati			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	34	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	14, 18, 19
Koca Öküz	-	Antikacı	-
Vehbi Efendi'nin Şüphesi	-	Testi	31
Sarı Bal	-	Fener	-
Şaka	-	Zincir	37
Küs Ömer	96	Gözyaşı	42
Boz Eşek	-	Keklik	-
Yatır	-	Akrep	-
Komşu Namusu	122	Köpek	57
Yıldı Bir	-	Lavrens	-
Hakkı Sükût	141	Çıban	67
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	71, 72
Cer Hocası	162, 168, 173	Güneş	-
Garip Bir Hediye	-	Hülle	86
Bir Taarruz	183	İstanbul	90
Ayşe'nin Talihi	-	Dişçi	-
Garaz	-		

“Yatık Emine” hikâyesinde Emine, aç kaldığından fırından bir ekmek kapıp kaçar. İnsanlar, ekmeği Emine'nin elinden ısrarla almaya çalışır. Bu sırada arzuhâlcilerden biri Emine'nin yaptığına onunla empati kurarak şöyle anlayış göstermiştir:

“Hele itlere bak, aç olmasa karı ekmeği kapar mıydı be!’ diye bağırdı. Bu, arzuhâlcı idi, geçerken görmüş, dayanamamış, işe karışmıştı.” (YE, s.34).

“Küs Ömer” hikâyesinde kazları gözlemleyen Zehra, kocası Ömer ile olan ilişkisinde o gözlemlerden yararlanarak kazlarla şu şekilde empati kurmaktadır:

“Lakin, bazen, kış sonuna doğru, pehlivan kazın yıkanışlar, haykırışlar, şakalar arasında birdenbire doğrulup hükümdarca bir eda ile dişilerin sırtlarına binişi, enselerinden yakalayıp ağırlığı, zoru altında onları iki kat edişi vardı ki Zehra, eskiden hayal meyal anladığı bu zorbalığın, vücudu Ömer’in ağırlığıyla ezildiği bu vakitte manasını ne iyi biliyor, sırtında ürpermeler duyarak nasıl helecanla, kızara kızara seyircisi oluyordu.” (KÖM, s.96).

“Komşu Namusu” hikâyesinde hem iş arkadaşı hem komşusunun hanımı tarafından aldatıldığı şüphesini taşıyan Şakir Efendi, bu durumda kendisinin olduğunu düşünerek komşusuyla empati kurmuş ve bu duruma üzüldüğünü şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Allah muhafaza etsin, çok güc şey!” (KN, s.122).

“Hakkı Sükut” hikâyesinde fabrikada çalışan genç kızların hastalanması ve çektikleri acılar empati kurularak şu cümlelerde tasavvur edilmeye çalışılır:

“Ağrıyan başlarını, yanan göğüslerini dinlendirmek için yalnız altı saat vakitleri vardı; gülmek ve konuşmak için değil! Kim bilir ertesi sabah bu hasta, yorgun gözler ne kadar güç açılır, her kemiği ayrı sızlayan bu zavallı vücutlar, fabrikanın düdüğüne ne zorlukla itaat ederdi? Kim bilir bu hastalıklı sabahlar ne kadar gözyaşları döktürürdü, bu hâlsiz vücutları sürüklemek ne zordu.” (HS, s.141).

“Cer Hocası” hikâyesinde parasız kalan Asım, hemşehrilerinin yanına sığınır. Asım ile empati kuran Osman ve arkadaşları, Asım’ı şöyle teselli etmiştir:

“‘Bilmem ki ne olacak, işte böyle kaldım!’ dedi, sonra ağlar gibi mindere kapandı. O zaman üçü de etrafına geçip çömelerek kaba, hiçten kelimelerle, duaya benzeyen anlaşılmaz ezberleme cümlelerle onu teselliye başladılar.” (CH, s.162).

Aynı hikâyede Asım, yolda hastalanır ve bir köye misafir olmak zorunda kalır. Arkadaşları, köylüyle empati kurarlar ve kalabalık oldukları için onlara yük olacaklarını da düşünerek köyden ayrılırlar. Bu durum, şu cümlelerle aktarılmaktadır:

“Arkadaşları, köylüye bar olmamak için veda edip çekildiler.” (CH, s.168).

Asım, zamanla köyün imamının yerine geçer. Bir gün imam Asım'ı yanına davet ederek zor durumunu anlatır ve ondan empati kendisiyle empati yapmasını ister. Asım, bu empatinin sonucunda köyden ayrılacaktır.

“Sonra imamı, açlığını, hastalığını, çocuklarını düşündü; bu biçare adamı, bu sefil, muhtaç fakir ihtiyarı feda eden köy halkını ayıpladı.” (CH, s.173).

“Bir Taarruz” hikâyesinde gasp edilen Hayrullah Efendi, hırsızın gerçekte kim olduğunu öğrendikten sonra onunla şu şekilde empati kurmaya başlamıştır:

“Yedi yüz liranın içinden beş lirasını alarak kaçan bir hırsız değil, namuslu bir aç adamdı. Kim bilir ne vicdan azaplarından, ne mücadelelerden ve kaç günün açlığından sonra, her teşebbüsü, her müracaatı ümitsiz, eli böğründe kalıp bu taarruza karar vermişti.” (BT, s.183).

“Eskici” hikâyesinde annesiz ve babasız kalmış Hasan'ı halasının yanına gönderen yakınları, Hasan ile empati kurmaya çalışmış ve onun bu şekilde rahat edeceğini zannetmişler, içlerini de şu cümlelerle rahatlatmışlardır:

“‘Çocukcağz, Arabistan'da rahat eder.’ dediler, hayırlı bir iş yaptıklarına herkesi inandırmış olanların uydurma neşesiyle fakat gönülleri isli, evlerine döndüler.” (E, s.14).

Aynı hikâyede eve ayakkabı tamir etmeye gelen eskici; çocukla empati kurar, ondan çabucak ayrılmamak için yavaş davranması şu cümlelerde işlenmiştir:

“Daha çok dinlemek için de elini ağır tutuyordu. Fakat, nihayet bütün ayakkabılar tamir edilmiş, iş bitmişti. Demirini topraktan çekti, kösesini dürdü, çivi kutusunu kapadı, çiriş çanağını sarmaladı. Bunları hep aheste aheste yaptı. Hasan, yüreği burkularak sordu: ‘Gidiyor musun?’” (E, s.18).

Eskicinin evden ayrılırken Hasan'ın ağlamasına dayanamayışı, çocukla empati kurması ve kendisinin de ağlaması okuyucuya şu şekilde aktarılmıştır:

“‘Ağlama diyorum sana! Ağlama!’ Bunları derken onun da katı, nasırlanmış yüreği; yumuşamış, şişmişti. Önüne geçmeye çalıştı ama yapamadı, kendisini tutamadı; gözlerinin dolduğunu ve sakallarından kayan yaşların, Arabistan sıcağıyla yanan kızgın göğsüne bir pınar sızıntısı kadar serin, ürpertici, döküldüğünü duydu.” (E, s.19).

“Testi” hikâyesinde bir gencin testiden ağzına su dökerken arı tarafından sokulması ve ardından ölmesi durumu sonucunda hikâyenin kahramanı, acı çeken gençle empati kurmuştur. Bu duygudaşlık şu cümlelerle işlenmiştir:

“Sonra önüme, ardıma, yanıma bakmadan koşmaya başladım. Öyle sanıyordum ki, ben de gırtlığımda bir arı iğnesi ve yüzümde o çivit renkli maskeyi taşıyordum; ben de korkunç ve yarı ölüyüm.”(T, s.31).

“Zincir” hikâyesinde kahramanın ağzından okurların empati yapması istenir. Refik Halid, bunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Yabancı memleketlerde bir kasabaya sokulup uzun müddet yaşamaktaki azabın ne olduğunu bilir misiniz? Beş on gün çarşı sokak gezdikten sonra, tanıdık çehre, alışabileceğiniz yer bulamamaktan bezer; odanıza girer, yalnızlığın içine sinersiniz.” (Z, s.37).

“Gözyaşı” hikâyesinde eve gelen hizmetçi kadını başından savmayı düşünen ev sahibi, hikâyesini dinleyince onunla empati kuracaktır. Bu duygudaşlık şu cümlelerde gözlemlenmektedir:

“‘Bir başkasını bulunca savarım!’ dedi. Fakat hikâyesini dinlediği için savamadı.” (G, s.42).

“Köpek” hikâyesinde Osman’ın, köpeği ile empati kurması ve onun da kendisi ile aynı merhalelerden geçtiği ihtimaline inanışı şu cümlelerde verilmiştir:

“Olmayacak bir ihtimale inanmıştı: Bu köpek de Osman’ın memleketinden nasılsa buralara düşmüştü; o da kendisi gibiydi, yurt hicranı çekiyor, havasına, suyuna, güzelliğine ısınamıyordu.” (Köp, s.57).

“Çıban” hikâyesinde çarşıda, pazarda çıbandan zarar görmüş insanları gören kahramanın; onlarla empati kurması ve tedirginlik yaşamaması şöyle işlenmiştir:

“Ben de çekindim, cebinliğimi her zaman sıkı sıkı örttüm. Kenarlarını şiltenin arasına elimle soktum. Nasıl örtünmeyeyim, sokmayayım, korkmayayım? Çarşıda, pazarda yüzleri yarıdan yarıya kemirilip, oyulmuş iğrenç adamlara rast gelip ‘Frengiden mi?’ diye sorduğum vakit: ‘Hayır!’ diyorlardı, ‘Habis çıbandan...’” (Ç, s.67).

“Kaçak” hikâyesinde kaçak asker, soğuktan dolayı sıkıntı çekmekte ve gözlerine mil çekilen biriyle şu cümlelerle empati kurmaktadır:

“Fakat ağlamaya korkuyordum, ılık yaşla soğuk birleşince gözlerim, biber dökülmüş kadar yanıyordu. Sibirya’da Mişel Strogof’un mil çekilen gözlerini hatırlıyor ve hafızamın hâlâ, nasıl donmadığına şaşıyordum.” (K, s.71).

Askerin atı yolda ölmüştür ve üzerini kar kaplamıştır. Asker, atının üzerindeki tümseğe bakarak kendisinin de öleceğini düşünür ve şu ifadelerle atıyla empati kurar:

“Kırgız atının kar üstündeki siyah tümseğine dönüp dönüp bakıyordum, yarın ak ovada kalacağını bildiğim kendi kara tümseğimi seyreder gibi...” (K, s.72).

“Hülle” hikâyesinde yardıma ihtiyacı olan kişiler ile hikâyenin kahramanı arasında şu cümlelerle empati kurulmuştur:

“Benim yerimde ve yaşımda siz olsanız bu gözleri dolu dolu, yüzü kıpkırmızı, göğsü kabarık inen, dertli veya deli, genç kadını o hâlde bırakır, gider miydiniz?” (H, s.86).

“İstanbul” hikâyesinde yazar, uzun bir aradan sonra medeniyete yeniden kavuşan mühendislerin nasıl para sarf ettiklerini anlatır ve onların ruh hâllerini düşünüp onlarla kurduğu empatiyi şu ifadelerle anlatır.

“Medeniyetten bir müddet uzak kalmak, ona kavuşunca en fena tarafından kâm almayı icap ettirir. Sergüzeşt yapmaya müsait yarı şahsi, ıssız, tehlikeli memleketlerde ömür sürmüş iseniz bunu her gün görmüşsünüzdür, yapanlara acımişsinizdir, sonra düşününce hak vermişsinizdir.” (İ, s.90).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde empati değeri; zor durumda kalan yahut acı çeken birini anlayabilmek, vatanından uzak kalan birinin çektiği özlemi anlamlandırmak için kurulan empati ile işlenmiştir. Aynı zamanda kahramanlar, hırsızlık yapan birini bu davranışa iten sebepleri anlamak için de empati kurmuştur.

4.1.6.6. Hoşgörü Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Köknel (1995, s.67) “Hoşgörünün (müsamaha) (tolerance) sözlük karşılığı başkalarını anlayışla karşılamak, onların değişik, farklı kişiliklerine, davranışlarına, tutumlarına, eylemlerine katlanabilmedir. Başka bir deyişle, hoşgörü, insanların birbirinden ayrı, farklı duygu, düşünce, davranış, tutum, eylem biçimleri olabileceğini bilmek ve kabul etmektir.” Kuçuradi (1995, s.27) ise hoşgörünün daha çok davranışları içerdiğine ve

Türkçedeki hoşgör- eylemi sebebiyle daha çok yapılan bir davranışın gerektirdiği cezayı affetmek şeklinde bir anlam kazandığını düşünmektedir.

Hoşgörü değeri, varlığıyla toplumsal huzuru, güven ortamını bina edebilirken; yokluğuyla huzursuz, sevgisiz, güvensiz ve mutsuz bir topluluk oluşmasına da neden olabilir. Beşerin hatasız olamaması sebebiyle günlük yaşamın içinde, hoşgörünün her alanda ve her ortamda bulunması gerekmektedir. Tüketim toplumunun içerisinde, her türlü imkânı hızlıca tüketen insanların birbirine, şartlara tahammül edebilmesi ancak hoşgörü değerinin içselleştirmesi ile mümkün olabilir.

Refik Halid, hikâyelerinde çoğunlukla hoşgürsüz şahsiyetler ekseninde olay örgüsü yaratmıştır. Hoşgörü değeri, bazı hikâyelerin içinde kötü-iyi çatışması içerisinde yerleştirilmeye çalışılmıştır. Refik Halid Karay'ın hikâyelerinde hoşgörü değerinin işlenme sıklığı tablo 4.22'deki gibidir.

Tablo 4. 22. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Hoşgörü Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Hoşgörü			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	13, 26, 34	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	-
Koca Öküz	-	Antikacı	-
Vehbi Efendi'nin Şüphesi	-	Testi	-
Sarı Bal	78	Fener	-
Şaka	-	Zincir	-
Küs Ömer	-	Gözyaşı	-
Boz Eşek	-	Keklik	-
Yatır	-	Akrep	50
Komşu Namusu	-	Köpek	-
Yılda Bir	-	Lavrens	-
Hakkı Sükût	148, 149	Çıban	-
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	-
Cer Hocası	-	Güneş	-
Garip Bir Hediye	-	Hülle	-
Bir Taarruz	-	İstanbul	-
Ayşe'nin Talihi	-	Dişçi	-
Garaz	196		

“Yatık Emine” hikâyesinde odacının evine sığınan Emine’yi merak eden köylüler, sürekli olarak ona bakmaya gelirler. Emine’nin, bu rahatsız edici davranış karşısında hoşgörülü davranıyor olması şu cümlelerle işlenmiştir:

“Yatık Emine, sakağındaki taze yarası, sol ayağına topallık veren beresi ile dolaşıyor, kovulmamak, dışarı atılmamak için her şeye razı, kendini seyrettiriyordu.” (YE, s.13).

Aynı hikâyede Emine ile konuşmak isteyen Gürcü Server’in, Emine’nin laf olmasından çekinmesi üzerine ona hoşgörü göstererek soruna çözüm bulması şöyle işlenmiştir:

“‘Bizi görürler, laf olur...’ Server: ‘Öyle ise gel, nah şuracıkta kireç ocağı var, siper yer, rahat rahat konuşuruz.’” (YE, s.26).

Yatık Emine ona kimsenin yardımcı olmamasından dolayı aç kalmıştır, en sonunda bir gün fırından ekmek çalar. Arzuhâlcı, bu durumu şu cümlelerde hoşgörüyle karşılamıştır:

“Hele itlere bak, aç olmasa karı ekmeği kapar mıydı be...” (YE, s.34).

“Sarı Bal” hikâyesinde kesin bir şekilde yasakladığı eğlence meclisinde kendisi eğlenirken yakalanan Kaymakam’la memurlar arasında oluşan zor duruma gösterilen hoşgörü şu şekilde anlatılmıştır:

“Nihayet memur ile amirini su müşkül, vaziyetten kurtarmak için oda halkı birer birer dışarı çıktı.” (SB, s.78).

“Hakkı Sükût” hikâyesinde Hasip Efendi’nin, Fotika’nın ölümünden dolayı suçladığı yetkililere ağzına geleni sayması, yetkililerin ise bu sinirli adama hoşgörü göstermesi şu cümlelerle işlenmiştir:

“Şimdi anlatıyordu! Dün öğrendiklerini, düşündüklerini, hiç saklamayarak, en şiddetli kelimeler kullanmaktan çekinmeyerek söylüyordu, öteki ayakta; susuyor, dinliyordu.” (HS, s.148).

Aynı hikâyede sinirlenen Hasip Efendi’ye hoşgörü gösterilir ve kötü bir tepki verilmez.

“Çok hiddetlenmişsin, Hasip Efendi, yarın akşama konuşuruz; ben sana, maaşına dair iyi bir haber getirecektim.” (HS, s.149).

“Garaz” hikâyesinde Nebile’nin huysuzluklarının tamamına ailesi hoşgörü ile yaklaşır.

“Tren dolu idi; bulabildikleri tek yeri Nebile’ye veren ana baba, yolculuğu koridorda, heybeler, bavullar, torbalar üzerinde yaptı.” (Ga, s.196).

“Akrep” hikâyesinde İstanbul’dan uzakta kalan kişilerin, şehrin tüm çilesine karşı takındıkları hoşgörü şu ifadelerle anlatılır:

“Uzakta kalanlar için İstanbul’un kaldırımları bozuk değildir, sokaklarda çamur ve süprüntü yoktur; tramvaylarda ve vapurlarda azap çekilmez. Musluklardan terkos yerine kevser akar, sersemletici lodos ılık bir buse, dişleyici poyrazı bir serin nefestir. Bilhassa çölde onu konuşurken hep beyaz yelkenlerin kayıp gittiği şurup renkli denizler, avize gibi şakırdayan pınarlar, çınar ve çitlembik gölgeleri, çilek tarlaları, fulya bahçeleri, tüy gibi ince kadınlar ve ağızlarından şekerleme kadar tatlı sözler dökülen kızlar görürsünüz.” (Ak, s.50).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde hoşgörü değeri; insanları hoş görme ve onların yaptıklarına katlanma, zordaki kişileri anlama ve onlara hak verme gibi durumlarla işlenmiş ayrıca aileye, evlada karşı hoşgörülü olan karakterlere yer verilmiştir.

4.1.6.7. İletişime Açıklık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

İletişim “Genel anlamda varlıkların hayatîyetlerini normal bir şekilde devam ettirebilmeleri, haberleşebilmeleri ve anlaşabilmeleri bakımından karşılıklı mesaj alışverişini gerektiren bir tür faaliyetler zinciridir.” (Seyyar, 2015, s.285). Her canlı, bir başka canlı ile iletişim kurma arzusu duyar. İletişim; kaynak, alıcı, ortam, mesaj, dönüt öğelerinden oluşan bir örgüttür. Doğuştan getirilen; paylaşma, sevgi, dayanışma gibi ihtiyaçların iletişim kurma gereksinimi ile harmanlanması sonucu iletişim kurma bir zorunluk olur.

Toplumsal huzurun ve barışın inşasında da iletişim kurma oldukça önemli bir rol üstlenir. Yaman’a göre (2014, s.211) de “Hem kişisel huzurun hem de toplumsal sulhun güvencesi samimi ve şeffaf bir iletişim ortamı oluşturmaktır.” İyi iletişim kurabilme, problemleri çözme anahtarı olabilmekte; buna karşın iletişimin eksik olması, birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde yer alan iletişime açıklık değerinin işlenme sıklığı tablo 4.23’te gösterilmiştir.

Tablo 4. 23. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde İletişime Açıklık Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: İletişime Açıklık			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	13, 22	Yara	9
Şeftali Bahçeleri	43	Eskici	15, 17
Koca Öküz	-	Antikacı	21, 23
Vehbi Efendi'nin Şüphesi	-	Testi	28
Sarı Bal	-	Fener	-
Şaka	-	Zincir	-
Küs Ömer	94	Gözyaşı	42
Boz Eşek	104	Keklik	-
Yatır	117	Akrep	-
Komşu Namusu	124	Köpek	-
Yıldı Bir	135	Lavrens	63
Hakkı Sükût	148	Çıban	-
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	-
Cer Hocası	162, 164, 170	Güneş	76
Garip Bir Hediye	176	Hülle	83
Bir Taarruz	-	İstanbul	90
Ayşe'nin Talihi	-	Dişçi	95
Garaz	-		

“Yatık Emine” hikâyesinde kalacak yeri olmayan Emine’ye odacılarından biri sahip çıkar çünkü bu kadını ortada bırakmak huzur bozucu olacaktır. En azından birinin Emine ile iletişime açık olması gerekmektedir. Bu gereklilik, şu cümlelerde ifade edilmiştir:

“Emine sokak ortasında kaldı. Nerede yatıracaklardı? Nihayet kalem odacılarından bir ihtiyar, evinde alıkoymaya razı oldu.” (YE, s.13).

Aynı hikâyede arzuhâlcilerin kendi aralarındaki güzel iletişiminden şöyle bahsedilir:

“Hükûmet konağının yan sokaklarında bir sıra ufak dükkân vardı, arzuhâlciler ve avukat dükkânları... Küçük bir çekmecenin önüne geçip bol sigara ve çay içerek sohbet eden bu dükkâncılara ara sıra köylüler uğrar, arzuhâl yazdırır, dava havale ederlerdi.” (YE, s.22).

“Şeftali Bahçeleri” hikâyesinde Agâh Bey, kendini iletişime kapamış olmasının üzerinden bir vakit geçtikten sonra bu iletişimsizlikten ve yalnızlıktan rahatsız olup kararını değiştirmiştir. Bu geri dönüş hikâyede şu cümlelerle işlenir:

“Kasabada kimsesizlikten, işsizlikten de boğuluyordu. Bir defa eğlenip şu âlemi görmesi elbette muvafık olurdu, belki de eğlenirdi; tabiatın güzelliğine bu kadar çekingen durmak saçmaydı.” (ŞB, s.43).

“Küs Ömer” hikâyesinde Küs Ömer’in memleketini ve evini terk etmiştir, yasa dışı işler yapar. Kolcularla karşılaştığı şu bölümde ise iki taraf da iletişime açık bir tavır sergiler:

“Şimdi tütün kaçakçılığı ediyordu. Kolcular bildikleri hâlde yolunu beklemek şöyle dursun, rast geldikleri yerde hatrını alırlar, gönlünü hoş ederlerdi.” (KÖM, s.94).

“Boz Eşek” hikâyesinde yolcu, köylülere güvenmiş onlara son isteğini söylemiştir. Köylüler ve yolcunun arasında şu cümlelerle güzel bir iletişim yakalandığı görülür:

“Hasta, bir aralık elleriyle ‘Gelin, yaklaşın!’ diye işaretler etti. Hüsmen önde, öbür ihtiyarlar arkada etrafını aldılar.” (BE, s.104).

“Yatır” hikâyesinde Abdi Hoca ve İlistir çarşıda karşılaşır. Abdi Hoca’nın iletişime açıklığı ve İlistir’in sorduğu sorulara sabırla cevaplayışı şöyle ifade edilmektedir:

“‘Söyle bakalım, ne danışacaksın?’ sualine karşı biraz kekeledikten, öksürerek vakit kazandıktan sonra anlattı.” (Y, s.117).

“Komşu Namusu” hikâyesinde Şakir ve Osman Bey, karısının yaptıklarıyla ilgili Baki’nin gözünü açacaktır, bu sebeple şu cümlelerle onunla iletişim kurmaya başlarlar:

“‘Biliyor musun Baki, sana bu akşam ciddi bir şeyden bahsedeceğiz.’ Şakir Efendi ilave etti: ‘Bir namus meselesinden...’ Öbürü evvela hiçbir şey anlamadı, cümlelerin bitmesini bekledi (...)” (KN, s.124).

“Yılda Bir” hikâyesinde değirmende yalnızlıktan sıkılan Bekir; aslında iletişime açık biridir ve her fırsatta göçmen gruplarla iletişime geçer, onlarla selamlaşır ve tanışır.

“Bekir, şimdiden tahlil edemediği bir sevinç duyuyordu. Onlara doğru yürüdü. Selamlaştılar, tanıştılar.” (YB, s.135).

“Hakkı Sükût” hikâyesinde fabrika sahibinin karşısına dikilen Hasip Efendi, kuşkularından ve suçlamalarından bahsederken fabrika sahibi onu dinlemektedir. Bu cümleler, iki tarafın da iletişime açık olduğunun göstergesidir:

“Şimdi anlatıyordu! Dün öğrendiklerini, düşündüklerini, hepsini, hiç saklamayarak, en şiddetli kelimeler kullanmaktan çekinmeyerek söylüyordu, öteki ayakta; susuyor, dinliyordu.” (HS, s.148).

“Cer Hocası” hikâyesinde Asım’ın arkadaşlarından Osman, iletişime açık biridir ve arkadaşının gelecek planlarını dinlemek ister. Bu isteğini şöyle ifade etmiştir:

“(…) hâlbuki en zekileri, en iş bilenleri olan Osman her şeyi anladı ve ‘Ne yapacaksın?’ diye sordu.” (CH, s.162).

Aynı hikâyede cerre birlikte çıkmayı teklif eden Asım, bu maceraya hazırdır ve başka insanlarla iletişime de açıktır. Bu açıklığını da şu şekilde ifade etmektedir:

“Asım, fikrini birçok sözlerle sağlamlamaya uğraşırken arada ‘Olmaz mı? Ne dersiniz?’ gibi sualler sokuyor, cevap istiyordu. Uzun bir müşavere başladı, bir saat sürdü.” (CH, s.164).

Köylülerden birinin Asım’a sorular sormasıyla başlayan iletişimin kesilmesini istemeyen Asım, köylüye sorular sorarak iletişimi şöyle devam ettirir:

“(…) çember sakallı kısa boylu bir adam ona seslendi : ‘İmamın evinde yatan molla sen misin?’ dedi. Asım cevap verdi ve sözün arkası gelsin diye sordu: ‘Burası ne köyüdür?’
‘Pınarlı.’
‘Sen nerelisin?’” (CH, s.170).

“Garip Bir Hediye” hikâyesinde Feridun, Yahudi’nin ona hediye ettiği tıraş bıçağını kuyumcuya götürür ve bıçağın değerini sorar. Kuyumcu, bu sohbe isteksiz başlamış olsa da Feridun iletişime açık biri olması sayesinde istediği bilgiye ulaşır.

“Gözlerini kaldırıp gelen adamı süzdü, sonra isteksiz hatta biraz da ürkekçe: ‘Nedir, ne istersin?’ diye sordu. Feridun fırçayı uzattı: ‘Vaktiyle birisi hediye etmişti.’ dedi, ‘Kıymetli olduğunu söylemişti, acaba hakikaten bir değeri var mı? Bakar mısınız?’” (GBH, s.176).

“Yara” hikâyesinde bir çiftlikte müdür olan kahraman, kapısına gelen davetsiz misafirler ile iletişime açık biri olduğundan dolayı şu cümleleri kurup ilgilenmiştir:

“Gelenlerin en yaşlısı, kısrağından inip karşıma dikildi. Sordum: ‘Hayrola, ya Şeyh?’” (Ya, s.9).

“Eskici” hikâyesinde Hasan’ın tek başına yolculuğu sırasında iletişime açık bir çocuk olması sebebiyle diğer yolcularla olan iletişimlerinden şu şekilde bahsedilir:

“(…) ‘Taal hun ya Hassen’ diyorlardı, yanlarına gidiyordu.
‘Ruh ya Hassen...’ derlerse uzaklaşıyordu.” (E, s.15).

Aynı hikâyede hem eskici hem de Hasan biriyle sohbet etmeye ve Türkçe konuşmaya fazlasıyla açık ve özlem dolu olduklarından şu cümlelerle iletişime geçerler:

“Bir aralık nerede kimlerle olduğunu keyfinden unuttu, dalgınlığından ana diliyle sordu. ‘Çiviler ağzına batmaz mı senin?’ Eskici, başını hayretle işinden kaldırdı. Uzun uzun Hasan’ın yüzüne baktı: ‘Türk çocuğu musun be?’” (E, s.17).

“Antikacı” hikâyesinde antikacı, müşterisine bir ibrik beğenmesi hâlinde iletişim yoluyla ikisini de memnun edecek bir fiyatta anlaşacakları işaretini şöyle vermiştir:

“Oturmaya cesaret edemeyen arkadaşım sordu: ‘İbrikleri görmek istiyorum.’ Kötü bir Fransızca ile öteki cevap verdi: ‘Dolaşıp bakınız, arayınız, beğendiğinizi getiriniz, uyuşuruz.’” (An, s.21).

Aynı hikâyede antikacının müşterisinin arkadaşına sohbetin başındayken candan gülümsemesi ve şu cümlelerle sohbeti ilerletmesi, iletişime açık biri olduğunu göstermektedir:

“Ferahladığımı zannettim. Bu sefer candan gülerek: ‘Evet, Galabadlıyım. Siz nerelisiniz?’
‘Türkiyeli.’” (An, s.23).

Antikacılık yapan kişi, iletişime açık bir kimse olduğundan uluslararası alanda da ortaklıklar edinmiştir. Bu iletişim ağını şu cümlelerle diğerlerine anlatmaktadır:

“Öyle olmakla beraber, Şeyh’in sükûtundan sinirlenerek sormaya devam ettim:
‘Antikaları siz mi gezer toplarsınız?’
‘Kendim de toplarım, başkaları da getirir... Afgan’da, İran’da, Irak’ta, her tarafta ortaklarım vardır.’” (An, s.23).

“Testi” hikâyesinde değişik hareketler yaparak insanların ilgisini çeken hasta, etrafta bulunan iletişime açık kimseler tarafından fark edilmiştir.

“İlk önce, aklıma onun bir deli olması ihtimali geldi. Belki de arkadakiler de aynı şeyi düşünmüş olacaklar ki hep bir ağızdan sorduk: ‘Nesi var?’ Birçok ses cevap verdi (...).” (T, s.28).

“Gözyaşı” hikâyesinde evine gelen temizlikçi kadınla iletişime açık biri olması sayesinde sohbet eden Beyefendi, kadının telaffuzundan yola çıkarak şöyle çıkarımlarda bulunmuştur:

“Yeni tuttuğu hizmetçi kadına dedi ki: ‘Dilin Anadolu’ya benzemiyor. Rumelili misin sen?’” (G, s.42).

“Lavrens” hikâyesinde falcının kendisini sert bir dille ayağına çağırmasına kızmayan Lavrens, iletişime açık biri olduğundan bu tavırdan yüksünmeden onun yanına gitmiştir.

“(…) yanımdakinin meraklı olduğunu bildikleri için bize dediler ki: ‘Şu kenarda bağdaş kurup oturan Arap iyi fala bakar.’ Lavrens: ‘Çağır, yanımıza gelsin!’ dedi. Bedeviye seslendim fakat o; yerinden kımıldamadı, sert bir suratla cevap verdi: ‘Siz buraya gelin!’ Ben kızacak oldum. İngiliz tınmadı, kalktı, sallanan gemide, esneyen ince tahtalardan aşarak falcının yanına gitti.” (L, s.63).

“Güneş” hikâyesinde yolculuk yapan bir grup ile iletişime geçen bir başka yolcunun sohbet etmesi şu şekilde anlatılır:

“Şam-Bağdat arasında işleyen İngiliz şirketinin otokarındayız, çölü geçiyoruz. Bir ahabap yolcu; okuduğu gazetesini elinden bıraktı, bize döndü, dedi ki: ‘Buz Denizi’ndeki son Rus seferinden sonra dünya yüzünde keşfedilmemiş yer kalmamış.’” (Gü, s.76).

“Hülle” hikâyesinde yaşlı bir adam, anılarını anlatırken içten içe karşısındakilerin ona inanmayacağını düşünse de iletişime açık biri olduğundan hikâyesini onlarla paylaşmaya şu cümlelerle başlamıştır.

“Ben anlatayım, siz isterseniz inanmayınız.” (H, s.83).

Aynı hikâyede kasabada tanımadığı bir gencin yanına giden yaşlı kadın da onunla sohbet eden genç adam da iletişime açıktır. Yaşlı kadın, genci evine davet eder. Bu, iletişime açıklık değerinin tarihsel zamanda uğradığı değişimi de gösterir. Nitekim değer yitimi yaşadığımız bu çağda tanımadığı insanların evine gitme cesareti göstermek –bölgesel farklılıklara göre de bu durum değişkenlik gösterir- nadir gözlenir ancak hikâyenin geçtiği dönemde bu davet, kahraman tarafından oldukça olağan karşılanmıştır, kabul edilmiştir. Yolcu ve kadının karşılıklı konuşmaları şu şekildedir:

“Evladım’ dedi, ‘Yabancısınız galiba?’

‘Evet’ dedim, ‘Sürre ile geldim, bir haftadır buradayım, yarın da yola çıkacağız.’

‘Şam’da hiç tanıdığımız, ahababınız, akrabanız yok mu?’

Bir tek adam bile tanımadığımı bildirdim. Kadın memnun olmuştu: ‘Sizi bu akşam bir misafirlige çağırsak gelir misiniz?’” (H, s.83).

“İstanbul” hikâyesinde biraz eğlenmek için dışarı çıkan mühendislerden biri, karşılaştıkları güzel kadının da iletişime açık biri olduğunu şu cümlelerden anlamıştır:

“Ona baktığını fark eden arkadaşlarından yerlisi, teşvik edercesine: ‘Türkçe bilir, sohbeti de güzeldir...’ dedi.” (İ, s.90).

“Dişçi” hikâyesinde kahraman, *Dişçi* lakabı taşıyan adamın akıl sağlığından şüphe etmekte ancak iletişime açık biri olduğundan onunla şöyle sohbet etmeye çalışmaktadır:

“Bir aralık, kendisine kayıtsız kalmadığımı göstermek için sordum: ‘Buralarda mı dişçilik ediyorsunuz?’” (D, s.95).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde iletişime açıklık değeri; aynı yerde yaşayan ya da aynı işi yapan karakterlerin birbiri ile iletişiminin anlatıldığı, sohbetler eden ve birbiriyle paylaşımlarda bulunan karakterlerin iletişimi gibi durumlar anlatılarak işlenmiştir. Aynı zamanda hikâyelerdeki kişiler; birbirleriyle selamlaşan, birbirine yardımcı olan, bir bilgi edinmek için etraflarıyla etkileşimde bulunan karakterlerdir.

4.1.6.8. Özgürlük Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Özgürlük “Her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi iradesine, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi durumu, hürriyet” (TDK, 2005, s.1557) manasına gelmektedir. Hökelekli de (2013, s.96) “Özgürlük; akıl dışı tutkuların sesine karşı aklın, sağlığın, huzurun, vicdanın sesini dinleme ve izleme yeteneğidir.” der. Bir başkasının kısıtlamasına ve yönetimine girmeden karar verebilme ve bu kararlarla yaşayabilme yetisini kullanma özgürlüğün kavramının alanına girer. Özgür bireylerin üretim faaliyetlerine dair daha fazla fırsat yakaladığı ve faaliyetlere katıldığı göz önüne alınırsa gelişmiş bir toplum için özgür bir topluluğun daha evla olduğu açıktır.

Bireyler, özgürlüğün en demek olduğunu iyi kavramalı ve kendi özgürlükleri uğruna toplum düzenini aksatacak mantıksız herhangi bir hareket yapmaktan geri durmalıdır. “Kişi özgürlüğünün sınırını iyi bilmeli, özgürlüğü uğruna başkalarının haklarına tecavüz etmemelidir.” (Güven, 2004, s.104). Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde özgürlük değerinin işlenme sıklığı tablo 4.24’te gösterilmiştir.

Tablo 4. 24. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Özgürlük Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Özgürlük			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	-	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	39	Eskici	-
Koca Öküz	56, 57	Antikacı	-
Vehbi Efendi'nin Şüphesi	-	Testi	-
Sarı Bal	74	Fener	-
Şaka	-	Zincir	40, 41
Küs Ömer	-	Gözyaşı	42
Boz Eşek	-	Keklik	-
Yatır	-	Akrep	-
Komşu Namusu	126	Köpek	58
Yıldı Bir	-	Lavrens	-
Hakkı Sükût	148	Çıban	-
Kuvvete Karşı	152, 154, 157	Kaçak	70, 71
Cer Hocası	-	Güneş	-
Garip Bir Hediye	-	Hülle	87
Bir Taarruz	182	İstanbul	-
Ayşe'nin Talihi	-	Dişçi	-
Garaz	-		

“Şeftali Bahçeleri” hikâyesinde şeftali bahçelerinin ününü duyup çeşitli illerden oraya yerleşen insanların, özgür davranışlar sergilediği şu cümlelerle işlenmiştir.

“Çapkın mutasarrıflarla rintmeşrep kadınların uğrağı olmaktan kasaba öyle serbestlemiş, ahalisi öyle açılıp zevke, safaya dalmıştı ki artık mubah görülmeyen günah kalmamıştı.” (ŞB, s.39).

“Koca Öküz” hikâyesinde özgürlüğünden olan öküz, bu kısıtlanmaya tepki göstermekte ve tüm çabalara rağmen yerinden kalkmamaktadır. Olay, şu şekilde işlenmiştir:

“Artık bu akşam önüne saman dökmeyeceklerdi, belki acıkınca işe giderdi. Lakin bu da fayda vermemişti. Hayvan; bütün geceyi aç geçirmiş lakin yerinden kımıldamamıştı.” (KÖ, s.56).

Aynı hikâyede kasabı razı ederek öküzü ona satmış olan Hacı Mustafa, öküzün yeni sahibinin istediğini yapmakta özgür olduğunu düşündüğünü şöyle ifade etmiştir:

“Kasap razı oldu, paraları saydı. Hacı Mustafa sevincinden köye doğru uçuyordu. ‘Neme gerek, ister arabaya koysun, indirsin ister orada kessin, ben karışmam!’ diyordu.” (KÖ, s.57).

“Sarı Bal” hikâyesinde Sarı Bal’ın evine giden herkesin özgürlüğünün kısıtlanması emri verildiğinden ve özgürlük kıymetli olduğundan özgürlüğünü kaybetmekten korkan kişilerin oraya gitmekten geri durdukları şu ifadelerden anlaşılmaktadır:.

“Lakin şimdiki Kaymakam sert davranıyordu. Polise şiddetli emirler vermiş, ‘İçeride yakaladığınızı tıkn hapse!’ demişti.” (SB, s.74).

“Komşu Namusu” hikâyesinde Baki Efendi, arkadaşlarının karısının yaptıklarına şahit olmasından ve kendisini yönlendirerek ona ne yapacağını söylemelerinden dolayı kendini kısıtlanmış hissetmekte ve özgürlüğünün bu şekilde kısıtlanmış olmasına şu ifadelerle kızmaktadır:

“Demek bu gece evine girmeye hakkı yoktu. Artık kendi fikriyle değil, arkadaşlarının ihtarıyla yaşamaya, hareketinden, onlara izah vermeye mecburdu. Şimdi her şeyi unutarak gidip kendi kapısını çalmasına şu koca karınlı hiçten adam mâni oluyor, tesadüfen öğrendiği bir sır onu hâkim, kendisini mahkûm ediyordu. Bu işe karışmak hakkını ona kim veriyordu? Bu; komşusuna, kalemdeki arkadaşına ait bir mesele, umumi bir mesele miydi?” (KN, s.126).

“Hakkı Sükût” hikâyesinde Hasip Efendi, Fotika’nın ölümünün ardından suçlu olduğunu düşündüğü insanları yargılayan cümlelerini, özgür düşüncesini açıkladığı esnada bir bir şu şekilde sıralamıştır:

“Şimdi anlatıyordu! Dün öğrendiklerini, düşündüklerini, hepsini hiç saklamayarak, en şiddetli kelimeleri kullanmaktan çekinmeyerek söylüyordu; öteki ayakta, susuyor, dinliyordu.” (HS, s.148).

“Kuvvete Karşı” hikâyesinde Amerikan gemicilerin tiyatro salonunda yaptıkları rahatsız edici hareketler, kahramanlar üzerinden eleştirilir. Başkasının alanına saldırıda bulunmanın özgürlükle ilgisi olmadığı fikri şöyle işlenmiştir:

“Bir Ermeni bankerin, bir Rum dükkâncının, bir gazete müdürünün azametle kurulup oturduğu, ciddi görünmek, ciddi bulunmak istediği tiyatrodaki onlar panayır palyaçolarına benzer tuhafliklara başlarlar, birbirlerinin açık başlarına gizliden silleler atıp sonra saklanarak, arkalarına ilanlar iğneleyerek, sahnedeki aktrise soğuk laflar atarak kendi hususiyetlerinde yaşarlardı. Bazen seyircilerden bir itiraz yükselmek ister fakat neticede herkes hazmetmeyi tercih ederek susardı.” (KK, s.152).

Aynı hikâyede gemicilerin yaptıkları hareketler, halkın özgürlüğünü kısıtlamakta ve onları baskı altında hissettirmektedir. Bu sebeple, huzursuzluk yaratmaktadırlar. Oysa özgürlüğün gerçek anlamda egemen olduğu toplumlarda bu tip huzursuzluklar yaşanmamaktadır. Bu huzursuzluk ve mutsuzluk hâli şu cümlelere yansımıştır:

“‘Biz’ diyordu, ‘Şimdi burada ağıla çekilmiş bir koyun sürüsü gibiyiz; bu gemiciler köyün meyhanesinde şişeleri doldurup ahırımızda sefahata hazırlanan eşkıya çetesine benziyor; bağıracaklar, gülecekler, biz zavallı gözlerimizi sahneye dikerek, kulaklarımızı dolduran gürültülerden baygınlaşarak, o koyunlar gibi esir, mecbur uyuklayacağız.’” (KK, s.154).

Tiyatrodan sonra çay içmek için uğradıkları yerde Amerikan gemicilerin saldırısına uğrayan Suphi ve İzmaro’nun özgürlüğü bir süre kısıtlanmış ve tekrar özgür kaldıklarında da bir an önce oradan ayrılmışlardır.

“Suphi; serbest kalınca, İzmaro’yu çekti, etrafa hiç bakmayarak, yüzlerce sandalyeler arasında dar, karışık yollar bularak yürüdü, adamlara çarparak, ayaklara basarak sokağa fırladı.” (KK, s.157).

“Bir Taarruz” hikâyesinde özgürlüğünü kaybetmekten korkan bir adamın telaşlı hâli ile baskı altında olmadan yaptığı davranışların karşılaştırması verilmiş. Özgürlüğün insan davranışlarına sirayet eden rahatlatıcı etkisi şöyle işlenmiştir:

“Aşağı inmişti, birden aydınlık bir pencere altında ötekinin hızlı hızlı çarşıya doğru gittiğini gördü; takip edildiğinin farkında değildi, artık koşmuyor ve telaş göstermiyordu.” (BT, s.182).

“Zincir” hikâyesinde sürekli boynundaki tasmayla gezdirilen ve hep huzursuz olan köpek Juju, bir gün tasmağını koparmış ve kendince verdiği özgürlük mücadelesini kazanmıştır. Bu zaferin köpeğin davranışlarına yansması şu şekilde işlenmiştir:

“Nihayet bir gün bu korktuğum, beklediğim, merak ettiğim hadise vuku buldu; Juju’nun zinciri, zencinin elinde kaldı. Köpek; mancınıktan kurtulan bir taş gibi fırlamış, bir an içinde gözden kaybolmuştu.” (Z, s.40).

Aynı hikâyede Juju, özgürlüğünün ona getirdikleriyle tecrübelenmiş ve sahibinin yanında tasmağız gezmeye, taşkın hareketler yapmamaya başlamıştır.

“Hatta daha sonraları, neferin yanında bağısız dolaşmaya koyuldu; ayakları dibinde zincirsiz ve uslu yürüyor, dünyaya filozof gözüyle, hiddetle değil, düşünceli bakıyordu.” (Z, s.41).

“Gözyaşı” hikâyesinde özgürlüğün ne kadar önemli olduğu bir savaş zamanında düşmandan kaçan halkın mücadelesiyle verilmiştir. Özgürlüğünü ve canını korumak isteyen halkın canını dişine taktığı anlar şu şekilde anlatılmıştır:

“Balkan Harbi kopunca, hududa çok yakın olan köyde, bir akşamüstü şu korku yayılmış: Düşman geliyor! Bu gelen o zamanki düşman din ve ırz düşmanıdır da... Müslüman erkeği süngüleyecek ve Müslüman kadını kirletecek. Bütün köy halkı mal, mülk ne varsa bırakıp kaçmaya karar veriyor; bir anda at, öküz, araba, firar için ne vasıta varsa hepsi hazır oluyor.” (G, s.42).

“Köpek” hikâyesinde Osman ve köpeğinin kırlarda ve çöllerde istedikleri gibi dolaşabiliyorken özgürlüklerini kaybedip jandarma eline düşmeleri şöyle anlatılır:

“Onun için de artık kasabalara uğramayarak kırlarda yaşıyorlar, yavaş yavaş çöllere kayıyorlardı. Nihayet jandarmaların eline düştüler.” (Köp, s.58).

“Kaçak” hikâyesinde özgürlüğün değeri, esir düşen bir grup Türk askerinin özgürlüklerini kaybetmelerinin ardından çektikleri sıkıntılarla şu şekilde anlatılmıştır:

“Büyük Harbin başlangıcında Muş elimizden gitti, kıtamlarla beraber kendimi Moskof elinde esir bulmuştum.” (K, s.70).

Aynı hikâyede özgürlüğün tadını bilen ve onu kaybetmek istemeyen bir askerin zor şartlar altında verdiği kurtuluş mücadelesi anlatılır. Esir düşen Türk askeri, hayatta kalma şansı düşük olsa da esirliğe boyun eğmemiş ve düşman elinden kaçmıştır.

“‘Kaçarım!’ dedim. Kaçmak için kanat bile kâfi gelemezdi. Öyle olmakla beraber gene de kaçtım.” (K, s.71).

“Hülle” hikâyesinde yolcudan yardım isteyerek onunla nikâhlanan ve özgürlüğüne tekrar kavuşmak isteyen kadın, bir gecelik nikâhın ardından şu ifadelerle hemen boşanmak istemiştir:

“‘Çok teşekkür ederim.’ dedi, ‘Şimdi de lütfunuzu tamamlayınız.’

‘Ne gibi efendim?’

‘Beni tatlik ediniz.’” (H, s.87).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde özgürlük değeri; bağımsız yaşama arzusunun derinden hissedilmesi sebebiyle özgürlüğün kısıtlanmasına verilen tepki, özgürlüğünden olmak istemeyen insanların hapis hayatına maruz kalmamak için kurallara uymaya çalışması gibi farklı olaylarla işlenmiştir. Aynı zamanda bazı hikâyelerde özgür yaşama konusunda gösterilen istekli duruş ile başkalarının kendi alanlarına saldırması esnasında kişilerin gösterdikleri tepkilere de yer verilmiştir. Hikâyelerin bazılarında ise dönemin

şartları içerisinde mahalle baskısı olarak değerlendirilebilecek davranışlara karşı geliştirilen tutum, bir özgürlük arayışı olarak nitelendirilmiştir.

4.1.6.9. Saygılı Olma Değeri ile ilgili Bulgu ve Yorumlar

Türkçe Sözlük (2005, s.1714) saygı kavramını şöyle tanımlamaktadır: “Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram” Saygı değeri; insana insanca davranma, toplumun temel dinamiklerine saldırıda bulunmadan yaşama, bağlı olunan değerleri, ahlaki ilkeleri doğru temsil etme açısından tüm davranış örüntülerinin temelinde yer almaktadır. Buna göre değerler eğitiminde en önce kazandırılması gereken değer niteliği taşır. Nitekim saygı değerine sahip bir insan başkalarının haklarını da gözetecek, doğru bakış açısı ile kişileri sevecek, saygı duygusu beslediği için paylaşımcı olacak vb. birçok durumda saygı değeri ile dolu için doğru davranacaktır.

Hökelekli’ye göre (2013, s.48) “Saygı, kişinin kendisine ve çevresine sevgi ile karışık çekinme ve yüksek farkındalık duygusunun gelişmesine yol açar. Bu da barış, uzlaşma ve karşılıklı anlaşmanın oluşmasında büyük rol oynar.” Refik Halid’in hikâyelerinde saygılı olma değerinin işlenme sıklığı tablo 4. 25’te gösterilmiştir.

Tablo 4. 25. Refik Halid Karay’ın Hikâyelerinde Saygılı Olma Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Saygılı Olma			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	7, 20	Yara	10, 11, 13
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	-
Koca Öküz	51	Antıkacı	-
Vehbi Efendi’nin Şüphesi	-	Testi	28
Sarı Bal	76	Fener	-
Şaka	-	Zincir	-
Küs Ömer	97	Gözyaşı	-
Boz Eşek	105, 109	Keklik	47
Yatır	116	Akrep	-
Komşu Namusu	129	Köpek	-
Yıldı Bir	-	Lavrens	-
Hakkı Sükût	146	Çıban	-
Kuvvete Karşı	154	Kaçak	75
Cer Hocası	172	Güneş	80
Garip Bir Hediye	-	Hülle	85, 87
Bir Taarruz	183	İstanbul	-
Ayşe’nin Talihi	187	Dişçi	-
Garaz	-		

“Yatık Emine” hikâyesinde, Emine’nin ceza niteliğinde gönderildiği vilayette geleceğini komutanına haber veren çavuşun selam vermesi saygı değerine örnektir.

“Akşamüzeri, geç vakit, jandarma mülazımı kalemden çıkarken çavuş odaya girdi; selam verip bir kâğıt uzattı.” (YE, s.7).

Aynı hikâyede hastanedeyken Sabri’nin bulunduğu yere gelmesiyle Emine’nin kendine çeki düzen verip ayağa kalktığı şu cümleler saygı değerine örnektir:

“Sabri’nin üzerine dikilip kalan nazırları altında Emine uyandı, hemen ayağa kalktı.” (YE, s.20).

“Koca Öküz” hikâyesinde vaktiyle jandarmalık etmiş ve oldukça nüfuzlu olan Mustafa’dan bahsederken ona gösterilen saygı şu cümlelerde görülmektedir:

“Mustafa’nın evine tahsildar uğrayamaz, jandarma sokulamazdı. Herkes, sevmeyenler, çekemeyenler bile hürmetle ondan bahseder, ‘Hacı Ağa’ derlerdi.” (KÖ, s.51).

“Sarı Bal” hikâyesinde lakabı “Sarı Bal” olan kadının evine yapılan baskında komisere gösterilen hürmet ifadeleri şöyledir:

“Komiser; kocaman sakallı, upuzun boylu, yanık bir Çerkez, içeri girince hürmeten ayağa kalkan oda halkına bakmadı bile.” (SB, s.76).

“Küs Ömer” hikâyesinde Ömer, Eşrefoğulları ailesine duyduğu saygıdan ötürü o insanları kıramamaktadır. Saygı değerini örnekleyen bu davranış şöyle aktarılmıştır:

“Onun Eşrefoğullarına bir başka türlü rabıtası, hürmeti, itaati vardı.” (KÖM, s.97).

“Boz Eşek” hikâyesindeki şu cümlelerde, gençlerin büyüklerine ve hastaya saygılarından dolayı geride durduğu, ağacın altında yatan hastanın başına gidemedikleri görülmektedir:

“Hüsmen önde, diğer ihtiyarlar arkada etrafını aldılar. Gençler; merak içinde fakat yaklaşmaya cesaret edemeyerek kapıda duruyorlardı.” (BE, s.105).

Aynı hikâyede hastanın eşeği Hicaz’a bağışlaması üzerine bu son isteği gerçekleştirmek için yola çıkılması hastaya, Hüsmen Hoca’yı yolcu etmekse Hüsmen’e gösterilen saygıyı gözler önüne serer. Bu durum, şu cümlede gözlemlenmektedir:

“Bir sabah, Hüsmen Hoca’yı alacakaranlıkta hep birden değirmenin önüne kadar götürdüler.” (BE, s.105).

Boz eşeği, Hicaz’a göndermek üzere köylüden alan ancak eşeği göndermeyen ve kendi hizmetine alan Kabak Kadı’nın pazar yerinde durumdan habersiz olan halktan gördüğü saygı şöyle ifade edilmiştir:

“Pazar yerinin tam kalabalık zamanında ‘Savulun, değmesin!’ nidası duyulmuş, halk ikiye ayrılmış ve Kabak Kadı, altında boz merkep, arkasında mahut turuncu maşlah, iri gövdesini sarsan bir süratle etrafına selamlar dağıtarak geçip gitmişti.” (BE, s.109).

“Yatır” hikâyesinde İlistir Nuri’nin pazar yerinde hoca ile karşılaşır. Köyün ermişî sayılan Abdi Hoca’ya gösterilen saygı ifadeleri şöyledir:

“İlistir’in rast geldiği Abdi Hoca, böyle yarı ermiş bir köylüydü. Hemen koşup elini öptü, boynunu büküp durdu. Hoca bu hürmete mukabil sol eliyle, tespihsiz eliyle İlistir’in arkasını sıvadı, geçtiler.” (Y, s.116).

“Komşu Namusu” hikâyesinde Şakir Efendi, arkadaşı Baki Efendi’ye evine her gece gelen bir adam olduğu bilgisini verir, ardından ise Baki Efendi ile Doktor Hüsni’nün

Baki'nin evinin kapısında birbirleriyle saygı çerçevesinde selamlaşmasını görür ve minnet ifadelerini duyar. Baki ve doktor, saygı çerçevesinde şöyle vedalaşmıştır:

“(…) hayretle göz kapaklarını açtı: arkadaşı biraz evvel giren adamla, her gecenin adamıyla selamlaşıyor ve ‘Zahmet oldu size, çok zahmet odu.’ diyordu.” (KN, s.129).

“Hakkı Sükût” hikâyesinde işçi Fotika'nın ölümü üzerine Hasip Efendi ile Papaz karşılaşır, ikisi de fabrikanın işçi ölümleri üzerindeki etkisini bilirler ve gergindirler. Saygılı olmaları gerektiğinden selamlaşmaları okuyucuya şu cümleyle aktarılmıştır:

“Selamlaştılar, konuşmaları lazım gelirmiş gibi durdular.” (HS, s.146).

Gemicilerin toplumun içinde yaptıkları birçok kötü hareketin ortaya konduğu “Kuvvete Karşı” hikâyesinde, toplumun içinde bulunduğu kötü durumdan yararlanan ve saygısızca hareket eden bu insanlar şu şekilde eleştirilmektedir:

“Bunlar, herhâlde fena adamlardı, hükûmetin aczinden fena hâlde istifade ediyorlar, bu aczin hükmünde yaşayan insanları hiç, hiç addediyorlardı.” (KK, s.154).

“Cer Hocası” hikâyesinde medrese öğrencileri gibi din kurallarını uygulamak üzere bir köye giden Asım'ın köylülerden saygı görmesi ve itibar kazanması şöyle işlenmiştir:

“Mektup yazıyor, herkes onunla istişare ediyor, asıl imamın hükmü, nüfuzu hep buna bu cer mollasına dönüyordu. Jandarma kolu gelince bununla konuşuyor, öşürücüler buna dert anlatıyor, kolcular tarlada tesadüf edince buna selam veriyordu.” (CH, s.172).

“Bir Taarruz” hikâyesindeki şu cümlede Hayrullah Efendi; kendisini gasp eden hırsızın takip etmiş, onun aç olduğunu görmüş, hırsıza saygı duymuş ve onu mahcup etmemek için kendini gizlemiştir:

“Hayrullah Efendi, yüreğinin ezildiğini duyarak ve kendisini göstermeyerek herifin çıkmasını bekledi.” (BT, s.183).

“Ayşe'nin Talihi” hikâyesinde avlanmaya çıkan antikacının oğlu; yağmura yakalanmasının ardından evlerini temizleyen kadının evine sığınmak ister, kapıyı çalar ama sorusunu sorarken saygıda kusur etmez. Bu saygı değeri taşıyan ifadeler şöyledir:

“Öbürü muntazır olmadığı bu ince, genç sestem şaşırarak: ‘Fatma Hanım burada değil mi?’ dedi.” (AT, s.187).

“Yara” hikâyesinde iki aşiretin kavgasından güç bela kaçan bedeviler bir çiftliğe sığınır. Çiftlik sahibine saygıda kusur etmediklerini işleyen cümlelere şöyle yer verilmiştir:

“Dördü de silahlarını bırakıp etrafıma, damın toprak zeminine çömeldiler. Bunlar, konuşmuyorlardı; dişleri bembeyaz ve gözleri simsiyah parlayarak bizi dikkatle dinliyorlardı.” (Ya, s.10).

Bedevilerin sıkıntıda olduğu “Yara” hikâyesinde aşiret kavgasında bedevilerden biri yaralanmıştır. Sığındıkları çiftliğin müdürü yaralıya müdahale eder. Bu müdahale sırasında yaralının verdiği tepkiye onlara eşlik eden şeyh kızar. Bedevinin, bir saygısızlık etmemek için kendine hâkim olduğunu anlatan ifadeler şu şekildedir:

“Yaralı ‘Of!’ bile demedi; sadece omzunu, şöyle bir sinek konmuş gibi oynatmıştı. Şeyh buna bile kızdı: ‘Ayıp!’ dedi. Genç, taş kesildi.” (Ya, s.11).

Yine aynı hikâyede bedevinin yarasına müdahale ettiği için müdüre gösterdiği şu minnet dolu cümle de bir saygı ifadesidir:

“Gazveciler, veda ve teşekkür için beni bekliyordu. Yaralı belki solgundu, süzükü, ateş içindeydi. Fakat bu bedevilerin rengini, hâlini sezmek o kadar güçtür ki. Elimi öptü, yalnız şunu söyledi: ‘Şu bindiğim kısrağım gebedir, yavrusu senindir.’ (Ya, s.13).

Hikâyenin sonunda ise sözü verilen tay müdürlük yapan askere teslim edilir. Bu teslim sırasında söylenen şu cümlelerle de saygı belirtir:

“Paşa dediği benim. Daha o zaman teğmendim. Fakat bedevinin gözünde bir Türk daima paşadır.”(Ya, s.13).

“Testi” hikâyesinde Lübnan köylerinde gelenekselleşmiş olan su içme şekli anlatılır, bu geleneğe ve düzene saygıdan dolayı suyun öyle içildiği şu cümlelerle belirtilir:

“Sakın bardak beklemeyiniz, bardak kullanılmaz. Fakat testiye de dudak dokundurmak ayıptır, yasaktır.” (T, s.28).

“Keklik” hikâyesinde Hacı Zülfü Ağa köyün zenginlerindedir ve herkes onu görünce saygısından selam vermektedir. Bu davranış biçiminden şöyle bahsedilmektedir:

“Bir bahar sabahı şehirde kendisine rast geldim. Tüfekleri, köpekleri, heybeleriyle ve adamlarıyla otomobiline biniyordu. ‘Uğurlu olsun Hacı Ağa!’ dedim.” (Kek, s.47).

“Kaçak” hikâyesinde anılarını anlatan Ebu Hemal Kaymakamı’nın yaşadığı trajedinin etkisiyle durgun oluşuna saygı gösterilmektedir. Bu saygı şöyle işlenmiştir:

“Ebu Hemal Kaymakamı sustu, bir müddet dalgın kaldı. Sükûtuna hürmet ediyorduk. Sonra silkindi, çingırağa bastı.” (K, s.75).

“Güneş” hikâyesinde bir hünkâr yaverinin iki kese altını Arabistan’a, Emir Sadun’a götürmek üzere çıktığı zorlu yolculuktayken bir eğlence esnasında servis yapan kadının misafirin Türk oluşuna saygı gösterip Türkçe konuşması şöyle işlenmiştir:

“‘Buyurunuz aslanım, hurma rakımızdan tadınız!’ Bunu Arapça değil, peltek Kafkas şivesiyle, Türkçe söyledi.” (Gü, s.80).

“Hülle” hikâyesinde Şam’a giden bir adamın yalnızca bir gece için bir kadına yardım için nikâhlanması anlatılır. Nikâhın ardından ikilinin arasında saygıdan doğan şöyle bir iletişim kurulur:

“Karşılıklı oturuyorduk. Odanın ortasındaki sular, ambardan boşanıp kileye akan buğday gibi hışıldıyordu, bir türlü konuşamıyoruz. Neden sonra ben kekeledim. ‘Rahatsız ettim, emrederseniz artık gideyim.’” (H, s.85).

Aynı hikâyede kahraman bir gecelik nikâhlı karısına saygı duymakta ve hatırasına saygısızlık etmemek için sözlerini dikkatli seçtiğini şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Aradan, bakınız, kırk sene geçtiği hâlde ben bu nikâhın hükmüne inanmaktayım ve onun içindir ki bir gecelik eşimden hakiki zevcem imiş gibi biraz sıkılarak ve mahremiyetine girmeyerek bahsediyorum.” (H, s.87).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde saygılı olma değeri; toplumca sevilen yahut makam sahibi kişilere gösterilen saygı, özel hayatın değerlerine saygılı olma, minnet duygusuyla doğan itibar gösterme, toplumsal alanlarda başkalarını rahatsız etmemeye önem verme gibi durumlarla işlenmiştir.

4.1.7. İyilikseverlik

4.1.7.1. Arkadaşlık ve Dostluk Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Arkadaş “Birbirine karşı sevgi, saygı ve anlayış gösteren kimselerden her biri” (TDK, 2005, s.120) demek iken, arkadaşlık “Arkadaş olma durumu, arkadaşça yakışır davranış, omuzdaşlık, ünsiyet” (TDK, 2005, s.120) olarak tanımlanmaktadır. Bir insanın toplum içerisindeki yerini almasında; yetiştiği ailenin, içinde bulunduğu ve paylaşımlar sağladığı sosyal grupların, aldığı eğitimin, karakter gelişiminin büyük etkisi vardır. Bu etki, zaman içerisinde ortak paylaşımların ekseninde doğmaktadır çünkü insan sosyal bir varlık olarak tanımlandığından mutlaka yaşamın getirdiği soyut ve somut yaşantılarını paylaşacak kimselere ihtiyaç duymaktadır. İnsanların arkadaşlık ve dostluk kurma sürecindeki etkileşimlerinin olumlu olmasından iyi, olumsuz olmasından kötü etkilenmesi sebebiyle arkadaşlık ve dostluk kurma insan hayatında önemli ve büyük bir etkiye sahiptir.

Arkadaşlık ve dostluk değeri, birden fazla kişi arasında sevgi, saygı, hoşgörü, paylaşımcılık değerlerinin karşılıklı yaşatılmasıyla yerleşmektedir. Demirel’e göre (2006, s.77) de insanların dostluk kurabilmesi için evrensel insani değerlerin azıcığını dahi olsa birlikte taşıyor olmaları gerekmektedir. Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde arkadaşlık ve dostluk değerinin işlenme sıklığı tablo 4.26’da gösterildiği gibidir.

Tablo 4. 26. Refik Halid Karay’ın Hikâyelerinde Arkadaşlık ve Dostluk Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Arkadaşlık ve Dostluk			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	26, 29, 30	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	39, 45	Eskici	18
Koca Öküz	-	Antikacı	20, 24
Vehbi Efendi’nin Şüphesi	-	Testi	-
Sarı Bal	-	Fener	-
Şaka	80, 81, 87	Zincir	-
Küs Ömer	92, 97	Gözyaşı	-
Boz Eşek	-	Keklik	47
Yatır	115	Akrep	51
Komşu Namusu	123	Köpek	56
Yıldı Bir	-	Lavrens	61
Hakkı Sükût	-	Çıban	-
Kuvvete Karşı	153	Kaçak	71
Cer Hocası	162, 164	Güneş	-
Garip Bir Hediye	-	Hülle	-
Bir Taarruz	-	İstanbul	91
Ayşe’nin Talihi	189	Dişçi	-
Garaz	192, 194		

“Yatık Emine” hikâyesinde Gürcü Server ile Emine; arkadaşlık kurar, sohbet ederler. Bu ikilinin birbirleriyle söyleşmeleri şöyle anlatılmaktadır:

“Server bir sigara da Emine’ye sardı. Dumanları savura savura sıcaktan bunalmış bir tabiat ortasında, akşama hatta geceye kadar konuşup kaldılar.” (YE, s.26).

Aynı hikâyede hastanede çalışan çavuş ve arkadaşı dertleşir, bir başka arkadaşları Server’in davranışlarından duydukları memnuniyetsizliği birbirleriyle paylaşırlar.

“Bu sırada hastanedeki çavuş, bir gece Server çekilip gittikten sonra, yüreğindeki kıskançlığın arttığını duydu, yanındaki arkadaşına açıldı: ‘Hele ettiğine bak Gürcü’nün... Bizi, çağırса ya!’ diye söylendi.” (YE, s.29).

Emine, başı dertte iken kendisine yardım eden arzuhâlcinin dostluğuna ihtiyaç duyduğundan onun yanına gider. Gitmesini sağlayan sebep şöyle aktarılmıştır:

“Sızıltısız, sessiz dayağı yedikten sonra Emine’yi bıraktılar, doğru arzuhâlciye gitti; onu kendisine candan bir ahbab sayıyor, o günkü dostluğunu unutamıyordu.” (YE, s.30).

“Şeftali Bahçeleri” hikâyesinde aynı bölgede yaşayan insanlar, birbirleriyle arkadaşlık ilişkisi kurmakta ve birlikte eğlenerek şöyle paylaşımlarda bulunmaktadırlar:

“Akşamüzerleri hükûmet memurları heybelerine rakılarını koyar, merkeplere binip bu bahçelere gelirlerdi. Yer yer içki sofraları kurulur, sohbetler edilir, gazeller okunurdu.” (ŞB, s.39).

Aynı hikâyede Agâh Bey, işleri aksatmamak için şeftali bahçeleri davetlerine katılmama kararlılığı gösterir fakat yalnız kalmaya katlanamadığından bir süre sonra davetlerden birini kabul eder. Yalnız kalmaktan duyduğu rahatsızlık ise şöyle ifade edilmiştir:

“Gitmemek istedi. Fakat bu gübrelî, tozlu kasabada tek başına uzun bir gün nasıl geçirdi?” (ŞB, s.45).

“Şaka” hikâyesinde Şakir, Servet ve Nedim Bey’in arkadaşlıklarından şöyle bahsedilir:

“Artık âdet etmişlerdi, işi evvel biten öbürünün kalemine uğrar, sonra odacı ile Tüccar Şakir Efendi’ye haber gönderirler, hep birleşip konuşa konuşa Rum mahallesinde yerli ahalinin ‘Yalı’ dedikleri aşağı çarşıya, Balıkpazarı’na inerlerdi.” (Ş, s.80).

Aynı hikâyede Rum kızlarının birbirleriyle olan arkadaşlık ilişkileri anlatılır. Arkadaşlık ve dostluk ilişkilerinin bir nişanesi olarak kızlar sırlarını paylaşmaktadır.

“Rum kızları yavaş sesle türküler mırıldanarak aşağı yukarı dolaşırlar, ara sıra durup uzaktan çarşının, akseden boğuk gürültüsünü, yarı sarhoş erkeklerin kaynaştığı bu uğultuyu bir dişi zevkiyle dinler, aralarında sırlarını söyleşirlerdi.” (Ş, s.81).

Servet Efendi’nin gecenin bir yarısında denize girme isteği arkadaşlarına mantıksız geldiğinden dostane bir şekilde onu uyarmışlardır. Birlikte daha sonra denize girme teklifi yapmışlardır. Arkadaşlarını korumak istemelerine ilişkin cümleler şöyledir:

“Arkadaşları: ‘Ne yapıyorsun? Çocuk mu oldun yahu! Şimdi denize girilir mi? Yarın sabah, hep beraber Gümrük kulübesinin önünde girdik...’ diyorlardı.” (Ş, s.87).

“Küs Ömer” hikâyesinde yaz sonu harman işleri yapan köylünün arkadaşlık ilişkileri ekseninde sohbetler edişi, birbirleriyle şakalaşmaları şu cümlelerle anlatılmaktadır:

“Tokmakların derin gümbürtülerle kalkıp indiği dibek taşları önünde kızlar buğday dövüyor, çeşme başında kadınlar ta yarı yola kadar bakraçlar, çuvallar, tenekeler yaymış bulgur yıkıyor, güneşli meydancıklarda çorap ören ihtiyarlar yerlere serili taneleri bekliyordu. Hepsi konuşuyor, şakalaşıyor, haykırıyordu.” (KÖM, s.92).

Aynı hikâyede Ömer ile Eşrefoğulları arasındaki arkadaşlık bağından bahsedilir. Ömer'i meclislerine katılmaya ikna eden Kürkçüzade Eşref Ağa, Ömer'e yarenlik teklifinde bulunur.

“Lakin Kürkçüzade Eşref Ağa da bir gün ‘Ziyafet benden, toplasır bir yarenlik yaparız!’ deyince artık karar verdi. Onun Eşrefoğullarına bir başka türlü rabitası, hürmeti, itaati vardı.” (KÖM, s.97).

“Yatır” hikâyesinde keyfi yerinde olan İlistir Nuri, kahvedeki herkese birer kahve ısmarlar. Sebebi sorulduğunda ise arkadaşlığı kıymet verdiğini şu ifadelerle belirtir:

“Soranlara: ‘Hiç’ diyordu, ‘Öyle de battık, böyle de, bari ahbab kazanalım!’” (Y, s.115).

“Komşu Namusu” hikâyesinde aynı yerde çalışan Şakir, Osman ve Baki Efendi iş çıkışında arkadaş meclisi kurarak sohbet ederler. Bu dostlukları şöyle anlatılmaktadır:

“(…) Şakir Efendi ile Osman Bey, arkasından yetiştiler ve pek teklifsizce: ‘Canım, şurada bir tek atalım, serinleriz, konuşuruz.’ dediler.” (KN, s.123).

“Kuvvete Karşı” hikâyesinde Suphi ve İzmaro arkadaşlık ederler, birlikte sosyal paylaşımlarda bulunurlar.

“Suphi, Tepebaşı’nda iyi bir piyes oynanacağını sabahleyin geçerken görmüş ve İzmaro’ya uğrayarak akşam beraber tiyatroya gideceklerini söylemişti.” (KK, s.153).

“Cer Hocası” hikâyesinde Asım’ın içine düştüğü kötü durumdan dolayı arkadaşları ona destek olur ve onu şu cümlelerle teselli etmeye çalışırlar:

“O zaman üçü de etrafına geçip çömelerek kaba, hiçten kelimelerle, duaya benzeyen anlaşılmaz ezberleme cümlelerle onu teselliye başladılar.” (CH, s.162).

Aynı hikâyede Asım; arkadaşlık ve dostluk ilişkisine muhtaçtır çünkü yalnız kalmaktan korkmaktadır, arkadaşlarının manevi desteğine ihtiyaç duyar. Onun bu ihtiyaçtan doğan birlikte kalma arzusu şu ifadelerle okuyucuya iletilmiştir:

“Aç kalmak, yersiz kalmak, sonra kendini tanıyan velev cahil, velev aptal bu adamlardan da uzak bulunmak onu korkutuyordu; hususiyle açlık, serserilik dolayısıyla kendini bunlara o kadar yakın, o kadar candan buluyordu ki ayrılmamaya bir bahane arıyordu.” (CH, s.164).

“Ayşe’nin Talihi” hikâyesinde Ayşe’nin kazara öldürdüğü Ali Bey’in köpeği, sahibini aramaktadır. Dostluk bağının insanlar ve hayvanlar arasında da kurulabildiğini gösteren ifadeler şu şekildedir:

“Ölünün köpeği iki ayağı üzerine kalkmış, sahibini arıyor, sabırsızlık alameti gösteriyordu.” (AT, s.189).

“Garaz” hikâyesinde Nebile’nin kasabaya dönmek zorunda kalmasının ardından İstanbul’daki arkadaşlarını araması ve onlara özlem duyması şu ifadelerle işlenmiştir:

“Geçen yıl, bu mevsimde ve bu saatlerde sinema çıkışı kız, erkek bir sürü arkadaşla pastacılara uğrayıp ne isterlerse atıştırmış, üstelik kutu kutu doldurup apartmana götürmemişler miydi?” (Ga, s.192).

Aynı hikâyede Nebile ve annesi, komşuları Fitnat Hanım ile arkadaşlık ilişkisi kurmuş ve onun sayesinde İstanbul’daki imkânlardan faydalanmayı öğrenmişlerdir. İki kadının sosyalleşmesinin komşularıyla olan arkadaşlıklarına bağlı oluşu şöyle ifade edilmiştir:

“Fakat apartmanın bodrum katındaki kiracı Fitnat Hanım’la ahbap olunca iş değişmişti (...)” (Ga, s.194).

“Eskici” hikâyesinde yurtlarından farklı sebeplerle uzakta kalan eskici ile Hasan, birbirlerine yarenlik eder. Bu arkadaşlığın onları mutlu edişi şöyle işlenir:

“Bir aralık da kendisi sordu: ‘Sen niye buradasın?’

‘Bir kabahat işledik de kaçtık!’

Asıl konuşan Hasan’dı, altı aydan beri susan Hasan... Durmadan, dinlenmeden, nefes almadan, yanakları sevincinden pembe pembe, dudakları taze, gevrek, billur sesiyle biteviye konuşuyordu.” (E, s.18).

“Antikacı” hikâyesinde bir gün önce tanıştığı adamı yalnız bırakmamak için ona eşlik eden kahramanın arkadaşlık ilişkisinin gereğini yerine getirmesi şöyle aktarılmıştır:

“Halep’e bu Şeyh’in şöhretini işiterek koşmuş, bir gece evvel kermeste tanıştığımız sırada, bana, ertesi gün beraber aramaklığımızı teklif etmişti. İçki ahbablığı bu ya, ‘Peki!’ demiştim.” (An, s.20).

Aynı hikâyede antika ibrik arayan yolcu; ona eşlik eden kahraman ile arkadaşlığı münasebetiyle sevincini paylaşır, onun dostluğuna müteşekkirdir.

“Bu sırada belediye müsteşarı içeriden seslendi: ‘Geliniz aziz dostum, geliniz; bir ibrik buldum ki...’” (An, s.24).

“Keklik” hikâyesinde hikâyenin kahramanının Hacı Zülfü ile kurduğu arkadaşlık bağı sayesinde onunla ava gitmesi şu cümlelerle işlenmiştir:

“‘Uğurlu olsun, Hacı Ağa!’ dedim. Beni iyice görmek için sağlam gözünü yüzüme çevirdi: ‘Buyur’ dedi, ‘Keklik avlamaya gidelim!’” (Kek, s.47).

“Akrep” hikâyesinde Halep yağı toplamak için gezinen yolcunun yolu bir kasabaya düşer ve orada arkadaşı ile karşılaşır. Dostluğa kıymet veren arkadaşının yolcuyu iyi ağırlamak ve memnun etmek istediği şu cümlelerden anlaşılmaktadır:

“Yolum kasabaya uğradı. Bir Roma harabesi üzerine yeniden kurulmaya başlanan bu çorak Badiye limanında mutasarrıf eski bir mektep arkadaşım çıkmıştı. Hukukta beraber okumuşuz. İşsizlikten, eğlencesizlikten, sohbetsizlikten bunalıyordu, yakamı bırakmadı. İmkân olsa hükûmet konağındaki odasına da benim için bir masa koyduracaktı; çalışma saatlerinde de karşılıklı oturup İstanbul’dan bahsedecektik.” (Ak, s.51).

“Köpek” hikâyesinde bir köpek ile Osman’ın nasıl dost oldukları şöyle anlatılmaktadır:

“Her ikisinde de hasret derecesini bulmuş olan sokulma ihtiyacı çarçabuk ısınmalarına yardım etmişti. Ayrılmaz dost oldular.” (Köp, s.56).

“Lavrens” hikâyesinde Lavrens’in dostluk gösterdiği Hacı Kasım; Lavrens’in ölümünün ardından onunla ortak anılarını anlatır, arkadaşlıklarından şöyle bahseder:

“Çok uzaklara atla gideceği gün beni de yanına alırdı. Cebeli Abdülaziz’e, Sincar Dağları’na, Dicle’ye böyle gitmiştik.” (L, s.61).

“Kaçak” hikâyesinde esir düştüğü yerden kaçan Türk askerinin atı, yetmiş ikinci gün ölür. Kaçağa yarenlik eden atın ölümü, kaçağın yalnızlığıyla yüzleşmesine neden olmuştur. Hayvan ile kurduğu dostluk kahramanın ağzından şöyle anlatılmaktadır:

“Yetmiş ikinci günüydü, atım açlıktan ve yorgunluktan düşüp öldü. Ufak tefek, koyun gibi tüylü, tırnakları iki çatal bir Kırgız atıydı; kendi cinsimden gibi yakınlık duyduğum sıcak bakışlı, dilimden anlayan bir hayvancağız... O güne kadar yalnızlığımı pek o kadar duymamıştım; birden öksüz kaldım.” (K, s.71).

“İstanbul” hikâyesinde memleketinden uzaklara düşen kadın; yaşadığı yere gezmeye gelen adamla arkadaşlık kurar, sohbet eder. Adam, arkadaşlarıyla gezmeye geldiğini söyler, arkadaşlığa kıymet veren biri olduğu şu sözlerinden anlaşılmalıdır:

“Fakat kadın şaşar görünerek: ‘Haydi’ dedi, ‘Ben, bu Allah’ın cehennemine düştüm, günahımı çekiyorum, siz ne arıyorsunuz?’ Erkek uzun söylemek istemedi: ‘Hiç... Şöyle, arkadaşlarla dolaşmaya geldim.’” (İ, s.91).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde arkadaşlık ve dostluk değeri; birbirleriyle dertlerini, sırlarını, kimi zaman da sevinçlerini paylaşan karakterlerin arkadaşlığı ile işlenmiştir. Bu paylaşımlarda bulunan kişiler birbirleriyle sohbet eder, birbirlerine yardımcı olur, birbirleriyle eğlenir, arkadaşlık ve dostluk çerçevesinde yalnızlıklarını paylaşırlar. Bazı kahramanlar, memleketlerinden uzak düştüğünden ve topraklarını özlediklerinden bu özlem dolu duygularını arkadaş ortamında dillendirmiştir. Ayrıca, hikâyelerde insan-hayvan dostluklarından doğan güçlü bağa da yer verilmiştir.

4.1.7.2. Cömertlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Cömert kelimesinin kökeni Büyük Larousse’da (1986, s.2980) Farsça “civanmerd” olarak belirtilmiş ve “Parasını, malını, bol bol ve esirgmeden veren kimse; eli açık, bonkör” şeklinde tanımlanmıştır. Cömertlik için Kızıler ve Canikli (2015, s.121) “İnsanın; sahip olduğu imkânlardan, muhtaç olanlara uygun ölçüler çerçevesinde ve Allah rızasından başka hiçbir amaç gütmeyen iyilik ve yardımda bulunması” olarak tanımlıyor.

Cömertliğin bireylerin şahsiyetlerini yansıtan bir özellik olmasının yanı sıra gelişmişliğin de bir göstergesi olduğunu ifade eden Hökelekli (2013, s.255) cömertliğin ilişkileri kuvvetlendiren ve takım ruhunu güçlendiren bir özelliği olduğunu da belirtir. Cömert olma, birçok insani ilişkinin temelinde yer almaktadır. Cömert olmayı sadece maddi unsurlarla çerçevelemek yanlıştır. Sevgiyi, mutluluğu, gücü, imkânları paylaşabilmenin tamamı cömertlik kavramı etrafında şekillenir. Refik Halid’in hikâyelerinde cömertlik değerinin dağılımı tablo 4.27’de gösterildiği gibidir.

Tablo 4. 27. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Cömertlik Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Cömertlik			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	24, 28, 29, 30, 33	Yara	11
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	-
Koca Öküz	51	Antikacı	-
Vehbi Efendi'nin Şüphesi	-	Testi	-
Sarı Bal	73, 74, 75	Fener	-
Şaka	-	Zincir	-
Küs Ömer	-	Gözyaşı	-
Boz Eşek	-	Keklik	-
Yatır	118	Akrep	52
Komşu Namusu	125, 143	Köpek	-
Yıldı Bir	-	Lavrens	61
Hakkı Sükût	176	Çıban	-
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	74
Cer Hocası	-	Güneş	80
Garip Bir Hediye	184	Hülle	89
Bir Taarruz	-	İstanbul	-
Ayşe'nin Talihi	-	Dişçi	-
Garaz	-		

“Yatık Emine” hikâyesinde yetkili makamlara derdini anlatmak isteyen Emine; bir arzuhâlcide dilekçe yazdırır, arzuhâlcî bu düşkün kadından para almayı hak ettiği hâlde para almaz, ona karşı cömert davranışı şu cümlelerde gözlemlenmektedir:

“Emine kalan parayı vermek istiyordu; öteki almıyordu; ‘Sende kalsın, kebab ye!’ diyordu.” (YE, s.24).

Aynı hikâyede Server, cömertlik göstererek Emine'nin elzem ihtiyaçlarını karşılamıştır. Emine'yi mutlu eden bu olay şu cümlelerle aktarılmıştır:

“‘Paramı tüketmişsin sen. Neler var bunların içinde?’ diye hem fazla taraftar olmadığını anlatıyor, hem de çok memnun olduğunu, meraktan çatladığını gösteriyordu. Server: ‘Kaç kuruşluk iş ki... Ye, kuşan!’ diye cevap veriyordu.” (YE, s.28).

Server, Emine'ye tüm imkânlarıyla yardım etmekte, cömertlik göstermektedir. Bu cömertliği Emine için yaptıklarının anlatıldığı şu bölümde görmekteyiz:

“Server, Emine'ye iyi bakıyordu. Bütün kaçakçılığıyla hastane mutfağından hissesine düşen kârı hep ona sarf ediyor, şurada burada ne bulursa hemen çıkın yapıp gece, bir yavrulu köpek gibi duvarlara sürtüne sürtüne zahiren miskin ve korkak fakat için için azılı ve hücuma hazır, hep ona taşıyordu. Tereke ve mezarlardan minder, şilte gibi, çanak çömlek gibi ev eşyası da almıştı.” (YE, s.28).

Gürcü Server'in cömert hâlleri kasabalıların da dikkatini çekmektedir. Server'in bu cömertliği kendilerine göstermemelerinden ötürü âdeta üzülmektedirler. Kasabalıların bu hâli ve Server'in cömertliği okuyucuya şu cümlelerle aktarılmıştır:

“(…) elinde dolu sepet ve mendil ile gelen Gürcü uşağının içeri girdiğini gördükçe almıyorlardı.” (YE, s.29).

Şu cümlede açıkça görülmektedir ki Emine, arzuhâlcıye bir başka hizmetinden dolayı yine para teklif etmekte ama arzuhâlcı hakkı olan parayı almamakta ve Emine'ye cömertçe hediye etmektedir:

“Gaç kız, var işine, ben para mara istemem!” (YE, s.30).

Kasabalıların ondan hoşlanmaması sebebiyle açlık ve sefaletle mücadele eden Emine'ye Dal Sabri'nin cömert davranarak kredi açması şöyle anlatılmaktadır:

“Dal Sabri, bir aralık merhamete geldi, kendi tayınından günde bir ekmeğe vermek üzere fırıncıya emir gönderdi.” (YE, s.33).

“Koca Öküz” hikâyesinde Mustafa Ağa'nın cömertliklerinden şu şekilde bahsedilir:

“Haftada bir, kasabanın pazarında bunlardan her birisinin kapısını çalar, içeriye ‘Fırını iyi olur, afiyetle yiyiniz!’ diye bir yağlı oğlak yahut ‘Küçük paşamızı eğlendirsün, maskara şeydir!’ diyerek kuyruğu beyaz vücudu ak bir kuzu bırakır, giderdi. Kış ortasında karlar yağarken rengi kaçmadan, derisi buruşmadan kuruttuğun kayısıdan yahut da çürütmeden, suyunu çektirmeden saklayabildiği armutlardan bir sepet dolusu bıraktığı da olurdu.” (KÖ, s.51).

“Sarı Bal” hikâyesinde Sarı Bal'a alınan hediyelerden, gösterilen cömertliklerden şu cümlelerle bahsedilir:

“Tahmisoğlu Feyzi, ona sade altın zil değil, inci işlemeli, sim telli ne fistanlar yaptırmıştı.” (SB, s.73).

Sarı Bal'ın eğlence meclisinde insanları eğlendirmesinden ötürü ona cömertlik gösterilerek para hediye edilmesi şu ifadelerle işlenmiştir:

“Şimdi alnında parlayan bir lira ile kalkmış, lakayt ve müstağni oynuyordu.” (SB, s.74).

Eğlence için eve gelen misafirlere cömert ikramlarda bulunduğu şöyle anlatılır:

“Misafirlere rakı bu gece ne kadar sık, aralıksız, insafsız sunuluyordu.” (SB, s.75).

“Boz Eşek” hikâyesinde kasabanın yakınından geçerken hastalanan yolcu, cömertlik gösterip tüm parasını vakıflara bağışladığını ifade etmiştir.

“Yolcu, son arzusunu anlatmaya vakit bulmuştu. Kemerinden dizili sekiz altın ile boz merkebi Hicaz’a vakfediyordu.” (BE, s.105).

“Yatır” hikâyesinde İlistir Nuri, kahvehanede bulunanlara karşı herkese kahve ısmarladığını belirten şu cümlesi ile cömertlik gösterir:

“Bir gün Nuri sevinçli bir yüzle kahveden içeri girdi, oturan halkı çekmece başındaki mal sahibine söyle bir daire işaretiyle göstererek: ‘Yap ağalara benden birer kahve!’ dedi.” (Y, s.118).

“Komşu Namusu” hikâyesinde Baki Efendi, onu aldattığı şüphesiyle izlediği karısına vaktiyle nasıl cömertlik gösterdiğini şu sözlerle anlatmaktadır:

“Aldığım zaman on dört yaşında idi, on senedir beraber yaşıyorduk. ‘Elbise’ der yapardım, ‘para’ der verirdim, ‘hizmetçi, aşçı’ der tutardım; onun rahatı için aldığım aylığı hep sarf ederdim.” (KN, s.125).

Aynı hikâyede Osman Efendi arkadaşlarının iş çıkışı içtiklerinin parasını öder ve onlara karşı cömertlik davranır. Bu cömertlik şu cümlede gözlemlenmektedir:

“Gazlar yanmıştı, çıktılar; paraları Osman Bey verdi.” (KN, s.125).

“Hakkı Sükût” hikâyesinde işçilerin ücretlerini dağıtan Hasip Efendi’nin Fotika’ya karşı diğerlerine olduğundan daha cömert davrandığını gösteren cümleler şu şekildedir:

“Bir hafta başı, amelenin ücretlerini dağıtırken usulca ona doğru eğilmiş, hazırladığı dört çil çeyreği Fotika’nın sıcak sular içinde taravetini kaybetmiş yumuk avucuna sıkıştırarak: ‘Bu da fazlası, benim bahşişim!’ demişti.” (KN, s.143).

“Garip Bir Hediye” hikâyesinde hayatını kurtaran kişiye karşı Yahudi kaçakçının gösterdiği cömertlik şöyle anlatılır:

“Kendine gelen Yahudi, eşyalarının arasından bir kocaman kutu açmış, sıra sıra dizilmiş tıraş fırçalarından bir tanesini ayırmış ve ona uzatarak: ‘Değerlidir, kadrini bil, sakın atma, zamanında işe yarar.’ demişti.” (GBH, s.176).

“Bir Taarruz” hikâyesinde hırsızın gaspına uğrayan Hayrullah Efendi’nin adamın hâline acıyarak ona karşı cömertlik gösterdiği şu olay aktarılarak anlatılmıştır:

“Hayrullah Efendi, ertesi gün bir kayık erzak hazırlattı ve onun evine gönderdi.”
(BT, s.184).

“Yara” hikâyesinde yaralanan kişilere evini açan çiftlik müdürünün istedikleri her şeyi sağlayarak bu kişilere cömert davrandığını gösteren cümleler şöyledir:

“Bir paçavrayı değneğe iyice sardı, dişleriyle bir de düğüm yaptı.
‘Zeytinyağı bulunur mu?
‘Olacak.’” (Ya, s.11).

“Akrep” hikâyesinde aşiret şeyhlerini ziyarete gidenlere cömert ikramlarda bulunulduğu şu ibarelerden anlaşılmaktadır:

“Her gittiğimiz aşiret şeyhinin ziyafetler vermesi âdettendi. Halka develer, bize kuzular kesiliyordu.” (Ak, s.52).

“Lavrens” hikâyesinde Hacı Kasım’ın Lavrens ile olan anılarını anlatırken ona sigara ikram edildiğini anlatan şu cümlelerde kahramanların cömert olduğu gözlemlenir:

“Ee, söyle bakalım Hacı Kasım, Lavrens buralarda ne yapardı, nasıl yaşardı? Bir sigara uzattım.” (L, s.61).

“Kaçak” hikâyesinde karda kışta yolda kalan bir askere bir aile cömert davranır; yedirir, içirir, onun hayatını kurtarırlar. Bu olay şöyle anlatılmaktadır:

“Noel Bayramı’na rast gelen o gece beni kapının önünde karlara gömülü bulmuşlar, içeriye almışlardı. Yedirdiler, yatırdılar; doydum, dinlendim.” (K, s.74).

“Güneş” hikâyesinde çölde bir ziyafette katılan Osmanlı zabıtine cömert ikramlarda bulunulduğunu gösteren cümleler şu şekildedir:

“(…) bir kadeh uzattı ve gülümseyerek şöyle dedi: ‘Buyurunuz aslanım, hurma rakımızdan tadınız.’” (Gü, s.80).

“Hülle” hikâyesinde kahramanın yardımına karşılık cömert davranılarak ona hediye edilen altın saatten şöyle bahsedilir:

“Ha, işte bir gecelik nikâhlımın hediyesi budur, şu altın saat...” (H, s.89).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde cömertlik değeri; yardıma muhtaç insanlara erzak ve hediye alma, minnet ifadesi olarak ikramlarda bulunma gibi durumlar içerisinde işlenmiştir ayrıca hikâyelerde kahramanlar, parası olmayanlara bedava hizmet verme

gibi davranışlarda da bulunmaktadır. Hikâyelerde ailesinin huzuru için cömertliği ilke edinmiş kahramanlar da bulunmaktadır.

4.1.7.3. Dayanışma Değer ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Bir topluluğu oluşturanların duygu, düşünce ve ortak çıkarlarda birbirlerine karşılıklı bağlanması” (TDK, 2005, s.479) olarak tanımlanan dayanışma, toplumları oluşturan kitlelerin toplumsal dengeyi ve huzuru ararken birbirleriyle iletişimde olmaları zorunluluğundan doğar. Güngör’e göre (2010, s.112) de “Dayanışma, bir bakıma insanların eşitliği gerçekleştirebilmek için birbirine yardım etmeleri demektir. Hiç kimse hayatın gereklerini tek başına karşılayamaz ve yalnız başına yaşaması da mümkün değildir.”

Toplumların bir arada kalabilmelerinin ön koşulu dayanışma içinde olmalarıdır. Birbirini gözetken insanların bir araya getirdiği toplumlarda içsel bir bağlılık meydana gelir ve bu içsel bağlılık, birbirine tutunan insanların huzurlu ortamlarına zemin hazırlar. Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde dayanışma değerinin işlenme sıklığı tablo 4.28’de gösterildiği gibidir.

Tablo 4. 28. Refik Halid Karay’ın Hikâyelerinde Dayanışma Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Dayanışma			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	13, 16	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	-
Koca Öküz	54	Antikacı	21
Vehbi Efendi’nin Şüphesi	67	Testi	29
Sarı Bal	-	Fener	35
Şaka	-	Zincir	-
Küs Ömer	-	Gözyaşı	-
Boz Eşek	105	Keklik	-
Yatır	-	Akrep	-
Komşu Namusu	125	Köpek	56, 57
Yıldı Bir	-	Lavrens	-
Hakkı Sükût	-	Çıban	-
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	-
Cer Hocası	162, 168	Güneş	-
Garip Bir Hediye	-	Hülle	86
Bir Taarruz	-	İstanbul	-
Ayşe’nin Talihi	185	Dişçi	-
Garaz	-		

“Yatık Emine” hikâyesinde Emine’nin hapisshanedede olmaya hakkı olmadığını ve meyvelere ortak olarak onların hakkını yediğini düşünen diğer mahkûmlar, dayanışma göstererek Emine’ye karşı birleşmiştir. Bu olay, şu şekilde işlenmektedir:

“İki mahpus baş başa verip konuştuktan sonra hiç yoktan bir kavga çıkardılar; Emine’yi bir iyi dövüldüler.” (YE, s.13).

Eminenin hapisshanedeki sıkıntının ardından yersiz yurtsuz kalmasının ardından odacılardan birinin bir toplumsal dayanışma örneği sergileyip Emine’yi evinde misafir etmek istediği kısım şu şekilde okuyucuya aktarılmaktadır:

“Emine sokak ortasında kaldı. Nerede yatıracaklardı? Nihayet kalem odacılarından bir ihtiyar, evinde alıkoymağa razı oldu.” (YE, s.13).

Aynı hikâyede Emine’nin suçlu olduğuna inanan eşrafın dayanışma içerisine girerek Emine’yi misafir olduğu kalem odacısının evinden nasıl attığı şu cümlelerle anlatılır:

“İçeri girenler oldu. Biraz sonra Emine’nin bohça gibi dışarı fırlatıldığı görüldü. O; hiç ses çıkarmıyor, elleriyle başını esirgemeye çalışarak yerde yatıyordu. Öbürleri, sanki bu sessiz, hareketsiz vücut onları ısıyor, sokuyormuş gibi korka korka haykırarak, mütemadiyen nalınlı ayaklarıyla vuruşturuyorlardı.” (YE, s.16).

“Koca Öküz” hikâyesinde ne yapılırsa yapılsın yerinden kıpırdamayan öküzü kaldırmak için köylüden birkaç kişinin dayanışma örneği sergilemesi şöyle anlatılır:

“Fatma teyzeyi, Emine’yi çağırış, üçü birleşmişler, dövmüşler, sövmüşler hatta boş böğrüne çivi ile kakıştırmışlar, yine kımıldatamamışlardı.” (KÖ, s.54).

“Vehbi Efendi’nin Şüphesi” hikâyesinde Hanife’yi mağdur görenlerin Hanife’yi dinleyip onunla dayanışma içerisine girmeleri ve Vehbi Efendi’yi suçlamaları şu cümlelerde gözlemlenmektedir:

“Hanife, biraz kendini göstermeğe başlayan karnını büsbütün çıkararak kapı kapı, memur, eşraf evlerini dolaşıyor, ışıldak mavi gözlerinden tükenmez parlak yaşlar dökerek başına gelenleri anlatıyordu. Herkes ‘Hay alçak herif, hay!’ diyordu.” (VEŞ, s.67).

“Boz Eşek” hikâyesinde yolu köyden geçerken rahatsızlanıp ölen yolcunun son isteğinin gerçekleştirilmesi için köylülerin dayanışma içerisinde oluşları şöyle işlenmiştir:

“Belki de vasiyet ediyordu. Hüsmen’in ikide birde ‘Merak etme, gönlünü ferah tut, biz bakarız.’ dediğini duyuyorlardı.” (BE, s.105).

Aynı hikâyede yolcu tarafından bağışlanan liralara ile eşeğin Hicaz’a nasıl ulaştırılacağı konusunda sıkıntıya düşen köylülerin dayanışma örneği sergileyerek ve baş başa verip bu duruma bir çare aramaları şu şekilde anlatılmaktadır:

“Mezarlıktan dönen köylüler, ellerinde kalan bu liralarla merkebi ne yapacaklarını, bu emri yerine nasıl getireceklerini kestiremiyorlar, asmanın altında birleşip konuşuyorlardı.” (BE, s.105).

“Komşu Namusu” hikâyesinde Baki Efendi’nin karısıyla ilgili şüphelerinin giderebilmesi için komşusu Şakir Efendi, dayanışma gereği ona evini kullanmasını şu cümlelerle teklif etmiştir:

“O akşam son trenle gidip arzu ederse Şakir Efendi’nin evine gizlenerek gözleriyle görmesini teklif ediyorlardı.” (KN, s.125).

“Cer Hocası” hikâyesinde parasız kalan Asım; tanıdıklarına başvurur, onlarla birbirleriyle dayanışma içerisine girer. Bu dayanışma şu ifadelerde gözlemlenmektedir:

“‘Bilmem ki ne olacak, işte böyle kaldım!’ dedi, sonra ağlar gibi mindere kapandı. O zaman üçü de etrafına geçip çömelerek kaba, hiçten kelimelerle, duaya benzeyen anlaşılabilir ezberleme cümlelerle onu teselliye başladılar.” (CH, s.162).

Aynı hikâyede Asım’ın yolda hastalanınca bir dayanışma örneği sergilenmiştir. Asım’ın köyün imamı tarafından evde misafir edilmesi şu cümlelerle anlatılmıştır:

“Asım yatağa düşecek kadar hastalandı, tesadüf ettikleri bir köyde kalmaya, imamın evinde bir köşede dinlenmeye mecbur oldu. (...) Yere bir çul attılar ve ona ‘İşte yat!’ dediler.” (CH, s.168).

“Ayşe’nin Talihi” hikâyesinde dayanışma değeri bir canlı ve bir cansız varlık üzerinden verilmiştir. Şu ifadelerle göre, Ayşe ve annesinin yaşadığı harabe ev ile evin yakınındaki ağaç birbirlerine destek olmaktadır:

“Kuyunun yanındaki incir ağaçları; bu harabenin noksanını tamamlıyor, her sene daha ziyade kuvvetlenerek nankör dallarıyla eve yaslanıyordu.” (AT, s.185).

“Antikacı” hikâyesinde antika ibrik arayan bir alıcıya komiser dayanışma gereği tavsiyede bulunmuştur. Alıcının daha iyi muamele görmek maksadıyla dayanışma içerisine girdiği komiserin adını kullanması şöyle anlatılmaktadır:

“Daha iyi bir muamele görmek ümidiyle belediye müsteşarı dedi ki: ‘Sizi bana, yüksek komiserlik başkâtibi tavsiye etti.’” (A, s.21).

“Testi” hikâyesinde köylülerin testiden boğazına su dökerken eşek arısı tarafından sokulan mağdura dayanışma gereği, acısını dindirmek maksatlı çeşitli şeyler yedirmesi şu cümlelerle işlenmiştir:

“Arı çıkmış ama iğnesi ve zehri içeride... Ekmek, bal, yoğurt, çiğ kıyma, falan filan yutturmuşlar faydası yok.” (T, s.29).

“Fener” hikâyesinde fenerin ışığının yanmaması sebebiyle Ebu Ali, jandarmaya gider ve bu dayanışmadan ümidini şöyle ifade eder:

“Ve koynundan elektrik fenerini çıkardı, karakolun tahta masasına koydu. ‘Işığı tükendi, çaresini ancak sen bulursun.’” (F, s.35).

“Köpek” hikâyesinde Osman ve köpeğinin dostluğu tam bir dayanışma çatısı altında kurulmuştur. Bu dayanışma örneği şu cümlelerde gözlemlenmektedir:

“Osman’ın taşlara, topraklara sürtünmekten havı dökülmüş kirli haki ceketiyle köpeğin açlıktan sertleşip seyrekleşmiş kirli postu yan yana geldi; birbirine uydu. Her ikisinde de hasret derecesini bulmuş olan sokulma ihtiyacı çarçabuk ısınmalarına yardım etmişti.” (Köp, s.56).

Aynı hikâyede Osman ile köpeğinin birbirini sevmeleri ve içerisinde buldukları dayanışmanın sebebinden şöyle bahsedilir:

“Birbirlerinden hazzedişlerinin sebebi de bir yurt yavrusu, bir dert ortağı oluşlarıydı.” (Köp, 57).

“Hülle” hikâyesinde bir geceliğine o kasabada bulunan genç adam, nikâhına aldığı kadının istediğini yapmış ve bir dayanışma örneği sergilenmiştir.

“‘Büyük bir insaniyet etmiş olacaksınız. Reddederseniz ölümden başka çare kalmayacak!’ Benim yerimde ve yaşımda siz olsanız bu gözleri dolu dolu, yüzü kıpkırmızı, göğsü kabarıp inen, dertli veya deli, genç kadını o hâlde bırakır, gider miydiniz?” (H, s.86).

Refik Halid Karay'ın hikâyelerinde dayanışma değeri; kahramanların tek başlarına başaramadıkları işler için veya başkalarının derdine çare bulabilmek adına dayanışmaya girmelerini anlatan olaylarla işlenir. Aynı zamanda bir haksızlık gördüklerinde mağdurlarla dayanışma örneği sergiledikleri de görülmektedir. Kahramanlar, ortak bir sorumluluk üstlendiklerinde de birbirlerinin işlerini kolaylaştırmak için dayanışma içerisine girmişlerdir.

4.1.7.4. Doğruluk ve Dürüstlük Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Doğruluk kavramı Türkçe Sözlük (TDK, 2005, s.550) tarafından “doğru ve dürüst olma durumu, doğru olana yakışır davranış, dürüstlük, adalet” şeklinde tanımlanmaktadır. Hökelekli'ye göre (2013, s.163) “Doğruluk, kişinin inanç, niyet ve düşüncelerinde, işlerinde, söz, iş ve davranışlarında, hakikate, adalete ve gerçeğe uygunluktur.” “Sözünde ve davranışında doğruluktan ayrılmayan kimse”lere ise dürüst denir (TDK, 2005, s.588). Doğruluk ile dürüstlük birbiriyle çok iç içe, âdeta ayrılmaz birer parçadır. Doğruluk olmadan dürüstlük kavramından bahsedilemeyeceği gibi dürüst bir insanın doğruluktan ayrılmış olmasını düşünmek de imkânsızdır.

Doğruluk ve dürüstlük kavramları, her şeyden önce niyette, düşüncede başlamaktadır zira davranışın ortaya çıkışında doğruluk ve dürüstlük değerleri yoksa ürünlerin ortaya çıkmasında da bu değerler gözlemlenemez. Davranışı şekillendiren, davranışın çıkış noktası olarak nitelendirilen niyet, dürüst olma amacına hizmet etmelidir ki davranış dürüstlük kavramı altında değerlendirilsin. Ancak düşüncede ve niyette dürüstlük başlarsa davranışta da bir doğruluk yakalanacak ve dürüstlük değeri meydana çıkacaktır.

Sözde, ifadede, davranışta doğrudan ayrılmadan, yalana sapmadan davranış sergilemek gerekir. Ayrıca doğruluk ve dürüstlük, söz ve davranışlarda tutarlı olmayı da içerir. Söz ile davranışın birbirini tutması, doğruluk ve dürüstlük kavramı için olmazsa olmazdır. Nitekim davranış ve düşüncesi çelişen insanların kendilerine ve toplumdaki diğer insanlara karşı dürüst olmadığı açıktır.

Değerler eğitimi kapsamında da ele alınan hikâyelerde doğru davranışlar sergileyen kahramanların çokluğu kadar, toplumca yanlış olduğu düşünülen davranışları gösteren kahramanlar da oldukça fazladır. Bu eksende tüm karakterler, okuyucunun eleştirisine

sunulmuştur. Refik Halid’in hikâyelerinde doğruluk ve dürüstlük değerinin işlenme sıklığı tablo 4.29’da gösterildiği şekildedir.

Tablo 4. 29. Refik Halid Karay’ın Hikâyelerinde Doğruluk ve Dürüstlük Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Doğruluk ve Dürüstlük			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	35	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	-
Koca Öküz	57	Antıkacı	22, 23, 24
Vehbi Efendi’nin Şüphesi	66	Testi	-
Sarı Bal	79	Fener	-
Şaka	-	Zincir	-
Küs Ömer	-	Gözyaşı	-
Boz Eşek	-	Keklik	-
Yatır	-	Akrep	-
Komşu Namusu	121, 123	Köpek	-
Yılda Bir	-	Lavrens	64
Hakkı Sükût	146	Çıban	-
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	-
Cer Hocası	160, 165	Güneş	-
Garip Bir Hediye	179	Hülle	-
Bir Taarruz	183, 184	İstanbul	-
Ayşe’nin Talihi	190	Dişçi	-
Garaz	-		

“Yatık Emine” hikâyesinde Emine’ye ekmek veren fırıncının, jandarmanın kızmasını göze alarak Emine’ye yardım etmeyeceğini söylediği şu cümle dürüstlük örneğidir:

“‘Paşam’ dedi, ‘Affet, o kötü karıya ben artık ekmek mekmek veremem, çarşı ortasında haysiyetimi bir paralık ediyor.’” (YE, s.35).

“Koca Öküz” hikâyesinde öküzü satmak isteyen hacı, Cavga Rıza’ya gerçeği söyler.

“Cavga Rıza derler yarı sersem bir kasap vardı; onu buldu: ‘Geçen gün bir öküz aldım, hurdaymış, işe yaramadı, sana aldığım paraya satayım.’ dedi.” (KÖ, s.57).

“Vehbi Efendi’nin Şüphesi” hikâyesinde Vehbi Efendi ile evlendirmek istedikleri kızın arasında bir şey olduğuna dair bazı yalanlar ortada dolaşmaktadır. Vehbi Efendi dürüst bir adamdır. Şu cümlelerle kendini aklamaya, gerçeği ortaya çıkarmaya çalışır:

“Meğerse Vehbi Efendi, kıza göz atmış, olur a, gençlik. Pencereden ayrılmaz, ne zaman tesadüf ederse işaret eder, söz atar, her akşam kaleminden dönünce kapının önünde öksürür, gözlerini kafese, cumbaya çevirmiş. Böylece işi ilerletmiş eh, öbürü de daha çocuk, cahil kız, yavaş yavaş gönlü çelinmiş, sonra bir gece, bundan

üç ay evvel, anası evde yokken iki evi bölen kapılardan birini çıkarıp... Kabahat amma, bir defa olmuş... Vehbi Efendi: ‘Yalan, yalan’ diye bir düziye mırıldanıyordu.” (VEŞ, s.66).

“Sarı Bal” hikâyesinde Sarı Bal’ın evinde eğlencede iken yakalanan Kaymakam, başka bir ile tayinini isterken oldukça doğru ve dürüst bir insan edasıyla şöyle konuşmaktadır:

“Durulur bir kasaba değil. İşret, zina, fiskifücur, ben tahammül edemedim, diyordu.” (SB, s.79).

“Komşu Namusu” hikâyesinde Baki Efendi’nin karısı tarafından aldatıldığından şüphe eden arkadaşları, durumu kendisine anlatmaya karar verir, ancak doğruluktan şaşmamaları da gerektiği için titiz davranmaya çalışırlar.

“Fakat, bu hususta emin misin? Gözlerinle gördün mü?” (KN, s.121).

Aynı hikâyede aldatma konusunda dürüst olmalarına ve doğruyu söylemelerine güvenen Şakir Efendi ile Osman Bey, durumu Baki Efendi’ye kanıtlama peşine şöyle düşerler:

“İnanmazsa bu akşam gizlice bizim eve gelsin, sabahleyin işaret beyazdı, demek ki Baki eve gitmeyecek, herif gelecek, gözleriyle görür.” (KN, s.123).

“Hakkı Sükût” hikâyesinde fabrikadaki işçi kızlardan biri olan Fotika’nın ölümü üzerine kasabanın papazı, Fotika’nın ölümünden sorumlu tuttuğu yetkililer için dürüstlük fikrini şu cümlelerle beyan eder:

“Doğru fakat bunlar fayda vermedi; onu da hepsi gibi sizin fabrikalarınız öldürdü daha da çok öldürecek.” (HS, s.146).

Aynı hikâyede papaz sohbetin ilerleyen bölümlerinde yine doğruluktan ayrılmadan gerçekleri şu şekilde ifade etmiştir:

“Sonra hâlâ devam eden kayıtsızlığa karşı duyduğu nefretlerini, şüphelerini söyledi; fabrika sahiplerinin bugünkü hâlde kalmak için müracaat ettikleri desiseleri, tarafgirlikleri anlattı; sonra ayrılırken: ‘Daha çok öldüreceksiniz.’ dedi.” (HS, s.146).

“Cer Hocası” hikâyesinde Asım’ın özellikleri anlatılırken yanlış işler yapmamasına, doğruluğuna da şu cümlelerle değinilmiştir:

“Bin kuruş maaş alıp konakta yattığı, kalktığı her taraftan kolaylık gördüğü eski devirde bile iyi kalbi onu fenalıklara alet olmaktan kurtarmış, durgun, halim ahlakıyla o kadar dikkate çarpmayarak rahat yaşamıştı.” (CH, s.160).

Yine Cer Hocası hikâyesinde birlikte iş için yola düştükleri Osman, Asım’a dürüstlükle kötü şartlar karşısında ne yapacağını ifade eder, doğruyu söyler. Osman’ın şeffaf bir yaklaşımla kendini Asım’a ifade ettiği cümleler şu şekilde okuyucuya aktarılmıştır:

“Bak, ben karışmam, köyümü bulunca senden ayrılırım, dargınlık olmaz, açlık belası... Anlaşıldı mı?” (CH, s.165).

“Garip Bir Hediye” hikâyesinde bir Yahudi’den aldığı hediye tarağın içinden pırlantalar çıkması Feridun’un şaşkınlığına sebep olur. Oldukça dürüst yaşayan Feridun’un bu tarzdaki hareketlerden bihaber olduğu şu cümlelerden anlaşılmaktadır:

“(…) fakat bir gün tesadüfen öğrendi ki gümrükten mal kaçırmak için bazen en akla gelmez hilelere müracaat edilir ve işte böyle bir tıraş fırçasının sapına bin liralık iki pırlanta konduğu da olurmuş.” (GBH, s.179).

“Bir Taarruz” hikâyesinde hırsızlık yapan adam aslında dürüst bir insan olduğundan yaptığı yanlıştan sonra kendini iyi hissetmemektedir. Bu da okuyucuya, yapılan yanlışın vicdani sorumluluğunu şu cümlelerle sezdirilmektedir:

“Herif, atkısının ucu ile terlerini siliyordu, beti benzi uçmuş, hasta yüzlü, tıraşı uzun, zayıf, perişan bir adamdı. Sık sık soluduğu ve etrafına şaşırması gibi baktığı dışarıdan bile fark olunuyordu.” (BT, s.183)”

Ailenin hâline acıyan Hayrullah Efendi’nin onlara yardım etmek için eve bazı yiyecekler göndermesine, hırsızın karısının verdiği tepkiyi ve ona ait olanı kabul etmediği şu ifadeler ne denli dürüst insanlar olduğunu göstermektedir:

“Kapıyı bir kadın açtı: ‘Olamaz. Bizim efendinin şimdi bunları alacak vakti yok, yanlış getirdiniz.’ diyordu.” (BT, s.184).

“Ayşe’nin Talihi” hikâyesinde kendini korurken kazara birini öldüren Ayşe, bir diğer saldırganı öldürmemek ve doğruluktan ayrılmamak için daha çekingen davranmıştır.

“Kapının gıcirtısı üzerine başını çevirdi, ayakta kendine bakarak sırttan köylüyü gördü; eliyle gözlerini kapadı; onu da düşürmemek, öldürmemek, o azabı ve ıstırabı bir daha çekmemek için, müdafaasız kendini terk etti.” (AT, s.190).

“Antikacı” hikâyesinde Antikacı Şeyh Efganî'nin memleketinin Afganistan olduğuna inanmayan müşterileri fikirlerini dürüstlükle şu şekilde ifade eder:

“Düşündüğümü açıkça söylemeyi tercih ettim; Fransızca: ‘Afganistan’ın dağlık ahalisinden olmalısınız.’ dedim, sarışın ve mavi gözlüsünüz.” (A, s.22).

Şeyh Efganî'nin basit bir antikacı olmadığına inanan müşterisinin gözlemleri ve şu cümleleri dürüst insan ile dürüst olmayan insanların beden dilleri arasındaki farkı göstermektedir:

“Her zaman dikkat etmişimdir; Açık ve dürüst iş yapmayanlar benden ürkerler, göz göze gelmekten çekinirler; huzurum onlar için hiçbir zaman hoşlandırıcı olmaz.” (A, s.23).

Yine aynı hikâyede müşteri, sözünde doğruluğu tercih ettiğini şöyle ifade etmiştir:

“Ve bana öyle geliyordu ki Şeyh, bu ‘Afganlı’ kelimesinde fazla ısrar ediyordu. Mamafih doğru söylemek lazım: Beni meraka, vesveseye düşüren bu noktaları o zaman şuurla, vazih bir surette öğrenememiştim.” (A, s.24).

“Lavrens” hikâyesinde bir İngiliz heyetinin içinde Halep’e gelen Lavrens, Arap bir falcıya fal baktırır. Falcı, Lavrens’e onun bir emir olduğunu ve öleceğini söyler. Bunun üzerine Lavrens’in dürüst davranıp gerçekleri açıkladığı cümleler şöyle aktarılmıştır:

“Doğru bildi. Ben dünyadaki en büyük aşiret emirinin oğluyum!” (L, s.64).

Refik Halid’in hikâyelerinde kahramanlar üzerinden verilen dürüstlük değerine ilişkin olarak niyette ve düşüncede dürüst olan ve olmayan kahramanlar işlenmiştir. Refik Halid, hikâyelerinde yer yer doğru ve dürüst olmayan insanların davranışlarıyla bu değeri işlemiş, eleştiri kapısını açık bırakmış; yer yer de doğru ve dürüst insanları işleyerek hikâyelerini oluşturmuştur. Hikâye kahramanlarından kimileri, zaman zaman dürüst davranışlar sergileyerek okuyucuya örnek olurken, kimi kahramanlar da toplum tarafından tasvip edilmeyen davranışlar gösterip okuyucuya dürüst olmayan insanların ne denli kötü karakter taşıdığını sezdirir.

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde doğruluk ve dürüstlük değeri; kahramanların işin sonucunda zarar göreceklərini düşünseler bile doğruyu söylemeleri, olabilecek her türlü sonuç için baştan açık ve dürüst davranmaları, kendilerini savunurken yahut bir işin doğrusunun ortaya çıkmasını hedeflerken çıkarlarına göre değil gerçeğe göre hareket

etmeleri, hakkı olmayan şeylere el uzatmamaları gibi durumları işleyen olaylar ile verilmiştir.

4.1.7.5. Fedakârlık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Türkçe Sözlük'te (2005, s.686) fedakârlık sözcüğü "Özveri" olarak tanımlanmıştır. Seyyar'ın (2015, s.181) fedakârlık kavramı ile ilgili yaptığı tanım şu şekildedir: "Fedakârlık, toplum lehine şahsi feragattir; aynı zamanda her zaman ve her yerde başkalarını, özellikle muhtaçları düşünme hâlidir." Fedakârlık, genel olarak tevazu sahibi ve iyiliksever kişilerin kendi istekleri ve amaçlarını bir kenara bırakarak başkalarının isteklerini ve ereklere kendininkilerden üstün tutma hâlidir.

Fedakârlıkta bulunan kişi, kişisel çıkarlarının olumsuz etkilenmesini bir kenara bırakarak insanlığın yararına işlerde bulunan kimsedir. Bu da kişilik gelişimi evrelerinde daha üst basamaklara tekabül eden bir değerdir. Dolayısıyla fedakârlık değerinin toplumda iyi yerleşmiş olması, onun gelişmiş bir toplum olduğuna işaret etmektedir. Refik Halid Karay'ın hikâyelerinde fedakârlık değerinin işlenme sıklığı tablo 4.30'daki gibidir.

Tablo 4. 30. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Fedakârlık Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Fedakârlık			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	9, 13	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	-
Koca Öküz	-	Antikacı	-
Vehbi Efendi'nin Şüphesi	67	Testi	30
Sarı Bal	-	Fener	-
Şaka	-	Zincir	-
Küs Ömer	92	Gözyaşı	44
Boz Eşek	103	Keklik	49
Yatır	-	Akrep	-
Komşu Namusu	125	Köpek	57, 58
Yıldı Bir	-	Lavrens	60
Hakkı Sükût	144	Çıban	-
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	74
Cer Hocası	174	Güneş	79
Garip Bir Hediye	176	Hülle	-
Bir Taarruz	182, 184	İstanbul	-
Ayşe'nin Talihi	190	Dişçi	96
Garaz	192, 196		

“Yatık Emine” hikâyesinde Emine, sürüldüğü köye ulaşırken yolda türlü sıkıntılar çekmiş ve insanların buraya gelmek için neden uğraştığını anlamlandırma çabası sonucunda fedakârlık yaptıklarını düşünmüştür. Bunu da şöyle ifade etmektedir:

“İlk insanlar o, yanık ovaları, sarp dağları aşarak buraya çıkmaya neden lüzum görmüşlerdi? Tufan gibi müthiş nasıl bir tehlike önünden kaçarak buraya yerleşmişlerdi? O, şimdi bilinmiyordu fakat herhâlde bu derece fedakârlığa katlanabilmek için mühim sebepler olmalıydı.” (YE, s.9).

Aynı hikâyede Emine’nin misafir olduğu odacının evine gelen giden kadınların kendisine meraklı gözlerle bakmasından hoşlanmasa da yerinden olmamak için fedakârlıkta bulunup bu duruma katlandığını ifade eden şu cümlelere yer verilmiştir:

“Yatık Emine, şakağındaki taze yarası, sol ayağına topallık veren beresi ile dolaşiyor, kovulmamak, dışarı atılmamak için her şeye razı, kendini seyrettiriyordu.” (YE, s.13).

“Vehbi Efendi’nin Şüphesi” hikâyesinde Vehbi Efendi komşu kızı Hanife’nin kendisine attığı iftira sonucu onunla evlenmesi için çeşitli baskılara maruz kalır. En sonunda hiçbir suçu olmadığı hâlde fedakârlıkta bulunmak zorunda kalışı şöyle anlatılmaktadır:

“(…) bütün kabahatin, bütün mesuliyetin kendisinde olabileceğine ihtimal vermeye başlıyordu. Nihayet, memuriyetini elden kaçırmak korkusu kararsızlığına son verdi. Peki, dedi.” (VEŞ, s.67).

“Küs Ömer” hikâyesinde Zehra, ev işleri konusunda fedakârlıkta bulunur ve ailesinin yorulmasına müsaade etmez. Bu fedakârca davranışı şu cümlelerde gözlemlenmektedir:

“Zehra; bu ılık güneşten içine bir tat, bu herkesin katıldığı çalışmadan damarlarına bir kuvvet karıştığını duyarak, her senekinden daha gayretli, bir haftadır uğraşılıyor, anasının iş görmesine, kız kardeşinin yorulmasına meydan bırakmıyordu.” (KÖM, s.92).

“Boz Eşek” hikâyesinde köylülerin yolda buldukları hasta adamı fedakârlık yaparak taşımaları şu şekilde konu edilmektedir:

“‘Odaya götürün, yatsın.’ teklifi üzerine yardım edip eşeğe bindirdiler. İki taraftan tutarak düşmesine meydan vermiyorlar, taşlar topraklar kaydırarak bin zorlukla iniyorlardı.” (BE, s.103).

“Komşu Namusu” hikâyesinde Şakir Efendi, karısının kendisini aldattığı şüphesine kapıldığı anda yaptığı fedakârlıkları şu cümlelerle anlatır:

“Ah, bilmezsiniz, ben ona ne iyi bakardım, onun için nasıl rahatımı feda ettim diyordu; sonra anlatıyordu: ‘Aldığım zaman on dört yaşında idi, on senedir beraber yaşıyorduk. Elbise, der yapardım; para, der verirdim; hizmetçi, aşçı der; tutardım; onun rahatı için aldığım aylığı hep sarf ederdim. İşte biliyorsunuz, ne evim var, ne bir iradım!’” (KN, s.125).

“Hakkı Sükût” hikâyesinde Hasip Efendi Fotika’nın iyi olabilmesi için türlü fedakârlıklarda bulunduğunu şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Hasip Efendi, teminat veriyor, para gönderiyor fakat onun her hafta biraz daha fenalaştığını, biraz daha mezara yaklaştığını haber alarak fabrika sahiplerine küfürler ediyordu.” (HS, s.144).

Hasip Efendi, fabrikanın genç kızlara zarar vererek sağlıklarını bozması üzerine bu yanlış dille getirmek ister. İşinden ayrılmaya teşebbüs ederek en azından bu fedakârlıkta bulunmaya çalışmıştır. Patronunun yanına giderek tepki gösterdiği cümleler şöyledir:

“‘Çok hiddetlenmişsin, Hasip Efendi, yarın akşama konuşuruz; ben sana, maaşına dair iyi bir haber getirecektim.’ Amele kâtibi yerinden fırladı: ‘Yok!’ dedi, ‘Benim hesabımı verin, çıkacağım.’” (HS, s.149).

“Cer Hocası” hikâyesinde Asım, sığındığı köydeki imamın işsiz kalmaması için gidecek yeri olmamasına ve kış şartlarının çok zor olmasına rağmen yola düşerek fedakârlık yapar. Bu tutum, Asım’ın içine düştüğü zor durum tasvir edilerek şöyle anlatılmıştır:

“Asım, gecenin bütün şiddetine rağmen karın pek az âdeta çamuru ancak örtecek kadar yağdığını, hafif bir buz tabakasıyla derenin, batakların kapandığını gördü. Gittikçe mavileşen göğe, artık hiç esmeyen rüzgâra baktı. Sonra yokuşu indi. Bir hasta kadar ateş içinde, ne düşündüğünü, ne yapacağını bilmeyerek yola çıktı. Tarlalar, kar altında çok geniş nihayetsiz sanılıyor, telgraf telleri binlerce işaret parmağı gibi bir noktaya dikili; ona İstanbul’un, açlığı, zulmün yolunu gösteriyordu.” (CH, s.174).

“Garip Bir Hediye” hikâyesinde Feridun’un kendi hayatını tehlikeye atma fedakârlığında bulunarak Yahudi’nin hayatını kurtarması şöyle anlatılmaktadır:

“Yolculardan kıyafetsiz bir ihtiyar Yahudi, güvertede dünyadan habersiz, hırs ve heyecan içinde eşyalarını istif etmekle meşgul iken vincin altına girmiş ve tam o sırada, demir kancadan kurtulan bir iri denk olanca ağırlığıyla herifin başına inerken o, emsalsiz bir çeviklikle hemen fırlamış, kucaklayınca Yahudi’yi ölümden kurtarmıştı. Fakat yük Feridun’un tam omzunun yanından askeri kaputunu yırtarak geçmişti.” (GBH, s.176).

“Bir Taarruz” hikâyesinde Hayrullah Efendi’nin canından olmamak için parasını feda ederek fedakârlıkta bulunması ve hırsıza cüzdanını uzatması şöyle anlatılmaktadır:

“Cüzdanda altı tane yüzlük ve birçok da beşlik banknotlar vardı. Yedi yüz liradan fazla idi. Fakat canından iyi miydi? Sağlık olsun, yine kazanırdı, tek hayatına ilişmesin de...” (BT, s.182).

Aynı hikâyede hırsızın zamanında nasıl bir fedakârlıkla vatani savunmuş olduğu şu şekilde anlatılır:

“Demin gırtlığına sarılan adam, kendisi burada kârına bakıp işini yoluna koyduğu sıralarda, dört sene, göğsünü; o işin rahatça görülmesine, ta uzaktan, harp meydanlarında siper yapmıştı. Zorla aldığı para bir hisse, bir hak idi.” (BT, s.184).

“Ayşe’nin Talihi” hikâyesinde Ayşe, daha önce iffetini korumak için eve gelen bir tanıdıklarını kazara öldürmüştür. İkinci seferde benzer bir durumda kaldığında kendisi için tehlike yaratan kişiyi öldürmemek adına fedakârlıkta bulunması şöyle işlenmiştir:

“Kapının gıcirtısı üzerine başını çevirdi, ayakta kendine bakarak sırttan köylüyü gördü, eliyle gözlerini kapadı, onu da düşürmemek, öldürmemek, o azabı ve ızdırabı bir daha çekmemek için müdafaasız kendini terk etti.” (AT, s.190).

“Garaz” hikâyesinde ailenin babasının yaşam şartları daha iyi olsun diye yokluk içerisindeyken evinden ayrılarak yollara düşmesi ve fedakârlık yapması şöyle işlenir:

“Nebile; harp başlangıcında babasının hem yolda katık hem şehirde azık olur, masrafı azaltır diye heybelerine kuru dut, cevizli sucuk, bastık, erik pestili doldurarak İstanbul’a gidişini gayet iyi hatırlıyordu.” (Ga, s.192).

Aynı hikâyede Nebile’nin anne babasının kızlarının türlü huysuzluklarına katlanmaları ve tren yolculuğu sırasında yaptıkları fedakârlık şu olayla verilerek anlatılır:

“Tren dolu idi; bulabildikleri tek yeri Nebile’ye veren ana baba seyahatini koridorda, heybeler, bavullar, torbalar üzerinde yaptı.” (Ga, s.196).

“Testi” hikâyesinde eşek arısı tarafından boğazından sokulan hastayı birkaç köylünün fedakârlık yaparak doktora yetiştirmesi şu şekilde anlatılmaktadır:

“Yol üstü, büyükçe bir köyde, bir doktor tabelasına rastlayınca durduk. Hemen atladım, ben atladım. Zira arkadakiler artık yarı katılmış olan vücudu kollarından bırakmıyorlardı.” (T, s.30).

“Gözyaşı” hikâyesinde Ayşe, düşmandan kaçarken çocuklarını sırtlanmıştı ancak hepsini birden taşıyamayacağı için kurtaramayacağını düşünmektedir. Bu fedakâr annenin içinde bulunduğu ikilem, yapmak zorunda olduğu seçimin onu nasıl bir sıkıntıya soktuğu şöyle anlatılır:

“Fakat geride kaldığını anlayıp bir müddet sıkı yürüyünce artık bu üç çocuğu birden taşımak, sürüklemek imkânı kalmadığını görüyor, hem koşuyor, hem düşünüyor: İkisini olsun kurtarmak için birini feda etmek, hafiflemek lazımdır.” (G, s.44).

“Keklik” hikâyesinde dişi keklik için kendini ortaya atan erkek kekliklerin fedakârlıklarından şu şekilde bahsedilir:

“Böyle bir ikinci erkek kuş geldi, bir üçüncü, bir dördüncü... Toprağı eşeleyerek, kanlar içinde, tüyleri dağıla dağıla uğruna can verenlere dişi kayıtsızdı.” (Kek, s.49).

“Köpek” hikâyesinde Osman’ın köpeğini incitmemek için taşıması fedakârlığından şöyle bahsedilmektedir:

“Osman; bir memleketten bir memlekete geçerken köpeğini yollarda, kâh yürütüyor kâh koltuğunun altına alıyordu. Yormaktan korkuyordu, ölüverir diye korkuyordu.” (Köp, s.57).

Osman ve köpeği; birbirlerini yalnız bırakmamak için sınırın ötesine gönderilirken uzaktan uzağa birbirlerini kontrol etmekte, köpek sıcağa rağmen fedakârca onları takip etmektedir. Köpeğin bu fedakârlığı, şu şekilde okuyucuya aktarılmaktadır:

“Kolları ipele arkasına bağlı, Osman günlerce bir silahlı süvarinin önünde sıcak ovalarda yürüdü. Köpeği çok geriden, daha ihtiyatlı ve ürkek peşi sıra gelmişti. Karakollarda beklenirken uzaklarda, kayalar arasına saklanarak gözcülük ediyor, yola düşülünce meydana çıkarak, sinsisi, toprak kabartılarını siper tutarak arkalarından geliyordu.” (Köp, s.58).

“Lavrens” hikâyesinde Lavrens’in bir çocuğu ezmek için fedakârlık yapması ve bunun sonucunda da kendi canından olması hikâyesi şöyle anlatılır:

“Daha o zaman Lavrens, Londra civarında bir çocuğu ezmek için motosikletini ağaca çarpıp kafatası yarılarak ölmüştü.” (L, s.60).

“Kaçak” hikâyesinde bir Türk askerini yakalanma pahasına saklayan aile büyük fedakârlıkta bulunmuştur. Bu fedakârlıkla neyi göze aldıkları şu cümle ile aktarılmıştır:

“Ruslar, kaçak bir Türk zabitanı sakladıklarını duyarlarsa hepsini kurşuna dizerlerdi.” (K, s.74).

“Güneş” hikâyesinde verilen görev icabı uzun bir yola çıkan hünkâr yaverinin görevini yerine getirmek için gösterdiği fedakârlık, kahramanın ağzından şöyle ifade edilmiştir:

“Sefer kaç gün sürdü? Şimdi hesabını bulamıyorum. Aslan hücumlarına mı uğramadık, maymun istilasına mı? Putperest kalmış yabancı kabilelerle mi vuruşmadık, granit dağlar arasında mı çevrilip kalmadık... Neler de neler!” (Gü, s.79).

“Dişçi” hikâyesinde Türk askerinin vatanını korumak için verdiği mücadeleyi ve yaptığı fedakârlığı şu ifadelerden görebiliriz:

“Harp sonuydu, ordu dağılmış; asker, silahsız, cephanesiz Suriye’den darmadağınık, Anadolu yolunu tutmuştu. Dağ, tepe, geçtiğimiz yerlerde kurşuna tutuluyor, ölü ve yaralı şose boylarında dökülüyor, tükeniyorduk.” (D, s.96).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde fedakârlık değeri; ailesini ve çevresinde sevdiği insanları korumak için karakterlerin yaptığı fedakârlıklar, insanların huzurlarının bozulmasını istememeleri sebebiyle türlü sıkıntılara katlanma fedakârlığı yapmaları, vatani savunmak, iffeti korumak için yapılan fedakârlıklar, başkalarının canını koruyabilmek için kendi canından vazgeçme fedakârlığı gösterme ve korunmasız hayvanları koruyabilmek için gösterilen fedakârlık gibi durumları içeren duygular ve olaylarla işlenmiştir.

4.1.7.6. İyilikseverlik

İyilik yapmak, birinin bir başkasını karşılıksız olarak ve herhangi bir çıkar amacı gütmeyen mutlu etmesi esasına dayanmaktadır. İyiliksever insanlar “hayırsever” (TDK, 2005, s.1007) olarak nitelendirilir. Yoksullara, düşkünlere, yardıma muhtaçlara iyiliği

dokunan insanlar insani tarafları daha gelişmiş bireylerdir. Bu sebeple iyi insan olabilmek için iyiliksever olmak gereklidir.

İyilik yapma, insanlar arasında güven temelli bir ilişki kurulmasına yardımcı olur. Birbirine güvenen insanların bir arada olduğu toplumlar daha hızlı gelişir ve ilerler. Güven (2014, s.94) de bu hususta “Birbirlerine iyilik yapan insanların yaygın olduğu toplumlarda birlik ve beraberlik duygusu güçlenecek, sağlıklı ve kaliteli toplumlar ortaya çıkacaktır.” görüşündedir. Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde iyilikseverlik değerinin işlenme sıklığı tablo 4.31’de gösterilmiştir.

Tablo 4. 31. Refik Halid Karay’ın Hikâyelerinde İyilikseverlik Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: İyilikseverlik			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	13, 2	Yara	9
Şeftali Bahçeleri	45	Eskici	14
Koca Öküz	-	Antıkacı	-
Vehbi Efendi’nin Şüphesi	-	Testi	29
Sarı Bal	-	Fener	36
Şaka	-	Zincir	-
Küs Ömer	92	Gözyaşı	-
Boz Eşek	105	Keklik	-
Yatır	-	Akrep	-
Komşu Namusu	-	Köpek	57
Yılda Bir	-	Lavrens	-
Hakkı Sükût	142	Çıban	67, 69
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	74
Cer Hocası	161, 168, 174	Güneş	-
Garip Bir Hediye	176	Hülle	86
Bir Taarruz	184	İstanbul	-
Ayşe’nin Talihi	187	Dişçi	-
Garaz	-		

“Yatık Emine” hikâyesinde sokakta kalan Emine’yi iyiliksever bir odabaşı evine almış ve ona kalacak yer sağlamıştır. Bu iyilik şu cümlelerle aktarılmıştır:

“Emine sokak ortasında kaldı. Nerede yatracaklardı? Nihayet kalem odacılarından bir ihtiyar, evinde alıkoymaya razı oldu.” (YE, s.13).

Aynı hikâyede hapisane gardiyanlarından Gürcü Server’in Emine’nin zayıf olduğunu düşünmesi üzerine ve ona iyilik olsun diye biraz daha fazla yemek vermesi işlenmiştir:

“Gürcü Gardiyan Server duvardan: ‘Emine, kâseleri yakala da gel!’ diye seslenir, sonra onun tabağına bir kepçe fazla dökerek: ‘Ye de biraz et, can tut, yüreğim gibi kavrulup gidiyorsun be kız...’ diye takılırdı.” (YE, s.22).

“Şeftali Bahçeleri” hikâyesinde Agâh Bey ilk kez gittiği şeftali bahçeleri eğlencesinde içkiyi fazla kaçıır. Oradaki insanların Agâh Bey’e iyilik yapıp onu evine bırakması şu cümlelerle işlenmiştir:

“Agâh Bey, yarı keyifti, onu evine kadar getirdiler.” (ŞB, s.45).

“Küs Ömer” hikâyesinde Zehra annesinin ve kız kardeşinin yorulmaması için çok daha fazla çalışmakta ve onlardan yüklerini alarak onlara iyilik yapmaktadır. Zehra’nın bu iyilik dolu hâlleri şu cümlelerle anlatılmaktadır:

“Zehra; bu ılık güneşten içine bir tat, bu umumi çalışmadan damarlarına bir kuvvet karıştığını duyarak, her senekinden daha gayretli, bir haftadır uğraşiyor, anasının iş görmesine, kız kardeşinin yorulmasına meydan bırakmıyordu.” (KÖM, s.92).

“Boz Eşek” hikâyesinde yolcunun son arzusunu yerine getiren köylüler, yolcuya iyilik yapmakta aynı zamanda tüm malını Hicaz’a bağışlayacak kadar iyiliksever biridir.

“Yolcu, son arzusunu anlatmaya vakit bulmuştu. Kemerinde dizili sekiz altın ile boz merkebi Hicaz’a vakfediyordu.” (BE, s.105).

“Hakkı Sükût” hikâyesinde Hasip Efendi’nin iyiliksever biri olduğundan, Fotika’nın tedavi masraflarını karşıladığından, iyileşmesi için elinden geleni yaptığından bahsedilirken şu ifadeler kullanılmıştır:

“Hasip, doktor getirilmesini söylemiş, ‘Parasını ben veririm, ilaçlarını da yaptırım!’ demişti.” (HS, s.144).

“Cer Hocası” hikâyesinde Asım’ın iyiliksever biri olduğuna vurgu yapılmış, hâli vakti yerindeyken elinden geldiğince arkadaşlarına yardım ettiği şu cümlelerle anlatılmıştır:

“Paşa’nın Bebek’teki yalısında, Fındıklı’daki konağında, Erenköy’ündeki köşkünde yatar kalkar, izzet, ikram görürken bu hocalara ufak tefek iyilikler eder, para, erzak gönderir, dış kirası veririr hatta birisine müezzinlik ettirirdi.” (CH, s.161).

Aynı hikâyede Asım, yolculuk sırasında hastalanır. Köyün imamı, kendisini evine alır ve ona dinlenmesi için bir köşe gösterirler. Bu olay, şöyle ifade edilmiştir:

“Asım çok hasta idi, ateş içinde yanıyor, gözlerini açamıyor, hararetten ölüyordu, kemikleri içinde sızılar duyuyordu, alt katta, ahırla mutfağın arasında ocağı ateşsiz, toprak döşeli bir oda vardı, yere bir çul attılar ve ona: ‘İşte yat!’ dediler.” (CH, s.168).

Asım, köyün yaşlanan imamının yerine geçmiştir. Bir gün imam onu yanına çağırarak köyden gitmesini ister ve ailesinin yoksul kalmasına sebep olmamasını rica eder. Asım’ın merhametli ve iyiliksever biri olmasından ötürü gidecek yeri olmamasına rağmen köyden ayrılışı şöyle anlatılmaktadır:

“Bir hasta kadar ateş içinde, ne düşündüğünü, ne yapacağını bilmeyerek yola çıktı.” (CH, s.174).

“Garip Bir Hediye” hikâyesinde bir gemi yolculuğu sırasında Feridun’un canını tehlikeye atarak Yahudi’ye iyilik yaparak onu ölümden kurtarması şöyle anlatılmıştır:

“Yolculardan kıyafetsiz bir ihtiyar Yahudi, güvertede dünyadan habersiz, hırs ve heyecan içinde eşyalarını istif etmekle meşgul iken vincin altına girmiş ve tam o sırada, demir kancadan kurtulan bir iri denk olanca ağırlığıyla herifin başına inerken o, emsalsiz bir çeviklikle hemen fırlamış, kucaklayınca Yahudi’yi ölümden kurtarmıştı.” (GBH, s.176).

“Bir Taarruz” hikâyesinde Hayrullah Efendi, onu soyan hırsızı takip edip muhtaç olduğunu gözleriyle görmüştür. İyiliksever biri olduğundan da hırsızın evine yiyecekler gönderdiğini anlatan ifadeler şu şekildedir:

“Hayrullah Efendi, ertesi gün bir kayık erzak hazırlattı ve onun evine gönderdi (...)” (BT, s.184).

“Ayşe’nin Talihi” hikâyesinde Ali Bey, ava çıktığı sırada yağmura yakalanmış ve Ayşe ile annesinin oturduğu eve gelip yardım istemiştir. Ayşe’nin adamdan çekinmesine rağmen onu içeriye alıp ona iyilik yapması şöyle anlatılmıştır:

“Avcı yağmura tutulduğundan, yoluna devam etse sırılsıklam olacağından kapıyı açmasını söyledi; Ayşe ipi çekti, mutfığa kaçtı.” (AT, s.187).

“Yara” hikâyesinde çiftlik müdürünün kapısına gelen Şeyh ile dört bedeviyi sokakta bırakmaması, onlara iyilik yaparak kendilerini çiftlikte misafir etmesi şöyle anlatılır:

“Sordum: ‘Hayrola, ya Şeyh?’ Mesele her zaman olan işlerden: İki aşiret, bir gazve esnasında çarpışmışlar, bu dört kişi güç bela baskından kurtulup bana sığınmış, geceyi geçirmek istiyorlar.” (Ya, s.9).

“Eskici” hikâyesinde anne ve babasını kaybeden Hasan’ın daha iyi şartlarda yaşamasını isteyen tanıdıklarının ona iyilik yapmak maksadıyla çocuğu Arabistan’a, halasının yanına göndermesi şöyle anlatılmıştır:

“Vapur rıhtımdan kalkıp ta Marmara’ya doğru uzaklaşmaya başlayınca yolcuyu geçirmeye gelenler, üzerlerinden ağır bir yük kalkmış gibi ferahladılar: ‘Çocukcağız Arabistan’da rahat eder.’ dediler, hayırlı bir iş yaptıklarına herkesi inandırmış olanların uydurma neşesiyle fakat gönülleri isli, evlerine döndüler.” (E, s.14).

“Testi” hikâyesinde eşek arısı tarafından sokulan hastayı iyileştirmek isteyen iyilikseverlerin alternatif tedavi yöntemlerine başvurmaları şu şekilde anlatılmıştır:

“Arı çıkmış ama iğnesi ve zehri içeride... Ekmek, bal, yoğurt, çiğ kıyma falan filan yutturmuşlar faydası yok.” (T, s.29).

“Fener” hikâyesinde Ebu Ali fenerinin sönmesi şikâyetiyle bir bilene danışmaya karar verir. İyiliksever kişilerin Ebu Ali’nin derdine derman oluşları şöyle işlenmiştir:

“Ebu Ali’nin fenerini elime aldım, evirdim çevirdim, baktım pili kaymış... Çekmecenin içinde, kendisine göstermeden, bir kâğıtla sıkıştırdım; yandı.” (F, s.36).

“Köpek” hikâyesinde Osman, köpeğinin yorulmaması için ona iyilik yapar ve onu kucağında taşır. Osman’ın bu iyiliksever hâli şu şekilde ifade edilmiştir:

“Osman, bir memlekette bir memlekete geçerken köpeğini yollarda kâh yürütüyor kâh koltuğunun altına alıyordu. Yormaktan korkuyordu, ölüverir diye korkuyordu.” (Köp, s.57).

“Çıban” hikâyesinde bölgedeki kavgaları sona erdirmek için gönderilen askerde çıban çıkması sebebiyle iyilikseverlik gösteren emirin onu misafir etmek ve tedavisini sağlamak istemesi iyilikseverlik örneğidir.

“(…) iki hafta yolda geçirmeniz lazım gelir, tedavi vaktini geçirmiş olursunuz. Hem orada bunu bilen yoktur. Biz, Allah’ın izniyle sizi iyi etmeye çalışacağız.” (Ç, s.67).

Aynı hikâyede askerin çıbanı tedavi edilir ve bu, hiçbir karşılık beklenmeden yapılan bir iyiliktir. Askerin iyileşmesine de tüm köylüler sevinir. İyiliksever insanların bu yaklaşımları hikâyede şu cümleler ile işlenmiştir:

“İğnesini çıbanıma soktu, hiç ağrı duymuyordum, içinden haşlanmış balık gözüne benzettiğim ufacık, toparlacık, bembeyaz bir sert boncuk çıkardı, etrafa gösterdi. ‘Özü alındı!’ diye başımdakiler sevindiler.” (Ç, s.69).

“Kaçak” hikâyesinde esir bulunduğu yerden kaçan askeri; karlara gömülü şekilde bulan aile, iyilikseverdir ve onu evlerine alıp ölümden kurtarmışlardır.

“Noel Bayramı’na rast gelen o gece beni kapının önünde karlara gömülü bulmuşlar, içeriye almışlardı. Yedirdiler, yatırdılar; doydum, dinlendim.” (K, s.74).

“Hülle” hikâyesinde yardıma muhtaç kadına yardım eden yolcunun bunu hiçbir karşılık beklemeden yapan iyiliksever bir kimse olduğu şu ifadelerle işlenmiştir:

“Büyük bir insaniyet etmiş olacaksınız. Redderseniz ölümden başka çare kalmayacak! (...) ‘Nasıl isterseniz.’ dedim.” (H, s.86).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde iyilikseverlik değeri; darda kalana evini açan, onlara yiyecek ve giyecek sağlayan karakterlerin yaşadığı olaylarla verilmiştir. Aynı zamanda hikâyelerdeki karakterler, bağış yapan, kimsesizlere sahip çıkan, hayvanları koruyan, hastalara yardım eden ve ailesinin yükünü omuzlayan kimselerdir. Hikâyelerdeki karakterden biri, bir başkasının canı söz konusu olduğunda kendi canını tehlikeye atabilecek kadar iyiliksever biridir.

4.1.7.7. İyimserlik Değer ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

İyimserlik “Genellikle her düşünce ve işi iyi olarak değerlendiren, kötümser karşıtı, nikbin, optimist” (TDK, 2005, s.1007) demektir. İyimser olma, hayatın zorluklarına daha kolay göğüs germeyi sağlayan bir insani değerdir. İyimser insanların akıl ve ruh sağlıkları daha yerinde olduğundan sistemli düşünebilme yetileri de sekteye uğramamaktadır. Nitekim kötümserlik stres yaratır, stres baskı altındaki beynin analiz ve sentez yeteneğini kısıtlar.

Hökelekli (2013, s.123) de iyimser olmanın ve geleceğe ümitle bakmanın psikolojik anlamda insanın kendini iyi hissetmesini mümkün kıldığını ifade eder ve “İstlenen

hedeflere ulaşılabilecek yolları bulabilme bu yolları kullanmaya istek duymak ümitli olmakla mümkündür.” görüşündedir. Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde iyimserlik değerinin işlenme sıklığı tablo 4.32’de gösterilmiştir.

Tablo 4. 32. Refik Halid Karay’ın Hikâyelerinde İyimserlik Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: İyimserlik			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	12	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	-
Koca Öküz	-	Antikacı	21
Vehbi Efendi’nin Şüphesi	-	Testi	29
Sarı Bal	-	Fener	-
Şaka	-	Zincir	-
Küs Ömer	-	Gözyaşı	43, 44, 46
Boz Eşek	108	Keklik	-
Yatır	-	Akrep	-
Komşu Namusu	122	Köpek	58
Yıldı Bir	-	Lavrens	-
Hakkı Sükût	-	Çıban	67
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	-
Cer Hocası	173	Güneş	-
Garip Bir Hediye	-	Hülle	-
Bir Taarruz	181, 182	İstanbul	-
Ayşe’nin Talihi	-	Dişçi	-
Garaz	-		

“Yatık Emine” hikâyesinde Vali, Emine’yi kasabaya gönderirken onun kasabada hatalarından ders alacağını ve düzeleceğini düşünür, bu konuda iyimser bir tutum takındığı şu ifadelerde gözlemlenmektedir:

“Hiç şüphesiz ki günah yoluna sapan bu kadın, memleketlerinde ahlakını değiştirecek, doğru yolu bulacaktır; bunun hayrı, sevabı onlara idi.” (YE, s.12).

“Boz Eşek” hikâyesinde köylülerin kasabaya şahit götürmedikleri için pişman olmaları ama yine de iyimserliği elden bırakmayışları şöyle işlenmektedir:

“Zıyanı yok, merkebi kadı kabul edecek, hüccetini yapacaktı ya haftaya üç kişi giderler, icap ederse yemin de ederlerdi.” (BE, s.108).

“Komşu Namusu” hikâyesinde Osman Bey, komşusunun karısı hakkında yanılıyor olma ihtimallerinin olduğunu düşünür, iyi düşünmek istediği için kendine ve arkadaşına telkinde bulunduğu cümleler şöyle aktarılmıştır:

“Osman Bey hâlâ: ‘Aman yanlış bir iş yapmayalım; refikaya soruyorum, gayet iyi kadındır, diyor. Bilmem ama bizimki de biraz anlar.’ diye söyleniyordu.” (KN, s.122).

“Cer Hocası” hikâyesinde İstanbul’a dönmeyi düşünen Asım’ın geleceğe dair iyimser oluşu ve güzel hayaller kurmasına ilişkin şu cümlelere yer verilmiştir:

“Belki bir iş tutarım, bir yere giderim gibi hülyalar kurdu.” (CH, s.173).

“Bir Taarruz” hikâyesinde başına dayanan tabancaya rağmen iyimserliği elden bırakmayan Hayrullah Efendi’nin, hırsızın canına kastı olmadığını düşünmesi iyimser bir tavidir. Bu tavır, şu cümlelerde gözlemlenmektedir:

“Hayrullah Efendi, şakağına uzanan tabancaya rağmen canına ilişmek istenilmediğini anlayınca, bu ümitle pür helecan: ‘Aman!’ dedi, ‘Peki, vereyim.’” (BT, s.181).

Aynı hikâyede Hayrullah Efendi, hırsıza kaptırdığı paraya rağmen iyimser bir tavırla o parayı yeniden kazanabileceğine dair kendine şöyle telkinde bulunur:

“Fakat canından iyi miydi? Sağlık olsun, yine kazanırdı, tek hayatına ilişmesin de...” (BT, s.182).

“Antikacı” hikâyesinde antikacının müşterilerinin yüzüne bakmaması, müşterileri kötümserliğe itmez, nüfuzlu birinin adını verirlerse kendilerine daha iyi davranılacağını düşünürler, iyimser insanlardır.

“Daha iyi bir muamele görmek ümidiyle belediye müsteşarı dedi ki: ‘Sizi bana, yüksek komiserlik başkâtibi tavsiye etti.’” (An, s.21).

“Testi” hikâyesinde eşek arısı tarafından boğazından sokulan adamın iyileşeceğini düşünen köylülerin onu doktora yetiştirmeye çalışan iyimser kişiler olduğunu gösteren ifadeler şu şekildedir:

“Acele şehre, doktora gidecek. ‘Eh!’ dedik, ‘Elbette orada bir çaresini bulurlar.’ ve yola düzöldük.” (T, s.29).

“Gözyaşı” hikâyesinde Ayşe’nin çocuklarıyla kaçarken kötümserliğe kapılmayışı ve içinde Türk ordusuna yetişebilme ümidini taşıması şu cümleyle işlenmiştir:

“Öndeki ümit, ordumuza yetişmek; arkadaki korku, düşman ordularına çiğnenmek!” (G, s.43).

Aynı hikâyede üç çocuğu yaya taşıyamayacağını anlayan Dul Ayşe, belki de çocukların kendiliklerinden öleceğini düşünür; şu cümlelerle aktarılan bu düşünce, o anın şartları içerisinde Ayşe adına iyimser bir tavidir:

“Bütün o kıyamet içinde, elinden tuttuğunu ve omuzlarında taşıdığını sürüklerken kucağındakine eğiliyor, dinliyor... Ses işitmek, hareket duymamak ümidiyle dinliyor ve yavrusunun kısık kısık, ılık ılık ağladığını duyuyor, ‘Eyvah!’ diyor.” (G, s.44).

Üç çocuğunun içinden Ali’yi kurtarmış olduğunu düşünen ve sevinen Ayşe, kurtulduklarını zanneder, Ayşe’nin felaketlere rağmen iyi düşündüğü cümleler şöyledir:

“Ali’sini kurtarmış olmak sevinciyle öbür felaketlere katlanıp ümit içinde yürüyor, kafileye yetişiyor, kafilenin önüne geçiyor, kafileyi geride bırakıyor ve seher vakti ay yıldızlı bir ıslak bayrak çekili küçük bir kasabaya varıyor.” (G, s.46).

“Köpek” hikâyesinde sınır dışı edileceği için üzülmeyen Osman’ın, köpeğine kavuşursa sıkıntısının kalmayacağına inanan iyimser bir kişi olduğu şu cümlelerde işlenmiştir:

“Osman, serseri ve yabancı olduğu için daha güneydeki bir komşu ülkesine atılacaktı. Sınırı aşınca köpeğine kavuşacaktı ya... Hep bu ümitle; ciğerlerinin söküldüğüne, sade dışardaki sıcağın değil, içinin ateşinden de eridiğine bakmayarak yürüyordu.” (Köp, s.58).

“Çıban” hikâyesinde habis çıban çıkararak hastayı iyi edeceklerine inanan ev sahiplerinin karamsarlığa kapılmayıp hastanın iyileşeceğini düşündükleri ifade şöyledir:

“Biz Allah’ın izniyle sizi iyi etmeye çalışacağız.” (Ç, s.67).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde iyimserlik değeri; hikâyelerin geçtiği zaman diliminde, insanların yaşadıkları sıkıntıların düzeleceğine inanması ekseninde ve daha iyi şartlara erişeceğine inanan karakterlerin iyimser tavırlarıyla işlenmiştir. Karakterler, kaybettiklerine karşın ellerinde olanların daha değerli olduğunu düşünen iyimserlerdir. İçinde bulunulan durumun belki de o kadar da kötü olmadığına ihtimal veren iyimser karakterlere de yer verilmiştir. Ayrıca hikâyelerde hastaların iyileşeceğine inanılır, mutlu bir aile yaşantısı kurulacağı hayalleri kurulur, kötümser bir bakış açısı kendine fazlaca yer bulmaz.

4.1.7.8. Kadirşinaslık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Kadirşinaslık; insanın karşısındaki kişinin seviyesine, algı düzeyine, kültürel donanımına göre konuşması veya tavır göstermesidir, aynı zamanda elindekilere kıymet veren şükür sahibi olan insanlar da kadirşinas kimseler olarak değerlendirilir.

Seyyar (2015, s.332) tarafından “Herkesin mertebesini, kıymetini, statüsünü ve seviyesini bilip, hakkında ona göre muamelede bulunma hasleti” olarak tanımlanan kadirşinaslık, insanlar arasındaki ilişkilerde davranışın şeklini belirlemeye yardımcı olur.

Kadirşinaslık, bir kimsenin sahip olduğu şeye değer vermesi ile de ölçülür çünkü bir kimsenin sahip olduklarına değer vermesi; yaşadığı çevrenin, ailesinin, yurdunun kıymetini bilebileceğinin de göstergesidir.

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde kadirşinaslık değerinin işlenme sıklığı tablo 4.33’te gösterildiği gibidir.

Tablo 4. 33. Refik Halid Karay’ın Hikâyelerinde Kadirşinaslık Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Kadirşinaslık			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	15, 22	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	43	Eskici	-
Koca Öküz	-	Antikacı	25
Vehbi Efendi’nin Şüphesi	-	Testi	-
Sarı Bal	-	Fener	35
Şaka	-	Zincir	40
Küs Ömer	-	Gözyaşı	-
Boz Eşek	108	Keklik	50
Yatır	112	Akrep	-
Komşu Namusu	125	Köpek	57
Yılda Bir	-	Lavrens	61
Hakkı Sükût	-	Çıban	-
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	-
Cer Hocası	-	Güneş	-
Garip Bir Hediye	176	Hülle	87, 89
Bir Taarruz	-	İstanbul	92
Ayşe’nin Talihi	-	Dişçi	-
Garaz	-		

“Yatık Emine” hikâyesinde Emine’nin insanları etkileyen gözlerinin kötü bir kadına ait olması toplum tarafından eleştirilir. Kadirşinas bir bakış açısı ile ele alındığında Emine’nin gözleri çok güzel olduğundan daha yüksek karakterli birine layık görülmektedir. Bu düşünce şu cümlede işlenmiştir:

“O harap, hasta, zebun vücudunun üstünde bu gözler ne kadar sağlam, ne kadar sıhhatli ve kudretli dururdu... İnsan, onların böyle bir kadına nasip oluşuna acır, yakıp perişan etmesi lazım gelen baygınlıklardan ancak birtakım serserinin tattığına kızardı.” (YE, s.15).

Aynı hikâyede hastanenin rahatlığının kıymetini bilen Emine hastaneyi özlemektedir. Hastanede çalışanlara karşılıksız yapılan ikramlardan mahrum olduğuna üzülmemektedir. Bu ikramlar, işçilere değer verildiğini de gösterir.

“Ah hastane! Ne rahat ama ne rahattı... Şimdi, bu saatte, orada çorba ve ekmek dağıtılırdı.” (YE, s.22).

“Şeftali Bahçeleri” hikâyesinde eski müdürün yazdığı gazelin beğenilmesi ve ona bu gazelin de hatırına sarf edilen şu sözler, hem eserin hem müdürün değerinin bilindiğine, gösterilen kadirşinas tutuma işaret eder:

“Sabahleyin geceki âlemi tasviren ‘kat ender kat’ matlalı gazel yazıvermiş, mutasarrıfın takdirine nail olmuştu hatta kadı: ‘Aziz, sen devrin Fuzuli’sisin!’ hitabıyla onu gözlerinden öpmüştü.” (ŞB, s.43).

“Boz Eşek” hikâyesinde eşeğin mübarek yere bağışlanmış olması sebebiyle köylünün eşeğin kıymetini bilmesi ve onu köy işlerinde kullanmayışları şöyle işlenmiştir:

“Köylüler, vakfedilmiş bir hayvanın işte kullanılıp kullanılmayacağından şüphe ediyorlar, eşeğe ilişmiyorlardı.” (BE, s.108).

“Yatır” hikâyesinde köylüler; hikmetli bir zat olduklarına inandıkları kişinin mezarına hürmet ederler, mezarın bulunduğu ormandan tek bir odun bile kesmezler, kadirşinas insanlar olmaları sayesinde de ona iyi bakarlar. Bu tutumları şu cümlelerde gözlemlenir:

“Suyun yanında dedenin kabri vardı. Halk özenmiş, bezenmiş, mezarın etrafına yeşil boyalı bir tahta parmaklık çekmişti. Gül dikmişler, fener de koymuşlardı.” (Y, s.112).

“Komşu Namusu” hikâyesinde Baki Efendi’nin karısının kıymetini çok iyi bildiği ve kadirşinaslığı gereği de ne istese yaptığı şu ifadelerle işlenmiştir:

“‘Elbise’ der, yapardım; ‘para’ der, verirdim; ‘hizmetçi, aşçı’ der, tutardım; onun rahatı için aldığım aylığı hep sarf ederdim.” (KN, s.125).

“Garip Bir Hediye” hikâyesinde Yahudi, can borcu olan Feridun’a teşekkür etmek için bir tıraş fırçası hediye eder çünkü bu kişi onun için önemlidir ve Yahudi, kadirşinas biri olduğundan Feridun’a oldukça değerli bir hediye vermiştir. Yahudi’nin ona yapılan iyiliğin değerini bilip karşılığında Feridun’a hediye vermesi şöyle anlatılır:

“Kendine gelen Yahudi; eşyalarının arasından bir kocaman kutu açmış, sıra sıra dizilmiş tıraş fırçalarından bir tanesini ayırmış ve ona uzatarak: ‘Değerlidir, kadrini bil, sakın atma, zamanında işine yarar!’ demişti.” (GBH, s.176).

“Antikacı” hikâyesinde antikalara meraklı adamın arkadaşının antikacıdan şüphelenmesi üzerine söylediklerini dinlemezken bulduğu ibriğin kıymetinden heyecanla bahsetmesi kadirşinaslık konusunda karakterindeki çelişkiyi göstermektedir.

“Sözüme ehemmiyet bile vermedi: ‘Hele siz şu ibriğe bakınız, Emevi Devri’ne ait ne değerli bir eser!’” (An, s.25).

“Fener” hikâyesinde yeni bir fener sahibi olan Ebu Ali malının kıymetini bilen biridir. Bu sebeple heyecanlanmıştır. Ebu Ali’nin kadirşinas tutumu şu cümlelerle işlenmiştir:

“Ebu Ali; bir mal sahibi olduğunu yüreğinin bayıltıcı şekerlenmesinden sezdi, evlendiği ve deve aldığı zaman da böyle olmuştu: Kalbi İngiliz seyyahının vaha başında unutup bıraktığı ıslak sabun kalıbı gibi göğsünün içinde kapaklaşmış, başka tarafa kayıp gideceğe benziyordu.” (F, s.35).

Aynı hikâyede Ebu Ali’nin fenerine verdiği kıymet ve onu nasıl koruduğu şöyle anlatılmaktadır:

“İşte, Ebu Ali böyle bir sevinçle, batan güneşin kızılığında Fırat’ı tulumla geçti, feneri ıslanmasın diye, başı üstünde, kefiyesinin ageline sımsıkı sarılı olarak...” (F, s.35).

“Zincir” hikâyesinde evden kaçmadan önce sahiplerine türlü eziyet eden ‘Juju’ adlı köpek, başına gelenlerden sonra sahiplerinin değerini anlamış ve davranışlarını düzeltmiştir. Köpeğin yeni davranışlarındaki değerbilen tavır şu cümlelerde işlenmiştir:

“İki gün sonra Juju’yu zincirinde çok sakin gördüm. Demek ki dönmüş veya bulunmuştu ve muhakkak ki daha azılı yerli köpeklere rast gelmiş, el sillesini tatmış, yersiz, yurtsuz kalmış, Hanya’yı Konya’yı öğrenmiş, açlığı denemiş, Senegalli bekçisini, penyuvarlı gözcüsünü arkasında bulamayınca bütün azgınlığını, kaba sığmayan öfkesini bırakmış, sünepeleşmişti.” (Z, s.40).

“Keklik” hikâyesinde avlanmaya çıkan Hacı Zülfü, Nazlı adlı kekliğin sesini tuzak olarak kullanmakta ve kendini yormadan avlanmaktadır. Nazlı’nın çok değerli olduğunu vurgular ve ona kadirşinas tutumu gereği çok kıymet verdiğini öyle ifade eder:

“Hacı Zülfü: ‘Bizim Nazlı bin altın değer!’ diye övünüyordu.” (Kek, s.50).

“Köpek” hikâyesinde kendine bir yol arkadaşı olarak kabul ettiği köpeğine kıymet veren Osman’ın onu yormamak için gösterdiği çaba şöyle işlenmiştir:

“Yormaktan korkuyordu, ölüverir diye korkuyordu. Uyurken yanında nefesini nefesine uyduran bir dert yoldaşından gene mahrum, gene tek başına kalmaktan korkuyordu; çilesine katlanıyordu.” (Köp, s.57).

“Lavrens” hikâyesinde Lavrens’in ardından çok güzel şeyler söyleyen arkadaşları kadirşinas kişilerdir ve onu anarken ne kadar değerli biri olduğunu şöyle vurgularlar:

“Aramızdaki bir Kürt ağası: ‘Hacı Kasım, Lavrens’in adını anmadan laf edemez!’ diye gülüyordu. ‘Hakkı var.’ diye sahabet ettim, ‘Öyle bir adamı tanıdıktan sonra elbette sık sık lakırdısı geçer.’” (L, s.61).

“Hülle” hikâyesinde bir gecelik nikâhlısına değer veren kahraman, onun hakkında sözlerini seçerek konuşmaktadır. Şu cümleler, onun kadirşinas tutumuna işaret etmektedir:

“Aradan, bakınız, kırk sene geçtiği hâlde ben bu nikâhın hükmüne inanmaktayım ve onun içindir ki bir gecelik eşimden hakiki zevcem imiş gibi biraz sıkılarak ve mahremiyetine girmeyerek bahsediyorum.” (H, s.87).

Aynı hikâyede kadirşinas bir kişi olan yolcu; bir gecelik eşinin hediye ettiği saate çok değer verir, bu saate verdiği değerın eşine verdiği değerle ilgili olduğunu düşündüğünü şu cümlelerde ifade etmiştir:

“Ha, işte o bir gecelik nikâhlımın hediyesi budur, şu altın saat... Gözüm gibi saklarım, mübarek bir saniye şaşmaz!” (H, s.89).

“İstanbul” hikâyesinde kadın, yaşadığı yerin eksikliklerinden bahsedip orayı eleştirdikten sonra konu İstanbul’a gelince övgüye başlar. Kadirşinas bir kişi olan kadın, şehirlere hakkını veren şu yorumlarda bulunmuştur:

“Şikâyetleri kesilince İstanbul’u övmeye başladı: Boğaz içinde akşam loşluğunu, suların mor kadifeliğini anlatmaya çabalıyordu. O kayık gezintileri, ay mehtabı, Sarıyer, Bentler, ya Sultansuyu?” (İ, s.92).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde kadirşinaslık değeri; sahip olunanların kıymetini bilerek yaşama, emanete, tarihi eserlere, hayvanlara, aileye ve diğer insanlara kıymet verme gibi duyguları içeren duygu ve olaylarla işlenmektedir. Ayrıca hikâyelerdeki karakterler, hatırlı kimselerin de kıymetini bilen ve güzelliğin değerinin farkında olan kimselerdir.

4.1.7.9. Minnettarlık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Minnettarlık “Minnettar olma durumu, şükran” (TDK, 2005, s.1400) demektir. Şükran kelimesinin de bir kimseye gönül borçlu olmak ile karşılanmasından ötürü minnet duygusu insani değerler içerisinde yardım, dayanışma, paylaşım, sevgi ile ilişkilidir. “Bir kimseden gördüğü iyiliğe karşı gönül borcu olmak” şeklinde minnettarlığı tanımlayan Hökelekli (2013, s.143) minnettarlığın kişinin hoşnut olması ile bu hoşnutluğunu ifade etmesine dayandığını ifade eder.

Temelde karşılıksız iyilik görmeyle ortaya çıkan minnettarlık duygusu, iyilik yapanların gönlü geniş kimseler olması ve aynı zamanda iyilik gören kimselerin de değerbilir şahsiyetler olması ile alakalı olarak topluma yerleşebilir. Dolayısıyla minnettarlık değerinin ortaya çıkmasında etkileşimde bulunan tarafların hepsi aktif rol alır. Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde minnettarlık değerinin işlenme sıklığı tablo 4.34’te verilmiştir.

Tablo 4. 34. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Minnettarlık Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Minnettarlık			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	27, 34	Yara	13
Şeftali Bahçeleri	48	Eskici	-
Koca Öküz	-	Antikacı	21
Vehbi Efendi'nin Şüphesi	-	Testi	-
Sarı Bal	-	Fener	36
Şaka	-	Zincir	-
Küs Ömer	-	Gözyaşı	-
Boz Eşek	104	Keklik	-
Yatır	-	Akrep	-
Komşu Namusu	-	Köpek	-
Yıldı Bir	-	Lavrens	-
Hakkı Sükût	143	Çıban	69
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	-
Cer Hocası	-	Güneş	-
Garip Bir Hediye	176	Hülle	87, 88
Bir Taarruz	184	İstanbul	-
Ayşe'nin Talihi	-	Dişçi	-
Garaz	-		

“Yatık Emine” hikâyesinde Gürcü Server'in Emine'ye çeşitli yiyecekler ve hediyeler getirmesi karşısında Emine çok memnun olmuştur, Server'e minnettarlığını şöyle göstermiştir:

“Memnun fakat sebatkârdı da: ‘Paramı tüketmişsin sen... Neler var bunların içinde?’ diye hem fazla taraftar olmadığını anlatıyor hem de çok memnun olduğunu, meraktan çatladığını gösteriyordu.” (YE, s.27).

Aynı hikâyede Dal Sabri fırıncıya Emine'ye kendi payından her gün bir ekmek verilmesini emreder. Emine'nin, Sabri'ye minnet beslediği şu ifadelerden anlaşılmaktadır:

“Emine, mülazımın bu ekmeğinden sanki ayrı bir lezzet buluyordu. Önüne gelene, tablakâra, çıraklara: ‘Bir yiyip bin teşekkür ediyorum, ömrüne ömür bereketi, yavuz çocuk...’ diye şükranını anlatıyordu.” (YE, s.34).

“Şeftali Bahçeleri” hikâyesinde birçok kez çağrıldığı şeftali bahçeleri eğlencesine gitmeyen Agâh Efendi, inadını kırar ve eğlenceye katılır. Bu katılımından memnun oluşunu onu davet eden arkadaşına da minnettar duyduğunu şöyle ifade eder:

“Agâh Bey, bu âlemi ümidinden fazla iyi bulmuştu. ‘Vallahi hoş, latif şey!’ diye arkadaşına teşekkürler ediyordu.” (ŞB, s.48).

Boz Eşek hikâyesinde köyden geçerken hastalanan yolcuya süt ikram edilir. Köylünün bu ikrama minnettar oluşu ve sütü zevkle içmesi şu cümlelerle anlatılmıştır:

“İndirdiler, ihtiyara bir tas verdiler. Üfüre üfüre zevkle içiyordu. Süt henüz bitmişti ki inatçı bir hıçkırık tuttu. Bütün vücudunu sarsıyordu. O, her sarsıntıda bir ‘Elhamdülillah’ diyordu.” (BE, s.104).

“Hakkı Sükût” hikâyesinde Fotika’nın, Hasip Efendi’nin kendisine biraz daha fazla para vermesinden memnun oluşu ve ona minnettarlığını gösterişi şöyle anlatılmaktadır:

“Hasip Efendi bu teşekkür, kabul nazarı karşısında anlayamadığı bir sebeple kızarmış, utanmış; ertesi gün Fotika’nın yanından geçerken onun koluyla kendisine süründüğünü fark edince sevinçli bir gece geçirmişti.” (HS, s.143).

“Garip bir Hediye” hikâyesinde Feridun, gemide seyahat ettiği sırada bir Yahudi’nin hayatını kurtarır. Yahudi, minnetini ifade etmek için Feridun’a ufak bir hediye verir. Hediyeğin verililişinin minnetin ifadesi olduğu şu cümlelerden anlaşılmaktadır:

“Kendine gelen Yahudi, eşyalarının arasından bir kocaman kutu açmış, sıra sıra dizilmiş tıraş fırçalarından bir tanesini ayırmış ve ona uzatarak: ‘Değerlidir, kadrini bil, sakın atma, zamanında işine yarar.’ demişti.” (GBH, s.176).

“Bir Taarruz” hikâyesinde gerçekleri öğrenen Hayrullah Efendi, ertesi gün hırsızın evine erzak yollatır. Bu yardımın nereden geldiğini anlayan hırsız, hem mahcup hem minnettardır. Bu minnet, hırsızın tavırlarını anlatan şu cümlelerde gözlemlenir:

“O sırada kocası geldi, ‘Kim gönderdi?’ diye sordu, biz söylemedik fakat anlamış olacak ki ısrar etmedi, başını öte yana çevirdi, pek iyi göremedik ama galiba ağlıyordu!” (BT, s.184).

“Yara” hikâyesinde hayatı kurtulan bedevi, onlara evini açarak kendisinin kurtulmasını sağlayan ev sahibine minnettardır. Teşekkürlerini sunmak için beklediklerini ifade eden şu cümleden minnettar oldukları yorumu yapılmaktadır:

“Ertesi sabah uyandığım vakit dört at ve dört bedevi duruyordu. Gazveciler veda ve teşekkür için beni bekliyorlar.” (Ya, s.13).

“Antikacı” hikâyesinde antika ibrik almak isteyen müşteri, antikacıyı ona tavsiye eden başkâtipten bahseder; antikacı, başkâtime teşekkürlerini sunar ve ona minnetini ifade edişi şu cümlelerde gözlemlenir:

“Sizi bana, yüksek komiserlik başkâtibi tavsiye etti. ‘Teşekkür ona...’” (An, s.21).

“Fener” hikâyesinde fenerinin ışığı sönen Ebu Ali de feneri tamir eden kişi de Sultan’a minnetlerini dua ederek göstermektedir. Aynı zamanda Ebu Ali; fenerini tamir eden kişiye de minnettardır, bu minnet şu cümlelerde gözlemlenmektedir:

“‘Her gün, iki defa güneş doğmadan ve batar batmaz Sultan’ın ömrüne dua etmeyi unutursan söner. Hem bir daha da yanmaz.’
‘Allah yensuru Sultan’ına!’” (F, s.36).

“Çıban” hikâyesinde habis çıban olarak bilinen çıbandan kurtulan yolcu da halk da çok sevinçlidir, minnetlerini de dualar ederek gösterirler. Bu olay şu cümlelerde işlenmiştir:

“‘Özü alındı!’ diye başımdakiler sevindiler. Sevinç ahaliye de geçti. Darbukalar çalındı, kalkan kılıç oynandı. Allah’a, padişaha, emire dualar edildi.” (Ç, s.69).

“Hülle” hikâyesinde hiçbir çıkarı olmadan sadece yardımcı olmak için bir geceliğine kadını nikâhına alan yolcuya minnettar olduğu şu cümlelerden anlaşılmaktadır:

“‘Helecandan ikimiz de titriyorduk. ‘Çok teşekkür ederim.’ dedi, ‘Şimdi de lütfunuzu tamamlayınız.’” (H, s.87).

Aynı hikâyede kadın; nikâhtan hemen sonra boşanmak isteyen kadının dileğini yerine getiren yolcuya minnettardır, bunu göstermek için yolcunun ellerini öper.

“Kadın da galiba diz çöktü, ellerimi yakaladı, onları minnettarlıkla öptü.” (H, s.88).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde minnettarlık; alınan bir hediyeye, görülen bir yardıma, bir davete, yapılan bir ikrama, iyilik görmeye karşı gösterilen minnet duygusu ile verilmiştir.

4.1.7.10. Paylaşıcılık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Aralarında bölüşmek, pay etmek, üleşmek” (TDK, 2005, s.1588) şeklinde tanımlanan paylaşma, birçok alanda gerçekleşebilmektedir. Sosyolojik açıdan da bakıldığında insanoğlu hayat içerisinde her saniye paylaşımında bulunmaktadır. Paylaşmak eylemi; madden olmak mecburiyeti taşımaz, insanlık ortak duyguları, düşünceleri de paylaşır. Paylaşımca olma değeri, toplumların kendi iç dinamiklerinde bulunan ve iyi niyet ile ortaya çıkan bir değer olma özelliği taşır.

Aynı kültürü taşıyan insanların paylaşımda bulunması kadar farklı kültüre mensup insanların da paylaşımda bulunmaya gönüllü olması paylaşma değerinin, paylaşmak duygusunun evrensel olduğunun göstergesidir. Bu değer de diğer değerler gibi tarihsel zaman içerisinde şekillenmekte, şekil değiştirebilmektedir. Refik Halid Karay, paylaşmak değerini karakterleri üzerinden yer yer doğrudan paylaşımcılığa değinerek yer yer de paylaşımcı olmayan insanların toplumsal bakış açısında durduğu yerin altını çizmek suretiyle işlemiştir. Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde paylaşımcılık değerinin işlenme sıklığı tablo 4.35’de gösterildiği gibidir.

Tablo 4. 35. Refik Halid Karay’ın Hikâyelerinde Paylaşımcılık Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Paylaşımcılık			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	13	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	-
Koca Öküz	-	Antikacı	24
Vehbi Efendi’nin Şüphesi	-	Testi	-
Sarı Bal	-	Fener	-
Şaka	-	Zincir	-
Küs Ömer	-	Gözyaşı	-
Boz Eşek	104, 105	Keklik	-
Yatır	-	Akrep	52
Komşu Namusu	-	Köpek	-
Yılda Bir	-	Lavrens	61
Hakkı Sükût	-	Çıban	-
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	-
Cer Hocası	171	Güneş	-
Garip Bir Hediye	-	Hülle	-
Bir Taarruz	184	İstanbul	-
Ayşe’nin Talihi	-	Dişçi	-
Garaz	-		

“Yatık Emine” hikâyesinde Emine hapisanede kalmaktadır. Hapishanedeki mahkûmların hapishane bahçesindeki dut ağacının meyvelerini ilk zamanlar paylaşıyor olmaları şu cümlelerle anlatılmaktadır:

“Yarı ham, yarı olmuş silkip yere düşenlerin beraberce yenmesine evvela ses çıkarmadılar fakat yemişler pişip tatlılaşınca iş değişti.” (YE, s.13).

“Boz Eşek” hikâyesinde kasabadan yolu geçen yolcular, kasabalıların evinde misafir olur; kasabalıların evlerini, evlerindeki ikramları, yolcularla paylaşması şöyle anlatılır:

“İşte senede bu vesile ile beş on kişi; beş on fakir, böyle hüznü bir saatte yorgun argın gelir, kapıları vururdu. O zaman muhtar Hüsmen, köylülerden ikram kimin

sırası ise ona haber gönderir, kendisi de, ocağında, yaz kış, sönmemesine çıra kütükleri alevlenen misafir odasına yolcuyla yerleştirirdi.” (BE, s.104).

Yine aynı hikâyede kasabanın yolunda rahatsızlanan ihtiyarın mal varlığını Mekke’ye bağışladığını ifade eden şu cümleler paylaşımcı biri olduğunu göstermektedir:

“Yolcu, son arzusunu anlatmaya vakit bulmuştu. Kemerinde dizili sekiz altınıyla altındaki boz merkebi Mekke’ye vakfediyordu.” (BE, s.105).

“Cer Hocası” hikâyesinde Anadolu’ya cer hocası olarak giden Asım ‘ın bildiklerini oradaki insanlarla paylaşıyor olması şöyle anlatılır:

“Bu vaaza Meşrutiyetin meşrutiyetinden başladı, çeşitli saflara girdi ve bir buçuk saat sürdü. Asım zaten âkaide ait birçok kitaplar okuduğundan, bir hayli fıkralar bildiğinden bunları birer birer sarf etti.” (CH, s.171).

“Bir Taarruz” hikâyesinde Hayrullah Efendi’nin kendisini gasp eden, yardıma muhtaç hırsız için alışveriş yapıp parasını onunla paylaştığı şu cümleler paylaşımcı biri olduğuna işaret etmektedir:

“Hayrullah Efendi, ertesi gün bir kayık erzak hazırlattı ve onun evine gönderdi.” (BT, s.184).

“Antikacı” hikâyesinde Fransız, dükkânda gezerken bir ibrik görür ve bu mutluluğunu arkadaşı ile paylaşır. Güzel anları paylaşmanın sevinci şu cümlelerde gözlemlenir:

“Bu sırada belediye müsteşarı içeriden seslendi: ‘Geliniz aziz dostum, geliniz; bir ibrik buldum ki...’” (A, s.24).

“Akrep” hikâyesinde aşiret kavgalarında arabuluculuk yapmak için iki eski arkadaşın emirleri ziyaret etmesi bu ziyaretler sırasında sofraların kurulması ve çeşitli paylaşımlar yapılması şu cümlelerle anlatılmaktadır:

“Bazen beni de beraber götürüyordu. Her gittiğimiz aşiret şeyhinin ziyafetler vermesi âdetti.” (Ak, s.52).

“Lavrens” hikâyesinde Hacı Kasım ile Lavrens hakkında konuşan kişinin sigarasını paylaşması şu cümlelerle gösterilmektedir:

“‘Ee, söyle bakalım Hacı Kasım, Lavrens buralarda ne yapardı, nasıl yaşardı?’ Bir sigara uzattım.” (L, s.61).

Yine “Lavrens” hikâyesinde Lavrens, gezmeyi sever ve gezdiği her yerde de insanlarla paylaşımlarda bulunur. Bu paylaşımcı hâli, şu cümlelerde gözlemlenmektedir:

“Aneze, Şammar, Mevali, Hadidi gibi göçmen, Bu Assaf, Baggare, Bu Şaaban gibi yarı yerleşik ne kadar aşiret varsa hepsiyle tanışmış, yemeklerini yemiş, çadırlarında gecelemiş, gazvelerini seyretmiş, masallarını dinlemiş, türkülerini ezberlemişti.” (L, s.61).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde paylaşımcı olma değeri; kahramanların yiyecek, mal varlığı, bilgi paylaşımı gibi paylaşımlarda bulunması, yardıma muhtaç insanlarla sahip olunanların paylaşılması, hayırseverlik adına bağışlarda bulunulması gibi olaylarla işlenmektedir. Ayrıca kahramanlar mutluluklarını ve güzel anları birbirleriyle paylaşmaktadır.

4.1.7.11. Sevgi Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Sevgi “İnsanı bir şeye ya da bir kimseye karşı yakın ilgi göstermeye yönelten duygu”dur. (TDK, 2011, s.2081). Sevginin insanın kalbî duygularına uygun bulduğu şeye yönelmesi olduğunu ifade eden Hökelekli (2013, s.15) sevginin, insanları birbiriyle kaynaştıran, kişilerin birbirine yaklaşmasını sağlayan ve içsel varlıklar arası bir bağ oluşturan ruhsal bir eğilim olduğunu ifade ederek “Sevgi iki varlığın bir olması, yine de iki varlık olarak kalabilmesi ikilemidir.” der.

Sevgi, birçok insanın hayatının huzurlu ve mutlu geçmesi için en temel öge ve her daim beslenmesi, geliştirilmesi gerekli olan insani değerlerin en önemlilerindedir. Sevginin varlığının toplumun içerisindeki olumsuzlukları yok ettiği ve sevginin yokluğunda da meydana gelen karmaşanın her alanı etkilediği açıktır. Refik Halid Karay’ın, sevgi değerini hikâyelerde işleme sıklığı tablo 4.36’da gösterilmiştir.

Tablo 4. 36. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Sevgi Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Sevgi			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	20, 21	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	16
Koca Öküz	-	Antikacı	24
Vehbi Efendi'nin Şüphesi	-	Testi	-
Sarı Bal	-	Fener	-
Şaka	-	Zincir	39
Küs Ömer	87, 95	Gözyaşı	44, 45
Boz Eşek	-	Keklik	-
Yatır	116, 118	Akrep	-
Komşu Namusu	125	Köpek	56, 57, 58, 59
Yıldı Bir	132, 133, 136	Lavrens	-
Hakkı Sükût	140, 141, 142, 150	Çıban	-
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	71
Cer Hocası	-	Güneş	-
Garip Bir Hediye	-	Hülle	-
Bir Taarruz	-	İstanbul	-
Ayşe'nin Talihi	189	Dişçi	-
Garaz	192, 196		

“Yatık Emine” hikâyesinde Dal Sabri'nin Emine'ye içten içe beslediği sevgisini onunla ilgilenerek belli etmesi şu cümlelerle işlenmektedir:

“Sabri; etrafın sessizliğinden, binanın loşluğundan cesaret aldı, birden başını çevirip gözlerini Emine'nin ta gözlerine dikerek: ‘Nasıl, artık iyileştin mi?’ dedi. Bu cümlede, bu seste istemeyerek fazla bir rikkat vardı, hemen değiştirdi.” (YE, s.20).

Aynı hikâyede Dal Sabri ve Emine birbirlerine besledikleri gizli sevgiyi bakışlarıyla gösterir. Bu sevgi gösterisi şu cümlelerde ifade edilmektedir:

“Yüzünün gül destesi gibi ne de elvan renkleri vardı... Ya endamı? Emine istekli, açgözleriyle şimdi, korkusuzca, zevk ala ala bakıyordu; karşılıklı bakışıyorlardı. Bu; iki taraf için de sıcak, sokulgan bir bakıştı.” (YE, s.21).

“Küs Ömer” hikâyesinde Ömer'in farklı bir bağ ile bağlı olduğu Eşrefoğullarından bahsedilir. Söz konusu bağ içerisinde sevgi ve saygı barındırmaktadır.

“Onun Eşrefoğullarına bir başka türlü rabıtası, hürmeti, itaati vardı.” (KÖM, s.97).

Aynı hikâyede Zehra, kocasına zamanla sevgi bağı ile bağlanmıştır. Bu bağ, şöyle ifade edilmiştir:

“Zehra; bu iri, kuvvetli adamın tazyike benzeyen okşamalarıyla vücudunun gevşediğini, sertliğinden kaybettiğini duyuyor, çekingen, ürkek bir sevgi ile günden güne kocasına ısınıyordu.” (KÖM, s.95).

“Yatır” hikâyesinde köylünün Abdi Hoca’ya duydukları sevgiyle onu nasıl değerli gördükleri şu cümleyle belirtilmiştir:

“Onlar, hocalarıyla övünürlerdi.” (Y, s.116).

Aynı hikâyede köylünün hocaya duydukları sevgiden ve saygıdan ötürü Hoca’nın söylediklerini hemen yerine getiriyor olmaları şu cümlelerle işlenmektedir:

“Ertesi gün, Maslak köylüsü, Abdi Hoca’nın: ‘Haydi evlatlar, bize vazife göründü!’ mukaddemesiyle verdiği emri, itirazı hatırdan geçirmeden yerine getirmeye koşmuşlar, asırlar görmüş azametli çamlara, dinî bir tevekkül ve sevinçle baltalarını sallamışlardı.” (Y, s.118).

“Komşu Namusu” hikâyesinde Baki Efendi’nin karısına duyduğu sevgiyi, gösterdiği cömertlikleri hayatlarından örnekler göstererek anlattığı şu cümlelere yer verilir:

“Aldığım zaman on dört yaşında idi, on senedir beraber yaşıyorduk. ‘Elbise’ der, yapardım; ‘para’ der, verirdim; ‘hizmetçi, aşçı’ der, tutardım; onun rahatı için aldığım aylığı hep sarf ederdim.” (KN, s.125).

“Yılda Bir” hikâyesinde Teselyalı Bekir’in karısına duyduğu sevgi onun hayalini kurduğu şu cümlelerle gösterilmiştir:

“(…) Teselya’nın bir köyünde bıraktığı karısının hülyası, hatırasıyla biraz ahmaklaşmış, bilmem neyi bekliyordu.” (YB, s.132).

Aynı hikâyede birbirini seven insanların kol kola gezinmesinden şöyle bahsedilir:

“Sonra yavaş yavaş ateşler küllenir, kararın ovada nişanlıların kol kola evlerine döndükleri görülürdü.” (YB, s.133).

Teselyalı Bekir, değirmene tane getiren genç kıza duyduğu sevgiyi ayrılıktan duyduğu üzüntü ile şöyle dile getirmiştir:

“Ne zaman geleceksin, bir daha ne zaman?”

‘Gene demet vakti, bir yıl sonra, biz daima bu yoldan geçeriz.’

Kızın ince kaşları kıvrılıyor, ‘Ne çok, ne uzun!’ diye söylenen adamın kederine aldırılmıyordu.” (YB, s.136).

“Hakkı Sükût” hikâyesinde Hasip Efendi, Fotika’ya duyduğu sevgi sebebiyle kızın hastalanmış olmasından dolayı derin bir üzüntü duymaktadır. Bu üzüntüsü şu cümlelerle ifade edilmiştir:

“Hasip Efendi; kırk senedir böcekçiliğe hasrettiği hayatını, şimdi hasta yatan Fotika’sını, bu katil fabrikaların öldürdüğü, öldüreceği kızları düşünüyordu.” (HS, s.140).

Hasip Efendi, çok sevdiği Fotika’nın ölümünden dolayı ıstırap çeker. Sevgisinden ötürü Hasip Efendi’nin Fotika’nın ardından nasıl üzüldüğü şu cümlelerde gösterilir:

“Hususiyle bugünlerde, sevgilisinin de hastalandığı bu korkunç haftalarda fabrikanın cinayetlerine ne kadar lanet okuyor, biraz da kendisi vasıta olduğundan dolayı ne derece ıstırap çekiyordu.” (HS, s.141).

Hasip Efendi’nin Fotika’ya olan sevgisinin kaynağı şöyle ifade edilir:

“Bu kızcağızı çok severdi. Balıkesir zelzelesinde ölen karısına benzeterek hatta bazı akşamlar, mancınıklar boşalınca, ağlardı.” (HS, s.142).

Aynı hikâyede sevginin gücünün Hasip Efendi’ye neler yaptırdığına şöyle değinilir:

“Bir buçuk senedir onunla meşgul oluyor, kalbi yalnız onun üzerine titriyor, onun yanında, yakınında buldukça her işi kolay ve zahmetsiz geliyordu.” (HS, 142).

Hasip Efendi’nin sevgisi ve bağlılığı anlatılırken şu sözlere yer verilir:

“Bazı vesileler olurdu ki amele hep birden güler yahut bir yere bakardı; Hasip Efendi, bu sırada yalnız sevgilisini, onun parlak dişlerini, koyu ela gözlerini seyreder, o ne kadar lezzet alırsa veyahut şaşarsa kendisi de o kadar memnun olur, onun kadar şaşardı. Bu aşk; bazı güzel geceler tatlı bir rüya gibi onun hasretle, iştihakla yanan göz kapaklarını dinlendirir, bazı zamanlar ise bir sancı gibi uykularını kaçırırdı.” (HS, s.142).

Hasip Efendi’nin aradan uzun zaman geçmiş bile olsa Fotika’ya olan sevgisinden ötürü onu sürekli olarak hatırladığından ve bazı vicdan muhasebeleri içine düştüğünden şöyle bahsedilmektedir:

“Hasip Efendi; birden Fotika’sını düşündü, onu daima sevdiğini anlayarak geçmiş günleri hatırladı (...)” (HS, s.150).

Aynı hikâyede sevgililerin buluşması ve sevgi kavramı üzerinde şöyle yorumlar yapılmaktadır:

“Şüphesiz Bursa’nın bu yıldızlı bahar seması altında bir şeftali bahçesi gibi rayihali uzanan sık dutluklarında sevdikleriyle buluşanlar bu aşktan tadıyorlardı.” (HS, s.150).

“Ayşe’nin Talihi” hikâyesinde Ayşe kendini korumak isterken birini öldürmüş ancak ölen kişinin köpeği sahibine duyduğu sevgi sayesinde adamın peşinde düşmüştür.

Hayvanlar ve insanlar arasındaki sevgi bağını gösteren şu cümlelere yer verilmiştir:

“Bu sırada sokak kapısını biri salladı, sonra tırmalanmaya başladı. Ayşe, deli gibi pencereye koştu. Ölünün köpeği; iki ayağı üzerine kalkmış, sahibini arıyor, sabırsızlık alameti gösteriyordu.” (AT, s.189).

“Garaz” hikâyesinde Çerçi Halil, İstanbul’a mal almaya gelirken kızına sevgisini ona hediye vaat etmekle göstermiştir. Bu sevgi gösterisi şu cümlede işlenmiştir:

“On altısına basmış, boy atmış, bakışları dişileşmiş esmer kızına, fırçalanmamaktan paslı bakır rengine çalan koca koca, yüksük kalınlığında bir sıra dişlerini gösterip sırtarak: ‘Sana da fıstanluk getiririm!’ demişti.” (Ga, s.192).

Aynı hikâyede İstanbul’dan memleketlerine dönen ailenin kızlarına duyduğu sevgi ve bu dönüşten kötü etkilenen Nebile’nin ailesini üzen durumu şöyle anlatılmıştır:

“Beş yılın beyliği; katı, yalçın ruhlarında çatlaklık değil, iz bile bırakmamıştı. Asıl çöken Nebile idi ve ana baba için asıl kaybedilen ne servet, ne ümit idi; taze kızlarıydı.” (Ga, s.196).

“Eskici” hikâyesinde anne ve babasını kaybeden ve halasının yanına gönderilen Hasan’ı gördüğü ilk anda halasının Hasan’a sarılarak gösterdiği sevgi şöyle ifade edilir:

“Gerdanından, alnından, kollarından ve kulaklarından biçim biçim, sürü sürü altınlar sallanan kara çarşafı, kara çatik kaşlı, kara iri benli bir kadın göğsüne bastırdı.” (E, s.16).

“Antikacı” hikâyesinde antika satan kişi, sevdiği şeylerden bahsetmektedir.

“Biz Afganlılar, çayı çok severiz.” (A, 24).

“Zincir” hikâyesinde Senegalli bir adamın hayvan sevgisi sayesinde bir sorumluluk üstlenerek köpek beslemesi anlatılır.

“Günde iki kere Senegalli izbandut bir nefer, -kardif kömüründen halk olmuş et ve adalesi ziftle yoğrulmuş bu yarı insan- onu zincirinden sıkı sıkı tutup hava aldirmaya çıkarıyordu.” (Z, s.39).

“Gözyaşı” hikâyesinde düşman saldırısından üç çocuğuyla çaresizce kaçan bir annenin evlat sevgisi ve çaresizliği şöyle anlatılır:

“Ayşe, yanında diz kapaklarına kadar çamurlara bata çıka yürümeye çalışan Ali’nin minimini elini bırakmak istemiyor.” (G, s.44).

Aynı hikâyede düşmandan kaçış devam ederken Ayşe’nin oğlu Ali’yi kucağına alışı anlatılmaktadır. Bu kucaklaşma âdeti bir sevginin taşmasından ibarettir.

“İşte o, şimdi bağrının üzerindedir. Uzun bir hasretten sonra birbirlerine kavuşmuş gibi sokuluyorlar, belki seviniyorlar.” (G, s.45).

“Köpek” hikâyesinde Osman ile köpeğinin birbirine olan sevgileri ve bağlılıkları işlenir.

“Her ikisinde de hasret derecesini bulmuş olan sokulma ihtiyacı çarçabuk ısınmalarına yardım etmişti.” (Köp, s.56).

Köpeğin sahibine duyduğu sevgi köpeğin hâli ile betimlenip anlatılmaktadır.

“Sevildiğini, sevdiğini anlatamayan, neşesini ve gönül çalkantısını belli edemeyen bir huyu vardı. Gözleri fersiz, kuyruğu hareketsiz, akar gözleriyle mahzun mahzun seviyordu.” (Köp, s.56).

Köpek ve efendisi olarak nitelendirilen Osman’ın birbirlerine olan sevgisi sebebiyle ayrılmaları da zor olmaktadır. Bu sevgi bağının gücü Osman ve köpeğinin ayrılmaktan nasıl korktukları işlenerek okuyucuya şöyle iletilmiştir:

“Bazen iş çıkıyordu, köpeğini hanlarda bırakıyor fakat büyük köpeklerin parçalaması ihtimaliyle gününü korkular içinde geçiriyordu. Bazen de onu bir yerde bırakmadığı için işe gidemiyordu.” (Köp, s.57).

Osman, köpeğin de kendisiyle aynı topraklardan geldiği ihtimaline inandığından onu çok seviyordur. Bu inancı da şöyle anlatılır:

“Birbirlerinden hazzedişlerinin bir sebebi de bir yurt yavrusu, bir dert ortağı oluşlarıydı. Böyle düşündüğü için köpeğini büsbütün seviyor, onu yabancı ülkelerde tek başına bırakmaktan ürküyordu.” (Köp, s.57).

Aynı hikâyede Osman, köpeğini kendisine bir şey olursa ona ne olacağı endişesini taşıyacak kadar çok sevmektedir. Bu endişesini de kendine şöyle ifade etmektedir:

“Ölüverirsem ne olacak?” diye hatırandan fena fikirler geçirirken kendisinden fazla ona yanıyordu.” (Köp, s.57).

Osman’ın öksürük krizlerine tutulduğu anlarda onu çok seven köpeğinin tepkileri şu şekilde anlatılır:

“Köpek dizlerinin arasına giriyor, öksürükler fazlalaşınca başını çevirip nemli, bulanık gözleriyle yüzüne bakıyordu. Sonra içini çekiyor, kıvrılıyor, burnunu karnına sokup uyumadan, hareketsiz ve gözleri açık sanki ikinci nöbetin gelişini korka korka bekliyordu.” (Köp, s.58).

Osman ve köpeği jandarmalar eşliğinde sınırın ötesine geçirilirken iki dostun birbirine sevgi gösterisinde bulunması şöyle anlatılır:

“Barakalar önünde durup ellerini ipten sıyırdıkları zaman ona sarıldı, kucağına, aldı, öptü, okşadı.” (Köp, s.58).

Sınırın ötesine zorla gönderilen Osman’a jandarmalar kötü davranır. Şu cümlelerde görülmektedir ki köpek, Osman’a duyduğu sevgi sebebiyle bu duruma tepki göstermek istemiştir:

“Nihayet jandarmalar kızdılar. Osman’ın çürük, kof sırtına öldürücü birkaç dipçik vurdular, hududun öte yanına, bayır aşağı, taşlıklara yuvarladılar. Bunu gören köpek, evvela yerinden fırlamak, ipini kırmak, hayatında ilk defa, dişleri meydanda, kuyruğu dimdik, hırlayarak iri çizmeli adamlara saldırmak istedi, yapamadı.” (Köp, s.59).

“Kaçak” hikâyesinde esir tutulduğu yerden kaçan askerin atı yolda ölür. Askerin atına beslediği sevgi onun dilinden şöyle aktarılmıştır:

“Yetmiş ikinci günüydü, atım açlıktan ve yorgunluktan düşüp öldü. Ufak tefek, koyun gibi tüylü, tırnakları iki çatal bir Kırgız atıydı; kendi cinsimden gibi yakınlık duyduğum sıcak bakışlı, dilimden anlayan bir hayvancağz ...” (K, s.71).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde sevgi değeri; aile ve hayvan sevgisi, aşk, hürmet edilen kişilere duyulan sevgi gibi duyguların verildiği olayla işlenmiştir.

4.1.7.12. Sorumluluk Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Özen'e göre (2015, s.9) sorumluluk kavramı, bireyin kendi davranışlarının ve yetki alanındaki bu davranışların sonucunda gerçekleşen olayların farkında olması ve bunların neticelerini üstlenmesidir. Kuçuradi (2006, s.157), bireylerin yaptıkları davranışların sonradan değerlendirme basamağında hesap soran ve veren kimliği ile üç aşamalı bir süreci takip ettiğini ifade eder. Buna göre, kişi önce davranışlarının nedenini ortaya koyar, ardından başta sahip olduğu diğer seçeneklerini de değerlendirir ve en sonunda seçeneklerin arasından neden kendi davranışını seçtiğini anlamlandırmaya çalışır, böylece içsel muhakemesini yapar. Sorumluluk değerine sahip kişiler, içsel muhakemelerinin ardından bireysel istekleri ve hür iradeleriyle gerçekleştirdikleri davranışların tamamı için kendilerine ve topluma karşı hesap vermeleri gerektiğinin farkındadır ve dolayısıyla bu bilinçle hareket ederler. Sorumluluk; insanları davranışlarını ölçmeye, dizginlemeye, tasnif ve tasfiye etmeye yönlendiren, toplum düzeni ve huzuru bakımından bireysel alanları belirleyen ve çizgileri oluşturan bir değerdir. Refik Halid Karay'ın Memleket ve Gurbet Hikâyeleri'nde sorumluluk değerinin dağılımı tablo 4.37'deki gibidir.

Tablo 4. 37. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Sorumluluk Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Sorumluluk			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	12, 18, 20, 21	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	40	Eskici	-
Koca Öküz	54	Antikacı	-
Vehbi Efendi'nin Şüphesi	67	Testi	30
Sarı Bal	74	Fener	36
Şaka	-	Zincir	39
Küs Ömer	92	Gözyaşı	44, 46
Boz Eşek	105, 107, 108-109	Keklik	-
Yatır	118	Akrep	-
Komşu Namusu	-	Köpek	57
Yıldı Bir	-	Lavrens	-
Hakkı Sükût	141, 145, 146, 148	Çıban	66
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	-
Cer Hocası	165, 172	Güneş	77, 79
Garip Bir Hediye	-	Hülle	-
Bir Taarruz	-	İstanbul	-
Ayşe'nin Talihi	190	Dişçi	-
Garaz	192		

“Yatık Emine” hikâyesinde Yatık Emine’nin gönderildiği kasabanın sakinlerinin onu kasabalarında istememeleri ama bununla ilgili bir sorumluluk duygusu da taşıyor olmaları şu şekilde işlenmiştir:

“(…) mademki vilayetin emriyle gelmişti, iadesine imkân yoktu; hem bu memleketleri için bir şerefti; vali burasının ne kadar ahlaklı bir kasaba olduğunu bildiğinden ıslahı hâl etsin diye onu göndermişti.” (YE, s.12).

Aynı hikâyede Emine’nin hastanede çalışması ve sorumluluklarını yerine getirmesi ile ilgili şöyle ifadeler yer almaktadır:

“(…) hastanede hademe kadın çocuk düşürdü de onun işlerine bakıyor.” (YE, s.18).

Eminenin; hastalanan bir başka kişinin işlerini de yapmakta olduğu, üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmekten çekinmediği şu cümlelerde gözlemlenmektedir:

“Hüsniye kadın hastalandı; şimdi, o gelinceye kadar işlerini ben yapıyorum; çamaşır yıkadım da yorulmuşum, şöyle içim geçmiş.” (YE, s.20).

Yatık Emine’nin kasabada barınma, yeme içme ihtiyaçlarının karşılanması için ona bir ev bulurlar. Jandarmanın bu konuda kendini sorumluluk altında hissediyor olması şu cümlelerle işlenmiştir:

“Ankara’dan gelme bir kadın vardı, jandarma dairesi ona bir ev bulmuş.” (YE, s.21).

“Şeftali Bahçeleri” hikâyesinde Agâh Bey’in aldığı şu kararlar yeni atandığı memuriyetine giderken sorumluluklarını ölçtüğünü göstermektedir:

“(…) memlekete ciddi hizmet etmek kararını almıştı. Başının içinde kasabaya indiği gün ıslahat, teşkilat, imarat gibi ağır düşünceler doluydu.” (ŞB, s.40).

“Koca Öküz” hikâyesinde Hacı Ağa’nın aldığı öküz çalışmamakta, bu yüzden Hacı Ağa söylenmektedir; bu durumu anlatan şu cümleler sorumlulukların yerine getirilmemesi durumunda verilebilecek tepkileri göstermektedir:

“Bu da ne iş ki... Yesin, içsin; işe gitmesin, keserin donuzu!” (KÖ, s.54).

“Vehbi Efendi’nin Şüphesi” hikâyesinde Vehbi Efendi, bir oyunun içine düşürülmüştür, masumiyetini kanıtlayamaz. Kendi sorumluluk alanı üzerinde düşünmeye başladığı şu cümlelerde dürüst, düzenli, sorumluluk sahibi biri olduğu gözlemlenmektedir:

“Hem onda da yavaş yavaş bir şüphe, bir tereddüt hasıl oluyor ‘Acaba farkında olmayarak böyle bir şey mi hasıl oldu?’ diye düşünerek bütün kabahatin, bütün mesuliyetin kendisinde olabileceğine ihtimal vermeye başlıyordu.” (VEŞ, s.67).

“Sarı Bal” hikâyesinde gece eğlencelerini engellemek isteyen Kaymakam’ın sorumluluk duygusu hissetmesi nedeniyle geceleri çeşitli kontroller yapması anlatılmaktadır.

“Galiba geceleri kendisi de devre çıkıyordu ki geç vakit, bu mahalleden, yüzü sarılı geçtiğini hatta Sarı Bal’ın evi etrafında gezindiğini görmüşlerdi.” (SB, s.74).

“Küs Ömer” hikâyesinde Zehra nezdinde, kasabalıların sorumlulukları çerçevesinde nasıl çalıştıkları anlatılmaktadır.

“Zehra (...) ta akşamlara kadar fasılasız, şikâyetsiz çalışıyordu. Zaten şimdi yaz sonu olduğundan her yer harekette, herkes iş başında idi.” (KÖM, s.92).

“Boz Eşek” hikâyesinde köy yolunda rahatsızlanan yolcu, eşeğini köylülere emanet eder. Hüsmen Ağa aldığı bu sorumluluğu şöyle ifade eder:

“Merak etme, gönlünü ferah tut; biz bakarız.” (BE, s.105).

Aynı hikâyede yolcu, eşeğini ve sekiz altınını Hicaz’a bağışlar, onları da köylüye emanet eder. Köylülerin sorumluluk duygusu taşıdıkları için ne yapacaklarına karar vermeye çalışmaları şu cümlelerle ifade edilmiştir:

“Mezarlıktan dönen köylüler; ellerinde kalan bu liralarla merkebi ne yapacaklarını, bu emri nasıl yerine getireceklerini kestiremiyor, asmanın altında birleşip konuşuyorlardı.” (BE, s.105).

Sorumluluklarını yerine getiren köylülerin birbirlerini de denetledikleri şu cümlelerle ifade edilmiştir:

“Köylüler, sık sık hatırlıyorlar: ‘Boz eşek suya götürüldü mü, arpası döküldü mü?’ diye birbirlerinden soruyorlardı.” (BE, s.105).

Aynı hikâyede köylülerin eşeğin bakım sorumluluğunu kendilerine verilen bir vazife olarak görmeleri ve sorumluluklarını yerine getirmeleri şöyle işlenmektedir:

“Mübarek yere bağlı, bakmak borcumuz!” (BE, s.107).

Eşeği, kadiya teslim eden köylülerin sorumluluklarını yerine getirmenin sevincini yaşadıkları durumları anlatan ifadeler şöyle anlatılmaktadır:

“Zaten hepsi vazifelerini yapmaktan mütevellit bir sevinçle sık sık merkebin lafını ediyorlar... (...)” (BE, s.108-109).

“Yatır” hikâyesinde köylüyü dinî duygularından yakalayarak kandıran İlistir Nuri’nin Abdi Hoca’nın da yönlendirmesiyle insanlara sorumluluk yüklemesi şöyle anlatılır:

“Ertesi gün Maslak köylüsü Abdi Hoca’nın: ‘Haydi evlatlar, bize vazife göründü!’ mukaddemesiyle verdiği emri, itirazı hatırdan geçirmeden yerine getirmeye koşmuşlar, asırlar görmüş azametli çamlara, dinî bir tevekkül ve sevinçle baltalarını sallamışlardı.” (Y, s.118).

“Hakkı Sükût” hikâyesinde Hasip Efendi, fabrikanın yol açtığı ölümlerde kendisinin de parmağı olduğuna inandığından sorumluluk hissetmekte, üzülmeindedir. Hasip Efendi’nin içinde bulunduğu duygu durumu şöyle aktarılmıştır:

“Hususiyle bugünlerde, sevgilisinin de hastalandığı bu korkunç haftalarda fabrikanın cinayetlerine ne kadar lanet okuyor, biraz da kendisi vasıta olduğundan dolayı ne derece ıstırap çekiyordu.” (HS, s.141).

Aynı hikâyede papazı betimleyen yazar, papazın sorumluluk sahibi biri olduğunu ifade ederken onun hayatından bahseder.

“Acele işler arkasında koşmakla geçen ömrü onu daima koştururdu.” (HS, s.145).

Papaz ile Hasip Efendi, ölen işçi kız Fotika için yaptıklarını anlatırken sorumluluklarını dile getirdiğini belirtir.

“‘Ben, elimden geleni yaptım.’ dedi. ‘Doktor getirdim, ilaçlarını verdim, nafakalarını yolladım.’” (HS, s.146).

İşçilerin hayatlarının sona ermesinde fabrikanın payı olduğunu düşünen Hasip Efendi, bu konudaki sorumluluklarını dile getirir.

“Onu burası, bu fabrika öldürdü; her sene bir iki kurban veriyoruz, günahını çekeceğiz.” (HS, s.148).

“Cer Hocası” hikâyesinde Asım, köylerde yapması gerekenleri ve sorumluluk alanlarını öğrenmektedir. Asım’ın köylerdeki sorumluluk alanını belirlediği ifadeler şu şekildedir:

“Asım hep kabul ediyor, ne denirse densin ‘Peki’ diyordu. Köylerde ne yapacağını sordu, anlattılar: namaz kıldırılmalı, vaaz etmeli, köylünün işine yaramalı, kendini sevdirmeli, asıl imamla iyi geçinmeli...” (CH, s.165).

Aynı Hikâyede Asım, köydeki imamın sorumluluğunu üstlenmiştir. İmama vekalet eden Asım'ın üstlendiği sorumluluk şu cümlelerle ifade edilmektedir:

“Mektepte elifba okutuyor, artık hemen evinden çıkmak istemeyen imama vekâlet ediyordu.” (CH, s.172).

“Ayşe'nin Talihi” hikâyesinde annesi işe giden Ayşe, evdeki sorumluluklarını yerine getirmiştir. Ayşe'nin tüm sorumluluklarını yerine getirdiği şöyle anlatılmaktadır:

“Mutfağı temizledi, ocağa tencereyi astı, su kaynadıktan sonra fasulyeleri attı. İş bitmişti, anasını aradı.” (AT, s.190).

“Garaz” hikâyesinde Nebile'nin babası Çerçi Halil, ailesine bakma sorumluluğu üstlenmiş, işlerini yoluna koyabilmek ve ailesini daha rahat ettirebilmek için yollara düşmüştür. Babanın taşıdığı bu sorumluluk şöyle ifade edilmiştir:

“Nebile babasının (...) İstanbul'a gidişini çok iyi hatırlıyordu. Kasabadaki küçücük dükkânı için mal satın alacak, üç hafta içinde dönecekti.” (Ga, s.192).

“Testi” hikâyesinde testiden su içerken arının soktuğu hasta yolda ölür. Hikâyede onu kurtarma sorumluluğu taşıyanların ellerinden geleni yapmaları şöyle anlatılır:

“(...) doktor tabelasına rastlayınca durduk. Hemen atladım, ben atladım. Zira arkadakiler artık yarı katılaşmış olan vücudu kollarından bırakamıyorlardı.” (T, s.30).

“Fener” hikâyesinde fenerin sönmesinden dolayı danıştığı jandarmanın kendisine görev vermesiyle sorumluluk altına giren Ebu Ali'nin görevi şöyle belirlenmiştir:

“Her gün iki defa güneş doğmadan ve batar batmaz Sultan'ın ömrüne dua etmeyi unutursan söner. Hem bir daha yanmaz.” (F, s.36).

“Zincir” hikâyesinde komşusundan bahseden kahraman, onun köpeğine karşı duyduğu sorumluluğu şöyle anlatmaktadır:

“Günde iki kere Senegalli izbandut bir nefer- kardif kömüründen halk olmuş, et ve adalesi ziftle yoğrulmuş bu yarı insan- onu zincirinden sıkı sıkı tutup hava aldirmaya çıkarıyordu.” (Z, s.39).

“Gözyaşı” hikâyesinde savaş zamanı üç çocuğuyla düşmandan kaçan Ayşe'nin çocuklarına karşı duyduğu kurtarma sorumluluğu altında ezilmesi şöyle anlatılır:

“İçindeki en dehşetli korku şimdi budur: Atından ayrılarak üç canlı yükü ile yayan kalmak.” (G, s.44).

Aynı hikâyede çocuklarından birini kurtarabilmenin sevincini yaşayan Ayşe'nin ona karşı sorumluluğunu yerine getirmek için canla başla mücadele edişi şöyle anlatılır:

“Ve böyle kanının son ateşini yakarak, kayıp düşerek, gene kalkarak, gene yuvarlanarak, yağmur, ter, gözyaşı, yüzünü yıkaya yıkaya, biteviye, mola vermeden yürüyor. Ali'sini kurtarmış olmak sevinciyle...” (G, s.46).

“Köpek” hikâyesinde Osman'ın yol arkadaşı köpeğe karşı sorumluluk duyması şu cümlelerle verilmiştir:

“Osman, bir memleketten bir memlekete geçerken köpeğini yollarda kâh yürütüyor kâh koltuğunun altına alıyordu. Yormaktan korkuyordu, ölüverir diye korkuyordu.” (Köp, s.57).

“Çıban” hikâyesinde bir askerın kumandanı tarafından barışı sağlama sorumluluğu verilerek görevlendirilmesi şu şekilde anlatılır:

“Bize dost iki Arap emiri arasındaki gazvelere bir nihayet vermek, dostluk kurmak için Yemen vali ve kumandanı İzzet Paşa, beni uzak çöle, ta Hadramut hududuna göndermişti.” (Ç, s.66).

“Güneş” hikâyesinde gençliğine ait bir anı anlatan hünkâr yaverine verilen sorumluluğun ne olduğu şu cümlelerde gözlemlenmektedir:

“Bir gece mabeyne çağırdılar, irade tebliğ ettiler: Darphanede basılmış çil çil iki heybe dolusu altını, Emir Sadun'a götürüp kendi elimde teslim edecektim.” (Gü, s.77).

Aynı hikâyede zorlu yolculuk sebebiyle sinir buhranı yaşayan yaverin yine de sorumluluk bilinci ile işini bir başkasına emanet edişi anlatılır.

“‘Şayet’ dedim. ‘Bana bir hâl olursa işte şu iki heybeyi emire verir, bu kâğıdı da mühürletirsin, mührü yoksa parmağını bastırırın.’” (Gü, s.79).

Refik Halid Karay'ın hikâyelerinde sorumluluk değeri; memlekete hizmet etme çabası ve verilen bir görevi layıkıyla yerine getirme sorumluluğu, bir olayın sonucunu analiz edip sorumluluk alanını belirleme gibi durumlar ile işlenmekle birlikte yardıma muhtaç olanlara ve aileye karşı sorumlulukları gösteren olaylar ile okuyucuya iletilmiştir.

4.1.7.13. Şefkat ve Merhamet Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Şefkat değeri için “Çevresindeki insanları kabullenme, onlarla yakından ilgilenme, onlara sevecenlik ve sempati ile yönelmedir.” tanımını yapan Hökelekli (2013, s.199); şefkat sahibi insanların kendi dışındaki şahısların da kötüye yönelmelerini istemediğini, herkesi koruma ve himaye etme duygusu taşıdığını, ayrıca tüm insanlığın iyi özelliklere sahip olmasını istediğini ifade etmiştir.

“Merhamet; tüm varlıklara sevgi ile yaklaşma, onları kötülüklerden koruma ve kurtarma, zor durumlarında yardım etme, bağışta bulunma, affetme gibi iyi huy ve davranışların başlıca nedenidir.” (Kızıler ve Canikli, 2015, s.159). Hökelekli’ye göre (2013, s.187) merhametli kişinin yaratılan hiçbir varlığın haksızlığına uğramasına, eziyet görmesine tahammülü olamaz ve merhametli kişi, sürekli olarak yardıma muhtaç insanların yanında olma isteğiyle doludur.

Toplumları bir arada tutan birçok değer temeline yer alan şefkat ve merhamet, insanların iyiye güzele yönelmesini sağlar. Toplulukların temel dinamiklerini oluşturan güzel duyguların yerleşmesinde de önemli bir yere sahiptir. Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde de rastlanan şefkat ve merhamet değerinin hikâyelerde işlenme sıklığı tablo 4.38’deki gibidir.

Tablo 4. 38. Refik Halid Karay’ın Hikâyelerinde Şefkat ve Merhamet Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Şefkat ve Merhamet			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	12, 20, 22, 24, 32, 33	Yara	12
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	19
Koca Öküz	-	Antikacı	-
Vehbi Efendi’nin Şüphesi	-	Testi	-
Sarı Bal	76	Fener	-
Şaka	-	Zincir	40
Küs Ömer	-	Gözyaşı	44
Boz Eşek	-	Keklik	49
Yatır	115, 116	Akrep	-
Komşu Namusu	121, 130	Köpek	57
Yıldı Bir	-	Lavrens	-
Hakkı Sükût	141, 146	Çıban	-
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	73
Cer Hocası	168, 173	Güneş	-
Garip Bir Hediye	-	Hülle	87
Bir Taarruz	183	İstanbul	-
Ayşe’nin Talihi	-	Dişçi	-
Garaz	-		

“Yatık Emine” hikâyesinde Emine’ye halk kötü davranmakta buna karşın Kaymakam; kadına merhamet etmekte, onu koruyup kollamak gerektiğini düşünmektedir. Bu merhametli tutum şu cümlelerden anlaşılmaktadır:

“Ahali hâlâ sert, merhametsiz davranıyordu. Kaymakam, Yatık Emine’nin kadınlar hapisanesinde kanun hilafına uzun müddet kalmasından ürküyor, jandarmaya ‘İlle eve çıkmalı.’ diyordu.” (YE, s.12).

Aynı hikâyede hastaneye temizlik görevlisi olarak yerleştirilen Emine, jandarma teğmeninin şefkatli yaklaşımına mazhar olur. Teğmen, kimsenin umursamadığı Emine’nin sağlığını sorar. Şefkat içeren bu davranış şu şekilde anlatılmıştır:

“Sabri, etrafın sessizliğinden, binanın loşluğundan cesaret aldı, birden başını çevirip gözlerini Emine’nin ta gözlerine dikerek: ‘Nasıl, artık iyileştin mi?’ dedi. Bu cümlede, bu seste istemeyerek fazla bir rikkat vardı; hemen değiştirdi. ‘Bir dayak daha yersen geberirsin ha!’ diye ilave etti. Mülazımın yüreğinden geçen bu rikkat Emine’nin gözünden kaçmamıştı.” (YE, s.20).

Hastanede çalışan Emine, Server’in şefkat ve merhamet duygusuna mazhar olmuştur, Server’in ona herkesten fazla yemek verdiğini anlatan şu cümleler bu şefkatli tutuma örnektir:

“Emine, kâseleri yakala da gel!’ diye seslenir, sonra onun tabağına bir kepçe fazla dökerek: ‘Ye de biraz et, can tut, yüreğim gibi kavrulup gidiyorsun be kız...’ diye takılırdı.” (YE, s.22).

Arzuhâlcinin Emine’ye yardım etmesinin ardından aralarında bir merhamet hissi doğmuştur. Bu şefkatli ve merhametli tutumdan şu şekilde bahsedilmektedir:

“Bir aralık arzuhâlcî düşündü: ‘Haydi git, pul getir!’ dedi, sonra tuttu, uzun bir arzuhâl yazdı; Emine, kalan parayı vermek istiyordu, öteki almıyordu: ‘Sende kalsın, kebab yel!’ diyordu. İki serseri, bu merhamet hissiyle birbirlerine ne kadar yaklaşmışlardı.” (YE, s.24).

Emine, kimseden yardım göremediğinden ve halk tarafından dışlandığından dolayı açlıkla ve sefaletle mücadele ederken bir aralık polislerden biri ona yardım etmek istemiş, merhamet etmiştir. Bu olay, şu cümlelerle işlenmiştir:

“Bir aralık polislerden biri, yeni kaydolmuş bir delikanlı; merhamete geldi çantasını açtı, bir kuruş çıkardı. Bir kuruş, koca bir ekmek demektir.” (YE, s.32).

Çaresizlik içinde kalan Emine, çarşıda pazarda dilenmekte, acziyetinden ötürü ne yapacağını bilememektedir, Dal Sabri'nin ona merhamet edişi şöyle işlenmiştir:

“Devirden dönen Dal Sabri bir aralık merhamete geldi, kendi tayınından günde bir ekmek yemek üzere fırıncıya emir gönderdi.” (YE, s.33).

“Sarı Bal” hikâyesinde Sarı Bal'ın eğlence meclisinde zaman buldukça çocukların üzerine eğilip onları kontrol etmesi ve çocuklara şefkat göstermesinden bahsedilir.

“Ara sıra vakit bulup kenara serili yataklara yaklaşıyor, yatan çocukların üzerine eğilerek galiba uyuyup uyumadıklarına, açılıp açılmadıklarına bakıyordu. Hatta Hilmi Ağa: ‘Sarı Bal’ın bu gece analığı tutmuş.’ diye alay ediyordu.” (SB, s.76).

“Yatır” hikâyesinde Abdi Hoca'nın İstanbul depremini önceden sezdiğini ve acıma duygusu içerisinde İstanbul'un hâline üzümlüp merhamet ettiğini gösteren ifadeler bulunur.

“İstanbul zelzelesini aynı gün, aynı saatte güya hissetmiş, kahvedeki minderli, pöstekili hususi köşesinden yarı uyku, yarı vecd içinde sessiz dururken birden: ‘Aha yazık oldu gözüm yere...’ diye haykırmıştı.” (Y, s.115).

Aynı hikâyede İlistir Nuri, kasabada karşılaştığı Abdi Hoca ile selamlaşır ve Abdi Hoca'nın ona şefkat gösterisinde bulunduğu anlatan cümleler şöyle ifade edilmiştir:

“İşte İlistir'in rast geldiği Abdi Hoca böyle yarı ermiş bir köylüydü. Hemen koşup elinden öptü, boynunu büküp durdu. Hoca bu hürmete mukabil tespihsiz sol eliyle İlistir'in arkasını sıvadı, geçti.” (Y, s.116).

“Komşu Namusu” hikâyesinde iş arkadaşlarının Baki Efendi'ye acımalarından mütevellit eşinin bazı şüpheli davranışlarını ona açıklamaları ve merhamet etmeleri ifade edilir.

“İkinci mümeyyiz Baki Efendi'nin kadife koltuğunu gözüyle işaret ederek: ‘Bu akşam meseleyi açarız, yazık canım, acıyorum.’ dedi.” (KN, s.121).

Aynı hikâyede bir arabanın çarptığı bir köpeğe Şakir Efendi'nin merhamet edişi şu ifadelerle anlatılır:

“(…) neden sonra, bacağı ezik köpeğin hâlâ, devam eden iniltilerinden istifade ederek: ‘Şu zavallı hayvanı, oradan kaldırırsak...’ dedi (…)” (KN, s.130).

“Hakkı Sükût” hikâyesinde şefkatli bir insan olan Hasip Efendi’nin fabrikalarda çalışan ve genç yaşında ölen işçilere karşı merhamet beslediği şöyle ifade edilmektedir:

“Üç, dört kuruşa karşı on dört saat kaynar sular başında, pis kokular, hasta nefesler emerek zehirlenen, taravetinden, kızlığından, gözlerinin ihtişamından her gün bir zerre kaybederek toprak olan vücutlara şüphesiz acıyor, bu dertlere alışamıyordu.” (HS, s.141).

Aynı hikâyede Hasip Efendi’nin Fotika’ya beslediği merhametten de açıkça bahsedilir.

“Onun fabrikaya ilk girdiği gün narin endamına, biraz hafif, soluk simasına bakarak birçok acımış; kızın nazik ve itaatli nazarları, zebun, biçare hareketleri karşısında bu rikkati yavaş yavaş sevgi derecesini bulmuştu.” (HS, s.143).

Hasip Efendi ve Papaz yolda karşılaşır ve Fotika’nın ölümü üzerine konuşurlar. İkisi de şefkat ve merhamet duygusunun etkisiyle Fotika’nın ölümüne üzüldüklerini şöyle ifade ederler:

“Selamlaştılar, konuşmaları lazım gelirmiş gibi durdular, Hasip Efendi dedi ki: ‘Çok acıdım zavallı kıza...’ Öbürü cevap verdi: ‘Evet, ben de...’” (HS, s.146).

“Cer Hocası” hikâyesinde Asım’ın cerre çıkmasının ardından yolda hastalanması üzerine onu evinde misafir eden imam ve ailesi ona merhamet göstermiştir. Bu şefkat ve merhamet içeren davranış şöyle işlenmiştir:

“Asım çok hasta idi, ateş içinde yanıyor, gözlerini açamıyor, harareten ölüyordu, kemikleri içinde sızılar duyuyordu; alt katta, ahırla mutfağın arasında ocağı ateşsiz, toprak döşeli bir oda vardı; yere bir çul attılar ve ona: ‘İşte yat!’ dediler.” (CH, s.168).

Aynı hikâyede Asım’ı bir gün imam evine davet eder ve ona hâlini anlatır. İmam, çok hastadır ve o köyden başka şansı olmadığını anlatıp Asım’a işini elinden almaması için yalvarır. Şefkat ve merhamet dolu yüreği ile Asım’ın köyü terk edişi şöyle anlatılmaktadır:

“Ruhunda bütün rahata rağmen şu vesile ile bu köyden ayrılmaya, cebindeki otuz mecdiyesiyle İstanbul’a dönmeye bir ihtiyaç duydu. (...) Sonra imamı, açlığını, hastalığını, çocuklarını düşündü, kendisi için bu biçare adamı, bu sefil, muhtaç daha fakir ihtiyarı feda eden köy halkını ayıpladı.” (CH, s.173).

“Bir Taarruz” hikâyesinde hırsızın takip ederek adamın bir bakkala girdiğini gören ve onun hâline acıyan Hayrullah Efendi, şefkat ve merhamet hissiyle dolar. Bu hissiyatı ile neler düşündüğü şu cümlelerde işlenmiştir:

“Bir taraftan yiyor, bir taraftan kâh zeytin çanağını kâh sucuk halkasını göstere göstere başka şeyler ısmarlıyordu. Bu ne acemi, ne aç, ne zavallı bir hırsızdı. Hayrullah Efendi, yüreğinin ezildiğini duyarak ve kendisini göstermeyerek herifin çıkmasını bekledi.” (BT, s.183).

“Yara” hikâyesinde Şeyh, yaralı bedevinin yarasına müdahale ederken yaralının acılar içinde olması sebebiyle ona şefkatle hitap eder. Bu şefkatli üslup şu cümlelerde gösterilmiştir:

“Bu kan yavaş yavaş azaldı, duruldu, kesildi. O zaman Şeyh yaralıya ilk defa, şefkatle hitap etti: ‘Sabret evlat!’” (Ya, s.12).

Aynı hikâyede bedevinin içerisinde bulunduğu kötü durum ve çektiği acı, ev sahibine onun bir zavallı olduğunu düşündürür ve onda merhamet uyandırır.

“Zavallı bedevi buna da dayanmaya çalıştı. Fakat sonunda bir: ‘Ya Allah!’ dedi, diz üstü çöktü.” (Ya, s.12).

“Eskici” hikâyesinde eskicinin evden ayrılacağını idrak eden Hasan çok üzülür ve ağlar. Ayakkabıları tamir eden eskici, bu küçük çocuğa karşı şefkat ve merhamet hissetmektedir. Bu duygu ile gözyaşlarına hâkim olamadığı kısım şöyle anlatılmıştır:

“‘Ağlama diyorum sana! Ağlama!’ Bunları derken onun da katı, nasırlanmış yüreği; yumuşamış, şişmişti. Önüne geçmeye çalıştı ama yapamadı, kendisini tutamadı; gözlerinin dolduğunu ve sakallarından kayan yaşların, Arabistan sıcağıyla yanan kızgın göğsüne bir pınar sızıntısı kadar serin, ürpertici, döküldüğünü duydu.” (E, s.19).

“Zincir” hikâyesinde köpeğe sahip çıkamayan Senegalli askere merhametle yaklaşmakta ama aynı zamanda bu kişinin köpeğe karşı merhametsizce davranması karşıtlığı da okuyucuya şöyle sunulmaktadır:

“Zavallı Senegalli, bir türlü söyleyemediği ‘J’ leri değiştirerek: ‘Susu! Susu!’ diye ne kadar bağırsa hatta belindeki kayışla vursa nafile...” (Z, s.40).

“Gözyaşı” hikâyesinde düşmandan kaçma mücadelesi sırasında, çaresiz bir annenin şefkati ve merhameti ile gerçekler arasında sıkışması şöyle anlatılmaktadır:

“(…) İkisini olsun kurtarmak için birini feda etmek, hafiflemek lazımdır. Hangisini? Ayşe, yanında diz kapaklarına kadar çamurlara bata çıka yürümeye çalışan Ali’nin minimini elini bırakmak istemiyor. Boynuna dolanan mecalsiz kolları da çözmeye cesareti yoktur. Kucağındaki ıslak, hareketsiz, sessiz bohça ona zaten cansız gibi görünüyor(…) Ayşe hâlâ yükünü atmaya razı olamıyor.” (G, s.44).

“Keklik” hikâyesinde Hacı Ağa’nın daveti ile keklik avına giden kahraman, avda dişi keklığın tuzağına düşüp gelen erkek kekliklerin vurulmasına üzülmemekte ve merhamet duygusu sebebiyle daha fazla kazın ölmesini istemediğinden dolayı içinden dişi keklığın susmasını dilemektedir.

“Böyle bir ikinci erkek kuş geldi, bir üçüncü, bir dördüncü... Toprağı eşeleyerek, kanlar içinde, tüyleri dağıla dağıla uğrunda can verenlere dişi kayıtsızdı. Hatta sesi, bu zulümden zevk alıyor gibi gittikçe naz ve cilve kesiliyordu. İçimden susmasını istiyordum fakat Hacı Ağa ile uşaklarına karşı merhametli, muhabbetli, muhallebici, İstanbul çocuğu görünmekten utanıyor, vuruyordum.” (Kek, s.49).

“Köpek” hikâyesinde Osman’ın köpeğini çok sevdiğinden ona karşı derin bir şefkat duygusu beslemesi şöyle anlatılmaktadır:

“Böyle düşündüğü için köpeğini büsbütün seviyor, onu yabancı ülkelerde tek başına bırakmaktan ürküyordu. ‘Ölüverirsem ne olacak?’ diye hatırandan fena fikirler geçirirken kendisinden fazla ona yanıyordu.” (Köp, s.57).

“Kaçak” hikâyesinde soğuk bir kış günü firar eden askerin yaya kaldıktan sonra kendinden geçmesi ve tam o sırada yakındaki köylülerin ona şefkat ve merhamet duygusuyla yardım etmesi anlatılır.

“Bir genç kız, elinde mum, eğilmiş yüzüme acıyarak bakıyor ve bilmediğim dilden bir şeyler söylüyor: ‘Der arme! Der arme!’ (...) Bilmediğim hâlde ne dediğini artık anlıyordum ‘Zavallı! Zavallı!’” (K, s.73).

“Hülle” hikâyesinde kendisini nikâhına aldıktan hemen sonra boşamasını rica eden kadına merhamet eden kahramanın hüllenin gerçekleşmesine izin vermesi anlatılır.

“Aklımdan bir saniyede neler, ne tereddütler, ne fikirler, ne acayip düşünceler geçti... Fakat sonunda kadının masum yüzüne bakınca derin bir rikkatle bu istediğini de yaptım.” (H, s.87).

Refik Halid Karay'ın hikâyelerinde şefkat ve merhamet değeri; hasta kimselere, düşkünlere, ihtiyacı olanlara, yakınlarla, kimsesizlere, hayvanlara gösterilen şefkat ve merhamet ile ortaya konmuştur. Ayrıca anne şefkatinin değeri de çeşitli durumlar ve olaylarla işlenmiştir.

4.1.7.14. Vefa Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Hiçbir inanç ayırımına girmeden insanlara karşı maddi ve manevi borçlarını ödemek, sıkıntılı anlarında dost ve yakınlarının, tanıdıklarının imdadına yetişip onların ihtiyaçlarını karşılamak vefanın anlam dairesi içindedir.” (Hökelekli, s.230). Vefa duygusu, aralarına zaman ve mekân girmiş insanların birbirinden kopmamasını sağlayan hissiyatın karşılığıdır. Her birey, vefa duygusu taşımalı ve bu duygunun verdiği güçle vefalı oluşunu, karşısındakine kıymet verdiğini her daim hissettirmelidir.

Toplumların birbirine tutunmasını sağlayan temel dinamikler arasında vefa duygusunun da yeri vardır. Vefakâr bir insan davranışı gören kişi, hissettiği güzel duyguların etkisiyle sosyal öğrenme yaşar. Tanık olunan bu vefakâr davranışların tatbiki de insanlar arasındaki huzur ortamını perçinleyecektir. Refik Halid Karay'ın hikâyelerinde vefa değerinin dağılımı tablo 4.39'da gösterildiği gibidir.

Tablo 4. 39. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Vefa Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Vefa			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	30	Yara	13
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	-
Koca Öküz	-	Antikacı	-
Vehbi Efendi'nin Şüphesi	-	Testi	-
Sarı Bal	-	Fener	-
Şaka	-	Zincir	-
Küs Ömer	-	Gözyaşı	-
Boz Eşek	107	Keklik	-
Yatır	-	Akrep	-
Komşu Namusu	-	Köpek	-
Yıldı Bir	-	Lavrens	-
Hakkı Sükût	144	Çıban	-
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	-
Cer Hocası	161, 173	Güneş	-
Garip Bir Hediye	-	Hülle	-
Bir Taarruz	-	İstanbul	-
Ayşe'nin Talihi	-	Dişçi	-
Garaz	-		

“Yatık Emine” hikâyesinde Dal Sabri, Emine’nin Gürcü Server ile yaklaşması sebebiyle cezalandırılması gerektiğini düşünür ve onu döver. Emine’nin vefa duygusuna sığınarak daha önce dostluk gördüğü arzuhâlcinin yanına gidişi şöyle anlatılır:

“Sızıltısız, sessiz dayağı yedikten sonra Emine’yi bıraktılar, doğru arzuhâlcie gitti; onu kendisine candan bir ahbab sayıyor, o günkü dostluğunu unutamıyordu.” (YE, s.30).

Boz Eşek hikâyesinde kendilerini manevi yönden borçlu hisseden köylüler, eşeğe karşılıksız olarak bakmaktadırlar. Yolcunun imdadına yetişmeleri, son isteğini yerine getirme duygusuyla eşeğin sorumluluğunu almaları şöyle anlatılmaktadır:

“Hüsmen Hoca’nın ve iyi beslenmesi icap eden eşeğin boğazına orada, katığın ve arpanın pahalı olduğu kazada hayli masraf edilmişti. Meclis kuran köylüler bunu: ‘Mübarek yere bağlı, bakmak borcumuz!’ diye çok görmediler.” (BE, s.107).

“Hakkı Sükût” hikâyesinde fabrikadaki genç işçilerden Fotika, hastalanmasına mukabil işe gelemediği günlerde Hasip Efendi tarafından unutulmamıştır. Hasip Efendi’nin vefakâr oluşu şu cümlelerle ifade edilmiştir:

“Hasip Efendi; teminat veriyor, para gönderiyor fakat onun her hafta biraz daha fenalaştığını, biraz daha mezara yaklaştığını haber alarak fabrika sahiplerine küfürler ediyordu. İşte bu sabah yine ninesi gelmiş, onunla dertleşmişti. Hasip, doktor getirilmesini söylemiş, ‘Parasını ben veririm, ilaçlarını da yaptırım!’ demişti.” (HS, s.144).

“Cer Hocası” hikâyesinde Asım’ın aynı şehirde yaşadığı hemşehrilerini ara sıra da olsa ziyaret eden, vefalı bir insan olduğundan şöyle bahsedilmektedir:

“Kaleme girerken iki ayda bir uğrayıp hatırlarını aldığı bu adamların ne ile yaşadıklarını hiç merak etmemişti yalnız her zaman paraya muhtaç olduklarını biliyordu.” (CH, s.161).

Asım, hastalanmasının ardından uzunca bir süre köyde kalsa da arkadaşlarını mutlaka düşünen vefalı bir insandır, buna karşın arkadaşlarının onu aramamasına vefa göstermemelerine de şaşırıldığı ifade şu şekildedir:

“Vezirhanı’ndaki arkadaşlarını düşündü, bir daha kendisini aramaya gelmediklerine şaşıtı.” (CH, s.173).

“Yara” hikâyesinde evine sığınan ve yarası iyileştirilen bedevinin üç sene sonra aynı yere gelmesi ve söz verdiği gibi atının doğurduğu tayı hediye olarak çiftliğe bırakması vefa örneğidir.

“Siz o tayı görmeliydiniz... Ha, evet söylemeyi unuttum: Vakadan üç sene sonra, ben çiftlikte yokken bir bedevi gelip bir tay bırakmış, ‘Paşaya vaat etmişim, kendisi bilir!’ demiş, gitmiş.” (Ya, s.13).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde vefa değeri, eski arkadaşları ve tanıdıkları zaman içerisinde ihmal etmeme, yapılan bir yardımı unutmama, bir vasiyeti yerine getirmede ölünün ardından vefalı bir duruş sergileme gibi durumların işlendiği olaylar ile okuyucuya iletilmiştir.

4.1.7.15. Yardımseverlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Kendi gücünü ve imkânlarını birinin gücü için kullanma, muavenet” (TDK, 2005, s.2135) olarak tanımlanan yardım sözcüğü ve “hayırseverlik” (TDK, 2005, s.867) olarak tanımlanan yardımseverlik değeri, toplumların beraberce ve huzur içinde yaşamaları için elzem olan insani değerlerdendir. Varlıklar arası yardımlaşmanın yaygın olması, huzurlu bir sosyal çevrenin de göstergesi olacaktır. İnsani ilişkilerin temelinde güzel duyguların yer alması için yardımseverlik, küçük yaşlardan itibaren insanlara kazandırılması ve her geçen gün, artması için beslenmesi gereken bir değerdir. Yardımseverlik değerinin küçük yaşlardan itibaren belleklerde yer bulması çeşitli yaşam tecrübelerine, eğitim öğretim faaliyetlerine ve okunan eserlerin içerdiği değer zenginliğine bağlı olacaktır. Refik Halid Karay, hikâyelerinde yardımseverlik değerinin işlenme sıklığı tablo 4.40’da gösterildiği gibidir.

Tablo 4. 40. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Yardımseverlik Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Yardımseverlik			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	13, 16, 23, 24	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	-
Koca Öküz	-	Antikacı	20
Vehbi Efendi'nin Şüphesi	-	Testi	30
Sarı Bal	-	Fener	36
Şaka	-	Zincir	-
Küs Ömer	-	Gözyaşı	-
Boz Eşek	102	Keklik	-
Yatır	-	Akrep	-
Komşu Namusu	-	Köpek	-
Yıldı Bir	135, 138	Lavrens	-
Hakkı Sükût	143, 144, 146	Çıban	67
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	74
Cer Hocası	167, 168	Güneş	-
Garip Bir Hediye	176	Hülle	86
Bir Taarruz	184	İstanbul	-
Ayşe'nin Talihi	185	Dişçi	-
Garaz	-		

“Yatık Emine” hikâyesinde hapishaneye yerleştirilen Emine, çıkan sürtüşmeden sonra hapishaneden de kovulmuş ve sokakta kalmıştır. Emine’ye yardım eli bir ihtiyardan gelir. Bu yardımın anlatıldığı cümleler şu şekildedir:

“Emine sokak ortasında kaldı. Nerede yatıracaklardı? Nihayet kalem odacılarından bir ihtiyar, evinde alıkoymaya razı oldu.” (YE, s.13).

Odacının evinde misafir olan Emine, evin hanımı tarafından tartaklanınca Emine’ye yardım eli uzatılır. Emine’ye yapılan yardım şu cümleyle anlatılmaktadır:

“Bereket Hükûmet konağı uzak değildi; haber aldılar, gelip Emine’yi kaldırdılar.” (YE, s.16).

Aynı hikâyede sokakta kalan Emine, yardım bulamayınca dilekçe yazdırmaya çalışır ancak kimse ona yardım etmek istemez. En son insafli bir arzuhâlcı, yardım eder. Arzuhâlcinin yardımsever tutumu şu cümlelerde işlenmektedir:

“Üç kuruş pul parası, on para kâğıt, bir çeyrek de yazma hakkı, hadi çıkar, ben sana okunaklı bir arzuhâl yazıvereyim.’ dedi.” (YE, s.23).

Emine, elindeki az miktarda parayı hizmeti karşılığı arzuhâlcıye vermek ister ancak arzuhâlcı parayı almak istemez, yardımsever bir insandır. Bu olay şöyle anlatılmıştır:

“Sonra tuttu, uzun bir dilekçe yazdı, Emine kalan parayı vermek istiyordu; öteki almıyordu; ‘Sende kalsın, kebab ye!’ diyordu.” (YE, s.24).

“Boz Eşek” hikâyesinde kasaba yolunda yatan esrarengiz adama yardım etmek için halk yola düşer. Halkın bu yola düşüşü şu cümlelerle ifade edilmektedir:

“İrmaktan su taşıyan çocuklar, dağ yolunda ihtiyar bir adamın yattığını haber verdiler: Bir boz eşek de, başıboş, aralarda dolaşıyordu. Hüsmen hoca: ‘Varıp bakalım.’ dedi.” (BE, s.102).

“Yılda Bir” hikâyesinde senede bir kez geçtikleri yolda dinlenen çingenelerden biri, çuvaları taşımaları için dayıya yardım eder. Bu bir yardımseverlik örneğidir.

“‘Elif’ dedi, ‘Dayının çuvallarını eşeğe sırtla da değirmene götürüver.’” (YB, s.135).

Yine aynı hikâyede bir sonraki yıl dayıya Elif yerine Keziban Nine yardım etmektedir. Yardımı anlatan şu cümle, yardımseverlik değerine vurgu yapmaktadır:

“Keziban Nine, çuvalları eşeğe sırtla da değirmene çek götürüver.” (YB, s.138).

“Hakkı Sükût” hikâyesinde fabrika işçisi Fotika çok hastadır. Hasip Efendi,’nin Fotika’ya yardım ettiği, onu korumaya çalıştığı cümleler yardımseverlik değerine örnektir.

“Fotika rahatsızdı, Fotika sararıyor, eriyordu; Fotika ölecekti. O zaman uykularını harap eden düşüncelerle karar vermiş, onu kozahaneden alarak daha kolay, daha temiz havalı bir işe, iplikhaneye koymuştu.” (HS, s.143).

Aynı hikâyede Hasip Efendi’nin maddi durumlarının yetersiz oluşu ve Fotika’yı sevmesi nedeniyle Fotika’nın sağlığına kavuşması için ona yardım ettiğini anlatan şu cümleler yardımseverlik değerine işaret etmektedir:

“Hasip, doktor getirilmesini söylemiş, ‘Parasını ben veririm, ilâçlarını da yaptırırım!’ demişti.” (HS, s.144).

Hakkı Sükût hikâyesinin ilerleyen bölümlerinde Fotika ölmüştür. Hasip Efendi’nin yardımsever davrandığı için vicdanının rahat olduğunu ifade eden cümleler şöyledir:

“Gene amele kâtibi Hasip Efendi söze başladı: ‘Ben, elimden geleni yaptım.’ dedi. Doktor getirdim, ilâçlarını verdim; nafakalarını yolladım.” (HS, s.146).

“Cer Hocası” hikâyesinde Anadolu’ya yol alan Asım ve arkadaşlarını yardımsever bir vapur kaptanı ücretsiz taşır. bu iyiliği anlatan şu cümleler yardımseverliği örnekler:

“İzmit’ten bindikleri bir körfez vapuru onları parasız Karamürsel’e bıraktı, tekrar yolculuk başladı.” (CH, s.167).

Cer Hocası Asım, gittiği kasabada hastalanır ve kasabalı ona kalacak yer vererek yardımcı olur. Kasabalının yaptığı bu yardımlar şu şekilde anlatılmaktadır:

“Asım; yatağa düşecek kadar hastalandı, tesadüf ettikleri bir köyde kalmaya, imamın evinde bir köşede dinlenmeye mecbur oldu. Arkadaşları köylüye bâr olmamak için veda edip çekildiler. Asım çok hasta idi, ateş içinde yanıyor, gözlerini açamıyor, harareten ölüyordu, kemikleri içinde sızılar duyuyordu, alt katta, ahırla mutfağın arasında ocağı ateşsiz, toprak döşeli bir oda vardı, yere bir çul attılar ve ona: ‘İşte yat!’ dediler.” (CH, s.168).

“Garip Bir Hediye” hikâyesinde Feridun, aslında kaçakçılık yapan bir Yahudi’ye yardım ederek onu yaralanmaktan kurtarmıştır. Refik Halid Karay, bu yardımı şu cümlelerle anlatmıştır:

“Yolculardan kıyafetsiz bir ihtiyar Yahudi, güvertede dünyadan habersiz, hırs ve heyecan içinde eşyalarını istif etmekle meşgul iken vincin altına girmiş ve tam o sırada, demir kancadan kurtulan bir iri denk olanca ağırlığıyla herifin başına inerken o, emsalsiz bir çeviklikle hemen fırlamış, kucaklayınca Yahudi’yi ölümden kurtarmıştı.” (GBH, s.176).

“Bir Taarruz” hikâyesinde, Hayrullah Efendi kendisini gasp eden hırsızı takip edip hırsızın ailesinin durumunu öğrenmiş ve onlara yardım etmek için erzak göndermiştir. Bu erzak gönderme tamamen karşılıksız yapılmıştır, şu cümlelerden de anlaşılacağı üzere Hayrullah Efendi, yardımsever biridir:

“Hayrullah Efendi, ertesi gün bir kayık erzak hazırlattı ve onun evine gönderdi.” (BT, s.184).

“Ayşe’nin Talihi” hikâyesindeki şu cümlelerde başkalarının evini temizlemeye giden annesine kendi evlerindeki işler için yardım eden Ayşe’nin yaptıkları görülmektedir:

“Anası, antikacıların evini ovmak için gittikten sonra yalnız kalan Ayşe, bahçedeki çukrıklı kuyudan çektiği suyu sabahtan beri ocağın üstünde duran kazana döktü ve patis entarisinin eteklerini kuşağına sıkıştırıp çömeldi, sepetteki çamaşırları çitilemeye başladı.” (AT, s.185).

“Antikacı” hikâyesinde ibrik satın almak isteyen bir Fransız’ın, antikacıya birlikte gitmek için arkadaşından yardım istemesi şu cümlelerle anlatılmaktadır:

“Halep’e bu şeyhin şöhretini işiterek koşmuş, bir gece evvel kermeste tanıştığımız sırada, bana, ertesi gün beraber aramaklığımızı teklif etmişti. İçki ahbablığı bu ya, ‘Peki!’ demiştim.” (A, s.20).

“Testi” hikâyesinde testiden ağzına dökmek suretiyle su içen bir genç, testiden çıkan bir eşek arısı tarafından boğazından sokulmuştur. Çaresiz gence etrafındaki yardımseverlerin yardım edişi, onu hastaneye yetiştirmeye çalışmaları şöyle anlatılır:

“‘Nefes alamıyor!’ dediler. Evet, nefes alamıyordu; boğulacaktı, boğulmak üzere idi. Şöföre: ‘Çabuk! Çabuk!’ diye bağırdık.” (T, s.30).

Aynı hikâyede hastanın yanındakiler onu kurtarmak için yardım etmeye çalışmaktadırlar. Hiçbir çıkar gözetmeksizin yapılan bu yardım şöyle anlatılmaktadır:

“Yanındakiler kravatını, gömleğinin düğmelerini çözmüşlerdi, göğsü sık sık kabarıp iniyordu. Yani bütün bir boğulma manzarası...” (T, s.30).

“Fener” hikâyesinde fenerinin ışığı söndüğü için telaşlanan Ebu Ali’ye karakoldakiler yardımcı olur, fenerin tekrar yanmasını sağlarlar. Yapılan yardım şöyle anlatılmaktadır:

“Ebu Ali’nin fenerini elime aldım, evirdim, çevirdim baktım pili kaymış. Çekmecenin içinde, kendisine göstermeden, bir kâğıtla sıkıştırdım; yandı.” (F, s.36).

“Çıban” hikâyesinde Halep çıbanı çıkaran hastaya halk yardım etmek için seferber olur. Bu seferberlik, hiçbir karşılık gözetmeksizin yapıldığından olayı anlatan şu cümleler yardımseverliğe örnektir:

“İlk iş hurmalıklar altına rahat bir döşek kurmak oldu. Beni içine yatırdılar ve hizmetime üç Sudanlı köle ayırdılar.” (Ç, s.67).

“Kaçak” hikâyesinde karla mücadele ederek ilerlemeye çalışan askeri, evlerine alıp ısınmasını sağlayan yardımsever insanlardan şu şekilde bahsedilmektedir:

“Noel Bayramı’na rast gelen o gece beni kapının önünde karlara gömülü bulmuşlar, içeriye almışlardı. Yedirdiler, yatırdılar; doydum, dinlendim.” (K, s.74).

“Hülle” hikâyesinde yirmi yaşındaki turist gencin, kendisini bir günlüğüne nikâhına almasını isteyen kıza yardım edişi anlatılmaktadır.

“‘Büyük bir insaniyet etmiş olacaksınız. Redderseniz ölümden başka çare kalmayacak!’ Benim yerimde ve yaşımda siz olsanız bu gözleri dolu dolu, yüzü kıpkırmızı, göğsü kabarıp inen, dertli veya deli, genç kadını o hâlde bırakır, gider miydiniz?” (H, s.86).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde yardımseverlik değeri; parası, evi yahut işi olmayanlara; hastalara, yaşlılara yardımcı olma; yalnız ve çaresiz kimselerin bu sıkıntılarını paylaşarak onlara yardımcı olma; yolda kalanlara el uzatma gibi durumlarla işlenmiştir.

4.1.8. Geleneksellik

4.1.8.1. Ağırbaşlılık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Ağırbaşlı kimseler için “Davranışları ölçülü, olgun (kimse), vakur, ciddi, hoppa karşıtı” (TDK, 2005, s.32) tanımı yapılmaktadır. Ağırbaşlı kimseler, halim insanlar olmakla birlikte nerede nasıl davranacağını bilen insanlar olma özelliği taşırlar. Ağırbaşlılık özelliğine sahip insanlardan bu sebeple çocukça davranışlar göstermeleri beklenmez.

Ağırbaşlılık, Türk örf âdetlerine göre yaşayan insanlarda aranan bir özelliktir. Kritik zamanın etkisiyle yaşanan değer yitimi, ağırbaşlılık gibi insani değerlerin önemini de gitgide artırmaktadır. Ağırbaşlılık, bir kişilik özelliği olduğu gibi zaman içerisinde doğru eğitimle belirli bir ölçüye kadar da edinilebilir. Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde ağırbaşlılık değerinin işlenme sıklığı tablo 4.41’de verilmiştir.

Tablo 4. 41. Refik Halid Karay’ın Hikâyelerinde Ağırbaşlılık Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Ağırbaşlılık			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	-	Yara	11
Şeftali Bahçeleri	42, 43	Eskici	-
Koca Öküz	-	Antıkacı	-
Vehbi Efendi’nin Şüphesi	59	Testi	-
Sarı Bal	-	Fener	-
Şaka	83	Zincir	41
Küs Ömer	91, 94, 95	Gözyaşı	-
Boz Eşek	-	Keklik	-
Yatır	118	Akrep	-
Komşu Namusu	-	Köpek	-
Yıldı Bir	-	Lavrens	-
Hakkı Sükût	-	Çıban	-
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	-
Cer Hocası	169	Güneş	-
Garip Bir Hediye	-	Hülle	85
Bir Taarruz	-	İstanbul	-
Ayşe’nin Talihi	-	Dişçi	-
Garaz	-		

“Şeftali Bahçeleri” hikâyesindeki şu cümlelerde görülmektedir ki; Agâh Bey, iş arkadaşlarının ağırbaşlı davranmamasına, işlerine sarılmamalarına ve ciddiyetsizliklerine sinirlenmektedir çünkü kendisi ağırbaşlı biridir:

“Agâh Bey öfkeleni. Zevk, safa bu adamları bir deniz gibi, gırtlaklarına kadar sarmıştı, içinde müsterih, sakin bir balık hayatı geçiriyorlar, dün ile meşgul olmuyorlardı.” (ŞB, s.42).

Aynı hikâyede Agâh Bey’in etrafındaki insanlara oranla daha ağırbaşlı oluşu bu sebeple de şeftali bahçelerine götürülememesi şu cümlelerle anlatılmaktadır:

“Aradan iki ay geçtiği hâlde, hâlâ şeftali bahçelerinin akşamcılığına onu götürmemişlerdi. Kafasına zevk, eğlence düşüncesi sokamıyorlardı.” (ŞB, 43).

“Vehbi Efendi’nin Şüphesi” hikâyesinde Vehbi Efendi’nin arkadaşları gibi taşkın hareketlerde bulunmayan evinden işine giden ve işinden de evine dönen ağırbaşlı bir adam olduğu şu cümlelerle anlatılmaktadır:

“Cuma ile bayram günleri ya balık avı için Karasu kenarına inen yahut da buz gibi kaynaklarda karpuz çatlatmak üzere kiraz yaylalarına çıkan arkadaşlarına katılmaz; pazar dönüşü bir sarı gaz boyamasına, bir cam bileziğe viranelere çekilen çingene kızlarına sataşmazdı. Akşam, kalemden çıkınca, doğruca Tabakhane semtindeki

evine gelir, erken yatar, erken kalkıp tekrar aynı yollardan dairesine dönerdi.”
(VEŞ, s.59).

“Şaka” hikâyesinde Servet Efendi'nin arkadaşlarının ağırbaşlı olduklarının yürüyüşlerinden dahi belli olduğu şu cümlelerle anlatılmaktadır:

“Birden Servet Efendi, yanında dimdik, ağır, vakur yürüyen şık arkadaşlarının koluna bir dirsek vurdu: ‘İşte benimki! Hele bak, ne şeker şey...’ dedi.” (Ş, s.83).

“Küs Ömer” hikâyesinde Zehra'nın büyüdüğünü düşünerek ağırbaşlı davranmaya çalışması ve hoppa davranışlardan kaçınması şöyle anlatılmaktadır:

“Artık çeşme başlarında bakraçları bir yana bırakarak komşu çocuklarıyla yayık yayık şakalaşmıyor, mezarlık arasında beştaş oynamıyor, gaz bezi yarı düşük, göğsü yarı açık çıplak ayaklarında takunyalar, leblebici önlerinde eğlenmiyordu.”
(KÖM, s.91).

Aynı hikâyede Ömer'in ağırbaşlı tutumu sebebiyle hoşlanmadığı davranışlara karşı tepki gösterdiği anlatılmaktadır:

“Karı meclisinde sert âdeta haşin durmak, gülmemek, eğlenir görünmemek âdet, edep sayılırken bir kere, fırıncı Rüstem, söyle nasılsa kahpenin birine fazla sokulmuş, söz veya göz mü atmıştı. Ömer derhâl elekçi kızlarının oynak zil sesleriyle çın çın öten odadan çıkmış ve bir daha ne öyle eğlencelere ayak atmış, ne de ağzına bir kadeh rakı koymuştu.” (KÖM, s.94).

Ömer'in düğün hazırlıkları ve eğlenceleri sürecinde ağırbaşlı olmasından ötürü, her türlü işin ve eğlencenin dışında kalmayı tercih ettiği şu şekilde ifade edilmiştir:

“Ömer, kendisinin de dâhil olması lazım gelen her külfeti, bir huysuzluk çıkarmaktan korkarak kaldırmış ‘Biz yaşımızı aldık!’ bahanesiyle gürültüsüzce işin içinden kendini sıyırmıştı.” (KÖM, s.95).

“Yatır” hikâyesinde Abdi Hoca'nın köylülerce tanınan ve sayılan bir kimse olduğu, bu sebeple ağırbaşlı duruşundan taviz vermemeye çalıştığı anlatılmaktadır.

“Manalı yapmaya çalıştığı bir tebessümle, vakarını bozmadan İlistir'in arkasını bir daha sıvadı: ‘Sen rahat ol, oğul.’” (Y, s.118).

“Cer Hocası” hikâyesinde hastalandığı köyde kalmak zorunda kalan Asım'ın ağırbaşlı biri olmasından dolayı ölçsüz hareketlerde bulunmadığı ve herkesle selamlaştığı şu ifadelerden anlaşılmaktadır:

“Yavaşça yürüyerek, selam vererek kahveye girdi, önüne gelen ilk iskemleye oturdu. Merhabalaştılar.” (CH, s.169).

“Yara” hikâyesinde omzundan kurşun yemiş ve yaralanmış olan bedevi, evde yapılan ameliyatta acı çekmesine rağmen ağırbaşlı olmasından dolayı sesini çıkarmamaktadır çünkü sesini çıkarması ayıp sayılacaktır. Bu olay şöyle anlatılmıştır:

“Yaralı ‘Of!’ bile demedi; sadece, omzunu, şöyle, bir sinek konmuş gibi oynatmıştı. Şeyh buna bile kızdı: ‘Ayıp!’ dedi. Genç taş kesildi.” (Ya, s.11).

“Zincir” hikâyesinde bir köpeğin üzerinden ölçsüz ve taşkın hareketlerin yol açtığı bir musibet ile karşılaşınca kazanılan ağırbaşlılık anlatılır. Tecrübe kazanmak, ağırbaşlı olabilmede önemli bir faktördür.

“Hatta daha sonraları, neferin yanında bağısız dolaşmaya koyuldu; ayakları dibinde zincirsiz ve uslu yürüyor, dünyaya filozof gözüyle, hiddetle değil, düşünceli bakıyordu. Bu gözler, anlamaya başladığı dünyayı artık tartıyordu.” (Z, s.41).

“Hülle” hikâyesinde bir gecelik nikâh için tanımadığı bir kadının evine davet edilen yolcu ve kadın birbirlerine karşı ölçülü davranmakta, ağırbaşlı bir tutum sergilemektedirler. Bu ölçülü davranışlar şu cümlelerde görülmektedir:

“Neden sonra ben kekeledim: ‘Rahatsız ettim... Emrederseniz artık gideyim.’ Kendimi beğendirmedişime hükmettiğim için böyle demiştim. Kadın al al oldu: ‘Estağfurullah, biz sizi rahatsız ettik. Ricam şu idi, söylemeye cesaret edemiyorum.’” (H, s.85).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde ağırbaşlılık değeri; genel olarak toplumda ayıp sayılan hareketleri yapmaktan çekinme gibi davranışlarla verilmiştir. Toplumca saygı duyulan kimseler ağırbaşlı tutumlar sergiler. İş hayatında aldıkları sorunluluklar gereği kahramanların ağırbaşlı davranıyor olduğu görülmektedir. Bir yaşam şekli olarak ağır başlılığı tercih eden karakterler de vardır. Karakterler ayrıca misafir oldukları yerlerde ağırbaşlı tutumlarıyla dikkat çekmektedir. Kültürümüz gereğince de ağırbaşlı olma her anlamda daha evla sayılmaktadır.

4.1.8.2. Aile Birliğine Önem Verme Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

İslam Ansiklopedisi (1989, s.196) aile kavramını “Akrabalık ilişkisi ile birbirlerine bağlanan fertlerin bir araya getirdiği topluluk” şeklinde tanımlanmıştır. Güngör’e göre

(2010, s.209) “Aile birliği temelinde barındırdığı fonksiyonlar sebebiyle etrafında birçok duygunun doğup gelişmesini sağlamış ve bunun sonucunda da herhangi bir ekonomik ve sosyal birlikten daha farklı oldukça da mühim bir karakter kazanmıştır.” “Ailenin, beslenme ve sağlıktan bilişsel gelişime, bireysel başarıdan duygusal desteğe kadar her konuda insanın refahını artırmadaki potansiyel gücü incelenmelidir.” (Kağıtçıbaşı, 2007, s.233).

İnsanın doğumundan ölümüne değin bir gruba ait olma ve duyguları ile bağlanma ihtiyacı vardır. Bu açıdan aile birliğinin kuvvetli olmasının insan psikolojisi üzerinde oldukça mühim bir rolü bulunur. İnsanın temel ihtiyaçlarının en büyükleri olarak değerlendirilen güven ve sevgi, aile birliğinin sağlam temellere oturmasıyla sağlanır. Dolayısıyla değerler eğitiminde aile birliğinin önemini kavratmak birçok duygunun temel eğitim birimi olan ailede filizlenmesini sağlayacaktır. Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde aile birliğine önem verme değerinin işlenme sıklığı tablo 4.42’de gösterilmiştir.

Tablo 4. 42. Refik Halid Karay’ın Hikâyelerinde Aile Birliğine Önem Verme Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Aile Birliğine Önem Verme			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	9	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	47	Eskici	-
Koca Öküz	-	Antıkacı	-
Vehbi Efendi’nin Şüphesi	-	Testi	-
Sarı Bal	76	Fener	-
Şaka	-	Zincir	-
Küs Ömer	-	Gözyaşı	44
Boz Eşek	-	Keklik	-
Yatır	-	Akrep	-
Komşu Namusu	125, 130	Köpek	-
Yıldı Bir	-	Lavrens	-
Hakkı Sükût	143	Çıban	-
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	-
Cer Hocası	-	Güneş	-
Garip Bir Hediye	-	Hülle	83, 88
Bir Taarruz	-	İstanbul	-
Ayşe’nin Talihi	-	Dişçi	-
Garaz	192		

“Yatık Emine” hikâyesinde Emine’nin sürüldüğü kasabada insanların önceliğinin aile kurmak olduğu ifade edilir. Aile birliğine kıymet verilir.

“Bol bol evlenmekten ve sık sık doğurmaktan başka ömürlerinin tadı, acısı yoktu.”
(YE, s.9).

“Şeftali Bahçeleri” hikâyesinde Ceza Reisi, Agâh’a evliliği önerirken Agâh Bey’in de aile kurmanın yalnızlıktan daha değerli olduğunu düşündüğünü belirten cümlelere yer verilir, aile birliği önemlidir.

“Eğlence meclislerinde bir kenara çekilip kahve fincanıyla yarı gizli rakı atıştıran Ceza Reisi, Agâh’ı zorluyor. ‘Seni evlendirelim oğlum, bu memlekette bekâr durulmaz!’ diyordu. Sahi, bu güç işti. İçin için eridiğini, zorluk çektiğini o da duyuyordu.” (ŞB, s.47).

“Sarı Bal” hikâyesinde Sarı Bal’ın o gece sürekli çocukların yanında yattığını ama normalde onlarla fazla ilgilenmediğini düşünen misafirler, o ailedeki anne ve çocuk ilişkisi üzerinde yorum yapmaktadırlar. Aile birliğini sağlamada ilgi önemlidir.

“Sarı Bal’ın bu gece analığı tutmuş, diye alay ediyorlardı.” (SB, s.76).

“Komşu Namusu” hikâyesinde Baki Efendi, ailesini bir arada tutabilmek için neler yaptığını şöyle anlatır çünkü aile birliğine önem veren bir kişidir:

“Şimdi aheste aheste ağlıyor, karısından ayrılmış gibi mazi sigasıyla bahsederek: ‘Ah, bilmezsiniz, ben ona ne iyi bakardım, onun için nasıl rahatımı feda ettim.’ diyordu; sonra anlatıyordu: Aldığım zaman on dört yaşında idi, on senedir beraber yaşıyorduk. Elbise, der yapardım; para, der verirdim; hizmetçi, aşçı, der tutardım; onun rahatı için aldığım aylığı hep sarf ederdim.” (KN, s.125).

Aynı hikâyede karısının kendisini aldattığından hemen hemen emin olan Baki Efendi çok değer verdiği aile birliğini dağıtmamak için bu gerçekten haberi yok gibi davranmayı yeğler. Bu tercihi şöyle anlatılmaktadır:

“Baki kızardı; rahatını feda etmemek, alıştığı rahattan, sakın gürültüsüz hayattan ayrılmamak için her şeye katlanmış bir adam vaziyetiyle, en açık bir hileye aldanmış göründü.” (KN, s.130).

“Hakkı Sükût” hikâyesinde Hasip Efendi, aile birliğine önem verdiği için evlenmeye karar vermiştir. Bu kararı, şu cümlelerden anlaşılmaktadır:

“Nihayet bir buçuk senedir neden beklediğini halledemeyerek evlenmeye karar vermişti.” (HS, s.143).

“Garaz” hikâyesinde Çerçi Halil, işlerini yoluna koymak için İstanbul’a gurbete çıkmıştır. Aile birliğine önem verdiği için dolayı da ailesini yanına aldırarak istemektedir. Bu isteğini, Nebile’ye yazdığı bir mektupta şöyle ifade etmiştir:

“Gönderdiği mektuplarda eski harflerle yazdığı için -Nebile ortaokulun son sınıfında olduğu hâlde bunları mahkeme kâtibine okuturdu- işlerinin bitmediğini, yeni işlere girdiğini bildiriyor, sonuncularında da artık oraya yerleşmek, yakında kendilerini aldırarak niyetinde olduğunu söylüyordu.” (Ga, s.192).

“Gözyaşı” hikâyesinde Ayşe, ailesinin birliğine önem verdiği için çocuklarından ayrılmamak için çaba sarf etmektedir. Bu çabası, şu cümlelerle ifade edilmektedir:

“Ayşe; yavrularına sarılarak ölmeyi, artık atın ve kendisinin kudretsizliğine bakarak fena bulmaktadır. İçindeki en dehşetli korku şimdi budur: Atından ayrılarak üç canlı yükü ile yayan kalmak.” (G, s.44).

“Hülle” hikâyesinde eski zamanlarda yirmili yaşlardaki gençlerin aile birliğine önem vermelerinden dolayı evlenmeyi düşündükleri şöyle ifade edilmiştir:

“O zamanlarda yirmi yaşındakilerin, şimdiki gibi ne tahsil, ne spor, belli başlı hiçbir ciddi meşguliyetleri yoktu; kaleme devam ederler, bıyıklarını büyütmeyi ve evlenmeyi düşünürlerdi.” (H, s.83).

Aynı hikâyede hüllenin gerçekleşme sebebi, hülleyi isteyen kadının aile birliğine önem vermesi ve ailesi için bunu yapmaya mecbur kalmasıdır. Bu olay, hikâyede şöyle açıklanır:

“Başımdan geçen vakaların esasında anlaşılacak bir ciheti yok: Sevdiği kocasının nasılsa talakı selase ile boşadığı bir kadın, din ahkâmı icabınca, nikâhı yenilemek için bir hülle yapmıştı (...)” (H, s.88).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde aile birliğine önem verme değeri; evlilik kurumuna verilen değer ile birçok hikâyede gösterilmiştir. Kahramanlar; ailelerinden uzak kalmak istememekte, aile birliğinin bozulmaması için çeşitli fedakârlıklar yapmaktadır. Ayrıca anne ve çocuk ilişkisinin kutsallığından, bu ilişkinin korunabilmesi için hem annenin hem çocuklarının yaptıklarından da bahsedilmektedir.

4.1.8.3. Alçak Gönüllülük Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Alçak gönüllülük, kendi başarı ve yeteneklerini değerlendirmede ölçülü olma, hatalarını, sınırlılıklarını ve eksikliklerini kabul etmedir.” (Hökelekli, 2013, s.281). Akay Ahmed’e göre (2015, s.84) alçak gönüllülük “Kendi değerini olduğundan aşağı gören, başkalarını küçük görmeyen, büyüklenmeyen (kimse), mütevazı kimseler için kullanılan sıfattır.” Alçak gönüllü olma, kişinin kendisini aşağılık görmesinden tamamen farklıdır. Kişinin kendi yeteneklerini bilmesi ancak bununla ilgili herhangi bir büyüklenmede bulunmaması hâli alçak gönüllülükle ilgilidir. Alçak gönüllü kimse, kendi değerinin farkındadır ancak bunu bir başkasının fark etmesine izin verir, kendi yetenekleriyle övünmekten uzak durur. Kişinin öz benliğinin farkında olması öz saygı gelişimini doğrudan etkilediğinden alçak gönüllü kimselerin öz saygısının yüksek olduğu kanaati yaygındır. Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde alçak gönüllülük değerinin işlenme sıklığı tablo 4.43’te verilmiştir.

Tablo 4. 43. Refik Halid Karay’ın Hikâyelerinde Alçak Gönüllülük Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Alçak Gönüllülük			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	27	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	49	Eskici	-
Koca Öküz	-	Antikacı	-
Vehbi Efendi’nin Şüphesi	-	Testi	31
Sarı Bal	-	Fener	-
Şaka	-	Zincir	-
Küs Ömer	-	Gözyaşı	-
Boz Eşek	-	Keklik	-
Yatır	116	Akrep	-
Komşu Namusu	-	Köpek	-
Yılda Bir	-	Lavrens	-
Hakkı Sükût	-	Çıban	65
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	-
Cer Hocası	164	Güneş	-
Garip Bir Hediye	-	Hülle	-
Bir Taarruz	-	İstanbul	91
Ayşe’nin Talihi	-	Dişçi	-
Garaz	193, 196		

“Yatık Emine” hikâyesinde Gürcü Server Emine için alışveriş yapar ve Emine’ye aldıklarını onun evine götürür. Teşekkürlere karşılık ise yaptıklarının ehemmiyetsiz olduğunu ifade ettiği şu karşılıklı konuşmada alçak gönüllülük gösterdiği görülmektedir:

“Paranı tüketmişsin sen. Neler var bunların içinde?” diye hem fazla masrafa taraftar olmadığını anlatıyor, hem de çok memnun olduğunu, meraktan çatladığını gösteriyordu. Server: ‘Kaç kuruşluk iş ki... Ye, kuşan!’ diye cevap veriyordu.” (YE, s.27).

“Şeftali Bahçeleri” hikâyesinde Agâh Efendi zamanla kalemdeki arkadaşlarına uymuş ve işleri boşlamıştır. Kendisinin ilk zamanlarda oldukça sıkı bir tutumda olmasını da yine kendini eleştirerek değerlendirir, mütevazı duruşuyla ve kurduğu şu cümlelerle arkadaşlarından bir nevi af diler:

“Şimdi geçen günlerdeki hizmet, imar ıslahat gibi fikirlerini hatırladıkça nargilesini güreterek gülümsüyor, arkadaşlarına kendini mazur göstermek için: ‘Toyluk, ne yaparsın?’ diyordu.” (ŞB, s.49).

“Yatır” hikâyesinde Hoca Abdi’nin gördüğü yoğun ilgiye ve saygıya karşılık mütevazı tavrı ile dikkat çekmektedir. Bu alçak gönüllü duruşu şu cümlelerde gözlemlenmektedir:

“İşte İlistir’in rast geldiği Abdi Hoca böyle yarı ermiş bir köylüydü. Hemen koşup elinden öptü, boynunu büküp durdu. Hoca bu hürmete mukabil teşbihsiz sol eliyle İlistir’in arkasını sıvadı, geçti.” (Y, s.116).

“Cer Hocası” hikâyesinde yüksek tahsilli Asım’ın eskiden beri tanıdığı hemşehrileriyle cerre çıkacak kadar çaresiz ve bunu dert etmeyecek kadar da alçak gönüllü olduğu görülmektedir.

“Birden söylemeye cesaret edemeyerek: ‘Ben ne yapacağım, sizensiz ne olacağım?’ diye sordu, sonra cevap alamayınca ‘Beraber gitsek, olmaz mı?’ diye ilave etti. Osman, imkân veremediği bu söze inanamıyor gibi öbürlerinin yüzüne bakıyor, anlamaya çalışıyordu.” (CH, s.164).

“Garaz” hikâyesinde Refik Halid Karay alçak gönüllü olmanın daha evla bir davranış olduğunu Nebile’nin kibirli hareketlerini eleştirerek göstermiştir. Bu düşüncesini de şu cümlelerde açıkça ifade etmiştir:

“Şehirli görünmek tutkusu, kasaba kızının İstanbul’dan aldığı ilk kötü huy oldu ve birkaç hafta geçince babasıyla anasının yeni hayata kendisi gibi uyamayacaklarını, daima kaba, geri, taşralı kalacaklarını anlayınca hırçınlaştı.” (Ga, s.193).

Aynı hikâyede memleketlerine dönmek üzere trene binen Çerçi Halil ve karısı, her ne kadar İstanbul'da kısa süreli zenginliği yakalamış olsalar da alçak gönüllü davranmış yolculuklarını koridorlarda yapmışlardır. Bu durum, şöyle anlatılmaktadır:

“Tren dolu idi; bulabildikleri tek yeri Nebile'ye veren ana baba seyahatini koridorda, heybeler, bavullar, torbalar üzerinde yaptı.” (Ga, s.196).

“Testi” hikâyesinde testiden ağzına su dökerken eşek arısı tarafından öldürülen gencin ardından hikâyenin kahramanı insanlığa dair alçak gönüllülük içeren bir çıkarımda bulunur.

“Emin olunuz, bütün bildiğimiz hayvanların içinde en ihtiyatsız ve en ibret almazı insandır.” (T, s.31).

“Çıban” hikâyesinde geçirdiği hastalığı yani çıkardığı çıbanı betimleyen kahraman, yaptığı tasviri değerlendirirken şöyle alçak gönüllü bir duruş sergiler:

“Halep çıbanının böylesi, öyle bir güzelin yüzünde seher vakti göğündeki Çoban Yıldızı kadar yıkanmış, taze, kokulu bir ışıkla parlamıyor, bütün vücuda bir körpelik, cinsi cazibe ve cinsi rayiha serpmiyor mu? Her ne ise, bir asker bu kadar şiir yapabilir.” (Ç, s.65).

“İstanbul” hikâyesinde memleketlerinden uzak düşen bir kadın ve bir erkek sohbet ederken kadın, sürgünde olmasını alçak gönüllü bir eda ile değerlendirir.

“Birbirlerine sordular: ‘Nerelisiniz?’ İki de İstanbullu çıktı. Fakat kadın şaşar görünerek: ‘Haydi’ dedi, ‘Ben, bu Allah’ın cehennemine düştüm, günahımı çekiyorum, siz ne arıyorsunuz?’” (İ, s.91).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde alçak gönüllülük değeri işlenirken kahramanlar; yaptıklarına karşılık övgü dolu sözlere gösterilen mütevazı tepkiler göstermiş, öz eleştiri yapabilen kişilerin tavırlarını sergilemiş ve daha iyi şartlara sahip olmuş olmalarına rağmen nereden geldiklerini unutmamışlardır.

4.1.8.4. Hayâ Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Hayâ “Utanma duygusu, utanç, utanma, sıkılma” (TDK, 2005, s.863) şeklinde tanımlanır.

İnsan, hayatın içinde birçok durumdan dolayı hayâ duygusuna kapılabilir. İnsan, hatasız bir varlık olmadığından mütevellit nedamet duyduğu birçok davranışının altında ezilmesi de muhtemeldir. Önemli olan, nedamet duyulan davranışın sonucunda; insanın karakterindeki hayâ değerinin ortaya çıkabilmesi, kişinin kendisini utanmış hissedebilmesi ve kötülükleri onarma yolunda adımlar atmasıdır. Hayâ duygusu, yapılan kötü bir davranışın sonucundan utanma yahut iyi bir davranışın yapılmamasından duyulan ızdıraptan kaynaklanabilir.

Seyyar'a göre (2015, s.234) de hayâ "Nefsin çirkin davranışlarından kalbin rahatsız olup ızdırabından dolayı onları terk etmesi veya kötü bir işin yapılması yahut iyi bir işin terk edilmesinden dolayı insanın yüzünü kızartan sıkıntıdır."

Refik Halid Karay'ın hikâyelerinde işlenen hayâ değerinin işlenme sıklığı tablo 4.44'teki gibidir:

Tablo 4. 44. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Hayâ Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Hayâ			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	7, 10	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	-
Koca Öküz	-	Antikacı	-
Vehbi Efendi'nin Şüphesi	61, 63	Testi	-
Sarı Bal	-	Fener	-
Şaka	-	Zincir	-
Küs Ömer	91, 94, 96	Gözyaşı	-
Boz Eşek	-	Keklik	49
Yatır	-	Akrep	-
Komşu Namusu	130	Köpek	-
Yıldı Bir	-	Lavrens	-
Hakkı Sükût	143	Çıban	-
Kuvvete Karşı	157	Kaçak	-
Cer Hocası	162, 168, 170	Güneş	-
Garip Bir Hediye	175	Hülle	84, 85, 87
Bir Taarruz	184	İstanbul	-
Ayşe'nin Talihi	187	Dişçi	96, 97
Garaz	194		

"Yatık Emine" hikâyesinde Emine'nin gönderildiği kasabaya gelen resmi evrakın Jandarma Teğmeni Sabri'yi mahcup etmesi şöyle anlatılır:

"Mülazım; daha yeni mektepten çıkmış, pembe, sarışın, tüy gibi ince, güzel endamlı bir delikanlıydı. Mektepte adı Dal Sabri idi. Bunu okuyunca garip bir utangaçlıkla hafifçe kızardı; daha bu cinsten bir işe ilk rast geliyordu." (YE, s.7).

Emine, kasabaya geldikten hemen sonra jandarmanın karşısına çıkacaktır ancak şu cümlelerde anlatılan utangaç tavrı ile dikkat çekmektedir:

“İçeri, arkasında rengi atmış siyah bol çarşaf, yazma peçesi inik, elleri pelerininin altında saklı ufak tefek, mahcup ve korkak bir kadın girdi; hemen oracıkta, eşğin yanında durdu.” (YE, s.10).

Dal Sabri, Emine'nin Gürcü Server ile yakın olduğunu duyunca buna sinirlenir ve Emine'yi döver. Emine, arzuhâlcıye sığınır ve derdini anlatır. Arzuhâlcı ise çevredekilerden utandığı ve rezil olmaktan korktuğu için Emine'yi dükkânından atar. Arzuhâlcinin çevreden utandığı için gösterdiği bu tepki şöyle anlatılmıştır:

“Arzuhâlcı birden kızdı; ikindiden çıkanlardan üç dört kişi durmuş, yazihanenin camekânından bunları seyrediyordu. Maskara olacaktı, bu ne belalı kariydı, yerinden fırladı, onun böyle ani delilikleri vardı. Emine'yi yakaladı, kapının önüne götürdü omuzlarından tuttu, sonra bacağına olanca kuvvetiyle kaldırıp nişanlayarak ta arkasına bir tekme vurdu.” (YE, s.31).

“Vehbi Efendi'nin Şüphesi” hikâyesinde komşu kızı Hanife'nin Vehbi Efendi'ye karşı yaptığı cüretkâr hareketler hayâ sahibi olan Vehbi Efendi'nin utanmasına sebep olmaktadır. Vehbi Efendi'nin karşı karşıya kaldığı zor durum ve utanışı şöyle anlatılır:

“Hanife; o kadar ileri varıyor, görülmekten, bakılmaktan keyiflendiğini anlatan öyle cüretli işaretler yapıyordu ki, Vehbi Efendi sersemleşiyor, pencereden uzaklaşıyordu. Artık öksürükler, cumbadan seslenişler, cama taş atmalar bile başlamıştı. Vehbi Efendi, doluya tutulmuş bir adam gibi rahat nefes alamayarak, ne yapacağını bilemeyerek, kurtulmaya çare bulamayarak, ortada şaşkın, ürkek bekliyordu.” (VEŞ, s.61).

Aynı hikâyede Vehbi Efendi, nefsine hâkim olamamış, Hanife'nin evi ile kendi evi arasındaki kapıyı söküp kızın evinin tarafına geçmiştir ancak birden kendine gelerek rezil olabileceğini düşünüp hayâ duygusunun sayesinde yanlışından dönmüştür. Bu olay şöyle anlatılmaktadır:

“Sonrası tehlikeli idi, ömrünün o pürüzsüz, engelsiz yürüyüşü arasında bu ne yaman bir set, davalar, dedikodularla donanmış salkım saçak ne çirkin bir kepezelik olurdu. Evet, bu bir kepezelikti ki kasabanın aylarca sermayesi olacak, aylarca kahvelerde, kırlarda bunun lakırdısı edilecekti.” (VEŞ, s.63).

“Küs Ömer” hikâyesinde Zehra, hamamda çevresindeki kadınların onu izlemesinden ötürü hayâ duygusuna kapılmıştır. Onun bu utanışı şu cümlelerle ifade edilmiştir:

“Zehra, hicabından kıpkırmızı kesilip ne yapacağını şaşırırken kadın, istifini hiç bozmadan, hayâ etmeden bu örtüsüz vücudu bir iyi seyretmiş, sonra yandaki kadına dönüp ‘Kâfur gibi, dökme beyaz’ demişti.” (KÖM, s.91).

Aynı hikâyede Küskün Ömer’in tabiatı anlatılırken ne kadar utangaç biri olduğundan şöyle bahsedilmektedir:

“Yüzüne fazla bakılsa taşkın, coşkun bir kan tenini kızartır, yürüyüşü bozulurdu.” (KÖM, s.94).

Zehra, kazlarının dişileri ağırlıkları altında ezişine bakarak kendisiyle dişi kazlarının arasında empati kuruyor ve bu durumdan az da olsa hayâ ediyordur. Bu düşüncelere kapıldığı bölüm şöyle anlatılmaktadır:

“Lakin bazen, kış sonuna doğru, pehlivan kazın yıkanişlar, haykırışlar, şakalar arasında birdenbire doğrulup hükümdarca bir eda ile dişilerin sırtlarına binişi, enselerinden yakalayıp ağırlığı, zoru altında onları iki kat edişi vardı ki Zehra, eskiden hayal meyal anladığı bu zorbalığın, vücudu Ömer’in ağırlığıyla ezildiği bu vakitte manasını ne iyi biliyor, sırtında ürpermeler duyarak nasıl helecanla, kızara kızara seyircisi oluyordu.” (KÖM, s.96).

“Komşu Namusu” hikâyesinde eşinden komşularının da gözlemleri sonucu şüphelenmiş olan Baki Efendi, bu hususun üstüne sünger çekmeye hazırlanırken hayâ etmektedir. Baki Efendi’nin kızarıışı, arada kalışı şu şekilde anlatılmaktadır:

“Baki kızardı, rahatını feda etmemek, alıştığı rahattan, sakın gürültüsüz hayattan ayrılmamak için her şeye katlanmış bir adam vaziyetiyle, en açık bir hileye aldanmış göründü (...)” (KN, s.130).

“Hakkı Sükût” hikâyesinde Hasip Efendi’nin kendisine teşekkür edilmesinin ardından hayâ etmesi şu cümlelerle anlatılmaktadır:

“Hasip Efendi; bu teşekkür, kabul nazarı karşısında anlayamadığı bir sebeple kızarmış, utanmış ertesi gün Fotika’nın yanından geçerken onun koluyla kendisine süründüğünü fark edince sevinçli bir gece geçirmişti.” (HS, s.143).

“Kuvvete Karşı” hikâyesinde zorba Amerikan askerlerinden kaçan Suphi, onlara karşı koymaya cesaret edememesinden dolayı hayâ etmektedir. Suphi’nin bu hisleri hikâyede şu cümlelerle anlatılmıştır:

“Suphi; kapı perdelerinin yanından mahcup duruyor, çarçabuk soyunan, daha geniş ağlamak için yatağa girmeğe hazırlanan kadına bakıyordu.” (KK, s.157).

“Cer Hocası” hikâyesinde çaresiz kalan Asım’ın tanıdıklarının yanına sığınırken hayâ edişi şu cümlelerle anlatılmaktadır:

“(…) belki öbürleri onu gene her zamanki gibi biraz sonra gidecek zannediyorlardı. Kendilerinde böyle bir zannın vücudunu düşününce kıpkırmızı oldu; gene kaçmak, ayrılmak arzu etti (…)” (CH, s.162).

Aynı hikâyede Asım’ın köyün imamının kovmasından sonra bu durumdan ötürü hayâ edişi ile intiharı arzu edişi şöyle anlatılır:

“Asım, eğer başını kaldıramayacak kadar hasta olmasaydı, bu gece muhakkak intihar ederdi, muhakkak bu azaba nihayet verirdi.” (CH, s.168).

Asım’ın yerleştiği köyde kadınların dönemin şartları gereği erkeklere karşı nasıl hayâ duygusuna kapıldıkları şöyle anlatılır:

“Bir çeşme başında beli peştamallı; başı siyah bir örtü ile tamamıyla kapalı üç dört kadın şekli duruyor, erkekler geçerken bunlar arkalarını dönüyor, kafalarını birbirine yaklaşıtıyordu, kocaman çıplak bacakları ta diz kapaklarına yakın, meydanda kalıyordu.” (CH, s.170).

“Garip Bir Hediye” hikâyesinde Feridun’un Yahudi’nin hediye ettiği fildişi fırçanın değerini ayıp olacağından korktuğu için sormaya utanması anlatılmaktadır.

“Velev ki fildişi saplı, nakışlı, işlemeli olsun, bir tıraş fırçasının kıymeti ne olabilirdi? Bunu sormaktan utanıyordu.” (GBH, s.175).

“Bir Taarruz” hikâyesinde kendisinden para çalan hırsızın evine Hayrullah Efendi’nin erzak yollamasının ardından hırsızın nasıl hayâ duygusuna kapıldığı şöyle anlatılır:

“O sırada kocası geldi, ‘Kim gönderdi?’ diye sordu, biz söylemedik fakat anlamış olacak ki, ısrar etmedi, başını öte yana çevirdi, pek iyi göremedik ama galiba ağlıyordu!” (BT, s.184).

“Ayşe’nin Talihi” hikâyesinde kapıdaki erkek misafirden utanan Ayşe, kapıyı açar ve utangaç olduğundan hemen mutfağa kaçıverir. Bu olay şöyle anlatılmıştır:

“Avcı, yağmura tutulduğundan, yoluna devam etse sırsıklam olacağından kapıyı açmasını söyledi; Ayşe, ipi çekti, mutfağa kaçtı.” (AT, s.187).

Aynı hikâyede eve gelen davetsiz misafirin soruları Ayşe’yi utandırmaktadır. Ayşe’nin utangaçlığı şu cümlelerle işlenmiştir:

“Kız sen, burada yalnız korkmuyor musun? O, belki yalnız değildir diye bir tecrübe ediyordu; Ayşe cevap vermeden, vahşi bir utanç içinde kaçtı, Ali Bey arkasından atıldı.” (AT, s.187).

“Garaz” hikâyesinde Nebile’nin ailesi ile görünmekten nasıl utanıyor olduğundan şöyle bahsedilir:

“Onlarla beraber bulunmaktan, insan içine çıkmaktan utanmaya başladı.” (Ga, s.194).

“Keklik” hikâyesinde Zülfü Ağa ile avlanmaya giden kahraman; o insanlara karşı, olduğundan daha merhametli görünmekten utanmaktadır. Bu hissiyatı şu şekilde anlatılmıştır:

“İçimden susmasını istiyordum fakat Hacı Ağa ile uşaklarına karşı merhametli, muhabbetli, muhallebici, İstanbul çocuğu görünmekten utanıyor, vuruyordum.” (Kek, s.49).

“Hülle” hikâyesinde yanına gelen yaşlı kadının niyetini farklı anlayan kahramanın söyledikleri yaşlı kadını utandırır. Yaşlı kadının hayâ duygusuna kapılması şöyle işlenmektedir:

“‘Yolcuyum’ dedim, ‘Fazla masrafa gelemem.’ Kadın kıpkırmızı kesildi: ‘O nasıl laf beyim?’ dedi, ‘Siz niçin masraf edecekmişsiniz?’” (H, s.84).

Aynı hikâyede hülle yapılan kadın ile misafirin arasında geçen konuşmada kadının hayâ duygusuna kapıldığı şu ifadelerde görülmektedir:

“‘Rahatsız ettim... Emrederseniz artık gideyim.’ Kendimi beğendirmedığıme hükmettiğim için böyle demiştim. Kadın al al oldu: ‘Estağfurullah, biz sizi rahatsız ettik. Ricam şu idi, söylemeye cesaret edemiyorum...’” (H, s.85).

Hikâyenin devamında nikâhın ardından kadının nasıl hayâ duygusuna kapıldığına şu cümlelerde değinilmektedir:

“Merasim böyle bitince nikâhlım, başındaki örtüyü utanarak, usulca kaldırdı; zira artık helalimdi.” (H, s.87).

Tanımadığı bir kadınla sırf ona yardım etmek için hülle yapan kişi, yıllar sonra bile bir gecelik hanımından bahsederken hayâ duygusuyla konuşmaktadır.

“Aradan, bakınız, kırk sene geçtiği hâlde ben bu nikâhın hükmüne inanmaktayım ve onun içindir ki bir gecelik eşimden hakiki zevcem imiş gibi biraz sıkılarak ve mahremiyetine girmeyerek bahsediyorum.” (H, s.87).

Birbirini hiç tanımayan bir gecelik karı kocanın birbirlerinden utanmakta olduğu şu ibarelerle anlatılmıştır:

“Ben ne yapacağımı bilmeyerek ayakta bekliyordum. Zevcem kapalı bir gecelik elbisesiyle, saçları arkasında toplanmış, utana sıkıla yanıma geldi.” (H, s.87).

“Dişçi” hikâyesinde “Dişçi” lakaplı kişinin savaş sonunda bedevilerle karşılaşmasını anlattığı bölümde içerisinde buldukları duygu durumundan bahsederken utanmalarına da şu şekilde değinilmiştir:

“Açlık, mecalsizlik, yenilmiş olmaktan utanıyor; yolda silah kullanmadan ölmekten korkuyorduk.” (D, s.96).

Aynı hikâyede bedevilerle karşılaşan Türk çetecileri savaş sonunda nasıl hayâ içinde olduklarını yaşadıkları bir olayı anlatırken şöyle ifade ederler:

“Nemizi alacaklardı? Paramız yoktu, silahımız yoktu, mataramız, kemerimiz bile yoktu. Nasıl karşı koyabilirdik? Ben yaralı idim, arkadaşlar hasta idiler. Kanımız kurumuş, soluğumuz tükenmişti. Dizlerimiz dermansızlıktan titriyor, yüreğimiz ayıbımızdan eriyordu.” (D, s.97).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde hayâ değeri; edebiyle yaşayan kişilerin zor bir durumda kaldıklarında yüzlerinin kızarması, utangaç tavırlara bürünmeleri, diğer insanların ne düşüneceğinden imtina eden kişilerin hissiyatları, yaptıkları kötülüklerin sonucunda ortaya çıkan durumdan hoşnut olmamaları gibi durumlarla verilmiştir.

4.1.8.5. İffetli Olma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Hökelekli (2013, s.93), iffet kavramını “Cinsel dürtülerini kontrol etmek, namuslu olmak, nezih ve temiz olmak, saf ve lekesiz olmak, ılımlı ve alçak gönüllü olmak” şeklinde tanımlamıştır. Yaman’a göre (2014, s.9) de kalp, dil, el ve belin muhafazasına dayanan iffet kavramı tüm insanlar için geçerlidir. Diğer insani değerler gibi iffet de hayatın her alanında kötü sözlerden, huylardan, alışkanlıklardan insanın kendisini uzak tutması prensibine dayanır.

İffetli olmak, bugün toplumda yaygın olarak namus kavramıyla eşleştirilmektedir ve bu değere sahip kişilerin nefsin insana yaptırdığı hareketlerden uzak durması beklenir. İffetsizlik, toplumlarca hem kınanmakta hem de çeşitli huzursuzlukların yaşanmasında rol oynamaktadır. Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde iffetli olma değerinin işlenme sıklığı tablo 4.45’te verilmiştir.

Tablo 4. 45. Refik Halid Karay’ın Hikâyelerinde İffetli Olma Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: İffetli Olma			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	12, 20, 21, 25, 26, 33	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	-
Koca Öküz	-	Antikacı	-
Vehbi Efendi’nin Şüphesi	61, 67	Testi	-
Sarı Bal	-	Fener	-
Şaka	82	Zincir	-
Küs Ömer	-	Gözyaşı	42
Boz Eşek	-	Keklik	-
Yatır	-	Akrep	-
Komşu Namusu	122, 124, 128	Köpek	-
Yıldı Bir	-	Lavrens	-
Hakkı Sükût	-	Çıban	-
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	-
Cer Hocası	-	Güneş	-
Garip Bir Hediye	-	Hülle	88
Bir Taarruz	183	İstanbul	-
Ayşe’nin Talihi	188	Dişçi	-
Garaz	-		

“Yatık Emine” hikâyesinde Emine’nin gönderildiği kasabanın yerlisi, bu davetsiz misafirlikten hiç hoşlanmamıştır. İffetli bir kasaba olduklarını düşünen halk, Emine’nin gelişine de tepki göstermektedir. Bu tepki şöyle dile getirilmektedir:

“Hele hükümetin ettiğine bak, kötü karıları gönderecek bizim memleketi mi bulmuşlar?” diye söyleniyorlardı. Bu intihap, izzetinefislerini yaralamıştı.” (YE, s.12).

Aynı hikâyede hastanede çalışmaya başlayan Emine, bir gün hastanede yorgunluktan sızmışken Sabri'ye yakalanır. İffetli bir kadın gibi davranan Emine, yüzünü Sabri'den gizlemeye çalışır. Onun bu davranışları hikâyede şöyle anlatılmaktadır:

“Gözleri şaşkınlıkla, korkaklıkla doluydu, kendisini çarşafı zannederek elini hemen peçesine attı fakat hatırlayarak tülbindin ucunu çekti, ağzının üstüne kapattı (...)” (YE, s.20).

Emine, hastanedeki işinden Kaymakam'ın hastane memuruna verdiği emir ile kovulur. Kaymakam, işin daha iffetli bir insana verilmesini emreder. Kaymakam tarafından kurulan, işin kasabadaki namuslu birine verilmesinin uygun olduğunu belirten cümleler şu şekildedir:

“‘Hani’ dedi, ‘Ankara’dan gelme bir kadın vardı; jandarma dairesi ona bir ev bulmuş, artık hastanede kalması caiz değil, elin aşüftesini biz mi besleyeceğiz; onu gönderin de yerine namus ehli bir başkasını kullanın!’” (YE, s.21).

Sabri, iffete önem verdiği için için Emine'den hoşlansa dahi ona yaklaşmamaktadır. Sabri'nin iffete verdiği önem sebebiyle Emine'ye yaklaşmaması şu cümlelerle işlenmiştir:

“Sabri, âdeta hoşlandığı Emine'ye için için kızgındı; gözlerini unutamıyordu fakat o kadar seviyesi düşük, adi bir kadındı ki, elini sürebilmesine imkân yoktu; işte bu imkânsızlık, onu böyle hain ve hasetçi ediyordu.” (YE, s.25).

Server, Emine'nin yanına oturur. Emine, zaten halk tarafından dışlandığı için bu hareketin iffetsizlik yaftasını perçinleyeceğini düşündüğünden Server ile görünmek istemez. Emine'nin iffetinin daha fazla kirlenmemesi için önlem almaya çalıştığı olaylar şöyle anlatılmaktadır:

“Hiç pervasız gelip setin üstüne, Emine'nin yanına oturdu. O; çok şehirler görmüş, sergüzeştler geçirmiş, yiğit bir adamdı, bu memlekette zevksizlikten bunalmıştı, kaçıp başka bir tarafa gidecekti ama askerliği mani oluyordu. Emine dedi ki: ‘Bizi görürler, laf olur.’” (YE, s.26).

Bazı nüfuzlu kişiler, Kaymakam'a çıkarak Emine'nin kasabada kalmasını istemediklerini belirtirler. Emine'yi istememe sebepleri ise iffetli insanlar olmalarıdır. Kaymakam'a giderek bu düşüncelerini anlatırlar. Kasabalıların iffetlerini koruma çabası şu cümlelerle iletilmeye çalışılmıştır:

“Burası namuslu bir kasabaydı, o karı açlıktan geberir fakat kimseden yardım görmezdi; günahı, başka bir yere def etmek için bir defa vilayete yazılsa muvafık olurdu.” (YE, s.33).

“Vehbi Efendi’nin Şüphesi” hikâyesinde komşu kızı Hanife, Vehbi Efendi’yi hareketleri ile rahatsız etmektedir. Vehbi Efendi, kendi hâlinde ve namuslu bir adam olduğundan bu hareketlerden hoşlanmaz. Vehbi Efendi’nin iffetli bir adam olması sebebiyle Hanife’nin tacizlerine karşı kendini korumaya çalışması şu cümlelerle anlatılmaktadır:

“Kıza cesaret verecek bir harekette bulunmuyordu. Hatta bazen, bölmeyi vurup da komşu kadına: ‘Ayıptır yahu, kızına bak; bu ne aşüftelik!’ demek arzularını duyuyordu (...)” (VEŞ, s.61).

Aynı hikâyede Vehbi Efendi’nin uğradığı iftiradan kurtulmak için iffetli biri olduğunu sürekli dile getirdiği ancak kimsenin ona inanmadığı ifadeler şu şekildedir:

“Kadı, müdür, imam; hep birlik olup Vehbi Efendinin antlarına, yeminlerine, gözyaşlarına, ‘Ben namuslu adamım!’ iddialarına aldırmayarak nikâhın kıyılmasında, pürüzün ancak bu yolda temizlenmesine inat ediyorlardı.” (VEŞ, s.67).

“Şaka” hikâyesinde Nedim Bey, halkın iffetine çok düşkün olmasından ötürü yanına yardımcı bulamayışından şu ifadelerle yakınmaktadır:

“(…) Nedim Bey ‘Geç öyle bir evi, yanıma hizmetçi bulamıyorum. Ne mutaassıp şey bunlar, hep kendi aralarında...’ diye arkadaşına iştirak ediyor (...)” (Ş, s.82).

“Komşu Namusu” hikâyesinde Osman ve Şakir Efendi, komşuları Baki Efendi’nin karısının iffetsiz olduğunu düşünür ve kendilerini namuslu kişiler saydıklarından bu durumun onların da başlarına gelmemesi için şöyle dua ederler:

“Birbirlerine bakiştılar, her ikisinin gözlerinde de çok ihtiraslı bir istek vardı; bunun farkına varan Şakir Efendi, ahlaklı bir zat tavrıyla söylendi: ‘Allah muhafaza etsin. Çok güç şey!’” (KN, s.122).

Aynı hikâyede iffet kavramının ciddi bir mesele olduğundan şu ifadelerle bahsedilir:

“Biliyor musun Baki, sana bu akşam ciddi bir şeyden bahsedeceğiz... Şakir Efendi ilave etti: ‘Bir namus meselesinden...’” (KN, s.124).

Baki Efendi, karısının iffetsizliğinden hemen hemen emin olduğundan bunu affedemeyecektir. İffet, aile birliğinin korunması için gereklidir. İffetine leke sürüldüğünü düşünen Baki Efendi, şu cümlelerle karısını boşayacağını ifade eder:

“Artık şüphe yoktu, karısı kötölemiş, Şakir Efendi’nin asıl fikrince komşu namusu heder edilmişti. Şimdi de, komşuluk hakkına bu işe karışmış olmaktan memnundu.

‘Nasıl, gördün mü?’

‘Evet’

‘Ne yapacaksın?’

‘Boşayacağım!’” (KN, s.128).

“Bir Taarruz” hikâyesinde Hayrullah Efendi’nin cüzdanından daha yüklü miktarda para alabileceken küçük bir miktar alan adamın, mecburiyetten hırsızlık yapan namuslu bir adam olduğundan bahsedilir.

“(…) fıstığın dibinde tabanca uzatıp gırtlığına yapışan ve sonra yedi yüz liranın içinden beş lirasını alarak kaçan mütearrız bir hırsız değil, namuslu bir aç adamdı. Kim bilir ne vicdan azaplarından, ne nefis mücadelelerinden ve kaç günün açlığından sonra, her teşebbüsü, her müracaatı deneyip ümitsiz, eli böğründe kalıp bu taarruza karar vermişti.” (BT, s.183).

“Ayşe’nin Talihi” hikâyesinde Ayşe’nin annesini tanıyan ve yağmurda ıslanan avcıya acıyıp onu eve alan Ayşe, adamın ona dokunmasından korkmuştur zira iffetli bir kızdır. Ayşe’nin bu hâli şu cümlelerle aktarılmıştır:

“Vücudunda yabancı bir elin sıcak temasını duyunca korkarak bağırdı, öbür köşeye kaçtı.” (AT, s.188).

“Gözyaşı” hikâyesinde Dul Ayşe, üç çocuğu ile düşmandan kaçmaktadır çünkü düşman iffetlerine de leke sürecektir. İffetin her şey demek olduğu bir dönemde Ayşe, çocuklarını alıp kaçmaktan başka çare bulamamıştır. Bu olay, şöyle aktarılmıştır:

“Balkan Harbi kopunca, hududa çok yakın olan köyde, bir akşamüstü şu korku yayılmış: Düşman geliyor! Bu gelen, o zamanki düşman din ve ırz düşmanıdır da... Müslüman erkeği süngüleyecek ve Müslüman kadını kirletecek. Bütün köy halkı mal, mülk ne varsa bırakıp kaçmaya karar veriyor; bir anda at, öküz, araba, firar için ne vasıta varsa hepsi hazır oluyor.” (G, s.42).

“Hülle” hikâyesinde yolcu hülle yaptığı kadını, kadının isteği ile nikâhın hemen ardından boşadıktan sonra kadının saçını örtmesi iffetli olduğunun göstergesidir. Bu olay şöyle anlatılmaktadır:

“Biraz sonra, dadısının uzattığı başörtüsü ile tekrar saçlarını sarmış, ağır ağır odadan çıkıyordu. Zira artık ‘namahremim’ olmuştu!” (H, s.88).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde iffetli olma değeri; iffetine sahip çıkarak hayatını sürdüren kahramanların, kötülüklerden uzak sakin bir yaşam sürdüren köylü veya kasabalı kişilerin hayatlarından kesitler ve olaylar anlatılarak işlenmiştir. Toplum tarafından namussuz olarak nitelendirilen kişilerin yaşadıkları güçlükler de ibretlik hikâyeler oluşturmuştur.

4.1.8.6. Kanaatkârlık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

“Azla yetinme durumu, kanıklık, yetingenlik” (TDK, 2005, s.1057) demek olan kanaatkârlık, insanın sahip olduklarıyla mutlu olabilmesi için önemli bir değerdir. Hökelekli’ye göre (2013, s.269) kanaatkârlık “Yeme, içme, barınma konusunda bileğin emeği ve alın teri ile kazanılana razı olmak, başkasının malına ve kazancına göz dikmemek” demektir.

Kişinin huzurlu ve mutlu bir yaşam sürebilmesi ve diğer insanlar ile bir varlık yarışına girmemesi, kötü duyguların onu ele geçirmesine mani olabilmesi için kanaatkâr olması gerekmektedir. İdeal insan, başkasının malına göz dikmek yerine, sahip olduklarıyla yetinebilen ve alın teriyle kazandığına razı olabilen kimsedir. Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde kanaatkârlık değerinin işlenme sıklığı tablo 4.46’da gösterilmiştir.

Tablo 4. 46. Refik Halid Karay’ın Hikâyelerinde Kanaatkârlık Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Kanaatkârlık			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	13, 17, 21	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	-
Koca Öküz	-	Antikacı	-
Vehbi Efendi’nin Şüphesi	59	Testi	-
Sarı Bal	-	Fener	32
Şaka	82	Zincir	41
Küs Ömer	-	Gözyaşı	-
Boz Eşek	-	Keklik	-
Yatır	-	Akrep	-
Komşu Namusu	-	Köpek	55, 57
Yılda Bir	132, 137	Lavrens	-
Hakkı Sükût	-	Çıban	-
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	-
Cer Hocası	161	Güneş	-
Garip Bir Hediye	-	Hülle	-
Bir Taarruz	182	İstanbul	-
Ayşe’nin Talihi	-	Dişçi	-
Garaz	196, 197		

“Yatık Emine” hikâyesinde barınma ve yemek ihtiyacını karşılansın diye hapishaneye yerleştirilen Emine, kanaatkâr kişiliği sayesinde orada mutlu olmayı başarmıştır. Bu tutumu şöyle anlatılmaktadır:

“Emine oradan memnundu; dostunu baltalayan bir Yörük karısıyla komşusunun sandığından beşibiryerdelere aşırı bir Muhacir kadını arasında külfetsiz, zahmetsiz yaşıyor, başını dinliyor, yorgunluğunu alıyordu.” (YE, s.13).

Emine, birçok sıkıntıya katlanan, azla yetinebilen bir karakter olduğundan kanaatkâr bir insandır. Her şeye rıza gösteriyor oluşu şu cümleyle anlatılmıştır:

“İşte bunun için böyle her zora katlanıp ne yapılsa sızılıtsız rıza gösterdiğinden dolayı Emine’ye ‘Yatık Emine’ derlerdi.” (YE, s.17).

Emine, bir süre sonra yerleştirildiği hastaneden de kovulunca çok üzülür. Belki lüks yaşamıyordu ancak mevcut şartlarla yetinmekten de memnundur. Emine’nin kanaatkâr bakış açısı, şu cümlelerle okuyucuya iletilmiştir:

“Emine’ye bu kararı bildirdikleri zaman yine, âdeti üzere, hiç itiraz etmedi. Fakat yüreği sızlamıştı. Ömründe bu kadar, hiçbir yerde rahat görmemişti, vücudu yerlerde sürüklenmeden, hırpalanmadan Allah rızkını veriyordu.” (YE, s.21).

“Vehbi Efendi’nin Şüphesi” hikâyesinde Vehbi, tekdüze bir hayat yaşamaktadır ancak kanaatkâr olduğu için bu tekdüzelikten oldukça memnundur. Vehbi Efendi’nin kanaatkâr tutumu, şu cümleler ile ifade edilmiştir:

“Ömrünün günlerini böyle, daire ile evinin arasında, değişiksiz, pürüzsüz bir makara gibi sağlamak, tüketmek onu memnun ediyordu.” (VEŞ, s.59).

“Şaka” hikâyesinde yaşadıkları bölgenin mutaassıplığından şikâyet eden Nedim Bey’e karşılık Şakir Efendi, kanaatkâr yapısıyla şikâyetsizce bu hayata sabreder. İki karakter arasında karşılaştırma yapılan cümleler şu şekildedir:

“Elinde gümüş bastonu, arkasında bal renkli pardösüsü, pembe kravatında zümrüt iğnesiyle kendini iyi giyinmiş bir adam, bir şık farz eden Nedim Bey ‘Geç öyle bir evi, yanıma hizmetçi bulamıyorum... Ne mutaassıp şey bunlar, hep kendi aralarında...’ diye arkadaşına iştirak ediyor, bu hayata otuz senedir tahammül ede ede artık alışmış görünen Tüccar Şakir Efendi mintanlı, kocaman gümüş köstekli, cılız uçarı bir yerli söze karışmayarak yalnız gülümsüyordu.” (Ş, s.82).

“Yılda Bir” hikâyesinde Bekir, yılda bir kere değirmenin civarından geçen çingeneler dışında eğlenemeyen yalnız bir adamdır. Değirmende çalıştığından az insan görmekte ama buna katlanmakta ve kanaatkâr bir kişilik sergilemektedir. Değirmenci Bekir’in içinde bulunduğu durum şu ifadelerle anlatılmaktadır:

“Senelerden beri onların muhtacıydı, senelerden beri bu uzak çukur değirmenine tane getiren kocakarılarından başka kimseyi görmüyor; Teselya’nın bir köyünde bıraktığı karısının hülyası, hatırasıyla biraz ahmaklaşmış, bilmem neyi bekliyordu.” (YB, s.132).

Değirmenci Bekir, Elif’in gitmesinin ardından gelecek bir seneye sabretmeye hazırdır. Değirmendeki yaşamına kanaat etmektedir. Bekir’in kanaatkâr tutumu ile yalnızlık çektiği değirmende günlerini geçirmesi şöyle anlatılmaktadır:

“Bu ilk geceyi, değirmenci derin bir uyku içinde geçirdi; müteselliydi, mesuttu, sakin bir tevekkül içinde onu, daima sıkılmayarak, şikâyet etmeyerek bekliyordu.” (YB, s.137).

“Cer Hocası” hikâyesinde Asım hemşehrilerinin yanına gitmiştir. Daha lüks bir hayata alışmış olan Asım, Vezirhanı’ndaki şartları beğenmese dahi gidecek yeri olmadığından kanaatkâr davranıp orada kalmıştır. Asım’ın bu durumu şöyle anlatılmaktadır:

“Asım uzun bir müddet nefsiyle didiği hatta gördüğü bu sefalet, bu hayat kendisini korkuttu; bir şey söylemeden, geldiğinden daha hasta, ümitsiz savuşmayı düşündü. Nihayet uykuya, bir mindere o kadar muhtaç olduğunu anladı ki, dışarıda bunu da bulamayacağını hatırlayarak hikâyesini anlattı, onlarla hayatını birleştirmeye gelmiş gibi değil, hemşehrileri olduğu için derdini döker gibi göründü (...)” (CH, s.161).

“Bir Taarruz” hikâyesinde Hayrullah Efendi’nin yolunu kesen gaspçı cüzdanındaki paraların en küçüğünü almıştır. Bu muhtaç adam, her ne kadar hırsızlık yapmak zorunda kalsa da aza kanaat eden biridir. Hırsızın çok ihtiyacı olduğu için hırsızlık yapmak zorunda kalışı şu cümlelerle ifade edilmiştir:

“Eli bir müddet, kâğıtların üzerinde örümcek gibi korkunç, kararsız, şaşkın düşüncesiz dolaştı, parmaklar büküldü, tereddüt eder gibi durdu, sonra yalnız bir tanesini, bir beş liralığı çekti, cüzdanı kapadı ve geri, sahibine, Hayrullah Efendi’ye uzattı.” (BT, s.182).

“Garaz” hikâyesinde Nebile’nin İstanbul’daki görkemli yaşantısından koparak kasabaya dönmek zorunda kalışı ile ailesine kin tutması işlenmektedir. Nebile’nin anne ve babası ise kanaatkâr kişilikleri ile kaybettikleri paraya üzülmez, tek üzüntüleri kızlarının mutsuzluğudur. Ailenin içinde bulunduğu bu zor durum şöyle anlatılmaktadır:

“Asıl çöken Nebile idi ve ana baba için asıl kaybedilen ne servet, ne ümit idi; taze kızlarıydı.” (Ga, s.196).

Aynı hikâyede İstanbul’a gitmeden önce Nebile’nin de kanaatkâr bir yapıda olduğu görülür ancak İstanbul’a gidişi karakterinde birtakım değişiklikler yaratmıştır. Nebile karakteri, İstanbul’a gidişinden önceki kanaatkârlığı ve İstanbul’dan dönüşü sonrasındaki kindarlığı ile karşılaştırılmalı bir biçimde şöyle işlenir:

“Küçük kasabasında, mavi gözlü mahkeme kâtibine gönlünü kaptırarak yerine getirilmesi kolay birtakım basit isteklerle memnun yaşarken ve daima böyle yaşayacak iken İstanbul debdebesini tanıtan, sonra hepsini elinden alan bu babaya düşman kesilmişti.” (Ga, s.197).

“Fener” hikâyesinde Ebu Ali; kırk yedi yaşına kadar yaşadığı uzak köyden ayrılıp da herhangi bir yeri görme hatta kasabaya inme arzusuna kapılmamış, yaşam şartlarına razı olmuş, kanaatkâr bir kişidir. Ebu Ali’nin ilk kez kasabaya gelişi şöyle anlatılır:

“Beni Hamra aşiretinden Ebu Ali, o gün, ömründe ilk defa olarak, kırk yedi yaşında, bir kasaba yüzü görmüştü; Rakka’ya gelmişti.” (F, s.32).

“Zincir” hikâyesinde sürekli huzursuzluk çıkaran köpek Juju, bir süre sonra elindeki imkânlarla yaşamaya alışır ve artık huzursuzluk çıkarmaz. Kanaatkâr bir tutum sergiler. Juju’daki değişim, şu şekilde anlatılmaktadır:

“Hava almaya çıkardıkları zaman, artık hürriyet eskisi kadar ona cazibeli görünmüyordu; zinciri tahammül edilmez bir yük gelmiyordu.” (Z, s.41).

“Köpek” hikâyesinde Osman’ın işlediği bir suç yüzünden ülkesinden uzakta kalması ve çektiği sıkıntılar anlatılmaktadır. Osman’ın bu denli sıkıntılı bir hayat yaşamasına rağmen elindeki imkânlarla huzuru yaratma çabası kanaatkâr olduğunu göstermektedir. Bu kanaatkârlık şu cümlelerde işlenmiştir:

“Bereket ki, sıcak iklimli memleketlerde, Akdeniz kıyılarında dolaşıyordu. Bütün geçtiği yerler deniz kokuyordu ve ona bu koku besleyici geliyordu.” (Köp, s.55).

Aynı hikâyede Osman, zor şartlar altında ayakta kalmaya çalışırken hayaller kurmaktadır. Kanaatkâr bir kişilik olan Osman’ın hayalleri de küçüktür. Bu kanaatkâr karakterin hayalleri şu şekilde anlatılmıştır:

“Çok defa aç, daima yurtsuz ve yolcu, böyle iki yıl geçti. Osman’ın bütün kurduğu hülya bir kulübesi olmak ve akşam dönünce köpeğini kapısının önünde bekler bulmaktı.” (Köp, s.57).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde kanaatkârlık değeri, karakterlerin mevcut hayat şartlarına kanaat etmesi ve daha fazlasına sahip olma şansları varken azla yetinmeleri gibi durumlar içerisinde işlenmiştir.

4.1.8.7. Komşuluğa Değer Verme Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

İnsanın sosyal bir varlık olduğunu ve bu sosyalliğin diğer bireylerle bir arada yaşama zarureti doğurduğunu ifade eden Yaman (2014, s.141) komşuluk ilişkilerinin doğal bir eğitim kurumu işleyişiyle çocuklara birçok değeri kazandırdığını ifade etmektedir. Gerçekten de komşuluk ilişkileri; yardımlaşma, dayanışma, güven, saygı, sevgi, iletişime açık olma gibi birçok değerın uygulama alanı gibidir. Bu sebeple komşuluğa değer verilmeli, günümüz toplumunda yok olmaya yüz tutmuş komşuluk ilişkileri canlandırılmalıdır. Nitekim ‘Ev alma, komşu al.’ atasözümüz de geçmişten bugüne

değın toplum olarak komşuluğa verdiğimiz değeri örnelemektedir. Çocuklara küçük yaşlardan itibaren kimi zaman akrabalarından da yakın olabilen komşuların değeri öğretilmelidir. Refik Halid Karay'ın hikâyelerinde komşuluğa değer verme değerinin işlenme sıklığı tablo 4.47'deki gibidir.

Tablo 4. 47. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Komşuluğa Değer Verme Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Komşuluğa Değer Verme			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	13	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	14
Koca Öküz	-	Antikacı	-
Vehbi Efendi'nin Şüphesi	60	Testi	-
Sarı Bal	-	Fener	-
Şaka	-	Zincir	-
Küs Ömer	-	Gözyaşı	-
Boz Eşek	-	Keklik	-
Yatır	-	Akrep	-
Komşu Namusu	128	Köpek	-
Yılda Bir	-	Lavrens	-
Hakkı Sükût	-	Çıban	-
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	-
Cer Hocası	-	Güneş	-
Garip Bir Hediye	-	Hülle	-
Bir Taarruz	-	İstanbul	-
Ayşe'nin Talihi	-	Dişçi	-
Garaz	194		

“Yatık Emine” hikâyesinde Emine'yi evine alan odacı ve karısı meraklı komşularını da memnuniyetle misafir etmekte, kimseyi geri çevirmemektedir zira komşuluk bunu gerektirir. Bu tavır hikâyedeki şu cümleler ile anlatılmıştır:

“Kasaba kadınları, bunu haber alınca kafile kafile yollara düzölüp seyre, odacının evine geliyorlardı.” (YE, s.13).

“Vehbi Efendi'nin Şüphesi” hikâyesinde Vehbi Efendi ve annesinin oturduğu dairenin bitişiğinde yaşayanlara dair malumat sahibidir, o zamanlarda komşuluğa değer verildiğinden komşular da ayrıntılı olarak tanınmaktadır. Bu çıkarım şu cümlelerde gözlemlenebilmektedir:

“Oturduğu bina, kapıları desteklenerek sofalarına iğreti bölmeler çekilerek iki eve ayrılmıştı. Öbür tarafında Rumeli muhacirlerinden bez dokuyucu dul bir kadın oturuyor; biri ufak, diğeri gelinlik iki kızının ya türkü ya kavga sesleri sabahtan akşama kadar evin bu tarafını gürültülere boğuyordu.” (VEŞ, s.60).

“Komşu Namusu” hikâyesinde Şakir Efendi, komşusunun namusunu koruduğunu, komşuluk görevini yerine getirdiğini düşündüğünden içi rahat bir şekilde yaşamaktadır. Komşusuna değer verdiğini gösteren davranışı şöyle işlenmiştir:

“Şakir Efendi’nin asıl fikrine komşu namusu heder edilmişti. Şimdi de, komşuluk hakkına bu ise karışmış olmaktan memnundu.” (KN, s.128).

“Garaz” hikâyesinde İstanbul’a alışma konusunda Nebile ve annesine komşuları Fitnat Hanım yardımcı olmuştur. Komşularına oldukça iyi davranan Fitnat Hanım ve birlikte yaptıkları şöyle anlatılmaktadır:

“Fakat apartmanın bodrum katındaki kiracı Fitnat Hanım’la ahbap olunca iş değişmişti, kadın, taşralıları peşine takmış, bu mağaza senin, o dükkân benim, ikisini de alışverişe, gezip tozmaya, terziler bularak, işçi kızlar tutarak giyim kuşama alıştırmıştı; kâhyalıklarını ediyordu.” (GA, s.194).

“Eskici” hikâyesinde anne ve babasız kalan Hasan, komşularının yardımıyla aileden birinin yanına gönderilir. Komşuları çocuğa sahip çıkar çünkü komşuluk bunu gerektirir. Komşuluğun dayanışma içerisinde olmayı da beraberinde getirdiği şu cümlelerden çıkarılmaktadır:

“Zaten babadan yetim kalan küçük Hasan, anası da ölünce uzak akrabaları ve konu komşunun yardımıyla halasının yanına, Filistin’in ücra bir kasabasına gönderiliyordu.” (E, s.14).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde komşuluğa değer verme değeri; komşular ile yapılan misafirlik ilişkileri, komşuların iyiliğini düşünme, komşular ile kurulan arkadaşlık ilişkileri, komşuların zor gününde onlara yardımcı olma gibi durumlar ile işlenmiştir.

4.1.8.8. Kültürel Mirası Koruma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Bir toplumu bir arada tutan kültürel bağlarıdır; ortak geçmişe sahip bir insan topluluğunun gelenekleri, örf ve âdetleri ile güçlü bir kimlik yaratması o toplumun gücüne güç katar. Hep birlikte yapılan tüm davranışlar kültürel bir kimliğin izlerini taşır. Binlerce yıldır farklı topluluklara ev sahipliği yapmış Türkiye topraklarında zengin bir kültürel miras birikimi vardır. Ülkemiz; Türk toplumunun göçebe olmasından, tarih içerisinde aynı topraklarda farklı dinlerin yaşanması etkisiyle ve

ülkenin jeopolitik öneme sahip olmasından da beslenerek bir kültür mozaïği hâline gelmiştir.

Kültürel mirasın korunması bilinci, küçük yaşlarda daha kolay kazandırılır. Bu da ancak doğru bir eğitimle mümkün olmaktadır. Edebi eserlerin kültürel mirasa dair mesajlar içermesi, birlik ve beraberliği işleme, kültürel mirası koruma bilinci yerleştirebilmek için oldukça işlevseldir. Refik Halid Karay'ın hikâyelerinde kültürel mirası koruma değerin işlenme sıklığı tablo 4.48'de verilmiştir.

Tablo 4. 48. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Kültürel Mirası Koruma Değerin Dağılımı

Değerin Adı: Kültürel Mirası Koruma			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	-	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	44	Eskici	-
Koca Öküz	-	Antıkacı	25
Vehbi Efendi'nin Şüphesi	-	Testi	28
Sarı Bal	-	Fener	-
Şaka	-	Zincir	-
Küs Ömer	95	Gözyaşı	-
Boz Eşek	-	Keklik	-
Yatır	110, 112	Akrep	52
Komşu Namusu	-	Köpek	-
Yılda Bir	13, 134	Lavrens	-
Hakkı Sükût	-	Çıban	-
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	-
Cer Hocası	168	Güneş	-
Garip Bir Hediye	-	Hülle	88
Bir Taarruz	-	İstanbul	-
Ayşe'nin Talihi	-	Dişçi	-
Garaz	-		

“Şeftali Bahçeleri” hikâyesinde halk âdetleri üzere hep birlikte dereye girer; bu sürekli yaptıkları bir geleneksel bir harekettir. Bunu kültürlerinin bir parçası olarak gördükleri âdetlerinin bu olduğunu belirten şu cümleden anlaşılmaktadır:

“Memleketin âdetiydi; yazın hepsi açıkta dereye girerler, oynaşa haykırışa uzun uzun yıkanırlandı.” (ŞB, s.44).

“Küs Ömer” hikâyesinde geleneksel bir kültür ögesi olan kına gecesi ve düğünden bahsedilir.

“Bu; kadınlar için, mahalleyi ayağa kaldıran çeng ve çağanalı bir düğün sayılırdı. Kına gecesinden başlayıp üç gün elekçi karıları zilsiz teflerini gümbürdeterek,

parmaklarını şakırdatarak elâsalar, yaşalarla camları zıngırdattılar. Lakin erkeklerin bu şenlikte hissesi yoktu.” (KÖM, s.95).

“Yatır” hikâyesinde köylülerin hep birlikte eylül ayında yaptıkları kış hazırlıkları anlatılır. Bu hazırlık evresi, zamanla kültürlerinin bir ögesi olmuştur.

“Yenecek ve yakacak ne lazımsa eylül içinde hazırlamak, soğuk aylara kaygısız bir zihin, rahat bir yürekle girmek memleketin âdetiydi. Etlik dedikleri bu müddet kırk gün sürer, kırk gün kasabada peri, dev masallarındaki şehzade düğünlerini hatıra getiren bir hazırlıktır giderdi.” (Y, s.110).

Aynı hikâyede kültürümüzde evliyalara gösterilen saygı gereği mezarlarının korunması geleneğine ilişkin Maslak Ormanı’nda yer alan mezarın halk tarafından korunması ve süslenmesi işlenmiştir.

“Suyun yanında dedenin kabri vardı. Halk, özenmiş bezenmiş, mezarın etrafına yeşil boyalı bir tahta parmaklık çekmişti. Gül dikmişler fener de koymuşlardı.” (Y, s.112).

“Yılda Bir” hikâyesinde göçebe yaşayan çingene topluluklarının âdetleri ve kültürlerinin gereği olarak ateş gecelerinde neler yaptıkları şöyle anlatılır:

“Ateş gecesı köylüler toplanırlar, defne yığınlarının rayihalı alevleri üzerinden atırlardı; genç kızların zaten parlayan mavi gözlerinde tatlı ateşin tatlı akisleri durgun denizlere vurmuş kandiller gibi ta derinlerde oynar, kollarındaki cam bileziklerin renkleri tırnaklarını sedeflerdi.” (YB, s.133).

Aynı hikâyede göçebe insanların âdetlerinden ve kıyafet kültürlerinden şöyle bahsedilir:

“Onu asıl memnun eden âdetleriydi. Kadınlar örtülü ipek saçlarını meydanda bırakırlar, başlarına boyunları altından bağlanmış zarif oyalı yemeniler bağlarlar, fes giyerlerdi.” (Y, s.134).

“Cer Hocası” hikâyesinde hasta yatağında İstanbul’u düşünen Asım, Ramazan geleneklerine hasret etmektedir. Asım’ın alışık olduğu İstanbul Ramazan’ı kültürüne duyduğu bu özlem şu cümlelerle işlenmiştir:

“Asım, İstanbul’un Ramazan’ını düşündü. Sergiyi, sergide satılan maden sularını, şurupları hatırladı. Mahyalar, aydınlık sokaklar, allı pullu tiyatro kapıları gördü.” (CH, s.168).

“Antikacı” hikâyesinde antika ibrikler satın almak isten belediye müsteşarının Afganlı antikacıdan şüphelenen arkadaşının söylediklerini dinlemediği çünkü kültürel bağlamda çok kıymetli olduğuna inandığı antika ibrikle ilgilendiğinden şöyle bahsedilmektedir:

“Sözüme ehemmiyet bile vermedi: ‘Hele siz şu ibriğe bakınız, Emevi Devri’ne ait ne değerli bir eser!’” (An, s.25).

“Testi” hikâyesinde geleneksel olarak suyun içiliş şekli anlatılır ve halkın bu kültüre bakış açısı şu cümlelerle izah edilir:

“Lübnan köylerinde suyun içiliş şekli bizimkine benzemez: İlk gittiğiniz zaman bir yerde, bir kır kahvesinde veya köylü evinde su istediniz mi önünüze minimini bir toprak testi getirirler, kenarında ufacık, tenasüpsüz emziği olan bir akçıl testi... Sakın bardak beklemeyiniz, bardak kullanılmaz. Fakat testiye de dudak dokundurmak ayıptır, yasaktır.” (T, s.28).

“Akrep” hikâyesinde ziyarete gidilen aşiret şeyhi geleneksel olarak ziyafet vermektedir. Bu, o yörenin kültüründe vardır. Bunun kültüre ait bir hareket olduğu, şu cümlede ziyafet verilmesinin âdet olduğunun belirtilmesinden anlaşılmaktadır:

“Her gittiğimiz aşiret şeyhinin ziyafetler vermesi âdetti: Halka develer, bize kuzular kesiliyordu.” (Ak, s.52).

“Hülle” hikâyesinde dinî gereklilikler icabı bir kadın, eski kocasıyla üstü üste iki kere evlenememektedir. Yeniden evlenebilmek için ilkin bir başkasıyla dinî nikâh kıyıp ayrılmalı, ardından eski eşi ile yeniden evlenmelidir. Hülle adı verilen bu dinî gereklilik kültürümüzün de bir ögesidir. Hüllenin gereği şu cümlede anlatılmaktadır:

“Başımdan geçen vakaların esasında anlaşılmayacak bir ciheti yok: Sevdiği kocasının nasılsa talakı selase ile boşadığı bir kadın, din ahkâmı icabınca, nikâhı yenilemek için bir hülle yapmıştı (...)” (H, s.88).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde kültürel mirası koruma değeri; Türk toplumunun var oluşundan bu yana kendine has özel davranışlar ile okuyucuya iletilmiştir. Ölüye ve misafire saygı, insanlarımız için özel olan zamanlar ve törenlerde yapılanlar gibi milli kültürümüze ait örf ve âdetler ile işlenmiştir. Aynı zamanda birlikte yaşayan insanların ortak yaşamları için düzenli olarak yaptıkları faaliyetler kültürel bir mirasın izleridir. Aynı zamanda tarihi eserlere gösterilen özen de bir kültür mirasına olan ilgiyi örneklemiştir.

4.1.8.9. Misafirperverlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Türkçe Sözlük'te (2005, s.1401) misafirperverlik maddesi “konukseverlik” olarak tanımlanmaktadır. Konukseverlik ise “Konuksever olma durumu” biçiminde tanımlanır (TDK, 2005, s.1212). Misafirperverlik, tanımı itibariyle misafirlerin, ziyaretçilerin veya yabancıların özgür ve huzurlu bir şekilde kabulü manasına gelmektedir. Kelime anlamı itibariyle misafirperverlik, Ortaçağ'da yolcuların ve ihtiyaç sahiplerinin konaklama yaptığı yerlerde onlara karşı geliştirilen davranışlar olarak ifade edilmektedir (Asal, 2017, s.76).

Misafirperverlik değeri, kendi içindeki derin anlamı ve toplum yaşamı içerisindeki önemli yeriyle kültürümüzün de bir yansıtıcısıdır zira Türk misafirperverliği kavramının zihinlerde yarattığı anlam alanı oldukça geniştir. Her toplumun kendi iç dinamikleri ve bazı durumlarda verdiği ortak tepkiler vardır. Türk misafirperverliği kavramının gücü; misafirin eve getirdiği berekete olan inanca, misafirden alınan duanın koruyucu olduğuna ve yardım etmenin, paylaşımcılığın Müslümanlıktaki yerine de dayanmaktadır. Ayrıca değerlerimize göre; misafire iyi davranmak, misafiri iyi ağırlamak ve misafirin misafirlikten memnun ayrılmasını sağlamak, güzel ahlakın ve erdemli yaşamının bir ürünüdür.

Misafirperverlik değeri, ülkeden ülkeye, kültürden kültüre değişebileceği gibi; misafire davranış biçimleri de bölgesel farklılıklar dâhil birçok değişiklik içerebilir. Türk misafirperverliğinin en uygun örneklerine rastlayabilmek için Türk edebiyatı ürünlerinden faydalanılmalıdır. Misafirperver bir toplum olmamızdan dolayı gelen misafire hürmet eder, en iyi ikramları onlar için hazırlar ve misafirlikten memnun ayrılmasını sağlamak için elimizden geleni yaparız. Dolayısıyla kültür mozağımızın yapı taşlarından biri de misafirperverliktir. Misafirperverlik, içerisinde doğru insan-doğru davranış kavramlarını barındırdığından değerler eğitimi kavram alanında da kendine yer bulmuştur. Refik Halid'in hikâyelerinde misafirperverlik değerinin işlenme sıklığı tablo 4.49'da gösterildiği şekildedir.

Tablo 4. 49. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Misafirperverlik Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Misafirperverlik			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	-	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	16
Koca Öküz	51	Antikacı	-
Vehbi Efendi'nin Şüphesi	-	Testi	28
Sarı Bal	70	Fener	-
Şaka	-	Zincir	-
Küs Ömer	-	Gözyaşı	-
Boz Eşek	103, 104	Keklik	-
Yatır	-	Akrep	52
Komşu Namusu	-	Köpek	-
Yılda Bir	-	Lavrens	-
Hakkı Sükût	-	Çıban	67
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	75
Cer Hocası	171, 172	Güneş	80
Garip Bir Hediye	-	Hülle	83, 87
Bir Taarruz	-	İstanbul	91
Ayşe'nin Talihi	187	Dişçi	95
Garaz	-		

“Koca Öküz” hikâyesinde zamanında jandarmalık yapmış olan Hacı Mustafa Ağa'nın nasıl bir misafirperverliğe mazhar olduğu şu cümlelerde anlatılmaktadır:

“Mal müdürü, vergi kâtibi, evkaf memuru gibi her zaman işinin düşeceği nüfuzlu adamlarla senli benli konuşan odalarına uğradıkça başköşede ikram görürdü.” (KÖ, s.51).

“Sarı Bal” hikâyesinde Sarı Bal'ın kapısını çalan Hilmi Ağa, kısa bir süre kapıda bekletilmiştir. Şu cümlelerde ev sahibi misafirini beklettiği için açıklamalar yaparak af dilemektedir çünkü misafirperverliğin gereği budur:

“Önüne gelen buraya uğruyordu da iyice anlamadan, emniyet etmeden içeri almıyorlardı. Yoksa bilselerdi, bir dakika bekletirler miydi? Keşke, daha evvel biriyle bir haber gönderselerdi, hazırlanırlardı.” (SB, s.70).

“Boz Eşek” hikâyesinde köylülerin yolda bulduğu hasta yolcuğu evlerinde ağırlamaları anlatılır. Misafirperver olan Hüsmen Ağa, yolcuğu el üstünde tutar, hürmet eder. Bu misafirperver tutum, hikâyede misafire değer verildiğini belirten şu cümlelerle anlatılmaktadır:

“Gelenlerin şamatası üzerine kapılardan tek tük çehreler uzandı. Ahırlarda inekler böğürdü. Hüsmen bağıyor: ‘Neredesiniz be, hele çıkın, misafir geldi!’ diye haber veriyordu.” (BE, s.103).

Yine aynı hikâyede en yakın kasabaya iki gün mesafede olan bu kasabadan geçen yolcuların evde misafir edildiği şu cümlelerle anlatılmaktadır:

“O zaman muhtar Hüsmen köylülerden ikram kimin sırası ise ona haber gönderir, kendisi de, ocağında, yaz kış, sönmemesine çıra kütükleri alevlenen misafir odasına yolcuyu yerleştirirdi.” (BE, s.104).

“Cer Hocası” hikâyesinde cer hocası olarak kasabaya gelen Asım, kasabada misafir edilmektedir. Bu misafirlik süreci şu cümlelerle ifade edilmektedir:

“Çember sakallı adam, Lazoğlu, onu yanına çağırdı ve kat’î bir ifade ile: ‘Ramazanı burada geçir, benim evimde yat, kalk!’ dedi.” (CH, s.171).

Aynı hikâyede Asım, misafirperver kasabalılarca tutulmakta ve bilgilerini onlarla paylaşmaya devam etmektedir. Asım’ın misafir olarak kaldığı köyde yaptıkları ve ona karşı olumlu tutumlar şöyle ifade edilmiştir:

“Ramazan bitmişti. Onu gene bırakmadılar. Mektup yazıyor, herkes onunla istişare ediyor, asıl imamın hükmü, nüfuzu hep buna, bu cer mollasına dönüyordu.” (CH, s.172).

“Ayşe’nin Talihi” hikâyesinde Ayşe’nin annesinin temizliğe gittiği evin oğlu, avlanmak için çıktığı sırada yağmura yakalanmış ve Ayşelerin evine sığınmak istemiştir. Ayşe utangaçlığından yüzüne bakamasa da avcıya misafirperverlik gösterip kendisini eve almıştır. Bu olay hikâyede şöyle anlatılmaktadır:

“Avcı yağmura tutulduğundan, yoluna devam etse sıırıslıklam olacağından kapıyı açmasını söyledi. Ayşe, ipi çekti, mutfağa kaçtı.” (AT, s.187).

“Eskici” hikâyesinde halasının evine gelen Hasan, evdekilerce iyi karşılanmış, misafirperverliğin gerektirdiği şekilde kucaklanmıştır. Hasan’ın Filistin’e gelişi ve güzel karşılanması hikâyede şöyle anlatılmaktadır:

“Halasının yanındaki kadınlar da sarıldılar, öptüler, söyleştiler, güleştüler.” (E, s.16).

“Antikacı” hikâyesinde antika almak için dükkânına gelen müşterilere ikramda bulunan dükkân sahibi misafirperverliğini göstermiştir. Bu misafirperverliğin ikramlarda bulunarak gösterilmesi şöyle anlatılmıştır:

“Alışveriş bittikten sonra, antikacı bize ufacık billur kadehlerden yeşil çay ikram etti.” (A, s.24).

“Testi” hikâyesinde misafirperverlik gereği, misafirlere su ikram edilirken gelenekselleşmiş olan şu davranıştan bahsedilir:

“İlk gittiğiniz zaman bir yerde, bir kır kahvesinde veya köylü evinde su istediniz mi, önünüze minimini bir toprak testi getirirler, kenarında ufacık, tenasüpsüzlük emziği olan bir akçıl testi...” (T, s.28).

“Akrep” hikâyesinde aşiret kavgalarında ara bulmaya gidenlere verilen ziyafetler misafirperverliğin göstergesidir. Bu ziyafetlerden şöyle bahsedilmektedir:

“Her gittiğimiz aşiret şeyhinin ziyafetler vermesi âdetti: Halka develer, bize kuzular kesiliyordu.” (Ak, s.52).

“Çıban” hikâyesinde iki dost Arap emiri arasını bulmaya Hadramut’a gönderilen ve Halep çıbanının ağına düşen görevli, kasabalılarca misafir edilip tedavi edilir. Hikâyede bu tedavi süreci şöyle anlatılmaktadır:

“San’a’ya dönmeniz için iki hafta yolda geçirmeniz lazım gelir, tedavi vaktini geçirmiş olursunuz. Hem orada bunu bilen yoktur. Biz, Allah’ın izniyle sizi iyi etmeye çalışacağız.” (Ç, s.67).

“Kaçak” hikâyesinde Ebu Hemal Kaymakamı, makamını ziyaret eden misafirlerine ikramda bulunur. Kaymakamın misafirperverlik göstererek misafirlerine ikramda bulunan tutumu şöyle anlatılmaktadır:

“Sonra silkindi, çingırağa bastı, gelen hademeye: ‘Bize birer buzlu portakal şurubu getir!’ dedi.” (K, s.75).

“Güneş” hikâyesinde Arabistan’daki Emir Sadun’a iki heybe dolusu altın götürmekle görevli olan elçi, güneş çarpması sonucu kendini hayali bir izzet-i ikram içinde bulur. Bu hayal tasvir edilirken misafirperver tutumlarla ziyafetler verilmesi anlatılmaktadır.

“Neden sonra kendimi bir ziyafet sofrasında buldum. (...) Yaşlı Emir, şerefime tertip ettiği vaha suaresine kırk kadar karısını da beraber getirmişti.” (Gü, s.80).

Aynı hikâyede elçi, ev sahipleri tarafından çok iyi ağırlanır ve ona hizmette kusur edilmez. Misafire saygı gösterildiği şu cümlede gözlemlenmektedir:

“Buyurunuz efendim, Hurma Rakımızdan tadınız.” (Gü, s.80).

“Hülle” hikâyesinde Şam’a babası ile giden yirmi yaşındaki bir gencin tanımadığı bir kadın tarafından evde misafir edilişi şöyle anlatılır:

“Bir tek adam bile tanımadığımı bildirdim. Kadın memnun olmuştu: ‘Sizi bu akşam bir misafirlige çağırsak gelir misiniz?’” (H, s.83).

Aynı hikâyede misafirlige giden genç, yardım etmek maksadı ile evdeki genç kızla nikâhlanır. Bu yardımına karşılık da misafirperverlik gereği iyi ağırlanır. Bu ağırlandır hikâyedeki şu cümlelerle ifade edilmiştir:

“Dadısına ait olan bu evde baş başa yemek yedik. On türlü yemeğin bir tepsi üzerinde hep birden dizildiği Şam usulü sofrası... Taze ezilmiş karadut şerbeti içtik, oradan hatırlıyorum ki mevsim yaz başlangıcıydı.” (H, s.87).

“İstanbul” hikâyesinde ücra bir kasabada çalışan mühendislerden birinin oraya daha önce yerleşen Türk bir kız ile sohbeti anlatılır. Kadın, yanına gelen misafire ikramda bulunur. Bu ikramda bulunuş, misafirperverliğin bir gereğidir.

“Türkçe konuşan temiz kıyafetli bir adamın yanına yaklaştığını gören kadın, kendisinden evvel şeftalileri ikram etti: ‘Buyurunuz!’ dedi, ‘Yerseniz soyayım!’” (İ, s.91).

“Dişçi” hikâyesinde misafirlerden ve misafir olunan evdeki ikramlardan şöyle bahsedilmektedir:

“Ocaklı odada sofrası kurulmuş, içiyorduk. Ev sahibi eski çetecilerdendi. Misafirler arasında, bizden başka jandarma teğmeni, gümrük müdürü, ziraat memuru, bir de ‘Dişçi’ diye çağrılan posbıyık bir adam vardı.” (D, s.95).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde misafirperverlik değeri; kişilerin itibarlı da olsa yardıma muhtaç kişiler de olsa herkese karşı gösterdikleri misafirperverlik, bilgisine güvenilen kişilerin ağırlandırması gibi durumlarla işlenmiştir.

4.1.8.10. Vatanseverlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Tanımının Türkçe Sözlük’te (TDK, 2005, s.2082) “Vatansever olma durumu, yurtseverlik” olarak yapılan vatanseverlik, insanın içinde yaşadığı kültüre ait birikimlerine ve üzerinde üretim yaptığı toprak parçasına bağlı olarak büyüyen, gelişen ve karaktere yerleşen bir değerdir. Güngör (2010, s.163) “İnsan, küçük yaşlardan itibaren vatanının özellikleri tanıtılarak yetiştirilir ve bunlar onun şahsi hatıralarında

kendisinden ayrılmaz birer parça hâline gelirse zaman geçtikçe bu münasebet soyut bir sevgi ve bağlılık hâline geçecektir.” diyor.

Vatansever insanlar, ülkelerine karşı olan iç ve dış tüm düşmanlıklara, olumsuz girişimlere karşı vatanlarını savunan, ülkelerinin çıkarlarına ters düşecek hareketlerde bulunmayan ve vatani müdafaa söz konusu olduğunda asla geri durmayacak bireylere ait bir değerdir. Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde vatanseverlik değerinin işlenme sıklığı tablo 4.50’deki gibidir.

Tablo 4. 50. Refik Halid Karay’ın Hikâyelerinde Vatanseverlik Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Vatanseverlik			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	-	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	40	Eskici	17, 18
Koca Öküz	-	Antikacı	-
Vehbi Efendi’nin Şüphesi	-	Testi	-
Sarı Bal	73	Fener	-
Şaka	-	Zincir	37
Küs Ömer	-	Gözyaşı	46
Boz Eşek	-	Keklik	-
Yatır	-	Akrep	51
Komşu Namusu	-	Köpek	57
Yıldı Bir	-	Lavrens	60
Hakkı Sükût	-	Çıban	-
Kuvvete Karşı	158	Kaçak	71
Cer Hocası	165, 167, 168	Güneş	-
Garip Bir Hediye	-	Hülle	-
Bir Taarruz	184	İstanbul	91, 92, 93, 94
Ayşe’nin Talihi	-	Dişçi	96
Garaz	-		

“Şeftali Bahçeleri” hikâyesinde Agâh Bey, görevini iyi yaparak vatanına hizmet etmek isteyen bir vatanseverdir. Vatanseverlik değeri şu cümlelerle işlenmiştir:

“Anadolu içinden hanlarda kalıp köylerde yatarak memuriyetine gelirken yüreğini keder, gam kaplamış, memlekete ciddi hizmet etmek kararını almıştı.” (ŞB, s.40).

“Sarı Bal” hikâyesinde Tahmisioğlu Feyzi’nin kaçakçılarla mücadele edebilmek için kolcu kuvvetlere yazılması vatanseverlik değeri ile ilişkilendirilir.

“(…) Reji kolcusu yazılmış ve Çerkezlerle olan bir kavgada belkemiğinden vurularak tam yedi sene kötürüm yaşamış[tı] (…)” (SB, s.73).

“Kuvvete Karşı” hikâyesinde; Amerikan askerlerinin Suphi’ye rahat vermemesi, zaten vatansever olan Suphi’nin vatanının düştüğü kötü duruma daha da üzülmeye sebep olmuştur. Bu durum, şu cümlelerde işlenmiştir:

“Yumruklarını sıkarak, durduğu yerlerde kıvranarak Türklüğüne, memleketine acıdı; bütün gazino halkını mermer gibi yerinde donduran, kendisini dilsiz, ölü eden kuvvete karşı büyük bir gazap duyuyordu.” (KK, s.158).

“Cer Hocası” hikâyesinde Asım dönemin yönetimi tarafından işten çıkartılmıştır. Asım’a bu yüzden sırtını dönen insanlar, kendilerini vatanperver olarak değerlendirmektedir. Vatanını sevdiğini ifade eden bu insanların takındığı tavır, hikâyedeki şu cümlelerde gözlemlenebilmektedir:

“Asım hiçbir yere müracaat edemeyecekti; ne tanıdığı taraf ne bildiği adam ne de candan arkadaşı vardı; bütün o tanıdıkları şimdi o kadar vatanperver ve meşrutiyete âşık olmuşlardı ki kendisini kovmaya hazırlanmışlardı (...)” (CH, s.165).

Aynı hikâyede Asım ve arkadaşlarının yolculukları sırasında geçtikleri yerlerden bahsederken buraların savaş zamanlarında nasıl da vatansever bit tutum takındığından bahsedilir.

“Türklerin istila başlangıcında bu yerler, vatandan uzak kalmış kaplan şaşkınlığıyla çadırları etrafında kulakları tetikte dolaşan cengâverlere hizmet etmişti.” (CH, s.167).

Yine hikâyede Asım, memleketinden uzak kalmış olan ve vatanını seven her insan gibi memleketine özlem çekmektedir. Bu durum, şu cümlelerle okuyucuya iletilmiştir:

“Ertesi sabah ‘Ramazan oldu’ dediler, Asım İstanbul’un Ramazan’ını düşündü. Sergiyi, sergide satılan maden sularını, şurupları hatırladı. Mahyalar, aydınlık sokaklar, allı pullu tiyatro kapıları gördü.” (CH, s.168).

“Bir Taarruz” hikâyesinde cephede vatanını korumak için savaşan vatansever insanların savaşın sona ermesinin ardından çektikleri sıkıntılar şöyle ifade edilmiştir:

“Demin gırtlığına sarılan adam, kendisi burada kârına bakıp işini yoluna koyduğu sıralarda, dört sene, göğsünü; o işin rahatça görülmesine, ta uzaktan, harp meydanlarında siper yapmıştı. Zorla aldığı para bir hisse, bir hak idi.” (BT, s.184).

“Eskici” hikâyesinde vatanından ayrı kalan Hasan’ın vatanına duyduğu sevgi ve hasret ile eskiciyi gözlemlemesi şu şekilde anlatılır:

“Türkçe bildiği ve İstanbul taraflarından geldiği için Hasan, şimdi onun sade işine değil yüzüne de dikkatle bakmıştı.” (E, s.17).

Yine Eskici hikâyesinde, Hasan’ın Türkçe konuşmak arzusuyla eskiciye anlattıklarını yine vatanını seven eskicinin de aynı heyecanla dinlemesi şöyle işlenmiştir:

“Artık erişemeyeceği yurdunun bir deresini, bir rüzgârını, bir türküsünü dinliyormuş gibi hem zevkli hem yaşlı dinliyordu; geçmiş günleri, kaybettiği yerleri düşünerek benliği sarsıla sarsıla dinliyordu.” (E, s.18).

“Zincir” hikâyesinde vatanını seven ve ondan ayrı kalan insanların hissettiklerine şöyle yer verilmiştir:

“Yabancı memleketlerde bir kasabaya sokulup uzun müddet yaşamaktaki azabın ne olduğunu bilir misiniz? Beş on gün çarşı sokak gezdikten sonra, tanıdık çehre, alışabileceğiniz yer bulamamaktan bezir, odanıza girer, yalnızlığın içine sinersiniz.” (Z, s.37).

“Gözyaşı” hikâyesinde düşmandan kaçan Ayşe, ay yıldızlı bayrağın gölgesine sığınmış bir vatansever olmaktan ötürü mutludur. Bayrağa ulaşma ümidinin Ayşe’yi güçlü kıldığı şu cümlelerde dile getirilmiştir:

“Öbür felakete katlanıp ümit içinde yürüyor, kafiyele yetişiyor, kafilenin önüne geçiyor, kafiyele geride bırakıyor ve seher vakti ay yıldızlı bir ıslak bayrak çekili küçük bir kasabaya varıyor.” (G, s.46).

“Akrep” hikâyesinde vatanından ayrı kalan vatansever insanların vatanı nasıl hatırladıklarına ilişkin şu cümlelere yer verilmiştir:

“Uzakta kalanlar için İstanbul’un kaldırımları bozuk değildir, sokaklarda çamur ve süprüntü yoktur, tramvaylarda ve vapurlarda azap çekilmez. Musluklardan terkos yerine kevser akar; sersemletici lodos, ılık bir buse; dişleyici poyrazı, bir serin nefestir. Bilhassa çölde onu konuşurken hep beyaz yelkenlerin kayıp gittiği şurup renkli denizler, avize gibi şıkırdayan pınarlar, çınar ve çitlembik gölgeleri, çilek tarlaları, fulya bahçeleri, tüy gibi ince kadınlar ve ağızlarından şekerleme kadar tatlı sözler dökülen kızlar görürsünüz.” (Ak, s.51).

“Köpek” hikâyesinde vatanını seven ve özleyen Osman, köpeğinin de kendi gibi olduğuna inanmaktadır. Bu inancını şu cümlelerle ifade etmektedir:

“Olmayacak bir ihtimale inanmıştı: Bu köpek de Osman’ın memleketinden nasılsa buralara düşmüştü; o da kendisi gibiydi, yurt hicranı çekiyor; havasına, suyuna, güzelliğine ısınamıyordu.” (Köp, s.57).

“Lavrens” hikâyesinde vatansever insanların Mili Mücadele Dönemi’nde gösterdikleri çaba Karkamış Harabeleri civarındaki büyük tren köprüsünün ayağını yakıp düşmana zarar vermeleri ve onlara karşı bir olmaları hikâyesiyle şöyle anlatılmaktadır:

“Bilirsiniz ya, Milli Mücadele sırasında bu köprünün bir ayağını Türk çeteleri dinamitle atmışlar, düşman sevkياتını güçlüğe uğratmışlardı.” (L, s.60).

“Kaçak” hikâyesinde askerin soğukta çektiği sıkıntılara vatanı uğruna nasıl katlandığı ve yine de nasıl yurdunun çıkarlarını gözettiği şöyle konu edilir:

“İenseisk’ten Angara Irmağı’nı tutarak Çin’e gidecek, Çin’i geçecek, Amerika yoluyla memleketime dönecektim ve tekrar harp edecektim. Delilik? Gençlik? Vatan hasreti ve intikam ateşi? Hepsi!” (K, s.71).

“İstanbul” hikâyesinde vatanını seven ve özleyen bir kadının memleketi hakkında söylediği şu sözlere yer verilerek vatanseverlik değerine vurgu yapılmıştır:

“Ben Arnavutköylüyüm. Ah, kim bilir şimdi oraları ne güzeldir. Bilirsiniz ya, Akıntıburnu’ndaki gazinoları... Hani sular şıpır şıpır, serin serin oynar da bu gazinoların aynalarına vurur, aynalarda vapurların geçtiği görülür!” (İ, s.91).

Aynı hikâyede vatanını seven kadınının vatana, memlekete, diline duyduğu özlem şöyle anlatılır:

“‘Ara sıra memlekete, sılaya gitmek lazım...’ Sıcaktan denizsizlikten, istediği gibi konuşacak adam bulamamaktan boğuluyordu.” (İ, s.92).

İstanbul’u özleyen kadın, vatansever kimliği ile memleketinin güzelliklerinden bahsetmektedir.

“Şikâyetleri kesilince İstanbul’u övmeye başladı: Boğaz içinde akşam loşluğunu, suların mor kadifeliğini anlatmaya çabalıyordu. O kayık gezintileri, ay mehtabı, Sarıyer, Bentler, ya Sultansuyu? Buradaki ormanı hatırlıyor muydu, böğürtlenlerle örtülü ufacık mırıltılı deresini? Yosun tutmuş kocaman kestane ağaçlarını? Daima ıslak duran ve basınca ökçeler gömülen kırmızı toprağını, sarı papatyalar ve çadır çiçekleriyle donanan çayırını?

Baharında fulya demetlerini hatırlıyordu, mor salkım hevenklerini ve katmerli leylak dallarını... Ya pembe dumandan ibaret çiçekleriyle erguvanlar? Değneklere sarılı ilk kiraz? Güneşli tarlalarında yerken likör gibi iç ısıtan çilekler? Yılan derisi kadar acayip nakışlı, etinde diş yerleri kalan ham hünnaplar? Hurmalar kadar tadı dışından görünen kavak incirleri?" (İ, s.93).

Zararlı bazı alışkanlıkları olan kadın, vatan hasretinden dolayı bunları kullandığını ifade eder. İki vatansever memleket özlemiyle şöyle dertleşmektedir:

"‘İşte’ dedi, ‘onu; bunun için kullanıyorum, gidemediğim İstanbul’a kavuşmak için... Bu benim pasaportumdur.’ Erkek şişeyi kaptı, dedi ki: ‘Öyleyse bana da ver. Zira ben de gidemiyorum!’" (İ, s.94).

"Dişçi" hikâyesinde vatanseverlerin savaş zamanı çektikleri işlenmiş, vatan uğruna ölüme yürüyen askerlerin ahvali şöyle anlatılmıştır:

"Ben mektep, medrese görmüş bir başçavuş idim. Böğrümeye bir kurşun yemiş, hastanedeydim; yerli ahalinin elinden güç kurtularak tren hattını tutmuş, üç arkadaşla memlekete ulaşmaya çabalıyordum." (D, s.96).

Aynı hikâyede memleketinden bahseden kadın, vatansever herkes gibi ona güzel özellikler yükler. Bu özellikleri şöyle ifade etmiştir:

"Orası bir sulak vaha boğazıdır; altından süzme zeytinyağı renginde, elinizi sürseniz bulaşacağını sandığınız parlak, koyu bir çay akar. Kenarında yapraklarının ters tarafları rüzgârla güneşe dönünce gümüşlenen narin kavaklar dizili, koyu gölgeler serilidir. İncecik, yumuşak, sık otlarla bir kürk gibi kaplı olan yamaçlar kibrinden âdeta kabarmış, heybetli görünmeye çalışır. Hülâsa dinlenilecek, uyuyup rahat edilecek hoş yerdir, memleketi andıran yerdir." (D, s.96).

Refik Halid Karay'ın hikâyelerinde vatanseverlik değeri; vatan uğruna çaba gösterme, çarpışmaya girme, bir vatandaşlık görevi olarak sorumluluklarını yerine getirme, vatani, milleti her şeyden üstün tutma ve bayrağa saygı gösterme, vatanından uzak kalan kimselerin vatana duydukları özlem gibi duygular ve olaylar ile işlenmiştir.

4.1.9. Uyuma

4.1.9.1. Nezaket Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Pektaş (2013, s.3) nezaketi “Başkalarına karşı saygılı ve incelikli davranma, incelik, naziklik” şeklinde tanımlamıştır. Nazik insan; kendisi dışındaki dünyanın farkındadır, diğer varlıklarının sınırını gözetir, sorun çıkarmaktan çekinmesinin yanında toplumsal hak ve hürriyetlere karşı da son derece duyarlı davranır.

Nezaket sahibi insanlar; toplum tarafından sevilen, aranılan, saygı duyulan, önemsenen, sözü dinlenen kimselerdir. Nazik insanların daha fazla olduğu bir toplumda problemleri çözmek de daha kolaydır.

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde nezaket değerinin işlenme sıklığı tablo 4.51’de gösterildiği gibidir.

Tablo 4. 51. Refik Halid Karay’ın Hikâyelerinde Nezaket Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Nezaket			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	35	Yara	-
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	-
Koca Öküz	-	Antikacı	-
Vehbi Efendi’nin Şüphesi	-	Testi	-
Sarı Bal	70	Fener	-
Şaka	-	Zincir	-
Küs Ömer	-	Gözyaşı	-
Boz Eşek	-	Keklik	47
Yatır	-	Akrep	54
Komşu Namusu	129	Köpek	55
Yıldı Bir	-	Lavrens	-
Hakkı Sükût	-	Çıban	-
Kuvvete Karşı	153	Kaçak	-
Cer Hocası	161, 168, 169	Güneş	-
Garip Bir Hediye	179	Hülle	85
Bir Taarruz	-	İstanbul	93
Ayşe’nin Talihi	-	Dişçi	-
Garaz	-		

“Yatık Emine” hikâyesinde Emine’ye yardım etmeyen halka sinirlenen arzuhâlcilerden biri, yüksek sesle herkese çıkışırken köyün ileri gelenlerinden biri nezaketle arzuhâlciyi sakinleştirir. Bu nazik tutum, şu şekilde anlatılmaktadır:

“O zaman sarıklılardan biri: ‘Hadi nene lazım, İsmail Efendi, bizi de belaya sokma...’ diyerek arzuhâlcinin arkasını sıvaya sıvaya, yarı tehdit, yarı nezaket sokaktan çıkardı.” (YE, s.35).

“Sarı Bal” hikâyesinde Sarı Bal’ın evine gelen kabadayılardan biri kapı geç açıldığı için sinirlenmiştir. Sarı Bal ve evdeki diğer kişiler, misafirlerini sakinleştirmek için nazik davranırlar, özürler diler, kendilerini affettirirler. Bu olay şu cümlelerle anlatılmaktadır:

“Şimdi kusur diliyorlardı. Birden tanıyamamışlardı. Önüne gelen buraya uğruyordu da iyice anlamadan, emniyet etmeden içeri almıyorlardı. Yoksa bilselerdi, bir dakika bekletirler miydi? Keşke, daha evvel biriyle bir haber gönderselerdi, hazırlanırlardı.” (SB, s.70).

“Komşu Namusu” hikâyesinde komşusunun evinden kendi evini gözetleyen Baki Efendi, eve giren yabancı adamın kim olduğunu anlamak için eve gider, sonrasında ise evdeki misafirden boşuna şüphelendiğini fark ederek nezaketle adamı yolcu eder. Baki Efendi’nin bu nazik tutumu hikâyede şöyle aktarılmaktadır:

“Arkadaşı biraz evvel giren adamla, o her gecenin adamıyla selamlaşıyor ve ‘Zahmet oldu, size; çok zahmet oldu!’ diyordu. Hâlâ fark edemediği öbürü nazikâne cevaplar veriyor, ayrılmakta acele ediyordu.” (KN, s.129).

“Kuvvete Karşı” hikâyesinde Suphi’nin ne kadar kibar biri olduğundan şöyle bahsedilir:

“İzmaro, Hamalbaşı sokağında bir evde oturuyordu; hiç sert olmayan teyze dediği ihtiyar kadın, evin pek eski ve en kibar müdavimi olan Suphi ile onu her zaman bir metres gibi serbest bırakırdı.” (KK, s.153).

“Cer Hocası” adlı metinde Asım kibarlığıyla tanınan ve çevresince sevilen biridir, nezaketen haber vermesi beklenen Asım’ın habersizce hemşehrilerinin yanına gelmesi onları şaşırtır. Asım’ın kibar biri olduğu ifadesi şu cümlede yer almaktadır:

“Kibar hemşehrilerinin bu vakitsiz gelişi hepsini hayrete düşürdü.” (CH, s.161).

Aynı hikâyede yolda hastalanan Asım, imamın evinde bir süre misafir edilecektir. Diğer arkadaşları nezaket kuralları çerçevesinde kimseye yük olmamak için oradan ayrılır. Asım’ın orada kalışı ve arkadaşlarının yanında ayrılması şöyle anlatılmaktadır:

“Asım; yatağa düşecek kadar hastalandı, tesadüf ettikleri bir köyde kalmaya, imamın evinde bir köşede dinlenmeye mecbur oldu. Arkadaşları köylüye bar olmamak için veda edip çekildiler.” (CH, s.168).

Asım, iyileşince imamın evinden ayrılır. Ayrılırken de nezaket gereği vedalaşır. Konakladığı evden vedalaşmadan ayrılması nezaket kurallarına uymayacaktır. Asım'ın ölçülü davranışları ve kibar tutumu hikâyedeki bu olayla aktarılmıştır:

“Üç gün humma devam etti. Havaların açılmasıyla beraber ateş de azaldı, ağrılar durdu; ertesi günü kalkacak bir hâle geldi, imama veda etti, çıktı.” (CH, s.169).

“Garip Bir Hediye” hikâyesinde Feridun bir kuyumcuya elmas parçalarını göstererek onlara bir fiyat biçmesini ister. Kuyumcu nezaketle cevap verir. Hikâyede kuyumcunun Feridun'a nazik davranması, Feridun'un sorusunu ölçülü bir tavırla sorması iletişimde nezaktin önemini göstermektedir.

“Öbürü, iptida kayıtsızca bir göz attı, sonra gözlüğünü taktı, dikkatlice muayene etti, güneşe tuttu, elinden bırakmamak ister gibi biraz mütereddit ve nazikâne dedi ki: ‘Temiz maldır, müşterisini bulursa iyi para eder; hele girin dükkâna, bir daha görelim, bir paha biçelim!’” (GBH, s.179).

“Keklik” hikâyesinde ava giden Hacı Zülfü'ye nezaket gereği şans dileyen kahramanı, Hacı Zülfü de nezaket gereği ava davet eder. Bu nazik tutumun seyri şu şekildedir:

“Bir bahar sabahı şehirde kendisine rast geldim. Tüfekleriyle, köpekleriyle heybeleriyle ve adamlarıyla otomobiline biniyordu. ‘Uğurlu olsun, Hacı Ağa!’ dedim. Beni iyice görmek için sağlam gözünü yüzüme çevirdi: ‘Buyur!’ dedi, ‘Keklik avlamaya gidelim!’” (Kek, s.47).

“Akrep” hikâyesinde *Ebu Akreb* denilen kişi akreplere zarar vermemek ve onları incitmemek için nazik hareketler sergiler. Bu davranışı şu cümlelerle anlatılmıştır:

“Ebu Akreb, kayanın başına gitti. Gelmemizi bekledi. Sonra taşı, usulca, altındakilere bir zarar vermemeye çalışarak kaldırdı.” (Ak, s.54).

“Köpek” hikâyesinde Osman herkesin kaba davrandığı köpeğe nazik davranmıştır. Bu, köpekle tanışmalarını anlatan şu cümlelerde gözlemlenmektedir:

“O güne kadar ‘Hoşt!’lara alışmıştı; ilk ‘Kuçukuçu!’yu Osman’dan işitti.” (Köp, s.55).

“Hülle” hikâyesinde yolcu ile evine gittiği kadın arasında nezaket içeren bir konuşma geçer. Bu karşılıklı konuşma nezaket öğeleri içermesi bakımından örnektir.

“Neden sonra ben kekeledim: ‘Rahatsız ettim... Emrederseniz artık gideyim.’ Kendimi beğendirmedişime hükmettiğim için böyle demiştim. Kadın al al oldu: ‘Estağfurullah, biz sizi rahatsız ettik. Ricam şu idi, söylemeye cesaret edemiyorum...’” (H, s.85).

“İstanbul” hikâyesinde gurbette kalan bir kadın ve erkek sohbet eder, memleketlerinden bahsederler. Kadın hayallerinin de etkisiyle kibarlaşmış, erkekle nazikçe konuşmaktadır. İki kahramanın da nazik olduğu şu cümlelerle ifade edilmiştir:

“Kibarlaşmıştı; en düşmüş kadın bile böyle iyi şeyler düşününce kibarlaşabilirdi.” (İ, s.93).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde nezaket değeri; insanların kibar karakterli olmalarının iyi bir şey olduğu sezdirilerek, üslubun nazik olmasının ve teşekkür etmenin erdeminden bahsedilerek, misafirlere karşı gösterilen nezaketi konu edinen olaylar verilerek işlenmiştir.

4.1.10. Güvenlik

4.1.10.1. Güven Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Türkçe Sözlük (2005, s.816) güven kelimesini şöyle tanımlamaktadır: “Korku, çekinme ve kuşku duymadan inanma ve bağlanma duygusu, itimat” Güven kavramını içselleştirememiş olan birey kendisine ve diğer insanlara güvenemediğinden hissettikleri ve düşündüklerini olduğu gibi yansıtamamakta, yargılanma ve itilme korkusu geliştirebilmektedir. Dolayısıyla güven eğitimine ailede başlanması ve mutlaka güven duygusu kazanmaya öncelik verilmesi gerekmektedir.

İnsan ilişkilerinin temel dinamiğini oluşturan güven, hayatın her anında ve ilişkilerin her boyutunda olmazsa olmaz bir değerdir. İnsan ilişkileri, temelinde güvene dayanamayan hiçbir duyguyu barındırmaz. İkili ilişkilerden yol açıkarak büyük resme ilerlediğimizde ise güven duygusunun toplumun tansiyonunda önemli rol oynadığı görülür; nitekim insan-insan, insan-toplum, toplum-devlet ilişkileri değerlendirildiğinde güven duygusuna dayanmayan hiçbir sürecin sağlıklı ilerlemediği de ortaya çıkacaktır. Refik Halid’in hikâyelerinde güven değerinin işlenme sıklığı tablo 4.52’de gösterildiği gibidir.

Tablo 4. 52. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Güven Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Güven			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	12	Yara	9, 13
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	-
Koca Öküz	97	Antikacı	-
Vehbi Efendi'nin Şüphesi	-	Testi	-
Sarı Bal	-	Fener	36
Şaka	-	Zincir	-
Küs Ömer	-	Gözyaşı	-
Boz Eşek	-	Keklik	-
Yatır	117	Akrep	-
Komşu Namusu	-	Köpek	-
Yılda Bir	-	Lavrens	-
Hakkı Sükût	-	Çıban	-
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	-
Cer Hocası	-	Güneş	77
Garip Bir Hediye	-	Hülle	83
Bir Taarruz	-	İstanbul	-
Ayşe'nin Talihi	187	Dişçi	-
Garaz	-		

“Yatık Emine” hikâyesinde, Emine'nin ıslah olması için gönderilen kasabaya yetkili makamlar Emine'nin davranışlarını düzeltecekleri konusunda güvenmektedir. Bu güven şöyle dile getirilmiştir:

“(…) mademki vilâyetin emriyle gelmişti, geri çevrilmesine imkân yoktu; hem bu memleketleri için bir şerefti; vali burasının ne kadar ahlaklı bir kasaba olduğunu bildiğinden ıslahı haletsin diye onu göndermişti.” (YE, s.12).

“Küs Ömer” hikâyesinde kazların dövüşmesi için kahvehanede tartışan köylüler, taraf olmuşlar ve tuttıkları kazlara güvenlerini bu şekilde göstermişlerdir. Söyledikleri şu cümleler de tuttıkları kazlara olan güvenlerini göstermektedir:

“Aktarın Abbas, iddialaşıyor, ‘Benim Hödük’ü yenemez.’ diyordu. Yenemez mi? Değil onunla kör kazla tutuşsa kaçırırdı. İşte Avcı Tahir bile ‘Ben de bir kaz korum!’ diyor, hepsinden iyi anladığı bu sanatta Ömer tarafını tutuyordu.” (KÖM, s.97).

Aynı hikâyede kazların dövüşmesi için Ömer'i teşvik eden karısı Zehra kazına güvendiğini şu cümlelerle ifade eder:

“Bu lakırdı, bir hafta havuzlu kahvenin sermayesi oldu; Zehra bile işveli gülüşlerle kocasına ‘Karıştır da bir bakıver, nasıl kaçırır.’ diye kazına güveniyor, kavgaya teşvik ediyordu.” (KÖM, s.97).

“Yatır” hikâyesinde İlistir Nuri, rüyasında birtakım şeylerin ona görüldüğünü söyler ve Kadiri şeyhi ise onu bilgisine güvendiği Abdi hocaya yönlendirir. Abdi Hoca’nın bilgisine güvenildiğini gösteren cümleler şu şekildedir:

“Bunu git ehkinden, hocadan sor; elbette Maslak Dede benden, senden evvel o cennetlik zata malum olmuştur. (...) ben de üç gecedir aynı rüyayı görüyorum, yine Abdi Hoca bilir.” (Y, s.117).

“Ayşe’nin Talihi” hikâyesinde ava çıkan bir adam tanışı olan Fatma Hanım’a güvendiği için evine sığınmak istemiş, onu güvenilir bulmuş ve kapısını çalmıştır. Antikacının oğlunun Fatma Hanım’ın ona sahip çıkacağına güvenmesiyle yaptıkları şöyle anlatılmaktadır:

“Antikacının oğlu, avdan dönerken yağmura tutulmuş, evlerinde daima çamaşır yıkayan, tahta silen bu kadının kulübesine sığınmıştı.” (AT, s.187).

Aynı hikâyede annesi işe giden ve evde yalnız kalan Ayşe, annesinin bir tanıdığı olan avcı ondan yardım isteyince çok da rahat edememesine karşın antikacının oğluna güvenmiş ve onu içeri almıştır. Bu olay hikâyede şu cümlelerle anlatılmaktadır:

“Avcı yağmura tutulduğundan, yoluna devam etse sıırıslıklam olacağından kapıyı açmasını söyledi. Ayşe, ipi çekti, mutfığa kaçtı.” (AT, s.187).

“Yara” hikâyesinde iki aşiret kavgasından kaçan bedeviler şeyhe güvenip ona sığınmıştır. Bu güven ile şeyhin kapısına gelişleri şöyle anlatılmaktadır:

“Mesele her zaman olan işlerden: iki aşiret bir gazve esnasında çarpışmışlar, bu dört kişi güç bela baskından kurtulup bana sığınmış, geceyi geçirmek istiyorlar.” (Ya, s.9).

Aynı hikâyede bedevi, kendisini kurtaran teğmene bindiği atın yavrusunu vaat etmiştir. Sözüde duran ve güvenilir bir kişi olduğunu hediyesini üç yıl sonra getirerek gösterir. Aradan geçen yıllara rağmen bedevinin sözünü tuttuğunu gösteren ifadeler şöyledir:

“Vakadan üç sene sonra, ben çiftlikte yokken bir bedevi gelip bir tay bırakmış, ‘Paşaya vaat etmişim, kendisi bilir!’ demiş, gitmiş.” (Ya, s.13).

“Fener” hikâyesinde satın aldığı lambanın yanmaması üzerine lambayı karakola götüren Ebu Ali, oradakilere lambayı tamir edecekleri hususunda güvenmiştir. Bu güvenle yola çıkarken onların lambayı tamir edeceğinden emin oluşu şöyle anlatılmıştır:

“Aldı, sürgüsüne bastı, sihirli ışık belirdi. Ebu Ali, şaşırmadı; bunu benim yapacağıma o kadar emindi ki...” (F, s.36).

“Güneş” hikâyesinde iki heybe dolusu altının güvenilir bir kişi olması sebebiyle Emir Sadun’a teslim etmesi için bir hünkâr yaverine verilmesi anlatılmaktadır.

”Darphanede yeni basılmış, çil çil, iki heybe dolusu altını Emir Sadun’a götürüp kendi elimle teslim edecektim.” (Gü, s.77).

“Hülle” hikâyesinde Şam’a gelen bir yolcunun esrarengiz bir kadın tarafından misafirlige buyur edilmesi anlatılır. Kadın, hiç tanımadığı bu yolcuya güvenir ve onu evine davet eder; aynı şekilde yolcu, hiç tanımadığı bu kadına güvenir ve evine gider. Bugün ile geçmişin kıyasında toplum içindeki güvenme duygusu farkı bu bölümde şu cümlelerde görülmektedir:

“‘Şam’da hiç tanıdığınız, akrabanız yok mu? Bir tek adam bile tanımadığımı bildirdim. Kadın memnun olmuştu. ‘Sizi bu akşam misafirlige çağırırsak gelir misiniz?’” (H, s.83).

Birine güvenme, güvenilir olma, güvenilir kimselerin sözünde durması gibi unsurlar Refik Halid hikâyelerinde karşımıza çıkmaktadır. Güven değeri; bir insana, bir yere, bir makama duyulan güven, mevcut imkânlar ve yetenekler ile bir yarış kazanabileceklere olan güven desteği, zor zamanda birinin yardımını esirgemeyeceğine itimat etme, bir kişinin bilgisine güvenme gibi hissiyatlar ve durumlar çerçevesinde işlenmiştir.

4.1.10.2. Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Yaman (2014, s.209) “Sınırlı ömrümüzü güzel ve nitelikli geçirmek, yaşamdan zevk almak, faydalı ve daimi işler yapmak istiyorsak ilk önce sağlığımızı korumak mecburiyetindeyiz. Sağlıksız bir kimsenin ne kendine ne başkalarına faydası dokunur.” diyerek ruh ve beden sağlığının insana bahşedilen en kıymetli nimet olduğunun altını çizer.

Gerçekten de akıl, ruh ve beden sağlığını muhafaza edemeyen insanlar, kendileriyle savaşları sürerken insanlığa faydalı olacak işler yapamadığından varlıklarını doyuracak ürünleri de ortaya koyamazlar. Bu sebeple toplumda güzel işlerin yapılabilmesi için önce insanların kendi sağlıklarını korumuş olmaları gerekmektedir. Şayet sağlığımızı koruyamazsak dünyadaki diğer nimetlerin hiçbir ehemmiyeti kalmayacaktır. Bu sebeple

insani değerlerin en önemlilerinin başında sağlığa önem verme vardır. Refik Halid Karay'ın hikâyelerinde sağlıklı olmaya önem verme değerinin işlenme sıklığı tablo 4.53'te gösterildiği gibidir.

Tablo 4. 53. Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinde Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değerinin Dağılımı

Değerin Adı: Sağlıklı Olmaya Önem Verme			
Memleket Hikâyeleri		Gurbet Hikâyeleri	
Hikâye Adı	Sayfa	Hikâye Adı	Sayfa
Yatık Emine	9, 20, 22, 24	Yara	10
Şeftali Bahçeleri	-	Eskici	-
Koca Öküz	55	Antikacı	-
Vehbi Efendi'nin Şüphesi	-	Testi	29, 30
Sarı Bal	-	Fener	-
Şaka	-	Zincir	37
Küs Ömer	-	Gözyaşı	-
Boz Eşek	-	Keklik	47
Yatır	111, 113	Akrep	-
Komşu Namusu	130	Köpek	59
Yıldı Bir	138	Lavrens	60
Hakkı Sükût	142, 143, 144	Çıban	66, 68
Kuvvete Karşı	-	Kaçak	74
Cer Hocası	167	Güneş	79
Garip Bir Hediye	-	Hülle	-
Bir Taarruz	181, 182	İstanbul	92
Ayşe'nin Talihi	-	Dişçi	-
Garaz	-		

“Yatık Emine” hikâyesinde yöre insanının çok sağlıklı olmasından ötürü hastalıkların bu yörede görülüyor oluşundan şöyle bahsedilir:

“Kadınlar ise taş gibi hissiz, kütük kadar hareketsiz ve donuktular fakat hepsinin de ne kadar gürbüz, ne dinç ve sağlam vücutları vardı... Sıtmaların tırmanmadığı, hastalıkların barınmadığı bu dağ sırtında çınarlar gibi gelişe genişleye uzun, bıktırıcı bir ömür sürüyorlardı.” (YE, s.9).

Aynı hikâyede hastaneye denetime giden Dal Sabri, Emine'nin geçirdiği hastalık ile ilgilenir çünkü sağlıklı olmak önemli ve kıymetlidir. Bu olay şöyle anlatılmaktadır:

“Sabri, etrafın sessizliğinden, binanın loşluğundan cesaret aldı, birden başını çevirip gözlerini Emine'nin ta gözlerine dikerek: ‘Nasıl, artık iyileştin mi?’ dedi.” (YE, s.20).

Emine'nin zayıf olması sebebiyle sağlığının bozulacağından endişe eden Gürcü Server, ona diğer çalışanlara verdiği yemekten fazlasını verir çünkü onun sağlıklı olmasını ister. Sağlıklı olmasını istediği Emine'ye gösterdiği iltimas şu cümlelerde görülmektedir:

“Emine, kâseleri yakala da gel!” diye seslenir, sonra onun tabağına bir kepçe fazla dökerek: ‘Ye de biraz et, can tut, yüreğim gibi kavrulup gidiyorsun be kız...’ diye takılırdı.” (YE, s.22).

Yatık Emine’ye yardım eli uzatan arzuhâlcı, sağlığını kaybetmenin nelere açabileceğinden bahseder. Sağlıklı olmak, insanların hayat şartlarının daha iyi olmasını sağlamaktadır, fikri şu cümlelerde sezdirilmektedir:

“Öbürü Rumeli’den geldiğini, dört yüz kuruş aylıkla rejide çalışıp giderken kafasına bir sızı yapıştığını, hastalanıp kaldığını, şimdi, işte gördüğü gibi, arzuhâlcilikle geçindiğini anlattı.” (YE, s.24).

“Koca Öküz” hikâyesinde sağlıklı olma değeri, doktorun Hacı Mustafa’ya sağlıklı yaşaması için telkinlerde bulunmasına karşılık Hacı Mustafa’nın sağlığına önem vermemesi zıtlığı ile işlenmiştir. Her insan, ömrünün kısa sürmemesi için sağlığına dikkat etmelidir. Hacı Mustafa’nın sağlıklı olma konusundaki yanlış tutumları ve doktorun ona telkin ettiği aksi düşünceler şu cümlelerde gösterilmektedir:

“Hediye götürdüğü memurların zoruyla kendisini muayene eden doktor: ‘Biraz nefsini yen be adam, gürelyip gideceksin!’ diyordu. Lakin Hacı Mustafa ‘Atın ölümü arpadan olsun beyim, öyle de gözümüzü yumacağız, böyle de. Aldırma sen!’ cevabıyla reçeteleri sarığının arasına sıkıştırıyor, eczaneye adımını atmıyordu.” (KÖ, s.55).

“Yatır” hikâyesinde vebanın hayvanları nasıl telef ettiği ve köylünün işlerinin nasıl aksadığı anlatılır. Sağlıklı olmak, sadece insanlar için değil hayvanlar için de çok önemlidir. Bu önem şu cümlelerle ifade edilmiştir:

“Zira girdiği köyde boynuzlu bir çift hayvan bile koymayan yaman bir veba, bu civarı eli böğründe bırakmış, her işi yüzükoyun sermişti.” (Y, s.111).

Aynı hikâyede Nuri’nin yüzündeki delik deşik görüntü geçirdiği bir hastalık yüzündendir. Sağlık sıkıntısı yaşamak; estetik açıdan da olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir, bu sebeple hastalıklara karşı dirençli olmak gereklidir. İlistir’in sağlığını bir dönem kaybetmesinin doğurduğu kötü sonuçları şöyle ifade edilmektedir:

“İlistir, memleket lisanında süzgeç demektir. Bu lakap, belki yüzünün delik deşik denecek kadar çiçek bozuğu olmasından verilmişti.” (Y, s.113).

“Komşu Namusu” hikâyesinde Baki Efendi’nin karısının sağlıklı olmaya önem mesinden ötürü sancılandığı an doktor çağırması şu cümlelerle anlatılır:

“(…) ‘Nafile endişe etmişiz.’ dedi, ‘Gelen doktormuş, bizim Doktor Hüsnü Bey... Haremim sancılanmış da...’” (KN, s.130).

“Yılda Bir” hikâyesinde Bekir’in, Elif’in sağlıklı olmasına önem verşi sebebiyle avucundaki yara izini sorması şu cümlelerde işlenmiştir:

“Bu defa Bekir; Elif’in vücudunda kapanmış bir bıçak yarası gördü, parmağını oraya dokundurdu, ‘Nedir bu?’ diye sordu.” (YB, s.138).

“Hakkı Sükût” hikâyesinde sağlığını yitiren işçilerin hayat şartlarının kötüleşmesinin onlara ne derece elem verdiği anlatılır. Sağlıklı olmanın rahatça çalışabilmenin de hayattan zevk alabilmenin de ön koşulu olduğu şu cümlelerle aktarılmıştır:

“Kim bilir ertesi sabah bu hasta, yorgun gözler ne kadar güç açılır, her kemiği ayrı sızlayan bu zavallı vücutlar, fabrikanın düdüğüne ne müşkülâtle itaat ederdi? Kim bilir bu hastalıklı sabahlar ne kadar gözyaşları döktürürdü, bu hâlsiz vücutları sürüklemek ne güçtü.” (HS, s.142).

Aynı hikâyede Hasip Efendi’nin Fotika’nın sağlıklı olmasına önem vermesinden ötürü onun sağlık durumunu yakından gözlelemeye devam ettiği şu cümleler yer almaktadır:

“O sırada aşağı fabrikada hastalanan bir genç kız, iki ayın içinde ölüvermişti. Hasip Efendi bunun üzerine Fotika’yı her gün bin korku ile süzüyor, her gün biraz daha hâlsiz görüyordu.” (HS, s.143).

Hasip Efendi, Fotika’nın sağlıklı olmasını önemseydiğinden Fotika’nın hasta olmasına üzülmektedir. Bir insanın sağlıklı olmasının çevresinde onu seven kişilerin mutluluğu için de gerekli olduğu şu cümlelerde işlenmiştir:

“Hâlbuki Fotika birden hastalanmıştı; Hasip Efendi onun gelmediğini görerek sordurduğu vakit: ‘Çok başı ağrıyor’ cevabını almıştı, ‘Eyvah!’ diyordu.” (HS, s.144).

“Cer Hocası” hikâyesinde Asım, yolculuk sırasında yakalandıkları yağmur sebebiyle hastalanmış ve yola arkadaşlarıyla devam edememiştir. Sağlığının bozulması sebebiyle Asım, bilmediği bir köyde yalnız kalmaya mahkûm olmuştur. Asım’ın sağlığını kaybetmesiyle yaşadığı sıkıntılar şu cümlelerle anlatılmıştır:

“Asım; yatağa düşecek kadar hastalandı, tesadüf ettikleri bir köyde kalmaya, imamın evinde bir köşede dinlenmeye mecbur oldu.” (CH, s.167).

“Bir Taarruz” hikâyesinde hırsızın Hayrullah Efendi’nin yolunu kesmesi üzerine Hayrullah Efendi, kendisine zarar geleceğini zannetmiş ve korkmuştur çünkü sağlığını hatta hayatını kaybetme endişesi taşımıştır. Hırsızın ona zarar vermeyeceğini anlaması Hayrullah Efendi’nin rahatlamasını sağlar. Sağlığına önem veren Hayrullah Efendi’nin yaşadığı sıkıntı dolu anlar şu cümlelerle anlatılmıştır:

“Hayrullah Efendi şakağına uzanan tabancaya rağmen canına ilişmek istenilmediğini anlayınca, bu ümitle pür helecan: ‘Aman, dedi, peki, vereyim!’” (BT, s.181).

Aynı hikâyede Hayrullah Efendi’nin para kaybına fazla üzülmediği çünkü ona göre mühim olanın sağlık olduğu kahramanın ağzından yazılan şu cümlelerden anlaşılmaktadır:

“Cüzdanda altı tane yüzük ve birçok da beşlik banknotlar vardı. Yedi yüz liradan fazla idi. Fakat canından iyi mi idi? Sağlık olsun, yine kazanırdı, tek hayatına ilişmesin de...” (BT, s.182).

“Yara” hikâyesinde yüzünün solgun olduğu görülen bedeviye sağlığının nasıl olduğu sorulur çünkü sağlıklı olmak kıymetlidir. Hikâyede bedevinin de sağlığının önemsendiği şu cümlelerden anlaşılmıştır:

“Bir aralık karşımdaki gencin birisi hafifçe inledi. Şeyh sordu:
‘Hasta mısın?’
‘Hayır.’
‘Yaralı mısın?’
‘Galiba!’” (Ya, s.10).

“Testi” hikâyesinde yöre halkı sağlıklı olmaya önem verdiği için ‘hastalık geçer’ endişesi taşımaları sebebiyle birbirlerinin ağzına değen testilerden su içmezler. Bu alışkanlıkları şu şekilde ifade edilmektedir:

“Dudak dokundurduğunuz testiye hemen kırarlar. Zahir, hastalık geçer korkusuyla...” (T, s.29).

Aynı hikâyede boğazından bir eşek arısı tarafından sokulan şahsın sağlıklı olmasına önem verdiklerinden ve iyileşmesini istediklerinden ötürü tüm köylünün seferber oluşu ve onu doktora yetiştirmeye çalışmaları şu cümlelerle işlenmektedir:

“Acı artıyor ve fenası, gırtlak şişiyor, örtülüyor. Acele şehre, doktora gidecek.
‘Eh!’ dedik, ‘Elbette orada bir çaresini bulurlar.’ ve yola düzüldük.” (T, s.29).

Hastanın doktora yetiştirilmesi için daha çabuk hareket edilmesini isteyen refakatçiler, hızlanınca kendi sağlıklarını da önemsediklerinden bindikleri arabaya güvenemezler ve şoförün çok hızlı gitmesini istemezler. Bu olay hikâyede şöyle anlatılmaktadır:

“Evet, nefes alamıyordu; boğulacaktı, boğulmak üzere idi. Şoföre: ‘Çabuk! Çabuk!’ diye bağırdık. Fakat altımızdaki eski bir Ford, yokuşlar eğri büğrü, dimdik ve minare boyu uçurumlarla dolu... Bunu düşününce kendi emrimizden kendimiz ürktük; bu sefer de: ‘Yavaş!’ diye haykırıştık.” (T, s.30).

“Zincir” hikâyesinde yalnızlığın insanın ruhuna etkilerinden bahsedilir ve bir zaman sonra insanın sağlığından olabileceği anlatılır. Sağlığına önem veren kahraman, insanlarla iletişimini zinde tutmak için pencere önünden ayrılmamaktadır. Kahramanın çökmek için bulduğu bu yöntemden şöyle bahsedilmektedir:

“Şayet iradesiz bir adamsanız az zamanda çürüyüp çökmeniz pek mümkündür.
Ben; çökmek için köşe penceresinden ayrılmazdım, köşe penceresinden dünyayı seyredirdim.” (Z, s.37).

“Keklik” hikâyesinde geçirdiği hastalık devresinden sonra vücudunu yormak istemeyen kahraman, Hacı Zülfü’nün ava gitme teklifini reddetmek ister. Bir hastalıktan kurtulmanın ardından sağlığın daha çabuk kazanılabilmesi için dikkatli olunması gerekliliği hikâyedeki şu cümleler ile vurgulanmak istenmiştir:

“‘Dağ, tepe dolaşmaya mecalim yok.’ diye cevap verdim, ‘Gripten yeni kalktım.’”
(Kek, s.47).

“Köpek” hikâyesinde kendisi ölürse köpeğinin yalnız kalacağını düşünen Osman, sağlığını kaybetmekten korkar çünkü sağlıklı olmak, sevdiklerimizden ayrılmamak ve mutlu bir yaşam sürdürmek için gereklidir. Osman’ın bu korkuları hikâyede şu cümlelerle işlenmiştir:

“Ölüverirsem ne olacak?” diye hatırdan fena fikirler geçirirken, kendisinden fazla ona yanıyordu. Zira Osman’ın hastalandığı, ateşli öksürük nöbetlerine tutulduğu, günlerce bir hendek içine sokulup yattığı oluyordu.” (Köp, s.59).

“Lavrens” hikâyesinde misafirlere Arap kahvesi ikram edilir çünkü onun sağlığa iyi geldiğine kanaat edilmiştir. Sağlığa iyi geldiği düşünülen bir içeceğin içilmesi sağlıklı olmaya verilen önemi gösterir. Bu düşünce hikâyede, şu cümleyle işlenmiştir:

“Hararet kesmek ve kalbin atışını nizama sokup insanı ferahlatmak için sıcak iklimlerde bundan faydalı içki yoktur.” (L, s.60).

“Çıban” hikâyesinde ev sahipleri, sineklerin neden olduğu çıbandan korunmak için misafirlerine cibinliğini örtmelerini tavsiye eder. Bu çıban, kötü sonuçlara yol açarak insan sağlığını tehdit etmektedir. Çıbandan korunmak isteyen misafirin de cibinliği sıkı sıkıya örttüğünü anlatan şu cümleler sağlığa verilen önemi göstermektedir:

“Ya Hazreti Kaid, cibinliğinizi uyurken açık bırakmayınız, bir sinek vardır, sokarsa habis bir çıban yapar, tedavisi zordur. (...) Ben de çekindim, cibinliğimi her zaman sıkı sıkı örttüm.” (Ç, s.66).

Aynı hikâyede sağlığına önem veren ve çıbandan kurtulmak isteyen hasta, on gün kıpırdamadan yatmayı kabul eder. Bu, sağlığına kavuşmak isteyen biri için âdeta sabır sınavıdır. Hastanı sağlığını kazanabilmek için nasıl sabırlı davandığı şu cümlelerle işlenmiştir:

“Tembih şu idi: On gün kııldamadan yatmak ve bu ipliği koparmamak! Hayatım bu ipliğe bağlıydı.” (Ç, s.68).

“Kaçak” hikâyesinde esir düştüğü yerden kaçan Türk askeri, bir aile tarafından ailenin ona yardım etmesi yasak olmasına rağmen sağlığına kavuşabilsin diye eve alınır. Bir başkasına yapılan bu yardım, ailenin canından olmasına sebep olabilecektir ancak askeri sağlığına kavuşturma gayesinin her şeyi göze almalarını sağladığını anlatan cümleler şöyle aktarılmıştır:

“Noel Bayramı’na rast gelen o gece beni kapının önünde karlara gömülü bulmuşlar, içeriye almışlardı. Yedirdiler, yatırdılar; doydum, dinlendim.” (K, s.74).

“Güneş” hikâyesinde yolcuların sağlıklarına önem verilmektedir çünkü daha öncesinde sağlıklı olmaya önem verilmediğinden ötürü iki kişi kaybedilmiştir. Şu cümlelerde

başkalarını da kaybetmemek için ihtiyatlı davranılması gerekliliğinden bahsedilmektedir:

“Tedbirli olmak lazımdı, zira yolda benim gibi buhrana tutulmuş iki askeri kaybetmiştik.” (Gü, s.79).

“İstanbul” hikâyesinde zararlı alışkanlığı olan kadın kahramana sohbet ettiği kişi, sağlığına daha fazla önem vermesi için tavsiyede bulunmuş ve zararlı maddeleri kullanmamasını öğütlemiştir. Hikâyedeki şu cümleler sağlığın korunması için dikkatli davranılmasının gereğini vurgulamaktadır:

“‘Şunu kullanmasan iyi edersin.’ dedi, ‘Daha gençsin, kendini bitiriyorsun.’” (İ, s.92).

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde sağlığa önem verme değeri, sağlığın her şeyin üstünde tutulması ve sağlığın bozulmaması için temkinli davrananların tutumlarıyla işlenmiştir. Ayrıca hikâyelerde hasta olmamanın sağlıklı olmaya bağlı olduğu, sağlığı kaybetmenin başka şeyleri de kaybetmeye sebep olduğu fikri sezdirilir. Hayvan sağlığına da önem verilmekte, hayvanların sağlığını kaybetmesi ile insanların da kaybettikleri iş gücünden bahsedilmektedir. Sevilen insanların sağlıklarına ihtimam gösterildiği gibi hayvanların sağlıklarına da ihtimam gösterilir. Ayrıca sağlığı kaybetmenin estetik değerlere de zararı olduğu vurgulanır.

4.2. Refik Halid Karay’ın Hikâyelerinde Tespit Edilen Değerlerin İşlenme Sıklıkları

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinin Schwartz Değer Kuramı’na göre incelenmesinin sonucunda 15 alt değerle en çok iyilikseverlik değerine rastlanmıştır. İyilikseverlik değerini; geleneksellik değeri 10 alt değer, evrenselcilik değeri 9 alt değer, başarı değeri 7, özyönelim değeri 6 alt değer, güvenlik değeri 2 alt değer ile takip etmektedir. Güç, hazcılık, uyarılım, uyma değeri ise birer alt değere sahiptir.

Refik Halid Karay’ın hikâyelerinde Schwartz Değer Kuramı’na göre en çok iyilikseverlik ve geleneksellik değerlerini örnekleyen söz ve davranışların sergilendiği görülmektedir. Hikâyelerde yer alan 53 değerın işlenme sıklığı ise tablo 4.54’te gösterildiği gibidir.

Tablo 4. 54. Refik Halid Karay'n Hikâyelerinde Tespit Edilen Değerlerin Toplam İşlenme Sıklığı

Değer Adı	Toplam İşlenme Sıklığı	Değer Adı	Toplam İşlenme Sıklığı	Değer Adı	Toplam İşlenme Sıklığı
1. Adil Olma	13	19. Fedakârlık	23	37.Özgüven	18
2. Ağırbaşlılık	12	20. Girişimcilik	15	38.Paylaşıcılık	8
3. Aile Birliğine Önem Verme	10	21. Güven	9	39.Planlı Olma	18
4. Akıl Yürütme	29	22. Hayâ	23	40.Sabırlı Olma	28
5.Alçak Gönüllülük	9	23. Hedef Belirleme	21	41.Sadakat	13
6.Arkadaşlık ve Dostluk	26	24. Hoşgörü	8	42.Sağlıklı Olmaya Önem Verme	27
7.Azim ve Kararlılık	33	25. İffetli Olma	16	43. Saygılı Olma	23
8. Bağımsız ve Özgür Düşünme	19	26. İletişime Açıklık	25	44.Sevgi	27
9.Bariş	7	27. İyilikseverlik	21	45. Sorumluluk	30
10.Bilimsellik	11	28.İyimserlik	13	46.Şefkat ve Merhamet	24
11.Cesaret	27	29.Kadirşinaslık	16	47.Takım Ruhu	18
12.Cömertlik	19	30.Kanaatkârlık	15	48.Temizlik	15
13.Çalışkanlık	23	31. Komşuluğa Değer Verme	5	49.Tutumluluk	15
14. Dayanışma	15	32. Kültürel Mirası Koruma	11	50.Vatanseverlik	20
15. Doğruluk ve Dürüstlük	17	33. Minnetarlık	13	51.Vefa	6
16.Duyarlılık	30	34. Misafirperverlik	17	52.Yardımseverlik	21
17.Empati	20	35. Nezaket	13	53.Zamanı İyi Kullanma	14
18.Estetik Duyguların Geliştirilmesi	33	36.Özgürlük	17		

Refik Halid Karay'ın hikâyeleri, Milli Eğitim Bakanlığının yayınladığı Değerler Eğitimi Yönergesi'nden, Türkçe, Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programlarından yola çıkılarak hazırlanan değer listesinde belirlenen değerleri içermektedir.

Refik Halid Karay'ın *Memleket Hikâyeleri* eserinde her bir değer kaç kere işlenmiş olduğu tablo 4.55'te ve *Gurbet Hikâyeleri* adlı eserinde her bir değer ne sıklıkta işlendiği tablo 4.56'da gösterilmiştir.

Tablo 4. 55. Memleket Hikâyeleri'nde Her Bir Değerin İşlenme Sıklığı

Değer	Hikâye Adları																	
	Yatuk Emine	Şeftali Bahçeleri	Koca Öküz	Vehbi Efendi'nin Şüphesi	Sarı Bal	Şaka	Küs Ömer	Boz Eşek	Yatır	Komşu Namusu	Yıldı Bir	Hakkı Sükküt	Kuvvete Karşı	Cer Hocası	Garip Bir Hediye	Bir Taarruz	Ayşe'nin Talih	Garaz
Adil Olma	6	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	2	1	1
Ağırbaşlılık	-	2	-	1	-	1	3	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Aile Birliğine Önem verme	1	1	-	-	1	-	-	-	-	2	-	1	-	-	-	-	-	1
Akıl Yürütme	3	-	-	1	1	2	-	2	3	2	1	1	-	1	1	-	-	-
Alçak Gönüllülük	1	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	2
Arkadaşlık ve Dostluk	3	2	-	-	-	3	2	-	1	1	-	-	1	2	-	-	1	2
Azim ve Kararlılık	4	2	2	-	-	1	2	1	2	1	-	-	-	1	-	1	-	2
Bağımsız ve Özgür Düşünme	2	2	2	-	1	1	-	-	-	1	-	1	1	2	-	1	-	-
Barış	-	1	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Bilimsellik	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-
Cesaret	4	-	-	1	1	2	2	-	-	1	-	1	2	2	1	2	3	1
Cömertlik	5	-	1	-	3	-	-	-	1	2	-	1	-	-	1	-	-	-
Çalışkanlık	-	2	-	-	2	1	1	2	1	-	2	-	-	4	-	-	1	1
Dayanışma	2	-	1	1	-	-	-	1	-	1	-	-	-	2	-	-	1	-
Doğruluk ve Dürüstlük	1	-	1	1	1	-	-	-	-	2	-	1	-	2	1	2	1	-
Duyarlılık	3	-	-	-	1	1	-	3	2	1	1	4	1	2	-	-	1	-
Empati	1	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	1	-	3	-	1	-	-

Tablo 4.55'in Devamı

Değer Adı	Hikâye Adları																	
	Yatık Emine	Şeftali Bahçeleri	Koca Öküz	Vehbi Efendi'nin Şüphesi	Sarı Bal	Şaka	Küs Ömer	Boz Eşek	Yatır	Komşu Namusu	Yıldı Bir	Hakkı Sükût	Kuvvete Karşı	Cer Hocası	Garip Bir Hediye	Bir Taarruz	Ayşe'nin Talihi	Garaz
Estetik Duyguların Geliştirilmesi	5	-	-	1	2	2	3	2	1	-	-	2	-	1	1	-	-	1
Fedakârlık	2	-	-	1	-	-	1	1	-	1	-	1	-	1	1	2	1	2
Girişimcilik	1	-	-	1	1	-	1	1	2	1	1	-	-	1	1	-	-	1
Güven	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Hayâ	2	-	-	2	-	-	3	-	-	1	-	1	1	3	1	1	1	1
Hedef Belirleme	1	1	-	-	-	1	1	1	-	-	-	2	1	1	-	-	1	4
Hoşgörü	3	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	1
İffetli Olma	6	-	-	2	-	1	-	-	-	3	-	-	-	-	-	1	1	-
İletişime Açıklık	2	1	-	-	-	-	1	1	1	1	1	1	-	3	1	-	-	-
İyilikseverlik	2	1	-	-	-	-	1	1	-	-	-	1	-	3	1	1	1	-
İyimsizlik	1	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	1	-	2	-	-
Kadirşinaslık	2	1	-	-	-	-	-	1	1	1	-	-	-	-	1	-	-	-
Kanaatkârlık	3	-	-	1	-	1	-	-	-	-	2	-	-	1	-	1	-	2
Komşuluğa Değer Verme	1	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Kültürel Mirası Koruma	-	1	-	-	-	-	1	-	2	1	2	-	-	1	-	-	-	-
Minnettarlık	2	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	1	1	-	-
Misafirperverlik	-	-	1	-	1	-	-	2	-	-	-	-	-	2	-	-	1	-

Tablo 4.55'in Devamı

Değer Adı	Hikâye Adları																	
	Yatık Emine	Şeftali Bahçeleri	Koca Öküz	Vehbi Efendi'nin Şüphesi	Sarı Bal	Şaka	Küls Ömer	Boz Eşek	Yatır	Komşu Namusu	Yıldı Bir	Hakkı Süküt	Kuvvete Karşı	Cer Hocası	Garip Bir Hediye	Bir Taarruz	Ayşe'nin Talihî	Garaz
Nezakat	1	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	1	3	1	-	-	-
Özgürlük	-	1	2	-	1	-	-	-	-	1	-	1	3	-	-	1	-	-
Özgüven	2	-	-	-	2	2	1	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	1
Paylaşıcılık	1	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-
Planlı Olma	2	1	-	1	-	-	-	-	1	2	2	1	2	2	-	-	1	-
Sabırlı Olma	5	-	-	1	-	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	-	-	-
Sadakat	-	-	-	-	2	-	1	1	1	-	1	1	-	1	-	-	-	-
Sağlıklı Olmaya Önem Verme	4	-	1	-	-	-	-	-	2	1	1	3	-	1	-	2	-	-
Saygılı Olma	2	-	1	-	1	-	1	2	1	1	-	1	1	1	-	1	1	-
Sevgi	2	-	-	-	-	-	2	-	2	1	3	4	-	-	-	-	1	2
Sorumluluk	4	1	1	1	1	-	1	3	1	-	-	4	-	2	-	-	1	1
Şefkat ve Merhamet	6	-	-	-	1	-	-	-	2	2	-	2	-	2	-	1	-	-
Takım Ruhu	1	-	1	1	-	1	2	3	-	-	2	-	-	2	-	-	-	-
Temizlik	3	1	-	-	1	-	-	1	1	-	1	-	-	3	-	-	1	-
Tutumluluk	-	-	1	-	1	-	-	-	1	-	-	-	1	2	1	-	-	2
Vatanseverlik	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	3	-	1	-	-
Vefa	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	2	-	-	-	-
Yardımsverlik	4	-	-	-	-	-	-	1	-	-	2	3	-	2	1	1	1	-
Zamanı İyi Kullanma	1	1	-	-	-	1	2	1	-	-	-	-	1	1	1	1	-	1

Tablo 4. 56. Gurbet Hikâyeleri'nde Her Bir Değerin İşlenme Sıklığı

Değer Adı	Hikâye Adları																
	Yara	Eskici	Antikacı	Testi	Fener	Zincir	Gözyaşı	Keklik	Akrep	Köpek	Lavrens	Çıban	Kaçak	Güneş	Hülle	İstanbul	Dişçi
Adil Olma	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Ağırbaşlılık	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Aile Birliğine Önem Verme	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-
Akıl Yürütme	2	-	1	1	1	-	2	-	1	-	-	-	1	2	-	-	-
Alçak Gönüllülük	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-
Arkadaşlık ve Dostluk	-	1	2	-	-	-	-	1	1	1	1	-	1	-	-	-	-
Azim ve Kararlılık	-	1	-	-	-	-	2	1	-	1	1	1	3	1	1	1	2
Bağımsız ve Özgür Düşünme	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	1	-	-
Barış	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-
Bilimsellik	-	-	2	-	-	1	-	-	-	1	1	-	-	3	-	-	-
Cesaret	-	-	-	-	1	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Cömertlik	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	1	1	-	-
Çalışkanlık	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	1	1	-
Dayanışma	-	-	1	1	1	-	-	-	-	2	-	-	-	-	1	-	-
Doğruluk ve Dürüstlük	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Duyarlılık	1	1	1	1	-	-	-	-	1	1	1	-	1	-	1	-	1
Empati	-	3	-	1	-	1	1	-	-	1	-	1	2	-	1	1	-

Tablo 4.56'nın Devamı

Değer Adı	Hikâye Adları																
	Yara	Eskici	Antikacı	Testi	Fener	Zincir	Gözyaşı	Keklik	Akrep	Köpek	Lavrens	Çıban	Kaçak	Güneş	Hülle	İstanbul	Dişçi
Estetik Duyguların Geliştirilmesi	-	-	1	1	1	-	-	-	1	-	-	1	2	2	-	3	-
Fedakârlık	-	-	-	1	-	-	1	1	-	2	1	-	1	1	-	-	1
Girişimcilik	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Güven	2	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-
Hayâ	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	3	-	2
Hedef Belirleme	1	-	-	-	-	-	2	1	1	-	1	-	-	1	-	-	-
Hoşgörü	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
İffetli Olma	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
İletişime Açıklık	1	2	2	1	-	-	1	-	-	-	1	-	-	1	1	1	1
İyilikseverlik	1	1	-	1	1	-	-	-	-	1	-	2	1	-	1	-	-
İyimserlik	-	-	1	1	-	-	3	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-
Kadirşinashlık	-	-	1	-	1	1	-	1	-	1	1	-	-	-	2	1	-
Kanaatkârlık	-	-	-	-	1	1	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-
Komşuluğa Değer Verme	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kültürel Mirası Koruma	-	-	1	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-
Minnettarlık	1	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	2	-	-
Misafirperverlik	-	1	-	1	-	-	-	-	1	-	-	1	1	1	2	1	1

Tablo 4.56'nın Devamı

Değer Adı	Hikâye Adları																
	Yara	Eskici	Antikacı	Testi	Fener	Zincir	Gözyaşı	Keklik	Akrep	Köpek	Lavrens	Çıban	Kaçak	Güneş	Hülle	İstanbul	Dişçi
Nezakət	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	-	-	-	-	1	1	-
Özgürlük	-	-	-	-	-	2	1	-	-	1	-	-	2	-	1	-	-
Özgüven	-	-	1	-	2	-	-	-	1	-	1	-	2	-	1	-	-
Paylaşımıcılık	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-
Planlı Olma	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Sabırlı Olma	2	1	-	-	1	1	1	-	-	2	-	2	1	-	-	-	-
Sadakat	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1	1	-	-	-	1	-	-
Sağlıklı Olmaya Önem Verme	1	-	-	2	-	1	-	1	-	1	1	2	1	1	-	1	-
Saygılı Olma	3	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1	2	-	-
Sevgi	-	1	1	-	-	1	2	-	-	4	-	-	1	-	-	-	-
Sorumluluk	-	-	-	1	1	1	2	-	-	1	-	1	-	2	-	-	-
Şefkat ve Merhamet	1	1	-	-	-	1	1	1	-	1	-	-	1	-	1	-	-
Takım Ruhu	-	-	1	1	-	-	-	-	1	-	1	-	-	1	-	-	-
Temizlik	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-
Tutumluluk	-	1	-	2	2	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Vatanseverlik	-	2	-	-	-	1	1	-	1	1	1	-	1	-	-	4	1
Vefa	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yardıms severlik	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1	-	1	-	-
Zamanı İyi Kullanma	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-

V. BÖLÜM: SONUÇ

5.1. Sonuç

Refik Halid Karay'ın hikâyelerinin hangi eğitsel değerleri içerdiğine ilişkin yapılan araştırmanın sonucunda Refik Halid Karay'ın hikâyelerinde 53 farklı değer tespit edilmiştir.

Refik Halid Karay'ın hikâyelerinde tespit edilen değerlerin Schwartz Değer Kuramı'na göre gösterdikleri dağılım tespit edilmiştir. Schwartz Değer Kuramı'nda belirlenen alt değerler, Türkçe öğretmenlerinin görüşleri sonucunda yeniden sınıflandırılmış, araştırma bu yeni sınıflandırmaya göre ilerlemiştir. Türkçe öğretmenlerinin görüşlerine göre üç alt değer, Schwartz Değer Kuramı'nda belirtilen grup başlığından farklı bir başlığa girmektedir. Aile birliğine önem verme değeri, güvenlik grup başlığından geleneksellik grup başlığına; özgürlük değeri, özyönelim grup başlığından evrenselcilik grup başlığına; temizlik değeri, güvenlik grup başlığından özyönelim grup başlığına hareket etmiştir.

Refik Halid Karay'ın değerler eğitimi bağlamında incelenen hikâyelerinde bazı değerlerin, kimi hikâyelerde hiç yer almadığı bazı değerlerin de hikâyelerde birden fazla işlendiği görülmüştür. Kimi değer ifadeleri, hikâyelerde açık açık yer alırken kimi değer ifadeleri ise sezdirilme ve yorumlama ile ulaşılabilecek şekilde hikâyelerde kendine yer bulmuştur. Bazı değerlerin hikâyelerde birden fazla yer alması, hikâyenin dayandırıldığı temel fikrin en çok o değerle bağlantılı olmasından kaynaklanmaktadır.

Refik Halid Karay'ın hikâyelerinde en çok işlenen değerler, azim ve kararlılık ile estetik duyguların geliştirilmesi değerleridir. Azim ve kararlılık değeri, hikâyelerde karakterlerin sözlerinden dönmemesi, istediklerinin olabilmesi için gösterdikleri çaba, kararlarında kalmakta ısrar etmeleri gibi durumlar içerisinde işlenmiştir. Refik Halid Karay'ın üstün gözlem gücü ve betimleme yeteneği sayesinde etrafındaki güzellikleri kendine has üslubu ile değerlendirmesi hikâyelerdeki estetik değerlerin okuyucuya kazandırılması açısından çok işlevsel bir biçimde kullanılmıştır.

En çok işlenen değerlerin ardından işlenme sıklığı en yüksek olan değerler şunlardır: duyarlılık, sorumluluk, akıl yürütme, sabırlı olma, sağlıklı olmaya önem verme, sevgi, cesaret, arkadaşlık ve dostluk değeri.

İşlenme sıklığına en az sahip olan diğer değerler ise; bilimsellik, kültürel mirası koruma, aile birliğine önem verme, güven, alçak gönüllülük, paylaşımcılık, hoşgörü, barış ve vefa değeridir.

İşlenme sıklıklarına göre sırayla hikâyelerde yapılan tespitlere ait sonuçlar şu şekildedir: Hikâyelerdeki kahramanlar; zor durumda kalan insanlara karşı duyarlı, kişiliklerini zedeleyecek olaylara karşı koyan ve tepki gösterebilen karakterlerdir. Bu sebeple hikâyelerde duyarlılık değerinin işlenme sıklığı da yüksektir.

Hikâyelerin kahramanları, içlerinde buldukları şartlara uyum sağlayabilir ve üzerlerine düşen görevleri yapmaktan kaçınmaz çünkü sorumluluk sahibidirler. Birçok hikâyede içerisinde buldukları güç durumdan çıkmaya çalışan kahramanların nasıl aklın yoluna başvurdukları işlenmiştir. Akıl yürüterek içinde buldukları durumdan kurtulabilmişlerdir.

Hikâyelerin kahramanları çok rahat koşullarda yaşayan kimseler değildir. Refik Halid Karay, genellikle hikâyelerinde kahramanlarını sıkıntı içerisindeki kimseler olarak işlemiştir. Bu sebeple de kahramanlar, sabırlı bireylerdir. Hikâyelerdeki zor şartlara katlanmak sabır gerektirmektedir.

Hikâyelerdeki kahramanlar, yer yer sağlık sorunları yaşayan yer yer de sağlık sorunu yaşayan kimselere yardımcı olan karakterlerdir. Bu yüzden de hikâyelerde sağlıklı olmaya önem veren birçok karakterle karşılaşmaktadır. Birbirini ve dünyayı seven kahramanların yer aldığı hikâyeler de bulunmaktadır. Bu sevgi, genellikle aile sevgisi ve dostluk bağından ileri gelen bir sevgi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hikâyelerde cesaret sahibi olabilmenin kötü durumlardan çıkmak için çare olduğu da görülmektedir. Bu sebeple cesaret sahibi olma, insanların kötü durumlardan kurtulabilmesinin anahtarı olarak işlenmiştir. Kahramanlar, arkadaşlık ve dostluk bağıyla birbirine bağlanan, arkadaşlığa ve dostluğa kıymet veren kimselerdir. Birçok hikâyede, kahramanları yalnızlıktan kurtaranların ya da çaresizken sığınılan kimselerin arkadaşlar olduğu mesajı işlenmiştir.

İletişime açıklık değeri; hikâyedeki karakterlerin birbiriyle sohbetler eden ve paylaşımlarda bulunan karakterler olmaları ekseninde işlenmiştir. Aynı zamanda hikâyelerdeki kişiler; selamlaşan, yardımlaşan, başkalarına danışmaktan geri durmayan ve böyle etkileşimlerde bulunabilen karakterlerdir.

Şefkat ve merhamet değeri; hastalara, düşkünlere, ihtiyaç sahiplerine, kimsesizlere, hayvanlara gösterilen şefkat ve merhamet ile işlenmiştir. Ayrıca annelerin şefkat ve merhamet içeren davranışlarına da çeşitli durumlar ve olaylarla yer verilmiştir.

Çalışkanlık değeri; mesleki gereklilikleri yerine getirirken çalışkan tutum sergileyen karakterlerin sorumluluk alanlarında görevlerini yaparken çalışkanlık sergilemeleriyle işlenir. Köy veya kasaba halkı genellikle tarla işlerinde çalışkandır, herkes mevsim geçişlerinde yapacağı hazırlığı zamanını geçirmeden ve ertelemeden yapmaktadır. Bir hikâyede de türlü imkânsızlıklar içinde okuluna devam eden genç bir kadın karakter işlenmiştir.

Fedakârlık değeri; sevilen insanları korumak için yapılan fedakârlıklar, insanların türlü sıkıntılara katlanma fedakârlığı göstermeleri, vatanseverlikten doğan, iffeti korumak için yapılan fedakârlıklar, başkalarını koruyabilmek için kendi canını ortaya koyan karakterler ve hayvanları koruyabilmek için gösterilen fedakârlıklar gibi durumları içeren duygular ve olaylarla işlenmiştir.

Hayâ değeri; edepli insanların kötü durumda kaldıklarında yüzlerinin kızarması, utangaç tavırlar sergilemeleri, insanların ne düşüneceğinden çekinen kişilerin hissettikleri, kötülüklerinin sonucunda ortaya çıkan durumdan rahatsızlık duymaları gibi durumlarla verilmiştir.

Saygılı olma değeri; toplumca sevilen kişilere, makam sahibi kişilere gösterilen saygı, özel hayata saygılı olma, minnet duygusundan doğan saygı, halka açık alanlarda başkalarını rahatsız etmemeye önem verme ve birlikte yaşamaya saygı duyma gibi durumlarla işlenmiştir.

Hedef belirleme değeri; daha rahat yaşayabilmek için kendine hedefler koyan, görevinde başarılı olmak için hedeflerini belirleyen karakterlerle işlenmiştir. Ayrıca istenilen bir sonuca varabilmek için süreç içerisinde yapılacaklara dair hedefler belirleme davranışı da hikâyelerde okyucunun karşısına çıkmaktadır.

İyilikseverlik değeri; zorluk yaşayanlara evini açan, onlara yiyecek ve giyecek yardımı sağlayan karakterlerin yaşadıklarıyla verilmiştir. Aynı zamanda hikâyelerdeki karakterler, bağış yapan, kimsesizlere sahip çıkan, hayvanları koruyan, hastalara yardım eden ve her durumda ailesinin yanında olan, onlara iyi davranan insanlardır.

Yardımseverlik değeri; parası, kalacak yeri veya herhangi bir işi olmayanlara; hastalara, yaşlılara yardım etme; kimsesiz ve çaresiz kimselerin bu dertlerini paylaşarak onlara yardım etme; yolda kalanlara yardım eli uzatma gibi durumlarla işlenmiştir.

Empati değeri; zor durumda kalan, acı çeken birini anlayabilmek, vatanını özleyen biriyle kurulan empati gibi durumlarla işlenmiştir. Örneğin; kahramanlar, hırsızlık yapan birini bu davranışa mecbur bırakan etkenleri anlamlandırabilmek için de hırsızla empati kurmuştur.

Vatanseverlik değeri; vatan uğrunda her şeyini ortaya koyan, çarpışmalara giren, bir vatandaşlık görevi olarak sorumluluklarını bilen, vatana, ulusa, bayrağa saygı gösteren karakterlerle ve vatanından uzak kalan kimselerin vatana duydukları özlem gibi duygularla bu davranışları içeren olaylarla işlenmiştir.

Bağımsız ve özgür düşünebilme değeri; başkalarının etkisinde kalmayan karakterler ve onların davranışları etrafında işlenmiştir. Bu karakterler, hikâyelerde sonucu ne olursa olsun kendi seçimlerini yaşamaktadır.

Cömertlik değeri; yardıma muhtaç insanlara karşılık beklemeden yiyecek, giyecek alma, minneti göstermek için onlara ikramlarda bulunma gibi durumlarla işlenmiştir. Ayrıca hikâyelerde kahramanlar, parası olmayanlara karşılık beklemeden hizmet verme gibi davranışlarda da bulunmaktadır. Hikâyelerde önceliği ailesinin huzuru olan ve bunun için de cömert davranan kahramanlar da bulunmaktadır.

Özgüven değeri; makamına güvenmenin kazandırdığı özgüven, gücüne ve maharetine güvenenlerin hissettiği özgüven ve görünüşüne güvenen kişilerin özgüvenli duruşları ile işlenmiştir.

Planlı olma değeri; insanların yapacaklarını planlanması, kendi geleceklerini planlamaları gibi durumlar ile işlenmektedir, süreç içerisinde başarısız olanlar için bir süre bekleme kararı verme, planlamaları bunlara göre yeniden düzenleme kararları alma gibi durumları gösteren olaylarla verilmiştir.

Takım ruhu değeri; birlik olma ve beraberce hak savaşı verme, sıkıntıları paylaşarak iş bölümü yapma, insanların her durumda birbirine destek olması gibi durumları içeren olaylar ve durumlar ile işlenmiştir.

Doğruluk ve dürüstlük değeri; kahramanların ne olursa olsun doğruyu söylemeleri, her türlü sonucu göze alarak açık ve dürüst davranmaları, kendini savunurken de bir şeyin doğrusunun ortaya çıkmasını hedeflerken de çıkarlarını bir kenara bırakıp gerçeğe göre hareket etmeleri, hak etmedikleri şeylere el uzatmamaları gibi durumları işleyen olaylar ile işlenmiştir.

Misafirperverlik değeri; kişilerin hiçbir ayırım göstermeden herkese karşı gösterdikleri misafirperverlik ve bilgisine güvenilen karakterlerin misafir edilmesi, bundan hoşnut olunması duygularını içeren durumlarla işlenmiştir.

Özgürlük değeri; özgürlüğün kısıtlanmasına verilen tepkiler, kişilerin hapse girmemek için kurallara uymaya çalışması gibi farklı olaylarla işlenmiştir. Aynı zamanda bazı hikâyelerde özgürlüğe düşkünlük ile başkalarının kendi alanlarına saldırması esnasında kişilerin gösterdikleri tepkisel davranışlara da yer verilmiştir. Hikâyelerin bazılarında ise mahalle baskısı olarak değerlendirilebilecek davranışlara karşı takınılan tutum, bir özgürlük arayışı olarak nitelendirilmiştir.

İffetli olma değeri; namusuna sahip çıkan, kötülüklerden uzak, sakin bir yaşam sürdüren köylü veya kasabalı kişilerin hayatlarından kesitler ve olaylar anlatılarak işlenmiştir. Halkın iffetsiz gördüğü kişilerin yaşadıkları zorluklar da ders niteliğinde hikâyeler oluşturmuştur.

Kadirşinaslık değeri; sahip olunanlara kıymet vererek yaşama, emanete, tarihi eserlere, hayvanlara, aileye ve diğer insanlara değer verme gibi duyguları içeren olaylarla işlenmektedir. Karakterler, hatırlı kimselerin kıymetini bilen ve güzelliğin değerinin farkında olan kimselerdir.

Dayanışma değeri; yalnız başaramadıkları işler için veya başkalarının derdine çare bulabilmek adına dayanışmaya girmelerini anlatan olaylarla işlenmektedir. Karakterler, bir haksızlık gördüklerinde mağdurlarla dayanışma örneği sergiler. Bir sorumluluğu paylaştıklarında da birbirlerinin işlerini kolaylaştırabilmek için dayanışma içerisine girerler.

Girişimcilik değeri; çaresizlerin mücbir sebeplerden doğan girişimcilikleri, bir mal sahibi olabilmek yahut para kazanabilmek için gösterilen girişimci davranışlar, başkalarıyla tanışabilmek ve yalnızlığa çare aramak için yapılan girişimler ile bilgi edinme amaçlı başkalarıyla iletişime geçme girişimini örnekleyen olaylarla işlenmiştir.

Kanaatkârlık değeri, karakterlerin yaşam şartları kötü olsa da her şeye kanaat etmesi ve daha fazlasına sahip olma şansları varken azla yetinmeleri gibi durumlar içerisinde işlenmiştir.

Temizlik değeri; yaşam alanlarını temiz tutma, kişisel temizliğe önem verme, misafirlikte kimseye sıkıntı vermemek için temiz olma ve temizlik hususunda ev sahiplerinin, misafirlere karşı mahcup olmamak için dikkatli davranması gibi durumlar ile işlenmiştir.

Tutumluluk değeri; kâr etme amaçlı yapılanlar, sahip olunanı doğru harcama ve planlamalarını doğru yapma, satıcılarla pazarlık etmek gibi durumlar içerisinde işlenmiştir.

Zamanı iyi kullanma değeri; doğru zamanlama yapabilme, iş hayatı ve sosyal hayatın doğru planlanması, sıkıntılı ortamlarda zaman kazanabilme, bir an önce sonuca ulaşmak için hızlı davranma gibi durumlar ve olaylarla işlenmiştir.

Adil olma değeri; yanlışların sonucuna katlanılması, hiç kimseye ayırım yapılmaması, haksız yere bir kazanç sahibi olanın veya bir makama gelenin onu da kaybetmesi gibi olaylar ve duyguları ekseninde işlenmiştir.

İyimserlik değeri; insanların yaşadıkları sıkıntıların düzeleceğine inanmasıyla ve daha iyi şartlara erişeceğine inanan karakterlerin iyimser tavırlarıyla işlenmiştir. Karakterler, kaybettiklerine karşın ellerinde olanların daha kıymetli olduğunu düşünen iyimserlerdir. İçinde bulunulan durumun o kadar da kötü olmadığına kendini ikna etmeye çalışan iyimser karakterlere de yer verilmiştir. Ayrıca hikâyelerde hastaların iyileşeceğine, ne olursa olsun gelecekte mutlu bir aile yaşantısı kurulacağına inanılmaktadır.

Minnettarlık değeri; bir armağana, başkalarından gelen bir yardıma, bir davete, yapılan bir ikrama karşı gösterilen minnet duygusu ile verilmiştir.

Nezaket değeri; insanlara nazik davranmanın iyi bir şey olduğu sezdirilerek, üslubun kibar olmasının ve teşekkür etmenin erdeminden bahsedilerek, misafirlere karşı gösterilen nezaketi konu edinen olaylar verilerek işlenmiştir.

Sadakat değeri; eski dostlara ve eşe, emanete, ölüye, saygın karakterlere gösterilen bağlılık, hayvanların sahiplerine sahiplerin de hayvanlara gösterdiği sadakat ile okuyucuya iletilmiştir.

Ağırbaşlılık değeri toplumca ayıplanan hareketleri yapmaktan geri durma gibi davranışlarla verilmiştir. Saygı duyulan kimseler ağırbaşlı tutumlar sergiler. İş hayatı sorunlulukları gereği kahramanların ağırbaşlı davranıyor olduğu görülmektedir. Karakter özelliği olarak ağır başlılığı ilke edinen karakterler de vardır. Karakterler ayrıca misafir oldukları yerlerde ağırbaşlı tutumlarıyla dikkat çekmektedir. Kültürümüz gereğince de ağırbaşlı olma her anlamda daha çok takdir edilmektedir.

Bilimsellik değeri; kişilerin iddialarını belgelemesi, çeşitli durumlarda uzmanların görüşlerine başvurulması, hastalıklara konan bilimsel tanılar, hesaplamaların yapılması gibi durumları içeren olaylarla işlenmiştir. Ayrıca deneysel yöntemlerin kullanılma yöntemlerine dair bazı bilgiler de hikâyelerin birinde yer almaktadır.

Kültürel mirası koruma değeri; ölüye ve misafire saygı, özel zamanlar ve törenlerde yapılanlar gibi ulusal kültürümüze ait örf ve âdetler ile işlenmiştir. İnsanların ortak yaşamlar için düzenli olarak yaptıkları faaliyetler kültürel bir mirasın izleridir. Aynı zamanda tarihi eserlere gösterilen özen de bir kültür mirasına olan ilgiyi örneklemiştir.

Aile birliğine önem verme değeri, evlilik kurumuna verilen değer ile birçok hikâyede gösterilmiştir. Ailelerinden uzak kalmak istemeyen kahramanlar, aile birliklerinin bozulmaması için çeşitli fedakârlıklar yapmaktadır. Hem annelerin hem çocuklarının ilişkilerini korumak adına yaptıklarından da bahsedilmektedir.

Alçak gönüllülük değeri; kahramanların övgü dolu sözlere karşı gösterdikleri mütevazı tepkiler, öz eleştiri yapabilen kişilerin alçak gönüllü tavırları ve daha iyi şartlara sahip olmalarına rağmen nereden geldiğini unutmayan karakterlerin yaşadıkları çevresinde işlenmiştir.

Güven değeri; bir insana, bir yere, bir makama duyulan güven, insanların birbirini desteklemeleri ve bu desteğin onlara verdiği güven, zor zamanda yanında olacağını

bildiğın kişilere itimat etme, birinin bilgisine güvenme gibi hissiyatlar ve bu hissiyatın çevresinde gelişen durumlarla işlenmiştir.

Hoşgörü değeri; insanları hoş görme, zorda kalanı anlama ve onlara hak verme gibi durumlarla işlenmiştir. Aileye, evlada karşı hoşgörölü olan karakterlere yer verilmiştir.

Paylaşımıcı olma değeri; yiyecek, para, bilgi paylaşımı gibi paylaşımların yanı sıra muhtaç insanlarla sahip olunanların paylaşılması, bağışlarda bulunulması gibi olaylarla işlenmektedir. Kahramanlar mutluluklarını ve güzel anlarını da birbirleriyle paylaşmaktadır.

Barış değeri; savaş zamanında hayatın nasıl etkilendiğı ve ne kadar kötü olduğı, savaşın nasıl olumsuzluklar yarattığından bahsedilerek anlatılır. Yaşanılan yerde barış iklimi olması önemlidir, kahramanlar bunun için emek vermektedir.

Vefa değeri, arkadaşları ve tanıdıkları ihmal etmeme, yapılan bir iyiliğı unutmama, bir vasiyeti yerine getirmek için vefakâr davranma ve bunu için çalışma gibi durumların işlendiğı olaylar ile okuyucuya iletilmiştir.

Refik Halid Karay'ın hikâyelerinde belirlenen 53 değeri içerisinde en az işlenme sıklığına sahip olan değeri komşuluğına değeri verme değeri. Misafirlik ilişkileri, komşuların iyiliğini gözetme, komşular arası arkadaşlık ilişkileri, komşuların zor gününde onlara yardım etme gibi durumlar ile işlenmiştir.

Komşuluğına değeri verme değerinin en az işlenen değeri olmasının sebebi, hikâyelerde komşuluk ilişkilerinden az bahsedilmesidir. Hikâyelerdeki kahramanlar, çoğunlukla arkadaşlarıyla veya aileleriyle vakit geçiren yahut yalnızlığı tercih eden kimselerdir. Bu durum, komşuluktan bahsedilme sıklığını azaltmıştır.

Kimi hikâyelerde hayvanlar üzerinden de değeri aktarımının yapıldığı gözlemlenmektedir. Aynı zamanda hikâyelerde kimi karakterler; insani değerler açısından hoş olmayan davranışlar sergilemekte, okuyucunun eleştirel gücünün ortaya çıkması için yazar tarafından yoruma açık bırakılan durumlar da sergilenmektedir.

Hikâyelerde duyarlı, saygılı, yardımsever, paylaşımıcı, sevgi dolu karakterlere yer verildiğı gibi; vicdansız, kötü kalpli kimselere de yer verilmiştir. Bu durum, iyi-kötü karşılaştırması yapmaya ve olaylar ile karakterler üzerinde eleştirel düşünmeye olanak sağlamaktadır.

İşlenme sıklığı daha az olan değerlerden hoşgörü, alçak gönüllülük, güven, paylaşımcılık değerleri kötü karakterler üzerinden de verilmiş, eğitsel değerler açısından olumsuz olan davranışlar ile de gösterilmiştir. Verilmek istenen iletiler, okuyucunun yorumuna ve eleştirel bakış açısına teslim edilmiştir.

Araştırmanın sonucunda Refik Halid Karay'ın yaşadığı dönem içerisinde önemli bir isim olması, kendini tamamlamış bir yazar olması, hikâyelerinin zengin bir eğitsel değer ağına sahip olması sebepleriyle Türkçe öğretiminde hikâyelerinin kullanılabilir olduğu tespit edilmiştir. Türkçe dersi öğrenimi gören hedef kitlenin yaş grubu göz önüne alındığında, değerler eğitimi sürecinde Refik Halid Karay'ın eserleri içerisinde hikâyelerinin daha işlevsel bir şekilde kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Refik Halid Karay'ın işlediği tüm iletiler; içerisinde bulunulan dönemin şartlarından, yazarın hayatındaki evrelerden ve tecrübelerinden izler taşımaktadır.

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda değerler eğitimine ilişkin kazanımların öğrencilere kazandırılması sürecinde Refik Halid Karay'ın hikâyelerinin tamamının kullanılmayacağı tespit edilmiştir. 35 hikâyenin içerisinde 22 tanesinin; müstehcen ifadeler içermeleri, yer yer kötü alışkanlıklardan bahsetmeleri sebebiyle okuma parçası olarak kullanılmayacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Refik Halid Karay'ın 35 hikâyesinden 13 tanesi okul kitaplarında kullanılmaya uygundur. Bu hikâyelerin yedisi *Memleket Hikâyeleri*'nde, altısı *Gurbet Hikâyeleri*'nde bulunmaktadır. *Memleket Hikâyeleri*'nden; “Şaka, Boz Eşek, Kuvvete Karşı, Cer Hocası, Garip Bir Hediye, Bir Taarruz, Garaz” başlıklı hikâyeler okul kitaplarında yer alabilecek niteliktedir. *Gurbet Hikâyeleri*'nden ise; “Yara, Eskici, Fener, Gözyaşı, Köpek, Kaçak” başlıklı hikâyeler (Ders kitaplarında kullanılması tavsiye edilen okuma parçaları için Ek 1 ve Ek 2'ye bakınız.) okul kitaplarında kullanılmaya uygun bulunmuştur. Bu uygunluk; öğrencilerin psikolojik gelişimlerinin sağlıklı yönetilmesi, yaş dönemlerinin özellikleri, içinde buldukları kritik zamanın şartları ve değerler eğitimi sürecinde doğru yönlendirme yapılması gerekliliği göz önüne alınarak tespit edilmiştir. Hangi hikâyenin hangi sınıf seviyesine uygun olduğuna dair öğretmen görüşleri alınmış ve hikâyeler sınıf seviyelerine göre ayrılmıştır. Sınıf seviyelerine göre ayrılan hikâyeler için önerilen etkinlik çalışmaları da sınıf seviyeleri ve hikâyelerin yerleştirildikleri temalar göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur.

Refik Halid Karay'ın hikâyeleri, değerler eğitimi bakımından oldukça zengindir ve hikâyelerinin arasından 13 hikâye değerler eğitimi sürecinde kullanılabilir niteliktedir. Bu hikâyeler, okuma parçası olarak ders kitaplarına yerleştirilmeli, ortaokul seviyesindeki öğrenciler Refik Halid Karay ile daha fazla buluşturulmalıdır.

5.2. Öneriler

1. Türk edebiyatına ait edebi eserlerin ortaokul seviyesindeki çocuklara okutulması ve bu eserlerden uygun olanların değerler eğitimi sürecine dâhil edilmesi gereklidir.
2. Değerler eğitimi sürecinde öğrencilerin, örnek olaylardan ve hikâyelerden yola çıkarak daha kalıcı öğrenmeler oluşturabilmesi sebebiyle değerler eğitimi sürecinde hikâyelerin kullanılması gerekmektedir.
3. Ortaokul seviyesindeki öğrencilere eğitsel değerleri kazandırabilme sürecinde Refik Halid Karay'ın hikâyeleri; karakter çeşitliliği, olay örgülerinin zenginliği sayesinde problem çözme yeteneğini güçlendirecek bir yapıya sahiptir ayrıca sahip oldukları üslup zenginliği, betimleme gücü ile üstün bir dil zevki kazandırabilecek olmaları açısından ortaokul öğrencilerine tavsiye edilmeli ve okutulmalıdır.
4. Refik Halid Karay'ın hikâyeleri; kelime dağarcığı geliştirme çalışmaları açısından oldukça zengindir, bu sebeple ortaokul seviyesindeki öğrencilerin bu hikâyelerle buluşturulması gereklidir.
5. Refik Halid Karay'ın hikâyeleri Türk edebiyatının önde gelen eserlerinden olduklarından ve değerler eğitimi sürecinde milli ve ulusal değerleri kazandırabilecek özellik sergilemeleri açısından sınıf kitaplıklarında ve okul kütüphanelerinde bulundurulmalıdır.
6. Okullarda kullanılan metinlerin, değerler eğitimi bağlamında incelenerek üzerinde çalışılmış olan eserlerden seçilmesi gerekmekte ve değerler eğitimi sürecinin de bu şekilde planlı ve programlı bir şekilde ilerlemesi gerekmektedir.
7. Ders kitaplarındaki metinlerin daha zengin içerik sunmaları gerekliliği ve metinlerin çeşitlendirilmesine gereksinim duyulması sebebiyle ayrıca öğrencilerin eski-yeni karşılaştırmalarında daha somut örnekler görebilmeleri için Türk edebiyatı eserlerine yönelmek gerekmektedir.
8. Bu çalışmanın ardından yapılacak olan yeni çalışmalarda Milli Eğitim Bakanlığının belirlediği değerler çerçevesinde farklı değerler ve değerler sınıflandırmaları açısından Refik Halid Karay'ın hikâyeleri yeniden incelenebilir.

9. Refik Halid Karay'ın hikâyelerinden seçilerek kısaltılan ve okuma parçası olarak önerilen metinlerle ilgili hazırlanan örnek etkinlik çalışmalarının tekrar düzenlenip düzenlenemeyeceği, örnek etkinlik çalışması oluşturulmayan metinlerin de ders kitaplarına farklı etkinlik çalışmalarıyla yerleştirilmesinin uygun olup olmayacağı konusu araştırmacılar tarafından ele alınabilir.

10. Refik Halid Karay'ın değerler eğitimi bağlamında incelenen 35 hikâyesinden seçilerek kısaltılan ve okuma parçası olarak önerilen 13 hikâyesinin dışındaki hikâyelerinin de okul kitaplarında yer alıp alamayacağı tartışma konusu olabilir. Bu husus, araştırmacılar tarafından tekrar ele alınıp incelenebilir.

KAYNAKLAR

- Akay Ahmed, A. (2015). Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın Gülen Ada hikâyesinde aktarılan değerler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 2, 78-92.
- Akbaba Altun, S. (2003). Eğitim yönetimi ve değerler, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 7-18.
- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bakış, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9-27.
- Akıntürk, T. ve Karaman Ateş D. (2011). *Aile hukuku*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Aksan, D. (2007). *Her yönüyle dil*, Ankara: TDK.
- Aktaş, Ş. (2004). *Edebiyatımızın zirvesindekiler Refik Halit Karay*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Akyüz, K. (1995). *Modern Türk edebiyatının ana çizgileri*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Aladağ, S. (2009). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde değer eğitimi yaklaşımlarının öğrencilerin sorumluluk değerini kazanma düzeyine etkisi*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Altıntaş, E. (2015). *Kuramdan uygulamaya özgüven*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Asal, U. Y. (2017). Ticari bir kavram olarak misafirperverlik: girişimcilik ekseninde yeniden yapılanma, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi*, 1(1), 73-90.
- Atabek, E. (1999). *Hayatımız ve Değerlerimiz*, İstanbul: Cumhuriyet Kitap Kulübü.
- Aydın, M. A. (1989). Aile, *İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 2, 196-200), İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Aydın, M. Z. (2010). Okulda çalışan herkesin görevi olarak değerler eğitimi [Elektronik Versiyon], *TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Ceceli Eğitim Kurumları Değerler Eğitimi Buluşması* içinde, <https://www.okuloncesi.net/upload/dosyalar/20111113/2300/2010-22.doc> adresinden 15 Ocak 2018 tarihinde edinilmiştir.
- Aydın, M. Z. ve Akyol Gürler Ş. (2014). *Okulda değerler eğitimi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Aytaş, G. ve Yalçın, A. (2011). *Çocuk edebiyatı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aytekin H. (2016). *Çocuk ve gençlik edebiyatı*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bacanlı, H. (2006). *Duyuşsal davranış eğitimi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Bridge, B. (2010). *Zorbalık-mobbing bilinmeyen çeşitleri ve çözümleri*, İstanbul: Beyaz Yayınları.
- Büyük Larousse, (1986). Cömert (c. 4, s.2980), İstanbul: Gelişim Yayınları.
- Cevizci, A. (2010). *Felsefeye giriş*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Clauson, S. G. (1972). Value, In *An Etymological Dictionary of Pre- Thirteenth-Century Turkish* (485a.), London: Oxford University Press.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative research*. Boston: Pearson Education.
- Çankırlı, A. (2015). *Ailede ve okulda değerler eğitimi*, İstanbul: Zafer Yayınları.
- Çelikkaya, T. ve Seyhan, O. (2016). Değerlerin Kazanılmasındaki Etkili Faktörler (Öğrenci Görüşleri), *Balıkesir University The Journal of Social Sciences Institute* 19 (36), 167-191.
- Çiftçi, O. (1999). *Sosyolojiye giriş temel kavramlar*, Trabzon: Akademi Yayıncılık.
- Davidov E., Schwartz, S. H., Cieciuch J. (2015). Values, *Social Psychology of International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 2, 41–46.
- Demirel, K. (2006). Açıklamalı İnsani Terimler Sözlüğü, İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Demirel, M. (2009). Sınıf öğretmenlerinin ve okul yöneticilerinin karakter eğitimine ilişkin öz-yeterlik inançları, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)* 37, 36-49.
- Demirel, Ö. (2012). *Eğitimde program geliştirme*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Demirhan İşcan, C. (2007). *İlköğretim düzeyinde değerler eğitimi programının etkililiği*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dilidüzgün, S. (2003). *Çağdaş çocuk yazını*, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim öğrencilerine insani değerler eğitimi verilmesi ve ahlaki olgunluk ölçeği ile eğitimin sınanması*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dilmaç, B. (2002). *İnsanca değerler eğitimi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Dilmaç, B. (2007). *Bir grup fen lisesi öğrencisine verilen insani değerler eğitiminin insani değerler ölçeği ile sınanması*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Doğan, İ. (2013). Türk eğitim sisteminde değer sorunu, R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Z. Ş. Arslan, M. Zengin (Ed.), *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* içinde (s.615-633). İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Doğan, İ. (2014). *Sosyoloji kavramlar ve sorunlar*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Doğanay, A. (2006). Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi, C. Öztürk (Ed.), *Değerler Eğitimi* içinde, 255-286, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ekiz, O. N. (1999). *Refik Halit Karay*, İstanbul: Toker Yayınları.
- Ekşi, H. (2003), Temel değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: karakter eğitimi programları, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 79-96.

- Enginün, İ. (2007). *Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Erden, M. ve Altun, S. (2012). *Öğrenme stilleri*, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Ergin, M. (2004). *Türk dil bilgisi*, İstanbul: Bayrak Basım/ Yayın/ Dağıtım.
- Ertürk, S. (1988). Türkiye’de eğitim felsefesi sorunu, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3, 11-16.
- Fichter, J. H. (2015). *Sosyoloji nedir*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gedizli, M. (2004). *Yazabilmek*, İstanbul: Şule Yayınları.
- Gökalp, N. (2014). Kişi olmanın değeri ve değerlerin kişi olmadaki yeri, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12 (27), 123-134.
- Gökçe, F. (2000). *Değişim sürecinde devlet ve eğitim*, Ankara: Eylül Yayınları.
- Gözler, K. (2009). *Hukuka giriş*, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Gümüş, S. (2017). *Değerler eğitimi bağlamında Aytül Akal’ın çocuk romanlarının analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Güneş, F. (2013). Türkçe öğretiminde metin seçimi, *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1 (1), 1-12.
- Güneş, M. (2009). *Aka Gündüz’ün roman Hikâye ve tiyatrolarında sosyal meseleler (1909-1958)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Güngör, E. (2010). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Gürel, Z., Temizyürek, F. ve Şahbaz, N. K. (2007). *Çocuk edebiyatı*, Ankara: Öncü Basımevi.
- Güven, A. Z. (2014). *Değerler eğitimi ve Türkçe derslerinde değerlerin kullanımı*, Konya: Palet Yayınları.
- Hökelekli, H. ve Gündüz, T. (2004). Üstün yetenekli çocukların değer yönelimleri ve eğitimleri, Recep Kaymakcan ve diğ. (Ed), *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* içinde (s.371-396), İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Hökelekli, H. (2007). Çocuk ve gençlerde şiddet olgusu ve önlenmesine yönelik öneriler, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 5 (14), 16-78.
- Hökelekli, H. (2013). *Psikoloji, Din ve eğitim yönüyle insani değerler*, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2007). *Kültürel psikoloji kültür bağlamında insan ve aile*, İstanbul: Evrim Yayınları.
- Kale, N. (2013). Nasıl bir değerler eğitimi?, R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Z. Ş. Arslan, M. Zengin (Ed.), *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* içinde (s.313-322), İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Kaliyeva, A. (2015). *Türkçe ve İngilizce kitaplarında değerler eğitimi*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

- Karasar, N. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karay, R. H. (2014). *Memleket hikâyeleri*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Karay, R. H. (2014). *Gurbet hikâyeleri*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Karay, R. H. (2015). *Minelbab ilelmihrab*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve eğitim*, Ankara: Engin Yayınevi.
- Kavcar, C., Oğuzkan, F. ve Sever, S. (2005). *Türkçe öğretimi*, Ankara: Engin Yayınevi.
- Kenan, S. (2014). Modern eğitimde kaybolan nokta: değerler eğitimi, [Elektronik versiyon] *Kuram ve uygulamada eğitim bilimleri*, 9 (1), 259-295, https://academia.edu/5335011/Modern_Eğitimde_Kaybolan_Nokta_Değerler_Eğitimi adresinden 3 Ocak 2018 tarihinde edinilmiştir.
- Kılıç, A. ve Seven, S. (2011). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kızıler, H. ve Canikli, İ. (2015). *Değerler eğitimi*, Karabük: Deneme Yayınları.
- Kocasavaş, Y. (2010). Kuşaklar arasındaki iletişimde etkili ve kalıcı dil eğitiminin önemi, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 151-158.
- Kolaç, E. ve Karadağ, R. (2012). Türkçe öğretmeni adaylarının değer kavramına yükledikleri anlamlar ve değer sıralamaları [Elektronik Versiyon], 3. *Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu* içinde [11(3), 762-777], <http://dergipark.gov.tr/ilkonline/issue/8588/106726> adresinden 16 Ocak 2018 tarihinde edinilmiştir.
- Köknel, Ö. (1995). Hoşgörünün ruhsal-toplumsal temelleri, B. Onur (Ed.), *Türk Eğitim Derneği XII. Öğretim Toplantısı Hoşgörü ve Eğitim Bildiriler Kitabı* içinde, 67-77, Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Köknel, Ö. (2007). *Çatışan değerlerimiz*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Köylü, M. (2013). Küresel bağlamda değerler eğitimine duyulan ihtiyaç, R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Z. Ş. Arslan, M. Zengin (Ed.), *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* içinde (s.287-312), İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Kuçuradi, İ. (1995). Hoşgörü: kavramı ve sınırları, B. Onur (Ed.), *Türk Eğitim Derneği XII. Öğretim Toplantısı Hoşgörü ve Eğitim Bildiriler Kitabı* içinde, 17-29, Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Kuçuradi, İ. (1998). *İnsan ve değerleri*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kuçuradi, İ. (2006). *Etik*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kumbasar, E. (2011). *Muzaffer İzgü'nün romanlarının değerler eğitimi açısından incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Kurudayıoğlu, M. ve Çakıcı, E. (2013). Türk edebiyatı dersinin öğretiminde değerler, *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1(3), 41-57.

- Kuşdil, M. E. ve Kağıtçıbaşı Ç. (2000), Türk öğretmenlerinin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı, *Türk Psikoloji Dergisi*, 15 (45), 59-76.
- Macit, M. ve Soldan, U. (2004). *Edebiyat bilgi ve teorileri el kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- MEB (12.09.2012). Milli eğitim bakanlığı ders kitapları ve eğitim araçları yönetmeliği, Resmi Gazete, sayı: 28409).
- MEB, (10.07.2009). Milli eğitim temel kanunu değişikliğe ait kanun (No: 5917), Resmi Gazete, sayı: 27284.
- MEB, (26.07.2014). İlköğretim kurumları yönetmeliği, Resmi Gazete, sayı: 29072).
- MEB, (2018). Türkçe öğretimi programı, Ankara: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Meydan, H. (2014). Okulda değerler eğitiminin yeri ve değerler eğitimi yaklaşımları üzerine bir değerlendirme, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 93-118.
- Nas, R. (2003). *Türkçe öğretimi*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Oğuzkan, F. (2010). *Çocuk edebiyatı*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özdemir, M. (2005). Türkiye’de çocuk edebiyatı kültürü açısından eğitim fakültelerinde okutulan çocuk edebiyatı dersleri, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 110.
- Özden, Y. (1999). *Eğitimde yeni değerler*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Özen, Y. (2015). *Sorumluluk eğitimi*, Ankara: Vize Basın Yayın.
- Özensel, E. (2004). Türk toplumunda çocuğun yetiştirilmesinde annenin rolü Konya ili örneği, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2 (6), 77-96.
- Öztürk, E., Kalfa, M., Altun, M. ve Demirbilek, S. (2005). *Ses ve şekil bilgisi*, İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Pektaş, P. (2013). *Değer Sandığı: Nazik olmak (Nezaket)*, M. Z. Aydın (Ed.), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Redhouse, J.W. (2009). *Müntahabât-ı lügât-ı osmaniyye*, Ankara: TDK.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*, New York: The Free Press.
- Sarıcı Bulut, S. (2009). İyilik yapma değerinin öğrencilerin bilişsel dünyalarına yerleştirilmesi, C. Demirli (Ed.), *1. Ulusal İyilik Sempozyumu Bildiri Kitabı* içinde, 1(10), 104-114.
- Sayar, K. ve Aysun, S. (2011). Ahlaki bir lider olarak öğretmen, *Eğitime Bakış Eğitim, Öğretim ve Araştırma Dergisi*, 7 (19), (9-13).
- Schwartz, S. H. (1994). Are there universal aspects in the structure and content of human values?, *Journal of Social Issues*, 56, 19-45.
- Schwartz S. H. ve Bilsky W. (1994). Values and personality, *European Journal of Personality*, 8, 161-181.
- Seyyar, A. (2015). *Ahlâk terimleri (ansiklopedik sözlük)*, İstanbul: Rağbet Yayınları.

- Sever, S. (1998). Dil ve iletişim, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 31 (1), 51-66.
- Sever, S. (2008). *Çocuk ve edebiyat*, İzmir: Tudem Yayıncılık.
- Sever, S. (2015). *Çocuk edebiyatı ve okuma kültürü*, İzmir: Tudem Yayıncılık.
- Sezer, Ö. (2005). *İlköğretim 1. kademe türkçe ders kitaplarında değerlerin incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Şen, Ü. (2007). *Milli Eğitim Bakanlığının 2005 yılında tavsiye ettiği 100 Temel Eser yoluyla Türkçe eğitiminde değerler öğretimi üzerine bir araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şengül, M. B. (2001). *Refik Halit Karay'ın hikâyelerinde sosyal tenkit*, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Şimşek, T. (2004). *Çocuk edebiyatı*, Erzurum: Suna Yayınları.
- Şirin, M. R. (1994). *Çocuk edebiyatı*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Şirin, M. R. (2007). *Çocuk edebiyatına eleştirel bir bakış*, Ankara: Kök Yayıncılık.
- TDK, (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Tengilimoğlu, D., Altınöz, M., Öztürk Başpınar, N. ve Erdönmez, C. (2011). *Zaman yönetimi*, H. Tutar (Ed.), Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tezcan, M. (1985). *Eğitim sosyolojisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Türkyılmaz M. (2012). *Gençlik romanlarının okuma becerisine etkisi ve değer aktarımı bakımından incelenmesi*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ulubey, Ö. (2012). *Pedagojik değerler*, M. Girgin (Ed.), Ankara: Vize Basım Yayın.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2015). *Değerler eğitimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ünal, Y. (2013). Refik Halid Karay üzerine bir bibliyografya denemesi, [Elektronik Versiyon], *International periodical for the languages, literature and history of turkish or turkic*, 8 (5), 849-89, https://www.research.net/publication/271012224_Refik_Halid_Karay_Uzerine_Bibliyogra adresinden 8 Ocak 2018 tarihinde edinilmiştir.
- Yaman, E. (2014). *Değerler eğitimi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yalçın, M. (Ed.), (2010). Refik Halit Karay, *Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi* içinde, (c.2, 602-604), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yazıcı, H. (1998). Hikâye, *İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 17, 479-498), İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yazıcı Okuyan, H. (2012). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında bir kültür aktarımı aracı olarak kalıp sözlerin kullanımı üzerine bir inceleme, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 16 (2), 31-46.

- Yıldırım, A. Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, R. ve Kılıç Çakmak E. (2011). Sanal öğrenme ortamlarında sosyal model olarak eğitsel arayüz ajanları, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 12 (4), 243-264.
- Yin, R. (2011). *Qualitative research from start to finish*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.

İnternet Kaynakları

<http://www.istmem.com/Sayfa/24/Degerler-Egitimi.aspx> Erişim Tarihi: 10.09.2017

<http://www.meb.gov.tr/mevzuat/index.php> Erişim Tarihi: 20.09.2017

EKLER

Ek 1: Örnek Etkinlik Çalışması Hazırlanan Okuma Parçaları

5. Sınıf Seviyesi

Tema: Duygular

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. İnsanlara sadakati ile bilinen hayvan hangisidir? Sizin bu hayvanla ilgili herhangi bir anınız var mı?
2. Vatanından ayrı kalan insanların neler hissettiğini konusunda empati yaparak bu konudaki görüşlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

KÖPEK

Işık vursa bile içine fer düşmeyen bulanık gözlü, küçücük, sıska, yılgın bir köpekti. Kendini bildiğinden beri kuyruğunu bacaklarının arasından çıkarıp keyifli keyifli sallamak fırsatını bulamamış, gözlerinin yaşı kurumak bilmediğinden yanakları nemden kurtulamamıştı. (...) O güne kadar “Hoş!”lara alışmıştı, ilk “Kuçukuçu!”yu Osman’dan işitti.

Osman; bir kabahat işleyip yad illere düştüğü zaman bu köpek gibi sokaklarda sürtmüş durmuş, neşe yüzünü unutmuştu. Ona da her uzandığı kapı aralığından dilini anlamadığı adamlar “Hoş!”a benzettiği keskin bir kelimeyle haykırıyorlar, elinde gezdirdiği kâğıt çiçeklerle “Kulhüvallahı” yazılı tabaklara bakmadan tersyüzü geri çeviriyorlardı.

(...)

Bir akşam, çit kenarında sırtüstü yatmış, kafasından neler geçtiğini fark etmeden düşünürken kendisine birinin baktığını sezdi. Başını kaldırıp etrafını aradı. Bir ufak köpeğin yaşlı gözleriyle karşılaşmıştı. Acıdı “Kuçukuçu!” diye çağırdı. (...) İşte iki bahtsız böyle tanıştılar.

Osman’ın taşlara, topraklara sürtünmekten havı dökülmüş kirli haki ceketiyile köpeğin aklıktan sertleşip seyrekleşmiş kirli postu yan yana geldi; birbirine uydu. Her ikisinde de hasret derecesini bulmuş olan sokulma ihtiyacı çarçabuk ısınmalarına yardım etmişti.

Ayrılmaz dost oldular. (...) Osman, bir memleketten bir memlekete geçerken köpeğini yollarda kâh yürütüyor kâh koltuğunun altına alıyordu. Yormaktan korkuyordu, ölüverir diye korkuyordu. (...) Çok defa aç, daima yurtsuz ve yolcu, böyle iki yıl geçti. Osman'ın bütün kurduğu hülya bir kulübesi olmak ve akşam dönünce köpeğini kapısının önünde bekler bulmaktı. (...) Olmayacak bir ihtimale inanmıştı: Bu köpek de Osman'ın memleketinden nasılsa buralara düşmüştü; o da kendisi gibiydi, yurt hicranı çekiyor, havasına, suyuna, güzelliğine ısınamıyordu. Her şeyi garipsemişti, onun için böyle yılgın, kamburu çıkık, kuyruğu bacaklarının arasında, yaşlı gözlüydü.

(...)

Nihayet [bir gün] jandarmaların eline düştüler. Kolları iple arkasına bağlı, Osman günlerce bir silahlı süvarinin önünde sıcak ovalarda yürüdü. Köpeği çok geriden, daha ihtiyatlı ve ürkek peşi sıra gelmişti. Karakollarda beklenirken uzaklarda, kayalar arasına saklanarak gözcülük ediyor; yola düşülünce meydana çıkarak, sinsisi, toprak kabartılarını siper tutarak, arkalarından geliyordu.

(...)

Böylece hududa geldiler. Osman, serseri ve yabancı olduğu için daha güneydeki bir komşu ülkesine atılacaktı. Sınırı aşınca köpeğine kavuşacaktı ya... (...) Barakalar önünde durup ellerini ipten sıyırdıkları zaman ona sarıldı, kucağına, aldı, onu öptü, okşadı.

Fakat birden sarsıldı.

Gümrük kolcusu gözleri akan sıska, iğrenç köpeği göstererek:

“Yasak!” demişti, “Baytar şahadetnamesi olmadan hayvan geçemez!” Hayvancağızı geçiremediler.

Osman'ın kollarından çözülüp ip onun boynuna takıldı ve hudut levhasını tutan direğe bağlandı.

Osman yalvardı, kefiyeli jandarmanın ellerine sarıldı, fesli kolcunun ayaklarına kapandı. Herkes; memurlar, kahveci, maşlahlı yolcular, bütün halk gülüyordu.

(...)

Köpek; kuyruğunu bacaklarının arasına büsbütün sıkıştırmış, kamburu büsbütün çıkmış, gözleri daha bulanık, yanakları sırsıklam, başını gene eğmiş, bir kulağı sivri, öteki düşük, melul melul bekliyordu.

Nihayet jandarmalar kızdılar. Osman'ın çürük, kof sırtına öldürücü birkaç dipçik vurdular, hududun öte yanına, bayır aşağı, taşlıklara yuvarladılar. Bunu gören köpek; evvela yerinden fırlamak, ipini kırmak, hayatında ilk defa, dişleri meydanda, kuyruğu dimdik, hırlayarak iri çizmeli adamlara saldırmak istedi; yapamadı. Çölleri, yoldaşının ardında, aç karnına, susuz, uykusuz, dili bir karış, sinsi sinsi günlerce aşmaktan mecalsizdi; yapamadı.

Sadece derin derin içini çekti.

Sonra döndü döndü, kıvrıldı, ıslak burnunu karnının tüyleri arasına gömdü ve yaşlı gözlerini -daima kovucu, "Hoş!" deyici olarak tanıdığı- dünyaya son bir usanç içinde yumdu.

Refik Halid Karay

(Gurbet Hikâyeleri'nden kısaltılmıştır.)

Etkinlik Çalışmaları

1. ETKİNLİK Aşağıdaki anlamları verilen kelimeleri ipuçlarından hareketle bulunuz. Bulduğunuz kelimelerin doğru olup olmadığını sözlüklerinizden kontrol ediniz.

Y_ _ : Yabancı

_ _ V : Kadife, çuha, yün vb.nin yüzeyindeki ince tüy.

_ Ü _ Y _ : Tatlı düş, hayal.

_ U _ _ T : Sınır.

_ _ CR _ N : Bir yerden veya bir kimseden ayrılma, ayrılık.

İ _ T _ _ AT : Herhangi bir konuda ileriye düşünerek ölçülü davranma, sakınma.

2. ETKİNLİK a) Okuduğunuz metnin konusunu ve ana fikrini yazınız.

Konusu	Ana Fikri
.....
.....
.....
.....
.....
...	...

b) Hikâyedeki olayla aşağıdaki atasözlerinden hangileri aynı yöndedir? İşaretleyiniz.

- Birlikten kuvvet doğar.
- El, el ile; değirmen, yel ile.
- Duvara dayanma yıkılır, insana dayanma ölür.
- Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır.

3. ETKİNLİK Aşağıdaki soruları okuduğunuz metinden hareketle cevaplayınız.

1. Osman, neden başka bir memlekette yaşamak zorunda kalmıştır?
2. Osman, neden köpeğinin de onunla aynı kadere sahip olduğunu düşünüyor?
3. Metinde geçen “Toprak kabartılarını siper tutarak aralarından geliyordu.” cümlesinde kastedilen nedir?
4. Osman’ın köpeği sınırın öbür tarafına neden geçememiştir?
5. Birinden ayrı kalmak zorunda kalsanız neler hissederdiniz?

4. ETKİNLİK Aşağıda verilen cümleleri yan tarafta yer alan değerlerden hangilerine uygunsu onunla ile eşleştiriniz.

- () Ayrılmaz dost oldular.
- () O da kendisi gibiydi, yurt hicranı çekiyordu.
- () Ellerini ipten sıyırdıkları zaman ona sarıldı, öptü, okşadı.
- () Köpeği çok geriden, daha ihtiyatlı ve ürkek peşi sıra gelmişti.

- a) Vatanseverlik
b) Arkadaşlık ve Dostluk
c) Sevgi
d) Sadakat

5. ETKİNLİK Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların başına “D” yanlış olanların başına “Y” yazınız.

- () “Bize öyle sert bir bakış attı ki yerimizden kımıldayamadık.” cümlesinde sert kelimesi mecaz anlamlıdır.
- () “Başkalarının derdini çekmekten bıktım, diye bağırp duruyor.” cümlesinde “çekmek” sözcüğü gerçek anlamda kullanılmıştır.
- () “Ağaçların rüzgârda salınan yaprakları bana huzur veriyor.” cümlesinde “yaprak” kelimesi gerçek anlamda kullanılmıştır.
- () “Tiyatro sahnesine her çıktığımda heyecanlanıyorum, dedi usta sanatçı.” cümlesinde terim anlamı bir sözcük vardır.

6. ETKİNLİK “Hayvanlar ve insanlar arasındaki dostluk” konulu bir dördlük yazınız.

.....

.....

.....

.....

6. Sınıf Seviyesi

Tema: Erdemler

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Hangi mevsimi daha çok seviyorsunuz, neden?
2. Zor durumda kalan birine kendiniz de zor bir durumda kalacak olsanız dahi yardım eder misiniz?

KAÇAK

Güzel kadın gözlerine en çok yaraşan ziya, oynak mum ışığıdır.

Ben diyar diyar, iklim iklim ışıklar gördüm; bu ışıkların akislerini çeşit çeşit, şehirli ve dağlı milletlerin kadınlı erkekli yüzlerinde seyrettim. Fakat unutamadığım bir çift güzel Alman kızı gözleriyle, Noel gecesini Almanya’da değil, akıl ermez bir yerde, ta Sibirya’da, Çin hududuna yakın bir izbede, mum ışığında karşılaştım.

Gece ile ışığı ve ışığın çehrelere serdiği manayı en iyi anlayanlar ücra memleketlerde dolaşan sergüzeştçi yolculardır. Onlardan biri de bendim.

Büyük Harp’in başlangıcında Muş elimizden gitti, kıtamla beraber kendimi Moskof elinde esir bulmuştum. Bize: “Haydi içeriye!” dediler. Rusya’da içeriye gönderilmek emri dışarıdan, dünyadan daha uzağa, cehennemden bucağına gideceğinizi gösterir. Bir bahar günü Tiflis’ten yola düştük. Dağ geçtik, deniz geçtik, çöl geçtik. Adam boyu çayırklar, karşı kıyısı görünmez ırmaklar, sonu gelmeyeceğine inanmaya başladığımız ormanlar aştık. Zindanlarda yatıyor, yaya yürüyor, aç kalıyor, soğuktan buz kesiyor, sıcaktan mum gibi eriyorduk.

Esir düşenler bin bir cefa ile soğukla mücadele ederek ve canları tehlikede yol almaktadırlar.

(Aşağıdaki bölümde, kahramanın her şey göze alarak düşmandan kaçması ve ardından başına gelenler anlatılmaktadır.)

“Kaçarım!” dedim. Kaçmak için kanat bile kâfi gelemezdi. Öyle olmakla beraber gene de kaçtım.

İenseisk'ten Angara Irmağı'nı tutarak Çin'e gidecek, Çin'i geçecek, Amerika yoluyla memleketime dönecektim ve tekrar harp edecektim.

Delilik? Gençlik? Vatan hasreti ve intikam ateşi? Hepsi!

Yetmiş ikinci günüydü, atım açlıktan ve yorgunluktan düşüp öldü. Ufak tefek, koyun gibi tüylü, tırnakları iki çatal bir Kırgız atıydı; kendi cinsimden gibi yakınlık duyduğum sıcak bakışlı, dilimden anlayan bir hayvancağız... (...)

Üşümeysi, aşağı yukarı hepiniz bilirsiniz: titremek, içi katılmak, buz kesmek... Hayır, asıl üşümek onlar değildir. Üşümek bir nevi yanmaktır. Hiçbir uzvumu duymuyordum, ne ellerimi, ne ayaklarımı... Bedenim kalmamıştı, yoktu. Yalnız içimi hissediyordum ve içimde yanarak tükenen bir yerimi! Bu, galiba yüreğimdi. Benliğim yanan bir kalpten ibaret kalmıştı; kar içinde tutuşmuş bir kalbin tek başına depreştiğini biliyordum, o kadar...

Bir müddet sonra yanığı da duymamaya başladım; yüreğim alevini, kızılığını, yakıcılığını kaybetmişti, koflaşmıştı, bir toprak kül gibi dağıldı. Anladım ki ölüyorum, sönmüş kalbimi gömmek için karlı gecenin içine çökmeye hazırlandım ve çöktüm!

Tam o sırada karlar üstüne benimle beraber uzanmış bir iki ışık çizgisi görür gibi olmuşum. Bu çizgiler bana genişliyor gibi geldi. Bir kapı açılmıştı, ocağında alev alev odunlar yanan basık bir oda... Ortada bir yemek masası, kenarda minimini mumlarla, kandillerle süslü bir çam ağacı, etrafımda kadınlı erkekli adamlar... Ve sıcak bir yemek kokusu! (...)

Bir genç kız; elinde mum, eğilmiş yüzüme acıyarak bakıyor ve bilmediğim dilden bir şeyler söylüyor: "Der arme! Der arme!" (...)

Mum ışığı nefeslerimizle sallanıyordu. Ben; kızım gözlerine dalmıştım, bu gözlerde bir kar tipisi seyrediyordum. Ama bildiğim akçıl, boğucu, soğuk bir kar tipisi değil... Taneleri birbirine çarptıkça kıvılcımlanan bir sıcak kor tipisi... Çiçek tipisi... Elmas ve zümrüt tipisi... Işık, rayiha ve renk tipisi!

Isınıyor, ısınıyorum.

"Der arme! Der arme!"

Bilmediğim hâlde ne dediğini artık anlıyordum:

“Zavallı! Zavallı!”

Orası harbin ilk günlerinde Rus ordusunun Pomeranya’dan esir edip buralara kadar sürdüğü bir sivil Alman ailesinin eviydi, Sibiry’a da daha böyle binlerce aile vardı. Noel Bayramı’na rast gelen o gece beni kapının önünde karlara gömülü bulmuşlar, içeriye almışlardı.

Yedirdiler, yatırdılar; doydum, dinlendim. Fakat sabaha karşı -daha şafak sökmemişti- uyandırdılar. Elime küçük bir dağarcık sıkıştırıp sokağı gösteriyorlardı.

Ruslar, kaçak bir Türk zabitanı sakladıklarını duyarlarsa hepsini kurşuna dizerlerdi.

Kapının demir kolunu, gene mum elinde, sıcak göğüslü kız çekti. Buz tutmuş zerrelere çatırdadı. Bir darağacı önünde gibi şuarsuz, dilsiz, külçe hâlindeydim. Kendimi topladım, artık son olarak göreceğim bu hayat ve hülya manzarasına, ocağı alevlenen odaya ve gözlerinde ateşten çiçekler açan kıza bir daha baktım; koyun postuma, bu tüylü kefeneye sarıldım. İçeri dalan kar ve soğuk da bana bir av bulmuş aç canavar hırsıyla sarıldı.

İşte gene gece, gene tipi, gene yollar... Fersahlarca, aylarca uzanan kuş uçmaz, kervan geçmez vahşi yollar...

İnsan kuvveti bu... Tekrar irademi önüme katmış, cesedimi arkamda sürüyerek karlı, karanlık, zalim Çin yoluna dalmıştım.

Ebu Hemal Kaymakamı sustu, bir müddet dalgın kaldı. Sükûtuna hürmet ediyorduk. Sonra silkindi, çingırağa bastı, gelen hademeye:

“Bize birer buzlu portakal şurubu getir!” dedi. Sibiry’a’daki karlı geceyi anlattığı o gün, Şam badiyesinde uçar kuşu yere düşüren zehirli bir samyeli esiyordu.

Refik Halid Karay

(Gurbet Hikâyeleri’nden kısaltılmıştır.)

Etkinlik Çalışmaları

1. **ETKİNLİK** Harfleri karışık olarak verilen kelimeleri anlamlarından yola çıkarak tespit edip verilen boşluklara yazınız.

VUUZ	RÜCA	AYZİ	İFKÂ	RERZE
------	------	------	------	-------

.....
Organ, üye	Çok uçta, kenarda veya uzakta bulunan	Işık, aydınlık	Yeterli, yetecek ölçüde olan	Çok küçük parçacık

2. **ETKİNLİK** Parçadan alınan aşağıdaki cümlelerde altı çizili sözlerin ne anlatmak istediğini kısaca ifade ediniz.

- “Kırgız atıydı; kendi cinsimden gibi yakınlık duyduğum sıcak bakışlı, dilimden anlayan bir hayvancağız.”

.....

- “Ebu Hemal Kaymakamı sustu, bir müddet dalgın kaldı. Sükûtuna hürmet ediyorduk.”

.....

3. **ETKİNLİK** Aşağıdaki soruları okuduğunuz metinden hareketle cevaplayınız.

1. Hikâyedeki kahraman, hangi olay sonucunda esir düşmüştür?
2. Kahraman, üşümeyi nasıl tanımlamaktadır?
3. Karlar altında kalan kahramanı bulan ailenin özelliklerini kısaca anlatınız.
4. Kahramana yardım eden aile, neden onu sabahın erken bir saatinde evden göndermek zorunda kalmıştır?
5. Yolumuzu kaybettiğimizi düşündüğümüz bir anda neler yaparak yönümüzü tayin edebiliriz? Anlatınız.
6. Okuduğunuz hikâyeyi bir insanî değerle ifade etmek isterseniz hangi değeri seçerdiniz? Neden?
7. Okuduğunuz hikâyenin ana fikri nedir?

4. **ETKİNLİK** Aşağıdaki cümleleri inceleyiniz. Cümleler öznel bir anlatım ifade ediyorsa başına “Ö” nesnel bir anlatım ifade ediyorsa başına “N” yazınız.

- () Dağ geçtik, deniz geçtik, çöl geçtik.
 () Bir genç kız, elinde mum, eğilmiş yüzüme acıyarak bakıyordu.
 () İçeri dalan kar ve soğuk, bana bir av bulmuş aç canavar hırsıyla saldırdı.
 () Şam badiyesinde uçar kuşu yere düşüren zehirli bir samyeli esiyordu.
 () Buz tutmuş zerreler çatırdadı.

5. **ETKİNLİK** Aşağıda verilen cümlelerdeki boş kısımları istenilen sıfat türüyle tamamlayınız.

Niteleme
Sıfatı

- Eski evimizin daha bir salonu vardı.
- Kitabımızın kapağı geçen sene renkliydi.

Soru Sıfatı

- Buraya yılında, kiminle gelmiştiniz?
- Bana tür romanlar tavsiye edersin?

Sayı Sıfatı

- Sepette elma vardı, şimdi hiçbiri yok.
- Sınavda yine olmuş, onu bir türlü geçemiyorum.

Belgisiz
Sıfat

- Onunla hesabımız henüz kapanmadı, gün mutlaka yüzleşeceğiz.
- gün spor yaptığımı söyleyip kendini övmesinden bıktık.

İşaret
Sıfatı

- herkes, buraya gelmeye çalışıyor ancak gördüğünüz gibi burada yeterli derecede masa kalmadı.
- Sizde mi tablonun daha değerli olduğuna inanıyorsunuz?

7. Sınıf Seviyesi

Tema: Birey ve Toplum

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Dayanışma değerinin size neler çağrıştırdığıyla ilgili düşüncelerinizi ifade ediniz.
2. Savaşların toplum hayatına olumsuz etkisini ve insanların hangi sıkıntıları çekebileceğini arkadaşlarınızla tartışınız.

BİR TAARUZ

Boğaziçi'nin Anadolu kıyısındaki bir köyde yaşayan Hayrullah Efendi, vapurdan inmiş evine doğru giderken birden bir hırsızın saldırısına uğrar.

(Aşağıdaki bölümde hırsızlık anı ve ardından yaşananlar anlatılmıştır.)

Hayrullah Efendi; her akşamki gibi, bayırına tek başına tırmanmaya başladı. Akli İnebolu'ya gönderdiği kereste kayıklarıyla motorunda idi; bu fırtınanın kendisine zararlı olabileceğini düşünerek endişe ediyordu, canı sıkılmış bir hâlde, etrafından habersiz, başı muşambasının kukuletasına gömülü, elindeki elektrik fenerini yoluna aksettire ettire, ağır ağır çıkıyordu.

Tam fıstığın altına, dok ve dolambaç yere gelmişti, yerden gırtlığına bir elin yapıştığını ve alnına soğuk bir demirin dayandığını duydu, gerilemek istedi, yapamadı; ilerleyeyim dedi, kıvıldanamadı; mütevekkil ve aciz, durmaya mecbur oldu, bekledi.

Rüzgârın uğultusu içinde bozuk bir ses: “Cüzdanımı!” diye emretti.

Hayrullah Efendi (...) canına ilişmek istenilmediğini anlayınca, bu ümitle pür helecan: “Aman!” dedi, “Peki, vereyim!”

Fakat gırtlığı hâlâ o demir kıskaç içinde sıkışmış olduğundan bu cümlesinin işitilip işitilmediğini anlayamadı yalnız bir eliyle cüzdanını çıkardı ve ötekine uzattı. Hemen serbest kalmak ve uzaklaşmak istiyordu. Cüzdanda altı tane yüzlük ve birçok da beşlik banknotlar vardı. Yedi yüz liradan fazla idi. Fakat canından iyi mi idi? Sağlık olsun, gene kazanırdı, tek hayatına ilişmesin de...

Hırsız; karanlığın içinde telaşla, cüzdanı açtı. Hayrullah Efendi'nin elinden elektrik lambasını kapıp bir atkı ile sarılı olan yüzünü göstermemeye çalışarak içini acele acele yokladı. Kâğıtların üzerindeki yüz rakamını bu keskin ışık altında daha cazibeli ve daha manalı görüyor, büyür gibi canlı duruyordu. Herif, vahşi sesiyle: “Kımıldarsan vururum!” dedi.

Eli; bir müddet kâğıtların üzerinde örümcek gibi korkunç, kararsız, şaşkın düşüncesiz dolaştı, parmaklar büküldü, tereddüt eder gibi durdu sonra yalnız bir tanesini, bir beş liralığı çektir, cüzdanı kapadı ve geri, sahibine, Hayrullah Efendi'ye uzattı. Şimdi ışık sönmüş ve hırsız yokuştan aşağı çılgın gibi koşarak arkasına bakmadan, kaçmaya başlamıştı.

Hayrullah Efendi korkaktı fakat hem dinç hem de çok meraklı, mütecessis bir adamdı. Şu acemi ve acayip hırsız, geçirdiği korkuya rağmen, kovalamak arzusuna mukavemet edemedi, ferah koşmak için kukuletasını indirdi ve daha fazla düşünmeden merakın ve memnuniyetin verdiği bir cesaret ve bir şevkle kaçanın arkasına düştü; yuvarlanır gibi süratle bayırı indi, karaltılar içinde, bastığı yeri görmeyerek koşuyor, yetişmeye çalışıyordu.

Aşağı inmişti, birden aydınlık bir pencere altında ötekinin hızlı hızlı çarşıya doğru gittiğini gördü, takip edildiğinin farkında değildi; artık koşmuyor ve telaş göstermiyordu. O önde, bu arkada çamurlu ve selli sokakları döndüler, nihayet iki açık bakkal dükkânıyla bir kahvenin şevklendirdiği aydınlık bir meydanlığa, köyün ufacık çarşısına geldiler.

Hırsız, dosdoğru bir bakkala girdi. Hayrullah Efendi, duvar dibinden sinsi sinsi yürüyerek cama yaklaştı ve eğilip iki turşu kavanozunun arasından içerisine göz attı. Herif atkısının ucu ile terlerini siliyordu, beti, benzi uçmuş, hasta yüzlü, tıraşı uzun, zayıf, perişan bir adamdı, arkasında asker kaputu bozmasından yarı palto, yarı hırka garip bir elbise vardı. Sık sık soluduğu ve etrafına şaşırılmış gibi baktığı dışarıdan bile fark olunuyordu. Bakkal, raftan bir okka ekmek aldı ve ona uzattı; öteki, bunu derhâl kaptı, bir ucundan koparıp koca bir lokmayı hemen ağzına attı. Bir taraftan yiyor, bir taraftan kâh zeytin çanağını kâh sucuk halkasını göstere göstere başka şeyler ısmarlıyordu. Bu ne acemi, ne aç, ne zavallı bir hırsızdı. Hayrullah Efendi, yüreğinin ezildiğini duyarak ve kendisini göstermeyerek herifin çıkmasını bekledi.

Müsterih gibi telaşsız uzaklaştığı zaman artık arkasından gitmeyi lüzumsuz buldu, dükkâna girdi: “Bu çıkan adam kimdir?” diye sordu.

Aldığı cevaptan anladı ki ona bu gece, bayırda, fıstığın dibinde tabanca uzatıp gırtlığına yapışan ve sonra yedi yüz liranın içinden beş lirasını alarak kaçan mütearrız bir hırsız değil, namuslu bir aç adamdı. Kim bilir ne vicdan azaplarından, ne nefis mücadelelerinden ve kaç günün açlığından sonra, her teşebbüsü, her müracaatı deneyip ümitsiz, eli böğründe kalıp bu taarruza karar vermişti.

Zira mütareke senelerinde bulunuyorlardı; cepheden veya esaretten kadit hâlinde dönen, hastaneden tedavisi bitmeden sakat ve illetli olarak kapı dışarı edilen nice ihtiyat zabıtları vardı ki ne maaş alabiliyorlar ne iş bulabiliyorlardı. Senelerce tahassürünü çekerek yaşadıkları hudutlardan evlerine dönünce açlıktan ve sefaletten bir nebze saadet ve rahata kavuşamamışlardı. Bu bir devir idi ki, yalnız askerî bir felakete inhisar etmiyordu; içtimaî cihetten de dünyanın en korkunç, usandırıcı ve kemirici bir devresi idi; koca bir insan nesli, mecalsiz babalar, ezgin analar, gıdasız çocuklarla bilhassa bozulan bir ahlak ile kavruk, yatkın çürük kalmıştı.

Demin gırtlığına sarılan adam, kendisi burada kârına bakıp işini yoluna koyduğu sıralarda, dört sene, göğsünü; o işin rahatça görülmesine, ta uzaktan, harp meydanlarında siper yapmıştı. Zorla aldığı para bir hisse, bir hak idi.

Hayrullah Efendi, ertesi gün bir kayık erzak hazırlattı ve onun evine gönderdi; götürən adam, avdetinde anlatıyordu:

“Kapıyı bir kadın açtı. ‘Olamaz, bizim efendinin şimdi bunları alacak vakti yok, yanlış getirdiniz!’ diyordu. O sırada kocası geldi, ‘Kim gönderdi?’ diye sordu, biz söylemedik fakat anlamış olacak ki, ısrar etmedi, başını öte yana çevirdi, pek iyi göremedik ama galiba ağlıyordu!”

Refik Halid Karay

(Memleket Hikâyeleri’nden kısaltılmıştır.)

Etkinlik Çalışmaları

1. ETKİNLİK Aşağıda metinde geçen bazı kelime ve kelime grupları verilmiştir. Verilen kelimeleri kelime gruplarını anlamları ile eşleştiriniz.

Kelime Ve Kelime Grupları	Anlamları
1. aksettire ettire	a) Gizliyi arayan, gizliyi gözetleyen
2. mütevekkil	b) Karışmak, rahat vermemek, müdahale etmek
3. ilişmek	c) Bütün kaygılardan kurtulup gönlü rahata kavuşan, içi rahat olan
4. mütecessis	d) Işığı yansıtma
5. müsterih	e) yalnız ... üzerinde olmak, yalnız ... için olmak, -den dışarı çıkmamak, bir şeyle sınırlanmak
6. inhisar etmek	f) Her işini Tanrı'ya veya olurluna bırakmış, kaderine boyun eğmiş
7. avdet	g) Dönüş, geri gelme

2. ETKİNLİK Aşağıda verilen karışık kelimeleri anlamlı ve kurallı bir cümle oluşturacak biçimde sıralayarak verilen boşluğa yazınız.

kimde- için- alıyorum- verdiğim- bir- olduğunu- kâğıda-
başkalarına- kitapların- unutmamak- not-

.....
.....

daha- spor- sağlıklı- yapıyorum- mutlaka-
gün- vücudumun- istediğimden- her- olmasını-

.....
.....

3. ETKİNLİK Aşağıdaki soruları okuduğunuz metinden hareketle cevaplayınız.

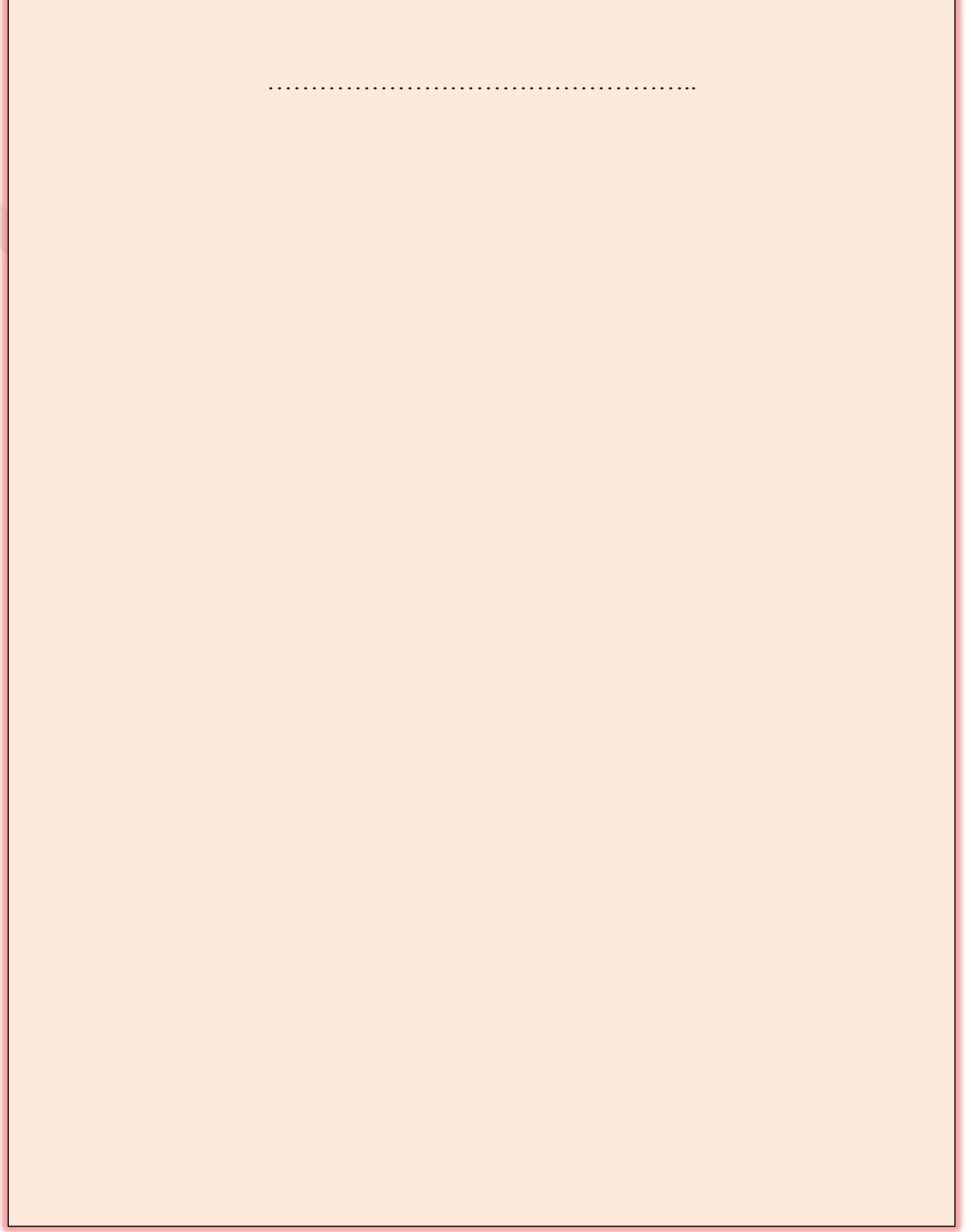
1. Hayrullah Efendi, evine çıkan yokuşta yürürken neler düşünmektedir?
2. Hayrullah Efendi, hırsıza karşı koymadan cüzdanını hemen vermeye nasıl razı olmuş, ne düşünmüştür?
3. Hırsız, Hayrullah Efendi'nin cüzdanında ne kadar para almıştır?
4. Hırsızın takip eden Hayrullah Efendi, şahit olduklarını gördükten sonra aile hakkında neler öğrenmiştir?
5. Hayrullah Efendi, hırsızın ailesine hangi konuda ve neden yardım etmiştir?
6. Hırsızın evine giden erzak karşısında ailenin takındığı tavrı anlatınız.

4. ETKİNLİK Çaresizlik içerisinde kalmış bir insanın başkalarından yardım görmeyişi sonucunda yaşayabilecekleri ve ne hissedebileceği konusunda konuşmacı kurallarına uyarak bir konuşma yapınız.

5. ETKİNLİK Aşağıdaki tabloyu istenenlere göre uygun şekilde doldurunuz.

Fiil Kök/ Gövde	Kip	Kişi	Çekimlenmiş Hâli
Kavuş-	Şimdiki zaman	1. çokluk kişi	
Hazırlan-	İstek kipi	2. teklik kişi	
Karış-	Gelecek zaman	2. çokluk kişi	
Kaybol-	Gereklilik kipi	3. teklik kişi	
Çalış-	Bilinen geçmiş zaman	3. çokluk kişi	
Acık-	Geniş zaman	1. teklik kişi	
Görüş-	Şimdiki zaman	3. teklik kişi	
Dert et-	Şart kipi	1. çoğul kişi	
Başvur-	Emir kipi	3. çoğul kişi	
Yazabil-	Duyulan geçmiş zaman	2. teklik kişi	

6. **ETKİNLİK** Ailenizin ilgisini ve desteğini hissettiğiniz bir durumu anlatan anı türünde metin oluşturunuz. Metninizin giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşmasına dikkat ediniz. Yazım kurallarına uyunuz ve noktalama işaretlerini doğru kullanınız. Yazınıza başlık koymayı unutmayınız.

.....

8. Sınıf Seviyesi

Tema: Milli Kültürümüz

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Ailenin toplum hayatındaki önemi hakkında görüşleriniz nelerdir?
2. Milli birlik ve beraberliğin Türk kültüründeki yeri hakkında neler düşünüyorsunuz?

GÖZYAŞI

Yeni tuttuğu hizmetçi kadına dedi ki: “Dilin Anadolu’ya benzemiyor. Rumelili misin sen?”

“Erfiçe köylerindendim. Alnımın yazısı imiş, buralara düştüm.”

Hikâyenin kahramanı Ayşe, düşmanın yaklaşmasıyla evlerini boşaltıp yaya olarak düşmandan kaçan bir köyün sakinlerindendir. Ayşe, yıllar sonra temizliğe gittiği evin sahibi beyefendiye üç çocuğu ile düşmandan kaçmaya çalışırken çektiği sıkıntıyı ve yaşadığı faciayı anlatır.

Balkan Harbi kopunca, hududa çok yakın olan köyde, bir akşamüstü şu korku yayılmış: Düşman geliyor! Bu gelen o zamanki düşman din ve ırz düşmanıdır da... (...) Bütün köy halkı mal, mülk ne varsa bırakıp kaçmaya karar veriyor; bir anda at, öküz, araba, firar için ne vasıta varsa hepsi hazır oluyor.

Dul Ayşe de hazırdır, bir atın üstündedir. Terkisinde, beş yaşındaki oğlu, belinden sımsıkı sarılmış; önünde, üç yaşındaki kızını bir kuşakla dizlerinden eyere bağlı; kucağında bir yaşına basmayan yavrusu uykuda...

Kaçış sürerken zorlu kış şartları ve aralıksız yağan yağmur insanları zorlamakta âdeta bir hayatta kalma mücadelesi verilmektedir.

Ayşe, beline dolanan ufak kolların ara sıra gevşediğini, duyuyor.

“Uyuma Ali!” diyor, “Uyuma!”

Önündeki baş yavaş yavaş dikliğini kaybediyor, dizine doğru eğiliyor:

“Uyuma Emine’em!” diyor, “Uyuma!”

Sonra kucağında kıpırdamalar başlayıp hafif ağlamalar işitince:

“Uyu ciğerim!” diyor, “Uyu Osman’ım!”

Ayşe, bu kaçışta en çok da atının ölmesinden ve yaya kalmaktan korkar ve sonunda korktuğu başına gelir, at ölür. Ayşe üç çocuğunu yağmurda ve çamurlu yokuşlarda taşımak zorundadır.

(...) Geride kaldığını anlayıp bir müddet sıkı yürüyünce artık bu üç çocuğu birden taşımak, sürüklemek imkânı kalmadığını görüyor, hem koşuyor hem düşünüyor: İkisini olsun kurtarmak için birini feda etmek, hafiflemek lazımdır. Hangisini? Ayşe, yanında diz kapaklarına kadar çamurlara bata çıka yürümeye çalışan Ali’nin minimini elini bırakmak istemiyor. Boynuna dolanan mecalsiz kolları da çözmeye cesareti yoktur. Kucağındaki ıslak, hareketsiz, sessiz bohça ona zaten cansız gibi görünüyor. Belki kendiliğinden, soğuktan, sudan, havasızlıktan, ezilmekten ölmüştür. Ananın bir ümidi budur: Yaşamadığını anlayarak, azapsız, kundağı bir tarafa, en az çamurlu, en az batacak yere bırakıvermek...

(...) Karanlığın içinde düşerek çamurlara gömülenler, üstüne basılarak ezilenler çoktur. Ayşe, hâlâ yükünü atmaya razı olamıyor. Yüzü ve vücudu belki de, yağmurdan fazla döktüğü soğuk terle ıslanmıştır. Soluk soluğadır. Dizlerinde, ayaklarını çamurdan çekebilecek kudret gittikçe azalıyor, kollarında ve boynunda öyle bir kesiklik, bir uyuşma, bir karıncalanma, nihayet bir duyamayış var ki... Gözlerini kapıyor, sol kolunun açılıp yükünü kendiliğinden bıraktığını ancak yarı anlayabiliyor.

Şimdi göğsünün üstünde başka bir yük, daha ağır fakat daha sıcak, daha canlı, soluyan ve sarılan birini hissediyor: Ali, gemi azıya almış bir atın arkasından, üzengiye takılı çekilen bir ceset gibiydi, yürümüyordu, yüzükoyun, elinden anasına bağlı sürükleniyordu. İşte o, şimdi bağrının üzerindedir. Uzun bir hasretten sonra birbirlerine kavuşmuşlar gibi sokuluyorlar, belki seviniyorlar. Kaçma hâlâ devam ediyor, yağmur ve çamur da beraber...

Böyle birkaç saat mi, yoksa birkaç dakika mı gene koşuyorlar; koşuyoruz sanıyorlar. Ayşe tükeniyor, demin yolda bıraktıkları at gibi yere uzanıvereceğini anlayarak haykırmak, birini imdadına çağırmak istiyor. Gene koşuyor ve birden, acayip bir hafiflik, bir canlılık duyuyor, ileriye hamle ediyor. Neden sonra anlıyor ki boynundan sarılan zayıf, ufak kollar artık yoktur: Emine de dökülmüştür.

“Çık sırtıma Ali!” diyor, “İyice sarıl, sıkı sarıl, sakın gevşeme!” Ve böyle, kanının son ateşini yakarak, kayıp düşerek, gene kalkarak, gene yuvarlanarak, yağmur, ter, gözyaşı, yüzünü yıkaya yıkaya, biteviye, mola vermeden yürüyor. Ali’sini kurtarmış olmak sevinciyle...

Öbür felaketslere katlanıp ümit içinde yürüyor, kafiyele yetiştiriyor, kafilenin önüne geçiyor, kafiyele geride bırakıyor ve seher vakti ay yıldızlı bir ıslak bayrak çekili küçük bir kasabaya varıyor. Yükünü bir cephane sandığının üstüne indiriyor:

“Kurtulduk Ali!” diyor. “Kalk Ali!”

Ali kalkmıyor, kımıldamıyor. Ayşe saatlerden beri bir ceset taşıdığını anlamıyor, anlamak istemiyor, hâlâ: “Kalk Ali, kurtulduk Ali!” diyor, gülümsüyor, mütemadiyen, geceki yağmur gibi dökülen coşkun gözyaşları içinde gülümsüyor...

Hizmetçi donuk, fersiz, katı, suyu çekilmiş kuru böcek kabuğu gözlerini işaret etti:

“Bey” dedi, “İşte o günden beri ben ağlayamam, ağlamak istesem de bilmem ki neden, gözlerimden yaş gelmiyor!”

Refik Halid Karay

(Memleket Hikâyeleri’nden kısaltılmıştır.)

Etkinlik Çalışmaları

1. ETKİNLİK Aşağıda metinde geçen bazı cümleler verilmiştir. Bu cümlelerde koyu yazılmış kelimelerin anlamlarını tahmin ediniz. Tahminlerinizin doğruluğunu TDK Türkçe Sözlük'ten kontrol ederek kelimeleri birer cümlede kullanınız.

Balkan Harbi kopunca **hududa** çok yakın bir köyde, bir akşamüstü şu korku yayılmış:
Düşman geliyor!

Tahminim:

Sözlük anlamı:

Cümlem:

Terkisinde, beş yaşındaki oğlu, belinden sımsıkı sarılmış...

Tahminim:

Sözlük anlamı:

Cümlem:

Boynuna dolanan **mecalsiz** kolları da çözmeye cesareti yoktur.

Tahminim:

Sözlük anlamı:

Cümlem:

“Kalk Ali, kurtulduk Ali!” diyor, gülümsüyor, **mütemadiyen**, geceki yağmur gibi dökülen coşkun gözyaşları içinde gülümsüyor.

Tahminim:

Sözlük anlamı:

Cümlem:

2. ETKİNLİK Okuduğunuz metinde doğrudan anlatım yapılan ifadeleri tespit edip iki örnek yazınız.

-
-

3. ETKİNLİK Aşağıdaki soruları okuduğunuz metinden hareketle cevaplayınız.

1. “Dilin Anadolu’ya benzemiyor.” Altı çizili sözle anlatılmak istenen nedir?
2. Köylüler neden kaçmaktadır, kaçışları nasıl betimlenmiştir?
3. Ayşe, kaçış mücadelesinin sonunda nereye varmıştır?
4. Ayşe’nin ağlamak istediği hâlde gözlerinden yaş gelmemesinin sebebi ne olabilir?
5. Savaşın yıkıcı etkileri hakkında düşüncelerinizi ifade ediniz.
6. Can ve mal güvenliği neden önemlidir? Anlatınız.

4. ETKİNLİK

a) Okuduğunuz hikâyede geçen söz sanatlarını tespit ediniz.

b) “Gözyaşı” hikâyesinde hangi düşünceyi geliştirme yollarına başvurulmuştur?

5. ETKİNLİK Aşağıdaki cümlelerde yer alan fiilimsileri tespit edip türlerini yazınız.

CÜMLELER	FİİLİMSİLERİN TÜRLERİ
Sürekli konuşan adam, hastane bahçesindeki insanları bıktırmıştı.	
Selim'in olayları değerlendiriş tarzı ile benimki kesinlikle aynı değil.	
Beni, yanına kolileri taşıyayım diye çağırmiş sabah.	
Salıncağı kurduğu ağacın dalı birdenbire kırılmıştı.	
Buraya kadar gelip kendini yormasaydın keşke, biz hallederdik.	

6. ETKİNLİK “Ne iyi bir savaş vardır ne de kötü bir barış” (B. Franklin) sözünden hareketle barış değerinin ne demek olduğunu ve önemini ifade eden bir deneme yazınız.

Ek 2: Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinden Oluşturulan ve Okutulması Önerilen Diğer Hikâyeler

5. Sınıf Seviyesi

Tema: Birey ve Toplum

ESKİCİ

Hasan, hem annesini hem babasını kaybetmesinin ardından uzak akrabaları ve konu komşunun yardımıyla Filistin'in ücra bir kasabasına halasının yanına gönderilir. Hasan, kendisine yabancı bu memlekete alışamaz ve Türkçe konuşamadığı için de çok üzgündür.

(Aşağıdaki bölümde, Hasan'ın İstanbul'dan ayrılışı ile başlayan yolculuğu, Filistin'e varışı ve ardından yaşadıkları anlatılmaktadır.)

Vapur, şuraya buraya uğrayıp bir sürü yolcu bıraktıktan sonra sıcak memleketlere yaklaşınca kendisini bir durgunluk aldı: Kalanlar bilmediği bir dilden konuşuyorlardı ve ona İstanbul'daki gibi:

“Hasan gel!” [ya da] “Hasan git!” demiyorlardı; ismi değişir gibi olmuştu. Hassen şekline girmişti: “Taal hun ya Hassen!” diyorlardı, yanlarına gidiyordu. “Ruh ya Hassen!” derlerse uzaklaşıyordu.

Hayfa'ya çıktılar ve onu bir trene koydular.

Artık ana dili büsbütün işitilmez olmuştu. Hasan köşeye büzüldü; bir şeyler soran olsa da susuyordu, yanakları pençe pençe, al al olarak susuyordu. Portakal bahçelerine dalmış, göğsünde bir katılık, gırtlığında lokmasını yutamamış gibi bir sert düğüm, daima susuyordu.

(...)

Göz alabildiğine uzanan bir düzlüğe çıkmışlardı; ne ağaç vardı, ne dere ne ev! Yalnız ara sıra kocaman kocaman hayvanlara rast geliyorlardı; çok uzun bacaklı, çok uzun boylu, sırtları kabarık, kambur hayvanlar trene bakmıyorlardı bile... Ağızlarında beyazımsı bir köpük çiğneyerek dalgın ve küskün arka arkaya, ağır ağır yumuşak yumuşak, iz bırakmadan ve toz çıkarmadan gidiyorlardı.

Çok sabretti, dayanamadı, yanındaki askere parmağıyla göstererek sordu; o güldü: “Gemel! Gemel!” dedi.

Hasan’ı bir istasyonda indirdiler. Gerdanından, alnından, kollarından ve kulaklarından biçim biçim, sürü sürü altınlar sallanan kara çarşafı, kara çatık kaşlı, kara iri benli bir kadın göğsüne bastırdı. Anasınıninkine benzemeyen, tuhaf kokulu, fazla yumuşak, içine gömülüveren cansız bir göğüs...

“Ya habibi! Ya aynı!”

Halasının yanındaki kadınlar da sarıldılar, öptüler, söyleştiler, gülüştüler. Birçok çocuk da gelmişti; entarilerinin üstüne hırka yerine elbise ceket giymiş, saçları perçemli, başları takkeli çocuklar...

Hasan durgun, tıkanıktı; susuyor, susuyordu. Öyle, haftalarca sustu.

(...)

Şimdi onun da kuşaklı entarisi, ceketi, takkesi, kırmızı merkupları vardı. Saçlarının ortası, el ayası kadar sıfır makine ile kesilmiş, alnına perçemler uzatılmıştı. Deri gibi sert, yayvan tandır ekmeğine alışmıştı; yer sofrasında bunu hem kaşık çatal yerine dürümleyerek kullanmayı beceriyordu.

Bir gün halası, sokaktan bağırarak geçen bir satıcıyı çağırdı. Evin avlusuna sırtında çuval kaplı bir yayvan torba, elinde bir ufacık iskemle ve uzun bir demir parçası, dağınık kıyafetli bir adam girdi. Torbasında da mukavva gibi bükülmüş bir tomar duruyordu. Konuştular, sonra önüne bir sürü patlak, sökülük, parça parça ayakkabı dizdiler.

Satıcı, iskemlesine oturdu. Hasan da merakla karşısına geçti. Bu dört yanı duvarlı, tek kat, basık ve toprak evde öyle canı sıkılıyordu ki... Şaşarak, eğlenerek seyrediyordu: Mukavvaya benzettiği kalın deriyi iki tarafı keskin incecik, sapsız bıçağıyla keşişine, ağzına bir avuç çivi dolduruşuna, sonra bunları birer birer, İstanbul’da gördüğü maymun gibi avurdandan çıkarıp ayakkabıların altına çabuk çabuk mihlayışına, deri parçalarını pis bir suya koyup ıslatışına, mundar çanaktaki macuna parmağını daldırıp tabanlara sürüşüne, hepsine bakıyordu. Susuyor ve bakıyordu.

Bir aralık nerede kimlerle olduğunu keyfinden unuttu, dalgınlığından ana diliyle sordu:

“Çiviler ağzına batmaz mı senin?”

Eskici başını hayretle işinden kaldırdı. Uzun uzun Hasan’ın yüzüne baktı:

“Türk çocuğu musun be?”

“İstanbul’dan geldim!”

“Ben de o taraflardan... İzmit’ten!”

Eskicide saç sakal dağınık, göğüs bağı açık, pantolonu dizlerinden yamalı, dişleri eksik ve suratı sarı, sapsarıydı, gözlerinin akına kadar sarıydı. Türkçe bildiği ve İstanbul taraflarından geldiği için Hasan; şimdi onun sade işine değil, yüzüne de dikkatle bakmıştı. Göğsünün ortasında, tıpkı çenesindeki sakalı andıran kırçıl, seyrek bir tutam kıl vardı.

Dişsizlikten peltek çıkan bir sesle tekrar sordu:

“Ne diye düştün bu cehennem bucağına sen?”

Hasan anladığı kadar anlattı.

Sonra Kanlıca’daki evlerini tarif etti; komşunun oğlu Mahmut’la balık tuttuklarını, anası doktora giderken tünele bindiklerini, bir kere de kapıya beyaz boyalı hasta otomobili geldiğini, içinde yataklar serili olduğunu söyledi. Bir aralık da kendisi sordu:

“Sen niye buradasın?”

“Bir kabahat işledik de kaçtık!”

Asıl konuşan Hasan’dı, altı aydan beri susan Hasan... Durmadan, dinlenmeden, nefes almadan, yanakları sevincinden pembe pembe, dudakları taze, gevrek, billur sesiyle biteviye konuşuyordu. Aklına ne gelirse söylüyordu. Eskici hem çalışıyor hem de ara sıra “Ha! Ya? Öyle mi?” gibi dinlediğini bildiren sözlerle onu söyletiyordu; artık erişemeyeceği yurdunun bir deresini, bir rüzgârını, bir türküsünü dinliyormuş gibi hem zevkli hem yaşlı dinliyordu; geçmiş günleri, kaybettiği yerleri düşünerek benliği sarsıla sarsıla dinliyordu.

Daha çok dinlemek için de elini ağır tutuyordu.

Fakat, nihayet bütün ayakkabılar tamir edilmiş, iş bitmişti. Demirini topraktan çekti, kösesini dürdü, çivi kutusunu kapadı, çiriş çanağını sarmaladı. Bunları hep aheste aheste yaptı.

Hasan, yüreği burkularak sordu:

“Gidiyor musun?”

“Gidiyorum ya, işimi tükettim.”

O zaman gördü ki, küçük çocuk, memleketlisi minimini yavru ağlıyor... Sessizce, titreye titreye ağlıyor. Yanaklarından gözyaşları birbiri arkasına, temiz vagon pencerelerindeki yağmur damlaları dışarının rengini geçilen manzaraları içine alarak nasıl acele acele, sarsıla çarpışa dökülürse öyle, bağrının sarsıntılarıyla yerlerinden oynayarak, vuruşarak içlerinde güneşli mavi gök, pırıl pırıl akıyor.

“Ağlama be! Ağlama be!”

Eskici başka söz bulamamıştı. Bunu işiten çocuk; hıçkırma hıçkırma, katıla katıla ağlamaktadır, bir daha Türkçe konuşacak adam bulamayacağına ağlamaktadır. “Ağlama diyorum sana! Ağlama!”

Bunları derken onun da katı, nasırlanmış yüreği yumuşamış, şişmişti. Önüne geçmeye çalıştı ama yapamadı, kendisini tutamadı; gözlerinin dolduğunu ve sakallarından kayan yaşların, Arabistan sıcağıyla yanan kızgın göğsüne bir pınar sızıntısı kadar serin, ürpertici, döküldüğünü duydu.

Refik Halid Karay

(Gurbet Hikâyeleri’nden kısaltılmıştır.)

Tema: Duygular

FENER

Beni Hamra aşiretinden Ebu Ali; o gün, ömründe ilk defa olarak, kırk yedi yaşında, bir kasaba yüzü görmüştü, Rakka’ya gelmişti.

Ebu Ali, çarşıda gördükleri karşısında şaşırıp kalır. Kalabalığa, satılanlara, çeşitliliğe hayret etmekten kendini alamaz, en son bir Süryani’nin sergisi dikkatini çeker, ona yaklaşır.

(Aşağıdaki bölümde Ebu Ali'nin yaptığı alışveriş ve ardından yaşadıkları anlatılmaktadır.)

Ne varsa, havandan, firketeden, saç maşasından ızgaraya kadar sordu. Çerçici sabırlı bir Süryani idi. Hepsine cevap veriyor, tariflerini yapıyordu. Nihayet bir şey kaldı: Tek cam gözlü bir parlak kutu:

“Bu nedir?”

“Acibe!”

“Neye yarar?”

“Şurasını çekince ışık salar.”

Ve sürmesini itti, tek gözün camı ışıldadı; sürmesini geri aldı, aydınlık kesildi.

Ebu Ali hayran kalmıştı.

“İnsanın elini yakmaz mı?”

“Yakmaz.”

Parmağını ihtiyatla dokundurdu, soğuk buldu.

“Işığı tükenmez mi?”

“Tükenmez.”

Ebu Ali cesarete geldi, sürmeyi kendisi çekti, ampul yandı; geriye tepti, ışık söndü.

“Kibrit de istemez mi?”

“İstemez.”

Derin derin, kederli kederli düşünmeye koyulmuştu. Neden sonra sordu:

“Kaç mecrediye bu?”

“Sana ikiye olur. Kaymakam Bey’e dörde sattım.”

İki mecrediye, yani çürük para hesabıyla elli kuruş... Bedevi için çok para idi; üstüne üç daha koysa kabilenin incisi Kalsum’u alırdı. -Onun Kalsum [diye] telaffuz ettiği bu kadın ismi bizim Gülsüm’ümüzdür; zaten şöhretli Mısır muganniyesinin adı da Ümmükalsum’dur, Ümmügülsüm değil.- Daha fenası yanında, uçkuruna bağlı yalnız on tane ikilik gümüş para vardı. Bütün serveti, yani istenilen bedelin yarısı!

Gene düşünmeye koyuldu. Bir aralık dikkat etti: Öteki beriki, kadın ve erkek müşteriler, serginin önünde durup pazarlık ediyorlar ve çok defa uyuşup eşyayı eksigine alarak memnun gidiyorlardı. Fakat Ebu Ali; bu işe alışkın değildi, ömründe çarşıda bir mala ilk müşteri oluşuydu. Bir de içinde ufak bir düğüm duruyordu: Niçin bu adamlar o güzel fenere -kibritsiz yanıp ışığı tükenmeyen, is ve duman vermeyen fenere- alıcı çıkmıyorlardı.

Şüphesi arttığından tekrar sordu:

“Ateşi sahih, eksilip bitivermez mi?”

Satıcı Katolik Süryani’ydi, tekrar yalan söylemiş olmamak için sadece:

“Demim anlattık ya!” cevabını verdi ve akşam yaklaştığından eşyasını toplamaya koyuldu.

Öteki uçkurundaki ilmiği çözmeye başlamıştı. Süryani aldırılmaz görünüyordu fakat bekliyordu. On adet ikiliği, gözüyle, daha bezin içinde iken uzaktan saydı. Bedevinin bunları, yan yana yere dizmesi bitince cebine attı ve feneri çenesiyle işaret etti:

“Al!”

Ebu Ali; bir mal sahibi olduğunu yüreğinin bayıltıcı şekerlenmesinden sezdi, evlendiği ve deve aldığı zaman da böyle olmuştu: Kalbi; İngiliz seyyahının vaha başında unutup bıraktığı ıslak sabun kalıbı gibi göğsünün içinde kapaklaşmıştı, başka tarafa kayıp gideceğe benziyordu.

“Bin bir gece kıssasındaki Alaaddin’in feneri şimdi bende!” diye düşündü Zira sihirli fener hikâyesini, bütün urban gibi o da kulaktan bilirdi.

İşte, Ebu Ali böyle bir sevinçle, batan güneşin kızılığında Fırat’ı tulumla geçti, feneri ıslanmasın diye, başı üstünde, kefiyesinin ageline sımsıkı sarılı olarak... Sonra çölü tuttu, seher vakti çadırına ulaştı.

Üç gün sonra haber verdiler: Benî Hamra aşiretinden biri beni görmek istiyormuş; bu aşiret bize yardımcı, itaatli idi; “Gelsin!” dedim. O sırada Estersuvar bölüğü kumandanı olarak Badiye’de bulunmakta idim. Badiye diye Fırat’ın batı sahiline derler. Badiyettüşam... Yanıma Ebu Ali’yi soktular.

“Esselamünaleyküm ya bâşâ!” dedi, “Büyük bir derdim var.”

Ve koynundan elektrik fenerini çıkardı, karakolun tahta masasına koydu.

“Işığı tükendi, çaresini ancak sen bulursun.”

Hikâyesini de söylediğim gibi anlattı.

(...)

Ebu Ali'nin fenerini elime aldım, evirdim, çevirdim baktım pili kaymış... Çekmecenin içinde, kendisine göstermeden, bir kâğıtla sıkıştırdım; yandı.

“Al!”

Aldı; sürgüsüne bastı, sihirli ışık belirdi. Ebu Ali; şaşmadı, benim bunu yapacağıma o kadar emindi ki...

“... Fakat” diye ilave ettim, “tılsım koydum. Her gün, iki defa güneş doğmadan ve batar batmaz Sultan'ın ömrüne dua etmeyi unutursan söner. Hem bir daha da yanmaz.”

“Allah yensuru Sultan'ına!”

Ebu Ali, bir daha yanıma gelmedi. Elbette pil tükenmiş yahut ampulün teli yanmış, fener muhakkak sönmüştür. Sönmüştür ama o, padişah duasında kusur ettiğine inanarak kabahati kendisinde bulmuş ve onun için de korkusundan bir daha yanıma çıkmak cesaretini gösterememiştir.

Haddine mi düşmüş? Kızıverirsem kendisini değil, şeyhini bile kırk katırın kuyruğuna bağlatır, masallardaki gibi kırk parça ederdim!

Refik Halid Karay

(Gurbet Hikâyeleri'nden kısaltılmıştır.)

6. Sınıf Seviyesi

Tema: Erdemler

BOZ EŞEK

Irmaktan su taşıyan çocuklar dağ yolunda ihtiyar bir adamın yattığını haber verdiler: Bir boz eşek de başıboş, aralarda dolaşıyordu. Hüsmen Hoca: “Varıp bakalım.” dedi.

Ağaçlıklar içinde bulunan yolcu, fenalaşmıştır; köylüler, yolcuyla el birliği ile köye taşır ve bir evde yatırır, dinlenmesini sağlar.

Burası, en yakın kasabaya iki gün uzakta, Anadolu'nun çıplak, yolsuz, viran bir köyü idi. Bir vilayetten diğere geçen arabasız yolcular, bazen, havalar çok kurak gidip Kızılırmak geçit verirse, şoseyi bırakırlar ve kestirmeden bu köye uğrayarak iki gün yol kazanırlardı. İşte senede bu vesile ile beş on kişi, beş on fakir, böyle hüznü bir saatte yorgun argın gelir, kapıları vururdu. O zaman Muhtar Hüsmen; köylülerden ikram kimin sırası ise ona haber gönderir, kendisi de ocağında, yaz kış, sönmemesine çıra kütükleri alevlenen misafir odasına yolcuyla yerleştirirdi. Köy, dünya ahvalini bu gelip geçici, cahil insanların getirdikleri yalan yanlış haberlerle öğrenirdi.

Hasta sakinleşmişti. “Göğüs...” diyordu, “Böyle, ikide bir tutar.”

Köylülerden biri, ocağın çengeline bir bakraç asmıştı. Çıraların alevi vurmuş, içindeki bir sabun köpüğü gibi rengârenk kabarıyordu. İndirdiler, ihtiyara bir tas verdiler. Üfüre üfüre zevkle içiyordu. Süt henüz bitmişti ki inatçı bir hıçkırık tuttu. Bütün vücudunu sarsıyordu. O, her sarsıntıda bir “Elhamdülillah” diyordu. Köylüler, ta karşısına bağdaş kurmuşlar, konuşmaya fırsat arayarak sabırsızca bekliyorlardı; gençler, kapı önünde, ayakta dizilmişler, uyku isteyen gözleri küçülmüş bu sessiz, mariz misafirden bir şey anlamıyorlardı.

Hıçkırık kesilmiyor, bilakis sıklaşıyor, sertleşiyordu. Hasta, bir aralık elleriyle “Gelin, yaklaşın!” diye işaretler etti. Hüsmen önde, diğer ihtiyarlar arkada etrafını aldılar. Gençler merak içinde fakat yaklaşmaya cesaret edemeyerek kapıda duruyorlardı; galiba yolcu, zorlukla bir iş anlatıyordu. Belki de vasiyet ediyordu. Hüsmen'in ikide birde “Merak etme, gönlünü ferah tut, biz bakarız.” dediğini duyuyorlardı. Birden ihtiyarlar yere mindere eğildiler. Sonra sessiz kalktılar.

Hüsmen “Hakka kavuştu!” diye mırıldandı. Ocakta kütüklerden biri çarpıldı, keskin bir aydınlıkla ölünün yüzünü parlattı, söndü. Dışarıda bir inek uzun uzun böğürüyordu.

Yolcu, son arzusunu anlatmaya vakit bulmuştu. Kemerinde dizili sekiz altın ile altındaki boz merkebi Hicaz'a vakfediyordu.

Mezarlıktan dönen köylüler, ellerinde kalan bu liralarla merkebi ne yapacaklarını, bu emri yerine nasıl getireceklerini kestiremiyorlar, asmanın altında birleşip

söyleşiyorlardı. Nihayet, bir defa kazaya varıp hâkimden danışmaya karar verdiler. Hafta içinde Hüsmen merkebi yanına alıp yola çıkacaktı.

Hayvan, bir ehemmiyet kesbetmişti; önüne bol yem dökülüyor, mısır sapları yığılıyordu. Bu; dinî bir vazife gibi, şikâyetsizce, hürmetle saati saatine yapılıyordu. Köylüler sık sık hatırlıyorlar; “Boz eşek suya götürüldü mü, arpası döküldü mü?” diye birbirlerinden soruyorlardı.

Bir sabah, Hüsmen Hoca’yı alaca karanlıkta hep birden değirmenin önüne kadar götürdüler, selametlediler. Boz eşek, hocanın merkebine bağlı kuyruğunu oynatarak ferah, yüksüz arkada gidiyor; yeni doğan sırma telli bir güneş palanının soluk keçesini kadife gibi parlatıyordu.

Hüsmen, uzunca bir yolculuğun ardından hükûmete gider ve derdini anlatacak birilerini arar.

Ceketsiz, kalpaksız bir jandarma çavuşu ne istediğini sordu. Hoca ta baştan, ırmaktan su taşıyan çocukların gelip nasıl haber verdiklerinden tutturarak anlatıyordu. Hikâyesi daha yarıyı bulmadan karşısındaki uzaklaşmış, dereye yüzen ördeklere ekmek atıyor, köşede çardağın altında nargilesini höpürdeten bir sarıklıya “Ne o, Hacı Efendi sabah keyfi mi?” diye sesleniyordu.

Kadı’nın izinle İstanbul’a gittiğini öğrenen Hüsmen, bir defa da Kaymakam’a işini anlatmak istedi. Kunduralarını kapıda çıkarıp parmaklarını meydanda bırakan yırtık çoraplı ayaklarıyla, çekine çekine, elleri karnında yürüdü, hikâyeye başladı.

Kaymakam, arkasında çividi dalgalanmış bir keten ceket, bıyıkları boyalı, dişsiz, hımhım bir adamdı. İşin tamamını dinlemek tahammülünü göstermeden “Çağırın çavuşu!” diye seslendi.

Beş gündür, Hüsmen Hoca, önüne gelen adama derdini anlatarak kasabada dolaşıyordu. Jandarma çavuşu ne merkebi alıyor ne de kendisini bırakıyordu. Nihayet hâline acıyan biri çıktı: “Gitsin de, iki hafta sonra gelir, işi kadıya bırakalım!” dedi, kandırdı.

Zaten buranın kadısı namlıydı, “Kabak Kadı” derlerdi. Her işi halleder, her kördüğümü çözerdi. Arkasına turuncu bir maşlah giyerek, kırmızı şemsiyesiyle çarşıdan bir geçişi, kocaman gövdesini tutarak olur olmaz şeylere bir gülüşü vardı ki halk bayılırdı.

Aynı yollardan, aynı hâlde boz merkep terkiye bağı döndüler. Hüsmen Hoca'nın ve iyi beslenmesi icap eden eşeğin boğazına orada, katığın ve arpanın pahalı olduğu kazada hayli masraf edilmişti. Meclis kuran köylüler bunu: "Mübarek yere bağı, bakmak borcumuz!" diye çok görmediler. Hüsmen de yorgunluğundan şikâyet getirmiyor, hak uğruna çalışmak ona yol mihnetlerini unutturuyordu.

İki buçuk ay boyunca dört kere kasabaya gittiği hâlde boz eşeğin Hicaz'a ulaştırılması için gerekli işlemleri yaptırmayı başaramamış olan Hüsmen, sonunda eşeği Kadı'ya teslim ederek döner.

Köy halkı, yapılan hüccetlere, basılan mühürlere bakarak merkebin ikramlar göre göre, yavaş yavaş yüksüz ve eziyetsiz ta Hicaz'a kadar gideceğine, orada zemzem taşıyacağına inanmışlardı. Hatta Hüsmen, bir gece rüyasında eşeğin palanını yeşil bir kadifeyle kaplı görmüş, itikadı pekleşmişti.

Zaten hepsi, vazifelerini yapmaktan mütevellit bir sevinçle sık sık merkebin lafını ediyorlar, (...) kendi kendine kalınca, iki tarafa başını sallayıp zikre başladığını anlatıyorlar, birbirlerini kandırıyorlardı.

Lakin vakanın yılında, kasabaya pirincini satmaya giden Hüsmen Hoca, aptallaşmış gibi dönmüştü. Pazar yerinin tam kalabalık zamanında uzaktan bir "Savulun değmesin!" nidası duyulmuş, halk ikiye ayrılmış ve Kabak Kadı, altında boz merkep arkasında mahut turuncu maşlah iri gövdesini sarsan bir süratle etrafa selamlar dağıtarak geçip gitmişti.

Refik Halid Karay

(Memleket Hikâyeleri'nden kısaltılmıştır.)

Tema: Duygular

ŞAKA

Her gün iş çıkışı buluşup Balıkpazarı'na inmeyi âdet edinen üç arkadaş, etraftaki güzel balık kokularını içlerine çekerek deniz kenarına iner, oralarda gezinirler, birlikte güneşin batışını izlerlerdi.

(Aşağıdaki bölümde, yine bir iş çıkışında buluşan ve birlikte gezinen bu üç arkadaşın genç kızlara bir şaka yapmak isterlerken başlarına gelen bir felaket anlatılmaktadır.)

Servet Efendi, sıcağın şikâyet ediyordu. Hakikaten kızgın bir geceydi. Dar, kuytu sokaklar insanı yakıyor, soluğunu kesiyor, terletiyordu. Nedim Bey, meze ile karınlarını doyurduklarından, hiç aç olmadıklarından bahsetti; Servet Efendi, evlerin ne kadar sıcak olduğunu söyleyerek şöyle biraz hava almak lüzumunu ileri sürdü. Şakir Efendi: “Haydi, burna kadar yürüyelim.” dedi.

Gündüz geçtikleri yollardan neşeli olmaktan ziyade ümitleri kırılmış, bacakları dermansız, zevksiz geçiyorlar; denizin ta yanında, yalılar arasından birbirine abanmış, lakırdı etmeyerek yürüyorlardı. Her taraf sustuktan, siyahlaştıktan sonra sularda daha kuvvetli bir ses ta derinden gelen hoş, belirsiz bir aydınlık hasil olmuştu.

Etrafin hareketsizliği ve karanlığı içinde deniz ebedi bir hayatla canlı, ziyalı, sesli idi. Birden üç arkadaş; gevrek kadın gülüşü, Rumca birkaç cümle, sularda bir çırpınma, çırpınış duydular; durdular. [Bu seslerin o civarda yaşayan Rum kızı Despina ve Despina'nın birkaç arkadaşına ait olduğunu düşündüler.]

Orada, denize bir iskele gibi sokulmuş harap bir ev vardı ki iri gölgesiyle önündeki suları büsbütün siyah etmişti. Yıldızların kırıştığı denizin engini ve evsiz sahiller ışıldıyor, seçiliyordu. Lakin orası bir kuyu gibi karanlık ve sanki her yerden daha derin âdeta bir uçurumdu.

Servet Efendi: “Bir şey görülmüyor!” diyordu. Evet, bir şey görülmüyordu; yalnız suların çırpınışı, kısık, kesik kahkahalar, bir cıvıltı bu karanlık yerde neşeli bir sergüzeştin geçtiğini anlatıyordu.

Servet Efendi; bir müddet öyle, ferma eden bir köpek gibi gözleri sesin geldiği yerde, hareketsiz, baştan aşağı dikkat kesilerek durdu. Sonra arkadaşlarını kollarından çekerek: “Hele gelin, çabuk!” dedi. Şimdi onları sürüklüyor, daha ötelere koşturuyordu. Nihayet akşamüstü gurubu seyrettikleri sandalın olduğu yere geldiler. Burası Despina'nın yıkandığı yerden yüz elli metre kadar uzaktı fakat ince kumlu küçük bir koy teşkil ediyor, kayık bir siper oluyordu.

Servet Efendi; hiçbir şey söylemeden, izahat vermeye lüzum görmeden karanlığın içinde eğile kalka acele acele soyunmaya başlamıştı.

Arkadaşları: “Ne yapıyorsun? Çocuk mu oldun yahu! Şimdi denize girilir mi? Yarın sabah, hep beraber Gümrük kulübesinin önünde girerdik...” diyorlardı.

Fakat öbürü dinlemiyordu; denizden hiçbir vakit korkmamış, gece veya gündüz, soğuk veya sıcak diye bir gün itiraz ettiği görülmemiştir. Ta küçük yaşından beri Samatya'da vaktini mektepten kaçarak denizde geçirirdi. Ne maharetler yapmazdı. Suyun altından bir balık gibi uzun müddet, nefes almaya lüzum görmeden gider, ümit edilmeyen bir noktadan uzak bir yerden çıkıverirdi. İstanbul arkadaşlarınca adı Torpil Servet'ti. Karnını çekip ellerini, bacaklarını oynatmadan denizde saatlerce, bir yatakta gibi rahat, emin, zevkli yatışı vardı ki seyredenlere arzular verirdi. Hülasa yüz türlü yüzmek bilir, dalgıçlara meydan okurdu.

Artık çırılçıplak olmuştu. Karanlık içinde elbisesiz vücudu seçiliyor, iyice görünüyordu: "Hele bakınız ne yapacağım!" dedi. Ne yapacaktı? Öbürleri anlamıyordu. O zaman kızdı: "Ammma kaz şeylermişsiniz ha!" dedi, "Bunda anlamayacak ne var: Suyun altından oraya, Despina'nın yanına gideceğim... [Ona bir şaka yapacak ve onu korkutacağım.]"

Diğerleri gülüyordu. Sahi tuhaf bir şey olacaktı... Ötede, Despina'nın denize girdiği yerde hâlâ sesler, şırıltılar vardı. Rıhtımın taşı üzerine konmuş ufacık bir fener, oynayan, çırpınan suda uzayıp yayılan çemberler, aydınlık halkalar yapıyordu.

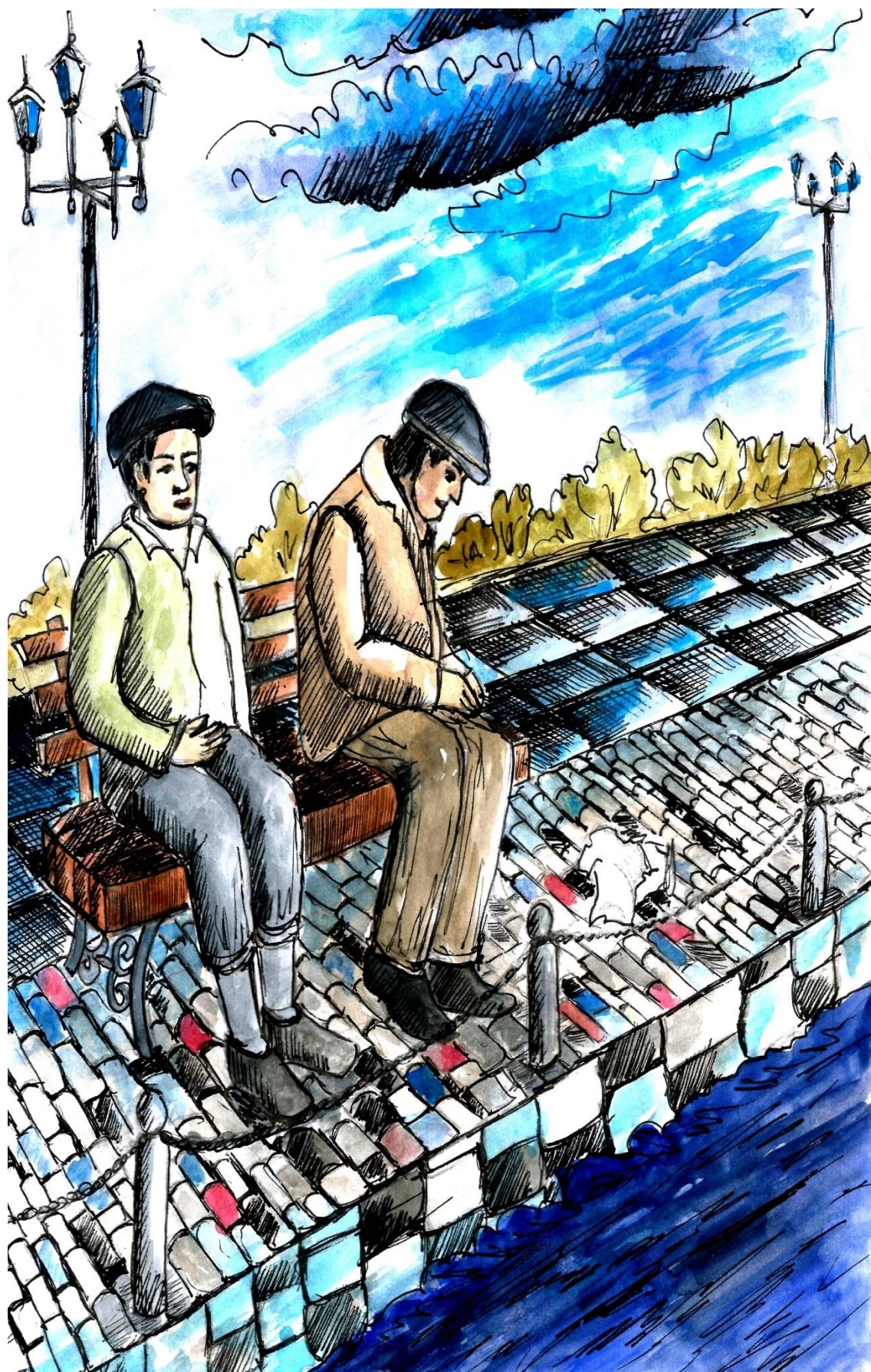
Servet Efendi; sığ sularda yürüyerek biraz gittikten sonra durdu, eğilip kulaklarını ıslattı: "İstikamet kız, marş marş!" dedi, kendisini sessizce suya bıraktı.

Karanlığa alışan gözleriyle arkadaşları suyun üzerinde bir karaltının ilerlediğini gördüler. Sonra denize daldığından veya uzaklaşıp karanlığa karıştığından mı, nedir, artık bir şey seçemez oldular.

Oraya, kayığın bordosuna dayanıp, patlayacak bir topu bekler gibi dikkatli, açılıp kapanan ışık halkalarının oynaştığı noktaya bakıyorlardı. Bu Servet de ne yaman bir külhanbeyi, ne cüretkâr ne kabına sığmaz bir adamdı; şu çapkınlık nereden de hatırına gelmişti, ne tuhaf olacaktı; [Despina korkunca] rıhtıma nasıl çırpınarak kaçacaktı.

Şimdi her ikisi de dudaklarında beğenen, şaşan gülümseyiş, yüreklerinde kıskançlığa karışmış bir merak, lakırdısız bakıyor, kulak veriyorlardı.

Aradan hayli bir zaman geçtiği hâlde beklenen çığlık kopmadı. Şakir Efendi: "Yapamadı, dönecek!" dedi. Hâlbuki dönmüyordu da... Uzaktaki fener, çoktan yerinden gitmiş, çoktan kahkahalar çırıntılar dinmiş, iştihatsız bir uyku kasabayı kaplamıştı.

Yalnız ayakları ucunda deniz, isteksiz bir eda ile geri geri, yavaş yavaş çekiliyor, biraz ayrıldıktan sonra, pişman olmuş gibi dönerek geliyor, hafif bir fısıltı içinde sahile vuruyor, kumların, otların arasında emilip kayboluyordu; sonra tekrar toparlanarak bu harekete ara vermeden, inatçı devam ediyordu.

Nedim Bey: “Nerede kaldı, sakın bir kazaya uğramasın!” diye söylendi. Deniz şimdi tehditkâr bir karanlıkla onlara korkunç görünüyor; hudalı bir zekâ gibi içlerine emniyetsizlik, şüphe veriyordu.

Önlerinde elbise ve çamaşırların küçük, dağınık yığını, iki arkadaş bir müddet beklediler; sonra, artık avdet ümidinin kesildiğini anlayarak kâbusların, hayaletlerin kovaladığı birer ürkek at gibi bastıkları yeri görmeyerek kalplerinde eza, gözlerinde korku karakola doğru koştular.

Fenerli sandalların dolaştığı, denizi arayıp tarakladığı bu gecenin sabahında Servet Efendi'nin naaşını dalyanın ağlarına dolanmış buldular. Anlaşılan suyun altından giderken çıkmak istemiş fakat kocaman ağ nereden başvursa önüne hail olarak zavallıyı şaşırtmış, öldürmüştü.

Geceki araştırmalar hakkında arkadaşlarına tafsilat veren komiser, üzerine bir jandarma kaputu örtülü ıslak naaşa ara sıra dönerek:

“Be hey mübarek adam, gece yarıları denizin dibinde ne arıyordun?” diye soruyor, âdeta karşısına bir mücrim çıkarmışlar gibi çıkışıyordu.

Refik Halid Karay

(Memleket Hikâyeleri'nden kısaltılmıştır.)

7. Sınıf Seviyesi

Tema: Birey ve Toplum

GARAZ

Anası; bir köşeye büzülüp melul melul oturan kızına baktı baktı, acıyacağına öfkeleni. Öfkelenince memleket tabiriyle beddua ederdi:

“Kızıl kızıl bişesin de kızıl ataşa düşesin! İstanbul’a gideceğine aklının bardağı kırılıydı da senden kurtulaydık!” diye çıkıştı, Nebile cevap vermedi. Kavga edecek hâlde değildi, bitkindi. İştmezlikten geldi, yeniden düşünmeye daldı.

(...)

Taksim Meydanı gözünün önüne geldi. Şimdi sağanak altında asfalt yollar şıkır şıkır parlıyordu; otomobiller nasıl koşuyor, halk nasıl kaynaşıyordu! Tramvay çanlarıyla korna seslerini âdeta duyuyor, dinliyordu. Pencereden bakıverse o manzarayı görecekti sanki...

Savaş başlangıcında Nebile’ye “Sana da fistanluk getiririm.” vaadi vererek İstanbul’a gurbete giden ve işleri oldukça yolunda giden Nebile’nin babası Çerçi Halil, ailesini de bir süre sonra yanına aldırır.

(Aşağıdaki bölümde İstanbul’da yaşamaya alışan Nebile’nin bir süre sonra ailecek kasabaya dönmek zorunda kalmalarıyla yaşadıkları anlatılmaktadır.)

Nihayet bir gün yolcu oldular, Haydarpaşa Garı’na indiler. Anası da kendisi de yeldirme biçimi uzun mantolu, siyah başörtülü idiler, birbirlerine sokularak ve Kavaf Ahmet Usta’nın nalın sesi çıkararak kaba kundurlarını parkeler üzerinde bir garip takırdatarak köstekli adımlarla yürürlerken Nebile, babasındaki değişikliğin farkına vardı; kasketi atmış, başına siyaha yakın, kadifemsi bir şapka geçirmişti; pantolonu, baldırlarından kopçalı ve büzmeli değildi artık. Mintanı da bırakmış, kravatlı gömlek giyiyordu. Ayakkabıları iki renkli, pırıl pırıldı.

Fakat asıl değişme tavırlarında: Kaymakam Bey’in kasabada gezisini hatırlıyor, eşraftan Kollukçu’nun oğlu gibi göğsünü çıkarıp ensesini şişirerek azametle bir gidiyor ki...

Daha o gün denizden, vapurdan, otomobilden başlayarak Nebile sonu gelmeyen bir heyecan âlemine girivermişti. Hele babasının Taksim Meydanı karşısında tuttuğu apartmanın asansörüne binip de yükseliverdikleri zaman salavat getiren anasına sarıldığını hiç unutmamıştır. Ama sonraları bu acemiliğin yüzüne vurulmasından kızarıyordu; babası eve beş yüzlük banknot desteleriyle döndüğü akşamlar yarenlik olsun diye o vakayı hatırlatınca çıkışıyor, aksilik ediyordu.

Şehirli görünmek tutkusu, kendini beğenmesi, kasaba kızının İstanbul'dan aldığı ilk kötü huy oldu ve birkaç hafta geçince babasıyla anasının yeni hayata kendisi gibi uyamayacaklarını; hep kaba, geri, taşralı kalacaklarını anlayınca hırçınlaştı.

Onlarla beraber bulunmaktan, insan içine çıkmaktan utanmaya başladı.

Birdenbire çok zenginleşen ailenin kadınları, parayı nasıl sarf edeceklerini bilemedikleri için har vurup harman savurur, türlü eğlencelerden, gezip tozmaktan asla geri kalmazlar. Çerçi Halil'in işleri aniden bozulur ve aile, sıkıntılı bir döneme girer.

İki kere nişanlandı, ikisinde de yüzükleri geri verdi, nişan bozmak modasından bile geri kalmamıştı. Her seferinde çeyiz düzülüyor; piyasaya yeni kumaşlar, modeller çıktığı için onlar bir yana atılıp tekrar yenileri yaptırılıyordu. Anasının kolları kalın, kakmalı ve okkallı altın bileziklerle yerinden kalkmaz hâlde idi; kürklerin birini çıkarıp ötekini giyiyorlar, bakmayı bilmediklerinden hepsini her yaz güvelere yediriyorlardı.

Beş sene, bütün çılgınlıklarıyla, sonradan görmüşlüğü en kaba, zevksiz, tuhaf sahneleriyle bu hayat böyle sürdü. Son aylarda idi. Nebile bir delikanlıya gönül verdi fakat nişanı bu sefer erkek tarafı bozmuştu. Zira Hacıağa'nın birçokları gibi ancak sermayesini kurtarıp memleket yolunu tutacağını öğrenmeyen kalmamıştı.

Çerçi Halil, tam son günlerinde, birdenbire eskisinden hasis, meteliğin hesabını arar sorar bir duruma geldi. Ne varsa sattı (...)

[Nebile:] memlekete ille üçüncü mevki vagonla dönmek istiyordu; ağlaya bayıla, saç baş yolarak ikinciye zor razı edebildiler. Tren dolu idi; bulabildikleri tek yeri Nebile'ye veren ana baba yolculuğu koridorda, heybeler, bavullar, torbalar üzerinde yaptı.

Kadın; bir türlü benimseyemediği, daima kasaba hasreti çektiği, taş dibekte tokmaklarla bulgur dövemediğine yandığı İstanbul'dan ayrıldığına âdeta memnundu. Erkek kederliydi ama belli ki yıkılmayacak, küçük dükkânına yeniden ısınacak, çok küçük ölçüde olmakla beraber gene beş, on kuruş kâr etmekle teselli bulacaktı. Beş yılın beyliği katı, yalçın ruhlarında çatlaklık değil, iz bile bırakmamıştı. Asıl çöken Nebile idi ve ana baba için asıl kaybedilen ne servet, ne ümit idi; taze kızlarıydı.

Nebile'nin her çeşit zevkini ala ala heylerle en görkemli şekilde sürdürdüğü İstanbul'dan ayrılarak yirmi bir yaşında, kasabadaki dört duvarla çevrili, helası sokak kapısı yanında,

bir tek kavak ağacı zor besleyen kavruk bahçeli izbe kasaba evine dönüşü pek hazin olmuştu. Hele bir kere Saat Kulesi Meydanı'nda eski ardiyeden bozma sinemaya gidip de katı iskemle üzerinde kasaba halkına karışarak dakikada bir kopan kovboy filmi seyrettiği günün akşamı bayılmıştı.

İstanbul'u daha ziyade kokuları ile düşünüyordu: Otomobillerin benzin kokusu, sinemaların lavantalı kadın ve briyantınli erkek kokusu, pastacıların vanilyalı hamur ve rendelenmiş badem kokusu ile!

Geceleri pencereden dışarıya ürke ürke göz atınca coşkun insan kalabalıklarını aydınlatan keskin elektrik ışıklarını bulamamak, otomobil ve tramvay gürültülerini işitememek; aksine kasabanın kerpiç kesmiş sükûtunu, buz tutmuş hareketsizliğini yatağının içinde bile karlı gece imişçesine duymak... Nebile'yi bitirmişti.

En çok da kendisi İstanbul'da har vurup harman savururken yarı aç, yarı tok fakülteye devam ederek yakında doktor çıkacak olan komşu polisin kızı Hanife'ye rastlamaktan korkuyordu.

Bütün heyecanlarının tükendiği bu genç kız yüreğinde artık bir tek his hüküm sürüyordu: Babasına karşı hudutsuz bir kin, bir garaz! Küçücük kasabasında, mavi gözlü mahkeme kâtibine gönlünü kaptırarak yerine getirilmesi kolay bir takım basit isteklerle memnun yaşarken ve hep böyle yaşayacak iken İstanbul debdebesini tanıtan, sonra hepsini elinden alan bu babaya düşman kesilmişti.

Çerçi Halil işin farkında idi, ikide bir karısına dert yanıyordu: "Hele şu kancığa bak! Ayağına mih batasınca! Öz babasına garaz bağlamış. Ben nideyim? Yeldim yeldim yol verdim, emeklerimi sele verdim. Dünyadır bu. Başımıza geldi işte bir kelli. Malımı it yediği yetmiyormuş gibi şimdi de bağrımı bit yiyor!"

O, böyle sızlanırken gün geçtikçe süzülüp solan Nebile'nin ufacık kalmış yüzünde büsbütün iri görünen yaşlı siyah gözleri; akşamüstü yağmur altındaki Taksim Meydanı gibi sırsıklam, parıl parıldı. Babasının sesini işittikçe, garazdan yüreği burkularak ve öğrendiği İstanbul lehçesini unutarak memleket ağzıyla söyleniyordu:

Sakalın teneşirde sabunlana!

Refik Halid Karay

(Memleket Hikâyeleri'nden kısaltılmıştır.)

Tema: Erdemler

YARA

Güneş çoktan batmıştı fakat çiftlik gene, sabah oluyormuş gibi, şevkini kaybetmeyen bir aydınlık içinde, kuş cıvıltılarıyla dolu, gölgesiz, hüzünsüzdü.

Sıcak iklimlerin akşamlarında, zaten bizim sabahlarımızda duyulan neşe, daha doğrusu bir hayata, rahata giriş keyfi vardır. Gözlerinizin çiğ ışıktan ve göğsünüzün nefes darlığından kurtulacağını düşünerek bir şeyler yapmak, bir zevke hazırlanmak istersiniz. Ben de emir erine dam üstünde nargilemi hazırlatmıştım, kahvemi bekliyordum; birden avluya dört atlı girdi, dört silahlı bedevi...

Bu dediğim tarihte Sultan Hamit'in Suriye'deki çöl çiftliklerinden birinde müdürdüm. O zamanlar böyle yerlere subaylardan kâhya, askerlerden korucu gönderilirdi; aşiret Araplarının akınlarına karşı koymak için...

Gelenlerin en yaşlısı, kırsağından inip karşıma dikildi. Sordum:

“Hayrola, ya Şeyh?”

Mesele her zaman olan işlerden: İki aşiret, bir gazve esnasında çarpışmışlar, bu dört kişi güç bela baskından kurtulup bana sığınmış, geceyi geçirmek istiyorlar.

Dördü de silahlarını bırakıp etrafıma, damın toprak zeminine çömeldiler. Yaşlısı maşlahlıydı, öbürleri sadece birer entari giymişlerdi; abanoz saçları upuzun, örülü ve cıvık yağlıydı; kulaklarından demir halkalar sarkıyordu. Bunlar konuşmuyorlardı, dişleri bembeyaz ve gözleri simsiyah parlayarak bizi dikkatle dinliyorlardı.

Ne konuşacaktık? Şammar aşiretinin kaç çadırı, Hadidilerin kaç koyunu vardı?

Bir aralık karşımdaki gencin birisi hafifçe inledi. Şeyh sordu:

“Hasta mısın?”

“Hayır.”

“Yaralı mısın?”

“Galiba!”

Ve omzunu işaret etti.

Ere seslenip feneri getirttim. Oralarda fener ve lamba ancak böyle işlerde, mühim sebepler oldukça kullanılır. Ay olmasa da yıldızlar yakından pırıldaşır, yıldızlar bile örtülse gene gökte ışık yerine geçen bir cila parlar. Bedevinin sırtına baktık. Sol tarafından bir kurşun yemiş. Kan, içine sızmış olacak ki entarisi boyanmamış. Yalnız yaranın ağzında kurumuş kahve telvesini andıran pıhtılar birikmiş, güneşten kerpiç kesmiş olan kan pıhtıları...

“Kurşun içeride kalmış!” dedim.

Şeyh başıyla tasdik etti. Sonra hiçbir şey demeden erin elinden feneri aldı, avluya indi. Yere eğilmiş, uzun uzun, bir şeyler aradığını yukarıdan görüyorduk.

Neden sonra geldi: Bir çürük değnek parçası ve mundar bir paçavra ile...

Yoğurt süzdüğümüz eski, çürük torbadan atılmış bir parça...

Bu paçavrayı değneğe iyice, sıkıca sardı; dişleriyle bir de düğüm yaptı.

“Zeytinyağı bulunur mu?”

“Olacak...”

Gençlerden birine döndü, bir şeyler söyledi. O, aşağı indikten biraz sonra burnuma mutfaktan yana, tavada yakılan bir zeytinyağı kokusu geliyordu.

Anladım ki bir ameliyata hazırlanıyoruz.

Şeyh elinde bulunan birkaç alet ile Bedevinin omzundaki kurşunu çıkarır; bu, yaralıyı oldukça zorlayıcı bir işlem olmuştur ancak yaralı o geceyi sağ salim atlatır.

Ertesi sabah uyandığım vakit, dört at ve dört bedevi duruyordu. Gazveciler veda ve teşekkür için beni bekliyorlar.

Yaralı belki solgundu, süzüktü, ateş içindeydi. Fakat bu bedevilerin rengini, hâlini sezmek o kadar güçtür ki... Elimi öptü yalnız şunu söyledi:

“Şu bindiğim kısrağım gebedir, yavrusu senindir!”

Kısrağına atlarken ona kimse yardım etmedi. Arkalarından baktım. Dördü de dik, dinç görünüyorlardı; dördü de keyifli gibi idiler. Ben kızıl kanlı, yaraya dökülünce yanık et kokusu veren kaynar zeytinyağını düşünüyor, dişlerimi sıkıyordum.

Siz o tayı görmeliydiniz... Ha, evet söylemeyi unuttum: Vakadan üç sene sonra, ben çiftlikte yokken bir bedevi gelip bir tay bırakmış, “Paşaya vaat etmişim, kendisi bilir!” demiş, gitmiş.

Paşa dediği benim... Daha o zaman teğmendim. Fakat bedevinin gözünde bir Türk subayı daima paşadır.

Refik Halid Karay

(Gurbet Hikâyeleri’nden kısaltılmıştır.)

8. Sınıf Seviyesi

Tema: Birey ve Toplum

CER HOCASI

Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu Asım, Meşrutiyet’in ilan edilmesinin ardından işten çıkarılmış ve parası tükenmiştir. Ne yapacağını bilemeyen bu mahcup yaratılışlı genç adam, eskiden beri tanıdığı hemşehrilerinden yardım istemek için onların yanlarına gider. Asım, iki ayda bir yanlarına uğrayıp hâl hatır sorduğu Osman, Feyzi ve Ahmet’in Vezirhanı’nda kaldıkları yere gider.

Çaresizlik içinde kıvranan Asım, birkaç gün içinde köy köy gezerek cerre çıkacak hemşehrilerine onlarla birlikte gitmeyi teklif eder. Uzun bir konuşmadan sonra Asım’ın da onlarla cerre çıkmasına karar verirler. Asım’a köylerde namaz Kur’an okumasını, vaaz etmesini, köylünün işine yaramasını, kendini sevdirmesini ve imamla iyi geçinmesini salık verirler ardından bu dört arkadaş yola çıkar.

(Aşağıdaki bölümde, Asım’ın yolda hastalanmasının ardından yaşadıkları anlatılmaktadır.)

Bir gece, gök gürültüleriyle yağmur başladı dağlardan seller, taşlar aktı, üç gün sürdü, bu üç gün vakit kazanmak ümidiyle mütemadiyen yola devam eden ufak kabileyi harap etti. Asım; yatağa düşecek kadar hastalandı, tesadüf ettikleri bir köyde kalmaya, imamın evinde bir köşede dinlenmeye mecbur oldu. Arkadaşları, köylüye bâr olmamak için veda edip çekildiler.

Asım; çok hasta idi, ateş içinde yanıyor, gözlerini açamıyor, harareten ölüyordu, kemikleri içinde sızılar duyuyordu, alt katta, ahırla mutfağın arasında ocağı ateşsiz, toprak döşeli bir oda vardı, yere bir çul attılar ve ona: “İşte yat!” dediler. Yaralı ve ıslak bir kedi gibi kıvrıldı, heybesini başının altına çekti ve dişlerini sıkarak, öyle baygın kaldı.

(...)

İki sarı böcek kanadı gibi kuruyan dudaklarına ellerini sürdü, her şeye, bütün bildiklerine hasret çekerek ağladı. Ertesi sabah “Ramazan oldu.” dediler, Asım İstanbul’un Ramazan’ını düşündü. Sergiyi, sergide satılan maden sularını, şurupları hatırladı. Mahyalar, aydınlık sokaklar, allı pullu tiyatro kapıları gördü. Akşama yalvardı biraz çorba istedi.

İmam, ellisini pek geçkin, saç ve sakal içinde, kısa boylu, oynak sarı, sevimsiz gözlü bir adamdı. Asım; kırka yakın hararetle, İstanbul hasretiyle yanarken odaya girdi, korkutucu bir sesle:

“Bana bak, dedi, iyi olunca, yarın, öbür gün, buradan çekil, işine git! Bizim köyümüz hoca, molla istemez, çoluk çocuğa para vermez!”

Asım, eğer başını kaldıramayacak kadar hasta olmasaydı, bu gece muhakkak intihar ederdi, muhakkak bu azaba nihayet verirdi. (...) Üç gün humma devam etti. Havaların açılmasıyla beraber ateş de azaldı, ağrılar durdu; ertesi günü kalkacak bir hâle geldi, imama veda etti, çıktı.

(...)

Yavaşça yürüyerek, selam vererek kahveye girdi, önüne gelen ilk iskemleye oturdu. Merhabalaştılar. Herkes susuyor[du]. (...) Nihayet köyün arka cihetinden öğle ezanı sesi geldi. Bugün cuma idi. Köylüler namazı bekliyordu. Bu sırada Asım’ın, kalemdeki odacıya benzettiği etrafı ustura ile beyaz şerit gibi kesilmiş çember sakallı kısa boylu bir adam ona seslendi: “İmamın evinde yatan molla sen misin?” dedi. Asım cevap verdi ve sözün arkası gelsin diye sordu.

“Burası ne köyüdür?”

“Pınarlı. Sen nerelisin?”

“İstanbulluyum, dersten mezunum. Her sene orada vaaza çıkardım. Bu sene köyleri dolaşıyorum.”

“Ahmet Hoca’yı tanır mısın? Süleymaniye Camii’nde...”

“Evet, benim hocamdır.”

Asım yalan söylüyordu fakat köylülerin dikkatini celbediyordu. Yine o çember sakallı adam dedi ki:

“Bugün bizim imam cumadan sonra kasabaya gidecek, çık da bize vaaz et!”

Asım, memnun kabul etti. (...) [Namazdan] sonra o güzel Türkçesi, halim, tatlı ahengiyle vaaza başladı.

Her zamanki gibi o ilk anlaşılamazlık burada da görüldü, yüzler hayret içinde kırıştı. Bir müddet bu hâlde kaldı; sonra kırışıklar açıldı, açıldı, merak içinde kalmış bir sima hâlini aldı. Köyün muhtarı, âyanı olduğunu haber aldığı çember sakallı -bu sefer dikkat etti- çuha şalvarlı adam, gözlerini kapamış, her beğendiği, iyi anladığı sözün arkasından başını sallıyor, içini çekiyordu. (...) En parlak, en iyi bir yerinde hiç bakmadığı, bir sayfasını bile kımıldatmadığı kitabı kapadı, sustu.

Çember sakallı adam, Lazoğlu, onu yanına çağırdı ve kati bir ifade ile “Ramazanı burada geçir, benim evimde yat, kalk!” dedi. Asım hemen kabul etti. O akşam kasabadan avdet eden imam, cer mollasını Lazoğlu’nun yanında, kahve köşesinde, oldukça kalabalık bir halkaya riyaset eder gördü. Sözlerine dikkat etti, bu genç adam sahi tatlı anlatıyordu.

(...)

Ramazan bitmişti. Onu gene bırakmadılar. Mektup yazıyor, herkes onunla istişare ediyor, asıl imamın hükmü, nüfuzu hep buna, bu cer mollasına dönüyordu. Jandarma kolu gelince bununla konuşuyor, öşürcüler buna dert anlatıyor, kolcular tarlada tesadüf edince buna selam veriyordu. Mektepte Elifba okutuyor, artık hemen evinden çıkmak istemeyen imama vekâlet ediyordu.

(...)

Nihayet bir akşam heyet-i ihtiyariye, kendisinin imamlığa tayini için bir kâğıt mühürlediklerini ona tebşir etti. Asım, onu artık buraya, bağlamak isteyen haber

karşısında şaşırıldı: “Nasıl, artık daima mı böyle, burada...” diye düşündü, kendi kendine: “Olmaz, kabil değil!” dedi. Fakat bütün bir gece yağın karla esen rüzgârın tehditlerini duyarak işe razı oldu.

Bir gece sonra, imamın küçük oğlu onu kahveden çağırdı ve babasının yanına götürdü.

Zavallı adam, yatağında hasta idi. Yüzünde öyle derin bir keder gölgesi vardı ki ocakta yanan köklerin ışığı yüzüne vurduğu zaman ölü bir kafayı aydınlatır gibi oluyordu. Kurumuş gırtlığından bir hırıltı çıktı. Sonra yavaş yavaş anlaşılmaya başlayan bir sesle yalvardı:

“Oğlum” diyordu, “Sen gençsin, ilmin var, maharetin var, her yerde geçinir, kendini sevdirebilirsin. Bak, ben ihtiyarım, altı çocuğum, iki karım aç kalıyor, çoluğum, çocuğum sokağa düşüyor. Bu karda bu kışta ben ne yaparım? Nereye giderim? Nasıl para bulurum? Bana acı, buradan git, yerimi kapma, ekmeğimi alma, beni sokakta bırakmaya sebep olma.”

Sonra, tekrar hırıltılara gömülerek:

“Yaptığın günahdır, cezasını çekersin!” dedi. Asım; hayret, esef içinde kaldı, cevap bulamadı. Yan odalardan çocuk sesleri geliyor, dışarıda fırtına kıyamet koparıyordu; karşısındaki ise gittikçe korkunç bir hâl alıyordu. Bir iki kelime söyledi, çıktı. Artık kahveye uğramayarak odasına dönmüştü.

(...) İmamı, açlığını, hastalığını, çocuklarını düşündü, bu biçare adamı, bu sefil, muhtaç fakir ihtiyarı feda eden köy halkını ayıpladı. Bu sırada kendini böyle sokağa atan hükûmeti hatırladı, insan kalbinde daima, daima yer bulan hıyanete, zulme karşı uzun müddet şaşıtı, düşündü, halledemedi. (...)

Sabah olurken kalktı, cübbesini giydi, yüzüne atkısını sardı, heybenin gözünde saklı mecdiyelerini aldı, sokağa fırladı. (...)

Bir hasta kadar ateş içinde, ne düşündüğünü, ne yapacağını bilmeyerek yola çıktı. Tarlalar, kar altında çok geniş nihayetsiz zannolunuyor, telgraf telleri binlerce şahadet parmakları gibi bir noktaya dikili; ona İstanbul’un, açlığın, zulmün yolunu gösteriyordu.

Refik Halid Karay

(Memleket Hikâyeleri’nden kısaltılmıştır.)

Tema: Erdemler

GARİP BİR HEDİYE

Çarşıdaki kuyumcu dükkânları önünde Feridun; iki saattir dolaşıyor, hiçbirine girmeye cesaret edemiyordu. Satacağı bir şeyi kalmamıştı, yalnız cebinde bir tıraş fırçası vardı ki onun bir değeri olup olmadığını sormak istiyordu. Veleve ki fildişi saplı, nakışlı, işlemeli olsun, bir tıraş fırçasının kıymeti ne olabilirdi? Bunu sormaktan utanıyordu. Hem sade utanmak değil, biraz da korkuyordu. Muhakkak beş para etmeyecekti. Ona vaktiyle bunu hediye eden Yahudi: “Değerlidir, kadrini bil, sakın atma, zamanında işe yarar!” dediği zaman muhakkak eğlenmişti, bu bir azizlikti. Şimdi ona güvenerek nasıl soracaktı? (...)

Dönmeye karar verdi, sonra vazgeçti, büyük mağazalara giremeyeceğini anlayarak camekânında sekiz, on gümüş halka, birkaç kâse, Yemen taşı duran ufacık bir dükkânın kapısını itti, bir çingirak öttü; içeride, mavi ışıklı bir ispirto lambasının üzerine eğilmiş yandan gözlüklü, keten önlüklü, kart, kırçıl bir kuyumcu, loşluğa gömülü işiyle meşguldü. Gözlerini kaldırıp gelen adamı süzdü, sonra isteksiz hatta biraz da ürkekçe: “Nedir, ne istersin?” diye sordu. Feridun fırçayı uzattı: “Vaktiyle birisi hediye etmişti.” dedi, “Kıymetli olduğunu söylemişti, acaba hakikaten bir değeri var mı? Bakar mısınız?”

Öbürü merakla eline aldı, evirdi, çevirdi, salladı, tırnağıyla kazıdı, sonra geri verdi: “Beş para etmez, mezat malında eşi çok.” dedi.

Feridun kekeleye kekeleye, özür dileyerek çıktı. Kendi kendisine: “Hain Yahudi!” diyordu, “Beni meğerse aldatmış, az daha onun uğrunda ölüyordum da...”

Filvaki öyle de oluyordu ya... Bundan on sene evveldi, Feridun, Mısır’dan Selanik’e dönüyordu, limana demir atmışlardı. Yolculardan kıyafetsiz bir ihtiyar Yahudi, güvertede dünyadan habersiz, hırs ve heyecan içinde eşyalarını istif etmekle meşgul iken vincin altına girmiş ve tam o sırada, demir kancadan kurtulan bir iri denk olanca ağırlığıyla herifin başına inerken o, emsalsiz bir çeviklikle hemen fırlamış, kucaklayınca Yahudi’yi ölümden kurtarmıştı. Fakat yük Feridun’un tam omuzunun yanından askerî kaputunu yırtarak geçmişti. Kendine gelen Yahudi, eşyalarının arasından bir kocaman kutu açmış, sıra sıra dizilmiş tıraş fırçalarından, bir tanesini ayırmış ve ona uzatarak:

“Değerlidir, kadrini bil, sakın atma, zamanında işine yarar.” demişti. (...) Fırçayı almış, bir tarafa atmış hatta bavuluna koyarak, harpte, esarete, üç sene mütemadiyen kullanmış; kıymeti olacağını hatırına getirmemişti. Fakat bugün uzun bir cenk, bir esaret ve felaket devresinden sonra İstanbul’a dönüp de yarı sakat, işsiz parasız kalınca ve bütün malını, eşyasını elinden çıkarıp bir dilim ekmeğe muhtaç bir hâle düşünce bu vakayı ve Yahudi’nin manalı sözlerini hatırlamış, nihayet işte gelip fırçanın kıymetini sormuştu. Demek beş paralık bir değeri yoktu ha... Atmak için hazırlandı, köşeye bırakıverecekti lakin ne olsa bir tıraş fırçasına ihtiyaç olabileceğini düşünerek bu fikrinden vazgeçti, cebine soktu, yürüdü.

Serencebey Yokuşu’ndaki kocaman evlerini elden çıkarıp Ahırkapı Feneri arkasına düşen çukur ve rutubetli fukara mahallelerinden birine taşındıkları günden beri sefalet büsbütün yakalarına yapışmıştı. (...) Hâlbuki denizin öbür yakasında Kadıköy, gurup eden güneşin ışıklarına boyalı çehresini, aynaya eğilmiş bir şuh kadın gibi uzatmış, renkler, şaşaalar içinde bahtiyar bir gülüşle parlıyor, için için kızarıyordu. Bu kuytu, karanlık dehlizin karşısında orası hayalî belgeler gösteren bir sinema şeridi gibi revnaklı inanılmayacak kadar şen, aydınlık görünüyordu; Feridun, şimdi bunu seyrederek vücudunda mahallenin karanlığı ve gözlerinde Kadıköyü’nün ışıkları öyle ölüvermek arzusuyla yanıyordu.

Birden kızdı, elini tekrar cebine soktu, haftalardan beri kendisinde hiç olmazsa ufak bir kıymet farz ederek bütün ümitlerini bağladığı hediye onu âdeta yakıyordu. Yahudi’nin uzun ve seyrek sakallı, buruşuk, kirpiksiz çehresi karanlığın içinde dehşetli bir vuzuh ile canlanarak hain hain gülüyor, ırkının kandırmaya pek elverişli olan yayvan şivesiyle: “Aldattım seni!” diyordu. Evet, aldatmıştı, en muhtaç, en perişan zamanında... Fakat insan bir tıraş fırçasından medet ummak, bir defne beklemek için ne kadar aptal olmalıydı? Kollarından yakalayıp pencereden uzattı, aşağıda kale duvarlarına yakın bir iri yalak taşı vardı; ortasını nişanladı, parmağını sokmuş bir akrebi silker gibi hızla attı ve görmek için dikkat kesilip baktı.

Fırçanın kemik sapı sert bir ses çıkardı. Sonra büsbütün çökmüş, koyulaşmış olan karanlığın içinde yan yana iki göz nokta parladı. Feridun; bunlara, bu maviye yakın bir renkle ışıldayan şeylere uzaktan bir müddet taaccüple baktı, sonra birden yüreğini akıl almaz bir ümidin kapan gibi sıktığını duydu; merdivenleri dörder dörder atlayarak aşağı

koştu, sokağa fırladı, eğildi, göğün belirsiz aydınlığını yüreklerinde toplayarak süprüntüler içinde hâlâ pırıl pırıl yanan bu iki ufak şeyi, iki küçük taş parçasını ellerine aldı, gene koşarak içeriye döndü.

İdarenin ölgün ziyasına tutup baktığı zaman bunların birer elmas parçası olduğunu anlamıştı. Fakat acaba sahte miydi? Yahudi'nin burada da bir hilesi, bir hıyaneti mi vardı? Bütün gece gözüne uyku girmedi, sabahleyin alaca karanlıkta çarşıya gitti, bir gün evvel uğradığı dükkânın önünde bekledi, kart ve kırçıl kuyumcu görününce hemen, dükkânı açmasını bile beklemeden taşları çıkardı:

“Bunlar ne eder?” dedi.

Öbürü; iptida kayıtsızca bir göz attı, sonra gözlüğünü taktı, dikkatlice muayene etti, güneşe tuttu elinden bırakmamak ister gibi biraz tereddütlü ve nazikâne dedi ki:

“Temiz maldır, müşterisini bulursa iyi para eder; hele girin dükkâna bir daha görelim, bir paha biçelim!”

Feridun, neden dolayı Yahudi'nin bir adi tıraş fırçasını böyle giranbaha iki taş saklamış olduğunu bir müddet anlayamadı fakat bir gün tesadüfen öğrendi ki gümrükten mal kaçırmak için bazen en akla gelmez hilelere müracaat edilir ve işte böyle bir tıraş fırçasının sapına bin liralık iki pırlanta konulduğu da olurmuş!

Refik Halid Karay

(Memleket Hikâyeleri'nden kısaltılmıştır.)

Tema: Birey ve Toplum

KUVVETE KARŞI

Amerikan Sefareti maiyet vapuruna mensup dokuz gemici idiler.

Her pazar gecesi, ceplerini dolduran İngiliz liralarını Tarlabası' nın karanlık sokaklarıyla Tokatlıyan'ın buğulu camları arkasında dağıtırlar, ta sabaha karşı sandık sepet gibi birbiri üstüne dolarak murdar kira arabalarıyla Fındıklı'ya, rıhtıma inerlerdi. O zaman soğuk sular üzerinde sisleri, yağmurları iterek esen kış rüzgârı, uykusuzluktan kızaran gözlerini, işretten kuruyan dudaklarını serinletir; biraz evvel Yeniçarşı'dan geçerken yalnız çerçeve hizaları parlayan, pencerelere karşı at, öküz sesleri çıkararak,

ıslıklar, düdükler çalarak çılgınlıklar yapan dimağlarına deniz havası bir sükûnet verirdi. Kendilerini gemiye götüren sandalın içinde hepsi sakın ve halim dalgalara bakarak iyi şeyler düşünürler, memleketlerini hatırlarlar, mecnunluklarına itab eden gizli bir ses duyarlardı. (...)

Bir Ermeni bankerin, bir Rum dükkâncının, bir gazete müdürünün azametle kurulup oturduğu, ciddi görünmek, ciddi bulunmak istediği tiyatrodaki; onlar, panayır palyaçolarına benzer tuhafılıklara başlarlar, birbirlerinin açık başlarına gizliden silleler atıp sonra saklanarak, arkalarına ilanlar iğneleyerek, sahnedeki aktrise soğuk laflar atarak kendi hususiyetlerinde yaşarlardı.

Bazen seyircilerden bir itiraz yükselmek ister fakat neticede herkes hazmetmeyi tercih ederek susardı. Bunu gemiciler de pek iyi fark ederdi. (...)

Suphi, Tepebaşı'nda iyi bir piyes oynanacağını sabahleyin geçerken görmüş ve İzmaro'ya uğrayarak akşam beraber tiyatroya gideceklerini söylemişti. İki de, üç aydır, sevdikleri birkaç oyun vardı ki her tekrarında kaçırmak istemezler, gündüz en önde biletlerini alarak akşam tam dokuzda yerlerine gelirlerdi. İzmaro, Hamalbaşı Sokağı'nda bir evde oturuyordu (...)

Tiyatro kalabalıktı. Amerikalı gemiciler; hep lacivert sivil elbise giymişler, bir sıra dokuz koltuğa yerleşmişlerdi, onların etrafında gürültüler, kahkahalar, hayvan sesleri vardı; yakın olanların çehrelerinde menedememekten mütevellit bir husumet kırışıyordu, zavallılar dinleyemiyorlardı; pipo dumanları arasında çıplak kafatasları, tıraşlı esmer simaları, ufak yeşil gözleri fark edilen bu koca adamları tokatlamak ihtiyacıyla yanan, bükülen eller kuvvete karşı, ezilmek korkusu içinde, hareketsiz kalıyordu.

Suphi de böyle idi. Sık sık arkasına dönüyor, dişlerini kısıyor, etraftan yardımcı bekliyordu, onun en çok ümidi en arka sıralarda idi. Hâlbuki susuyorlardı; en ufak vesilelerle şımarıklık yapan bu büyük kitlenin, düşündü ki kuvvet belini büküyordu; o, yalnız acze karşı kabarıyordu, yalnız galebe ümidini görünce hücum ediyordu.

Tiyatro oyunu boyunca Amerikan askerleri hiç kimseye rahat vermez ve yaptıkları türlü saygısızlıkla insanlara gecelerini zehir ederler ancak hiç kimse de kendinde onlara karşı çıkacak gücü kendinde bulamaz. Suphi'yi asıl kızdıran şeyse, ülkesinin aciz bir duruma

düşmesi ve bu saygısız insanlarla bir arada bulunmak, onlara katlanmak zorunda kalışıdır.

Oyun bitip çıkarken gözlerinde intihar ederken kurtarılan adamlarınki gibi memnuniyetle karışık bir esef kalmıştı. Memnundu zira sonra nedamet edeceği bir vakaya meydan vermemişti fakat aynı zamanda müteessirdi zira aczini duyuyordu.

Tiyatro'dan sonra eve gitmek istemeyen Suphi ve İzmaro, hem bu gecenin etkisini dağıtmak hem biraz eğlenmek hem de sohbet etmek için bir yere otururlar. (...)

(Aşağıdaki bölümde Suphi ve İzmaro'nun gecenin geri kalanında yaşadıkları üzücü olaylar anlatılmaktadır.)

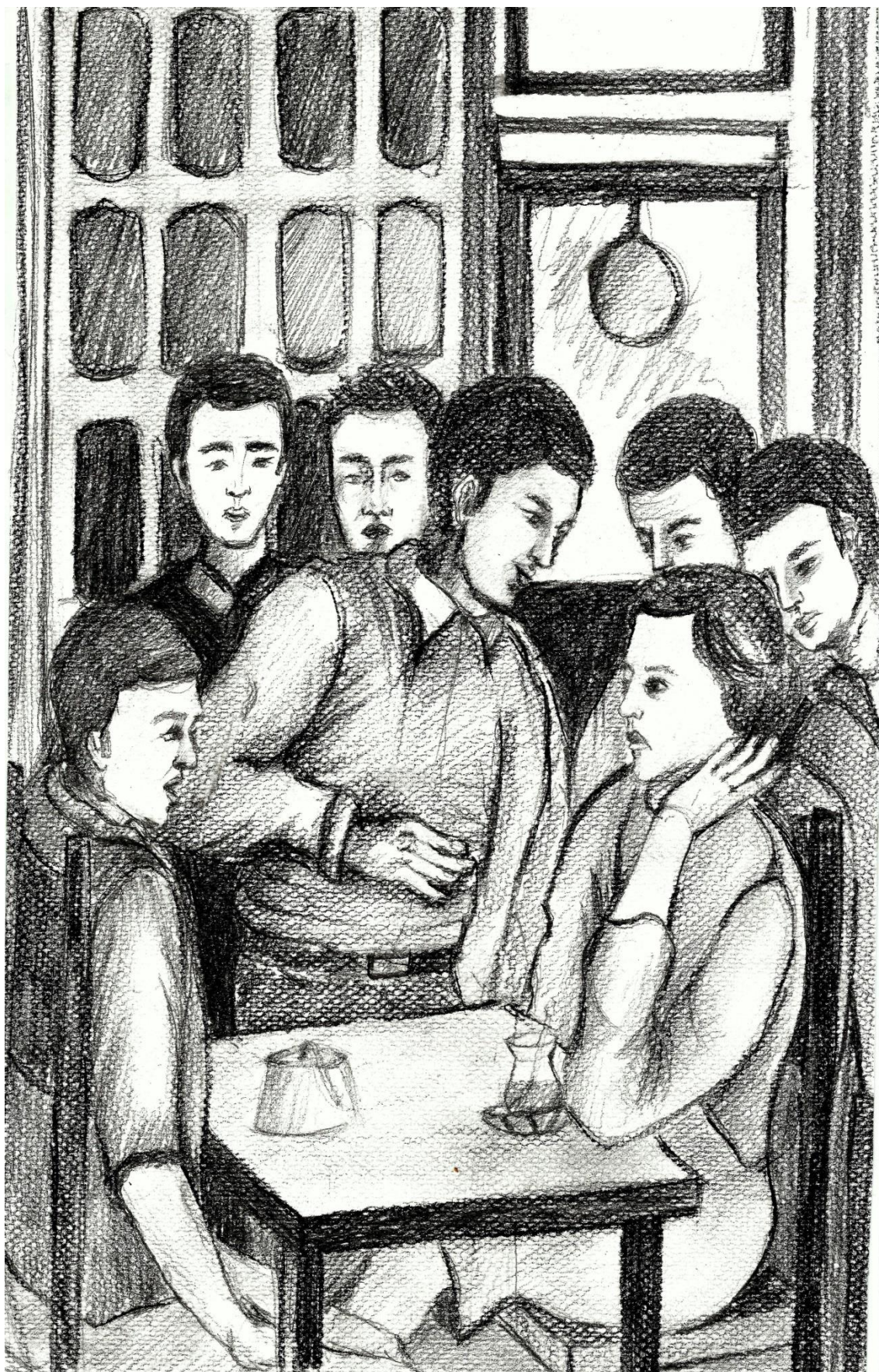
Birden, tramvay borularıyla araba gürültüleri içinden bir şamata yükseldi, kapı yıkılır gibi açıldı, gemiciler içeri girdi. Yalnız Suphi ile İzmaro'nun oturdukları geniş masa boştu. Oraya geldiler. Eğer çaylar ısmarlanmamış veyahut gelmiş olsaydı hemen kalkacak, kaçacaktı. Dişlerini kilitledi ve yanındaki kadınına alakalı görünmek için öteberi konuştu.

Bu gece neferler çıldırmıştı. Amerika'da zengin ailelere mensup oldukları söylenen bu adamları gurbet değiştirmişti. Belki onlar Çin'de, Singapur'da, Filipin Adaları'nda seyahat eden vatandaşlarının hikâyelerini burada tatbik etmek istiyorlar, burada da o çılgın, şımarık sergüzeştlerle yaşamak arzu ediyorlardı. (...)

İzmaro bile bir tehlike çıkacağını anlayarak kalkmak istedi; Suphi, paltosunu getirtti; gidiyorlardı. Bu sırada gemicilerden biri yerinden fırladı, masa üzerinde duran fesi, Suphi'nin fesini kaptı, başına geçirdi, arkadaşlarının alkışları arasında öbürünün bıraktığı sandalyeye oturdu.

O, ayakta idi; İzmaro, dönmüş, korkmuş, gözlerinde dökülmeye hazır yaşlarla etrafına bakıyor, her kadın gibi muavenet bekliyordu. Suphi bile evvela imdat isteyen nazarlarla bakındı ve herkesin kendisini seyrettiğini görerek ta kalbinden yaralandı: "Bir polis yok mu? Bu rezalettir!" diye haykırdı. Bu ses, durmuş çatal bıçak sedaları üzerinde, susmuş dudaklar, dikilmiş gözler karşısında korkunç ve acıklı bir inilti gibi aksetti. Hiç kimse kımıldamadı, bir şey söyleyemedi. Herkes başını önüne eğdi, belki gülenler bile vardı.

O zaman içlerinden biri, artık bu maskaralığa nihayet vermek için fesi kaptı, masaya fırlattı, sonra sarı herifi kolundan yakalayarak içerilerine daldı. Suphi serbest kalınca,

İzmaro'yu çekti, etrafa hiç bakmayarak, yüzlerce sandalye arasında dar, karışık yollar bularak yürüdü, adamlara çarparak, ayaklara basarak sokağa fırladı.

Kuruyan boğazından bir kelime söylemeye imkân yoktu, İzmaro mütemadiyen ağlıyor, önde koşarak âdeta kaçıyordu.

Eve girdikleri zaman uşaktan başka kimseye tesadüf etmediler, doğru odaya çıktılar. Birahaneden kaçtıklarından beri ikisi de bir kelime söylememişlerdi. Suphi, kapı perdelerinin yanından mahcup duruyor, çarçabuk soyunan, daha geniş ağlamak için yatağa girmeye hazırlanan kadına bakıyordu: Ne bir kelime, ne bir ufak davet... İzmaro dekolte, koltuğa kapanmış ve elleriyle yüzünü örtmüştü.

Suphi, şimdi bu sakin odada zilleti daha iyi duydu. Hareketinden dolayı nedamet etti. Müthiş bir kinle gemicileri düşündü, uğuldayan kulaklarında onların kahkahasını duydu. Yumruklarını sıkarak, durduğu yerlerde kıvranarak Türklüğüne memleketine acıdı; bütün gazino halkını mermer gibi yerinde donduran, kendisini dilsiz, ölü eden kuvvete karşı büyük bir gazap duyuyordu... Sonra kanepesinde ağlayan Rum kızına baktı, onun nazarında bile bir hiç olduğunu düşünerek: “Eyyvah!” dedi. Gemicilerin gene orada içip kudurdıklarını düşündü.

Beynini yakan bir şimşekle karar verdi. “Şimdi gelirim!” dedi, merdivenleri dörder dörder atladı, kapıyı açtırıp sokağa fırladı. Tokatlıyan'ın camına dayandı, kendisini öldüren haksız, sefil kuvvete bir anarşist kiniyle baktı. Onu büyük ve azametli gördü, etrafını ihata eden ufak düşmanları kayıtsız buldu.

Zamanı gelmiş olduğundan içerde bazı lambalar söndürülüyordu. Suphi ellerini kilitleyerek bir iki yürüdü, onların nereden dönebileceklerini düşündü, sonra gitti, Yeniçarşı'nın köşesinde durdu. Büyük caddeye koca bir dumanın yayıldığını, gazinonun önünü göstermeyecek kadar ağırlaştığını görüyor, başka bir şey fark etmiyordu. Hatta şimdi ne evini ne İzmaro'yu ne de kendisini düşünüyor, dimağı yalnız bir noktaya dikilmiş: “Ah gelseler!” diyordu.

Aşağı doğru yürüdü döndü, birden gemicileri kendisine çok yakın gördü; havagazı lambasının altına gelmelerini bekledi, sonra kırmızı herifi aralarında fark edemeyince fırsatı kaybetmek korkusuyla gerildi, kolunun olanca kuvvetiyle içlerinden birine koca bir yumruk indirdi. Şimdi elleriyle, bacaklarıyla, yandan, arkadan tekmeleriyle hepsine, önüne gelene vuruyor, gözlerini kapayarak bir eli, sert bir yumruğu ısıırıyordu. Daha

sonra nasıl oldu, fark edemedi, ensesine inen bir yumruğun tesiriyle yere kapandı, her tarafının tekmeler, bastonlar altında ezildiğini, kırıldığını duydu; çırpındı, kalkmaya uğraştı fakat muvaffak olamadı; keskin bir şeyin beyni üzerinden geçtiğini anlar gibi olurken yüz üstü çamurlara düştü, kaldı.

İzmaro, birçok bekledi; nihayet gecelik gömleği altında kollarının çıplak kaldığını, üşüdüğünü hissederek yatağına girdi. Sahi, artık havalar serinleşiyor, kış geliyordu.

Refik Halid Karay

(Memleket Hikâyeleri'nden kısaltılmıştır.)

Ek 3: Anket

SCHWARTZ DEĞER LİSTESİ'NDEKİ DEĞERLERİN BİREY DÜZEYİ GÜDÜSEL TİPLERİ

Açıklama (Grup Başlığı)	Değerler	Kaynaklar
Güç (power): Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerine denetim gücü	Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, Toplumdaki görüntümü koruyabilmek (insanlar tarafından benimsenmek)	Etkileşim Grup a
Başarı (achievement): Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi	Başarılı olmak, Yetkin olmak, Hırslı olmak, Sözü geçen biri olmak (Zeki olmak)	Etkileşim Grup
Hazcılık (hedonism): Bireysel zevke, hazza yönelim	Zevk, Hayattan tat almak	Organizma
Uyarılım (stimulation): Heyecan ve yenilik arayışı	Cesur olmak, Değişken bir hayat yaşamak, Heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak	Organizma
Özyönelim (self-direction): Düşünce ve eylemde bağımsızlık	Yaratıcı olmak, Merak duyabilmek, Özgür olmak, Kendi amaçlarını seçebilmek, Bağımsız olmak (Kendine saygısı olmak)	Organizma Etkileşim
Evrenselcilik (universalizm): Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek	Açık fikirli olmak, Erdemli olmak, Toplumsal adalet, Eşitlik, Dünyada barış istemek, Güzelliklerle dolu bir dünya, Doğayla bütünlük içinde olmak, Çevreyi korumak (İç uyum)	Grup b Organizma
İyilikseverlik (benevolence): Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme	Yardımsever olmak, Dürüst olmak, Bağışlayıcı olmak, Sadık olmak, Sorumluluk sahibi olmak (Gerçek arkadaşlık, Olgun sevgi, Manevi bir hayat, Anlamli bir hayat)	Organizma Etkileşim Grup
Geleneksellik (tradition): Kültürel ya da dinsel töre ve fikirlere saygı ve bağlılık	Alçak gönüllü olmak, Dindar olmak, Hayatın bana verdiklerini kabullenmek, Geleneklere saygılı olmak, İlimli olmak (Dünyevi işlerden el ayak çekmek)	Grup
Uyma: Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlandırılması	Kibarlık, itaatkâr olmak, anne babaya ve yaşlılara değer vermek, kendini denetleyebilmek.	Etkileşim Grup
Güvenlik: Toplumun, var olan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği	Millî güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek (bağlılık duygusu, sağlıklı olmak).	Organizma Etkileşim Grup

Not: *Organizma:* Biyolojik organizma olarak bireylerin evrensel gereksinimleri;

Etkileşim: Uyumlu bir toplumsal etkileşimin evrensel nitelikteki ön koşulları;

Grup: Grupların sorunsuz işlev göstermesi ve varlığını sürdürebilmesi için evrensel gereklilikler.

a. Kùltürler arası karşılaştırmalarda tutarlı sonuçlar vermediği tespit edilen değerler parantez içerisinde belirtilmiştir.

b. İnsanların kendi gruplarının dışındaki insanlarla ilişkiye geçtikleri, gruplar arası karşılıklı bağımlılığı kabul ettikleri ve doğal kaynakların kısıtlı olduğunu fark ettikleri zaman ortaya çıktığı varsayılır. (Schwartz, 1994).

Değer Adı	Güç	Başarı	Hazcılık	Uyarılım	Özyönelim	Evrenselcilik	İyilikseverlik	Geleneksellik	Uyma	Güvenlik
48. Temizlik										
49. Tutumluluk										
50. Vatanseverlik										
51. Vefa										
52. Yardımseverlik										
53. Zamanı İyi Kullanma										

Ad Soyad:

Çalıştığı Kurum:

Ek 4: Anket

Refik Halid Karay'ın Hikâyelerinin İçinden Seçilen On Üç Farklı Hikâyeden Oluşturulan Okuma Parçalarının Sınıf Seviyelerine Göre Tasnifi

- Bu anket, Refik Halid Karay'ın *Memleket Hikâyeleri* ve *Gurbet Hikâyeleri* adlı eserlerinden seçilen 13 farklı hikâyeden oluşturulmuş metinlerin hangi sınıf seviyelerinde okutulmasının doğru olacağı hususunda Türkçe öğretmenlerinin görüşlerinin alınması amacıyla hazırlanmıştır.
- Öğrencilerin psikolojik gelişimlerinin sağlıklı yönetilmesi, yaş dönemlerinin özellikleri, içinde buldukları kritik zamanın şartları ve değerler eğitimi sürecinde doğru yönlendirme yapılması gerekliliğini göz önüne alarak okuduğunuz hikâyelerin hangi sınıf seviyesinde kullanılabilir olduğunu işaretleyiniz.
- Her bir hikâye için yalnızca bir tek seviye belirtilmelidir.

Hikâyeler	5. Sınıf İçin Uygundur	6. Sınıf İçin Uygundur	7. Sınıf İçin Uygundur	8. Sınıf İçin Uygundur
Şaka				
Boz Eşek				
Kuvvete Karşı				
Cer Hocası				
Garip Bir Hediye				
Bir Taarruz				
Garaz				
Yara				
Eskici				
Fener				
Gözyaşı				
Köpek				
Kaçak				

AD-SOYAD:

ÇALIŞTIĞI KURUM: